

Carlingford.

BENEDICTI DE SPINOZA

OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTORIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

VOLVMEN POSTERIVS.

CVM IMAGINE AVCTORIS.

IENAE

IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1803.

Poſterior Operum Spinozae tomus, quem nunc cum eruditis communicamus, poſtumas reliquias continet, primum ſub tit. *B. d. S. Opera Poſthuma, quorum ſeries poſt praefationem exhibetur. MDCLXXVII.* (pagg. 614. in 4.) ita editas, ut, poſt Indicem rerum, inſequatur adhuc *Compendium Grammatices linguae hebraeae*, paginis 112. Collectionem Epiſtolarum, quae in prima illa editione pagg. 395 usque 614 implet, prior noſter tomus, ut nimirum volumina ſic ſatis aequalia fierent, anticipavit. Caetera, quae ſupererant, omnia nunc, curate recuſa, de novo prodeunt in lucem.

In his *Ethica* eſt, Philoſophiae, quae contra voluntatem auctoris Spinoziſtica nuncupatur, interpres copioſior atque purior, iteratis ſagaciorum hominum meditationibus inprimis ponderanda. Via, qua auctor ad Ethicam hanc inveniendam progreſſus eſt, e *Tractatu de Intellectus Emendatione*, licet ad finem non perducto, cernitur. Qua conſiderata, ſi quis vel longiſſime a principiis auctoris

ſive abhorreat ſive abſtineat ſaltem, non poterit tamen non peramare animum, qui „amore erga rem aeternam et infinitam ſolo paſci ſe poſſe“ ſenſit, quique „aſſidua meditatione eo pervenit, ut videret, ſe“ omittendo opum, libidinis honorumque cupiditatem non niſi mala certa omiſſurum eſſe; in ipſa vero inveſtigatione veri boni, etiam ſi illud fortaſſis aſſecuturus non ſit, bonum certum“ tamen obtineri praeſcivit. Hoc demum incenſus ſtudio „*cognitionem unionis, quam mens cum tota natura habet*“ ſerio et, quantum fieri poterat, continue meditationibus ſuis praefixit. Divinum ſane conſilium, quod *veri boni* non potuit non participem reddere quaerentis animum, quantumvis ſua *veri* inveſtigatione (prout ea communis eſt ſors mortalium!) ſcopum propoſitum non ſemper aeque feliciter attigiſſe videatur.

Licet nimirum in Benedicto duo potiſſimum ſint, quae demirari atque amare nunquam deſinam, primo videlicet ingenua illa animi, qua verum bonum ſectatus eſt, caſtitas cuiuscunque ſuperſtitionis ſive ſpe ſive metu per internam vim ſuperior, deinde ſyſtematis, quod excogitavit, ſimplicitas mirifica nexusque in cogitando toto indivulſus, duo tamen, quantum ego quidem aſſequor, obfuiſſe videntur, quo minus hic ſyſtematis in ſe praeclariſſime cohaerentis artifex in fundamentis ponendis ab humana ad errorem proclivitate ſibi ſatis caverit.

Cogni-

Cognitionem unionis, quam mens cum tota natura habet, ſibi ad verum bonum intelligendum neceſſariam eſſe perſpexerat. Vtinam vero ab ipſa mentis huius cognitione obtinenda ſcientiam incepiſſet Philoſophus, ſecernendo quidem ea, quae in mente ſua variationibus obnoxia deprehenderet, ab ideis neceſſariis et univerſis, quae homini verum bonum in veſtiganti, hoc eſt, practicam rationem ejusque dictamina abſoluta ſecuturo vitaeque, non prudentiam illam vanis ac fluxis circumſtantiis accomodatam, ſed ſanctimoniam in aeternum, ut Apoſtolus ait (1 Joh. 2, 17.), non mutandam lubentiſſime amplexuro immotum velut ſidus praelucent. Sed alia erat aevi illius methodus. Semper a metaphyſicis praeſtruendis initium fieri, ſemper τo Eſſe rerum ante alia omnia explicari debere, inveterata erat conſuetudo, in Spinozam quoque a Carteſio quaſi transfuſa. Ducit mentis noſtrae cognitio neceſſariis argumentationibus ad Deum. Sed ab illa ad hunc aſcendere qui valent mortales, non aeque feliciter ab infinito deſcendunt ad finitum. Initium nempe faciunt ab eo, quod, quoniam a noſtra cognitione remotius eſt, humana imaginatio, facilius quam quidem ratio, aſſequi ſibi videtur. Quo facto ſi error admiſſus eſt in metaphyſica de Infinito tractatione, is et detegitur difficillime, et in omnes tamen reliqui ſyſtematis articulos ſe inſinuat ſubtiliter. Vnde antiquioribus philoſophantium periculis cautiores facti, ut moralis doctrina omnis a metaphyſicis dogmatibus independens ex eo, quod in men-

mente humana ineſt abſolutum, deducatur, rectius praeceperunt ac felicius. cf. Rehberg Verhältniſs der Metaphyſik zur Religion. (Berlin 1787. 8.). A mente ipſa philoſophari inchoantibus licet id, quod ineſt in nobis, vel potius quod ſumus nos ipſi, attentione figere atque e propinquo, ut ita dicam, intrinſecus intueri. A certo deinde progrediendum ultra eſt ratiocinationibus cautis fundamenta firma ſubſtruere anniſo. Certius enim nobis cogitantibus nihil omnino eſſe poteſt, quam ipſum illud noſtrum Eſſe. Neque certitudinis alia cogitari poteſt menſura nobis, hominibus, tractabilis, quam haec, utrum aliquid in noſtro Eſſe inſit, nec aliter, niſi negato hoc, negari poſſit, ita quidem ut vera dici mereantur ea, quae cum neceſſario Eſſe noſtro ſtent cadantque, vero autem ſimilia tantum ſint, quae non niſi accidentibus in hoc noſtro Eſſe nituntur hisque aequalia ſunt. Contraria vero ratione ſi ab Infinito iter inſtituunt philoſophandi, a myſterio maximam certe partem imperſcrutabili ſe progredi non poſſunt diffiteri, prout ipſe Spinoza Deum intelligit ſubſtantiam conſtantem infinitis attributis (Eth. Defin. VII.), ex quibus duo tantum, quod nempe cogitans ſit atque extenſum (Eth. P. II. propoſ. 1. 2.), cognita habere ſibi viſus eſt. Atque haec ipſa duo attributa, per quae tam claram de Deo quam de triangulo ſe habere ideam profeſſus eſt (Epiſt. LX. p. 659. T. I.) unde demum vere cognita habere potuit? Suam ipſius mentem niſi ante omnia conſideraſſet, neque cogitandi neque

ex-

extenſionis purae notionem ullibi fuiſſet aſſecutus. Originis vero, unde eam hauſerit, oblitus in Deo ſeu Infinito bina illa attributa clara idea intueri ſe perſuaſum habebat. Porro eandem mentis ſeu ſui ipſius contemplationem ſi deliberato ſtudio tanquam primum illud, quo opus et unde progrediendum ſit, ſibi praefixiſſet, ſine dubio etiam τo Velle ſeu volendi ſpontaneitatem diſcernere coactus fuiſſet tamquam facultatem plane ſingularem atque in ente, quod ſibi ipſi aliquid eſt, aeque primitivam ac τo Cogitare. Quo facto omnis ipſius Ethica, nunc cuncta referens ad cogitationem ideoque moralem libertatem neceſſario excludens, in eo, quod ad homines pertinet, longe aliter non potuiſſet non efformari. In theologicis vero, quae praemiſit, principiis ſi τo perfecte (h. e. ſancte) velle non minus ac τo cogitare ſeu ſcire ut primitivam facultatem πνευματικην conſiderare adeoque inter ea, quorum claram ideam nos habere poſſumus, Dei attributa numerare ſe adactum ſenſiſſet, tunc infinitae ſpontaneitatis ſeu purae volitionis notionem a clara perfectiſſimi idea exulare non putaſſet.

Sed alterum quoque momentum, quod ſyſtematis Spinoziſtici caput tangere videtur, indicandum eſt. Scilicet ſimpliciſſima unitate mirifice ſe commendat doctrina illa per ſuum ἕν καὶ πᾶν omnia omnino complectens. Videntur omnia ad unum ſuum fontem reduci, unde ne emanent quidem, ſed in quo vere immaneant, ita ut Pantheismus iſte Syſtema

ſtema emanationum immanentium dici poſſit. Atque eſt ſane, cur ejusmodi finitorum omnium ad infinitam unitatem redactio intellectui ſeu facultati logicae quam maxime arrideat. Cogitandi nimirum actus in eo unice conſiſtit, ut cogitans unitatem perſpiciat eorum, quae alio reſpectu diverſa ſunt, immo diverſiſſima eſſe poſſunt. *a* praedicatur de *b*, quatenus intelligitur, τῳ *b* ineſſe το *a* eo quidem ſenſu ſumtum, de quo quaeſtio eſt. Unde patet atque iam dudum oſtenſum eſt, veri inveſtigationem formalem ſeu logicam cum arithmetica permutatione eſſe comparandam, qua duo numeri ſub diverſa ſpecie apparentes tamen ſint maneatque iidem, velut $2 \times 3 = 6$. Sequitur ſponte, in ea ipſa formali inveſtigatione veri non poſſe eſſe canonem ſuperiorem, quam hic, ut plura ſemper redigantur ad unum, unde non ſolum individuorum ad ſpecies, ſpecierum ad generales claſſes elevare ſed etiam principiata ſeu leges applicatas omnes ad unum in cogitando principium referre atque exinde deducere nec deſinunt cogitantes nec poſſunt deſinere. Neque difficile eſt intellectu, id omne, circa quod cogitatio occupatur, quodque obiectum vocant, non quatenus exiſtit extra cogitationem, ſed quatenus (ſive tamquam exiſtens aliquid ſive tamquam mere cogitabile) menti praeſens, immo, mentis nunc quidem inſita pars eſt, cogitando et volendo attingi poſſe atque pertractari. Unde, ſi cogitans appellatur ſubiectum, elucet, ipſum, dum cogitat, omnino ſubiecto-obiectum, ſive unum illum ſubiectivi et obie-

ctivi

ctivi fontem communem, esse dicique debere. At vero omnis haec subjecti cum obiecto unitas non necessario est talis, nisi tunc, dum subiectum cogitat. Omnis porro principiatorum seu rationum specialiorum ex uno principio seu ratione absoluta et in se vera deductio non fit, nisi in regno, ut ita dicam, rationis seu veri formalis. Denique necessaria illa diversorum identificatio, sine qua nec affirmatio esset nec negatio, itidem ad formam cogitandi pertinet. Utrum vero duo obiecta, quae in animo insunt atque a cogitante dato nunc quodam respectu pro uno habentur, hoc est, sub forma unitatis concipiuntur, per suam ipsorum naturam, quam iis rebus, quas cum notione existentiae non possumus non cogitare, tribuere coacti sumus, unum sint, an vero cogitanti nunc tantum videantur unum esse, id sane cogitans ille, quantumvis ipse subjecto-objectum sit, h. e. ex sua subiectiva cum obiecto unitate cogitet, non potest ita *formaliter* iudicans efficere et decernere. Hoc nimirum *a materia* pendere, omnes vel clamant vel sentiunt; materia vero (*internam cogitandi materiam inquo*) non pendet a modo illo, quo nunc ab hoc vel illo cogitatur, id est, ex diversitate redigitur ad unitatem. Potius objectum ideale, hoc est, id quod inest in animo et propter quod animus subiecto-obiectum recte dici potest, — quotiescunque cum existentia cogitandum obversatur animo, necessitati subest seu realitati naturae suae, ita quidem, ut ideale obiectum unum cum altero formaliter identificetur frustra atque erronee, nisi necessario atque per

per realitatem ſuae naturae ſit identificandum. Hocce autem utrum ſit nec ne, is demum nodus eſt, is ſcopulus, qui per conceptam unitatem formalem et per idealem iſtam ſubiecti cum obiecto identitatem non tolli e medio poteſt, non moveri.

Sed admodum proclive tamen eſt, obiecti idealis unitatem cum ſubjecto, quae, dum cogitas, vere eſt, pro unitate reali atque extra formam cogitandi etiam neceſſaria habere. Proclive porro eſt, ut ii praecipue, qui potiſſimum in cogitando verſantur, philoſophantes nempe, illam in actu cogitandi ſeu ενθύμησει neceſſariam diverſorum ad unitatem redactionem atque elevationem rationum legumque ſpecialium ad unam rationem principem, quam principium ſummum vocant, etiam applicent ad res, quatenus eas tamquam exiſtentes concipere coacti ſunt, hoc eſt, quatenus iis ipſa cogitatione tribuitur aliquid, quo extra cogitationem eſſe ponuntur. Quam quidem applicationem ſi quis plene facit et pure, τὸ πᾶν ille in exiſtendo reducet ad τὸ ἕν. Aſſuevit nempe in cogitando ſemper bina diverſa certo intuitu ut unum conſiderare; et ſic, dum cogitat, pergit in infinitum. Nunc ergo transfert (uti quidem valde affinia vel a ſagaciſſimis per aliquod tempus confundi poſſunt) formalem cogitandi methodum ſuos extra terminos, id eſt, ad nexum exiſtentium. Legem cogitandi pro lege exiſtendi habet. Quo ſemel impetrato ſeu conceſſo excogitari nunquam poſſet ſyſtemate Spinozae verius aliud et ſibi ipſi conſtantius.

Finito-

Finitorum enim cum Infinito, non unionem feu unitionem tantum, fed fimplicem et intrinfecam unitatem theoretice afferit. Cui errori alia medela opponi poffe non videtur, praeter hanc, ut philofophus de methodo, quam fequi debeat in ratiocinando, faepius de novo et folicite fibi rationem reddere neque in rigido illo nexu confequentiarum tamquam criterio veri acquiescere fed prima, quae fupponit, praemiffa, quotiescunque novum elicit πορισμα, fufpiciofa cum feveritate ad examen revocare fecum conftituat. Veri enim nobilitas non poteft genealogica velut deductione comprobari, qua fi octo vel fedecim proaviae purae fe infequuntur, confecta res eft. Non, nifi totum ftemma confequentiarum usque ad primam fuam originem fine macula afcendat, atque haec ipfa etiam origo fua feriei certitudine illuftris fit, nobilitas illa πνευματικη, ἡ αληθεια, fatis probata videri poteft.

Sed fubfifto. Male enim, inquient lectores, editorem decet, cenforem auctoris agere. Et quanti profecto auctoris! Id vero certum mihi effe laetor, hunc ipfum auctorem, modo vivum eum compellare contingeret, qualescunque iftas dubitationes noftras nunquam offenfo animo atque in alios pro fuo quidem ingenio philofophantes ftomachante fufcepturum fore. Praeterea alterum ex duobus momentis, quae protuli, ea etiam de caufa explicari debere exiftimavi, ut pateret, theoreticum intellectum non neceffario (id quod vifum quidem eft philofophis non-

nonnullis, intellectus autem viribus nimium, puto, detraheret!) ad Pantheismum adigi. Hoc potius tum demum fieri videtur, ſi, qui intellectu theoretice utuntur, legem intellectus ſeu cogitandi formalem pro lege unica habent, etiam exiſtentiam cogitatione indicatam conſtitutura. Hac quoque in re non Philoſophiam igitur culpandam videri, ſed Philoſophos, liceat mihi, quantumvis meae in philoſophando tenuitatis bene mihi conſcio, libere profiteri. Neque enim eos, qui ſibi minus, quam ipſi philoſophiae amici ſunt, hoc indigne ferre poſſe praevideo.

Ad hiſtoriam litterariam ſcriptorum Spinozae, quae hoc tomo exhibentur, multo pauciora, quam quidem ad priorem partem, notanda occurrunt.

Nonniſi ſemel edita fuerunt ſub titulo iam allato. Eadem forma extat imago Philoſophi aeri inciſa, quae proinde non raro exemplaribus huius editionis praefixa reperitur. Saepe tamen abeſt etiam, neque ad illam pertinere in praefamine ſignificatur. Duplici circulo incluſa in quadrata baſi habet nomen: BENEDICTVS DE SPINOZA cum diſtichis tribus, nec Poëta dignis nec Philoſopho:

Cui Natura, Deus, rerum cui cognitus ordo
 Hoc Spinoſa ſtatu conſpiciendus erat.
Expreſſere Viri faciem, ſed pingere mentem
 Zeuxidis artifices non valuere manus.
Illa viget ſcriptis: illic ſublimia tractat.
 Hunc quicunque cupis noſcere ſcripta lege.

In

In ſuperno altero latere legitur: „Natus Amſte-led. MDCXXXII. 24. Novemb.“ in altero: „Denatus Hagae Com. MDCLXXVII. 21. Febru.“

Omnia Spinozae opera philoſophica propria (Principia nempe Philoſophiae Carteſianae et Cogitata Metaphyſica non omnino Spinoziſtica ſunt) in aliam linguam, quam germanicam, translata non ſunt. Videmus, ſuperſtitioſum illum et ridiculum horrorem atheismi, quem vocabant, ſpinoziſtici inter noſtrates citius, quam alibi, a peritioribus excuſſum fuiſſe. Noluerunt Germani diutius talia ſpectra reformidare. Evocabantur e tenebris. Ad claram diei lucem verum a falſo discernere, quam vagis rumoribus de occulto monſtro agitari malumus. Pauculi, qui quaſi per mediam noctem adhuc umbras ſibi fingunt, quas ſuis petant latratibus, vix indigitari merentur, ut ne nomina cito peritura ex criminationibus famam captent ſuperſtitem. Iam 1785. prodierant: Bened. von Sp. zwey Abhandlungen über die Cultur des menſchlichen Verſtandes, und über die Ariſtocratie und Democratie, interprete Schack Hermann Ewald, Ducis Saxogothani Secretario aulico. Eidem viro ingenioſo tribuuntur Spinoza's philoſophiſche Schriften I. II. Band. Gera 1790. 1793. 8. Verſioni annotationes praefationesque additae ſunt lectu dignae.

Alia memorabilia literaria de verſionibus, refutationibus, cenſuris ſcriptorum Spinozae, quae hoc loco

loco commemorare cogitaveram, nunc tranſire licet, cum interea Vir doctiſſ. Chſtph. Theoph. de Murr in ſua editione „Annotationum Benedicti de Sp. ad Tractatum theologicopoliticum“ (Hagaecom. 1802. 4.) magnam harum rerum copiam cum eruditis communicaverit. Notitias enim cum diligentia collectas et recentiſſime editas huc transſcribere, in auctorem aeque ac in lectores noſtrumque tempus cenſeremus iniurium.

Poſtuma Spinozae opera omnia, praeter fragmentum Grammaticae hebraicae, in *Hollandicam* dialectum verſa prodierunt ſub titulo: „De Nagelate „Schriften van B. D. S. Als Zedekunſt, Staatkunde, „Verbetering van 't Verſtant, Brieven en Antwoor- „den. Vit verſcheide Talen in de Nederlandſche „gebragt. Gedrukt in 't Jaar M. DC. LXXVII.“ Ohne die Vooreeden, 666 S. in 4. Sequitur haec translatio editionem latinam, quam habuimus, unicam, ejusdem anni in 4., cuius etiam praefatio verbotenus translata eſt, hac una mutatione facta, ut cur omiſſa ſit Grammatica hebraica rationem reddat ſatis probabilem, nimirum hebraei idiomatis ſtudioſos latinae linguae imperitos non eſſe. Inſeruntur praeterea praefationi ϛιχοι tres belgici, quibus illud Virgilii: Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas; explicatius decantatur, auctore *P. C. Hooft*, qui, dum vivebat, Praefectus Muidenſis (Droſt van Muiden) fuerat et hiſtoriographus ac poëta eximius vocatur. Sed haec nihil ad nos. — Cur ex diverſis lin-

linguis (uit verſcheide talen) facta eſſe velit haec verſio, non patet. Praeter paucas belgice ſcriptas epiſtolas alia, quae continet, omnia ab initio latine ſcripta fuerant. Neſcimus proinde, unde conſtet id, quod Doct. de Murr l. c. p. 14. aſſeruit: Opp poſtuma primum *belgice* ab Auctore ſcripta fuiſſe. Margini verſionis termini technici latini, quibus utitur auctor, adjecti ſunt. Nec male. In ſcientificis, quos vocant, libris quidquid ſenſum ſive impedire poſſit ſive pervertere, quavis data opera vitaſſe nimium videbitur nemini. Notavit iam Mylius in Bibliotheca Anonymorum p. 941. dici, extare adhuc in exemplo Mſo Auctoris *caput de Diabolo.* Utinam, ſi quis eſt inter Batavos, qui rariſſimas hasce Benedicti reliquias poſſidet, ſupplementum Ethices, quod cum Kantiano illo „principio malo" comparandum foret, vel cum orbe erudito vel nobiscum communicare velit.

Id potiſſimum nobis adhuc incumbere videtur, ut de Collectaneis ad vitam Spinozae ſub finem additis rationem reddamus lectori, ne minima quidem, quae virum tantum ſpectant, facile neglecturo.

Vitam Spinozae Ioh. Colerus primo belgice ſcripſit et cum ſermone eccleſiaſtico a ſe habito de reſurrectione Ieſu non allegorice cum Spinoza interpretando edidit Amſtelodami 1706. Eodem anno gallice prodiit haec biographia ſub tit. „*La Vie de* „*B. de Spinoſa*, tirée des écrits de ce fameux Philo„ſophe et du témoignage de pluſieurs perſonnes dig-

nes

„nes de foi, qui l'ont connu particuliérement, par „*Jean Colerus, Miniſtre de l'Egliſe Luthérienne de la* „*Haye.* à la Haye, chez T. Johnſon Marchand Libraire dans le Poote. M. DCC. VI." 181. pp. in 8.

Extat germanica verſio ex gallico facta. Frcf. et Lipſ. 1733. 126 S. in 8. „Das Leben des Bened. von Spinoza aus den Schriften dieſes berufenen Weltweiſen etc." Adſperſit Translator notulas non raro ſatis facetas. e. gr. * Das iſt aber zu bedauern, daſs diejenigen, welche die Natur ſo reichlich an ſich erfahren (daſs ſie nemlich mit einem fertigen und durchdringenden Verſtande begabt ſind) faſt gemeiniglich zu dem ſogenannten Naturalismo eine Neigung blicken laſſen. Solches kommt nun ohne Zweifel vornehmlich daher, daſs ſolche Leute ſich in ihr natürlich Licht oder Verſtand allzuſehr verlieben und damit alles genau begreifen und gründlich erforſchen wollen. Da aber dieſes in übernatürlichen Dingen nicht angeht etc. — Praefixa eſt germanicae verſioni imago Spinoza, cum vocea Afro digna: „*characterem reprobationis* in vultu gerens." Veriſſimum eſt, iconem illam teterrime depravatam et plane diſſimilem, characterem reprobandi, non dicam artificis, ſed operarii indelebilem omnium oculis offerre. — Praeter annotatiunculas inanes eius furfuris, cujus exemplum dedimus, etiam hiſtorica quaedam minus contemnenda addidit Anonymus germanicae verſionis auctor e Kortholto et aliunde collecta.

Co-

pherbytanae poſt Leſſingium praeeſt, Cel. Langer pictam Spinozae imaginem mecum benevole communicaret, ex Hollandia acquiſitam, quae cum pictura Philoſophi ad Bibliothecam Guelpherb. e literaria ſuppellectile Amſtelodamenſis Philologi, Francii, coëmta apprime conſentit, animum autem ipſius multo plenius aptiusque repraeſentare videtur. Eſt profecto, ut acute judicabant humaniſſimi Langeri ad me datae literae, in hac pictura Vultus mentis ſibi bene recteque conſciae interpres, profundae meditationis aeque ac ſerenae modeſtiae index. Phthiſeos adeo, quae cita terris ipſum eripuit, nota apparet in oculo ampliori omnique faciei colore. Neque vero habitu externo ſituque figura differt ab icone illa ſculpta, quam optimam adhucdum habemus et cuius exemplar nitidum Perilluſtri *Friderico de Dalberg*, Sereniſſimi Electoris Archicancellarii, fratri aemulo laetus debeo. Unde picturam quidem unam eandemque et artifici illius ſculptae iconis et nobis obtigiſſe iudicamus, diſcrimen vero a ſculptore derivandum eſſe, qui pictum exemplar minus bene aſſecutus fuerit.

Extant eiusdem ſculpturae imitationes non paucae. Optimae reperiuntur ante germanicam Ethices verſionem cum aliqua Chr. Wolfii refutatione editam atque in acutiſſimi Jacobi libro elegantiſſimo: über die Lehre des Spinoza (1789. 8.). Ex reliquis una ſemper altera deterior, bona nulla. Vide e. g. eam, quam Ill. Murr editis An-

 no-

notationibus Spinofae praefixit, aliam in „Saverien hiftoire des Philofophes modernes.“ T. I. in 4maj., aliam in Lavaterianis fragmentis phyfiognomicis, aliam — „in der eilften Eröffnung des verbefferten Welt- und Staatstheatrum.“ (Erfurt 1749) etc. Germanicae verfioni Colerianae biographiae praefixa fculptura hanc paffa eft fubfcriptionem: Benedictus de Spinoza, Amftelodomenfis. Gente ac profeffione Judaeus, poftea coetui Chriftianorum fe adjungens, primi fyftematis inter Atheos fubtiliores architectus. Tandem ut Atheorum noftrae aetatis princeps Hagae Comitum infelicem vitam claufit, characterem reprobationis in vultu gerens. Opponamus vero hisoe calumniis Ill. Ringii, qui Sereniffimo Principi Electori Badenfi a confiliis aulicis fecretioribus eft, fenis fere octogenarii, qui tamen de fe veriffime canit:

Me tenuit, tenet ac dum fpiro, fpero tenebit
Mufa olim juveni dulcis, amata feni —

opponamus, inquam, difticha, quae fenex hicce venerabilis in locum calumniarum iftarum iconi, quam poffidet, Spinozae fubfcripfit:

Sis, fueris mox Exjudaeus et Ex-iterumque
Chriftocola — ah Verum quaerere totus eras.

Poft haec autem non praetereundum eft, iconem Spinozae in argento pictam poffideri a Sereniffimo Duce Saxonico-Gothano, linearem vero aliam

aliam, ab Oesero ad picturam hollandicam delineatam, extare apud Dav. Friedlaender, virum in eadem, quam Spinozae origines ornant, gente pereximium.

Denique quo sigillo usus sit et quo modo literas pinxerit Spinoza, videre est ap. Ill. Murr in saepe allegatis Annotationibus, ubi lineae quaedam responsi a Spinoza ad Leibnitium dati aere expressae sunt. Qua in epistola Spinozae cum postscriptum extet, nobis, dum Tomus prior nostrae editionis excudebatur, nondum notum, ex eodem libello id hoc loco supplendum videtur. Haec igitur ad finem epistolae T. I. p. 638. excusae addita cogites velim Spinozae verba:

P. S. D^us Diemerbruckius hic non habitat. Cogor itaque hanc tabellioni ordinario tradere. Non dubito, quin hic Hagae Comitis aliquem, qui epistolas nostras curare velit, noveris, quem ego novisse velim, ut epistolae commodius et securius curari possent. Si Tractatus theologico-politicus ad tuas manus nondum pervenerit, unum exemplar, nisi molestum erit, mittam. Vale.

Inscriptio.

Nobilissimo Amplissimoque D^o. D^o. Gotfredo Guilielmo Leibnitio Juris u. Doctori et Consiliario Moguntino — *Maintz.*

 Ea-

Eadem de caufa, ne in noftra hac editione jure aliquid defideretur, fequitur, quam Vir Cl. mihique amiciffimus *Hegel* mecum communicare voluit, *Notarum Spinozae marginalium ad tractatum theolog. polit. gallica Verfio* (Tom. I. P. 429.) *collata cum iisdem latine ex originali a Cel. de Murr publicatis.*

Ad pag. 156. editionis noftrae, lin. 10. — (ad vocem hebraicam נביא nabi) Verborum tertia radicalis, fi ex iis fit, quae quiefcentes vocantur, folet omitti, et ejus loco fecunda thematis littera duplicari; ut ex קלה omiffo ה quiefcente fit קֹלֵל et exinde קול *loquela*, five oratio. Sic ex נָבָא fit נבואה. Optime igitur R. Salomo Jarchi hoc verbum *prophetiam* interpretatus eft; fed male ab *Aben Hgezra*, qui linguam hebraicam non adeo exacte novit, carpitur. Praeterea notandum, nomen נְבִיאָה (*Prophetia*) univerfale effe, et omne prophetandi genus comprehendere. Reliqua autem nomina fpecialiora effe, et mixte hoc vel illud prophetandi genus refpicere; quod doctis notum effe credo.

Ad pag. 159. lin. 6. (*ubicunque*) lege *quandocunque — — Deum ad loquendum.*

Ad pag. 430. lin. 1—3. *que les dons, — ne paffent les bornes et les limites de la Nature humaine,* lat. ut ex definitione humanae Naturae percipi nequeant.

Ibid

Ibid. lin. 21. eſtant déja fort vieux, lat. quia provecta jam ſenectute, orbus erat.

Ad pag. 432. lin. 19. les Iduméens n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois eſtablis par les Juifs — et c'eſt à cauſe de cela que — le gouverneur d'Idumée, eſt appellé Roy. Lat. Idumaea reges non habuit, ſed praeſides a Judaeis conſtituti regis locum ſupplebant, — et ideo Idumaeae praeſes — Rex appellatur.

Ad pag. 433. lin. 7. *Il n'y a quantité etc.* — *paroles ſuppoſées*, not. lat. Praeterea in Eſaiae textu non leguntur haec (2 Reg. cap. 32. Verſ. 32) verba etc. et admodum multae aliae variae lectiones reperiuntur, ex quibus quaenam prae ceteris eligenda ſit, nemo determinabit.

Pag. 433. lin. 20. poſt: de pavillon en pavillon *not. lat.* mutato ſcilicet בְּמִשְׁכָּן in מִמִּשְׁכָּן. — Deinde 2 Sam. 7, 10. legitur: לְעַנּוֹתוֹ *ad affligendum eum* etc. Paralip. 17, 9. לְבַלֹּתוֹ *ad conterendum eum.*

(Poſt notam *ad p.* 291. (*p. noſtr.* 433.) Murr. ita: NB. *Hic ipſi* (Spinozae) *defecerat atramentum; alias forte continuaſſet eamdem materiam pluribus*).

Ad p. 436. lin. 5. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la proſpérité de leur République etc. *not. lat.* Nam ſcriptura quidem *anarchiae* tempora ſilentio

tio praeterire, at ſervitutis non minus, quam libertatis annos tradere, nec annalibus (ut ſomniant) expungere ſolet.

Ad pag. 438. lin. 33. Mais il n'eſt pas néceſſaire de pouſſer la choſe plus loin. *Not. lat.* Sed haec potius ſilentio praeterire volui, ob cauſas, quas temporis (iniuria et ſuperſtitio) gravitas explicare non ſinit.

Pag. 440. lin. 13. le titre de gouverneur ou Préſident; פֶּחָה.

Ibid. lin. 30. que les decrets etc. *Not. lat.* decreta magnae iſtius Synagogae ſeu Synodi a ſolis Phariſaeis habitae, accepta fuiſſe a Prophetis, qui etc.

Ad p. 442. lin. 20. que la fraude etc. *Not. lat.* quemquam dolo malo agere.

Ad. p. 443. lin. 8. Car comme il nous eſt impoſſible — à Dieu. *Not. lat.* Cum autem naturam Dei voluntatis ignoremus, et contra certi ſimus, quicquid fit, ex ſola Dei potentia fieri; nequaquam niſi ex revelatione ſcire poſſumus, an Deus aliquo honore coli velit ab hominibus tanquam princeps.

Ibid. lin. 13. Davantage etc. Addo, quod jura divina nobis ut jura et inſtituta videri oſtenderimus, quamdiu eorum cauſam ignoramus; —

Ibid.

Ibid. lin. 25. Puisque nous etc. *Not. lat.* quandoquidem nec jura divina, quamdiu eorum causam ignoramus, ut divina amplecti, nec Deum jura ut principem constituentem, concipere ratione possumus.

Ad pag. 374. lin. 14. *ut nihil in posterum possent*, suscepere duo manipulares imperium populi romani transferendum et transtulerunt. Tacit. I. hist. libro.

Ad pag. 418. lin. 11. *et jure contra eundem agere*) hic apprime ad illa attendendum est, quae cap. XVI. de jure diximus.

Adde pag. nostra 441. lin. 17. interpretem Gallicum mentem Auctoris plane non assecutum fuisse, scribentem: que la Version Syriaque (s'il est vrai, qu'il y en ait une etc. — Spinoza scripserat: Syriaca enim versio si quidem versio est, quid dubitari potest, quandoquidem nec interpretem novimus etc.

Atque haec sunt, quae nunc quidem huic editioni Operum Spinozae omnium praemittenda videbantur. Quem vivum Germaniae vindicare voluerat *Elector Palatinus et Musageta*, *Carolus Ludovicus*, eum nunc in scriptis, quibus vivit perennabitque

bitque, noſtrates, quicunque eruditorum nomine digni ſunt, cuncti absque ſuperſtitione ut excipiant non optamus modo, ſed ex ea quoque, qua priorem tomum proſecuti ſunt, ingenii liberalitate id futurum eſſe ſperamus atque confidimus.

Jenae d. 29. Mart. 1803.

Colerus ipſe in iis, quae hiſtorice refert, fide dignifſimum ſe pingit ingenua ſimplicitate ac candore. Minime favet philoſopho, quem atheum putavit, nec diſſimulat diſſenſum intimum. Sed iniqua tamen, quae in genus, mores, mortemque Philoſophi praeter veritatem conjecta deprehendit, ſolicita omnium indiciorum perveſtigatione abſtergit absque vana gloriolae captatione. In eadem urbe domoque, ubi Sp. fuerat, verſatus minutias quoque aſſervare et privatam Philoſophi vitam a calumniis allitis repurgare potuit. Id quod ita fecit, ut ne leviora quidem illa, animi characterem, qui in Sp. infuit, ad vivum depingentia pſychologiae ſtudioſis non accepta eſſe poſſint. Quae de vita et Philoſophia Spinozae prior jam ediderat Petr. Bayle in ſuo Dictionaire, quaeque Halma in Belgicum *) transtulit [v. Colerum ipſum] eadem animi ab omni partium ſtudio puri veſtigia non ubique oſtendunt. Vnde conſilium nobis enatum eſt, Colerianum libellum pro baſi biographiae Spinozanae ita ponendi, ut (praeter prolixam anathematis rabbinici deſcriptionem, quam arrepta occaſione de excommunicatione Benedicti a Iudaeis Amſtelodamenſibus facta, neſcius tamen, quanam vere formula contra Spinozam uſi fuerint, de

*) „Het Leven van B. de Spinoza, met eenige Avanteekeningen over Zyn Bedryf, Schriften en Gevoelens — — vertaalt, door F. Halma. T'Utrecht by Francois Halma, Druckker van de Akademie. 1698. 8. Etiam Annotationes, quas titulus hic promittit, aliae non ſunt, quam Baylianae.

de ſuperfluo interſeruerat) ne verbum quidem mutaremus.

Eadem Coleri biographia pro fundamento etiam ſumta eſt in raro ſed amicorum quorundam benevolentia tandem impetrato libello: Refutation des erreurs de Benoit de Spinoſa, par Mr. de Fénélon, Archevêque de Cambray, par le P. Lami, Benedictin, et par le Comte de Boullainvilliers, avec *la vie de Spinoſa* écrite par M. Iean Colerus... *augmentée de beaucoup de particularités, tirées d'une Vie Manuſcrite de ce Philoſophe, faite par un de ſes Amis.* à Bruxelles chez François Foppens. 1731. (158. et 482. pagg. in 12.) Additamenta non pauca et memoratu ſatis digna, quae anonymus editor ex Vita Manuſcripta ſe profitetur interſperſiſſe, in hac noſtra editione diligentiſſime excerpta, praefixis literis: *Boullainv.* ſub genuino Coleri textu imprimenda dedimus, annotatis ubique cum eodem ſigno etiam minutioribus, quibus a Coleriano textu differt illa anonymi recenſio, diſcrepantiis quibuscunque.

Quinam vero iſte manuſcriptus additamentorum fons ſit, non tam facile indagabatur. Praemiſerat quidem Carolus Henr. Heydenreich libro ſuo non inutili: Natur und Gott nach Spinoza, I. Band. Leipzig 1789. ex libro, quem manu exaratum poſſidebat, ſub tit.: La vie et l'Eſprit de Mr. Benoit de Spinoza paginis LXXX.; notitiam et excerpta

pta Biographiae Spinozanae Manuſcriptae, quam ut plurimum cum additamentis illis conſentire facile deprehendimus. Sed in aliis tamen, nominatim in judiciis de Spinoza intermixtis diſcrepabat a codice Heydenreichiano contextus additamentorum. Subinde etiam de germanica verſione gallici libelli Heydenreichiana in aliquibus locis dubitatio ſubnaſcebatur.

Tandem vero variarum vitae Spinozanae deſcriptionum quaſi genealogiam exquirere *) contigit. Simulac nimirum Vir S. V. *Henke* gallici ejus ipſius, quo uſus fuerat Heydenreich, libelli Codicem ſuum nitide ſcriptum mecum communicaſſet, absque difficultate intellexi, compilationi miſerae, quae l'Esprit de Mr. B. de Sp. inſcripta eſt, praemiſſum biographiae tentamen („La Vie de Mr. Ben. de Spinoza") ab ardentiſſimo quodam Benedicti admiratore provenire, qui animi ſui fervorem minus cautum non raro in ipſum Spinozam, virum multo placidiorem ſuique ſemper compotem, transfundere voluit. Vnde factum eſt, ut Editor libelli: Refutation des erreurs de Spinoza — quem Langlet de Fresnoy fuiſſe, Celeb. de Murr indicavit — hiſtoricas quidem biographiae manuſcriptae partes Coleriano textui, quem to-

*) Filo nodi vix tandem intricati invento literae mihi contigerunt viri genere et ingenio illuſtris, de Brinckman, Suecorum Regi a Legatione Boruſſica, eandem extricandi methodum indicantes meamque opinionem affatim confirmantes.

totum atque integrum pro bafi fumferat, ubique interfereret, quoad facta quidem non immutatas, fed quoad verba et judicia faepenumero emollitas, atque adeo hic illic contra Spinozam inverfas. Qua compilandi methodo fatis incongrua accidit, ut, cum Coleri defcriptio non raro exprobrationes fyftematis Spinozae interfpergat, gallica vero manufcripta narratio in laudes Benedicti atque in acerrima de oppugnatoribus judicia fe plane effundat, nunc, utroque auctore in unum commixto, immo interiectis fententiis immutato, Editor Refutationis tertium aliquod figmentum progigneret in fe haud raro ἀσυςατον. Id praeterea maxime incommodum erat, quod Colero, quem pro bafi pofuerat et prima perfona loquentem induxerat, additamenta illa plane aliena, ne admonitis quidem lectoribus, tamquam propria non dubitaverat praepoftera vi obtrudere.

Quibus perfpectis intellexi ftatim, fecernenda effe ea omnia, in quibus binae nunc cognitae narrationes biographicae inter fe difcrepant. Coleri biographia fequitur, fic, uti feparatim edita fuit 1706. Additamenta, quae Editor Refutationis exhibet, atque adeo ipfas fingularum vocum difcrepantias, quibus a Colero recedit, textui fubnotata damus. Quidquid hiftorici hifce additamentis ineft, id omne nititur Manufcripta anonymi narratione a Cel. Henke ad me primum transmiffa. Editor Refutationis de hiftoricis circumftantiis faepius diferte provocat ad „unum ex amicis Spinozae,“

nozae," quod quoties fecit, mox vitae Manuſcriptae ipſas voces mutuas ſumſit, quas in reliquis etiam plerumque transtulit integras. Iudicia lectores ipſi judices facile auctori relinquent. Sed omiſerat etiam nonnulla, quae in Manuſcripto Henkiano extant, hiſtorici argumenti. Haec igitur praemiſſo ſigno: „Mſ. Lucae" in notis noſtris excerpta ſupplevimus.

Nimirum alterum hunc Vitae Spinozane fontem authenticum a Luca, medico, Spinozae amico, derivandum eſſe, vix dubitari poteſt. Codex mecum communicatus aeque ac is, quo Heydenreich uſus fuit, praemiſſam habet quandam „Préface du Copiſte," ſine dubio ab auctore ipſo profectam, qua haec indicantur: L'auteur en eſt inconnu à la vérité, quoiqu'il y ait apparence, que celui, qui l'a compoſée, a été un de ſes [Spinozae] diſciples, comme il s'en explique aſſez clairement. Cependant *s'il étoit permis ſur de conjectures poſer quelque fondement, on ſauroit dire peut-être avec* c e r t i t u d e (!) *que tout l'ouvrage eſt du fait du feu* S i e u r L u c a s *) *ſi fameux par ſes*

*) Heydenreich l. c. p. XXIII. de *Luca hoc* plura tradi refert in Collectione Wielandiana: der deutſche Merkur 1788. Menſ. Majo. Sed plane alius ille eſt Paulus Lucas, Itinerum in Orientem ſcriptor. — Ipſe libellus l'Esprit de Spinozaſ inſcriptus a. 1789. in germanicum verſus fuit ſub tit. „Supiroth Sopim., Rom." uti quidem Heydenr. p. LXXX. l. c. teſtatur.

ſes quinteſſences, mais encore plus par ſes moeurs et ſa manière de vivre.

Inſcriptio Codicis Manuſcripti haec eſt: „La Vie et L'eſprit de Mr. Benoit de Spinoza" adjecto epigrammate:

Si faute d'un pinceau fidelle
du fameux Spinoza on n' a pas peint les traits,
ſa ſageſſe étant immortelle,
Ses écrits ne mouront jamais.

Titulum ſequitur „Avertiſſement" quod indicat: on en a tiré ſi peu d'exemplaires (ſoixantedeux *)à l'exemple des 70 diſciples)que l'ouvrage ne ſera pas moins rare, que s'il étoit reſté en Ms. Sub initium biographiae de ſe ipſo anonymus auctor gloriolae ſuae valde cupidus haec adſperſit: Quelque risque, que l'on courre dans une carrière ſi épineuſe, j'aurais bien peu profité de la philoſophie de celui, dont j'entreprens d'écrire la Vie et les Maximes, ſi je craignois de m'y engager. Je crains peu la furie du peuple, ayant l'honneur de vivre dans une république, qui laiſſe à ſes ſujets la liberté de penſer, et où les ſouhaits même ſeroient inutiles pour être heureux et tranquille, ſi les perſonnes d'une probité éprouvée n'y étoient ouies ſans jalouſie. Soit, que cet Ouvrage que je conſacre à la mémoire d'*un illuſtre ami* n'eſt approuvé de tout le monde; il le ſera pour le moins de ceux, qui n'aiment que la Vérité et qui ont quelque ſorte d'averſion pour le Vulgaire impertinent.

Non

*) Legendum ſine dubio: Soixante dix.

Non pauca inſunt, quae hunc Lucam poſt Colerum de vita Benedicti ſcripſiſſe oſtendunt.

Ejusdem ſcriptionis „La Vie et l'Eſprit de Spinoza" alium Codicem Manuſcriptum *) brevi poſt e theſauris Bibliothecae Goettingenſis Doctiſſimi Reuſſii benevolentia ad me pervenire voluit, cui iam in prioris tomi praefatione de ingenua, qua hanc Spinozae editionem juvit, in communicandis mecum libellis rarioribus liberalitate gratias dicere potuiſſe iucundiſſimum mihi erat. Exhibet Manuſcriptum Goettingenſe 1. Vitam illam gallicam, quae in libello: Refutation des erreurs etc. cum textu Coleriano incommode commixta eſt. 2. L'eſprit de Spinoza, eumque conſtantem XX capitibus, id eſt, aliunde inſertis de religione et cultu eccleſiaſtico paradoxis auctiorem. 3. Excerptum e Vanini Amphitheatro. 4. „Fragmenta quaedam libri, cui titulus, de Tribus Impoſtoribus" — eius nimirum quod incipit a vocibus: Deum eſſe, eumque colendum eſſe etc. Denique 5. „Meditationes Philoſoph. de Deo, Mundo, homine," quarum auctorem Ioh. Theod. Lau, Regiomontanum, Curlandiae Duci olim a conſiliis, fuiſſe prodidit de Uffenbach. Prima, quae nobis hoc loco curae eſt, ſcriptio „La Vie de Spinoza" adiectum habet „Catalogue des Ouvrages de Mr. de Spinoza," unde haſce notitias ſumimus. „Nro. 6. *Lucii Antiſtii Con-*

„ſtan[illegible]

*) Extat alius ejusmodi Codex a. 1719. ſcriptus, pagg. [illegible] apud illuſtrem de Brinckmann.

„*ſtantis* de jure eccleſiaſticorum libellus ſingularis. „Alethopoli ap. Cajum Valerium Pennatum 1665. „8. Mr. Spinoza a aſſuré ſes meilleurs amis, qu'il „n'étoit pas l'auteur de ce livre. On l'a attribué à „Mr. Louis Meyer, Médécin d'Amſterdam, à Mr. „Hermannus Schellius et à Mr. *van der Hoovſt*, *) „qui a ſignalé ſon zèle dans les provinces unies „contre le Stadthouderat. Toutes les apparences „ſont, que c'eſt ce dernier, qui en eſt l'auteur, et „qu'il l'a écrit pour ſe venger des Miniſtres de Hol„lande, qui étoient grands partiſans de la Maiſon „d'Orange et qui déclamoient perpetuellement en „chaire contre le *Penſionnaire de Witt.*"

„Toutes les oeuvres de Mr. Spinoza, auſſi bien „que celles, qui lui ſont attribuées, ont été traduites „en Hollandois par Mr. *Iean Henrick Glaſsmaker*, „*le Perrot d'Ablancourt de Hollande.*"

„Un diſciple de Mr. Spinoza nommé *Abra„ham Iean Cutteler* a fait une Logique dans les „principes de ſon Maitre. Elle eſt intitulée: Spe„cimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad „Pantoſophiae principia manuducens. Hamburgi „ap. Henr. Künraht 1684. in 8."

Enimvero hoc ſpecimen artis ratiocinandi (cuius exemplar poſſideo benevolentia *Ven. P. S. F. Stegman*,

*) Cf. Excerptum e Leibnitio, in Collectaneis ad Vitam Sp. ſub finem hujus Tomi.

man, qui vir doctus et humaniſſimus reformatae germ. eccleſiae Stendalienſi eſt a concionibus) pagg. 258. non logicam tantum, quod illae putabat, complectitur, ſed potius Logicam cum Metaphyſicis. Sequitur deinde „Principiorum Pan„toſophiae pars ſecunda, exhibens vias, quas cor„pus motum deſcribit, et inde ortas proprietates, „nulla habita ratione vicinorum corporum aut me„dii, per quod transfertur corpus motum" (ib. ap. eund.) pp. 229. Denique extat „Principiorum Pantoſophiae pars tertia, exhibens „effectus, quos cor„pora mota in ſe invicem producunt et primo de „depreſſione corporum verſus terrae centrum" (pp. 140.). Praeterea 12. tabulae aeri inciſae huic libello adjunctae ſunt, qui ad ſententias Spinozae illuſtrandas earumque vel pugnam vel conſenſum cum aliis magis receptis oſtendendum utilius, quam nonnullae ex recentioribus Spinozismi explicationibus, etiam nunc adhiberi poſſet.

Iis, quae ad originem Biographiae Spinozanae e Coleri et Lucae Medici textu in unum commixtae pertinebant, perſpectis, cum tres alii fontes, nempe 1. ea, quae in Praefatione anonymi, qui Opera poſtuma edidit, 2. Baylii de Spinoza in Dictionario Articulus, (quem quidem cum multis acceſſionibus in nova Baylii editione Lipſienſi proditurum promiſit Cel. de Murr. Annot. p. 8.) 3. Niceronis narrata in „Mémoires pour ſer-

ſervir à l'hiſtoire des hommes illuſtres dans la répbl. des lettres. Tome XIII." 1731.) atque in „Additions." T. XX. p. 59. — cuivis patere adeoque in hac noſtra editione non repetendi viderentur, unum restabat, exquirere; an novi quid de vita Spinozae exhibeatur in libello: „La Vie de Spinoſa, par un de ſes diſciples. Nouvelle édition non tronquée, augmentée de quelques notes et du Catalogue de ſes Ecrits par un autre de ſes diſciples etc. à Hamburg. chez Henry Kunrath. 1735. 8." (v. de Murr l. c. p. 9). Mox etiam huius libelli rariſſimi hiſtoriolam perſequi mihi licuit non ſoli, ſed adjuto amicitia doct. et humaniſſimi *Ge. Theoph. Pappelbaum*, ad aedes Nicolai eccleſiaſtae Berolinenſis, viri in hiſtoria literaria exercitatiſſimi. Indicem digitum ſcilicet intendebat vir doctiſſ. ad ea, quae Proſper Marchand in Dictionaire hiſtorique, articulo librum de Tribus Impoſtoribus deſcribente data occaſione enarravit.

Primum, quod inde didici, hoc eſt, quod nota 77. p. 324. Marchand indicabat, nimirum: La Vie de Spinoſa (ea, de qua nunc ſermo) écrite d'une manière fort „libre et dans la quelle on fait de Spi- „noſa une espèce de Saint, ayant été imprimée à „*Amſterdam chez Henry de Sauzet* en 1719. in 8. „dans *les nouvelles litéraires* T. X. p. 40—74. quan- „tité de gens en furent ſcandaliſés et ce Libraire fut „obligé d'en faire une eſpèce de retraction à la tête „de la II. Partie de ce X Volume." Haec igitur tandem prima eſt et vera origo illius biographiae, quam Hey-

Heydenreich et ego hucusque non nisi ex Mstis noveramus, quamque in libello: Refutation des erreurs de Sp. cum Colerianae biographiae textu commixtam deprehenderam. Quae impressa in les Nouvelles litéraires.. chez H. de Sauzet, cum tunc (a. 1719.) adhuc offensioni fuerat, eodem tamen tempore, ut ex Prosp. Marchand videmus, cum alio opere simili typis excusa est sub tit. La Vie et L'esprit de Mr. Benoit de Spinosa. MDCCXIX. praefixo emblemate:

Si faute d'un pinceau fidelle
du fameux Spinosa l'on n'a pas peint les traits *);
la sagesse étant immortelle,
ses écrits ne mourront jamais.

Erat libellus in 8 min. excusus 208 paginarum, praeter l'Avertissement, la Préface de la Vie de Sp., le Catalogue de ses Ecrits et la Table des Chapitres. L'Avertissement indicat: qu'on a tiré si peu d'exemplaires, que l'ouvrage ne sera guères moins rare, que s'il étoit resté en Ms. Additur ironice, que c'est aux habiles gens, capables de le refuter, qu'on aura soin de distribuer cet écrit monstrueux, dont les injures grossières... ne peuvent tourner... qu'au renversement total du systême impie de Spinosa, sur lequel sont fondés les sophismes de son Disciple.

Pag.

*) Non sequitur ex his, imaginem Spinozae pictam non extitisse. Excusari velle videntur defectum iconis in libello, ubi eam facile requiri posse praevidebant.

Pag. 25. indicat, ſub hoc diſcipulo intelligi ſaepius dictum medicum Lucam, quem Marchand notat „ſi fameux par ſes Quinteſſences, toujours remplies „d'invectives nouvelles contre Louis XIV.“ et de quo judicat „que ſes moeurs depravées et corrompues me font croire effectivement très capable d'avoir conçu le deſſein d'un ſemblable ouvrage, mais que ſon génie bouffon et ſa manière d'écrire également platte et pitoiable me font regarder abſolument incapable de l'avoir jamais exécuté.“ Je dis la même choſe (pergit M.) de Jean Aymon, à qui Mr. Pfaff attribue tout auſſi mal à propos cette compoſition dans ſon Introductio in Hiſtor. litterar. P. II. p. 14. et qui peut bien avoir eu la ſotte et dangereuſe vanité de s'en vanter à quelque voyageur allemand, qui l'aura debité à Mr. Pfaff. Denique ſolvit hoſce nodos Proſper, innuens: „A la fin d'une *copie manuſcrite de ce Traité*, que j'ai vûe et lûe, on lui donne pour véritable auteur un Mr. *Vroeſe*, Conſeiller de la Cour de Brabant à la Haie, dont *Aymon* et *Rouſſet* retouchèrent le langage; et que ce dernier y ajouta la Diſſertation ou Réponſe, depuis imprimée chez Scheurleer. A cela l'on ajoute, que ce fut *Charles le Vier*, libraire en cette Ville, qui fit imprimer l'ouvrage, qu'il n'en vendit, que peu d'exemplaires, parce qu'il exigeoit une piſtolle de chacun; qu'il donna ordre en mourant d'en bruler le reſte et que depuis cela ils ſe vendent jusqu'à 50 florins.“

Carius

Acerbitas pretii ſine dubio occaſionem dedit opuſculum jam a. 1719. impreſſum iterum manu exarandi. Inde ab illo nimirum tempore, ut rariſſimi, principum curioſorumque locupletiorum bibliothecas intrabant Codices tales, quales jam deſcripſimus, complexi „la Vie et l'Eſprit de Sp.“ Sic dictus l'Eſprit, modo ſub hoc titulo, modo ſub altero non minus falſo, ſcilicet „Traité des trois impoſteurs“ modo in VI. capitibus, modo auctior, fragmentis ex libris de trois Vérités, de la Sageſſe p. Pierre Charron, Conſidérations ſur les Coups d'Etat p. Gabriel Naudé etc. inſertis circumferebatur transſcriptus. Ipſa vero „la Vie de Sp.“ praefixa aderat, quoties alter titulus „des trois impoſteurs“ eam non excludebat.

Tandem cum ex editione typis anno 1719. expreſſa „La Vie et L'esprit etc.“ saepius calamo eſſet deſcripta, ſingulari fato accidit ut non niſi prior particula, hoc eſt „la Vie“ maneret reliqua. Pergit enim Marchand poſt verba jam allata hunc in modum: C'eſt, qu'il y a de certain, c'eſt qu'après la mort d'un de ces Libraires [antea ſolum nominaverat Charles le Vier] ſes héritiers *me* remirent 300 exemplaires de cette édition (anni 1719.) qui ſelon leur intention ont tous été mis dans le feu; à la reſerve néanmoins de la Vie de Spinoſa, qui pouvoit être conſervée et à la quelle un Libraire, qu'on en accommoda, a trouvé bon de faire ajouter ce nouveau titre: la Vie de Spinoſa par un de ſes diſciples; nouvelle édition non tronquée, aug-

augmentée de quelques notes et du Catalogue de ſes écrits, par un autre de ſes Diſciples. à Hambourg, chez Henry Kunraht. MDCCXXXV. Si le prémier de ces Diſciples n'eſt pas *Lucas*, comme on vient d'en voir l'incertitude; il eſt bien certain au moins, que le ſecond eſt *Richer la Selve*, homme extrémement infatué du Syſtème de Spinoſa, quoiqu'il ne fût nullement en état de le lire en original et qu'il n'eût aucune teinture des connoiſſances abſtraites, qu'il ſuppoſe."

Nunc igitur id aſſecuti ſumus, ex rariſſimo hoc libello „La Vie.. non tronquée etc. nihil novi de Vita Spinozae nobis hauriendum fuiſſe. Rariſſimus tamen eſt. Ex amicis enim, qui ſymbolas ad locupletandam hanc editionem contulerunt, unus erat, Ven. *Pappelbaum*, qui illum poſſidebat. Cuius eum exemplum accuratiſſime ſua manu deſcriptum ad me miſerit, illud a Codice Mſto Goettingenſi ſupra memorato in eo, quod attinet La Vie de Spinoſa, non niſi in pauculis notis differre intellexi, quas is, qui codicem iſtum exarabat, omiſiſſe videtur. Neque eſt, cur hosce Manuſcriptos Codd. La Vie et l'Esprit etc. complexos aliunde, quam ex editione anni 1719. ortos judicemus. Etiam emblema illud titulo adeſt Codicum: Si faute d'un pinceau etc.

Huius editionis, quae utramque ſcriptionem coniunxit a. 1719, exemplar nullum equidem novi. Separatim vero accepi ab amico, cui nunc

non

non nominato etiam hac de re gratias refero, eundem l'Esprit de Sp. ſub tit. „Traité des trois impoſteurs" exſcriptum ex impreſſo recentiori, in quo non pluribus quidem quam VI. capitibus conſtat, non paucis tamen in locis aut brevior factus fuerat aut copioſior. Poſterius potiſſimum in notulis apparet. v. c. p. 46. §. 12. de Jeſus-Chriſt, ubi verbis: „il entreprit de bâtir ſur ce fondement (de Moyſe) et ſe fit ſuivre par quelques imbecilles, auxquels il perſuada, que le St. Eſprit étoit ſon pere et ſa mere une vierge. Ces bonnes gens accoutumés à ſe payer de ſonges et de rèveries adoptèrent ſes notions et crurent tout ce qu'il voulut, d'autant plus qu'une pareille naiſſance n'étoit pas véritablement quelque choſe de trop merveilleux pour eux"... his, inquam, verbis in ſe vaniſſimis (nunquam enim, prout omnes ſciunt, Jeſus ſe e ſpiritu ſancto tamquam patre natum eſſe aſſeruit!) atque a Spinozae, viri Jeſum nunquam ſine veneratione nominantis, ingenio ac ſenſu alieniſſimis, quaſi elegantiae cauſa notula addita eſt plane nova:

Qu'un beau pigeon à tire d'aile
vienne obombrer une pucelle
rien n'eſt ſurprenant en celà;
L'on en vit autant en Lydie.
Et le beau cygne de Léda
vaut bien le pigeon de Marie.

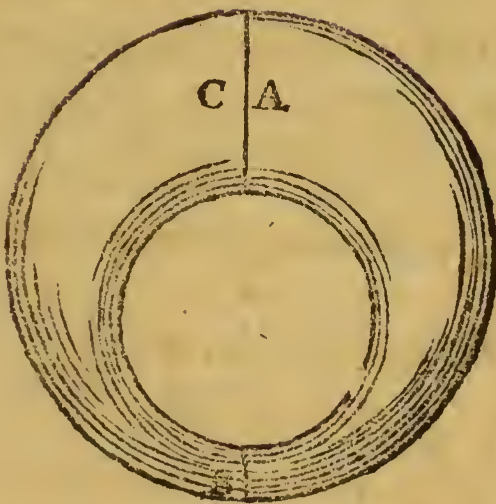
Manifeſtum eſt, pſeudonymum hunc „Eſprit de Spinoſa," qui morum Spinoſae caſtorum et mode-

destissimorum plane nihil, ingenii parum habet, insani in genuinam Spinozae doctrinam odii magnam sane injustissimamque causam fuisse. Satis enim pauci cum essent, qui latina ejus opera, rara quippe et prohibita, legere vellent possentque, plerique ex iis, qui literas delibare malunt quam e fontibus imbibere, e gallicis istis nugis auctorum, profundum Benedicti sensum ne augurantium quidem, sibi de Spinozismo ideam, ut aiunt, formaverunt, in qua ne umbram quidem hujus doctrinae agnoscas. Ego certe in recentiori hac illius „Esprit“ editione ejusque redactione ac notulis Voltairii in Germania commorati lusus artesque videre mihi videor, quem licet longe absim, ut odio, quod vocarunt, theologico persequar, tamen Spinozae assequendo imparem fuisse certissimus sum.

Iconum, quae extant, Spinozae omnium primam iam supra indicavimus. Characterem hominis ex hispanica Judaeorum stirpe ostendit atque subtilitatem judicii vultu expressam videtur prodere. Sed tristior apparet facies, quam quidem a tranquillo simplicique animo Benedicti expectaverim. Serenitatem frontis orisque suavitatem in vultu quaesiverim ejus, qui principibus etiam viris colloquio placuit et quem pares multi ob jucundam morum comitatem sibi consortem optabant. Mirifice igitur laetabar, cum, qui Bibliothecae Guelpher-

B. D. S.

OPERA POSTHUMA.

CIↃ IↃ C LXXVII.

PRAEFATIO *).

Licet ſcripta, Lector benevole, hoc libro contenta, maximam partem imperfecta, multo minus ab ipſo Auctore examinata, polita, ac emendata ſint; ea tamen luci exponere non abs re viſum fuit, eo quod non parum utilitatis Orbi literato, nec parum ſcientiae Lectori Philoſopho dabunt, qui, neque veri ſpecie nixus, neque authoritate motus, ſolidas rationes et indubitatas quaerit veritates.

Et quamvis libri, in quo cuncta fere Mathematice demonſtrantur, parum interſit, ut ſciatur, quibus parentibus ejus Auctor fuerit ortus, quamque vitae inierit rationem (haec enim ſatis ſuperque ex his ſcriptis manifeſta eſt) non inutile tamen fore viſum eſt, haec pauca de ejus Vita narrare.

Fuit ab ineunte aetate literis innutritus et in adoleſcentia per multos annos in Theologia ſe exercuit. Poſtquam vero eo aetatis pervenerat, in qua ingenium matureſcit et ad rerum naturas indagandas aptum redditur, ſe totum Philoſophiae dedit. Quum autem nec praeceptores, nec harum Scientiarum Auctores pro voto ei facerent ſatis, et ille tamen ſummo ſciendi amore arderet, quid in hiſce ingenii vires

vale-

*) Editoris primi, qui ſine dubio Lud. Mayer, Amſtelod. fuit.
P.

= non sine lucro

-- investigandas

valerent, experiri decrevit. Ad hoc propoſitum urgendum Scripta Philoſophica Nobiliſſimi et ſummi Philoſophi Renati des Cartes magno ei fuerunt adjumento. Poſtquam igitur ſe ab omnigenis occupationibus et negotiorum curis, veritatis inquiſitioni magna ex parte officientibus, liberaſſet, quo minus a familiaribus in ſuis turbaretur meditationibus, urbem Amſtelaedamum, in qua natus et educatus fuit, deſeruit, atque primo Renoburgum, deinde Voorburgum et tandem Hagam Comitis habitatum conceſſit, ubi etiam IX Kalend. Martii anno ſupra milleſimum et ſexcenteſimum ſeptuageſimo ſeptimo ex Phthiſi hanc vitam reliquit, poſtquam annum aetatis quadrageſimum quartum exceſſiſſet. Nec tantum in veritate perquirenda totus fuit, ſed etiam ſe ſpeciatim in Opticis et vitris, quae Teleſcopiis ac Microſcopiis inſervire poſſent, tornandis, poliendiſque exercuit; et niſi mors eum intempeſtiva rapuiſſet, (quid enim in his efficere potuerit, ſatis oſtendit) praeſtantiora ab eo fuiſſent ſperanda. Licet vero ſe totum mundo ſubduxerit et latuerit, plurimis tamen doctrina et honore conſpicuis Viris ob eruditionem ſolidam magnumque ingenii acumen innotuit: uti videre eſt ex Epiſtolis ad ipſum ſcriptis et ipſius ad eas Reſponſionibus.

Plurimum temporis in Natura rerum perſcrutanda, inventis in ordinem redigendis et amicis communicandis, minimum in animo recreando inſumpſit; quin tantus veritatis expiſcandae in eo ardor exarſit, ut, teſtantibus iis, apud quos habitabat, per tres continuos menſes in publicum non prodierit; quinimo, ne in veritatis indagine turbaretur, ſed ex voto in ea procederet, Profeſſoratum in Academia Heidelbergenſi, ei a Sereniſſimo Electore Palatino oblatum, modeſte excuſavit, uti ex Epiſtola quinquageſima tertia et quarta perſpicitur.

Ex hoc veritatis ſtudio et ſumma diligentia prodierunt anno cIↄ Iↄ c LXIV. *Renati Des Cartes Principiorum Philoſophiae pars* I. *et* II. *more Geometrico* ab Auctore noſtro *demonſtratae*, quibus acceſſere Ejuſdem *Cogitata Metaphyſica;* anno vero cIↄ Iↄ CLXX *Tractatus Theologico-Politicus*, in quo ſubtiliſſimae et res conſideratione digniſſimae, Theologiam, ſacram Scripturam atque vera ſolidaque Reipublicae fundamenta ſpectantes, tractantur.

Ex eodem fonte ſcaturiverunt, quae hic ſub titulo B. d. S. OPERA POSTHVMA Lectori communicantur: ſunt vero haec omnia, quae ex adverſariis et quibuſdam apographis, inter amicos ac familiares deliteſcentibus colligere licuit. Et quanquam credibile eſt, apud hunc aut illum aliquid, a noſtro Philoſopho elaboratum, abſconditum eſſe, quod hic non invenietur; exiſtimatur tamen, nil in eo inventum iri, quod ſaepius in his Scriptis dictum non ſit; niſi forte ſit Tractatulus de Iride, quem ante aliquot annos, ut quibuſdam notum, compoſuit, quique, niſi eum igni tradidit, ut probabile eſt, alicubi deliteſcit.

Nomen Auctoris in libri fronte et alibi literis duntaxat initialibus indicatur, non alia de cauſa, quam quia paulo ante obitum expreſſe petiit, ne Nomen ſuum Ethicae, cujus impreſſionem mandabat, praefigeretur; cur autem prohibuerit, nulla alia, ut quidem videtur, ratio eſt, quam quia noluit, ut *Diſciplina ex ipſo haberet vocabulum.* Dicit etenim in Appendice quartae partis Ethices capite vigeſimo quinto, quod, *qui alios conſilio, aut re juvare cupiunt, ut ſimul ſummo fruantur bono, minime ſtudebunt, ut Diſciplina ex ipſis habeat vocabulum;* ſed inſuper in tertia Ethices parte Affectuum Definit. XLIV ubi quid ſit ambitio explicat, eos, qui tale quid patrant, non obſcure, ut Gloriae cupidos, accuſat.

Quan-

Quantum vero ad haec ejus ſcripta; quamvis ad primam Ethices partem praefatio requiratur, ea tamen alia longis paraſangis ſuperat, proque abſoluto et perfecto opere haberi poteſt. Hanc noſter Philoſophus in quinque partes diſtribuit, quarum prima tractat *de Deo*, ſecunda de *Mente humana*, tertia de *Origine et Natura Affectuum*, quarta de *Servitute humana* et una de Regula et vivendi Norma, deque hominum bono et malo, quinta denique de *Potentia intellectus*, ſeu *de Libertate humana*, nec non de Mentis aeternitate.

In prima parte demonſtratur, quod Deus

I. *Neceſſario exiſtat*,

II. *Unicus ſit*,

III. *Ex ſola ſuae Naturae neceſſitate ſit et agat*,

IV. *Omnium rerum cauſa libera ſit et quod omnia in Deo ſint et ab ipſo ita pendeant, ut ſine ipſo nec eſſe, nec concipi poſſint.*

V. *Denique quod omnia a Deo fuerint praedeterminata, non quidem ex Libertatis Voluntate, ſive abſoluto beneplacito; ſed ex abſoluta Dei Natura, ſive abſoluta potentia.*

Quod difficultates attinet, a nonnullis Tractatui Theologico-Politico oppoſitas, quod ſcilicet primo Auctor Deum et Naturam confundat, vel (ut illi volunt) pro uno eodemque habeat; et ſecundo quod omnium rerum et actionum fatalem ſtatuat neceſſitatem; ad earum priorem reſpondet in Epiſtola Vigeſima prima, ad Clariſſimum Virum D. Oldenburgium ſcripta, hiſce verbis: *Deum omnium rerum cauſam immanentem, ut ajunt, non vero tranſeuntem ſtatuo. Omnia, inquam, in Deo eſſe et in Deo moveri cum Paulo affirmo, et forte etiam cum omnibus antiquis Philoſophis,* licet

licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibuſdam traditionibus, tametſi multis modis adulteratis, conjicere licet. Ad poſteriorem vero in Epiſtola Vigeſima tertia, ad eundem data, ita reſpondet. *Hic paucis explicare volo, qua ratione ego fatalem omnium rerum et actionum neceſſitatem ſtatuam. Nam Deum nullo modo fato ſubjicio, ſed omnia inevitabili neceſſitate ex Dei Natura ſequi concipio, eodem modo, ac omnes concipiunt ex ipſius Dei Natura ſequi, ut ſe ipſum intelligat; quod ſane nemo negat ex Divina Natura neceſſario ſequi et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, ſed omnino libere, tametſi neceſſario ſe ipſum intelligere. Deinde haec inevitabilis rerum neceſſitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipſa moralia documenta, ſive formam legis, ſeu juris ab ipſo Deo accipiant, ſive non, Divina tamen ſunt et ſalutaria; et ſive bonum, quod ex Virtute et amore Divino ſequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel ſi ex Neceſſitate Divinae Naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile; ut nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus ſequuntur, ideo, quia neceſſario ex iiſdem ſequuntur, minus timenda ſunt, et denique, ſive ea, quae agimus, neceſſario, vel contingenter agamus, ſpe tamen et metu ducimur.* Haec fatalis rerum neceſſitas, quia a cauſis ad exiſtendum et operandum determinantur, quae cauſae rurſus ab aliis quoque cauſis ad exiſtendum, ac operandum determinatae ſunt et hae iterum ab aliis et ſic ad Deum uſque (primam omnium cauſam omnia producentem, non vero productam) procedendo, a noſtro Philoſopho Propoſitionibus 26. 27. 28. 29. Partis I. Ethices demonſtratur.

Deum abſolute omnium rerum cauſam eſſe et omnia ex Deo emanare ſi ſtatuatur, ſequi inde videtur, eundem et peccati et mali cauſam eſſe. Sed vero ad

ad hanc difficultatem et ad id, quod inde dependet, noſter Philoſophus reſponſum dat Epiſtolis 32. 34. et 36. Clarum inſuper ac manifeſtum eſt, nullam penitus poſſe eſſe diſſenſionem de eo nempe, quod ex Deo omnia fluant et quod ab ipſo aeterno decreto determinata et praeordinata ſint, cum id ipſum multi Chriſtiani non modo credant, ſed quoque tanquam neceſſariam veritatem propugnent.

Memoratis difficultatibus haec ſuperadditur, quod ſcilicet Auctor aliam plane Regulam et vivendi Normam et quantum ſummum hominis bonum ſpectat, aliud omnino ſtatuat, quam vel Chriſtus Servator noſter, vel Apoſtoli ejus in Sacra Scriptura tradidere. Ut haec quoque removeatur difficultas, non inconſultum videtur, hac de re Auctoris ſententiam ob oculos ponere et deinceps oſtendere, eam nulla in re a Doctrina Chriſti et Apoſtolorum diſcrepare.

Haec, ut modo dictum eſt, noſter Auctor in quarta Ethices Parte tractat; et Propoſitionibus 26. et 27. demonſtrare annititur, *Mentem, quatenus ea ratione utitur, hoc tantum ſibi utile judicare, quod ad intelligendum conducit; illud vero malum, quod impedire poteſt, quo minus intelligamus.* Demonſtrat porro Propoſitionibus 23. et 24. in eadem quarta Parte, virtutis eſſe res tantum intellectualiter, vel adaequate concipere et *ex ideis adaequatis agere, nihil aliud eſſe, quam ex virtute abſolute agere.* Hinc elicit Propoſitione 28. ejuſdem Partis, *quia Deus eſt ſummum, quod a Mente percipi poteſt, Dei notitiam ſummum Mentis bonum, et Deum cognoſcere ſummam Mentis eſſe Virtutem.* Praeterea, *quicquid cupimus et agimus, cujus cauſa ſumus, quatenus Dei habemus ideam, ſive quatenus Deum cognoſcimus, ad Religionem refert. Cupiditatem autem bene faciendi, quae ex eo ingeneratur, quod ex rationis ductu vivimus, Pietatem vocat. Cupiditatem deinde, qua*

qua homo, qui ex ductu rationis vivit, tenetur, ut reliquòs ſibi amicitia jungat, Honeſtatem vocat et id honeſtum, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, laudant et id contra turpe, quod conciliandae amicitiae repugnat, Ibid. in Schol. 1. Prop. 37.

Sed et Prop. 35. monſtrat, *homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum neceſſario et ſemper* (quatenus nimirum intellectus, voluntas, cupiditas, aliique ſpectantur affectus) *convenire: eos illud bonum, quod ſibi appetúnt, reliquis hominibus etiam cupere,* Prop. 37. et eo magis, quo majorem Dei acquiſiverint notitiam: *eoſque, quantum poſſunt, conari alterius Odium, Iram, Contemptum etc. Amore contra, ſive Generoſitate compenſare* Prop. 46.

Elicit porro ex *Definitionibus Amoris et Intellectus iſtos, qui Odium Amore expugnare ſtudent, laetos et ſecuros pugnare, ac aeque facile uni homini, ac pluribus reſiſtere, et Fortunae auxilio quam minime indigere; quos vero vincunt laetos cedere, non quidem ex defectu, ſed ex incremento virium.* Vid. Schol. Prop. 46. Agit autem de differentia, quae inter hominem, qui ſolo affectu ſeu opinione, et eum, qui ratione ducitur, intercedit, in Scholio Prop. 66. dictae Partis, affirmatque *illum, velit nolit, ea agere, quae maxime ignorat; hunc vero nemini, niſi ſibi ſoli, morem gerere et ea tantum agere, quae in vita prima eſſe novit, quaeque propterea maxime cupit;* et ideo Auctor illum priorem Servum, ſed poſteriorem Liberum vocat.

Liberorum omnium Virtutem aeque magnam cerni in declinandis, quam in ſuperandis periculis, monſtrat ibidem Prop. 69. item *eos erga ſe invicem gratiſſimos eſſe* Prop. 71. et nunquam *dolo malo, ſed ſemper cum ſide agere,* Prop. 72. et liberiores eſſe *in Civitate, ubi ex communi decreto vivunt,*

quam

quam in ſolitudine, ubi ſibi ſolis obtemperant, Prop 73.

Haec, quae de Vera Libertate oſtendit, ad Fortitudinem in Scholio ejuſdem Prop. refert et dicit, *Virum Fortem neminem odio habere, nemini iraſci, nemini invidere, indignari, neminem deſpicere, minimeque ſuperbire.*

In quinta Ethices Parte conatur demonſtrare, quod nos per intellectum, vel per mere intellectualem et adaequatam, quam de Deo rebuſque acquirimus, cognitionem, pravos affectus ſuperare et inde *) *ſummam, quae dari poteſt, Mentis Acquieſcentiam*, *ut et Dei* **) *amorem aeternum oriri* et denique *in* ***) *conſtanti hoc et aeterno erga Deum amore noſtram ſalutem, ſeu beatitudinem, ſeu Libertatem conſiſtere.*

Haec ſunt praecipua eorum, quae Philoſophus noſter de recta vivendi ratione, ſummoque hominis Bono a Ratione dictari demonſtrat. Si haec cum iis, quae Servator noſter Jeſus Chriſtus, ejuſque Apoſtoli docuerunt, comparentur, non tantum ſumma inter ea deprehenditur convenientia; ſed et perſpicietur, quae Ratio praeſcribit, eadem plane eſſe cum iis, quae ipſi tradidere; quin videbit dogmata Moralia Religionis Chriſtianae in iis perfecte contineri: quicquid enim Servator noſter et Apoſtoli docuerunt †) ſummatim in hoc comprehenditur, Deum ſcilicet ſupra omnia, proximum vero, ut ſe ipſum, eſſe diligendum; imo eundem Dei et proximi Amorem in eo, quod Auctor noſter demonſtrat, a Ratione praeſcribi, manifeſtum eſt.

Ex

*) *Prop.* 27. *Part.* 5. *et Prop.* 52. *una cum Schol. Part. quartae.*

**) *Vid. Corollar. Prop.* 32. *et* 33.

***) *Vid. Schol. Prop.* 36. *Part. quintae.*

†) *Matth. cap.* 7. *verſ.* 12. *et cap,* 22. *verſ.* 37. 38. 39. 40. *Luc. cap.* 10. *verſ.* 27. 28. *Rom. cap.* 13. *verſ.* 8. 9. 10. *Gal. cap.* 5. *verſ.* 14.

Ex jam dictis clare patet, qua de caufa Apoftolus ad Rom. 12. verf. 1. Chriftianam Religionem dicat effe Rationalem: quia nimirum Ratio eam praefcribit, eaque ratione fundatur. Erafmus in fuis ad hunc locum Annotationibus notat, Originem ea, quorum ratio poteft reddi, vocaffe Rationalem Religionem et addit, Theophylactum affirmare, omnes noftras actiones juxta Rationis praefcriptum perficiendas effe, cui etiam Erafmus fubfcribit.

Regenerationem, fine qua nemo in regnum Dei intrare poteft, includi in Dei Amore, qui (demonftrante id ipfum noftro Philofopho) ex cognitione Dei intellectuali oritur, manifefto videre eft ex iis, quae Apoftolus Johannes in 1 Epiftola cap. 4. verf. 7. 16. 17. 18. comparatis cum verf. 20. 21. de Amore teftatur. Praeterea Regenerationem confiftere in victoria, quam in malos affectus obtinemus et in terrenarum et vanarum Cupiditatum mortificatione, quae naturaliter in nobis inveniuntur; et e contrario in bonarum five talium Cupiditatum acquifitione, quae id tantummodo, quod Verum et Bonum eft, fpectant, ut et in acquifitione Dei Amoris, Pacis, vel verae animi Acquiefcentiae, Laetitiae, Veritatis, Juftitiae (quae conftans aeternaque fuum cuique tribuendi eft voluntas) et Benignitatis etc. quae, prout Philofophus nofter evincit, funt neceffarii fructus intellectus. Hoc, inquam, manifeftum eft ex iis, quae Apoftolus in Epiftola ad Ephef. 4. verf. 22. 23. et 24. et ad Coloff. 3. verf. 9 10. de Vetere et Novo Homine et in ea ad Rom. cap. 8. a verf. 5. ad 15. nec non ad Gal. 5. verf. 16. ad finem usque, de imperio Spiritus in carnem dicit.

Quod Veritatem rei, ad falutem fcitu neceffariae, pro viribus conari intelligere, purafque intellectuales nancifci perceptiones ac fecundum eas agere, hoc eft, juxta rationis dictamen vivere, neque cum Sa-

cra Scriptura, neque cum Religionis Christianae fundamentis (quod a multis creditur, qui tantum litera, non autem Spiritu, seu ratione ducuntur) pugnet; sed magnam partem cum utrisque conveniat, id *primo* ex iis *) Scripturae locis elucet, in quibus Meditatio et acquisitio Veritatis et **) Sapientiae et Notitiae intelligitur atque commendatur; nec non ex iis, in quibus Sapientia, Notitia et Intelligentia, ut actionum salutiferarum causae statuuntur. Quis enim inficias ibit, hujus notitiae, hujus intelligentiae etc. objectum dogmata salutis esse, seu id, quod ad salutem obtinendam necessario sciendum est? Sed et cui rei tam meditatio, quam acquisitio veritatis, intellectus etc. inservit, si nostrum non sit juxta ejus dictamen tam vivere, quam operari? Nec putandum est vocabulis Veritatis, Sapientiae, Notitiae etc in Sacra Scriptura cognitionem aut animi assensum, litera, vel Scripturae testimonio nixam denotari: tum enim magna revera denotaretur inscitia, cum in iis tantum locum haberet, qui omni Veritate, Sapientia etc. destituuntur.

Secun-

*) *Jobi* 28. *vers.* 12. *ad vers.* 20. *Prov.* 1. *vers.* 20. *ad finem, et cap.* 2. *vers.* 1. *ad vers.* 13. *cap.* 3. *a vers.* 10. *ad* 18. *cap.* 4. *vers.* 5. 6. 7. *cap.* 7. *vers.* 4. 5. *cap* 8. *passim. cap.* 16. *vers.* 22. *cap.* 23. *vers.* 23. 1 *Cor.* 14. *vers.* 20. *Gal.* 3. *vers.* 1. *Coloss.* 2. *vers.* 2. 3. 1 *Tim.* 2. *vers.* 3. 4. 1 *Pet.* 2. *vers.* 2. 9. Quod hoc nono versu per Christi lucem admirabilem, ad quam vocat eos, qui in [ignorantiae] tenebris haerent, intelligendum sit, ii percipient, qui norunt, eos, qui talem de Deo ejusque voluntate notitiam possident, quae vel lege vel Scriptura nititur, (uti vulgus Judaeorum. *Vid. Rom.* 2. *vers.* 17. 18. et speciatim vocati habebant) adhuc in [ignorantiae] caligine versari et perfectam claritatem veritatis, seu verae et purae intellectualis perceptionis esse proprietatem.

**) Vide de effectibus Veritatis, Notitiae etc. locos allegatos ex Proverbiis, iisque adde *Jes. cap* 33. *vers.* 6. *cap.* 55. *vers.* 11. *Matth.* 13. *vers* 15 23. *Joh. cap.* 8. *vers.* 31. 32. *cap.* 17. *vers.* 3. *Philipp.* 3. *vers.* 8. 9. 10. *Jac.* 3. *vers.* 17.

Secundo autem, quî fieri poteſt, ut pure intellectuales et adaequatas ideas de articulis, ad ſalutem ſcitu neceſſariis habere et juxta eas ex dictamine Rationis vivere et agere, non conveniret cum Chriſtianae Religionis fundamentis? quum *primo* Sacrae literae, omnibus Chriſtianis concedentibus, quae documenta invicem contraria continere nequeunt, multis in locis id doceant, ut modo oſtenſum; *deinde* quum Novum foedus, quod Deus per Chriſtum inſtituit, cujuſque *) Chriſtus eſt Mediator, in hoc conſiſtat, quod Deus ſuas Leges, quas **) tabulis inſculptas Iſraelitis notas fecerat, mentibus hominum inſcribat, hoc eſt, efficiat, ut iſtarum Legum ſenſum intelligant; et *tertio*, quum hujus foederis miniſtri non ducantur per literam ſeu Scripturam, quemadmodum ii, qui ***) miniſtrarunt ſub Veteri foedere; ſed per †) Spiritum, hoc eſt, per intellectum, prout ex primo, nec non ex teſtimonio Johannis cap. 5. verſ. 6. et alibi patet. Manifeſtum ergo eſt, ea cum fundamentis Chriſtianae Religionis concordare.

Quia vero id, quod hic de Novo foedere, ſive de Religione Chriſtiana demonſtratum eſt, multum differt ab eo, quod plerumque de eo vulgus credit; et quia praejudicia, quibus ii laborant, qui aliam hac in re fovent ſententiam, in cauſa eſſent, quod hiſce pauci aſſenſum praeberent, quaedam notatu digna Scripturae Teſtimonia proferenda ſunt, unde liquido appareat munus Chriſti Salvatoris noſtri et Finem, ob

*) *Hebr. cap.* 8. *verſ.* 6 *cap.* 9. *verſ.* 15. *cap.* 12. *verſ.* 24.

**) *Jer cap.* 31. *verſ.* 33. 34. 2 *Cor. cap.* 3. *verſ.* 3. *Hebr. cap.* 8. *verſ.* 8. 9. 10. *cap.* 10. *verſ.* 16.

***) *Rom. cap.* 2. *verſ.* 27. 29. *cap.* 7. *verſ.* 6. 2 *Cor. cap.* 3. *verſ.* 6. 7. 9. *Hebr. cap.* 7. *verſ.* 16.

†) *Vide tria allegata loca et Rom. cap.* 8. *uſque ad verſ.* 17. *Gal. cap.* 2. *verſ.* 18. 25.

ob quem in mundum venit, primarium fuiſſe homines hanc docere notitiam, ne caecorum ritu, ſicut Judaei per Legem mandatumve, ſed per lumen cognitionis ducerentur.

Primum ergo Teſtimonium eſt Johannis Baptiſtae in Evangelio Johannis cap. 1. verſ. 17. quod ſic habet, *Lex, per Moſen eſt data, gratia et veritas per Chriſtum facta eſt*, hoc eſt, Moſes inſtituit, ut per Legem vel praeceptum ducerentur homines, et vi Legis vel praecepti operarentur; Chriſtus vero docuit, ut per *) lumen Gratiae ac Veritatis ducerentur, viverent et agerent.

Alterum Teſtimonium eſt ipſius Servatoris, qui roganti Pilato, num Rex eſſet, ita Johan. cap. 18. verſ. 37. ex Syriaca Tremellii verſione et cap. 17. verſ. 17. inverſo reſpondit: *ad hoc natus ſum et ad hoc veni in mundum, ut teſtarer de veritate*: nempe, hanc veritatem Dei Rationem, vel intellectum eſſe. Utor vocula *Rationis*, non autem *Verbi*; ſic enim Originale et Graecum vocabulum **) λόγος plerumque vertitur et eo Apoſtolus Johannes Filium Dei innuit: *primo*, quia teſtibus Eraſmo in Annotationibus ſuis ad verſ. 1. cap. 1. Evangelii Johannis, aliiſque Linguarum peritis vox λόγος multo melius per *Rationem*, quam per *Verbum* exprimitur: *deinde*, quia id, quod Johannes de voce λόγος pronunciat, optime de *Ratione* interna, vel de intellectu, nullatenus vero de Verbo, vel verbis intelligi, aut iis applicari poteſt. Haec *Ratio in initio apud Deum*, quin *ipſa Deus fuit*, hoc eſt, de divina Natura participavit; *ſine hac nihil*

*) *Vide Joh. cap. 1. verſ. 4. 9. et cum iis compara verſ. 1. et 14. item cap. 8. verſ. 12. cap. 12. verſ. 35. 36. 46. quos compara cum cap. 14. verſ. 6.*

**) *Vide Joh. cap. 1. verſ. 1. et 14. 1 Joh. cap. 1. verſ. 1. cap. 5. verſ. 7. et Apoc. cap. 14. verſ. 13.*

nihil eorum, *quae facta ſunt*, *facta fuerunt; in hac fuit Vita* et haec vita *fuit lumen hominum* intellectuale, teſte Johanne in Evangelio cap. 1. verſ. 1. 2. 3. 4. Ecquem latet, internam Dei Rationem, ſeu intellectum non differre ab ipſo Deo et ideo in principio apud Deum, ipſamque Deum fuiſſe, vel eſſentiae divinae fuiſſe participem? quis inficiatur, ſine ejus opera nihil factum eſſe et denique hominum mentem a Mente divina admirabili luce illuſtrari? Quod autem haec de *verbo*, vel *verbis* ore prolatis, quae, in ſe conſiderata, non niſi aëris ſunt motus, intelligi nequeant, videtur adeo manifeſtum eſſe, ut ſupervacaneum foret, id rationibus evincere. Et quamvis Eraſmus voce λόγος, quam *rationem* interpretatur, non *internam*, ſed externam potius *Rationem* intellexerit, quia tamen cum aliis Linguarum peritis expreſſe teſtatur, vocem λόγος apud Graecos quoque internam rationem ſignificare, nihil impedit, quo minus hoc ſenſu ſumatur.

Chriſtus porro de Veritate teſtatur, quod *ſanctificet* Johan. 17. verſ. 17. 19. quod *regeneret* Joh. 3. verſ. 5. 6. (Tit. 3. verſ. 5. comparato cum 1 Johan. 5. verſ. 6.) quod hominem revera *liberum reddat*, Johan. 8. verſ. 31. 32 quod per illam in *omnem veritatem ducamur*, Johan. cap. 14. verſ. 26. et cap. 15. verſ 16. et cap. 16. verſ 13. quod per eam ſolam *ad Deum accedamus*, Joh. 14. verſ 6. (comparato cum 1 Cor. cap. 1. verſ. 24.) et denique quod nihil omnino ſine ea poſſimus facere, quod ad ſalutem requiritur, Johan. 15. verſ. 3. 4. 5. comparato cum Johan. 14. verſ. 6. in quo loco id, quod de ſe ipſo Chriſtus dicit, ſe nempe *eſſe veritatem*, neceſſario eo ſenſu accipiendum eſt, quemadmodum ſumitur eo in loco, in quo Salomon affirmat ſe Intellectum et aeternam Sapientiam eſſe.

Quod id, quod Chriſtus Matth. 5. verſ. 17. 18. expreſſis verbis indicet, *ſe non veniſſe, ut Legem*

de-

destruat, *sed ut compleat*, et affirmet fore, ut *coelum et terra citius transeant*, *quam vel jota*, (minima Alphabeti litera) *de lege*, minime cum Christi vel Johannis testimonio pugnat, is percipiet, qui attendit, primo obligationem agendi, quod Lex jubet, et id, quo ii, qui sub Lege sunt, ad obedientiam ei praestandam instigantur, duas res valde diversas esse. *Secundo* hanc obligationem non minus in iis locum habere et ad eos spectare, quibus lumen Gratiae et Veritatis illuxit et ex rei cognitione mandata Legis exequuntur, quam in iis, qui ex Legis praescripto vivunt et ex solo ejus mandato eadem praestant: hinc enim facile intelligere est, Jesum Christum de hac tantum obligatione hoc in loco, non vero de Vita juxta Legem instituenda loqui.

Haec tamen clarius percipiuntur ex iis, quae ab Apostolo de Lege Dei traduntur; nimirum quod *per Christum a Lege liberemur* et *redimamur*, Rom. 7. vers. 6. cap. 8. vers. 2. et Gal. 4. vers. 5. quod *per Christi corpus Lex nobis sit mortua*, Rom. 7. vers. 4. 6. Gal. 2. vers. 19. quod *Lex tum desinat*, *quando venit fides*, Gal. 3. vers. 23. 24. 25. quod *ministerium literae aboleatur*, 2 Cor. 3. vers. 7. 11. et Hebr. 7. vers. 16. 18. quod ii, qui *sunt sub gratia*, non sint *sub Lege*, Rom. 6. vers. 14. 15. et denique quod *Lex justis non sit posita*, 1 Tim. 1. vers. 9. Gal. 5. vers. 22. 23. Quoniam vero ex allegatis locis planum est, Apostolum non modo de Lege Ceremoniali, sed speciatim de Lege Morali loqui, haec non possunt intelligi, uti indubitate ex ipsius Servatoris explicatione, Apostolique testimonio ad Romanos cap. 8. vers. 3. 4. et cap. 13. vers. 8. 9. 10. et alibi apparet, de obligatione ea, quam Lex praescribit, sed duntaxat de vita et operibus secundum Legem instituendis capienda sunt.

Tertium et ultimum Testimonium est Apostoli Pauli in Epistola ad Ephes. cap. 4. vers. 11. 12. 13. collatis cum vers. 14. et 15. Christus *dedit alios quidem*

dem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Pastores et Doctores, ad perfectionem Sanctorum, ad opus Ministerii, ad aedificationem Corporis Christi. Donec perveniamus nos omnes ad unitatem fidei et agnitionis filii Dei in Virum adultum, ad mensuram plenae staturae Christi. Nam quis neget Paulum docere, Christum dedisse Apostolos, Prophetas etc. in eum finem, ut nos omnes cognosceremus, quemadmodum Christus cognovit; quin ut ad magnam scientiae Christi mensuram perveniremus? Quis dubitet eorum laborem, opusque Ministerii eo spectasse, ut homines tanta Scientia imbuerent? Quis denique renuat per eam scientiam ejusve acquisitionem Sanctorum perfectionem effici et ita Christi corpus aedificari?

Manifestum porro est, quod cognitio de nostro Servatore et consequenter talis, qualem omnibus apprecatur, Veritatis, seu pure intellectualis de Deo ejusque Voluntate sit cognitio; non vero ea, quae Authoritate vel externo nititur Testimonio. Atque hoc patet primo inde, quod Jesus Christus Patris sui voluntatem, seu veritatem salvificae doctrinae, quam ipse praedicavit, intellexit, quodque ejusmodi Scientia, quae externo firmatur testimonio, in eo locum nullum habuit. Secundo quatenus rei ad salutem scitu necessariae cognitione imbuimur, quae externo nititur testimonio, non pervenimus ad unitatem fidei, quod scilicet inter nos et cum *Christo unum* sumus, *quemadmodum ille cum Patre unum est* Johan. 17. vers. 21. 22. 23. Gal. 3. vers. 28. neque ad firmitatem, Ephes. 4. vers. 14. quam Apostolus flagitat, quamque, ut necessariam sequelam, ex cognitione Christi profluentem, statuit: sed quatenus ejus rei veritatem percipimus. Sed et jam demonstrata, fiunt quoque ex vers 15. plana.

Plura, quam haec tria, possent produci Testimonia, quibus ea, quae hic demonstranda sunt, non minori efficacia confirmantur: verum ne nimis insi-

ſtatur rei, ex Sacris literis tam manifeſtae, hoc duntaxat dicendum, praecipuum, quod Scriptura de fide ſalvifica teſtatur, ſine qua, ut omnes Chriſtiani concedunt, nemo Chriſtianus eſſe poteſt et per cujus fidei participationem quilibet Chriſtianus evadit, niti penitus ſpirituali, ſive mera intellectuali cognitione; quin id de ea ſolummodo et poſſe et debere intelligi, quod ea ſit *fides Dei*, Rom. c. 3. verſ. 3. *fides Jeſu Chriſti*, Rom. 3. verſ. 22. 26. Gal. 2. verſ. 16. cap. 3. verſ. 22. Philipp 3. verſ. 9. *filii Dei*, Galat. c. 2. verſ. 20. (in Deo enim, ut quivis novit, cui Deus innotuit, non alia, quam intellectualis tantum cognitio locum habet; Chriſtus autem veritatem doctrinae ſalutis, quam praedicavit, intellexit) ipſa *Veritas*, 2 Theſſ. cap. 2. verſ. 13. 1 Timoth. 2. verſ. 7. *Cognitio veritatis*, Tit. 1. verſ. 1. Johan. 17. verſ. 3. *Sapientia*, Actor. 6. verſ. 5. 8. collat. cum verſ. 10. Rom. 10. verſ 8. comparato cum 1 Cor. cap. 1. verſ. 24. 2 Cor. 2. verſ. 16. *Spiritus* 2 Cor. 4. verſ. 13. *fructus Spiritus* 1 Cor. cap. 12. verſ. 9. Gal. 5. verſ 22. *Verbum*, Rom. 10. verſ. 8. quo notitiam rei ad ſalutem ſcitu neceſſariae non externe, ſed interne in animo conſequimur; *Teſtimonium Dei, quod teſtificatur in nobis de filio ſuo*, 1 Johan. 5. verſ. 10. *Donum*, Rom. 12. verſ. 3. Epheſ. 2. verſ. 8. *Opus Dei*, Joh. cap. 6. verſ. 29. quo *Charitas*, Gal. 5. verſ 6. et noſtra *Regeneratio*, vel *Spiritualis vivificatio et ſalus*, Coloſſ. 2. verſ. 12. 1 Petr. cap. 1. verſ. 5. 1 Joh. 5. verſ. 4. efficaciter perficitur; *alia Lex*, Rom. 3. verſ. 27. Galat. 3. verſ. 11. 12. ſeu aliud vitae exemplar, quam vel Legis, vel mandati; id, quo Sacri Codicis ſenſus eruendus et res in eo contentae noſcendae ſunt, 2 Timoth. 3. verſ. 15. id, quod perfectam continet certitudinem, Hebr. cap. 10. verſ. 22. et cap. 11. verſ. 1. Epheſ. 6. verſ. 16. Coloſſ. 2. verſ. 5. et abſolute omnem excludit dubitationem, Matth. 21. verſ 21. Rom. 14. verſ. 23. Jacob. 1. verſ. 6 et denique quo *Lex ſtabilitur*, Rom. 3. verſ. 31. (vocula

Lex

Lex hoc loco denotat obligationem faciendi Legis mandatum; non vero juxta Legem vivendi et operandi Rationem) et quo Dei justificatio tantummodo datur, quae neque per *Legem*, Gal. 3. verf. 11. 21. Philip. 3. verf. 9. neque ex *Legis operibus*, Rom. 3. verf. 21. 28. cap. 9. verf. 31. 32. Gal. 2. verf. 16. obtineri poteft, quaeque per *Legem* et Prophetas, hoc eft, per Sacras Literas teftimonium accepit et fine Lege, hoc eft, abfque Scriptura revelata fuit, Rom. 3. verf. 31.

Quae Lex et Prophetae teftantur, et fine Lege aut Scriptura manifeftantur: (haec etenim fibi invicem contrariari videntur, multique percipere non potuerunt) ea proprie funt, quae non nifi Spiritu, feu puro intellectu intelliguntur. Hujus generis funt, verbi caufa, Dei filius, hoc eft, Dei λόγος, feu Dei Sapientia, Veritas. Juftitia ante memorata, quia praeftantiffimus animi Habitus eft; et generatim Rerum Effentiae. Nam quoniam S. Scriptura de iis teftatur et ea ex Sacrae Scripturae teftimonio cognofci nequeunt, praeter externum Scripturae, infuper *Revelatio* (loquor cum Scriptura) vel internum Spiritus teftimonium requiritur.

Haec fola fuit ratio, quod poftquam Jefus Chriftus et difcipulis et Judaeis omnem Patris fui voluntatem aperuiffet externis verbis, iis praeterea dicat, quod *nemo ad fe poteft venire, nifi ei a Patre datum fuerit*, Joh. 6. verf. 65. quod, quo ad fe veniant, neceffe fit, ut *a Deo audiverint et ab eo didicerint*, Joh. 6. verf. 44 45. cap. 5. verf. 37. cap. 8. verf. 43. 47. quod *Spiritus veritatis* ubi veniffet, eos *omnia doceret*, de *fe teftimonium perhiberet*, eofque in *omnem duceret veritatem*, Joh. 14. verf. 16. 17. 16. cap. 15. verf. 26. cap. 16. verf. 13.

Haec quoque fuit ratio, quod Apoftolus, poftquam Ephefiis et Coloffenfibus, tam fcriptis, quam

verbis *omne Dei Consilium* ita annunciasset, *ut nihil subticuerit*, Actor. 20. vers. 17. ad 27. Ephesiis adhuc precetur, *ut Deus ipsis det Spiritum Sapientiae et Revelationis in ipsius* (Dei nempe) *agnitione*, ut iis largiatur *illuminatos oculos Mentis*, quo sciant, quid sperandum sit vocatis a Deo et quam dives et gloriosa sit haereditas, quam Sanctis decrevit etc. Ephes. 1. vers. 16. 17. Colossensibus vero apprecetur, *ut impleantur cognitione voluntatis Dei in omni Sapientia et prudentia spiritus*, *atque crescant in agnitione ipsius Dei*, Coloss. 1. vers. 9. 10.

Quin haec fuit causa, quod *Israëli*, non nisi per literam *de Deo, ejusque Voluntate edocto*, Rom. 2. vers. 17. 18. et testimonio solo Scripturae nitenti, *in lectione Veteris Testamenti velamen cordi impositum fuerit*, 2 Cor. 3 vers. 14. 15. quod *animalis homo*, eum intellige, qui per solam literam, non autem per Spiritum doctus est, *non percipiat spiritualia*, *quodque ipsi sint stultitia*, *eaque nequeat*, nempe tali cognitione, quae ab imaginatione originem habet, *cognoscere*, 1 Cor. 2. vers. 14. quod e contrario *Spiritualis homo*, qui scilicet de Deo, Dei filio etc. spirituales, vel pure intellectuales nactus est percepttones, *omnia dijudicet*, *et ipse a nemine hominum* animalium *dijudicetur*, Ibid. vers. 15.

Restat denique hoc de *Fide* dicendum, quod Paulus in ea, quae est ad Romanos scripta, Epistola cap. 10. vers. 17. vocabulo *Auditus* non innuat *Auditum auris* externum; sed auditum auris internum, vel τὸ intelligere; et hoc cuivis, qui cum antecedentia, tum consequentia dicti capitis recte perceperit, manifestum erit.

Nullum est dubium, quin Lector Veritatis amans, quique, quae jam dicta sunt ex Sacris Literis, attente legit et omnia cum judicio perpendit, omnino

omnino conceſſurus ſit id, quod demonſtrare animus fuit, jam eſſe demonſtratum: videlicet id, quod Philoſophus noſter demonſtrat ab ipſa Ratione praeſcribi de Regula bene vivendi et ſummo hominis Bono, accurate cum iis convenire, quae Servator et Apoſtoli docuerunt; nec non dogmata Moralia Chriſtianae Religionis, vel ea, quae ut ſalvi ſimus, facere tenemur, perfecte in iis comprehendi; denique hoc ſtudium, quo veritatem articulorum Doctrinae Chriſtianae conamur intelligere et ſecundum eam vivere et agere, cum Sacra Scriptura et Religione Chriſtiana in omnibus concordare.

Si jam ea, quae Gentium Doctor de carne et carnalibus tradidit hominibus, per quos non niſi cupiditates animales intelligendae ſunt, vel ejuſmodi homines, qui necdum in affectus imperium poſſident, comparentur cum iis, quae Philoſophus in Quarta Parte Ethices demonſtrat de *Affectuum Viribus* et de *Humana Impotentia* in iis moderandis, non minor in illis convenientia, quam in modo oſtenſis, deprehendetur.

Notent hic Chriſtiani, ut rem praeſtantiſſimam et notatu digniſſimam, noſtrum Philoſophum, quatenus id demonſtrat, quod Scriptores ſacri docent, quodque cum Chriſtianae Religionis fundamentis congruit; et Divinitatem et Sacrarum Literarum Authoritatem et ſimul veritatem Religionis Chriſtianae oſtendere; adeo ut per hanc demonſtrationem de iis tam certi ſimus, aut eſſe poſſimus, ut neque Judaeus, neque Ethnicus, neque Atheus, vel quisquis ſit, iſtas labefactare poſſit.

Quis affirmabit certitudinem, quae Miracula pro fundamento habet, inter Chriſtianos locum obtinere, aut neceſſariam eſſe? cum demonſtratum ſit illis ſpeciatim competere, ut veritatem articulorum, qui

qui ad ſalutem requiruntur, intelligant; et cum certum ſit, abſolutam et immobilem certitudinem eſſe veritatis, ſive verae intellectualis perceptionis proprietatem; unde fit, ut talis perceptio omnimodam certitudinem includat. Qui enim fieri poteſt, ut ii, qui veritatem percipiunt, Deum, exempli gratia, exiſtere, Dei filium, nempe Dei Rationem, vel Dei Sapientiam hominum eſſe Salvatorem et nos non poſſe ſine eo ſalvari; Deum, ejuſque filium, quo ſalutem conſequamur, eſſe cognoſcendum, amandum etc. ut ii, inquam, miraculis indigeant, quibus de hiſce veritatibus certi fiant? cum in ſe ipſis plus certitudinis de his rebus inveniant, quam vel omnibus miraculis, ullo unquam tempore factis, poſſet acquiri. Jure ergo meritoque dixit Paulus, quod Judaei, hoc eſt, qui ſub Lege ſunt et hujus rei veritatem haud capiunt, miracula petunt; imo, ut ea impetrarent, ſaepius Chriſtum moleſtia affecere, Matth. 12. verſ. 38. cap. 16. verſ. 1. 3 4. Marc. 8. verſ. 11. Luc. 11. verſ. 29. Haec fuit cauſa, quod Apoſtolus tantopere laboraverit, ſummiſque curis ſe defatigaverit, quo eos, qui Chriſto adhaerebant, ad *omnem opulentiam perſuaſionis et ad intelligentiam cognitionis Myſterii Dei Patris et Chriſti* perduceret, Coloſſ. 2. verſ. 1. 2. quod et ſe feciſſe gloriatur.

Quae ad defenſionem noſtri Philoſophi et ſubtiliſſimorum ejus Scriptorum adducta ſunt, refutationi eorum inſervient, qui ſine dubio ex craſſa et ſupina ignorantia et a ſuis paſſionibus ſeducti, acutiſſimum Virum non tantum Atheiſmi accuſare, ſed etiam pro viribus Lectoribus ſuis perſuadere conati ſunt, eum in ſuis Scriptis Atheiſmum docere et ejus poſitiones omnem Religionem omnemque Pietatem ex hominum animis tollere. Profecto ſi Adverſarii ad hoc Pſalmiſtae tantum attendiſſent, Pſal. 14. verſ. 1. et 53. verſ. 2. *Dicit ſtultus in animo ſuo, nullus Deus eſt*, eos hic locus ſapientiores ac prudentiores reddere, quin

quin etiam nunc eorum temeritatem oſtendere poſſet. Nam his verbis Pſalmiſta ſatis clare oſtendit, tam horrendum facinus revera in Sapientes (inter quos noſter Philoſophus, ipſis fatentibus, collocandus eſt) nec cadere, nec cadere poſſe.

Quare ſerio cuncti hujus Viri Adverſarii ſint moniti, ut, ubi ad haec Scripta examinanda animum applicuerint, ſibi ſummo ſtudio caveant, ne quicquam tanquam falſum ac Sacris literis et Religioni Chriſtianae adverſum, repudient, antequam bene mentem ejus intellexerint, cum vero Sacrarum Literarum ſenſu et cum vera Religione contulerint et ad examen revocaverint. Imprimis ſibi caveant, ne conceptus erroribus forte obnoxios, ac opiniones ſuas certitudine deſtitutas de Sacrae Scripturae ſenſu efficiant Normam, vel Lapidem Lydium ſive veritatis, ſive falſitatis, vel ejus, quod cum ſacro Codice, atque Religione Chriſtiana concordat, aut diſcordat. De his enim ex vero judicare non tantum illi nullatenus poſſent, ſed etiam forte relaberentur ad priſtinas abſurditates; adeo ut verum et bonum, tanquam falſum et malum et id, quod cum ſacro Codice, ut et cum Chriſtiana Religione, convenit, tanquam iſtis contrarium, rejicerent. Nam quod Chriſtiani in tot Sectas dividantur, qui et omnes ſimul et ſinguli jactant ſummaque contentione defendunt, articulos ſuos, licet ſummopere inter ſe diſcrepantes et ſecum ipſis pugnantes, eſſe dogmata Religionis Chriſtianae; quodque id, quod ab hoc, tanquam dogma Divinum et tanquam bonum, ac ſanctum laudetur, ab illo ut Diabolicum, impium et malum repudietur; et quod denique tot turbae, tot contentiones, jam olim inter eos excitatae, in hunc uſque diem adhuc perdurent: horum omnium, non alia fuit origo, quam quod ſibi falſo perſuaſerint, erroneos ſuos conceptus incertaſque opiniones de Sacrarum Paginarum ſenſu, ipſam Scripturam et Dei infalli-

fallibile fuiſſe Verbum, quae deinceps pro Norma et Lapide Lydio Veritatis et Falſitatis habent. Haec Schiſmata, hae contentiones tam diu procul dubio durabunt ſine ulla emendationis ſpe, quamdiu Chriſtiani nec ad veram et infallibilem Veritatis et Falſitatis Normam, nec ad id, quod cum Sacra Scriptura, et cum Religione Chriſtiana convenit, vel ab iis diſcrepat, attendunt.

Quia autem ex iis, quae dicta ſunt, facile colligitur, quaenam haec ſit Norma, quisve hic ſit Lapis Lydius (in qua re Chriſtiani inter ſe diſſentiunt), minus neceſſarium erit id ipſum oſtendere. Is tamen, qui id ſcire levi examine deſiderat, animo volvat *primo*, omnia *Dei Mandata*, *teſtimonia* et *Leges* eſſe aeternas et ipſam *Veritatem*, hoc eſt, aeternas eſſe Veritates; Vid. Pſalm. 19. verſ. 10. Pſalm. 119. verſ. 86. 138. 142. 144. 151. 152. 160. atque Doctrinam Evangelii, quae Chriſtianam in ſe continet Religionem, ſola Veritate fundari, prout omnes Chriſtiani largiri coguntur. *Secundo* animo perpendat, Veritatem et ſui et falſitatis eſſe indicem, eamque per ſe ſolam, non autem per aliud quid cognoſci poſſe. Hinc namque ſatis ſuperque patet, ſolam Veritatem eſſe memoratam Normam. Quare Chriſtiani, qui Veritatem ejus, quod Scriptura docet, intelligunt, ſeu veras et puras habent perceptiones, juxta ea, quae paulo ante de ipſa Veritate, vel de veris intellectualibus ideis protulimus, infallibiliter et abſolute certi erunt, ſe mentem Scripturae percepiſſe, atque Dei verbum poſſidere.

Porro, quia Veritas, quemadmodum Rerum Natura vel Eſſentia, ſimplex et indiviſibilis eſt et quia non niſi unica cujuſque rei veritas veruſque ſenſus dari poteſt; Chriſtiani, quatenus hujus rei Veritatem intelligunt, neceſſario *in eadem mente et in eadem ſententia* erunt coagmentati, teſte Paulo, 1 ad Cor.

Cor. cap. 1. verſ. 10. 11. et ad Philipp. cap. 2. verſ. 2. et cap. 3. verſ. 16.

Quin conſtanter et in aeternum cupient et volent praeſtare, quod Spiritus Sanctus de Tolerantia praecipit; et ideo *infirmis in ſide porrigent manum*, Rom. 14. verſ. 1. iis puta, quibus major notitia deficit; et *infirmorum infirmitates ſuſtinebunt*, Rom. 15. verſ. 1. errantium intellige inſcitias; *proprium opus probabunt*, Gal. 6. verſ. 4. Rom 14. a verſ. 4. ad 14. 2 Cor. 1. verſ. 14. *nec dominabuntur aliorum ſidei*, 1 Pet. 5. verſ. 3. ſed erga *errantes erunt placidi, eoſque cum Manſuetudine erudient*, exſpectaturi, *num forte Deus illis ſit daturus Converſionem, ut agnoſcant Veritatem.* Vid. 2 Tim. 2. verſ. 24. 25. 26. 1 Theſſal. 5 verſ. 14. 15. Matth. 12. verſ. 19. 20. In quo loco *Arundo quaſſata* ac *lucerna crepitans* eos homines denotat, qui multis dubiis immerſi ſunt et in quibus Sol Veritatis necdum orta, ſed ſub nebulis et ignorantiae et erroris occulta eſt.

Tolerantiam hanc non tantum ſe extendere ad eos, qui levibus erroribus imbuti ſunt; ſed ad eos quoque, qui in fundamentalibus et eſſentialibus fidei articulis errant, docuit nos ſuo exemplo Apoſtolus Paulus. Licet enim Galatae *tranſlati eſſent ad aliud Evangelium*, Gal. 1. verſ 6. 7. quam quod de Chriſto annunciatum fuerat et in hoc verſarentur errore, *Juſtitiam* et caetera Spiritus opera neque ex Fide, neque ex obedientia veritatis, ſed ex operibus Legis et per Legem acquiri; Vide Gal. 2. verſ. 21. item cap 3. et 5. paſſim (id enim eſt errare in fundamentali fidei articulo): eos tamen, his omnibus transmiſſis, *Fratres* ſuos, Gal. 1. verſ. 11. et cap. 3. verſ. 6. 15. nec non *Filios ſuos* appellat, Galat. cap. 4. verſ. 19. et alibi.

Quum praeterea Doctor Gentium ad Philippenſes cap. 3. verſ. 15. dicit, *Hoc ſentiamus*, (nempe

quod

quod jam modo de Jesu Christi *Cognitione* ejusque virtute, docuerat, quibus nostra Vivificatio, Justificatio etc. perficiuntur) *et si quid aliter sentitis, etiam hoc Deus revelabit vobis*; manifestissime innuit, se eos velle tolerare, qui in articulo fundamentali de Justificatione aliter, ac ipse, nec ita, ut oportebat, sentiebant; sed et eos se pro Fratribus ac Ecclesiae membris velle agnoscere.

Quandoquidem ii, qui ex impotentia et ignorantia, non minus, quam alii inviti errent et infans in Christo (eum puta, qui de fundamentalibus fidei articulis male sentit) aeque necessario sit infans, ac infans Naturalis et insuper ad Adolescentiam et Virilem aetatem in Christo consequendam et educatio et longum tempus requirantur et Sacra Scriptura Infantem, Adolescentem et Virum in Christo respectu graduum cognitionis distinguat, patet eos, qui in fundamentalibus, imo quocunque errant modo, esse tolerandos.

Quod ergo Christiani, quia fovent diversas opiniones, ab invicem discedant, se invicem pro Dei hostibus habeant, Haereticos alii alios appellent, atro carbone notent, persequantur et facinora patrent, a quibus veri Christiani abhorrent, nullatenus veritatem, sed necessario falsam opinionem pro fundamento habet.

Negari nequit id, quod nunc de Christiana Religione ostensum est ex Scriptura, videri cum iis pugnare, quae Philosophus in Tractatu Theologico-Politico demonstranda sumserat; nempe Religionem in sola Obedientia consistere et veritatis Indagationem et Meditationem, ad pure intellectuales atque adaequatas acquirendum ideas earum rerum, quas Scriptura docet, nullum obtinere locum. Quicunque vero hunc Tractatum bene evolverit, non erit ignarus rationum, quae subtilissimum Virum moverunt ad hoc propugnandum et simul comperiet nostrum Auctorem rationalem agnoscere Religionem.

Quem

Quem latet, nobiſcum ita comparatum eſſe et nos in eo ſtatu eſſe conſtitutos, ut neceſſario ſola obedientia, non vero cognitione ducamur? Quem fugit, multos in eodem ſtatu ad vitae extremum terminum permanere? Horum reſpectu concedi facile poteſt, quod Vir acutus in dicto Tractatu demonſtrat, quod ſcilicet Deus in Sacro volumine non aliam ſui notitiam flagitat, quam ſe juſtiſſimum ſummeque miſericordem et unicum eſſe Vitae exemplar; ſeque duntaxat Obedientiae et Charitatis, Juſtitiaeque exercitio colendum.

Indicat variis in locis Apoſtolus multos, ut per cognitionem ducantur, non aeque aptos eſſe, et plurimos, ſi cum toto genere humano conferantur, per Obedientiam ducendos eſſe. Scribit enim in 1 Epiſtola ad Cor. cap. 3. verſ. 1. 2. *Et ego, Fratres mei, non potui loqui vobiſcum, tanquam cum ſpiritualibus*, hoc eſt, qui ſpiritu et intellectu ducuntur; *ſed tanquam cum carnalibus et tanquam infantibus in Chriſto*, hoc eſt, qui per obedientiam ducendi ſunt: *Lac praebui bibendum vobis*, hoc eſt, monſtravi vobis viam Obedientiae, eaque vos alui, *et non dedi vobis cibum*, hoc eſt, non dedi cognitionem. *Non enim adhuc poteratis, ſed nec etiam nunc poteſtis* edere ſolidiorem cibum.

Ait praeterea idem Apoſtolus 1 Cor. 2. verſ. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*, hoc eſt, loquimur de Via Sapientiae inter Spirituales, (confer ejuſdem cap. verſ. 15.) qui Spiritu, vel intellectu aguntur.

Denique in Epiſtola 2 ad Timoth. cap. 3. verſ. 7. tales deſcribit, qui *omni tempore diſcunt et nunquam ad cognitionem veritatis venire poſſunt*, ut ſcilicet ea, quae ad ſalutem ſunt neceſſaria, cognoſcant. Etenim per Legem aut Scripturam ſcire Judaeis et Infantibus in Chriſto eſt proprium et omnes, ſenes et juvenes, docti et indocti, ingenio pollentes, aut eo deſtituti, aeque ad illud idonei ſunt.

Qui

Qui modo dicta et a nostro Philosopho in Tractatu memorato demonstrata, Deum nimirum in Scriptura solam Obedientiam, etc. exigere et Philosophiam cum Theologia nihil habere commune, cum utraque proprio nitatur talo, pro noxiis et seditiosis opinionibus habuerunt, easque summo studio falsas esse demonstrare conati sunt, assensum iis praebebunt, quae de Christiana Religione, quantum ejus spectatur cognitio, ostendimus.

Haec tam ad Ethicam, quam ad sententiam Auctoris nostri defendendam, visum fuit adducere, quae praeter opinionem prolixius tractata sunt; reliqua igitur brevibus absolventur, ne Lectori taedium creetur.

Tractatum Politicum Auctor noster paulo ante obitum composuit. Sunt in eo et accuratae cogitationes et stylus clarus. Suam sententiam, relictis multorum Politicorum opinionibus, solidissime in eo proponit et consequentia ex antecedentibus passim elicit. Agit in quinque prioribus capitibus de *Politica* in genere, in sexto et septimo de *Monarchia*, in octavo, nono et decimo de *Aristocratia*, undecimum denique initium est Imperii Democratici. Mors autem intempestiva fuit in causa, quod hunc Tractatum non absolverit et quod nec de *Legibus*, nec de variis *Quaestionibus*, quae Politicam spectant, tractaverit, uti videre est ex Epistola Auctoris ad Amicum, Tractatui Politico praefixa.

Tractatus de *Emendatione Intellectus* est ex prioribus nostri Philosophi operibus, testibus et stylo et conceptibus. Rei, quam in eo tractat, dignitas et magna, quam in eo sibi scopum praefixit, utilitas, nempe intellectui viam sternere facillimam, atque planissimam ad veram rerum cognitionem, calcar ipsi semper eum ad umbilicum perducendi fuere. At operis pondus, profundaeque meditationes et vasta rerum Scientia, quae ad ejus perfectionem requirebantur, lento gradu eum promoverunt, ut et in

causa

caufa fuerunt, quod non fuerit abfolutus, quodque hic illic aliquid defideretur: nam Auctor in Annotationibus, quos ipfe addidit, faepius monet id, quod tractat, accuratius demonftrandum, vel latius explicandum, five in fua Philofophia, five alibi. Quia vero Res praeftantiffimas, nec non utiliffimas continet, in Veritatis ftudiofo ftudium excitabunt fummum, nec parum adjuvabunt in ea indaganda, ideo eum fimul cum aliis edere vifum fuit, uti jam in Admonitione, huic Tractatui praefixa, dictum fuit. Tractat in eo *primo* de Bono apparente, quod homines plerumque appetunt, nempe de Divitiis, Libidine et Honore; et de Vero bono et quomodo id fit acquirendum. Praefcribit *fecundo* quafdam vivendi Regulas, indeque ad Intellectus Emendationem transit. Ut autem haec Emendatio melius procedat, quatuor diverfos percipiendi modos enumerat, quos deinceps prolixius paulo enucleat et ex iis, qui optimè fcopo inferviunt, eligit. Porro, ut horum ufum nofceremus, agit de Intellectus inftrumentis, videlicet de veris ideis et eadem opera de recta ad ducendum Intellectum Via et Methodo ejufque partibus. Prima pars tradit, quomodo verae ideae ab aliis difcernantur et profpiciatur, ne falfae, fictae et dubiae ideae cum veris confundantur: et hac occafione prolixe de veris, falfis, fictis et dubiis ideis agit, quibus denique aliquid de Memoria ac Oblivione annectit. Secunda pars Regulas dat, quibus ex notis ignotum recte educatur intelligaturque. Ut autem hoc rite fiat, Perceptionem duobus modis fieri ftatuit, vel per folam Effentiam, vel per caufam proximam. Quoniam vero utrumque non nifi ex vera Rei definitione elicitur, Leges definitionis Rerum tum creatarum, tum increatarum proponit. Praeterea ut noftri Conceptus concatenentur, media, quibus res particulares aeternae cognofcantur, praefcribit. Et, ut haec omnia melius perficiantur, agit de *Viribus*

Intel-

Intellectus, ejusque enumerat proprietates. Et hic finitur Tractatus de *Emendatione Intellectus.*

Epistolae nec secundum materiam, nec secundum eorum Authoritatem, a quibus, vel ad quos scriptae sunt, in ordinem sunt redactae, sed juxta tempora, in quibus exaratae sunt: ea tamen ratione ordinatae sunt, ut omnes unius ejusdemque Viri Epistolae et ad eas Responsiones se invicem sequantur. Quia vero non quis scribat, sed quid scribatur attendendum est, quaedam Scribentium Nomina omnibus literis, quaedam tantum initialibus, quaedam nullis plane expressa sunt. Notet quoque Lector Benevolus, ei non mirum esse debere, si deprehendat in his Epistolis Ethicam, tum temporis ineditam, tam ab eo, qui literas scribit, quam ab eo, qui eis respondet, allegari; ea namque ante multos annos a diversis fuit descripta et iis communicata. Haec hic loci monere visum fuit, ne quis suspicetur Ethicam antehac editam fuisse. Notandum insuper est totum opus, paucis exemptis Epistolis, Latine conscriptum esse.

Cum vero omnia nostri Philosophi *Opera Posthuma* tibi, Benevole Lector, dare animus fuerit, Grammatices Hebraeae Compendium minime erat omittendum. In hoc ipsam Grammaticam in duas videtur Auctor distribuisse partes, quarum prior agit de Etymologia, seu de Nominum et Verborum flexione; hanc fere absolvit: posteriorem, quae de Syntaxi, seu de Nominum et Verborum constructione tractaret, ne quidem inchoavit. In animo semper habuit Hebraeam Grammaticam, more Geometrico demonstratam, luci exponere, in cujus Praefatione *primo* veram hujus Linguae pronunciationem olim periisse monstrasset; *deinde*, Vocales a recentioribus Judaeis Bibliis appictas fuisse, inde quod Nominibus inveteratis vocales usitatiores adscripsere, evicisset. *Foemininum*, inquit Grammatices suae pag. 41. אַתְּ *videtur etiam fuisse* אַתִּי *et* היא *fuisse* הוא

aliis

aliis vocalibus diſtinctum. Nam in Bibliis ſaepe ſic ſcripta reperiuntur, quae Maſorethae ubique corrigunt, ſine dubio, quia obſoleta erant. Tertio literam vau poteſtatem τῦ *u* habuiſſe, eo quod א in ו ſaepe mutetur, oſtendiſſet; *quarto* Dialectos in Scriptura confundi probaſſet; et *denique* oſtendiſſet nobis licere ſyllabas ad libitum variare, licet enim אשמורה in regimine habeat אַשְׁמֹרֶת, nos tamen recte ſcriberemus אשמורת etc.

Ipſum Compendium quod attinet, recte animadvertit Auctor p. 24. *plures fuiſſe, qui Scripturae, at nullum, qui Linguae Hebraeae Grammaticam ſcripſerit.* Multa tibi, Benevole Lector, hic occurrent, quae apud alios haud facile reperias. Praecipuum, quodque Auctor accurate meditandum ſuadet, eſt: *quod omnes voces Linguae Hebraeae, exceptis tantum Interjectionibus et Conjunctionibus, et una, aut altera particula, vim et proprietates Nominis habent; quod quia Grammatici non animadverterunt, crediderunt, multa eſſe irregularia, quae ex uſu Linguae maxime regularia ſunt; et plura ad ejus linguae cognitionem ejuſque Eloquentiam neceſſaria ignoraverunt.*

Quae alii ſatis prolixe et confuſe de Accentibus ſcripſerunt, Auctor, reſectis ſuperfluis, breviter complectitur, verumque eorum uſum oſtendit. Punctorum mutationes forte nemo ſolidius et accuratius unquam docuit et eadem ἀκριβείᾳ tam Nominum, quam Verborum flexiones et ſignificationes tractat. Si quis his jactis fundamentis Hebraeam Syntaxin ſuperſtruxerit, nae ille a Philo-Hebraeis haud exiguam inibit gratiam, quo Linguae Sanctae genius, hactenus ſatis ignotus, melius innoteſcat.

Haec de Scriptis, libro *Operum Poſtumorum* contentis, tibi Lector Benevole, indicare viſum fuit. Omnes, qui Veritatem ſincere amant et ſolidam ac indubitatam rerum Notitiam affectant, procul omni dubio ſummo afficientur dolore, quod haec Scripta noſtri

Phi-

Philofophi magna ex parte imperfecta fint. Profecto dolendum eft, quod ille, qui jam modo tantos in Veritatis cognitione progreffus fecerat et tantum in ea progredienda fibi habitum comparaverat, tam immature, tam intempeftive mortem oppetierit, eo magis, quod non folum horum Scriptorum perfectio fed etiam integra Philofophia fperanda fuiffet, quemadmodum variis locis in Tractatu de Emendatione Intellectus meminit; ubi abfque dubio *Veram Motus Naturam*, atque *qua ratione a priori tot varietates in Materia etc. deducendae effent*, demonftraffet, de quibus Epiftolis LXIII. et LXIV. mentio fit.

Propofuerat quoque fibi, Algebram breviori et magis intelligibili Methodo, aliaque plura Opera confcribere, quemadmodum varii amicorum pluries ab ipfo audiverunt. Verum Mors in noftro fubtiliffimo Philofopho quoque oftendit, quod hominum propofitum raro perficiatur. Spes tamen non exigua affulget, Erudito Orbi non exiguum praeftitum fuiffe officium in hifce, licet imperfectis, Scriptis edendis, eumque haec animo grato accepturum. Non alius in iis publicandis fuit Scopus, quam ut homines iis illuminarentur et Veritatis Cognitio magis ac magis innotefceret.

ETHI-

ETHICA

ORDINE GEOMETRICO DEMONSTRATA

ET

IN QVINQVE PARTES DISTINCTA

IN QVIBVS AGITVR

I. De Deo.

II. De Natura et Origine Mentis.

III. De Origine et Natura Affectvvm.

IV. De Servitvte Humana, ſeu de Affectvvm Viribvs.

V. De Potentia Intellectvs, ſeu de Libertate Humana.

ETHICES

PARS PRIMA. DE DEO.

Definit. I. Per cauſam ſui intelligo id, cujus eſſentia involvit exiſtentiam; ſive id, cujus natura non poteſt concipi, niſi exiſtens.

II. Ea res dicitur in ſuo genere finita, quae alia ejusdem naturae terminari poteſt. Ex. gr. corpus dicitur finitum, quia aliud ſemper majus concipimus. Si cogitatio alia cogitatione terminatur. At corpus non terminatur cogitatione, nec cogitatio corpore.

III. Per ſubſtantiam intelligo id, quod in ſe eſt et per ſe concipitur: hoc eſt id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.

IV. Per attributum intelligo id, quod intellectus de ſubſtantia percipit, tanquam ejuſdem eſſentiam conſtituens.

V. Per modum intelligo ſubſtantiae affectiones, ſive id, quod in alio eſt, per quod etiam concipitur.

VI. Per Deum intelligo ens abſolute infinitum, hoc eſt, ſubſtantiam conſtantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam eſſentiam exprimit.

EXPLIC. Dico abſolute infinitum, non autem [2] in ſuo genere; quidquid enim in ſuo genere tantum infinitum eſt, infinita de eo attributa negare poſſumus; quod autem abſolute infinitum eſt, ad ejus eſſentiam pertinet, quicquid eſſentiam exprimit et negationem nullam involvit.

VII. Ea res libera dicetur, quae ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit et a ſe ſola ad agendum determinatur. Neceſſaria autem, vel potius coacta, quae ab alio determinatur ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione.

VIII Per aeternitatem intelligo ipſam exiſtentiam, quatenus ex ſola rei aeternae definitione neceſſario ſequi concipitur.

EXPLIC. Talis enim exiſtentia, ut aeterna veritas, ſicut rei eſſentia, concipitur, propthereaque per durationem, aut tempus explicari non poteſt, tametſi duratio principio et fine carere concipiatur.

AXIOM. I. Omnia, quae ſunt, vel in ſe, vel in alio ſunt.

II. Id, quod per aliud non poteſt concipi, per ſe concipi debet.

III Ex data cauſa determinata neceſſario ſequitur effectus et contra; ſi nulla detur determinata cauſa, impoſſibile eſt, ut effectus ſequatur.

IV. Effectus cognitio a cognitione cauſae dependet et eandem involvit.

V. Quae nihil commune cum ſe invicem habent, etiam per ſe invicem intelligi non poſſunt, ſive conceptus unius alterius conceptum non involvit.

[3] VI. Idea vera debet cum ſuo ideato convenire.

VII. Quicquid, ut non exiſtens, poteſt concipi, ejus eſſentia non involvit exiſtentiam.

PROPOS. I. *Subſtantia prior eſt natura ſuis affectionibus.*

DE-

Demonstr. Patet ex *Definitione* 3 *et* 5.

Propos. II. *Duae ſubſtantiae, diverſa attributa habentes, nihil inter ſe commune habent.*

Demonstr. Patet etiam ex *Defin.* 3. Unaquaeque enim in ſe debet eſſe et per ſe debet concipi, ſive conceptus unius conceptum alterius non involvit.

Propos III. *Quae res nihil commune inter ſe habent, earum una alterius cauſa eſſe non poteſt.*

Demonstr. Si nihil commune cum ſe invicem habent, ergo (*per Axiom.* 5.) nec per ſe invicem poſſunt intelligi, adeoque (*per Axiom.* 4.) una alterius cauſa eſſe non poteſt. *Q. E. D.*

Propos. IV. *Duae, aut plures res diſtinctae vel inter ſe diſtinguuntur ex diverſitate attributorum ſubſtantiarum, vel ex diverſitate earundem affectionum.*

Demonstr. Omnia, quae ſunt, vel in ſe, vel in alio ſunt, (*per Axiom.* 1.) hoc eſt (*per Defin.* 3. *et* 5.) extra intellectum nihil datur praeter ſubſtantias earumque affectiones. Nihil ergo extra intellectum datur, per quod plures res diſtingui inter ſe poſſunt praeter ſubſtantias, ſive quod idem eſt (*per Axiom* 4.) earum attributa, earumque affectiones. *Q. E. D.*

Propos. V. *In rerum natura non poſſunt dari* [3] *duae, aut plures ſubſtantiae ejuſdem naturae, ſive attributi.*

Demonstr. Si darentur plures diſtinctae, deberent inter ſe diſtingui, vel ex diverſitate attributorum, vel ex diverſitate affectionum (*per Prop. praeced.*) Si tantum ex diverſitate attributorum, concedetur ergo, non dari, niſi unam ejuſdem attributi. At ſi ex diverſitate affectionum, cum ſubſtantia ſit prior natura ſuis affectionibus, (*per Prop.* 1.) depoſitis ergo affectionibus et in ſe conſiderata, hoc eſt (*per Defin.* 3. *et* 6.) vere conſiderata, non poterit concipi

concipi ab alia diſtingui, hoc eſt (*per Prop. praeced.*) non poterunt dari plures, ſed tantum una. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Una Subſtantia non poteſt produci ab alia ſubſtantia.*

DEMONSTR. In rerum natura non poſſunt dari duae ſubſtantiae ejuſdem attributi, (*per Prop. praeced.*) hoc eſt, (*per Prop.* 2.) quae aliquid inter ſe commune habent. Adeoque (*per Prop.* 3.) una alterius cauſa eſſe nequit, ſive una ab alia non poteſt produci. *Q. E. D.*

COROLLAR. Hinc ſequitur ſubſtantiam ab alio produci non poſſe. Nam in rerum natura nihil datur praeter ſubſtantias, earumque affectiones, ut patet ex *Axiom.* 1. *et Defin.* 3. *et* 5. Atqui a ſubſtantia produci non poteſt. *per praeced. Prop.*) Ergo ſubſtantia abſolute ab alio produci non poteſt. *Q. E. D.*

Aliter. Demonſtratur hoc etiam facilius ex abſurdo contradictorio. Nam ſi ſubſtantia ab alio poſſet produci, ejus cognitio a cognitione ſuae cauſae deberet pendere; (*per Axiom.* 4.) adeoque (*per Defin.* 3.) non eſſet ſubſtantia.

PROPOS. VII. *Ad naturam ſubſtantiae pertinet* [5] *exiſtere.*

DEMONSTR. Subſtantia non poteſt produci ab alio; (*per Coroll. Prop praeced.*) erit itaque cauſa ſui, id eſt (*per Defin.* 1.) ipſius eſſentia involvit neceſſario exiſtentiam, ſive ad ejus naturam pertinet exiſtere. *Q. E. D.*

PROPOS. VIII. *Omnis ſubſtantia eſt neceſſario infinita.*

DEMONSTR. Subſtantia unius attributi non, niſi unica, exiſtit, (*per Prop.* 5.) et ad ipſius naturam pertinet exiſtere. (*per Prop.* 7.) Erit ergo de ipſius natura, vel finita, vel infinita exiſtere. At non finita. Nam (*per Defin.* 2.) deberet terminari ab alia ejuſdem natu-

naturae, quae etiam neceſſario deberet exiſtere; (*per Prop*. 7. adeoque darentur duae ſubſtantiae ejuſdem attributi, quod eſt abſurdum. (*per Prop*. 5.) Exiſtit ergo infinita. *Q. E. D.*

Schol. I. Cum finitum eſſe revera ſit ex parte negatio et infinitum abſoluta affirmatio exiſtentiae alicujus naturae, ſequitur ergo ex ſola 7. *Prop* omnèm ſubſtantiam debere eſſe infinitam.

Schol. II. Non dubito, quin omnibus, qui de rebus confuſe judicant, nec res per primas ſuas cauſas noſcere conſueverunt, difficile ſit, demonſtrationem 7. *Prop.* concipere; nimirum quia non diſtinguunt inter modificationes ſubſtantiarum et ipſas ſubſtantias, neque ſciunt, quomodó res producuntur. Unde fit, ut principium, quod res naturales habere vident, ſubſtantiis affingant; qui enim veras rerum cauſas ignorant, omnia confundunt et ſine ulla mentis repugnantia tàm arbores, quam homines, loquentes fingunt et homines tam ex lapidibus, quam ex ſemine, formari et, quaſcunque formas in alias quaſcunque mutari, imaginantur. Sic etiam, qui naturam divinam cum humana confundunt, facile Deo affectus humanos tribuunt, praeſertim quamdiu etiam ignorant, quomodo affectus in mente producuntur. Si autem homines ad naturam ſubſtan- [6]
tiae attenderent, minime de veritate 7. *Prop.* dubitarent; imo haec Prop. omnibus axioma eſſet et inter notiones communes numeraretur. Nam per ſubſtantiam intelligerent id, quòd in ſe eſt et per ſe concipitur, hoc eſt, id, cujus cognitio non indiget cognitione alterius rei. Per modificationes autem id, quod in alio eſt et quarum conceptus a conceptu rei, in qua ſunt, formatur: quocirca modificationum non exiſtentium veras ideas poſſumus habere; quandoquidem, quamvis non exiſtant actu extra intellectum, earum tamen eſſentia ita in alio comprehenditur, ut per idem concipi poſſint. Verum ſubſtantiarum

tiarum veritas extra intellectum non eſt, niſi in ſe ipſis, quia per ſe concipiuntur. Si quis ergo diceret, ſe claram et diſtinctam, hoc eſt, veram ideam ſubſtantiae habere et nihilominus dubitare, num talis ſubſtantia exiſtat, idem hercle eſſet, ac ſi diceret, ſe veram habere ideam et nihilominus dubitare, num falſa ſit, (ut ſatis attendenti ſit manifeſtum); vel, ſi quis ſtatuat, ſubſtantiam creari, ſimul ſtatuit, ideam falſam factam eſſe veram, quo ſane nihil abſurdius concipi poteſt; adeoque fatendum neceſſario eſt, ſubſtantiae exiſtentiam, ſicut ejus eſſentiam, aeternam eſſe veritatem. Atque hinc alio modo concludere poſſumus, non dari, niſi unicam, ejuſdem naturae, quod hic oſtendere, operae pretium eſſe duxi. Ut autem hoc ordine faciam, notandum eſt, I. veram uniuscujuſque rei definitionem nihil involvere neque exprimere praeter rei definitae naturam. Ex quo ſequitur hoc II. nempe nullam definitionem certum aliquem numerum individuorum involvere, neque exprimere, quandoquidem nihil aliud exprimit, quam naturam rei definitae. Ex. gr. definitio trianguli nihil aliud exprimit, quam ſimplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum III. Notandum, dari neceſſario uniuscujuſque rei exiſtentis certam aliquam cauſam, propter quam exiſtit. IV. Denique notandum, hanc cauſam, propter quam aliqua res exiſtit, vel debere contineri in ipſa natura et definitione rei exiſtentis, (*nimirum quod ad ipſius naturam pertinet exiſtere*) vel debere extra ipſam dari. His poſitis ſequitur, quod, ſi in natura certus aliquis numerus individuorum exiſtat, debeat neceſſario dari cauſa, cur illa individua et cur non plura, [7] nec pauciora exiſtunt. Si ex. gr. in rerum natura 20. homines exiſtant (*quos, majoris perſpicuitatis cauſa, ſuppono ſimul exiſtere, nec alios antea in natura exſtitiſſe* non ſatis erit, (*ut ſcilicet rationem reddamus, cur 20. homines exiſtant*) cauſam naturae humanae in genere oſtendere, ſed inſuper neceſſe erit,

erit, caufam oftendere, cur non plures, nec pauciores, quam 20. exiftant; quandoquidem (*per* III. *Notam*) uniuscujufque debet neceffario dari caufa, cur exiftat. At haec caufa (*per Notam* II. *et* III.) non poteft in ipfa natura humana contineri, quandoquidem vera hominis definitio numerum vicenarium non involvit; adeoque (*per Notam* IV.) caufa, cur hi viginti homines exiftunt, et confequenter cur unusquifque exiftit, debet neceffario extra unumquemque dari et propterea abfolute concludendum, omne id, cujus naturae plura individua exiftere poffunt, debere neceffario, ut exiftant, caufam externam habere. Jam quoniam ad naturam fubftantiae (*per jam oftenfa in hoc Schol.*) pertinet exiftere, debet ejus definitio neceffariam exiftentiam involvere et confequenter ex fola ejus definitione debet ipfius exiftentia concludi. At ex ipfius definitione (*ut jam ex Nota* II. *et* III. *oftendimus*) non poteft fequi plurium fubftantiarum exiftentia, fequitur ergo ex ea neceffario, unicam tantum ejufdem naturae exiftere, ut proponebatur.

PROPOS. IX. *Quo plus realitatis, aut effe, unaquaeque res habet, eo plura attributa ipfi competunt.*

DEMONSTR. Patet ex Defin. 4.

PROPOS. X. *Unumquodque unius fubftantiae attributum per fe concipi debet.*

DEMONSTR. Attributum enim eft id, quod intellectus de fubftantia percipit, tanquam ejus effentiam conftituens, (*per Defin.* 4.) adeoque (*per Defin.* 3. per fe concipi debet. *Q. E. D.*

SCHOL. Ex his apparet, quod, quamvis duo [8] attributa realiter diftincta concipiantur, hoc eft, unum fine ope alterius, non poffumus tamen inde concludere, ipfa duo entia, five duas diverfas fubftantias conftituere; id enim eft de natura fubftantiae, ut unumquodque ejus attributorum per fe concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attributa

buta ſimul in ipſa ſemper fuerunt, nec unum ab alio produci potuit; ſed unumquodque realitatem, ſive eſſe, ſubſtantiae exprimit. Longe ergo abeſt, ut abſurdum ſit, uni ſubſtantiae plura attributa tribuere; quin nihil in natura clarius, quam quod unumquodque ens ſub aliquo attributo debeat concipi et, quo plus realitatis, aut eſſe habeat, eo plura attributa, quae et neceſſitatem, ſive aeternitatem et infinitatem exprimunt, habeat; et conſequenter nihil etiam clarius, quam quod ens abſolute infinitum neceſſario ſit definiendum (*ut Defin. 6. tradidimus*) ens, quod conſtat infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam certam eſſentiam exprimit. Si quis autem jam quaerit, ex quo ergo ſigno diverſitatem ſubſtantiarum poterimus dignoſcere, legat ſequentes Propoſitiones, quae oſtendunt in rerum natura non, niſi unicam ſubſtantiam, exiſtere, eamque abſolute infinitam eſſe, quapropter id ſignum fruſtra quaereretur.

PROPOS. XI. *Deus, ſive ſubſtantia conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam eſſentiam exprimit, neceſſario exiſtit.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, ſi fieri poteſt, Deum non exiſtere. Ergo (*per Axiom. 7.*) ejus eſſentia non involvit exiſtentiam. Atqui hoc (*per Propoſit. 7.*) eſt abſurdum: Ergo Deus neceſſario exiſtit. *Q. E. D.*

Aliter. Cujuſcunque rei aſſignari debet cauſa, ſeu ratio, tam cur exiſtit, quam cur non exiſtit. Ex. gr. ſi triangulus exiſtit, ratio ſeu cauſa dari debet, cur exiſtit; ſi autem non exiſtit, ratio etiam, ſeu cauſa dari debet, quae impedit, quo minus exiſtat, [°] ſive quae ejus exiſtentiam tollat. Haec vero ratio, ſeu cauſa, vel in natura rei contineri debet, vel extra ipſam. Ex. gr. rationem, cur circulus quadratus non exiſtat, ipſa ejus natura indicat; nimirum, quia contradictionem involvit. Cur autem contra ſub-

ſubſtantia exiſtat, ex ſola etiam ejus natura ſequitur, quae ſcilicet exiſtentiam involvit. (*vide Prop.* 7.) At ratio, cur circulus, vel triangulum exiſtit, vel cur non exiſtit, ex eorum natura non ſequitur, ſed ex ordine univerſae naturae corporeae; ex eo enim ſequi debet, vel jam triangulum neceſſario exiſtere, vel impoſſibile eſſe, ut jam exiſtat. Atque haec per ſe manifeſta ſunt. Ex quibus ſequitur, id neceſſario exiſtere, cujus nulla ratio, nec cauſa datur, quae impedit, quo minus exiſtat. Si itaque nulla ratio, nec cauſa dari poſſit, quae impedit, quo minus Deus exiſtat, vel quae ejus exiſtentiam tollat, omnino concludendum eſt, eundem neceſſario exiſtere. At ſi talis ratio, ſeu cauſa daretur, ea, vel in ipſa Dei natura, vel extra ipſam dari deberet, hoc eſt, in alia ſubſtantia alterius naturae. Nam ſi ejusdem natura eſſet, eo ipſo concederetur dari Deum. At ſubſtantia, quae alterius eſſet naturae, nihil cum Deo commune habere, (*per* 2. *prop.*) adeoque neque ejus exiſtentiam ponere, neque tollere poſſet. Cum igitur ratio, ſeu cauſa, quae divinam exiſtentiam tollat, extra divinam naturam dari non poſſit, debebit neceſſario dari, ſiquidem non exiſtit, in ipſa ejus natura, quae propterea contradictionem involveret. Atque hoc de Ente abſolute infinito et ſumme perfecto affirmare, abſurdum eſt; ergo nec in Deo, nec extra Deum ulla cauſa, ſeu ratio datur, quae ejus exiſtentiam tollat, ac proinde Deus neceſſario exiſtit. *Q. E. D.*

Aliter. Poſſe non exiſtere impotentia eſt et contra poſſe exiſtere potentia eſt. (*ut per ſe notum*). Si itaque id, quod jam neceſſario exiſtit, non niſi entia finita ſunt; ſunt ergo entia finita potentiora Ente abſolute infinito: atque hoc (*ut per ſe notum*) abſurdum eſt; ergo vel nihil exiſtit, vel Ens abſolute infinitum neceſſario etiam exiſtit. Atqui nos, vel in nobis, vel in alio, quod neceſſario exiſtit, exiſtimus. (*vid.*

(*vid. Axiom.* 1. *et Prop.* 7.) Ergo Ens abſolute infinitum, hoc eſt (*per Defin.* 6.) Deus neceſſario exiſtit. *Q. E. D.*

SCHOL. In hac ultima demonſtratione Dei exiſtentiam [10] a poſteriori oſtendere volui, ut demonſtratio facilius perciperetur; Non autem propterea, quod ex hoc eodem fundamento Dei exiſtentia a priori non ſequatur. Nam, cum poſſe exiſtere potentia ſit, ſequitur, quo plus realitatis alicujus rei naturae competit, eo plus virium a ſe habere, ut exiſtat; adeoque Ens abſolute infinitum, ſive Deum infinitam abſolute potentiam exiſtendi a ſe habere, qui propterea abſolute exiſtit. Multi tamen forſan non facile hujus demonſtrationis evidentiam videre poterunt, quia aſſueti ſunt, eas ſolummodo res contemplari, quae a cauſis externis fluunt; et ex his, quae cito fiunt, hoc eſt, quae facile exiſtunt, eas etiam facile perire vident et contra eas res factu difficiliores judicant, hoc eſt, ad exiſtendum non adeo faciles, ad quas plura pertinere concipiunt. Verum, ut ab his praejudiciis liberentur, non opus habeo hic oſtendere, qua ratione hoc enunciatum, *quod cito ſit, cito perit*, verum ſit, nec etiam, an reſpectu totius naturae omnia aeque facilia ſint, an ſecus. Sed hoc tantum notare ſufficit, me hic non loqui de rebus, quae a cauſis externis fiunt, ſed de ſolis ſubſtantiis, quae (*per Prop.* 6) a nulla cauſa externa produci poſſunt. Res enim, quae a cauſis externis fiunt, ſive eae multis partibus conſtent, ſive paucis, quicquid perfectionis, ſive realitatis habent, id omne virtuti cauſae externae debetur, adeoque earum exiſtentia ex ſola perfectione cauſae externae, non autem ſuae oritur. Contra, quicquid ſubſtantia perfectionis habet, nulli cauſae externae debetur; quare ejus etiam exiſtentia ex ſola ejus natura ſequi debet, quae proinde nihil aliud eſt, quam ejus eſſentia. Perfectio igitur rei exiſtentiam non tollit, ſed contra ponit; imperfectio autem contra

contra eandem tollit, adeoque de nullius rei exiſtentia certiores eſſe poſſumus, quam de exiſtentia Entis abſolute infiniti, ſeu perfecti, hoc eſt, Dei. Nam quandoquidem ejus eſſentia omnem imperfectionem ſecludit, abſolutamque perfectionem involvit, eo ipſo omnem cauſam dubitandi de ipſius exiſtentia tollit, ſummamque de eadem certitudinem dat, quod mediocriter attendenti perſpicuum fore credo.

Propos. XII. *Nullum ſubſtantiae attributum poteſt vere concipi, ex quo ſequatur, ſubſtantiam poſſe dividi.* [11]

Demonstr. Partes enim, in quas ſubſtantia, ſic concepta, divideretur, vel naturam ſubſtantiae retinebunt, vel non. Si primum, tum (*per* 8. *Prop.*) unaquaeque pars debebit eſſe infinita et (*per Prop.* 6.) cauſa ſui et (*per Propoſit.* 5.) conſtare debebit ex diverſo attributo, adeoque ex una ſubſtantia plures conſtitui poterunt, quod (*per Prop.* 6.) eſt abſurdum. Adde, quod partes (*per Prop.* 2.) nihil commune cum ſuo toto haberent et totum (*per Defin.* 4. *et Prop.* 10.) abſque ſuis partibus et eſſe et concipi poſſet, quod abſurdum eſſe, nemo dubitare poterit. Si autem ſecundum ponatur, quod ſcilicet partes naturam ſubſtantiae non retinebunt; ergo, cum tota ſubſtantia in aequales partes eſſet diviſa, naturam ſubſtantiae amitteret et eſſe deſineret, quod (*per Prop.* 7.) eſt abſurdum.

Propos. XIII. *Subſtantia abſolute infinita eſt indiviſibilis.*

Demonstr. Si enim diviſibilis eſſet, partes, in quas divideretur, vel naturam ſubſtantiae abſolute infinitae retinebunt, vel non. Si primum, dabuntur ergo plures ſubſtantiae ejuſdem naturae, quod (*per Prop.* 5.) eſt abſurdum. Si ſecundum ponatur, ergo (*ut ſupra*) poterit ſubſtantia abſolute infinita deſinere eſſe, quod (*per Prop.* 11.) eſt etiam abſurdum.

Coroll.

Coroll. Ex his ſequitur, nullam ſubſtantiam et conſequenter nullam ſubſtantiam corpoream, quatenus ſubſtantia eſt, eſſe diviſibilem.

Schol. Quod ſubſtantia ſit indiviſibilis, ſimplicius ex hoc ſolo intelligitur, quod natura ſubſtantiae non poteſt concipi, niſi infinita, et quod per partem ſubſtantiae nihil aliud intelligi poteſt, quam ſub-
[12] ſtantia finita, quod (*per Prop.* 8.) manifeſtam contradictionem implicat.

Propos. XIV. *Praeter Deum nulla dari, neque concipi poteſt ſubſtantia.*

Demonstr. Cum Deus ſit ens abſolute infinitum, de quo nullum attributum, quod eſſentiam ſubſtantiae exprimit, negari poteſt, (*per Defin.* 6.) isque neceſſario exiſtat; (*per Prop.* 12.) ſi aliqua ſubſtantia praeter Deum daretur, ea explicari deberet per aliquod attributum Dei, ſicque duae ſubſtantiae ejuſdem attributi exiſterent, quod (*per Prop.* 5.) eſt abſurdum; adeoque nulla ſubſtantia extra Deum dari poteſt et conſequenter non etiam concipi. Nam ſi poſſet concipi, deberet neceſſario concipi, ut exiſtens; atqui hoc (*per primam partem hujus Demonſtr.*) eſt abſurdum. Ergo extra Deum nulla dari, neque concipi poteſt ſubſtantia. *Q. E. D.*

Coroll. I. Hinc clariſſime ſequitur I°. Deum eſſe unicum, hoc eſt (*per Defin.* 6.) in rerum natura non, niſi unam ſubſtantiam, dari, eamque abſolute infinitam eſſe, ut in *Scholio Prop.* 10. jam innuimus.

Coroll. II. Sequitur II°. rem extenſam et rem cogitantem, vel Dei attributa eſſe, vel (*per Axiom.* 1.) affectiones attributorum Dei.

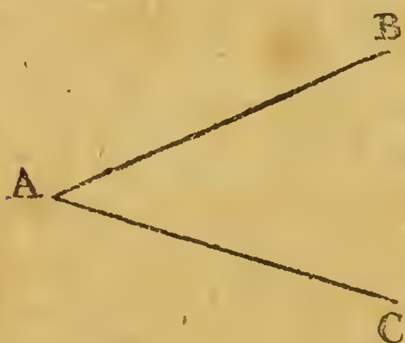
Propos. XV. *Quicquid eſt, in Deo eſt et nihil ſine Deo eſſe, neque concipi poteſt.*

Demonstr. Praeter Deum nulla datur, neque concipi poteſt ſubſtantia, (*per* 14. *Prop.*) hoc eſt (*per Defin.*

Defin. 3.) res, quae in ſe eſt et per ſe concipitur. Modi autem (*per Defin.* 5.) ſine ſubſtantia nec eſſe, nec concipi poſſunt; quare hi in ſola divina natura eſſe et per ipſam ſolam concipi poſſunt. Atqui praeter ſubſtantias et modos nil datur. (*per. Axiom.* 1.) Ergo nihil ſine Deo eſſe, neque concipi poteſt. [13] *Q. E. D.*

Schol. Sunt, qui Deum inſtar hominis corpore et mente conſtantem, atque paſſionibus obnoxium fingunt; ſed, quam longe hi a vera Dei cognitione aberrent, ſatis ex jam demonſtratis conſtat. Sed hos mitto: nam omnes, qui naturam divinam aliquo modo contemplati ſunt, Deum eſſe corporeum, negant. Quod etiam optime probant, ex eo, quod per corpus intelligimus quamcunque quantitatem, longam, latam et profundam, certa aliqua figura terminatam, quo nihil abſurdius de Deo, ente ſcilicet abſolute infinito, dici poteſt. Attamen interim aliis rationibus, quibus hoc idem demonſtrare conantur, clare oſtendunt, ſe ſubſtantiam ipſam corpoream, ſive extenſam a natura divina omnino removere, atque ipſam a Deo creatam ſtatuunt. Ex qua autem divina potentia creari potuerit, prorſus ignorant; quod clare oſtendit, illos id, quod ipſimet dicunt, non intelligere. Ego ſaltem ſatis clare, meo quidem judicio, demonſtravi, (*vide Coroll. Prop.* 6. *et Schol.* 2. *Prop.* 8.) nullam ſubſtantiam ab alio poſſe produci, vel creari. Porro *Prop.* 14. oſtendimus, praeter Deum nullam dari, neque concipi poſſe ſubſtantiam; atque hinc concluſimus, ſubſtantiam extenſam unum ex infinitis Dei attributis eſſe. Verum, ad pleniorem explicationem, adverſariorum argumenta refutabo, quae omnia huc redeunt. *Primo*, quod ſubſtantia corporea, quatenus ſubſtantia, conſtat, ut putant, partibus; et ideo eandem infinitam poſſe eſſe et conſequenter, ad Deum pertinere poſſe, negant. Atque hoc multis exemplis explicant,

cant, ex quibus unum, aut alterum afferam. Si ſubſtantia corporea, ajunt, eſt infinita, concipiatur in duas partes dividi; erit unaquaeque pars, vel finita, vel infinita. Si illud, componitur ergo infinitum ex duabus partibus finitis, quod eſt abſurdum. Si hoc, datur ergo infinitum duplo majus alio infinito, quod etiam eſt abſurdum. *Porro*, ſi quantitas infinita menſuratur partibus pedes aequantibus, infinitis talibus partibus conſtare debebit, ut et, ſi partibus menſuretur digitos aequantibus; ac propterea unus numerus infinitus erit duodecies major alio infinito. *Denique*, ſi ex uno puncto infinitae cujuſdam quantitatis conci- [14] piatur, duas lineas, ut A B, A C, certa ac determinata in initio diſtantia in infinitum protendi; certum eſt, diſtantiam inter B et C continuo augeri et tandem ex determinata indeterminabilem fore.

Cum igitur haec abſurda ſequantur, ut putant, ex eo, quod quantitas infinita ſupponitur: inde concludunt, ſubſtantiam corpoream debere eſſe finitam et conſequenter ad Dei eſſentiam non pertinere. Secundum argumentum petitur etiam a ſumma Dei perfectione. Deus enim, inquiunt, cum ſit ens ſumme perfectum, pati non poteſt: atqui ſubſtantia corporea, quandoquidem diviſibilis eſt, pati poteſt; ſequitur ergo, ipſam ad Dei eſſentiam non pertinere. Haec ſunt, quae apud ſcriptores invenio argumenta, quibus oſtendere conantur, ſubſtantiam corpoream divina natura indignam eſſe, nec ad eandem poſſe pertinere. Verum enim vero ſi quis recte attendat, me ad haec jam reſpondiſſe comperiet; quandoquidem haec argumenta in eo tantum fundantur, quod ſubſtantiam corpoream ex partibus componi ſupponunt, quod jam (*Prop.* 12. *cum Coroll. Prop.* 13.) abſurdum eſſe oſtendi.

ostendi. Deinde si quis rem recte perpendere velit, videbit, omnia illa absurda, (*siquidem omnia absurda sunt; de quo jam non disputo*) ex quibus concludere volunt, substantiam extensam finitam esse, minime ex eo sequi, quod quantitas infinita supponatur, sed quod quantitatem infinitam mensurabilem et ex partibus finitis conflari supponunt; quare ex absurdis, quae inde sequuntur, nihil aliud concludere possunt, quam quod quantitas infinita non sit mensurabilis et quod ex partibus finitis conflari non possit. Atque hoc idem est, quod nos supra (*Proposit.* 12. *etc.*) jam demonstravimus. Quare telum, quod in nos intendunt, in se ipsos revera conjiciunt. Si igitur ipsi ex suo hoc absurdo concludere tamen volunt, substantiam extensam debere esse finitam, nihil aliud hercle faciunt, quam si quis ex eo, quod finxit, circulum quadrati proprietates habere, concludit, circulum non habere centrum, ex quo omnes ad circumferentiam ductae lineae sunt aequales. Nam substantiam corpoream, quae non nisi infinita, non nisi unica et non nisi indivisibilis potest concipi, (*vid. Prop.* 8. 5. *et* 12.) eam ipsi ad concludendum, [15] eandem esse finitam, ex partibus finitis conflari et multiplicem esse et divisibilem, concipiunt. Sic etiam alii, postquam fingunt, lineam ex punctis componi, multa sciunt invenire argumenta, quibus ostendant, lineam non posse in infinitum dividi. Et profecto, non minus absurdum est ponere, quod substantia corporea ex corporibus, sive partibus componatur, quam quod corpus ex superficiebus, superficies ex lineis, lineae denique ex punctis componantur. Atque hoc omnes, qui claram rationem infallibilem esse sciunt, fateri debent et imprimis ii, qui negant, dari vacuum. Nam si substantia corporea ita posset dividi, ut ejus partes realiter distinctae essent; cur ergo una pars non posset annihilari, manentibus reliquis, ut ante, inter se connexis? et cur omnes ita aptari debent, ne detur vacuum? Sane

rerum,

rerum, quae realiter ab invicem diſtinctae ſunt, una ſine alia eſſe et in ſuo ſtatu manere poteſt. Cum igitur vacuum in natura non detur, (de quo alias) ſed omnes partes ita concurrere debent, ne detur vacuum; ſequitur hinc etiam, eaſdem non poſſe realiter diſtingui, hoc eſt, ſubſtantiam corpoream, quatenus ſubſtantia eſt, non poſſe dividi. Si quis tamen jam quaerat, cur nos ex natura ita propenſi ſimus ad dividendam quantitatem? ei reſpondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur, abſtracte ſcilicet ſive ſuperficialiter, prout nempe ipſam imaginamur, vel ut ſubſtantia; quod a ſolo intellectu fit. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione eſt, quod ſaepe et facilius a nobis fit, reperietur finita, diviſibilis et ex partibus conflata; ſi autem ad ipſam, prout in intellectu eſt, attendimus, et eam, quatenus ſubſtantia eſt, concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam ſatis demonſtravimus, infinita, unica et indiviſibilis reperietur. Quod omnibus, qui inter imaginationem et intellectum diſtinguere ſciverint, ſatis manifeſtum erit. Praecipue ſi ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem eſt, nec partes in eadem diſtinguuntur, niſi quatenus materiam diverſimode affectam eſſe concipimus, unde ejus partes modaliter tantum diſtinguuntur, non autem realiter. Ex. gr. aquam, quatenus aqua eſt, dividi concipimus, ejuſque partes ab invicem ſeparari; at non, quatenus ſubſtantia eſt
[16] corporea; eatenus enim neque ſeparatur, neque dividitur. Porro aqua, quatenus aqua, generatur et corrumpitur; at, quatenus ſubſtantia, nec generatur, nec corrumpitur. Atque his me ad ſecundum argumentum etiam reſpondiſſe puto: quandoquidem id in eo etiam fundatur, quod materia, quatenus ſubſtantia, diviſibilis ſit et ex partibus conflatur. Et quamvis hoc non eſſet, neſcio, cur divinâ natura indigna eſſet, quandoquidem (*per Prop.* 14) extra Deum nulla ſubſtantia dari poteſt, a qua ipſa pate-

pateretur. Omnia, inquam, in Deo ſunt et omnia, quae fiunt, per ſolas leges infinitae Dei naturae fiunt et ex neceſſitate ejus eſſentiae (ut mox oſtendam) ſequuntur; quare nulla ratione dici poteſt, Deum ab alio pati, aut ſubſtantiam extenſam divina natura indignam eſſe, tametſi diviſibilis ſupponatur; dummodo aeterna et infinita concedatur. Sed de his impraeſentiarum ſatis.

Propos. XVI. *Ex neceſſitate divinae naturae, infinita infinitis modis (hoc eſt, omnia, quae ſub intellectum infinitum cadere poſſunt) ſequi debent.*

Demonstr. Haec Propoſitio unicuique manifeſta eſſe debet, ſi modo ad hoc attendat, quod ex data cujuſcunque rei definitione plures proprietates intellectus concludit, quae revera ex eadem (hoc eſt, ipſa rei eſſentia) neceſſario ſequuntur et eo plures, quo plus realitatis rei definitio exprimit, hoc eſt, quo plus realitatis rei definitae eſſentia involvit. Cum autem natura divina infinita abſolute attributa habeat, (*per Defin. 6.*) quorum etiam unumquodque infinitam eſſentiam in ſuo genere exprimit, ex ejuſdem ergo neceſſitate infinita infinitis modis (hoc eſt, omnia, quae ſub intellectum infinitum cadere poſſunt) neceſſario ſequi debent. *Q. E. D.*

Coroll. I. Hinc ſequitur, Deum omnium rerum, quae ſub intellectum infinitum cadere poſ- [17] ſunt, eſſe cauſam efficientem.

Coroll. II. Sequitur II°. Deum cauſam eſſe per ſe, non vero per accidens.

Coroll. III. Sequitur III°. Deum eſſe abſolute cauſam primam.

Propos. XVII. *Deus ex ſolis ſuae naturae legibus et a nemine coactus agit.*

Demonstr. Ex ſola divinae naturae neceſſitate, vel (quod idem eſt) ex ſolis ejusdem naturae legibus, infinita abſolute ſequi, modo *Prop. 16.* oſtendimus;

dimus; et *Prop.* 15. demonſtravimus, nihil ſine Deo eſſe, nec concipi poſſe; ſed omnia in Deo eſſe; quare nihil extra ipſum eſſe poteſt, a quo ad agendum determinetur, vel cogatur, atque adeo Deus ex ſolis ſuae naturae legibus et a nemine coactus agit. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc ſequitur I°. nullam dari cauſam, quae Deum extrinſece, vel intrinſece, praeter ipſius naturae perfectionem, incitet ad agendum.

COROLL. II°. Sequitur II. ſolum Deum eſſe cauſam liberam. Deus enim ſolus ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit, (*per Prop.* 11. *et Coroll. Prop.* 14.) et ex ſola ſuae naturae neceſſitate agit (*per Prop. praeced.*) Adeoque (*per Defin.* 7.) ſolus eſt cauſa libera. *Q. E. D.*

SCHOL. Alii putant, Deum eſſe cauſam liberam, propterea quod poteſt, ut putant, efficere, ut ea, quae ex ejus natura ſequi diximus, hoc eſt, quae in ejus poteſtate ſunt, non fiant, ſive ut ab ipſo non producantur. Sed hoc idem eſt, ac ſi dicerent, quod Deus poteſt efficere, ut ex natura trianguli non ſequatur, ejus tres angulos aequales eſſe duobus rectis; ſive ut ex data cauſa non ſequatur effectus, quod eſt ab-
[18] ſurdum. Porro infra abſque ope hujus Propoſitionis oſtendam, ad Dei naturam neque intellectum, neque voluntatem pertinere. Scio equidem plures eſſe, qui putant, ſe poſſe demonſtrare, ad Dei naturam ſummum intellectum et liberam voluntatem pertinere; nihil enim perfectius cognoſcere ſeſe ajunt, quod Deo tribuere poſſunt, quam id, quod in nobis ſumma eſt perfectio. Porro, tametſi Deum actu ſumme intelligentem concipiant, non tamen credunt, eum poſſe omnia, quae actu intelligit, efficere, ut exiſtant; nam ſe eo modo Dei potentiam deſtruere putant. Si omnia, inquiunt, quae in ejus intellectu ſunt, creaviſſet, nihil tum amplius creare potuiſſet, quod credunt Dei omnipotentiae repugnare; ideoque maluerunt Deum ad omnia indifferentem ſta-

tuere

tuere, nec aliud creantem praeter id, quod abſoluta quadam voluntate decrevit creare. Verum ego me ſatis clare oſtendiſſe puto, (*vid. Prop.* 16.) a ſumma Dei potentia, ſive infinita natura, infinita infinitis modis, hoc eſt, omnia neceſſario effluxiſſe, vel ſemper eadem neceſſitate ſequi; eodem modo, ac ex natura trianguli ab aeterno et in aeternum ſequitur, ejus tres angulos aequari duobus rectis. Quare Dei omnipotentia actu ab aeterno fuit et in aeternum in eadem actualitate manebit. Et hoc modo Dei omnipotentia longe, meo quidem judicio, perfectior ſtatuitur. Imo adverſarii Dei omnipotentiam (liceat aperte loqui) negare videntur. Coguntur enim fateri, Deum infinita creabilia intelligere, quae tamen nunquam creare poterit. Nam alias, ſi ſcilicet omnia, quae intelligit, crearet, ſuam, juxta ipſos, exhauriret omnipotentiam et ſe imperfectum redderet. Ut igitur Deum perfectum ſtatuant, eo rediguntur, ut ſimul ſtatuere debeant, ipſum non poſſe omnia efficere, ad quae ejus potentia ſe extendit; quo abſurdius, aut Dei omnipotentiae magis repugnans, non video, quid fingi poſſit. Porro, ut de intellectu et voluntate, quos Deo communiter tribuimus, hic etiam aliquid dicam; ſi ad aeternam Dei eſſentiam, intellectus ſcilicet et voluntas pertinent, aliud ſane per utrumque hoc attributum intelligendum eſt, quam quod vulgo ſolent homines. Nam intellectus et voluntas, qui Dei eſſentiam conſtituerent, a noſtro intellectu et voluntate, toto coelo differre deberent, nec in ulla re, praeterquam in nomine, convenire poſſent; non aliter ſcilicet, quam inter ſe conveniunt canis, ſignum coeleſte, et canis, animal latrans. Quod ſic demonſtrabo. Si intellectus ad divinam naturam pertinet, non poterit, uti noſter intellectus, poſterior, (ut pleriſque placet), vel ſimul natura eſſe cum rebus intellectis, quandoquidem Deus omnibus rebus prior eſt cauſalitate; (*per Coroll.* 1. *Prop.*) ſed contra veritas et [19]

forma-

formalis rerum eſſentia ideo talis eſt, quia talis in Dei intellectu exiſtit objective. Quare Dei intellectus, quatenus Dei eſſentiam conſtituere concipitur, eſt revera cauſa rerum, tam earum eſſentiae, quam earum exiſtentiae; quod ab iis videtur etiam fuiſſe animadverſum, qui Dei intellectum, voluntatem et potentiam unum et idem eſſe aſſeruerunt. Cum itaque Dei intellectus ſit unica rerum cauſa, videlicet (ut oſtendimus) tam earum eſſentiae, quam earum exiſtentiae, debet ipſe neceſſario ab iiſdem differre, tam ratione eſſentiae, quam ratione exiſtentiae. Nam cauſatum differt a ſua cauſa praeciſe in eo, quod a cauſa habet. Ex. gr. homo eſt cauſa exiſtentiae, non vero eſſentiae alterius hominis; eſt enim haec aeterna veritas: et ideo ſecundum eſſentiam prorſus convenire poſſunt; in exiſtendo autem differre debent; et propterea, ſi unius exiſtentia pereat, non ideo alterius peribit; ſed, ſi unius eſſentia deſtrui poſſet et fieri falſa, deſtrueretur etiam alterius eſſentia. Quapropter res, quae et eſſentiae et exiſtentiae alicujus effectus eſt cauſa, a tali effectu differre debet, tam ratione eſſentiae, quam ratione exiſtentiae. Atqui Dei intellectus eſt et eſſentiae et exiſtentiae noſtri intellectus cauſa: ergo Dei intellectus, quatenus divinam eſſentiam conſtituere concipitur, a noſtro intellectu, tam ratione eſſentiae, quam ratione exiſtentiae differt, nec in ulla re, praeterquam in nomine, cum eo convenire poteſt, ut volebamus. Circa voluntatem eodem modo proceditur, ut facile unuſquiſque videre poteſt.

PROPOS. XVIII. *Deus eſt omnium rerum cauſa immanens; non vero tranſiens.*

DEMONSTR. Omnia, quae ſunt, in Deo ſunt
[20] et per Deum concipi debent, (*per Prop.* 15.) adeoque (per Coroll. 1. Prop. 6. huius) Deus rerum, quae in ipſo ſunt, eſt cauſa quod eſt primum. Deinde extra Deum nulla poteſt dari ſubſtantia, (*per Prop.* 14.)

14.) hoc est, (*per Defin.* 3.) res, quae extra Deum in se sit; quod erat secundum. Deus ergo est omnium rerum causa immanens; non vero transiens. *Q. E. D.*

PROPOS. XIX. *Deus, sive omnia Dei attributa, sunt aeterna.*

DEMONSTR. Deus enim (*per Defin.* 6) est substantia, quae (*per Prop.* 11.) necessario existit, hoc est, (*per Prop.* 7.) ad cujus naturam pertinet existere, sive quod idem est) ex cujus definitione sequitur ipsum existere, adeoque (*per Defin.* 8.) est aeternus. Deinde per Dei attributa intelligendum est id, quod (*per Defin.* 4) Divinae substantiae essentiam exprimit, hoc est, id, quod ad substantiam pertinet: id ipsum, inquam, ipsa attributa involvere debent. Atqui ad naturam substantiae (*ut jam ex Prop.* 7. *demonstravi*) pertinet aeternitas, ergo unumquodque attributorum aeternitatem involvere debet, adeoque omnia sunt aeterna. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio quam clarissime etiam patet ex modo, quo (*Prop.* 11) Dei existentiam demonstravi. Ex ea, inquam, demonstratione constat, Dei existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem. Deinde (*Prop.* 19. *Principiorum Cartesii*) alio etiam modo Dei aeternitatem demonstravi, nec opus est, eum hic repetere.

PROPOS. XX. *Dei existentia, ejusque essentia unum et idem sunt.*

DEMONSTR. Deus, (*per anteced. Prop.*) ejusque omnia attributa aeterna, hoc est, (*per Defin.* 8.) unumquodque ejus attributorum existentiam exprimit. Eadem ergo Dei attributa, quae (*per Defin.* 4.) Dei aeternam essentiam explicant, ejus simul aeternam existentiam explicant, hoc est, illud ipsum, quod essentiam Dei constituit, constituit simul ipsius existentiam, adeoque haec et ipsius essentia unum [21] et idem sunt. *Q. E. D.*

COROLL.

COROLL. I. Hinc sequitur I° Dei existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem.

COROLL. II. Sequitur II°. Deum, sive omnia Dei attributa esse immutabilia. Nam, si ratione existentiae mutarentur, deberent etiam, (*per Prop. praeced.* ratione essentiae mutari, hoc est (ut per se notum) ex veris falsa fieri; quod est absurdum.

PROPOS. XXI. *Omnia, quae ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequuntur, semper et infinita existere debuerunt, sive per idem attributum aeterna et infinita sunt.*

DEMONSTR. Concipe, si fieri potest, (siquidem neges) aliquid in aliquo Dei attributo ex ipsius absoluta natura sequi, quod finitum sit et determinatam habeat existentiam sive durationem, ex. gr. ideam Dei in cogitatione. At cogitatio, quandoquidem Dei attributum supponitur, est necessario (*per Prop.* 11.) sua natura infinita. Verum, quatenus ipsa ideam Dei habet, finita supponitur. At (*per Defin* 2.) finita concipi non potest, nisi per ipsam cogitationem determinetur. Sed non per ipsam cogitationem, quatenus ideam Dei constituit, eatenus enim finita supponitur esse: Ergo per cogitationem, quatenus ideam Dei non constituit, quae tamen (*per Prop.* 11.) necessario existere debet. Datur igitur cogitatio non constituens ideam Dei, ac propterea ex ejus natura, quatenus est absoluta cogitatio, non sequitur necessario idea Dei. (Concipitur enim ideam Dei constituens et non constituens). Quod est contra hypothesin. Quare si idea Dei in cogitatione, aut aliquid (perinde est, quicquid sumatur, quandoquidem demonstratio universalis est) in aliquo Dei attributo ex necessitate absolutae naturae ipsius attributi sequatur, id debet necessario esse infinitum; quod erat primum.

Deinde id, quod ex necessitate naturae alicujus attributi ita sequitur, non potest determinatam habere

bere durationem. Nam, si neges, supponatur [22] res, quae ex necessitate naturae alicuius attributi sequitur, dari in aliquo Dei attributo, ex. gr. idea Dei in cogitatione, eaque supponatur aliquando non exstitisse, vel non exstitura. Cum autem cogitatio Dei attributum supponatur, debet et necessario et immutabilis existere, (*per Prop.* 11. *et Coroll.* 2. *Prop* 20.) Quare ultra limites durationis ideae Dei (supponitur enim aliquando non extitisse, aut non exstitura) cogitatio sine idea Dei existere debebit; atqui hoc est contra hypothesin; supponitur enim, ex data cogitatione necessario sequi ideam Dei. Ergo idea Dei in cogitatione, aut aliquid, quod necessario ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequitur, non potest determinatam habere durationem; sed per idem attributum aeternum est, quod erat secundum. Nota, hoc idem esse affirmandum de quacunque re, quae in aliquo Dei attributo ex Dei absoluta natura necessario sequitur.

Propos. XXII. *Quicquid ex alio Dei attributo, quatenus modificatum est tali modificatione, quae et necessario et infinita per idem existit, sequitur, debet quoque et necessario et infinitum existere.*

Demonstr. Hujus Propositionis demonstratio procedit eodem modo, ac demonstratio praecedentis.

Propos. XXIII. *Omnis modus, qui et necessario et infinitus existit, necessario sequi debuit, vel ex absoluta natura alicujus attributi Dei, vel ex aliquo attributo modificato modificatione, quae et necessario et infinita existit.*

Demonstr. Modus enim in alio est, per quod concipi debet; (*per Defin.* 5.) hoc est (*per Prop.* 15.) in solo Deo est et per solum Deum concipi potest. Si ergo modus concipitur necessario existere et [23] infinitus esse, utrumque hoc debet necessario concludi sive percipi per aliquod Dei attributum, quatenus

nus idem concipitur infinitatem et neceſſitatem exiſtentiae, ſive (*quod per Defin.* 8 *idem eſt*) aeternitatem exprimere, hoc eſt, (*per Defin.* 6. *et Prop.* 19.) quatenus abſolute conſideratur. Modus ergo, qui et neceſſario et infinitus exiſtit, ex abſoluta natura alicujus Dei attributi ſequi debuit; hocque vel immediate (*de quo Prop.* 21.) vel mediante aliqua modificatione, quae ex ejus abſoluta natura ſequitur, hoc eſt, (*per Prop. praeced.*) quae et neceſſario et infinita exiſtit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Rerum a Deo productarum eſſentia non involvit exiſtentiam.*

DEMONSTR. Patet ex Definitione I. Id enim, cujus natura (in ſe ſcilicet conſiderata) involvit exiſtentiam, cauſa eſt ſui et ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit.

COROLL. Hinc ſequitur, Deum non tantum eſſe cauſam, ut res incipiant exiſtere; ſed etiam, ut in exiſtendo perſeverent, ſive, (ut termino Scholaſtico utar) Deum eſſe cauſam eſſendi rerum. Nam, ſive res exiſtant, quotiescunque ad earum eſſentiam attendimus, eandem nec exiſtentiam, nec durationem involvere comperimus; adeoque earum eſſentia neque ſuae exiſtentiae, neque ſuae durationis poteſt eſſe cauſa; ſed tantum Deus, ad cujus ſolam naturam pertinet exiſtere. (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14.)

PROPOS. XXV. *Deus non tantum eſt cauſa efficiens rerum exiſtentiae; ſed etiam eſſentiae.*

DEMONSTR. Si negas, ergo rerum eſſentiae Deus non eſt cauſa; adeoque (*per Axiom.* 4. poteſt rerum eſſentia ſine Deo concipi: atqui hoc (*per* [24] *Prop.* 15) eſt abſurdum. Ergo rerum etiam eſſentiae Deus eſt cauſa. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propoſitio clarius ſequitur ex Propoſitione 16. Ex ea enim ſequitur, quod ex data natura divina, tam rerum eſſentia, quam exiſtentia debeat neceſſario concludi; et, ut verbo dicam, eo

ſenſu,

ſenſu, quo Deus dicitur cauſa ſui, etiam omnium rerum cauſa dicendus eſt, quod adhuc clarius ex ſequenti Corollario conſtabit.

Coroll. Res particulares nihil ſunt, niſi Dei attributorum affectiones, ſive modi, quibus Dei attributa certo et determinato modo exprimuntur. Demonſtratio patet ex Propoſitione 15. et Definitione 5.

Propos. XXVI. *Res, quae ad aliquid operandum determinata eſt, a Deo neceſſario ſic fuit determinata; et, quae a Deo non eſt determinata, non poteſt ſe ipſam ad operandum determinare.*

Demonstr. Id, per quod res determinatae ad aliquid operandum dicuntur, neceſſario quid poſitivum eſt; (ut per ſe notum adeoque, tam ejus eſſentiae, quam exiſtentiae, Deus ex neceſſitate ſuae naturae eſt cauſa efficiens, (*per Prop.* 25. *et* 16.) quod erat primum. Ex quo etiam, quod ſecundo proponitur clariſſime ſequitur. Nam ſi res, quae a Deo determinata non eſt, ſe ipſam determinare poſſet, prima pars hujus falſa eſſet, quod eſt abſurdum, ut oſtendimus.

Propos. XXVII. *Res, quae a Deo ad aliquid operandum determinata eſt, ſe ipſam indeterminatam reddere non poteſt.*

Demonstr. Haec Propoſitio patet ex Axiomate tertio.

Propos. XXVIII. *Quodcunque ſingulare, ſive quaevis res, quae finita eſt et determinatam ha-* [25]
bet exiſtentiam, non poteſt exiſtere, nec ad operandum determinari, niſi ad exiſtendum et operandum determinetur ab alia cauſa, quae etiam finita eſt et determinatam habet exiſtentiam: et rurſus haec cauſa non poteſt etiam exiſtere, neque ad operandum determinari, niſi ab alia, quae etiam finita eſt et determinetur ad exiſtendum et operandum et ſic in infinitum.

De-

DEMONSTR. Quicquid determinatum eſt ad exiſtendum et operandum, a Deo ſic determinatum eſt. (*per Prop.* 26. *et Coroll. Prop.* 24.) At id, quod finitum eſt et determinatam habet exiſtentiam, ab abſoluta natura alicujus Dei attributi produci non potuit; quicquid enim ex abſoluta natura alicujus Dei attributi ſequitur, id infinitum et aeternum eſt. (*per Prop.* 21.) Debuit ergo ex Deo vel aliquo ejus attributo ſequi, quatenus aliquo modo affectum conſideratur; praeter enim ſubſtantiam et modos nil datur, (*per Axiom.* 1. *et Defin.* 3. *et* 5.) et modi (*per Coroll. Prop.* 25) nihil ſunt, niſi Dei attributorum affectiones. At ex Deo, vel aliquo ejus attributo, quatenus affectum eſt modificatione, quae aeterna et infinita eſt, ſequi etiam non potuit. (*per Prop.* 22.) Debuit ergo ſequi, vel ad exiſtendum et operandum determinari a Deo, vel aliquo ejus attributo, quatenus modificatum eſt modificatione, quae finita eſt et determinatam habet exiſtentiam. Quod erat primum. Deinde haec rurſus cauſa, ſive hic modus (*per eandem rationem, qua primam partem hujus jam jam demonſtravimus*) debuit etiam determinari ab alia, quae etiam finita eſt et determinatam habet exiſtentiam et rurſus haec ultima (*per eandem rationem*) ab alia et ſic ſemper (*per eandem rationem*) in infinitum. *Q. E. D.*

[26] SCHOL. Cum quaedam a Deo immediate produci debuerunt, videlicet ea, quae ex abſoluta ejus natura neceſſario ſequuntur, mediantibus his primis, quae tamen ſine Deo nec eſſe, nec concipi poſſunt; hinc ſequitur I°. quod Deus ſit rerum immediate ab ipſo productarum cauſa abſolute proxima; non vero in ſuo genere, ut aiunt. Nam Dei effectus, ſine ſua cauſa, nec eſſe, nec concipi poſſunt. (*per Prop.* 15. *et Coroll. Prop.* 24.) Sequitur II°. quod Deus non poteſt proprie dici cauſa eſſe remota rerum ſingularium, niſi forte ea de cauſa, ut ſcilicet has ab iis, quas immediate produxit, vel potius, quae

ex

ex abfoluta ejus natura fequuntur, diftinguamus. Nam per caufam remotam talem intelligimus, quae cum effectu nullo modo conjuncta eft. At omnia, quae funt, in Deo funt et a Deo ita dependent, ut fine ipfo nec effe, nec concipi poffint.

Propos. XXIX. *In rerum natura nullum datur contingens; fed omnia ex neceffitate divinae naturae determinata funt ad certo modo exiftendum et operandum.*

Demonstr. Quicquid eft, in Deo eft: (*per Prop* 15.) Deus autem non poteft dici res contingens. Nam (*per Prop.* 11.) neceffario, non vero contingenter exiftit. Modi deinde divinae naturae ex eadem etiam neceffario, non vero contingenter fecuti funt, (*per Prop.* 16.) idque, vel quatenus divina natura abfolute, (*per Prop.* 21.) vel quatenus certo modo ad agendum determinata confideratur. (*per Prop.* 27.) Porro horum modorum Deus non tantum eft caufa, quatenus fimpliciter exiftunt; (*per Coroll. Prop.* 24.) fed etiam, (*per Prop.* 26.) quatenus ad aliquid operandum determinati confiderantur. Quod fi a Deo (*per eand Prop.*) determinati non fint, impoffibile; non vero contingens eft, ut fe ipfos determinent; et contra (*per Prop.* 27.) fi a Deo determinati fint, impoffibile, non vero contingens eft, ut fe ipfos indeterminatos reddant. Quare omnia ex neceffitate divinae naturae determinata funt, non tantum ad [27] exiftendum, fed etiam ad certo modo exiftendum et operandum, nullumque datur contingens. *Q. E. D.*

Schol. Antequam ulterius pergam, hic, quid nobis per Naturam naturantem et quid per Naturam naturatam intelligendum fit, explicare volo, vel potius monere. Nam ex antecedentibus jam conftare exiftimo, nempe, quod per Naturam naturantem nobis intelligendum eft id, quod in fe eft et per fe concipitur, five talia fubftantiae attributa, quae

aeter-

aeternam et infinitam eſſentiam exprimunt, hoc eſt, (*per Coroll.* 1. *Prop* 14. *et Coroll.* 2. *Prop.* 17.) Deus, quatenus, ut cauſa libera, conſideratur. Per Naturatam autem intelligo id omne, quod ex neceſſitate Dei naturae, ſive uniuscujuſque Dei attributorum ſequitur, hoc eſt, omnes Dei attributorum modos, quatenus conſiderantur, ut res, quae in Deo ſunt et quae ſine Deo nec eſſe, nec concipi poſſunt.

PROPOS. XXX. *Intellectus actu finitus, aut actu infinitus, Dei attributa Deique affectiones comprehendere debet et nihil aliud.*

DEMONSTR. Idea vera debet convenire cum ſuo ideato, *per Axiom.* 6.) hoc eſt (ut per ſe notum) id, quod in intellectu objective continetur, debet neceſſario in natura dari: atqui in natura (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14.) non niſi una ſubſtantia datur, nempe Deus, nec ullae aliae affectiones, (*per Prop.* 15.) quam quae in Deo ſunt et quae (*per eandem Prop.*) ſine Deo nec eſſe, nec concipi poſſunt; ergo intellectus actu finitus Dei attributa, Deique affectiones comprehendere debet et nihil aliud. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXI. *Intellectus actu, ſive is finitus ſit, ſive infinitus, ut et voluntas, cupiditas, amor etc. ad Naturam naturatam; non vero ad naturantem referri debent.*

DEMONSTR. Per intellectum enim (*ut per ſe*
[28] *notum*) non intelligimus abſolutam cogitationem, ſed certum tantum modum cogitandi, qui modus ab aliis, ſcilicet cupiditate, amore, etc. differt, adeoque (*per Defin.* 5.) per abſolutam cogitationem concipi debet, nempe (*per Prop.* 15. *et Defin.* 6.) per aliquod Dei attributum, quod aeternam et infinitam cogitationis eſſentiam exprimit, ita concipi debet, ut ſine ipſo nec eſſe, nec concipi poſſit, ac propterea (*per Schol. Prop.* 29.) ad Naturam natu-

naturatam, non vero naturantem referri debet, ut etiam reliqui modi cogitandi. *Q. E. D.*

SCHOL. Ratio, cur hic loquar de intellectu actu, non est, quia concedo, ullum dari intellectum potentia; sed, quia omnem confusionem vitare cupio, nolui loqui, nisi de re nobis quam clarissime percepta, de ipsa scilicet intellectione, qua nihil nobis clarius percipitur. Nihil enim intelligere possumus, quod ad perfectiorem intellectionis cognitionem non conducat.

PROPOS. XXXII. *Voluntas non potest vocari causa libera; sed tantum necessaria.*

DEMONSTR. Voluntas certus tantum cogitandi modus est, sicuti intellectus; adeoque (*per Prop.* 28.) unaquaeque volitio non potest existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia causa determinetur et haec rursus ab alia et sic porro in infinitum. Quod si voluntas infinita supponatur, debet etiam ad existendum et operandum determinari a Deo, non quatenus substantia absolute infinita est; sed quatenus attributum habet, quod infinitam et aeternam cogitationis essentiam exprimit. (*per Prop.* 23.) Quocumque igitur modo, sive finita, sive infinita concipiatur, causam requirit, a qua ad existendum et operandum determinetur; adeoque (*per Defin.* 7.) non potest dici causa libera, sed tantum necessaria, vel coacta. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc sequitur I°. Deum non [29] operari ex libertate voluntatis.

COROLL. II. Sequitur II°. voluntatem et intellectum ad Dei naturam ita sese habere, ut motus et quies; et absolute, ut omnia naturalia, quae (*per Prop.* 29.) a Deo ad existendum et operandum certo modo determinari debent. Nam voluntas, ut reliqua omnia, causa indiget, a qua ad existendum et operandum certo modo determinetur. Et, quamvis ex data

data voluntate, ſive intellectu infinita ſequantur; non tamen propterea Deus magis dici poteſt ex libertate voluntatis agere, quam propterea, quae ex motu et quiete ſequuntur (infinita enim ex his etiam ſequuntur) dici poteſt ex libertate motus et quietis agere. Quare voluntas ad Dei naturam non magis pertinet, quam reliqua naturalia, ſed ad ipſam eodem modo ſeſe habet, ut motus et quies et omnia reliqua, quae oſtendimus ex neceſſitate divinae naturae ſequi et ab eadem ad exiſtendum et operandum certo modo determinari.

PROPOS. XXXIII. *Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productae ſunt.*

DEMONSTR. Res enim omnes ex data Dei natura neceſſario ſequutae ſunt, (*per Prop* 16.) et ex neceſſitate naturae Dei determinatae ſunt ad certo modo exiſtendum et operandum. (*per Prop.* 29.) Si itaque res alterius naturae potuiſſent eſſe, vel alio modo ad operandum determinari, ut naturae ordo alius eſſet; ergo Dei etiam natura alia poſſet eſſe, quam jam eſt; ac proinde (*per Prop.* 11.) illa etiam deberet exiſtere, et conſequenter duo vel plures poſſent dari Dii, quod (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14.) eſt abſurdum. Quapropter res nullo alio modo, neque alio ordine etc. *Q. E. D.*

SCHOL. I. Quoniam his luce meridiana clarius
[30] oſtendi, nihil abſolute in rebus dari, propter quod contingentes dicantur, explicare jam paucis volo, quid nobis per contingens erit intelligendum; ſed prius, quid per neceſſarium et impoſſibile. Res aliqua neceſſaria dicitur, vel ratione ſuae eſſentiae, vel ratione cauſae. Rei enim alicujus exiſtentia vel ex ipſius eſſentia et definitione, vel ex data cauſa efficiente neceſſario ſequitur. Deinde his etiam de cauſis res aliqua impoſſibilis dicitur; nimirum quia

vel

vel ipſius eſſentia, ſeu definitio contradictionem involvit, vel quia nulla cauſa externa datur, ad talem rem producendam determinata. At res aliqua nulla alia de cauſa contingens dicitur, niſi reſpectu defectus noſtrae cognitionis. Res enim, cujus eſſentiam contradictionem involvere ignoramus, vel de qua probe ſcimus, eandem nullam contradictionem involvere, et tamen de ipſius exiſtentia nihil certo affirmare poſſumus, propterea quod ordo cauſarum nos latet, ea nunquam, nec ut neceſſaria, nec ut impoſſibilis videri nobis poteſt, ideoque eandem vel contingentem, vel poſſibilem vocamus.

SCHOL. II. Ex praecedentibus clare ſequitur, res ſumma perfectione a Deo fuiſſe productas, quandoquidem ex data perfectiſſima natura neceſſario ſecutae ſunt. Neque hoc Deum ullius arguit imperfectionis; ipſius enim perfectio hoc nos affirmare coegit. Imo ex hujus contrario clare ſequeretur, (ut modo oſtendi) Deum non eſſe ſumme perfectum; nimirum quia, ſi res alio modo fuiſſent productae, Deo alia natura eſſet tribuenda, diverſa ab ea, quam ex conſideratione Entis perfectiſſimi coacti ſumus ei tribuere. Verum non dubito, quin multi hanc ſententiam, ut abſurdam, explodant, nec animum ad eandem perpendendam inſtituere velint; idque nulla alia de cauſa, quam quia Deo aliam libertatem aſſueti ſunt tribuere, longe diverſam ab illa, quae a nobis (*Defin.* 6.) tradita eſt; videlicet, abſolutam voluntatem. Verum neque etiam dubito, ſi rem meditari vellent, noſtrarumque demonſtrationum ſeriem recte ſecum perpendere, quin tandem talem libertatem, qualem jam Deo tribuunt, non tantum ut nugatoriam, [31] ſed ut magnum ſcientiae obſtaculum, plane rejiciant. Nec opus eſt, ut ea, quae in Scholio Propoſitionis 1 , dicta ſunt, hic repetam. Attamen in eorum gratiam adhuc oſtendam, quod, quamvis concedatur, voluntatem ad Dei eſſentiam pertinere, ex

ejus

ejus perfectione nihilominus ſequatur, res nullo alio potuiſſe modo, neque ordine a Deo creari; quod facile erit oſtendere, ſi prius conſideremus id, quod ipſimet concedunt, videlicet ex ſolo Dei decreto et voluntate pendere, ut unaquaeque res id, quod eſt, ſit Nam alias Deus omnium rerum cauſa non eſſet. Deinde quod omnia Dei decreta ab aeterno ab ipſo Deo ſancita fuerunt. Nam alias imperfectionis et inconſtantiae argueretur. At cum in aeterno non detur *quando*, nec *ante*, nec *poſt*; hinc, ex ſola ſcilicet Dei perfectione, ſequitur, Deum aliud decernere nunquam poſſe, nec unquam potuiſſe; ſive Deum ante ſua decreta non fuiſſe, nec ſine ipſis eſſe poſſe. At dicunt, quod, quamvis ſupponeretur, quod Deus aliam rerum naturam feciſſet, vel quod ab aeterno aliud de natura ejuſque ordine decreviſſet, nulla inde in Deo ſequeretur imperfectio. Verum ſi hoc dicant, concedent ſimul, Deum poſſe ſua mutare decreta. Nam ſi Deus de natura, ejuſque ordine aliud, quam decrevit, decreviſſet, hoc eſt, ut aliud de natura voluiſſet et concepiſſet, alium neceſſario, quam jam habet intellectum et aliam, quam jam habet, voluntatem habuiſſet. Et ſi Deo alium intellectum aliamque voluntatem tribuere licet, abſque ulla ejus eſſentiae, ejuſque perfectionis mutatione; quid cauſae eſt, cur jam non poſſit ſua de rebus creatis decreta mutare et nihilominus aeque perfectus manere? Ejus enim intellectus et voluntas circa res creatas et earum ordinem in reſpectu ſuae eſſentiae et perfectionis, perinde eſt quomodocunque concipiatur. Deinde omnes, quos vidi, Philoſophi concedunt, nullum in Deo dari intellectum potentia, ſed tantum actu; cum autem et ejus intellectus et ejus voluntas ab ejuſdem eſſentia non diſtinguantur, uti etiam omnes concedunt; ſequitur ergo hinc etiam, quod, ſi Deus alium intellectum actu habuiſſet et aliam voluntatem, ejus etiam eſſentia alia neceſſario eſſet; ac proinde, (ut a principio concluſi) ſi aliter

res

res, quam jam ſunt, a Deo productae eſſent, [32] Dei intellectus, ejuſque voluntas, hoc eſt (ut conceditur) ejus eſſentia alia eſſe deberet, quod eſt abſurdum.

Cum itaque res nullo alio modo, nec ordine a Deo produci potuerint, et, hoc verum eſſe, ex ſumma Dei perfectione ſequatur; nulla profecto ſana ratio perſuadere nobis poteſt, ut credamus, quod Deus noluerit omnia, quae in ſuo intellectu ſunt, eadem illa perfectione, qua ipſa intelligit, creare. At dicent, in rebus nullam eſſe perfectionem neque imperfectionem; ſed id, quod in ipſis eſt, propter quod perfectae ſunt aut imperfectae, et bonae aut malae dicuntur, a Dei tantum voluntate pendere; atque adeo, ſi Deus voluiſſet, potuiſſet efficere, ut id, quod jam perfectio eſt, ſumma eſſet imperfectio et contra. Verum quid hoc aliud eſſet, quam aperte affirmare, quod Deus, qui id, quod vult, neceſſario intelligit, ſua voluntate efficere poſſit, ut res, alio modo, quam intelligit, intelligat, quod (ut modo oſtendi) magnum eſt abſurdum. Quare argumentum in ipſos retorquere poſſum, hoc modo. Omnia a Dei poteſtate pendent. Ut res itaque aliter ſe habere poſſint, neceſſario Dei voluntas aliter ſe habere etiam deberet; atqui Dei voluntas aliter ſe habere nequit, (ut modo ex Dei perfectione evidentiſſime oſtendimus.) Ergo neque res aliter ſe habere poſſunt. Fateor, hanc opinionem, quae omnia indifferenti cuidam Dei voluntati ſubjicit et ab ipſius beneplacito omnia pendere ſtatuit, minus a vero aberrare, quam illorum, qui ſtatuunt, Deum omnia ſub ratione boni agere. Nam hi aliquid extra Deum videntur ponere, quod a Deo non dependet, ad quod Deus, tanquam ad exemplar, in operando attendit, vel ad quod, tanquam ad certum ſcopum, collimat. Quod profecto nihil aliud eſt, quam Deum fato ſubjicere, quo nihil de Deo abſurdius ſtatui poteſt, quem oſtendimus tam omnium rerum eſſentiae, quam

earum exiſtentiae primam et unicam liberam cauſam eſſe. Quare non eſt, ut in hoc abſurdo refutando tempus conſumam.

PROPOS. XXXIV. *Dei potentia eſt ipſa ipſius eſſentia.*

DEMONSTR. Ex ſola enim neceſſitate Dei eſſen-
[33] tiae ſequitur, Deum eſſe cauſam ſui, (*per Prop.* 11.) et (*per Prop.* 16. *ejuſque Coroll.*) omnium rerum. Ergo potentia Dei, qua ipſe et omnia ſunt et agunt, eſt ipſa ipſius eſſentia. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXV. *Quicquid concipimus in Dei poteſtate eſſe, id neceſſario eſt.*

DEMONSTR. Quicquid enim in Dei poteſtate eſt, id (*per Prop. praeced.*) in ejus eſſentia ita debet comprehendi, ut ex ea neceſſario ſequatur, adeoque neceſſario eſt. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVI. *Nihil exiſtit, ex cujus natura aliquis effectus non ſequatur.*

DEMONSTR. Quicquid exiſtit, Dei naturam, ſive eſſentiam certo et determinato modo exprimit, (*per Prop.* 25.) hoc eſt, (*per Prop.* 34.) quicquid exiſtit, Dei potentiam, quae omnium rerum cauſa eſt, certo et determinato modo exprimit, adeoque (*per Prop.* 16.) ex eo aliquis effectus ſequi debet. *Q. E. D.*

APPENDIX. His Dei naturam ejuſque proprietates explicui, ut, quod neceſſario exiſtat; quod ſit unicus; quod ex ſola ſuae naturae neceſſitate ſit et agat; quod ſit omnium rerum cauſa libera et quomodo; quod omnia in Deo ſint et ab ipſo ita pendeant, ut ſine ipſo nec eſſe, nec concipi poſſint; et denique quod omnia a Deo fuerint praedeterminata, non quidem ex libertate voluntatis, ſive abſoluto beneplacito, ſed ex abſoluta Dei natura, ſive infinita potentia. Porro ubicunque data fuit occaſio, praejudicia

cia, quae impedire poterant, quo minus meae demonſtrationes perciperentur, amovere curavi; ſed quia non pauca adhuc reſtant praejudicia, quae etiam, imo maxime impedire poterant et poſſunt, quo minus homines rerum concatenationem eo, quo ipſam explicui, modo amplecti poſſint, eadem hic ad examen rationis vocare operae pretium duxi. Et quoniam omnia, quae hic indicare ſuſcipio, praeju- [34]
dicia pendent ab hoc uno, quod ſcilicet communiter ſupponant homines, omnes res naturales, ut ipſos, propter finem agere; imo, ipſum Deum omnia ad certum aliquem finem dirigere, pro certo ſtatuant: dicunt enim, Deum omnia propter hominem feciſſe, hominem autem, ut ipſum coleret. Hoc igitur unum prius conſiderabo, quaerendo ſcilicet, *primo* cauſam, cur plerique hoc in praejudicio acquieſcant et omnes natura adeo propenſi ſint ad idem amplectendum. *Deinde* ejuſdem falſitatem oſtendam et *tandem*, quomodo ex hoc orta ſint praejudicia de *bono* et *malo*, *merito* et *peccato*, *laude* et *vituperio*, *ordine* et *confuſione*, *pulchritudine* et *deformitate*, et de aliis hujus generis. Verum, haec ab humanae mentis natura deducere, non eſt hujus loci. Satis hic erit, ſi pro fundamento id capiam, quod apud omnes debet eſſe in confeſſo; nempe hoc, quod omnes homines rerum cauſarum ignari naſcuntur et quod omnes appetitum habent ſuum utile quaerendi, cujus rei ſunt conſcii. Ex his enim ſequitur, *primo*, quod homines, ſe liberos eſſe, opinentur, quandoquidem ſuarum volitionum ſuique appetitus ſunt conſcii, et de cauſis, a quibus diſponuntur ad appetendum et volendum, quia earum ſunt ignari, ne per ſomnium cogitant. Sequitur *ſecundo*, homines omnia propter finem agere, videlicet propter utile, quod appetunt; unde fit, ut ſemper rerum peractarum cauſas finales tantum ſcire expetant et, ubi ipſas audiverint, quieſcant; nimirum, quia nullam habent cauſam ulterius dubitandi. Sin autem eaſdem ex alio audire nequeant, nihil

nihil iis reſtat, niſi ut ad ſemet ſe convertant, et ad
ſines, a quibus ipſi ad ſimilia determinari ſolent, re-
flectant et ſic ex ſuo ingenio ingenium alterius neceſ-
ſario judicant. Porro cum in ſe et extra ſe non pau-
ca reperiant media, quae ad ſuum utile aſſequen-
dum non parum conducant, ut ex. gr. oculos ad
videndum, dentes ad maſticandum, herbas et ani-
mantia ad alimentum, ſolem ad illuminandum, mare
ad alendum piſces etc. hinc factum, ut omnia natu-
ralia, tanquam ad ſuum utile media, conſiderent;
et quia illa media ab ipſis inventa, non autem para-
ta eſſe ſciunt, hinc cauſam credendi habuerunt, ali-
quem alium eſſe, qui illa media in eorum uſum para-
verit. Nam poſtquam res, ut media, conſiderave-
[35] runt, credere non potuerunt, eaſdem ſe ipſas fe-
ciſſe; ſed ex mediis, quae ſibi ipſi parare ſolent, con-
cludere debuerunt, dari aliquem, vel aliquos natu-
rae rectores, humana praeditos libertate, qui ipſis
omnia curaverint et in eorum uſum omnia fecerint.
Atque horum etiam ingenium, quandoquidem de
eo nunquam quid audiverant, ex ſuo judicare de-
buerunt; atque hinc ſtatuerunt, Deos omnia in ho-
minum uſum dirigere, ut homines ſibi devinciant et
in ſummo ab iiſdem honore habeantur; unde factum,
ut unuſquiſque diverſos Deum colendi modos ex ſuo
ingenio excogitaverit, ut Deus eos ſupra reliquos
diligeret et totam naturam in uſum coecae illorum
cupiditatis et inſatiabilis avaritiae dirigeret. Atque
ita hoc praejudicium in ſuperſtitionem verſum eſt et
altas in mentibus egit radices; quod in cauſa fuit,
ut unuſquiſque maximo conatu omnium rerum *cau-
ſas finales* intelligere, eaſque explicare ſtuderet. Sed
dum quaeſiverunt oſtendere, naturam nihil fruſtra
(hoc eſt, quod in uſum hominum non ſit) agere,
nihil aliud videntur oſtendiſſe, quam naturam, Deoſ-
que aeque, ac homines, delirare. Vide quaeſo,
quo res tandem evaſit! Inter tot naturae commoda
non pauca reperire debuerunt incommoda, tempe-
ſtates

ſtates ſcilicet, terrae motus, morbos etç. atque haec ſtatuerunt propterea evenire, quod Dii irati eſſent ob injurias, ſibi ab hominibus factas, ſive ob peccata in ſuo cultu commiſſa; et quamvis experientia indies reclamaret, ac infinitis exemplis oſtenderet, commoda atque incommoda piis aeque ac impiis promiſcue evenire, non ideo ab inveterato praejudicio deſtiterunt. Facilius enim iis fuit, hoc inter alia incognita; quorum uſum ignorabant, ponere et ſic praeſentem ſuum et innatum ſtatum ignorantiae retinere, quam totam illam fabricam deſtruere et novam excogitare. Unde pro certo ſtatuerunt, Deorum judicia humanum captum longiſſime ſuperare: quae ſane unica fuiſſet cauſa, ut veritas humanum genus in aeternum lateret; niſi Matheſis, quae non circa fines, ſed tantum circa figurarum eſſentias et proprietates verſatur, aliam veritatis normam hominibus oſtendiſſet; et praeter Matheſin aliae etiam adſignari poſſunt cauſae, (quas hic enumerare ſupervacaneum eſt) a quibus fieri potuit, ut homines communia haec praejudicia animadverterent et in ve- [36] ram rerum cognitionem ducerentur.

His ſatis explicui id, quod primo loco promiſi. Ut jam autem oſtendam, naturam finem nullum ſibi praefixum habere et omnes cauſas finales nihil, niſi humana eſſe figmenta, non opus eſt multis. Credo enim id jam ſatis conſtare, tam ex fundamentis et cauſis, unde hoc praejudicium originem ſuam traxiſſe oſtendi, quam ex *Propoſitione* 16 et *Corollario Propoſitionis* 32 et praeterea ex iis omnibus, quibus oſtendi, omnia naturae aeterna quadam neceſſitate ſummaque perfectione procedere. Hoc tamen adhuc addam, nempe, hanc de fine doctrinam naturam omnino evertere. Nam id, quod revera cauſa eſt, ut effectum conſiderat et contra. Deinde id, quod natura prius eſt, facit poſterius. Et denique id, quod ſupremum et perfectiſſimum eſt, reddit imperfectiſſimum.

mum. Nam, (duobus prioribus omiſſis, quia per ſe manifeſta ſunt) ut ex *Propoſitionibus* 21. 22. et 23. conſtat, ille effectus perfectiſſimus eſt, qui a Deo immediate producitur et quo pluribus aliquid cauſis intermediis indiget, ut producatur, eo imperfectius eſt. At ſi res, quae immediate a Deo productae ſunt, ea de cauſa factae eſſent, ut Deus finem aſſequeretur ſuum, tum neceſſario ultimae, quarum de cauſa priores factae ſunt, omnium praeſtantiſſimae eſſent. Deinde haec doctrina Dei perfectionem tollit. Nam, ſi Deus propter finem agit, aliquid neceſſario appetit, quo caret. Et, quamvis Theologi et Metaphyſici diſtinguant inter finem indigentiae et ſinem aſſimilationis, fatentur tamen Deum omnia propter ſe, non vero propter res creandas egiſſe; quia nihil ante creationem praeter Deum aſſignare poſſunt, propter quod Deus ageret; adeoque neceſſario fateri coguntur, Deum iis, propter quae media parare voluit, caruiſſe, eaque cupiviſſe; ut per ſe clarum. Nec hic praetereundum eſt, quod hujus doctrinae Sectatores, qui in aſſignandis rerum finibus ſuum ingenium oſtentare voluerunt, ad hanc ſuam doctrinam probandam, novum attulerunt modum argumentandi, reducendo ſcilicet, non ad impoſſibile, ſed ad ignorantiam; quod oſtendit nullum aliud fuiſſe huic doctrinae argumentandi medium. Nam ſi ex gr. ex culmine aliquo lapis in alicujus caput ceciderit eumque interfecerit, hoc modo demonſtrabunt, lapidem ad hominem interficiendum cecidiſſe. Ni enim eum in finem, [37] Deo id volente, ceciderit, quomodó tot circumſtantiae (ſaepe enim multae ſimul concurrunt) caſu concurrere potuerunt? Reſpondebis fortaſſe, id ex eo, quod ventus flavit et quod homo illac iter habebat, eveniſſe. At inſtabunt, cur ventus illo tempore flavit? cur homo illo eodemque tempore illac iter habebat? Si iterum reſpondeas, ventum tum ortum, quia mare praecedenti die, tempore adhuc tranquillo, agitari inceperat, et quod homo ab amico invitatus fuerat;

fuerat; inſtabunt iterum, quia nullus rogandi finis, cur autem mare agitabatur? cur homo in illud tempus invitatus fuit? et ſic porro cauſarum cauſas rogare non ceſſabunt, donec ad Dei voluntatem, hoc eſt, ignorantiae aſylum confugeris. Sic etiam, ubi corporis humani fabricam vident, ſtupeſcunt et ex eo, quod tantae artis cauſas ignorant, concludent, eandem non mechanica, ſed divina, vel ſupernaturali arte fabricari, talique modo conſtitui, ut una pars alteram non laedat. Atque hinc fit, ut qui miraculorum cauſas veras quaerit, quique res naturales, ut doctus, intelligere, non autem, ut ſtultus, admirari ſtudet, paſſim pro haeretico et impio habeatur et proclametur ab iis, quos vulgus tanquam naturae Deorumque interpretes adorat. Nam ſciunt, quod, ſublata ignorantia, ſtupor, hoc eſt, unicum argumentandi tuendaeque ſuae auctoritatis medium, quod habent, tollitur. Sed haec relinquo et ad id, quod *tertio* loco hic agere conſtitui, pergo.

Poſtquam homines ſibi perſuaſerunt, omnia, quae fiunt, propter ipſos fieri; id in unaquaque re praecipuum judicare debuerunt, quod ipſis utiliſſimum et illa omnia praeſtantiſſima aeſtimare, a quibus optime afficiebantur. Unde has formare debuerunt notiones, quibus rerum naturas explicarent, ſcilicet, *Bonum*, *Malum*, *Ordinem*, *Confuſionem*, *Calidum*, *Frigidum*, *Pulchritudinem* et *Deformitatem etc.* et quia ſe liberos exiſtimant, inde hae notiones ortae ſunt, ſcilicet, *Laus* et *Vituperium*, *Peccatum* et *Meritum;* ſed has infra, poſtquam de natura humana egero, illas autem hic breviter explicabo. Nempe id omne, quod ad valetudinem et ad Dei cultum conducit, *Bonum*; quod autem iis contrarium eſt, *Malum* vocaverunt. Et quia ii, qui rerum naturam non intelligunt, nihil de rebus affirmant, ſed res tantummodo imaginantur et imaginationem pro intellectu capiunt, ideo ordinem in rebus eſſe firmi-

[38] firmiter credunt, rerum, ſuaeque naturae ignari. Nam cum ita ſint diſpoſitae, ut, cum nobis per ſenſus repraeſentantur, eas facile imaginari et conſequenter earum facile recordari poſſimus, eaſdem bene ordinatas; ſi vero contra, ipſas male ordinatas ſive confuſas eſſe dicimus. Et quoniam ea nobis prae caeteris grata ſunt, quae facile imaginari poſſumus, ideo homines ordinem confuſioni praeferunt; quaſi ordo aliquid in natura praeter reſpectum ad noſtram imaginationem eſſet. Dicuntque Deum omnia ordine creaſſe et hoc modo ipſi neſcientes Deo imaginationem tribuunt; niſi velint forte, Deum, humanae imaginationi providentem, res omnes eo diſpoſuiſſe modo, quo ipſas facillime imaginari poſſent; nec moram forſan iis injiciet, quod infinita reperiantur, quae noſtram imaginationem longe ſuperant et plurima, quae ipſam, propter ejus imbecillitatem, confundunt. Sed de hac re ſatis. Caeterae deinde notiones etiam praeter imaginandi modos, quibus imaginatio diverſimode afficitur, nihil ſunt, et tamen ab ignaris, tanquam praecipua rerum attributa, conſiderantur; quia, ut jam diximus, res omnes propter ipſos factas eſſe, credunt; et rei alicujus naturam bonam, vel malam, ſanam, vel putridam et corruptam dicunt, prout ab eadem afficiuntur. Ex. gr. ſi motus, quem nervi ab objectis, per oculos repraeſentatis, accipiunt, valetudini conducat, objecta, a quibus cauſatur, pulchra dicuntur, quae autem contrarium cient, deformia. Quae deinde per nares ſenſum movent, odorifera, vel foetida vocant, quae per linguam, dulcia, aut amara, ſapida aut inſipida etc. Quae autem per tactum, dura, aut mollia; aſpera, aut laevia etc. Et quae denique aures movent, ſtrepitum, ſonum, vel harmoniam edere dicuntur, quorum poſtremum homines adeo dementavit, ut Deum etiam harmonia delectari crederent. Nec deſunt Philoſophi, qui ſibi perſuaſerint, motus coeleſtes harmoniam componere.

Quae

Quae omnia ſatis oſtendunt, unumquemque pro diſpoſitione cerebri de rebus judicaſſe, vel potius imaginationis affectiones pro rebus accepiſſe. Quare non mirum eſt, (ut hoc etiam obiter notemus) quod inter homines tot, quot experimur, controverſiae ortae ſint, ex quibus tandem Scepticiſmus. Nam, quamvis humana corpora in multis conveniant; in plurimis tamen diſcrepant, et ideo id, quod uni bonum, alteri malum videtur; quod uni ordinatum, [39] alteri confuſum; quod uni gratum, alteri ingratum eſt; et ſic de caeteris, quibus hic ſuperſedeo, cum quia hujus loci non eſt de his ex profeſſo agere, tum quia hoc omnes ſatis experti ſunt. Omnibus enim in ore eſt, quot capita, tot ſenſus, ſuo quemque ſenſu abundare, non minora cerebrorum, quam palatorum eſſe diſcrimina: quae ſententiae ſatis oſtendunt, homines pro diſpoſitione cerebri de rebus judicare, resque potius imaginari, quam intelligere. Res enim ſi intellexiſſent, illae omnes, teſte Matheſi, ſi non allicerent, ad minimum convincerent.

Videmus itaque omnes rationes, quibus vulgus ſolet naturam explicare, modos eſſe tantummodo imaginandi, nec ullius rei naturam; ſed tantum imaginationis conſtitutionem indicare; et quia nomina habent, quaſi eſſent entium, extra imaginationem exiſtentium, eadem entia, non rationis, ſed imaginationis voco; atque adeo omnia argumenta, quae contra nos ex ſimilibus notionibus petuntur, facile propulſari poſſunt. Solent enim multi ſic argumentari. Si omnia ex neceſſitate perfectiſſimae Dei naturae ſunt conſecuta, unde ergo tot imperfectiones in natura ortae? videlicet, rerum corruptio ad foetorem uſque, rerum deformitas, quae nauſeam moveat, confuſio, malum, peccatum etc. Sed, ut modo dixi, facile confutantur. Nam rerum perfectio ex ſola earum natura et potentia eſt aeſtimanda, nec ideo res magis aut minus perfectae ſunt, pro-

pterea

pterea quod hominum ſenſum delectant, vel offendunt; quod humanae naturae conducunt, vel quod eidem repugnant. Iis autem, qui quaerunt, cur Deus omnes homines non ita creavit, ut ſolo rationis ductu gubernarentur? nihil aliud reſpondeo, quam quia ei non defuit materia ad omnia, ex ſummo nimirum ad infimum perfectionis gradum, creanda; vel magis proprie loquendo, quia ipſius naturae leges adeo amplae fuerunt, ut ſufficerent ad omnia, quae ab aliquo infinito intellectu concipi poſſunt, producenda, ut Propoſitione 16. demonſtravi. Haec ſunt, quae hic notare ſuſcepi, praejudicia. Si quaedam hujus farinae adhuc reſtant, poterunt eadem ab unoquoque mediocri meditatione emendari.

Finis Partis Primae.

ETHI-

E T H I C E S

PARS SECVNDA, DE NATVRA ET ORIGINE MENTIS.

Tranſeo jam ad ea explicanda, quae ex Dei, ſive Entis aeterni et infiniti eſſentia neceſſario debuerunt ſequi. Non quidem omnia; infinita enim infinitis modis ex ipſa debere ſequi Prop. 16. Part. 1. demonſtravimus: ſed ea ſolummodo, quae nos ad Mentis humanae ejuſque ſummae beatitudinis cognitionem, quaſi manu, ducere poſſunt. [40]

Definit. I. Per corpus intelligo modum, qui Dei eſſentiam, quatenus, ut res extenſa, conſideratur, certo et determinato modo exprimit; *vid. Coroll. Prop.* 25. *p.* 1.

II. Ad eſſentiam alicujus rei id pertinere dico, quo dato res neceſſario ponitur et quo ſublato res neceſſario tollitur; vel id, ſine quo res, et vice verſa quod ſine re nec eſſe nec concipi poteſt.

III. Per ideam intelligo Mentis conceptum, quem Mens format, propterea quod res eſt cogitans.

Explic. *Dico potius conceptum, quam perceptionem, quia perceptionis nomen indicare videtur, Mentem ab objecto pati. At conceptus actionem Mentis exprimere videtur.* [41]

IV. Per ideam adaequatam intelligo ideam, quae, quatenus in ſe ſine relatione ad objectum conſidera-

deratur, omnes verae ideae proprietates, ſive denominationes intrinſecas habet.

EXPLIC. *Dico intrinſecas, ut illam ſecludam, quae extrinſeca eſt, nempe convenientiam ideae cum ſuo ideato.*

V. Duratio eſt indefinita exiſtendi continuatio.

EXPLIC. *Dico indefinitam, quia per ipſam rei exiſtentis naturam determinari nequaquam poteſt, neque etiam a cauſa efficiente, quae ſcilicet rei exiſtentiam neceſſario ponit, non autem tollit.*

VI. Per realitatem et perfectionem idem intelligo.

VII. Per res ſingulares intelligo res, quae finitae ſunt et determinatam habent exiſtentiam. Quod ſi plura Individua in una actione ita concurrant, ut omnia ſimul unius effectus ſint cauſa, eadem omnia eatenus, ut unam rem ſingularem, conſidero.

AXIOMATA. I. Hominis eſſentia non involvit neceſſariam exiſtentiam, hoc eſt, ex naturae ordine tam fieri poteſt, ut hic et ille homo exiſtat, quam ut non exiſtat.

II. Homo cogitat.

III. Modi cogitandi, ut amor, cupiditas, vel quicunque nomine affectus animi inſigniuntur, non dantur, niſi in eodem Individuo detur idea rei ama-
[42] tae, deſideratae etc. At idea dari poteſt, quamvis nullus alius detur cogitandi modus.

IV. Nos corpus quoddam multis modis affici ſentimus.

V. Nullas res ſingulares praeter corpora et cogitandi modos, ſentimus, nec percipimus.

Poſtulata vide poſt 13 Propoſitionem.

PROPOS. I. *Cogitatio attributum Dei eſt, ſive Deus eſt res cogitans.*

DE-

DEMONSTR. Singulares cogitationes, ſive haec et illa cogitatio modi ſunt, qui Dei naturam certo et determinato modo exprimunt. (*per Coroll. Prop.* 25. *p.* 1.) Competit ergo Deo (*per Defin.* 5. *p.* 1.) attributum, cujus conceptum ſingulares omnes cogitationes involvunt, per quod etiam concipiuntur. Eſt igitur Cogitatio unum ex infinitis Dei attributis, quod Dei aeternam et infinitam eſſentiam exprimit, (*vid. Defin.* 6. *p.* 1.) ſive Deus eſt res cogitans. *Q. E. D.*

SCHOL. Patet etiam haec Propoſitio ex hoc, quod nos poſſumus ens cogitans infinitum concipere. Nam quo plura ens cogitans poteſt cogitare, eo plus realitatis ſive perfectionis idem continere concipimus; ergo ens, quod infinita infinitis modis cogitare poteſt, eſt neceſſario virtute cogitandi infinitum. Cum itaque, ad ſolam cogitationem attendendo, Ens infinitum concipiamus, eſt neceſſario (*per Defin.* 4. *et* 6. *p.* 1.) cogitatio unum ex infinitis Dei attributis, ut volebamus.

PROPOS. II. *Extenſio attributum Dei eſt, ſive Deus eſt res extenſa.*

DEMONSTR. Hujus eodem modo procedit, [43] ac demonſtratio praecedentis Propoſitionis.

PROPOS. III. *In Deo datur neceſſario idea, tam ejus eſſentiae, quam omnium, quae ex ipſius eſſentia neceſſario ſequuntur.*

DEMONSTR. Deus enim (*per Prop.* 1. *hujus*) infinita infinitis modis cogitare, ſive (*quod idem eſt, per Prop.* 16. *p.* 1.) ideam ſuae eſſentiae et omnium, quae neceſſario ex ea ſequuntur, formare poteſt. Atqui omne id, quod in Dei poteſtate eſt, neceſſario eſt; (*per Prop.* 35. *p.* 1.) ergo datur neceſſario talis idea, et (*per Prop.* 15. *p.* 1.) non niſi in Deo. *Q. E. D.*

SCHOL. Vulgus per Dei potentiam intelligit Dei liberam voluntatem et jus in omnia, quae ſunt, quaeque propterea communiter, ut contingentia, conſiderantur. Deum enim poteſtatem omnia de-

ſtruendi

ſtruendi habere dicunt et in nihilum redigendi. Dei porro potentiam cum potentia Regum ſaepiſſime comparant. Sed hoc in Corollario 1. et 2. Propoſitionis 32. partis 1. refutavimus et Propoſitione 16. partis 1. oſtendimus, Deum eadem neceſſitate agere, qua ſeipſum intelligit, hoc eſt, ſicuti ex neceſſitate divinae naturae ſequitur, (ſicut omnes uno ore ſtatuunt) ut Deus ſeipſum intelligat, eadem etiam neceſſitate ſequitur, ut Deus infinita infinitis modis agat. Deinde Propoſitione 34. partis 1. oſtendimus, Dei potentiam nihil eſſe, praeterquam Dei actuoſam eſſentiam; adeoque tam nobis impoſſibile eſt concipere, Deum non agere, quam Deum non eſſe. Porro ſi haec ulterius perſequi liberet, poſſem hic ulterius oſtendere potentiam illam, quam vulgus Deo affingit, non tantum humanam eſſe, (quod oſtendit Deum hominem, vel inſtar hominis a vulgo concipi) ſed etiam impotentiam involvere. Sed nolo de eadem re toties ſermonem inſtituere. Lectorem ſolummodo iterum [44] atque iterum rogo, ut, quae in prima parte, ex Propoſitione 16. uſque ad finem de hac re dicta ſunt, ſemel atque iterum perpendat. Nam nemo ea, quae volo, percipere recte poterit, niſi magnopere caveat, ne Dei potentiam cum humana Regum potentia vel jure confundat.

PROPOS. IV. *Idea Dei, ex qua infinita infinitis modis ſequuntur, unica tantum eſſe poteſt.*

DEMONSTR. Intellectus infinitus nihil, praeter Dei attributa ejuſque affectiones, comprehendit. (*per Prop.* 30. *p.* 1) Atqui Deus eſt unicus. (*per Coroll.* 1. *Prop.* 14. *p.* 1.) Ergo idea Dei, ex qua infinita infinitis modis ſequuntur, unica tantum eſſe poteſt. *Q. E. D.*

PROPOS. V. *Eſſe formale idearum Deum, quatenus tantum ut res cogitans conſideratur, pro cauſa agnoſcit et non, quatenus alio attributo explicatur. Hoc eſt, tam Dei attributorum, quam rerum*

rum ſingularium ideae non ipſa ideata, ſive res perceptas pro cauſa efficiente agnoſcunt; ſed ipſum Deum, quatenus eſt res cogitans.

Demonstr. Patet quidem ex Propoſitione 5. hujus. Ibi enim concludebamus, Deum ideam ſuae eſſentiae et omnium, quae ex ea neceſſario ſequuntur, formare poſſe ex hoc ſolo, nempe, quod Deus eſt res cogitans et non ex eo, quod ſit ſuae ideae objectum. Quare Eſſe formale idearum Deum, quatenus eſt res cogitans, pro cauſa agnoſcit. Sed aliter hoc modo demonſtratur. Eſſe formale idearum modus eſt cogitandi, (*ut per ſe notum*) hoc eſt (*per Coroll. Prop.* 25. P. 1.) modus, qui Dei naturam, quatenus eſt res cogitans certo modo exprimit, adeoque (*per Prop* 10. P. 1.) nullius alterius attributi Dei conceptum involvit et conſequenter (*per Ax.* 4. P. 1.) nullius alterius attributi, niſi cogitationis, eſt effectus: adeoque eſſe formale idearum Deum, [45] quatenus tantum, ut res cogitans, conſideratur etc. *Q. E. D.*

Propos. VI. *Cujuscunque attributi modi Deum, quatenus tantum ſub illo attributo, cujus modi ſunt, et non, quatenus ſub ullo alio, conſideratur, pro cauſa habent.*

Demonstr. Unumquodque enim attributum per ſe abſque alio concipitur. (*per. Prop.* 10. P. 1.) Quare uniuscujuſque attributi modi conceptum ſui attributi, non autem alterius involvunt; adeoque (*per Axiom.* 4. P. 1.) Deum, quatenus tantum ſub illo attributo, cujus modi ſunt, et non, quatenus ſub ullo alio conſideratur, pro cauſa habent. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc ſequitur, quod Eſſe formale rerum, quae modi non ſunt cogitandi, non ſequitur ideo ex divina natura, quia res prius cognovit; ſed eodem modo, eademque neceſſitate res ideatae ex ſuis attributis conſequuntur et concluduntur, ac ideas ex attributo Cogitationis conſequi oſtendimus.

PROPOS. VII. *Ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio rerum.*

DEMONSTR. Patet ex Ax. 4. P. 1. Nam cujuscunque causati idea a cognitione causae, cujus est effectus, dependet.

COROLL. Hinc sequitur, quod Dei cogitandi potentia aequalis est ipsius actuali agendi potentiae. Hoc est: Quicquid ex infinita Dei natura sequitur formaliter, id omne ex Dei idea eodem ordine eademque connexione sequitur in Deo objective.

[46] SCHOL. Hic, antequam ulterius pergamus, revocandum nobis in memoriam est id, quod supra ostendimus; nempe, quod quicquid ab infinito intellectu percipi potest, tanquam substantiae essentiam constituens, id omne ad unicam tantum substantiam pertinet; et consequenter quod substantia cogitans et substantia extensa una eademque est substantia, quae jam sub hoc, jam sub illo attributo comprehenditur. Sic etiam modus extensionis et idea illius modi una eademque est res; sed duobus modis expressa; quod quidam Hebraeorum quasi per nebulam vidisse videntur, qui scilicet statuunt, Deum, Dei intellectum, resque ab ipso intellectas unum et idem esse. Ex. gr. circulus in natura existens et idea circuli existentis, quae etiam in Deo est, una, eademque est res, quae per diversa attributa explicatur; et ideo sive naturam sub attributo Extensionis, sive sub attributo Cogitationis. sive sub alio quocunque concipiamus, unum eundemque ordinem, sive unam eandemque causarum connexionem, hoc est, easdem res invicem sequi reperiemus. Nec ulla alia de causa dixi, quod Deus sit causa ideae ex. gr. circuli, quatenus tantum est res cogitans, et circuli, quatenus tantum est res extensa; nisi quia Esse formale ideae circuli non, nisi per alium cogitandi modum, tanquam causam proximam et ille iterum per alium et sic in infinitum, potest percipi, ita ut, quamdiu res,

res, ut cogitandi modi confiderantur, ordinem totius naturae, five caufarum connexionem, per folum Cogitationis attributum explicare debemus et quatenus, ut modi Extenfionis, confiderantur, ordo etiam totius naturae per folum Extenfionis attributum explicari debet et idem de aliis attributis intelligo. Quare rerum, ut in fe funt, Deus revera eft caufa, quatenus infinitis conftat attributis; nec impraefentiarum haec clarius poffum explicare.

PROPOS. VIII. *Ideae rerum fingularium, five modorum non exiftentium ita debent comprehendi in Dei infinita idea, ac rerum fingularium five modorum effentiae formales in Dei attributis continentur.*

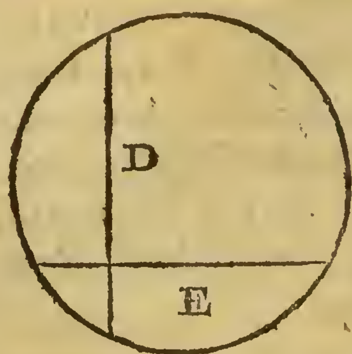
DEMONSTR. Haec Propofitio patet ex [47] praecedenti Scholio.

COROLL. Hinc fequitur, quod, quamdiu res fingulares non exiftunt, nifi quatenus in Dei attributis comprehenduntur, earum Effe objectivum, five ideae non exiftunt, nifi quatenus infinita Dei idea exiftit; et ubi res fingulares dicuntur exiftere, non tantum, quatenus in Dei attributis comprehenduntur, fed quatenus etiam durare dicuntur, earum ideae etiam exiftentiam, per quam durare dicuntur, involvent.

SCHOL. Si quis ad uberiorem hujus rei explicationem exemplum defideret, nullum fane dare potero, quod rem, de qua hic loquor, utpote unicam, adaequate explicet; conabor tamen rem, ut fieri poteft, illuftrare. Nempe circulus talis eft naturae, ut omnium linearum rectarum, in eodem fefe invicem fecantium, rectangula fub fegmentis fint inter fe aequalia; quare in circulo infinita inter fe aequalia rectangula continentur: attamen nullum eorum poteft dici exiftere, nifi quatenus circulus exiftit, nec etiam alicujus horum rectangulorum idea poteft dici exiftere, nifi quatenus in circuli idea com-

 prehen-

prehenditur. Concipiantur jam ex infinitis illis duo tantum, nempe E et D existere. Sane eorum etiam ideae jam non tantum existunt, quatenus solummodo in circuli idea comprehenduntur; sed etiam, quatenus illorum rectangulorum existentiam involvunt, quo fit, ut a reliquis reliquorum rectangulorum ideis distinguantur.

PROPOS. IX. *Idea rei singularis, actu existentis, Deum pro causa habet, non quatenus infinitus est; sed quatenus aliâ rei singularis actu existentis ideâ* [48] *affectus consideratur, cujus etiam Deus est causa, quatenus alia tertia affectus est, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Idea rei singularis, actu existentis, modus singularis cogitandi est et a reliquis distinctus; (*per Coroll. et Schol. Prop* 8. *hujus*) adeoque (*per Prop.* 6 *hujus* Deum, quatenus est tantum res cogitans, pro causa habet. At non, (*per Prop.* 28. *p.* I.) quatenus est res absolute cogitans, sed quatenus alio cogitandi modo affectus consideratur et hujus etiam, quatenus alio affectus est, et sic in infinitum. Atqui ordo et connexio idearum (*per Prop.* 7. *hujus*) idem est, ac ordo et connexio causarum; ergo unius singularis ideae alia idea, sive Deus, quatenus alia idea affectus consideratur, est causa et hujus etiam, quatenus alia affectus est et sic in infinitum. *Q. E. D.*

COROLL. Quicquid in singulari cujuscunque ideae objecto contingit, ejus datur in Deo cognitio, quatenus tantum ejusdem objecti ideam habet.

DEMONSTR. Quicquid in objecto cujuscunque ideae contingit, ejus datur in Deo idea, (*per Prop.* 3. *hujus*) non, quatenus infinitus est, sed quatenus alia rei singularis idea affectus consideratur; (*per praeced*

praeced. Prop.) ſed (*per Prop.* 7. *hujus*) ordo et connexio idearum idem eſt, ac ordo et connexio rerum; erit ergo cognitio ejus, quod in ſingulari aliquo objecto contingit, in Deo, quatenus tantum ejuſdem objecti habet ideam. *Q. E. D.*

Propos. X. *Ad eſſentiam hominis non pertinet Eſſe ſubſtantiae, ſive ſubſtantia formam hominis non conſtituit.*

Demonstr. Eſſe enim ſubſtantiae involvit neceſſariam exiſtentiam. (*per Prop.* 7. P. 1.) Si igitur ad hominis eſſentiam pertinet Eſſe ſubſtantiae, data ergo ſubſtantia, daretur neceſſario homo, (*per Defin.* 2. *hujus*) et conſequenter homo neceſſario exiſteret, quod (*per Ax.* 1. *hujus*) eſt abſurdum. Ergo etc. [49] *Q. E. D.*

Schol. Demonſtratur etiam haec Propoſitio ex Propoſitione 5. P. 1. nempe, quod duae ejuſdem naturae ſubſtantiae non dentur. Cum autem plures homines exiſtere poſſint; ergo id, quod hominis formam conſtituit, non eſt Eſſe ſubſtantiae. Patet praeterea haec Propoſitio ex reliquis ſubſtantiae proprietatibus, videlicet, quod ſubſtantia ſit ſua natura infinita, immutabilis, indiviſibilis etc. ut facile unusquiſque videre poteſt.

Coroll. Hinc ſequitur eſſentiam hominis conſtitui a certis Dei attributorum modificationibus. Nam Eſſe ſubſtantiae (*per Prop. praeced.*) ad eſſentiam hominis non pertinet. Eſt ergo (*per Prop.* 15. P. 1.) aliquid, quod in Deo eſt et quod ſine Deo nec eſſe, nec concipi poteſt, ſive (*per Coroll. Prop.* 25. P. 1.) affectio, ſive modus, qui Dei naturam certo et determinato modo exprimit.

Schol. Omnes ſane concedere debent, nihil ſine Deo eſſe, neque concipi poſſe. Nam apud omnes in confeſſo eſt, quod Deus omnium rerum, tam earum eſſentiae, quam earum exiſtentiae, unica eſt cauſa,

hoc

hoc eſt, Deus non tantum eſt cauſa rerum ſecundum
Fieri, ut ajunt; ſed etiam ſecundum Eſſe. At inte-
rim plerique id ad eſſentiam alicujus rei pertinere di-
cunt, ſine quo res nec eſſe, nec concipi poteſt; adeo-
que vel Naturam Dei ad eſſentiam rerum creatarum
pertinere, vel res creatas ſine Deo vel eſſe, vel con-
cipi poſſe credunt, vel, quod certius eſt, ſibi non
ſatis conſtant. Cujus rei cauſam fuiſſe credo, quod
ordinem philoſophandi non tenuerint. Nam natu-
ram divinam, quam ante omnia contemplari debe-
bant, quia tam cognitione, quam natura prior eſt
ordine cognitionis, ultimam, et res, quae ſenſuum
objecta vocantur, omnibus priores eſſe crediderunt;
unde factum eſt, ut, dum res naturales contemplati
ſunt, de nulla re minus cogitaverint, quam de di-
vina natura et, cum poſtea animum ad divinam na-
turam contemplandum appulerint, de nulla re mi-
[50] nus cogitare potuerint, quam de primis ſuis fig-
mentis, quibus rerum naturalium cognitionem ſuper-
ſtruxerant; utpote quae ad cognitionem divinae na-
turae nihil juvare poterant; adeoque nihil mirum,
ſi ſibi paſſim contradixerint. Sed hoc mitto. Nam
meum intentum hic tantum fuit, cauſam reddere,
cur non dixerim, id ad eſſentiam alicujus rei perti-
nere, ſine quo res nec eſſe, nec concipi poteſt; ni-
mirum, quia res ſingulares non poſſunt ſine Deo
eſſe, nec concipi; et tamen Deus ad earum eſſentiam
non pertinet; ſed id neceſſario eſſentiam alicujus rei
conſtituere dixi, quo dato res ponitur et quo ſub-
lato res tollitur: vel id, ſine quo res, et vice verſa
id, quod ſine re nec eſſe, nec concipi poteſt.

PROPOS. XI. *Primum, quod actuale Mentis humanae Eſſe conſtituit, nihil aliud eſt, quam idea rei alicujus ſingularis actu exiſtentis.*

DEMONSTR. Eſſentia hominis (*per Coroll. praeced. Prop.*) a certis Dei attributorum modis conſtituitur; nempe (*per Axioma 2. hujus*) a modis cogi-
tandi,

tandi, quorum omnium (*per Axiom. 3. hujus*) idea natura prior eſt et, ea data, reliqui modi (quibus ſcilicet idea natura prior eſt) in eodem debent eſſe individuo; (*per Axiom. 4. hujus*) Atque adeo idea primum eſt, quod humanae Mentis Eſſe conſtituit. At non idea rei non exiſtentis. Nam tum (*per Coroll. Prop. 8 hujus*) ipſa idea non poſſet dici exiſtere; erit ergo idea rei actu exiſtentis. At non rei infinitae. Res namque infinita (*per Prop. 21. et 23. P. 1.*) debet ſemper neceſſario exiſtere; atqui hoc (*per. Axiom. 1. hujus*) eſt abſurdum; ergo primum, quod Eſſe humanae Mentis actuale conſtituit, eſt idea rei ſingularis actu exiſtentis. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc ſequitur Mentem humanam partem eſſe infiniti intellectus Dei; ac proinde cum dicimus, Mentem humanam hoc, vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus eſt, ſed quatenus per naturam humanae Mentis explicatur, ſive quatenus humanae Mentis eſſentiam conſtituit, hanc vel illam habet [51] ideam; et cum dicimus Deum hanc, vel illam ideam habere, non tantum, quatenus naturam humanae Mentis conſtituit; ſed quatenus ſimul cum Mente humana alterius rei etiam habet ideam, tum dicimus Mentem humanam rem ex parte, ſive inadaequate percipere.

Schol. Hic ſine dubio Lectores haerebunt, multaque comminiſcentur, quae moram injiciant et hac de cauſa ipſos rogo, ut lento gradu mecum pergant, nec de his judicium ferant, donec omnia perlegerint.

Propos. XII. *Quicquid in objecto ideae, humanam Mentem conſtituentis, contingit, id ab humana Mente debet percipi, ſive ejus rei dabitur in Mente neceſſario idea. Hoc eſt, ſi objectum ideae, humanam Mentem conſtituentis, ſit corpus, nihil in*

eo

eo corpore poterit contingere, quod a Mente non percipiatur.

DEMONSTR. Quicquid enim in objecto cujuscunque ideae contingit, ejus rei datur neceſſario in Deo cognitio, (*per Coroll. prop. 9. hujus*) quatenus ejuſdem objecti idea affectus conſideratur, hoc eſt, (*per Prop. 11. hujus*) quatenus mentem alicujus rei conſtituit. Quicquid igitur in objecto ideae, humanam Mentem conſtituentis, contingit, ejus datur neceſſario in Deo cognitio, quatenus naturam humanae Mentis conſtituit, hoc eſt, (*per Coroll. Prop. 11. hujus*) ejus rei cognitio erit neceſſario in Mente, ſive Mens id percipit. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propoſitio patet etiam et clarius intelligitur ex Schol. Prop. 7. hujus, quod vide.

[52] PROPOS. XIII. *Objectum ideae, humanam Mentem conſtituentis, eſt Corpus, ſive certus Extenſionis modus actu exiſtens et nihil aliud.*

DEMONSTR. Si enim Corpus non eſſet humanae Mentis objectum, ideae affectionum Corporis non eſſent in Deo, (*per Coroll. Prop. 9. hujus*) quatenus Mentem noſtram, ſed quatenus alterius rei mentem conſtitueret, hoc eſt, (*per Coroll. Prop. 11. hujus.*) ideae affectionum Corporis non eſſent in noſtra Mente; atqui (*per Axiom. 4. hujus*) ideas affectionum corporis habemus. Ergo objectum ideae, humanam Mentem conſtituentis, eſt Corpus, idque (*per Prop. 11. hujus*) actu exiſtens. Deinde, ſi praeter Corpus etiam aliud eſſet Mentis objectum, cum nihil (*per Prop. 36. P. 1.*) exiſtat, ex quo aliquis effectus non ſequatur, deberet (*per Prop. 11. huius*) neceſſario alicujus ejus effectus idea in Mente noſtra dari; atqui (*per Axiom. 5. huius*) nulla ejus idea datur. Ergo objectum noſtrae Mentis eſt Corpus exiſtens, et nihil aliud. *Q. E. D.*

COROLL.

Coroll. Hinc ſequitur hominem Mente et Corpore conſtare et Corpus humanum, prout ipſum ſentimus, exiſtere.

Schol. Ex his non tantum intelligimus, Mentem humanam unitam eſſe Corpori, ſed etiam, quid per Mentis et Corporis unionem intelligendum ſit. Verum ipſam adaequate ſive diſtincte intelligere nemo poterit, niſi prius noſtri Corporis naturam adaequate cognoſcat. Nam ea, quae hucuſque oſtendimus, admodum communia ſunt, nec magis ad homines, quam ad reliqua Individua pertinent, quae omnia, quamvis diverſis gradibus, animata tamen ſunt. Nam cujuſcunque rei datur neceſſario in Deo idea, cujus Deus eſt cauſa, eodem modo, ac humani Corporis idea: atque adeo, quicquid de idea humani Corporis diximus, id de cujuscunque rei idea neceſſario dicendum eſt. Attamen nec etiam negare poſſumus, ideas inter ſe, ut ipſa objecta, differre, unamque alia praeſtantiorem eſſe, pluſque realitatis continere, prout objectum unius objecto alterius praeſtantius eſt, pluſque realitatis continet; ac propterea ad determinandum, quid Mens humana reliquis interſit, quidque reliquis praeſtet, neceſſe nobis eſt, ejus objecti, ut diximus, hoc eſt, Corporis humani naturam cognoſcere. Eam autem hic explicare nec poſſum, nec id ad ea, quae demonſtrare volo, neceſſe eſt. Hoc tamen in genere dico, quo Corpus aliquod reliquis aptius eſt ad plura ſimul agendum, vel patiendum, eo ejus Mens reliquis aptior eſt ad plura ſimul percipiendum; et quo unius corporis actiones magis ab ipſo ſolo pendent et quo minus alia corpora cum eodem in agendo concurrunt, eo ejus mens aptior eſt ad diſtincte intelligendum. Atque ex his praeſtantiam unius mentis prae aliis cognoſcere poſſumus; deinde cauſam etiam videre, cur noſtri Corporis non, niſi admodum confuſam, habeamus cognitionem et alia plura, quae [53]

in

in ſequentibus ex his deducam. Qua de cauſa operae pretium eſſe duxi, haec ipſa accuratius explicare et demonſtrare, ad quod neceſſe eſt, pauca de natura corporum praemittere.

AXIOMA I. Omnia corpora vel moventur, vel quieſcunt.

AXIOMA II. Unumquodque corpus jam tardius, jam celerius movetur.

LEMMA I. *Corpora ratione motus et quietis, celeritatis et tarditatis et non ratione ſubſtantiae ab invicem diſtinguuntur.*

DEMONSTR. Primam partem hujus per ſe notam ſuppono. At, quod ratione ſubſtantiae non diſtinguantur corpora, patet, tam ex *Prop.* 5. quam 8. P. 1. Sed clarius ex iis, quae in *Schol. Prop.* 15. P. 1. dicta ſunt.

[54] LEMMA II. *Omnia corpora in quibuſdam conveniunt.*

DEMONSTR. In his enim omnia corpora conveniunt, quod unius, ejuſdemque attributi conceptum involvunt. (*per Defin.* 1. *huius*) Deinde, quod jam tardius, jam celerius, et abſolute jam moveri, jam quieſcere poſſunt.

LEMMA III. *Corpus motum, vel quieſcens ad motum, vel quietem determinari debuit ab alio corpore, quod etiam ad motum, vel quietem determinatum fuit ab alio, et illud iterum ab alio, et ſic in infinitum.*

DEMONSTR. Corpora (*per Defin.* 1. *huius*) res ſingulares ſunt, quae (*per Lemma* 1.) ratione motus et quietis ab invicem diſtinguuntur; adeoque (*per Prop.* 28. *p.* 1.) unumquodque ad motum, vel quietem neceſſario determinari debuit ab alia re ſingulari, nempe (*per Prop.* 6. *huius*) ab alio corpore, quod (*per Axiom.* 1) etiam vel movetur, vel quieſcit. At hoc etiam (*per eandem rationem*) moveri, vel quieſcere

cere non potuit, nisi ab alio ad motum, vel quietem determinatum fuisset et hoc iterum (*per eandem rationem*) ab alio et sic in infinitum. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur corpus motum tamdiu moveri, donec ab alio corpore ad quiescendum determinetur; et corpus quiescens tamdiu etiam quiescere; donec ab alio ad motum determinetur. Quod etiam per se notum est. Nam, cum suppono, corpus ex. gr. A quiescere, nec ad alia corpora mota attendo, nihil de corpore A dicere potero, nisi quod quiescat. Quod si postea contingat, ut corpus A moveatur, id sane evenire non potuit ex eo, quod quiescebat; ex eo enim nil aliud sequi poterat, quam ut corpus A quiesceret. Si contra supponatur A moveri, quotiescunque ad A tantum attendimus, [55] nihil de eodem affirmare poterimus, nisi quod moveatur. Quod si postea contingat, ut A quiescat, id sane evenire etiam non potuit ex motu, quem habebat; ex motu enim nihil aliud sequi poterat, quam ut A moveretur: contingit itaque a re, quae non erat in A, nempe a causa externa, a qua ad quiescendum determinatum fuit.

AXIOMA I. Omnes modi, quibus corpus aliquod ab alio afficitur corpore, ex natura corporis affecti et simul ex natura corporis afficientis sequuntur; ita ut unum, idemque corpus diversimode moveatur pro diversitate naturae corporum moventium et contra ut diversa corpora ab uno eodemque corpore diversimode moveantur.

AXIOMA II. Cum corpus motum alteri quiescenti, quod dimovere nequit, impingit, reflectitur, ut moveri pergat, et angulus lineae motus reflectionis cum plano corporis quiescentis, cui impegit, aequalis erit angulo, quem linea motus incidentiae cum eodem plano efficit.

Atque

Atque haec de corporibus ſimpliciſſimis, quae ſcilicet ſolo motu et quiete, celeritate et tarditate ab invicem diſtinguuntur: jam ad compoſita aſcendamus.

DEFIN. *Cum corpora aliquot eiusdem aut diverſae magnitudinis a reliquis ita coërcentur, ut* [56] *invicem incumbant, vel ſi eodem, aut diverſis celeritatis gradibus moventur, ut motus ſuos invicem certa quadam ratione communicent, illa corpora invicem unita dicemus et omnia ſimul unum corpus, ſive Individuum componere, quod a reliquis per hanc corporum unionem diſtinguitur.*

AXIOMA III. Quo partes Individui, vel corporis compoſiti ſecundum majores vel minores ſuperficies ſibi invicem incumbunt, eo difficilius vel facilius cogi poſſunt, ut ſitum ſuum mutent, et conſequenter eo facilius, vel difficilius effici poteſt, ut ipſum Individuum aliam figuram induat. Atque hinc corpora, quorum partes ſecundum magnas ſuperficies invicem incumbunt, *dura*; quorum autem partes ſecundum parvas, *mollia*; et quorum denique partes inter ſe moventur, *fluida* vocabo.

LEMMA IV. *Si corporis, ſive Individui, quod ex pluribus corporibus componitur, quaedam corpora ſegregentur et ſimul totidem alia eiusdem naturae eorum loco ſuccedant, retinebit Individuum ſuam naturam, uti antea, abſque ulla eius formae mutatione.*

DEMONSTR. Corpora enim (*per Lem.* 1.) ratione ſubſtantiae non diſtinguuntur; id autem, quod formam Individui conſtituit, in corporum unione (*per Defin. praec.*) conſiſtit; atqui haec, (*per hypotheſin*) tametſi corporum continua fiat mutatio, retinetur: retinebit ergo Individuum, tam ratione ſubſtantiae, quam modi, ſuam naturam, uti ante. *Q. E. D.*

LEMMA.

Lemma V. *Si partes, Individuum componentes, maiores minoresve evadant, ea tamen proportione, ut omnes eandem, ut antea, ad invicem motus et quietis rationem ſervent, retinebit itidem Individuum ſuam naturam, ut antea, abſque ulla formae mutatione.* [57]

Demonstr. hujus eadem eſt, ac praecedentis Lemmatis.

Lemma VI. *Si corpora quaedam, Individuum componentia, motum, quem verſus unam partem habent, aliam verſus flectere cogantur; at ita, ut motus ſuos continuare poſſint, atque invicem eadem, qua antea, ratione communicare; retinebit itidem Individuum ſuam naturam, abſque ulla formae mutatione.*

Demonstr. Per ſe patet. Id enim omne retinere ſupponitur, quod in ejuſdem definitione formam ipſius conſtituere diximus.

Lemma VII. *Retinet praeterea Individuum, ſic compoſitum, ſuam naturam, ſive id ſecundum totum moveatur, ſive quieſcat, ſive verſus hanc, ſive verſus illam partem moveatur, dummodo unaquaeque pars motum ſuum retineat, eumque, uti antea, reliquis communicet.*

Demonstr. Patet ex ipſius definitione, quam vide ante Lem. 4.

Schol. His itaque videmus, qua ratione Individuum compoſitum poſſit multis modis affici, ejus nihilominus natura ſervata. Atque hucuſque Individuum concepimus, quod non, niſi ex corporibus, quae ſolo motu et quiete, celeritate et tarditate inter ſe diſtinguuntur, hoc eſt, quod ex corporibus ſimpliciſſimis componitur. Quod ſi jam aliud concipiamus, ex pluribus diverſae naturae Individuis [58] compoſitum, idem pluribus aliis modis poſſe affici reperiemus, ipſius nihilominus natura ſervata. Nam quando-

quandoquidem ejus unaquaeque pars ex pluribus corporibus eſt compoſita; poterit ergo (*per Lem. praeced.*) unaquaeque pars, abſque ulla ipſius naturae mutatione jam tardius, jam celerius moveri et conſequenter motus ſuos citius, vel tardius reliquis communicare. Quod ſi praeterea tertium Individuorum genus, ex his ſecundis compoſitum, concipiamus, idem multis aliis modis aſſici poſſe, reperiemus, abſque ulla ejus formae mutatione. Et ſi ſic porro in infinitum pergamus, facile concipiemus, totam naturam unum eſſe Individuum, cujus partes, hoc eſt, omnia corpora infinitis modis variant, abſque ulla totius individui mutatione. Atque haec, ſi animus fuiſſet, de corpore ex profeſſo agere, prolixius explicare et demonſtrare debuiſſem. Sed jam dixi, me aliud velle, nec alia de cauſa haec adferre, quam quia ex ipſis ea, quae demonſtrare conſtitui, facile poſſum deducere.

POSTVLATA. I. Corpus humanum componitur ex plurimis (diverſae naturae) individuis, quorum unumquodque valde compoſitum eſt.

II. Individuorum, ex quibus Corpus humanum componitur, quaedam fluida, quaedam mollia et quaedam denique dura ſunt.

III. Individua, Corpus humanum componentia et conſequenter ipſum humanum Corpus a corporibus externis plurimis modis aſſicitur.

IV. Corpus humanum indiget, ut conſervetur, plurimis aliis corporibus, a quibus continuo quaſi regeneratur.

V. Cum Corporis humani pars fluida a corpore [59] externo determinatur, ut in aliam mollem ſaepe impingat, ejus planum mutat et veluti quaedam corporis externi impellentis veſtigia eidem imprimit.

VI. Corpus humanum poteſt corpora externa plurimis modis movere, plurimiſque modis diſponere.

PRO-

Propos. XIV. *Mens humana apta eſt ad plurima percipiendum et eo aptior, quo eius Corpus pluribus modis diſponi poteſt.*

Demonstr. Corpus enim humanum (*per Poſt.* 3. *et* 6. plurimis modis a corporibus externis afficitur, diſponiturque ad corpora externa plurimis modis afficiendum. At omnia, quae in Corpore humano contingunt, (*per Prop.* 12. *huius*) Mens humana percipere debet; eſt ergo Mens humana apta ad plurima percipiendum et eo aptior etc. *Q. E. D.*

Propos. XV. *Idea, quae Eſſe formale humanae Mentis conſtituit, non eſt ſimplex, ſed ex plurimis ideis compoſita.*

Demonstr. Idea, quae Eſſe formale humanae Mentis conſtituit, eſt idea corporis, (*per Prop.* 13. *huius*) quod (*per Poſt.* 1.) ex plurimis valde compoſitis Individuis componitur. At cujuscunque Individui, corpus componentis, datur neceſſario (*per Coroll. Prop.* 8. *huius*) in Deo idea; ergo (*per Prop.* 7. *huius* idea Corporis humani ex plurimis hiſce partium componentium ideis eſt compoſita. *Q. E. D.*

Propos. XVI. *Idea cuiuſcunque modi, quo Corpus humanum a corporibus externis afficitur, involvere debet naturam Corporis humani et ſimul naturam corporis externi.*

Demonstr. Omnes enim modi, quibus [60] corpus aliquod afficitur, ex natura corporis affecti et ſimul ex natura corporis afficientis ſequuntur; (*per Axiom.* 1. *poſt Coroll. Lem.* 3.) quare eorum idea (*per Axiom.* 4. *p.* 1.) utriuſque corporis naturam neceſſario involvet; adeoque idea cujuscunque modi, quo Corpus humanum a corpore externo afficitur, Corporis humani et corporis externi naturam involvit. Q. *E. D.*

COROLL. I. Hinc ſequitur primo Mentem humanam plurimorum corporum naturam una cum ſui corporis natura percipere.

COROLL. II. Sequitur ſecundo, quod ideae, quas corporum externorum habemus, magis noſtri corporis conſtitutionem, quam corporum externorum naturam indicant; quod in Appendice partis primae multis exemplis explicui.

PROPOS. XVII. *Si humanum Corpus affectum eſt modo, qui naturam Corporis alicujus externi involvit, Mens humana idem corpus externum, ut actu exiſtens, vel ut ſibi praeſens, contemplabitur, donec Corpus afficiatur affectu, qui ejuſdem corporis exiſtentiam. vel praeſentiam ſecludat.*

DEMONSTR. Patet. Nam quamdiu Corpus humanum ſic affectum eſt, tamdiu Mens humana (*per Prop.* 12. *huius*) hanc corporis affectionem contemplabitur, hoc eſt, (*per Prop. praeced.*) ideam habebit modi actu exiſtentis, quae naturam corporis externi involvit, hoc eſt, ideam, quae exiſtentiam, vel praeſentiam naturae corporis externi non ſecludit, ſed ponit, adeoque Mens (*per Coroll.* 1. *praeced.*) corpus externum, ut actu exiſtens, vel ut praeſens, contemplabitur, donec afficiatur etc. *Q. E. D.*

COROLL. Mens corpora externa, a quibus Corpus humanum ſemel affectum fuit, quamvis
[61] non exiſtant, nec praeſentia ſint, contemplari tamen poterit, velut praeſentia eſſent.

DEMONSTR. Dum corpora externa Corporis humani partes fluidas ita determinant, ut in molliores ſaepe impingant, earum plana (*per Poſt.* 5.) mutant, unde fit (*vide Axiom.* 2. *poſt Coroll. Lem.* 3.) ut inde alio modo reflectantur, quam antea ſolebant et ut etiam poſtea, iiſdem novis planis ſpontaneo ſuo motu occurrendo, eodem modo reflectantur, ac cum a corporibus externis verſus illa plana impulſae ſunt

et

et consequenter, ut Corpus humanum, dum sic reflexae moveri pergunt, eodem modo afficiant, de quo Mens (*per Prop.* 12. *huius*) iterum cogitabit, hoc est, (*per Prop.* 17. *huius*) Mens iterum corpus externum, ut praesens, contemplabitur; et hoc toties, quoties Corporis humani partes fluidae sponte neo suo motu iisdem planis occurrent. Quare, quamvis corpora externa, a quibus Corpus humanum affectum semel fuit, non existant, Mens tamen eadem toties, ut praesentia, contemplabitur, quoties haec corporis actio repetetur. *Q. E. D.*

SCHOL. Videmus itaque, qui fieri potest, ut ea, quae non sunt, veluti praesentia contemplemur, ut saepe fit. Et fieri potest, ut hoc aliis de causis contingat; sed mihi hic sufficit ostendisse unam, per quam rem sic possem explicare, ac si ipsam per veram causam ostendissem; nec tamen credo, me a vera longe aberrare, quandoquidem omnia illa, quae sumpsi postulata vix quicquam continent, quod non constet experientia, de qua nobis non licet dubitare, postquam ostendimus Corpus humanum, prout ipsum sentimus, existere. (*vide Coroll. post Prop.* 13. *huius*) Praeterea (*ex Coroll. praeced. et Coroll.* 2. *Prop.* 16. *huius*) clare intelligimus, quaenam sit differentia inter ideam ex. gr. Petri, quae essentiam Mentis ipsius Petri constituit et inter ideam ipsius Petri, quae in alio homine, puta in Paulo, est. Illa enim essentiam Corporis ipsius Petri directe explicat, nec existentiam involvit, nisi quamdiu Petrus existit; [62] haec autem magis constitutionem corporis Pauli, quam Petri naturam indicat et ideo, durante illa corporis Pauli constitutione, Mens Pauli, quamvis Petrus non existat, ipsum tamen, ut sibi praesentem contemplabitur. Porro, ut verba usitata retineamus, Corporis humani affectiones, quarum ideae Corpora externa, velut nobis praesentia repraesentant, rerum imagines vocabimus, tametsi rerum figu-

ras

ras non referunt. Et cum Mens hac ratione contemplatur corpora, eandem imaginari dicemus. Atque hic, ut, quid ſit error, indicare incipiam, notetis velim, Mentis imaginationes in ſe ſpectatas, nihil erroris continere, ſive Mentem ex eo, quod imaginatur, non errare; ſed tantum, quatenus conſideratur, carere idea, quae exiſtentiam illarum rerum, quas ſibi praeſentes imaginatur, ſecludat. Nam ſi Mens, dum res non exiſtentes, ut ſibi praeſentes, imaginatur, ſimul ſciret, res illas revera non exiſtere, hanc ſane imaginandi potentiam virtuti ſuae naturae, non vitio tribueret; praeſertim ſi haec imaginandi facultas a ſola ſua natura penderet, hoc eſt (*per Deſin.* 7. P. 1.) ſi haec Mentis imaginandi facultas libera eſſet.

PROPOS. XVIII. *Si Corpus humanum a duobus, vel pluribus corporibus ſimul affectum fuerit ſemel, ubi Mens poſtea eorum aliquod imaginabitur, ſtatim et aliorum recordabitur.*

DEMONSTR. Mens (*per Coroll. praeced.*) corpus aliquod ea de cauſa imaginatur, quia ſcilicet humanum Corpus a corporis externi veſtigiis eodem modo afficitur, diſponiturque, ac affectum eſt, cum quaedam ejus partes ab ipſo corpore externo fuerunt impulſae: ſed (*per hypotheſin*) Corpus tum ita fuit diſpoſitum, ut Mens duo ſimul corpora imaginaretur; ergo jam etiam duo ſimul imaginabitur, atque Mens ubi alterutrum imaginabitur, ſtatim et alterius recordabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc clare intelligimus, quid ſit Memoria. Eſt enim nihil aliud, quam quaedam con-[63] catenatio idearum, naturam rerum, quae extra Corpus humanum ſunt, involventium, quae in Mente fit ſecundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis humani. Dico *primo* concatenationem eſſe illarum tantum idearum, quae naturam rerum, quae extra Corpus humanum ſunt, involvunt; non

non autem idearum, quae earundem rerum naturam explicant. Sunt enim revera (*per Prop.* 16. *huius*) ideae affectionum Corporis humani, quae tam hujus, quam corporum externorum naturam involvunt. Dico *secundo* hanc concatenationem fieri secundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis humani, ut ipsam distinguerem a concatenatione idearum, quae fit secundum ordinem intellectus, quo res per primas suas causas Mens percipit et qui in omnibus hominibus idem est. Atque hinc porro clare intelligimus, cur Mens ex cogitatione unius rei statim in alterius rei cogitationem incidat, quae nullam cum priore habet similitudinem; ut, ex. gr. ex cogitatione vocis *pomi* homo Romanus statim in cogitationem fructus incidit, qui nullam cum articulato illo sono habet similitudinem, nec aliquid commune, nisi quod ejusdem hominis Corpus ab his duobus affectum saepe fuit, hoc est, quod ipse homo saepe vocem *pomum* audivit, dum ipsum fructum videret et sic unusquisque ex una in aliam cogitationem incidet, prout rerum imagines uniuscujusque consuetudo in corpore ordinavit. Nam miles ex. gr. visis in arena equi vestigiis statim ex cogitatione equi in cogitationem equitis et inde in cogitationem belli etc. incidet. At Rusticus ex cogitatione equi in cogitationem aratri, agri etc. incidet et sic unusquisque, prout rerum imagines consuevit hoc, vel alio modo jungere et concatenare, ex una in hanc, vel in aliam incidet cogitationem.

PROPOS. XIX. *Mens humana ipsum humanum Corpus non cognoscit, nec ipsum existere scit, nisi per ideas affectionum, quibus Corpus afficitur.*

DEMONSTR. Mens enim humana est ipsa idea, sive cognitio Corporis humani, (*per Prop.* 13. *huius*) [64] quae (*per Prop.* 9. *huius*) in Deo quidem est, quatenus alia rei singularis idea affectus consideratur; vel quia (*per Post.* 4.) Corpus humanum plurimis corporibus

 indi-

indiget, a quibus continuo quasi regeneratur; et ordo et connexio idearum idem est, (*per Prop.* 7. *huius*) ac ordo et connexio causarum; erit haec idea in Deo, quatenus plurimarum rerum singularium ideis affectus consideratur. Deus itaque ideam Corporis humani habet, sive Corpus humanum cognoscit, quatenus plurimis aliis ideis affectus, est et non quatenus naturam humanae Mentis constituit, hoc est, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) Mens humana Corpus humanum non cognoscit. At ideae affectionum Corporis in Deo sunt, quatenus humanae Mentis naturam constituit, sive Mens humana easdem affectiones percipit, (*per Prop.* 12. *huius*) et consequenter (*per Prop.* 16. *huius*) ipsum Corpus humanum, idque, (*per Prop.* 17. *huius*) ut actu existens; percipit ergo eatenus tantum Mens humana ipsum humanum Corpus. *Q. E. D.*

PROPOS. XX. *Mentis humanae datur etiam in Deo idea, sive cognitio, quae in Deo eodem modo sequitur et ad Deum eodem modo refertur, ac idea sive cognitio Corporis humani.*

DEMONSTR. Cogitatio attributum Dei est, (*per Prop.* 1. *huius*) adeoque (*per Prop.* 3. *huius*) tam ejus, quam omnium ejus affectionum et consequenter (*per Prop.* 11. *huius*) Mentis etiam humanae debet necessario in Deo dari idea. Deinde haec Mentis idea, sive cognitio non sequitur in Deo dari, quatenus infinitus; sed quatenus alia rei singularis idea affectus est. (*per Prop.* 9. *huius*) Sed ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio causarum; (*per Prop.* 7. *hujus*) sequitur ergo haec Mentis idea, sive cognitio in Deo et ad Deum eodem modo refertur, ac idea, sive cognitio Corporis. *Q. E. D.*

PROPOS. XXI. *Haec Mentis idea eodem modo*
[65] *unita est Menti, ac ipsa Mens unita est Corpori.*

DEMONSTR. Mentem unitam esse Corpori ex eo ostendimus, quod scilicet Corpus Mentis sit obje-

ctum:

ctum: (*vide Prop.* 12. *et* 13. *hujus*) adeoque per eandem illam rationem idea Mentis cum ſuo objecto, hoc eſt, cum ipſa Mente eodem modo unita eſſe debet, ac ipſa Mens unita eſt Corpori. *Q. E. D.*

Schol. Haec Propoſitio longe clarius intelligitur ex dictis in Schol. Prop. 7. hujus; ibi enim oſtendimus Corporis ideam et Corpus, hoc eſt (*per Prop.* 13. *hujus*) Mentem et Corpus unum et idem eſſe Individuum, quod jam ſub Cogitationis, jam ſub Extenſionis attributo concipitur; quare Mentis idea et ipſa Mens una, eademque eſt res, quae ſub uno, eodemque attributo, nempe Cogitationis, concipitur. Mentis, inquam, idea, et ipſa Mens in Deo eadem neceſſitate ex eadem cogitandi potentia ſequuntur dari. Nam revera idea Mentis, hoc eſt, idea ideae nihil aliud eſt, quam forma ideae, quatenus haec, ut modus cogitandi, abſque relatione ad objectum conſideratur; ſimulac enim quis aliquid ſcit, eo ipſo ſcit, ſe id ſcire et ſimul ſcit, ſe ſcire, quod ſcit et ſic in infinitum. Sed de his poſtea.

Propos. XXII. *Mens humana non tantum Corporis affectiones; ſed etiam harum affectionum ideas percipit.*

Demonstr. Affectionum idearum ideae in Deo eodem modo ſequuntur et ad Deum eodem modo referuntur, ac ipſae affectionum ideae; quod eodem modo demonſtratur, ac Propoſitio 20. hujus. At ideae affectionum Corporis in Mente humana ſunt (*per Prop.* 12. *huius*) hoc eſt, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) in Deo, quatenus humanae Mentis eſſentiam conſtituit; ergo harum idearum ideae in Deo erunt, quatenus humanae Mentis cognitionem, ſive ideam habet, hoc eſt (*per Prop.* 21. *huius*) in ipſa Mente humana, quae propterea non tantum Corporis affectiones, ſed earum etiam ideas percipit. *Q. E. D.* [66]

Pro-

PROPOS. XXIII. *Mens ſe ipſam non cognoſcit, niſi quatenus Corporis affectionum ideas percipit.*

DEMONSTR. Mentis idea, ſive cognitio (*per Prop.* 20. *hujus*) in Deo eodem modo ſequitur et ad Deum eodem modo refertur, ac corporis idea, ſive cognitio. At quoniam (*per Prop.* 19. *hujus*) Mens humana ipſum humanum Corpus non cognoſcit, hoc eſt, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) quoniam cognitio Corporis humani ad Deum non refertur, quatenus humanae Mentis naturam conſtituit; ergo nec cognitio Mentis ad Deum refertur, quatenus eſſentiam Mentis humanae conſtituit; atque adeo (*per idem Coroll. Prop.* 11. *huius*) Mens humana eatenus ſe ipſam non cognoſcit. Deinde affectionum, quibus Corpus afficitur, ideae naturam ipſius Corporis humani involvunt, (*per Coroll. Prop.* 16. *huius*) hoc eſt (*per Prop.* 13 *huius*) cum natura Mentis conveniunt; quare harum idearum cognitio cognitionem Mentis neceſſario involvet: at (*per Prop. praeced.*) harum idearum cognitio in ipſa humana Mente eſt; ergo Mens humana eatenus tantum ſe ipſam novit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Mens humana partium, Corpus humanum componentium, adaequatam cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Partes, Corpus humanum componentes, ad eſſentiam ipſius Corporis non pertinent, niſi quatenus motus ſuos certa quadam ratione invicem communicant: (*vide Defin. poſt Coroll. Lemmat.* 3.) et non quatenus, ut Individua, abſque [67] relatione ad humanum Corpus conſiderari poſſunt. Sunt enim partes humani Corporis (*per Poſt.* 1.) valde compoſita Individua, quorum partes (*per Lem.* 4.) a Corpore humano, ſervata omnino ejuſdem natura et forma, ſegregari poſſunt, motuſque ſuos (*vide Axiom.* 2. *poſt Lem.* 3.) aliis corporibus alia ratione communicare; adeoque (*per Prop.* 3. *huius*)

huius) cujuscunque partis idea, ſive cognitio in Deo erit, et quidem (*per Prop.* 9. *huius*) quatenus affectus conſideratur alia idea rei ſingularis, quae res ſingularis ipſa parte, ordine naturae, prior eſt. (*per Prop.* 7. *huius*) Quod idem praeterea etiam de quacunque parte ipſius Individui, Corpus humanum componentis, eſt dicendum; adeoque cujuscunque partis, Corpus humanum componentis, cognitio in Deo eſt, quatenus plurimis rerum ideis affectus eſt, et non quatenus Corporis humani tantum habet ideam, hoc eſt (*per Prop.* 13. *huius*) ideam, quae humanae Mentis naturam conſtituit; atque adeo (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) humana Mens partium, Corpus humanum componentium, adaequatam cognitionem non involvit. *Q. E. D.*

Propos. XXV. *Idea cuiuſcunque affectionis Corporis humani adaequatam corporis externi cognitionem non involvit.*

Demonstr. Ideam affectionis Corporis humani eatenus corporis externi naturam involvere oſtendimus, (*vide Prop.* 16. *huius*) quatenus externum ipſum humanum Corpus certo quodam modo determinat. At quatenus externum corpus Individuum eſt, quod ad Corpus humanum non refertur, ejus idea, ſive cognitio in Deo eſt, (*per Prop.* 9. *huius*) quatenus Deus affectus conſideratur alterius rei idea, quae (*per Prop.* 7. *huius*) ipſo corpore externo prior eſt natura. Quare corporis externi adaequata cognitio in Deo non eſt, quatenus ideam affectionis humani Corporis habet, ſive idea affectionis Corporis humani adaequatam corporis externi cognitionem non involvit. *Q. E. D.*

Propos. XXVI. *Mens humana nullum corpus externum, ut actu exiſtens, percipit, niſi per* [68] *ideas affectionum ſui Corporis.*

De-

DEMONSTR. Si a corpore aliquo externo Corpus humanum nullo modo affectum est; ergo (*per Prop.* 7. *huius*) nec idea Corporis humani, hoc est, (*per Prop.* 13. *huius*) nec Mens humana idea existentiae illius corporis ullo etiam modo affecta est, sive existentiam illius corporis externi ullo modo percipit. At quatenus Corpus humanum a corpore aliquo externo aliquo modo afficitur, eatenus (*per Prop.* 16. *huius cum Coroll. eiusdem*) corpus externum percipit. *Q. E. D.*

COROLL. Quatenus Mens humana corpus externum imaginatur, eatenus adaequatam ejus cognitionem non habet.

DEMONSTR. Cum Mens humana per ideas affectionum sui Corporis corpora externa contemplatur, eandem tum imaginari dicimus; (*vide Schol. Prop.* 17. *huius*) nec Mens alia ratione (*per Prop. praeced.*) corpora externa, ut actu existentia, imaginari potest. Atque adeo (*per Prop.* 25. *hujus*) quatenus Mens corpora externa imaginatur, eorum adaequatam cognitionem non habet. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVII. *Idea cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam ipsius humani Corporis cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Quaelibet idea cujuscunque affectionis humani Corporis eatenus naturam Corporis humani involvit, quatenus ipsum humanum Corpus certo quodam modo affici consideratur. (*vide Prop.* 16. *huius*) At quatenus Corpus humanum Individuum est, quod multis aliis modis affici potest, [69] ejus idea etc. *Vid. Demonst. Prop.* 25. *huius.*

PROPOS. XXVIII. *Ideae affectionum Corporis humani, quatenus ad humanam Mentem tantum referuntur, non sunt clarae et distinctae; sed confusae.*

De-

DEMONSTR. Ideae enim affectionum Corporis humani, tam corporum externorum, quam ipfius humani Corporis naturam involvunt, (*per Prop.* 16. *huius*) nec tantum Corporis humani; fed ejus etiam partium naturam involvere debent; affectiones namque modi funt, (*per Poft.* 3.) quibus partes Corporis humani et confequenter totum Corpus afficitur. At (*per Prop.* 24. *et* 25. *huius*) corporum externorum adaequata cognitio, ut et partium, Corpus humanum componentium, in Deo non eft, quatenus humana Mente; fed quatenus aliis ideis affectus confideratur. Sunt ergo hae affectionum ideae, quatenus ad folam humanam Mentem referuntur, veluti confequentiae abfque praemiffis, hoc eft, (*ut per fe notum*) ideae confufae. *Q. E. D.*

SCHOL. Idea quae naturam Mentis humanae conftituit, demonftratur eodem modo non effe, in fe fola confiderata, clara et diftincta; ut etiam idea Mentis humanae et ideae idearum affectionum Corporis humani, quatenus ad folam Mentem referuntur, quod unufquifque videre poteft.

PROPOS. XIX. *Idea ideae cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam humanae Mentis cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Idea enim affectionis Corporis humani (*per Prop.* 27. *huius*) adaequatam ipfius Corporis cognitionem non involvit, five ejus naturam adaequate non exprimit, hoc eft, (*per Prop.* 13. *huius*) cum natura Mentis non convenit adae- [72] quate; adeoque (*per Axiom.* 6. *p.* 1.) hujus ideae idea adaequate humanae Mentis naturam non exprimit, five adaequatam ejus cognitionem non involvit. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc fequitur, Mentem humanam, quoties ex communi naturae ordine res percipit, nec

fui

ſui ipſius, nec ſui Corporis, nec corporum externorum adaequatam, ſed confuſam tantum et mutilatam habere cognitionem. Nam Mens ſe ipſam non cognoſcit, niſi quatenus ideas affectionum corporis percipit. (*per Prop.* 23. *huius*) Corpus autem ſuum (*per Prop.* 19. *huius*) non percipit, niſi per ipſas affectionum ideas, per quas etiam tantum (*per Prop.* 26. *huius*) corpora externa percipit; atque adeo, quatenus eas habet, nec ſui ipſius, (*per Prop.* 29. *huius*) nec ſui Corporis, (*per Prop.* 27. *huius*) nec corporum externorum (*per Prop.* 25. *huius*) habet adaequatam cognitionem; ſed tantum (*per Prop.* 28. *huius cum eius Schol.*) mutilatam et confuſam. *Q. E. D.*

SCHOL. Dico expreſſe, quod Mens nec ſui ipſius, nec ſui Corporis, nec corporum externorum adaequatam; ſed confuſam tantum cognitionem habeat, quoties ex communi naturae ordine res percipit, hoc eſt, quoties externe, ex rerum nempe fortuito occurſu, determinatur ad hoc, vel illud contemplandum et non quoties interne, ex eo ſcilicet, quod res plures ſimul contemplatur, determinatur ad earundem convenientias, differentias et oppugnantias intelligendum; quoties enim hoc, vel alio modo interne diſponitur, tum res clare et diſtincte contemplatur, ut infra oſtendam.

PROPOS. XXX. *Nos de duratione noſtri Corporis nullam, niſi admodum inadaequatam cognitionem habere poſſumus.*

DEMONSTR. Noſtri corporis duratio ab ejus eſſentia non dependet, (*per Ax.* 1. *huius*) nec etiam [71] ab abſoluta Dei natura. (*per Prop.* 21. P. 1.) Sed (*per Prop.* 28. P. 1.) ad exiſtendum et operandum determinatur a talibus cauſis, quae etiam ab aliis determinatae ſunt ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione, et hae iterum ab aliis, et ſic in infinitum. Noſtri igitur Corporis duratio a communi naturae ordine et rerum conſtitutione pendet.

pendet. Qua autem ratione res conſtitutae ſint, ejus rei adaequata cognitio datur in Deo, quatenus earum omnium ideas et non quatenus tantum humani Corporis ideam habet, (*per Coroll. Prop.* 9 *huius*) quare cognitio durationis noſtri Corporis eſt in Deo admodum inadaequata, quatenus tantum naturam Mentis humanae conſtituere conſideratur, hoc eſt, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) haec cognitio eſt in noſtra Mente admodum inadaequata. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXI. *Nos de duratione rerum ſingularium, quae extra nos ſunt, nullam, niſi admodum inadaequatam cognitionem habere poſſumus.*

DEMONSTR. Unaquaeque enim res ſingularis, ſicuti humanum Corpus, ab alia re ſingulari determinari debet ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione; et haec iterum ab alia et ſic in infinitum. (*per Prop.* 28 P. 1.) Cum autem ex hac communi rerum ſingularium proprietate in praecedenti Prop. demonſtraverimus, nos de duratione noſtri Corporis non, niſi admodum inadaequatam cognitionem habere; ergo hoc idem de rerum ſingularium duratione erit concludendum, quod ſcilicet ejus non, niſi admodum inadaequatam cognitionem habere poſſumus. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, omnes res particulares contingentes et corruptibiles eſſe. Nam de earum duratione nullam adaequatam cognitionem habere poſſumus, (*per Prop. praeced.*) et hoc eſt id, quod per rerum contingentiam et corruptionis poſſibilitatem nobis eſt intelligendum. (*vide Schol.* 1. *Prop.* 33. *p.* 1.) Nam (*per Prop.* 29. *p.* 1.) praeter [72]
hoc nullum datur contingens.

PROPOS. XXXII. *Omnes ideae, quatenus ad Deum referuntur, verae ſunt.*

DEMONSTR. Omnes enim ideae, quae in Deo ſunt, cum ſuis ideatis omnino conveniunt, (*per Coroll.*

Coroll. Prop. 7. huius) adeoque (*per Ax.* 6. *p.* 1.) omnes verae ſunt. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIII. *Nihil in ideis poſitivum eſt, propter quod falſae dicuntur.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, ſi fieri poteſt, modum poſitivum cogitandi, qui formam erroris, ſive falſitatis conſtituat. Hic cogitandi modus non poteſt eſſe in Deo; (*per Prop. praeced.*) extra Deum autem etiam nec eſſe, nec concipi poteſt. (*per Prop.* 15. P. 1.) Atque adeo nihil poteſt dari poſitivum in ideis, propter quod falſae dicuntur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIV. *Omnis idea, quae in nobis eſt abſoluta, ſive adaequata et perfecta, vera eſt.*

DEMONSTR. Cum dicimus, dari in nobis ideam adaequatam et perfectam, nihil aliud dicimus, (*per Coroll. Prop.* 11. *huius*) quam quod in Deo, quatenus noſtrae Mentis eſſentiam conſtituit, detur idea adaequata et perfecta, et conſequenter, (*per Prop.* 32. *hujus*) nihil aliud dicimus, quam quod talis idea ſit vera. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXV. *Falſitas conſiſtit in cognitionis privatione, quam ideae inadaequatae, ſive mutilatae et confuſae involvunt.*

DEMONSTR. Nihil in ideis poſitivum datur, [73] quod falſitatis formam conſtituat; (*per Prop.* 33. *hujus*) at falſitas in abſoluta privatione conſiſtere nequit, (Mentes enim, non Corpora errare, nec falli dicuntur) neque etiam in abſoluta ignorantia; diverſa enim ſunt, ignorare et errare; quare in cognitionis privatione, quam rerum inadaequata cognitio, ſive ideae inadaequatae et confuſae involvunt, conſiſtit. *Q. E. D.*

SCHOL. In Scholio Prop. 17. hujus Partis explicui, qua ratione error in cognitionis privatione conſiſtit; ſed ad uberiorem hujus rei explicationem exemplum dabo; nempe: Falluntur homines, quod ſe

ſe liberos eſſe putant, quae opinio in hoc ſolo conſiſtit, quod ſuarum actionum ſint conſcii et ignari cauſarum, a quibus determinantur. Haec ergo eſt eorum libertatis idea, quod ſuarum actionum nullam cognoſcant cauſam. Nam quod ajunt, humanas actiones a voluntate pendere, verba ſunt, quorum nullam habent ideam. Quid enim voluntas ſit et quomodo moveat Corpus, ignorant omnes; qui aliud jactant, animae ſedes et habitacula fingunt, vel riſum, vel nauſeam movere ſolent. Sic cum ſolem intuemur, eum ducentos circiter pedes a nobis diſtare imaginamur, qui error in hac ſola imaginatione non conſiſtit; ſed in eo, quod dum ipſum ſic imaginamur, veram ejus diſtantiam et hujus imaginationis cauſam ignoramus. Nam tametſi poſtea cognoſcamus, eundem ultra 600 terrae diametros a nobis diſtare, ipſum nihilominus prope adeſſe imaginabimur; non enim ſolem adeo propinquum imaginamur, propterea quod veram ejus diſtantiam ignoramus; ſed propterea, quod affectio noſtri corporis eſſentiam ſolis involvit, quatenus ipſum corpus ab eodem afficitur.

Propos. XXXVI. *Ideae inadaequatae et confuſae eadem neceſſitate conſequuntur, ac adaequatae, ſive clarae ac diſtinctae ideae.*

Demonstr. Ideae omnes in Deo ſunt; (*per Prop.* 15. *p.* 1.) et, quatenus ad Deum referuntur, ſunt verae, (*per Prop.* 32. *hujus*) et (*per Coroll. Prop.* 7. *hujus*) adaequatae; adeoque nullae inadaequatae, nec confuſae ſunt; niſi quatenus ad ſingularem alicujus Mentem referuntur: (*qua de re vide Prop.* 24. *et* 28. *hujus*) adeoque omnes tam adaequatae, quam inadaequatae eadem neceſſitate (*per Coroll. Prop.* 6. *hujus*) conſequuntur. *Q. E. D.* [74]

Propos. XXXVII. *Id, quod omnibus commune,* (de his vide ſupra Lemma 2.) *quodque aeque in parte, ac in toto eſt, nullius rei ſingularis eſſentiam conſtituit.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, ſi fieri poteſt, id eſſentiam alicujus rei ſingularis conſtituere; nempe, eſſentiam B. Ergo (*per Defin* 2. *hujus*) id ſine B non poterit eſſe, neque concipi; atqui hoc eſt contra Hypotheſin: Ergo id ad eſſentiam B non pertinet, nec alterius rei ſingularis eſſentiam conſtituit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVIII. *Illa, quae omnibus communia, quaeque aeque in parte, ac in toto ſunt, non poſſunt concipi, niſi adaequate.*

DEMONSTR. Sit A aliquid, quod omnibus corporibus commune, quodque aeque in parte cujuscunque corporis, ac in toto eſt. Dico A non poſſe concipi, niſi adaequate. Nam ejus idea (*per Coroll. Prop.* 7. *hujus*) erit neceſſario in Deo adaequata, tam quatenus ideam Corporis humani, quam quatenus ideas habet ejusdem affectionum, quae (*per Prop.* 16. 25. *et* 27. *hujus*) tam Corporis humani, quam corporum externorum naturam ex parte involvunt, hoc eſt, (*per Prop.* 12. *et* 13. *hujus*) haec idea erit neceſſario in Deo adaequata, quatenus Mentem humanam conſtituit, ſive quatenus ideas habet, quae in Mente humana ſunt; Mens igitur (*per Coroll.*
[75] *Prop.* 11. *hujus*) A neceſſario adaequate percipit, idque tam quatenus ſe, quam quatenus ſuum, vel quodcunque externum corpus percipit, nec A alio modo poteſt concipi. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, dari quaſdam ideas, ſive notiones omnibus hominibus communes; Nam (*per Lem.* 2.) omnia corpora in quibuſdam conveniunt, quae (*per Prop. praeced.*) ab omnibus debent adaequate, ſive clare et diſtincte percipi.

PROPOS. XXXIX. *Id, quod Corpori humano et quibuſdam corporibus externis, a quibus Corpus humanum affici ſolet, quodque in cujuscunque horum parte aeque, ac in toto commune eſt et proprium, ejus etiam idea erit in Mente adaequata.*

DE-

Demonstr. Sit A id, quod Corpori humano et quibuſdam corporibus externis commune eſt et proprium, quodque aeque in humano Corpore, ac in iiſdem corporibus externis et quod denique aeque in cujuscunque corporis externi parte, ac in toto eſt. Ipſius A dabitur in Deo idea adaequata, (*per Coroll. Prop. 7. hujus*) tam quatenus ideam Corporis humani, quam quatenus poſitorum corporum externorum ideas habet. Ponatur jam humanum Corpus a corpore externo aſſici per id, quod cum eo habet commune, hoc eſt, ab A, hujus affectionis idea proprietatem A involvet, (*per Prop. 16. hujus*) atque adeo (*per idem Coroll. Prop. 7. huius*) idea hujus affectionis, quatenus proprietatem A involvit, erit in Deo adaequata, quatenus idea Corporis humani affectus eſt, hoc eſt, (*per Prop. 13. huius*) quatenus Mentis humanae naturam conſtituit; adeoque (*per Coroll. Prop. 11. huius*) haec idea eſt etiam in Mente humana adaequata. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc ſequitur, quod Mens eo aptior eſt ad plura adaequate percipiendum, quo ejus Corpus plura habet cum aliis corporibus com- [76] munia.

Propos. XL. *Quaecunque ideae in Mente ſequuntur ex ideis, quae in ipſa ſunt adaequatae*, ſunt etiam adaequatae.

Demonstr. Patet. Nam cum dicimus, in Mente humana ideam ſequi ex ideis, quae in ipſa ſunt adaequatae, nihil aliud dicimus, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) quam quod in ipſo Divino intellectu detur idea, cujus Deus eſt cauſa, non quatenus infinitus eſt, nec quatenus plurimarum rerum ſingularium ideis affectus eſt; ſed quatenus tantum humanae Mentis eſſentiam conſtituit.

Schol. His cauſam notionum, quae *Communes* vocantur, quaeque ratiocinii noſtri fundamenta ſunt, explicui. Sed aliae quorundam axiomatum, ſive notionum cauſae dantur, quas hac noſtra methodo

do explicare e re foret; ex iis namque conſtaret, quaenam notiones prae reliquis utiliores, quaenam vero vix ullius uſus eſſent. Deinde quaenam communes et quaenam iis tantum, qui praejudiciis non laborant, clarae et diſtinctae et quaenam denique male fundatae ſint. Praeterea conſtaret, unde notiones illae, quas *Secundas* vocant et conſequenter axiomata, quae in iiſdem fundantur, ſuam duxerunt originem et alia, quae circa haec aliquando meditatus ſum. Sed quoniam haec alii dicavi Tractatui et etiam, ne propter nimiam hujus rei prolixitatem, faſtidium crearem, hac re hic ſuperſedere decrevi. Attamen ne quid horum omittam, quod ſcitu neceſſarium ſit, cauſas breviter addam, ex quibus termini, *Tranſcendentales* dicti, ſuam duxerunt originem, ut Ens, Res, aliquid. Hi termini ex hoc oriuntur, quod ſcilicet humanum Corpus, quandoquidem limitatum eſt, tantum eſt capax certi imaginum numeri (*Quid imago ſit, explicui in Schol. Prop.* 17. *hujus*) in ſe diſtincte ſimul formandi, qui ſi excedatur, hae imagines confundi incipient et ſi hic imaginum numerus, quarum Corpus eſt capax, ut eas in ſe ſimul
[77] diſtincte formet, longe excedatur, omnes inter ſe plane confundentur. Cum hoc ita ſe habeat, patet ex Coroll. Prop. 17. et Prop. 18 hujus, quod Mens humana tot corpora diſtincte ſimul imaginari poterit, quot in ipſius corpore imagines poſſunt ſimul formari. At, ubi imagines in corpore plane confunduntur, Mens etiam omnia corpora confuſe ſine ulla diſtinctione imaginabitur et quaſi ſub uno attributo comprehendet, nempe ſub attributo Entis, Rei etc. Poteſt hoc etiam ex eo deduci, quod imagines non ſemper aeque vigeant et ex aliis cauſis his analogis, quas hic explicare non eſt opus; nam ad noſtrum, ad quem collimamus, ſcopum unam tantum ſufficit conſiderare. Nam omnes huc redeunt, quod hi termini ideas ſignificent ſummo gradu confuſas. Ex ſimilibus deinde cauſis ortae ſunt notio-

nes

nes illae, quas *Universales* vocant, ut Homo, Equus, Canis etc. Videlicet, quia in Corpore humano tot imagines, ex gr. hominum formantur simul, ut vim imaginandi, non quidem penitus, sed eo usque tamen superent, ut singulorum parvas differentias, (videlicet uniuscujusque colorem, magnitudinem etc.) eorumque determinatum numerum Mens imaginari nequeat, et id tantum, in quo omnes, quatenus corpus ab iisdem afficitur, conveniunt, distincte imaginetur; nam ab eo corpus, maxime scilicet ab unoquoque singulari, affectum fuit; atque hoc nomine *hominis* exprimit, hocque de infinitis singularibus praedicat. Nam singularium determinatum numerum, ut diximus, imaginari nequit. Sed notandum, has notiones non ab omnibus eodem modo formari; sed apud unumquemque variare pro ratione rei, a qua corpus affectum saepius fuit, quamque facilius Mens imaginatur, vel recordatur. Ex. gr. qui saepius cum admiratione hominum staturam contemplati sunt, sub nomine *hominis* intelligunt animal erectae staturae; qui vero aliud assueti sunt contemplari, aliam hominum communem imaginem formabunt, nempe, hominem esse animal risibile, animal bipes, sine plumis, animal rationale; et sic de reliquis unusquisque pro dispositione sui corporis rerum universales imagines formabit. Quare non mirum est, quod inter Philosophos, qui res naturales per solas rerum imagines explicare voluerunt, tot sint ortae controversiae.

SCHOL. II. Ex omnibus supra dictis clare apparet, nos multa percipere et notiones universales [78] formare I°. ex singularibus, nobis per sensus mutilate, confuse et sine ordine ad intellectum repraesentatis. (*Vide Coroll. Prop. 29. hujus.*) Et ideo tales perceptiones cognitionem ab experientia vaga vocare consuevi. II°. Ex signis, ex. gr. ex eo, quod auditis aut lectis quibusdam verbis rerum recordemur

et

et earum quasdam ideas formemus similes iis, per quas res imaginamur. (*Vide Schol. Prop.* 18. *hujus.*) Utrumque hunc res contemplandi modum cognitionem primi generis, opinionem vel imaginationem in posterum vocabo. III°. Denique ex eo, quod notiones communes rerumque proprietatum ideas adaequatas habemus. (*Vide Coroll. Prop.* 38. *et* 39. *cum ejus Coroll. et Prop.* 40. *huius.*) Atque hunc rationem et secundi generis cognitionem vocabo. Praeter haec duo cognitionis genera datur, ut in sequentibus ostendam, aliud tertium, quod scientiam intuitivam vocabimus. Atque hoc cognoscendi genus procedit ab adaequata idea essentiae formalis quorundam Dei attributorum ad adaequatam cognitionem essentiae rerum. Haec omnia unius rei exemplo explicabo Dantur ex. gr. tres numeri, ad quartum obtinendum, qui sit ad tertium, ut secundus ad primum. Non dubitant mercatores secundum in tertium ducere et productum per primum dividere; quia scilicet ea, quae a magistro absque ulla demonstratione audiverunt, nondum tradiderunt oblivioni; vel quia id saepe in numeris simplicissimis experti sunt, vel ex vi Demonstrationis Prop. 19. lib. 7. Euclid. nempe ex communi proprietate proportionalium. At in numeris simplicissimis nihil horum opus est. Ex. gr. datis numeris 1. 2. 3 nemo non videt, quartum numerum proportionalem esse 6. atque hoc multo clarius, quia ex ipsa ratione, quam primum ad secundum habere uno intuitu videmus, ipsum quartum concludimus.

PROPOS. XLI. *Cognitio primi generis unica est falsitatis causa, secundi autem et tertii est necessario vera.*

[70] DEMONSTR. Ad primi generis cognitionem illas omnes ideas diximus in praeced. Schol. pertinere, quae sunt inadaequatae et confusae; atque adeo (*per Prop.* 35. *hujus*) haec cognitio unica est falsitatis

ſitatis cauſa. Deinde ad cognitionem ſecundi et tertii illas pertinere diximus, quae ſunt adaequatae; adeoque *per Prop.* 34. *hujus*) eſt neceſſario vera. *Q. E. D.*

Propos. XLII. *Secundi et tertii, et non primi generis cognitio docet nos, verum a falſo diſtinguere.*

Demonstr. Haec Propoſitio per ſe patet. Qui enim inter verum et falſum ſcit diſtinguere, debet adaequatam veri et falſi habere ideam, hoc eſt (*per* 2. *Schol. Prop.* 40. *hujus*) verum et falſum ſecundo, aut tertio cognitionis genere cognoſcere.

Propos. XLIII. *Qui veram habet ideam, ſimul ſcit ſe veram habere ideam, nec de rei veritate poteſt dubitare.*

Demonstr. Idea vera in nobis eſt illa, quae in Deo, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur, eſt adaequata. (*per Coroll. Prop.* 11. *hujus*) Ponamus itaque, dari in Deo, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur, ideam adaequatam A Hujus ideae debet neceſſario dari etiam in Deo idea, quae ad Deum eodem modo refertur, ac idea A (*per Prop.* 20. *hujus, cujus Demonſtratio univerſalis eſt.*) At idea A ad Deum referri ſupponitur, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur; ergo etiam idea ideae A ad Deum eodem modo debet referri, hoc eſt, (*per idem Coroll. Prop.* 11. *hujus*) haec adaequata idea ideae A erit in ipſa Mente, quae ideam adaequatam A habet; adeoque qui adaequatam habet ideam, ſive (*per Prop.* 34. *hujus*) qui vere rem cognoſcit, debet ſimul ſuae cognitionis adaequatam habere ideam, ſive veram cognitionem, [80] hoc eſt, (*ut per ſe manifeſtum*) debet ſimul eſſe certus. *Q. E. D.*

Schol. In Scholio Propoſitionis 21. hujus Partis explicui, quid ſit idea ideae; ſed notandum, praecedentem

dentem Propoſitionem per ſe ſatis eſſe manifeſtam. Nam nemo, qui veram habet ideam, ignorat veram ideam ſummam certitudinem involvere; veram namque habere ideam, nihil aliud ſignificat, quam perfecte, ſive optime rem cognoſcere; nec ſane aliquis de hac re dubitare poteſt, niſi putet, ideam quid mutum, inſtar picturae in tabula et non modum cogitandi eſſe, nempe ipſum intelligere; et quaeſo, quis ſcire poteſt, ſe rem aliquam intelligere, niſi prius rem intelligat? hoc eſt, quis poteſt ſcire, ſe de aliqua re certum eſſe, niſi prius de ea re certus ſit? Deinde quid idea vera clarius et certius dari poteſt, quod norma ſit veritatis? Sane ſicut lux ſeipſam et tenebras manifeſtat, ſic veritas norma ſui, et falſi eſt. Atque his me ad has quaeſtiones reſpondiſſe puto; nempe, ſi idea vera, quatenus tantum dicitur cum ſuo ideato convenire, a falſa diſtinguitur, nihil ergo realitatis aut perfectionis idea vera habet prae falſa, (quandoquidem per ſolam denominationem extrinſecam diſtinguuntur) et conſequenter neque etiam homo, qui veras, prae illo, qui falſas tantum ideas habet? Deinde unde fit, ut homines falſas habeant ideas? Et denique, unde aliquis certo ſcire poteſt, ſe ideas habere, quae cum ſuis ideatis conveniant? Ad has, inquam, quaeſtiones me jam reſpondiſſe puto. Nam quod ad differentiam inter ideam veram et falſam attinet, conſtat ex Propoſitione 35. hujus, illam ad hanc ſeſe habere, ut ens ad non ens. Falſitatis autem cauſas a Propoſitione 19. uſque ad 35. cum ejus Scholio clariſſime oſtendi. Ex quibus etiam apparet, quid inter hominem, qui veras habet ideas, et hominem, qui non niſi falſas habet, interſit. Quod denique ultimum attinet; nempe, undenam homo ſcire poteſt ſe habere ideam, quae cum ſuo ideato conveniat, id modo ſatis ſuperque oſtendi ex hoc ſolo oriri, quod ideam habet, quae cum ſuo ideato convenit, ſive quod veritas ſui ſit norma. His adde, quod Mens noſtra, quatenus res

vere

vere percipit, pars eſt infiniti Dei intellectus; (*per Coroll. Prop.* 11. *hujus*) adeoque tam neceſſe eſt, [81] ut Mentis clarae et diſtinctae ideae verae ſint, ac Dei ideae.

Propos. XLIV. *De natura Rationis non eſt, res, ut contingentes, ſed, ut neceſſarias, contemplari.*

Demonstr. De natura rationis eſt res vere percipere, (*per Prop.* 41. *huius*) nempe (*per Ax.* 6. *p.* 1.) ut in ſe ſunt, hoc eſt, (*per Prop.* 29. *p.* 1.) non ut contingentes, ſed ut neceſſarias. *Q. E. D.*

Coroll. I. Hinc ſequitur, a ſola imaginatione pendere, quod res tam reſpectu praeteriti, quam futuri, ut contingentes contemplemur.

Schol. Qua autem ratione hoc fiat, paucis explicabo. Oſtendimus ſupra (*Prop.* 17. *huius cum eius Coroll.*) Mentem, quamvis res non exiſtant, eas tamen ſemper, ut ſibi praeſentes, imaginari, niſi cauſae occurrant, quae earum praeſentem exiſtentiam ſecludant. Deinde (*Prop.* 18 *huius*) oſtendimus, quod, ſi Corpus humanum ſemel a duobus corporibus externis ſimul affectum fuit, ubi Mens poſtea eorum alterutrum imaginabitur, ſtatim et alterius recordabitur, hoc eſt, ambo, ut ſibi praeſentia, contemplabitur, niſi cauſae occurrant, quae eorum praeſentem exiſtentiam ſecludant. Praeterea nemo dubitat, quin etiam tempus imaginemur, nempe, ex eo, quod corpora alia aliis tardius, vel celerius, vel aeque celerius moveri imaginemur. Ponamus itaque puerum, qui heri prima vice hora matutina viderit Petrum, meridiana autem Paulum et veſpertina Simeonem, atque hodie iterum matutina hora Petrum. Ex Propoſitione 18. hujus patet, quod ſimulac matutinam lucem videt, illico ſolem eandem caeli, quam die praecedenti viderit, partem percurrentem, ſive diem integrum et ſimul cum tempore matutino Petrum, cum meridiano autem Paulum

et

[52] et cum vefpertino Simeonem imaginabitur, hoc eft, Pauli et Simeonis exiftentiam cum relatione ad futurum tempus imaginabitur; et contra, fi hora vefpertina Simeonem videat, Paulum et Petrum ad tempus praeteritum referet, eofdem fcilicet fimul cum tempore praeterito imaginando; atque haec eo conftantius, quo faepius eos eodem hoc ordine viderit. Quod fi aliquando contingat, ut alia quadam vefpera loco Simeonis, Jacobum videat, tum fequenti mane cum tempore vefpertino jam Simeonem, jam Jacobum, non vero ambos fimul imaginabitur. Nam alterutrum tantum, non autem ambos fimul tempore vefpertino vidiffe fupponitur. Fluctuabitur itaque ejus imaginatio et cum futuro tempore vefpertino jam hunc, jam illum imaginabitur, hoc eft, neutrum certo; fed utrumque contingenter futurum contemplabitur. Atque haec imaginationis fluctuatio eadem erit, fi imaginatio rerum fit, quas eodem modo cum relatione ad tempus praeteritum, vel praefens contemplamur, et confequenter res tam ad tempus praefens, quam ad praeteritum, vel futurum relatas, ut contingentes, imaginabimur.

COROLL. II. De natura Rationis eft, res fub quadam aeternitatis fpecie percipere.

DEMONSTR. De natura enim Rationis eft res, ut neceffarias et non, ut contingentes, contemplari. (*per Prop. praeced.*) Hanc autem rerum neceffitatem (*per Prop. 4. hujus*) vere, hoc eft, (*per Axiom. 6. p. 1*) ut in fe eft, percipit. Sed (*per Prop. 16. p. 1.*) haec rerum neceffitas eft ipfa Dei aeternae naturae neceffitas; Ergo de natura Rationis eft res fub hac aeternitatis fpecie contemplari. Adde, quod fundamenta Rationis notiones fint, (*per Prop. 38. hujus*) quae illa explicant, quae omnibus communia funt, quaeque (*per Prop. 37. huius*) nullius rei fingularis effentiam explicant; quaeque propterea abfque ulla tem-

temporis relatione, sed sub quadam aeternitatis specie debent concipi. *Q. E. D.*

Propos. XLV. *Unaquaeque cuiuscunque corporis, vel rei singularis, actu existentis, idea* [83] *Dei aeternam et infinitam essentiam necessario involvit.*

Demonstr. Idea rei singularis, actu existentis, ipsius rei tam essentiam, quam existentiam necessario involvit; (*per Coroll. Prop.* 8. *huius.*) At res singulares (*per Prop.* 15. P. 1.) non possunt sine Deo concipi; sed, quia (*per Prop.* 6. *huius*) Deum pro causa habent, quatenus sub attributo consideratur, cujus res ipsae modi sunt, debent necessario earum ideae (*per Axiom.* 4. *p.* 1.) ipsarum attributi conceptum, hoc est, (*per Defin* 6. P. 1.) Dei aeternam et infinitam essentiam involvere. *Q. E. D.*

Schol. Hic per existentiam non intelligo durationem, hoc est, existentiam, quatenus abstracte concipitur et tanquam quaedam quantitatis species. Nam loquor de ipsa natura existentiae, quae rebus singularibus tribuitur, propterea quod ex aeterna necessitate Dei naturae infinita infinitis modis sequuntur. (*Vide prop.* 16. *p.* 1.) Loquor, inquam, de ipsa existentia rerum singularium, quatenus in Deo sunt. Nam, etsi unaquaeque ab alia re singulari determinetur ad certo modo existendum; vis tamen, qua unaquaeque in existendo perseverat, ex aeterna necessitate naturae Dei sequitur. Qua de re vide Coroll. Prop. 24. p. 1.

Propos. XLVI. *Cognitio aeternae et infinitae essentiae Dei, quam unaquaeque idea involvit, est adaequata et perfecta.*

Demonstr. Demonstratio praecedentis Propositionis Universalis est et, sive res, ut pars, sive, ut totum, consideretur, ejus idea, sive totius sit, sive

ſive partis, (*per Prop. praeced.*) Dei aeternam et infinitam eſſentiam involvet. Quare id, quod cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei dat, omni-
[8] bus commune et aeque in parte, ac in toto eſt, adeoque (*per Prop.* 38. *huius*) erit haec cognitio adaequata. *Q. E. D.*

PROPOS. XLVII. *Mens humana adaequatam habet cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei.*

DEMONSTR. Mens humana ideas habet, (*per Prop.* 22. *huius*) ex quibus (*per Prop.* 23. *huius*) ſe, ſuumque Corpus, (*per Prop.* 19. *huius*) et (*per Coroll. Prop.* 16. *et per Prop.* 17. *huius*) corpora externa, ut actu exiſtentia, percipit; adeoque (*per Prop.* 45. *et* 46. *huius*) cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei habet adaequatam. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc videmus, Dei infinitam eſſentiam, ejuſque aeternitatem omnibus eſſe notam. Cum autem omnia in Deo ſint et per Deum concipiantur, ſequitur, nos ex cognitione hac plurima poſſe deducere, quae adaequate cognoſcamus, atque adeo tertium illud cognitionis genus formare, de quo diximus in Scholio 2. Propoſitionis 40. hujus Partis et de cujus praeſtantia et utilitate in quinta Parte erit nobis dicendi locus. Quod autem homines non aeque claram Dei, ac notionum communium habeant cognitionem, inde fit, quod Deum imaginari nequeant, ut corpora et quod nomen *Deus* junxerunt imaginibus rerum, quas videre ſolent, quod homines vix vitare poſſunt, quia continuo a corporibus externis afficiuntur. Et profecto plerique errores in hoc ſolo conſiſtunt, quod ſcilicet nomina rebus non recte applicamus. Cum enim aliquis ait, lineas, quae ex centro circuli ad ejuſdem circumferentiam ducuntur, eſſe inaequales, ille ſane aliud, tum ſaltem, per circulum intelligit, quam Mathematici. Sic cum homines in calculo errant, alios

alios numeros in mente, alios in charta habent. Quare si ipsorum Mentem spectes, non errant sane; videntur tamen errare, quia ipsos in mente putamus habere numeros, qui in charta sunt. Si hoc non esset, nihil eosdem errare crederemus; ut non credidi quendam errare, quem nuper audivi clamantem, suum atrium volasse in gallinam vicini, quia sci [85] licet ipsius mens satis perspecta mihi videbatur. Atque hinc pleraeque oriuntur controversiae, nempe, quia homines mentem suam non recte explicant, vel quia alterius mentem male interpretantur. Nam revera, dum sibi maxime contradicunt, vel eadem, vel diversa cogitant, ita ut, quos in alio errores et absurda esse putant, non sint.

PROPOS. XLVIII. *In Mente nulla est absoluta sive libera voluntas; sed Mens ad hoc, vel illud volendum determinatur a causa, quae etiam ab alia determinata est, et haec iterum ab alia, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Mens certus et determinatus modus cogitandi est, (*per Prop.* 11. *huius*) adeoque (*per Coroll.* 2. *Prop.* 17. *p.* 1.) suarum actionum non potest esse causa libera, sive absolutam facultatem volendi et nolendi habere non potest; sed ad hoc, vel illud volendum (*per Prop.* 28. *p.* 1.) determinari debet a causa, quae etiam ab alia determinata est, et haec iterum ab alia etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Eodem hoc modo demonstratur in Mente nullam dari facultatem absolutam intelligendi, cupiendi, amandi, etc. Unde sequitur, has et similes facultates, vel prorsus fictitias, vel nihil esse, praeter entia Metaphysica sive universalia, quae ex particularibus formare solemus. Adeo ut intellectus et voluntas ad hanc et illam ideam, vel ad hanc et illam volitionem eodem modo sese habeant, ac lapideitas ad hunc et illum lapidem, vel ut homo ad Petrum

trum et Paulum. Cauſam autem, cur homines ſe liberos eſſe putent, explicuimus in Appendice Partis primae. Verum, antequam ulterius pergam, venit hic notandum, me per voluntatem affirmandi et negandi facultatem; non autem cupiditatem intelligere; facultatem, inquam, intelligo, qua Mens, quid [86] verum, quidve falſum ſit, affirmat vel negat, et non cupiditatem, qua Mens res appetit, vel averſatur. At poſtquam demonſtravimus, has facultates notiones eſſe univerſales, quae a ſingularibus, ex quibus eaſdem formamus, non diſtinguuntur, inquirendum jam eſt, an ipſae volitiones aliquid ſint, praeter ipſas rerum ideas. Inquirendum, inquam, eſt, an in Mente alia affirmatio et negatio detur praeter illam, quam idea, quatenus idea eſt, involvit, qua de re vide ſequentem Propoſitionem, ut et Definitionem 3. hujus, ne cogitatio in picturas incidat. Non enim per ideas imagines, quales in fundo oculi, et, ſi placet, in medio cerebro formantur; ſed Cogitationis conceptus intelligo.

PROPOS. XLIX. *In Mente nulla datur volitio, ſive affirmatio et negatio praeter illam, quam idea, quatenus idea eſt, involvit.*

DEMONSTR. In Mente (*per Prop. praeced.*) nulla datur abſoluta facultas volendi et nolendi, ſed tantum ſingulares volitiones, nempe haec et illa affirmatio, et haec et illa negatio. Concipiamus itaque ſingularem aliquam volitionem, nempe modum cogitandi, quo Mens affirmat, tres angulos trianguli aequales eſſe duobus rectis. Haec affirmatio conceptum ſive ideam trianguli involvit, hoc eſt, ſine idea trianguli non poteſt concipi. Idem enim eſt, ſi dicam, quod A conceptum B debeat involvere, ac quod A ſine B non poſſit concipi. Deinde haec affirmatio (*per Axiom. 3. hujus*) non poteſt etiam ſine idea trianguli eſſe. Haec ergo affirmatio ſine idea trianguli nec eſſe, nec concipi poteſt. Porro haec trian-

trianguli idea, hanc eandem affirmationem involvere debet, nempe, quod tres ejus anguli aequentur duobus rectis. Quare et vice verſa haec trianguli idea, ſine hac affirmatione nec eſſe, nec concipi poteſt, adeoque (*per Defin.* 2. *huius*) haec affirmatio ad eſſentiam ideae trianguli pertinet, nec aliud praeter ipſam eſt. Et quod de hac volitione diximus, (quandoquidem eam ad libitum ſumpſimus) dicendum etiam eſt de quacunque volitione, nempe, quod praeter ideam nihil ſit. *Q. E. D.*

COROLL. Voluntas et intellectus unum et [87] idem ſunt.

DEMONSTR. Voluntas et intellectus nihil praeter ipſas ſingulares volitiones et ideas ſunt. (*per Prop.* 48. *hujus et ejuſdem Schol.*) At ſingularis volitio et idea (*per Prop. praeced.*) unum et idem ſunt, ergo voluntas et intellectus unum et idem ſunt. *Q. E. D.*

SCHOL. His cauſam, quae communiter erroris eſſe ſtatuitur, ſuſtulimus. Supra autem oſtendimus, falſitatem in ſola privatione, quam ideae mutilatae et confuſae involvunt, conſiſtere. Quare idea falſa, quatenus falſa eſt, certitudinem non involvit. Cum itaque dicimus, hominem in falſis acquieſcere, nec de iis dubitare, non ideo ipſum certum eſſe, ſed tantum non dubitare dicimus, vel quod in faſſis acquieſcit, quia nullae cauſae dantur, quae efficiant, ut ipſius imaginatio fluctuetur. Qua de re vide Scholium Propoſitionis 44. hujus Partis. Quantumvis igitur homo falſis adhaerere ſupponatur, nunquam tamen ipſum certum eſſe dicemus. Nam per certitudinem quid poſitivum intelligimus, (*vide Prop.* 43. *huius cum eiuſdem Schol.*) non vero dubitationis privationem. At per certitudinis privationem falſitatem intelligimus. Sed ad uberiorem explicationem praecedentis Propoſitionis quaedam monenda

nenda ſuperſunt. Supereſt deinde, ut ad objectiones, quae in noſtram hanc doctrinam objici poſſunt, reſpondeam; et denique, ut omnem amoveam ſcrupulum, operae pretium eſſe duxi, hujus doctrinae quasdam utilitates indicare. Quasdam, inquam; Nam praecipuae ex iis, quae in quinta parte dicemus, melius intelligentur.

Incipio igitur a primo, Lectoresque moneo, ut accurate diſtinguant inter ideam ſive Mentis conceptum, et inter imagines rerum, quas imaginamur. Deinde neceſſe eſt, ut diſtinguant inter ideas et verba, quibus res ſignificamus. Nam quia haec tria, imagines ſcilicet, verba, et ideae a multis vel plane confunduntur, vel non ſatis accurate, vel denique [88] non ſatis caute diſtinguuntur, ideo hanc de voluntate doctrinam, ſcitu prorſus neceſſariam, tam ad ſpeculationem, quam ad vitam ſapienter inſtituendam, plane ignorarunt. Quippe, qui putant ideas conſiſtere in imaginibus, quae in nobis ex corporum occurſu formantur, ſibi perſuadent, ideas illas rerum, quarum ſimilem nullam imaginem formare poſſumus, non eſſe ideas, ſed tantum figmenta, quae ex libero voluntatis arbitrio fingimus; ideas igitur, veluti picturas in tabula mutas, aſpiciunt, et hoc praejudicio praeoccupati, non vident, ideam, quatenus idea eſt, affirmationem aut negationem involvere. Deinde, qui verba confundunt cum idea, vel cum ipſa affirmatione, quam idea involvit, putant ſe poſſe contra id, quod ſentiunt, velle; quando aliquid ſolis verbis contra id, quod ſentiunt, affirmant, aut negant. Haec autem praejudicia exuere facile is poterit, qui ad naturam cogitationis attendit, quae extenſionis conceptum minime involvit; atque adeo clare intelliget, ideam (quandoquidem modus cogitandi eſt) neque in rei alicujus imagine, neque in verbis conſiſtere. Verborum namque et imaginum eſſentia a ſolis motibus corporeis conſtituitur, qui cogitationis conceptum minime involvunt.

Atque

Atque haec pauca de his monuisse sufficiat, quare ad praedictas objectiones transeo. Harum prima est, quod constare putant, voluntatem latius se extendere, quam intellectum; atque adeo ab eodem diversam esse. Ratio autem, cur putant, voluntatem latius se extendere, quam intellectum, est, quia se experiri ajunt, se non majore assentiendi, sive affirmandi et negandi facultate indigere ad infinitis aliis rebus, quas non percipimus, assentiendum, quam jam habemus; at quidem majori facultate intelligendi. Distinguitur ergo voluntas ab intellectu, quod finitus hic sit; illa autem infinita. Secundo nobis objici potest, quod experientia nihil clarius videatur docere, quam quod nostrum judicium possumus suspendere, ne rebus, quas percipimus, assentiamur; quod hinc etiam confirmatur, quod nemo dicitur decipi, quatenus aliquid percipit; sed tantum, quatenus assentitur, aut dissentit. Ex. gr. qui equum alatum fingit, non ideo concedit dari equum alatum, hoc est, non ideo decipitur, nisi simul [89] concedat, dari equum alatum; nihil igitur clarius videtur docere experientia, quam quod voluntas, sive facultas assentiendi libera sit et a facultate intelligendi diversa. Tertio objici potest, quod una affirmatio non plus realitatis videtur continere, quam alia, hoc est, non majore potentia indigere videmur ad affirmandum, verum esse id, quod verum est, quam ad aliquid, quod falsum est, verum esse affirmandum; at unam ideam plus realitatis, sive perfectionis, quam aliam habere percipimus; quantum enim objecta alia aliis praestantiora, tantum etiam eorum ideae aliae aliis perfectiores sunt; ex quibus etiam constare videtur differentia inter voluntatem et intellectum. Quarto objici potest, si homo non operatur ex libertate voluntatis, quid ergo fiet, si in aequilibrio sit, ut Buridani asina? Famene et siti peribit? quod si concedam, viderer asinam, vel hominis

nis

nis ſtatuam, non hominem concipere; ſi autem negem, ergo ſeipſum determinabit et conſequenter eundi facultatem et faciendi quicquid velit, habet. Praeter haec alia forſan poſſunt objici; ſed quia inculcare non teneor, quid unusquiſque ſomniare poteſt, ad has objectiones tantum reſpondere curabo, idque quam potero breviter. Et quidem ad primam dico, me concedere, voluntatem latius ſe extendere, quam intellectum, ſi per intellectum claras tantummodo et diſtinctas ideas intelligant; ſed nego voluntatem latius ſe extendere, quam perceptiones, ſive concipiendi facultatem; nec ſane video, cur facultas volendi potius dicenda eſt infinita, quam ſentiendi facultas; ſicut enim infinita (unum tamen poſt aliud; nam infinita ſimul affirmare non poſſumus) eadem volendi facultate poſſumus affirmare, ſic etiam infinita corpora (unum nempe poſt aliud) eadem ſentiendi facultate poſſumus ſentire, ſive percipere. Quod ſi dicant, infinita dari, quae percipere non poſſumus, regero, nos ea ipſa nulla cogitatione et conſequenter nulla volendi facultate poſſe aſſequi. At dicunt, ſi Deus vellet efficere, ut ea etiam perciperemus, majorem quidem facultatem percipiendi deberet nobis dare; ſed non majorem, quam dedit, volendi facultatem; quod idem eſt, ac ſi dicerent, quod ſi Deus velit efficere, ut infinita alia entia
[90] intelligeremus, neceſſe quidem eſſet, ut nobis daret majorem intellectum; ſed non univerſaliorem entis ideam, quam dedit, ad eadem infinita entia amplectendum. Oſtendimus enim voluntatem ens eſſe univerſale, ſive ideam, qua omnes ſingulares volitiones, hoc eſt, id, quod iis omnibus commune eſt, explicamus. Cum itaque hanc omnium volitionum communem, ſive univerſalem ideam facultatem eſſe credant, minime mirum, ſi hanc facultatem ultra limites intellectus in infinitum ſe extendere dicant. Univerſale enim aeque de uno, ac de pluribus, ac de infinitis individuis dicitur. Ad ſecundam

cundam objectionem reſpondeo negando, nos liberam habere poteſtatem judicium ſuſpendendi. Nam cum dicimus, aliquem judicium ſuſpendere, nihil aliud dicimus, quam quod videt, ſe rem non adaequate percipere. Eſt igitur judicii ſuſpenſio revera perceptio et non libera voluntas. Quod ut clare intelligatur, concipiamus puerum, equum imaginantem, nec aliud quicquam percipientem. Quandoquidem haec imaginatio equi exiſtentiam involvit, (*per Coroll. Prop.* 17. *hujus*) nec puer quicquam percipit, quod equi exiſtentiam tollat, ille neceſſario equum, ut praeſentem, contemplabitur: nec de ejus exiſtentia poterit dubitare, quamvis de eadem non ſit certus. Atque hoc quotidie in ſomnis experimur, nec credo aliquem eſſe, qui putet, ſe, dum ſomniat, liberam habere poteſtatem ſuſpendendi de iis, quae ſomniat, judicium, efficiendique, ut ea, quae ſe videre ſomniat, non ſomniet; et nihilominus contingit, ut etiam in ſomnis judicium ſuſpendamus, nempe cum ſomniamus, nos ſomniare. Porro concedo neminem decipi, quatenus percipit, hoc eſt, Mentis imaginationes, in ſe conſideratas, nihil erroris involvere concedo; (*vide Schol. Prop.* 17. *huius*) ſed nego, hominem nihil affirmare, quatenus percipit. Nam quid aliud eſt equum alatum percipere, quam alas de equo affirmare? Si enim Mens praeter equum alatum nihil aliud perciperet, eundem ſibi praeſentem contemplaretur, nec cauſam haberet ullam dubitandi de ejuſdem exiſtentia, nec ullam diſſentiendi facultatem, niſi imaginatio equi alati juncta ſit ideae, quae exiſtentiam ejuſdem equi tollit, vel quod percipit, ideam equi alati, quam habet, eſſe inadaequatam, atque tum vel ejuſdem equi exiſtentiam neceſſario negabit, vel de eadem neceſſario [91] dubitabit. Atque his puto me ad tertiam etiam objectionem reſpondiſſe, nempe, quod voluntas univerſale quid ſit, quod de omnibus ideis praedicatur; quodque id tantum ſignificat, quod omnibus ideis com-

commune eſt, nempe affirmationem, cujus propterea adaequata eſſentia, quatenus ſic abſtracte concipitur, debet eſſe in unaquaque idea et hac ratione tantum in omnibus eadem; ſed non quatenus conſideratur eſſentiam ideae conſtituere; nam eatenus ſingulares affirmationes aeque inter ſe differunt, ac ipſae ideae. Ex. gr. affirmatio, quam idea circuli ab illa, quam idea trianguli involvit, aequè differt, ac idea circuli ab idea trianguli. Deinde abſolute nego, nos aequali cogitandi potentia indigere ad affirmandum, verum eſſe id, quod verum eſt, quam ad affirmandum, verum eſſe id, quod falſum eſt. Nam hae duae affirmationes, ſi mentem ſpectes, ſe habent ad invicem, ut ens ad non-ens; nihil enim in ideis poſitivum eſt, quod falſitatis formam conſtituit. (*vide Prop.* 35. *hujus cum ejus Schol. et Schol. Prop.* 47. *hujus*) Quare hic apprime venit notandum, quam facile decipimur, quando univerſalia cum ſingularibus et entia rationis et abſtracta cum realibus confundimus. Quod denique ad quartam objectionem attinet, dico, me omnino concedere, quod homo in tali aequilibrio poſitus, (nempe qui nihil aliud percipit, quam ſitim et famem, talem cibum et talem potum, qui aeque ab eo diſtant) fame et ſiti peribit. Si me rogant, an talis homo non potius aſinus, quam homo ſit aeſtimandus? dico, me neſcire, ut etiam neſcio, quanti aeſtimandus ſit ille, qui ſe penſilem facit et quanti aeſtimandi ſint pueri, ſtulti, veſani etc.

Supereſt tandem indicare, quantum hujus doctrinae cognitio ad uſum vitae conferat, quod facile ex his animadvertemus. Nempe 1°. Quatenus docet nos ex ſolo Dei nutu agere, divinaeque naturae eſſe participes et eo magis, quo perfectiores actiones agimus et quo magis magiſque Deum intelligimus. Haec ergo doctrina, praeterquam quod animum omnimode quietum reddit, hoc etiam habet, quod nos docet,

cet, in quo noſtra ſumma felicitas ſive beatitudo conſiſtit, nempe in ſola Dei cognitione, ex qua ad ea tantum agenda inducimur, quae amor et pietas ſuadent. Unde clare intelligimus, quantum illi [92] a vera virtutis aeſtimatione aberrant, qui pro virtute et optimis actionibus, tanquam pro ſumma ſervitute, ſummis praemiis a Deo decorari exſpectant, quaſi ipſa virtus, Deoque ſervitus non eſſet ipſa felicitas et ſumma libertas. II°. Quatenus docet, quomodo circa res fortunae, ſive quae in noſtra poteſtate non ſunt, hoc eſt, circa res, quae ex noſtra natura non ſequuntur, nos gerere debeamus; nempe utramque fortunae faciem aequo animo exſpectare et ferre. Nimirum, quia omnia ab aeterno Dei decreto eadem neceſſitate ſequuntur, ac ex eſſentia trianguli ſequitur, quod tres ejus anguli ſunt aequales duobus rectis. III°. Confert haec doctrina ad vitam ſocialem, quatenus docet, neminem odio habere, contemnere, irridere, nemini iraſci, invidere. Praeterea quatenus docet, ut unuſquiſque ſuis ſit contentus et proximo in auxilium; non ex muliebri miſericordia, partialitate, neque ſuperſtitione; ſed ex ſolo rationis ductu, prout ſcilicet tempus et res poſtulat, ut in Tertia parte oſtendam. IV°. Denique confert etiam haec doctrina non parum ad communem ſocietatem: quatenus docet, qua ratione cives gubernandi ſint et ducendi, nempe non ut ſerviant, ſed ut libere ea, quae optima ſunt, agant. Atque his, quae in hoc Scholio agere conſtitueram, abſolvi et eo finem huic noſtrae Secundae Parti impono; in qua puto me naturam Mentis humanae, ejuſque proprietates ſatis prolixe et, quantum rei difficultas fert, clare explicuiſſe, atque talia tradidiſſe, ex quibus multa praeclara, maxime utilia et cognitu neceſſaria concludi poſſunt, ut partim ex ſequentibus conſtabit.

ETHICES

PARS TERTIA, DE ORIGINE ET NATVRA AFFECTUUM.

Plerique, qui de Affectibus et hominum vivendi ra-
[93] *tione ſcripſerunt, videntur, non de rebus naturalibus, quae communes naturae leges ſequuntur, ſed de rebus, quae extra naturam ſunt, agere. Imo hominem in natura, veluti imperium in imperio, concipere videntur. Nam hominem naturae ordinem magis perturbare, quam ſequi, ipſumque in ſuas actiones abſolutam habere potentiam, nec aliunde, quam a ſe ipſo determinari, credunt. Humanae deinde impotentiae et inconſtantiae cauſam non communi naturae potentiae, ſed, neſcio cui naturae humanae vitio, tribuunt, quam propterea flent, rident, contemnunt, vel, quod plerumque fit, deteſtantur; et, qui humanae Mentis impotentiam eloquentius vel argutius carpere novit, veluti Divinus habetur. Non defuerunt tamen viri praeſtantiſſimi, (quorum labori et induſtriae nos multum debere fatemur) qui de recta vivendi ratione praeclara multa ſcripſerint, et plena prudentiae conſilia mortalibus dederint; verum Affectuum naturam et vires, et quid contra Mens in iiſdem moderandis poſſit, nemo, quod ſciam, deter-*

determinavit. Scio equidem celeberrimum Carteſium,
licet etiam crediderit, Mentem in ſuas actiones abſo-
lutam habere potentiam, Affectus tamen huma- [94]
nos per primas ſuas cauſas explicare, ſimulque viam
oſtendere ſtuduiſſe, qua Mens in Affectus abſolutum
habere poſſit imperium; ſed, mea quidem ſententia,
nihil praeter magni ſui ingenii acumen oſtendit, ut
ſuo loco demonſtrabo. Nam ad illos revertere volo,
qui hominum Affectus et actiones deteſtari vel ridere
malunt, quam intelligere. His ſine dubio mirum vi-
debitur, quod hominum vitia et ineptias more Geo-
metrico tractare aggrediar et certa ratione demon-
ſtrare velim ea, quae rationi repugnare, quaeque
vana, abſurda et horrenda eſſe clamitant. Sed mea
haec eſt ratio. Nihil in natura fit, quod ipſius vi-
tio poſſit tribui; eſt namque natura ſemper eadem
et ubique una, eademque ejus virtus, et agendi po-
tentia, hoc eſt, naturae leges et regulae, ſecundum
quas omnia fiunt et ex unis formis in alias mutantur,
ſunt ubique et ſemper eaedem, atque adeo una, ea-
demque etiam debet eſſe ratio rerum qualiumcunque
naturam intelligendi, nempe per leges et regulas na-
turae univerſales. Affectus itaque odii, irae, invi-
diae etc. in ſe conſiderati ex eadem naturae neceſſita-
te et virtute conſequuntur, ac reliqua ſingularia; ac
proinde certas cauſas agnoſcunt, per quas intelligun-
tur, certasque proprietates habent, cognitione noſtra
aeque dignas, ac proprietates cujuscunque alterius
rei, cujus ſola contemplatione delectamur. De Affe-
ctuum itaque natura et viribus, ac Mentis in eoſdem
potentia eadem Methodo agam, qua in praecedenti-
bus de Deo et Mente egi et humanas actiones atque
appetitus conſiderabo perinde, ac ſi Quaeſtio de li-
neis, planis, aut de corporibus eſſet.

DEFINIT. I. Cauſam adaequatam appello [95]
eam, cujus effectus poteſt clare et diſtincte per ean-
dem percipi. Inadaequatam autem, ſeu partialem

 illam

illam voco, cujus effectus per ipſam ſolam intelligi nequit.

II. Nos tum agere dico, cum aliquid in nobis, aut extra nos fit, cujus adaequata ſumus cauſa, hoc eſt (*per Defin. praeced.*) cum ex noſtra natura aliquid in nobis, aut extra nos ſequitur, quod per eandem ſolam poteſt clare et diſtincte intelligi. At contra nos pati dico, cum in nobis aliquid fit, vel ex noſtra natura aliquid ſequitur, cujus nos non, niſi partialis, ſumus cauſa.

III. Per Affectum intelligo Corporis affectiones, quibus ipſius Corporis agendi potentia augetur, vel minuitur, juvatur vel coërcetur, et ſimul harum affectionum ideas.

Si itaque alicujus harum affectionum adaequata poſſimus eſſe cauſa, tum per Affectum actionem intelligo; alias paſſionem.

POSTULATA I. Corpus humanum poteſt multis affici modis, quibus ipſius agendi potentia augetur vel minuitur, et etiam aliis, qui ejusdem agendi potentiam nec majorem nec minorem reddunt.

Hoc Poſtulatum ſeu Axioma nititur Poſtulato 1. *et Lemmat.* 5. *et* 7. *quae vide poſt Prop.* 13. P. 2.

II. Corpus humanum multas pati poteſt mutationes et nihilominus retinere objectorum impreſſiones ſeu veſtigia, (*de quibus vide Poſt.* 5. P. 2.) et [95] conſequenter easdem rerum imagines; *quarum Defin. vide Schol. Prop.* 17. *p.* 2.

PROPOS. I. *Mens noſtra quaedam agit, quaedam vero patitur, nempe quatenus adaequatas habet ideas, eatenus quaedam neceſſario agit et quatenus ideas habet inadaequatas, eatenus neceſſario quaedam patitur.*

DEMONSTR. Cujuscunque humanae Mentis ideae aliae adaequatae ſunt, aliae autem mutilatae et con-

fuſae.

fuſae. (*per Schol. Prop.* 40. *p.* 2.) Ideae autem, quae in alicujus Mente ſunt adaequatae, ſunt in Deo adaequatae, quatenus ejuſdem Mentis eſſentiam conſtituit, *per Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) et quae deinde inadaequatae ſunt in Mente, ſunt etiam in Deo (*per idem Coroll* adaequatae, non quatenus ejuſdem ſolummodo Mentis eſſentiam, ſed etiam quatenus aliarum rerum Mentes in ſe ſimul continet. Deinde ex data quacunque idea aliquis effectus ſequi neceſſario debet, (*per Prop.* 36. *p.* 1.) cujus effectus Deus cauſa eſt adaequata, (*vid. Defin.* 1. *hujus*) non quatenus infinitus eſt; ſed quatenus data illa idea affectus conſideratur. (*vid. Prop.* 9. *p.* 2. At ejus effectus, cujus Deus eſt cauſa, quatenus affectus eſt idea, quae in alicujus Mente eſt adaequata, illa eadem Mens eſt cauſa adaequata. (*per Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) Ergo Mens noſtra (*per Defin.* 2. *hujus*) quatenus ideas habet adaequatas, quaedam neceſſario agit, quod erat primum. Deinde quicquid neceſſario ſequitur ex idea, quae in Deo eſt adaequata, non quatenus Mentem unius hominis tantum, ſed quatenus aliarum rerum Mentes ſimul cum ejuſdem hominis Mente in ſe habet, ejus (*per idem Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) illius hominis Mens non eſt cauſa adaequata; ſed partialis, ac proinde (*per Defin.* 2. *hujus*) Mens quatenus ideas inadaequatas habet, quaedam neceſſario patitur. Quod erat ſecundum. Ergo Mens noſtra etc. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc ſequitur Mentem eo pluribus paſſionibus eſſe obnoxiam, quo plures ideas inadae- [97]
quatas habet, et contra eo plura agere, quo plures habet adaequatas.

Propos. II. *Nec Corpus Mentem ad cogitandum, nec Mens Corpus ad motum, neque ad quietem, nec ad aliquid (ſi quid eſt) aliud determinare poteſt.*

De-

DEMONSTR. Omnes cogitandi modi Deum, quatenus res eſt cogitans et non quatenus alio attributo explicatur, pro cauſa habent; (*per Prop.* 6. *p.* 2.) id ergo, quod Mentem ad cogitandum determinat, modus cogitandi eſt et non Extenſionis, hoc eſt, (*per Defin.* 1. *p.* 2.) non eſt Corpus: Quod erat primum. Corporis deinde motus et quies ab alio oriri debet corpore, quod etiam ad motum vel quietem determinatum fuit ab alio et abſolute, quicquid in corpore oritur, id a Deo oriri debuit, quatenus aliquo Extenſionis modo et non quatenus aliquo cogitandi modo affectus conſideratur, (*per eand. Prop.* 6. *p.* 2.) hoc eſt, a Mente, quae (*per Prop.* 11. *p.* 2.) modus cogitandi eſt, oriri non poteſt. Quod erat ſecundum. Ergo nec Corpus Mentem etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec clarius intelliguntur ex iis, quae in Scholio Propoſitionis 7. Partis 2. dicta ſunt, quod ſcilicet Mens et Corpus una eademque res ſit, quae jam ſub Cogitationis, jam ſub Extenſionis attributo concipitur. Unde fit, ut ordo, ſive rerum concatenatio una ſit, ſive natura ſub hoc, ſive ſub illo attributo concipiatur, conſequenter ut ordo actionum et paſſionum Corporis noſtri ſimul ſit natura cum ordine actionum et paſſionum Mentis. Quod etiam patet ex modo, quo Propoſitionem 12. Partis 2. demonſtravimus. At, quamvis haec ita ſe habeant, ut nulla dubitandi ratio ſuperſit, vix tamen credo, niſi rem experientia comprobavero, homines induci
[95] poſſe ad haec aequo animo perpendendum, adeo firmiter perſuaſi ſunt, Corpus ex ſola Mentis nutu jam moveri, jam quieſcere, plurimaque agere, quae a ſola Mentis voluntate et ex cogitandi arte pendent. Etenim, quid Corpus poſſit, nemo hucuſque determinavit, hoc eſt, neminem hucusque experientia docuit, quid Corpus ex ſolis legibus naturae, quatenus corporea tantum conſideratur, poſſit agere et quid non poſſit, niſi a Mente determinetur. Nam

nemo

nemo hucusque Corporis fabricam tam accurate novit, ut omnes ejus functiones potuerit explicare, ut jam taceam, quod in Brutis plura observentur, quae humanam sagacitatem longe superant et quod somnambuli in somnis plurima agant, quae vigilando non auderent; quod satis ostendit, ipsum Corpus ex solis suae naturae legibus multa posse, quae ipsius Mens admiratur. Deinde nemo scit, qua ratione, quibusve mediis Mens moveat corpus, neque quot motus gradus possit corpori tribuere, quantaque cum celeritate idem movere queat. Unde sequitur, cum homines dicunt, hanc vel illam actionem Corporis oriri a Mente, quae imperium in Corpus habet, eos nescire, quid dicant; nec aliud agere, quam speciosis verbis fateri, se veram illius actionis causam absque admiratione ignorare. At dicent, sive sciant sive nesciant, quibus mediis Mens moveat Corpus, se tamen experiri, quod, nisi Mens humana apta esset ad excogitandum, Corpus iners esset. Deinde se experiri, in sola Mentis potestate esse, tam loqui, quam tacere et alia multa, quae proinde a Mentis decreto pendere credunt. Sed, quod ad primum attinet, ipsos rogo, num experientia non etiam doceat, quod si contra Corpus iners sit, Mens simul ad cogitandum sit inepta? Nam cum Corpus somno quiescit, Mens simul cum ipso sopita manet, nec potestatem habet, veluti cum vigilat, excogitandi. Deinde omnes expertos esse credo, Mentem non semper aeque aptam esse ad cogitandum de eodem subjecto; sed, prout Corpus aptius est, ut in eo hujus vel illius objecti imago excitetur, ita Mentem aptiorem esse ad hoc vel illud objectum contemplandum. At dicent ex solis legibus naturae, quatenus corporea tantum consideratur, fieri non posse, ut causae aedificiorum, picturarum, rerumque hujusmodi, quae sola humana arte fiunt, possint [99] deduci, nec Corpus humanum, nisi a Mente determinaretur, duceretur que pote esset ad templum aliquod

quod aedificandum. Verum ego jam ostendi, ipsos nescire, quid Corpus possit, quidve ex sola ipsius naturae contemplatione possit deduci, ipsosque plurima experiri ex solis naturae legibus fieri, quae nunquam credidissent posse fieri, nisi ex Mentis directione, ut sunt ea, quae somnambuli in somnis agunt, quaeque ipsi, dum vigilant, admirantur. Addo hic, ipsam Corporis humani fabricam, quae artificio longissime superat omnes, quae humana arte fabricatae sunt, ut jam taceam, quod supra ostenderim, ex natura, sub quovis attributo considerata, infinita sequi. Quod porro ad secundum attinet, sane longe felicius sese res humanae haberent, si aeque in hominis potestate esset tam tacere, quam loqui. At experientia satis superque docet, homines nihil minus in potestate habere, quam linguam, nec minus posse, quam appetitus moderari suos; unde factum, ut plerique credant, nos ea tantum libere agere, quae leviter petimus, quia earum rerum appetitus facile contrahi potest memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur; sed illa minime, quae magno cum affectu petimus et qui alterius rei memoria sedari nequit. Verum enim vero nisi experti essent, nos plura agere, quorum postea poenitet, nosque saepe, quando sc. contrariis affectibus conflictamur, meliora videre et deteriora sequi, nihil impediret, quo minus crederent, nos omnia libere agere. Sic infans, se lac libere appetere credit, puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero Mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius vellet tacuisse: sic delirans, garrula, puer et hujus farinae plurimi ex libero Mentis decreto credunt loqui; cum tamen loquendi impetum, quem habent, continere nequeant, ita ut ipsa experientia non minus clare, quam ratio doceat, quod homines ea sola de causa liberos se esse credant, quia suarum actionum sunt conscii et causarum, a quibus determinantur, ignari; et praeterea quod Men-

Mentis decreta nihil ſint praeter ipſos appetitus, quae propterea varia ſunt pro varia Corporis diſpoſitione. Nam unusquiſque ex ſuo affectu omnia moderatur, et qui praeterea contrariis affectibus conflictantur, quid velint, neſciunt; qui autem nullo, facili mo- [100] mento huc atque illuc pelluntur. Quae omnia profecto clare oſtendunt, Mentis tam decretum, quam appetitum et Corporis determinationem ſimul eſſe natura, vel potius unam eandemque rem, quam, quando ſub Cogitationis attributo conſideratur et per ipſum explicatur, decretum appellamus, et quando ſub Extenſionis attributo conſideratur et ex legibus motus et quietis deducitur, determinationem vocamus; quod adhuc clarius ex jam dicendis patebit. Nam aliud eſt, quod hic apprime notari vellem, nempe, quod nos nihil ex Mentis decreto agere poſſumus, niſi ejus recordemur. Ex. gr. non poſſumus verbum loqui, niſi ejuſdem recordemur. Deinde in libera Mentis poteſtate non eſt rei alicujus recordari, vel ejuſdem oblivifci. Quare hoc tantum in Mentis poteſtate eſſe creditur, quod rem, cujus recordamur, vel tacere, vel loqui ex ſolo Mentis decreto poſſumus. Verum cum nos loqui ſomniamus, credimus nos ex libero Mentis decreto loqui, nec tamen loquimur, vel, ſi loquimur, id ex Corporis ſpontaneo motu fit. Somniamus deinde, nos quaedam homines celare, idque eodem Mentis decreto, quo, dum vigilamus, ea, quae ſcimus, tacemus. Somniamus denique, nos ex Mentis decreto quaedam agere, quae, dum vigilamus, non audemus, atque adeo pervelim ſcire, an in Mente duo decretorum genera dentur, Phantaſticorum unum et Liberorum alterum? Quod ſi eo uſque inſanire non libet, neceſſario concedendum eſt, hoc Mentis decretum, quod liberum eſſe creditur, ab ipſa imaginatione ſive memoria non diſtingui, nec aliud eſſe praeter illam affirmationem, quam idea, quatenus idea eſt, neceſſario involvit; (*vide Pr.* 49. *p.* 2.) Atque adeo haec

haec Mentis decreta eadem neceſſitate in Mente oriuntur, ac ideae rerum actu exiſtentium. Qui igitur credunt, ſe ex libero Mentis decreto loqui vel tacere, vel quicquam agere, oculis apertis ſomniant.

PROPOS. III. *Mentis actiones ex ſolis ideis adaequatis oriuntur; paſſiones autem a ſolis inadaequatis pendent.*

[101] DEMONSTR. Primum, quod Mentis eſſentiam conſtituit, nihil aliud eſt, quam idea Corporis actu exiſtentis, (*per Prop.* 11. *et* 13. *p.* 2.) quae (*per Prop.* 15. *p.* 2) ex multis aliis componitur, quarum quaedam (*per Coroll. Prop.* 38. *p.* 2) ſunt adaequatae, quaedam autem inadaequatae. (*per Coroll. Prop.* 29. *p.* 2.) Quicquid ergo ex Mentis natura ſequitur et cujus Mens cauſa eſt proxima, per quam id debet intelligi, neceſſario ex idea adaequata, vel inadaequata ſequi debet. At quatenus Mens (*per Prop.* 1. *hujus*) ideas habet inadaequatas, eatenus neceſſario patitur; ergo Mentis actiones ex ſolis ideis adaequatis ſequuntur et Mens propterea tantum patitur, quia ideas habet inadaequatas. *Q. E. D.*

SCHOL. Videmus itaque paſſiones ad Mentem non referri, niſi quatenus aliquid habet, quod negationem involvit, ſive quatenus conſideratur naturae pars, quae per ſe abſque aliis non poteſt clare et diſtincte percipi; et hac ratione oſtendere poſſem, paſſiones eodem modo ad res ſingulares, ac ad Mentem referri, nec alia ratione poſſe percipi; ſed meum inſtitutum eſt, de ſola Mente humana agere.

PROPOS. IV. *Nulla res, niſi a cauſa externa, poteſt deſtrui.*

DEMONSTR. Haec Propoſitio per ſe patet; definitio enim cujuscunque rei ipſius rei eſſentiam affirmat, ſed non negat; ſive rei eſſentiam ponit, ſed non tollit. Dum itaque ad rem ipſam tantum, non autem ad cauſas externas attendimus, nihil in eadem

poteri-

poterimus invenire, quod ipſam poſſit deſtruere. *Q. E. D.*

PROPOS. V. *Res eatenus contrariae ſunt naturae, hoc eſt, eatenus in eodem ſubjecto eſſe nequeunt, quatenus una alteram poteſt deſtruere.*

DEMONSTR. Si enim inter ſe convenire, [162] vel in eodem ſubjecto ſimul eſſe poſſent, poſſet ergo in eodem ſubjecto aliquid dari, quod ipſum poſſet deſtruere, quod (*per Prop. praeced.*) eſt abſurdum. Ergo res etc. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Unaquaeque res, quantum in ſe eſt, in ſuo Eſſe perſeverare conatur.*

DEMONSTR. Res enim ſingulares modi ſunt, quibus Dei attributa certo et determinato modo exprimuntur, (*per Coroll. Prop.* 25. *p.* 1.) hoc eſt (*per Prop.* 34. *p.* 1.) res, quae Dei potentiam, qua Deus eſt et agit, certo et determinato modo exprimunt; neque ulla res aliquid in ſe habet, a quo poſſit deſtrui, ſive quod ejus exiſtentiam tollat (*per Prop.* 4. *hujus*). Sed contra ei omni, quod ejusdem exiſtentiam poteſt tollere, opponitur; (*per Prop. praeced.*) adeoque quantum poteſt et in ſe eſt, in ſuo Eſſe perſeverare conatur. *Q. E. D.*

PROPOS. VII. *Conatus, quo unaquaeque res in ſuo Eſſe perſeverare conatur, nihil eſt praeter ipſius rei actualem eſſentiam.*

DEMONSTR. Ex data cujuscunque rei eſſentia quaedam neceſſario ſequuntur, (*per Prop.* 36. *p.* 1.) nec res aliud poſſunt, quam id, quod ex determinata earum natura neceſſario ſequitur; (*per Prop.* 29. *p.* 1.) quare cujuscunque rei potentia, ſive conatus, quo ipſa vel ſola, vel cum aliis quidquam agit, vel agere conatur, hoc eſt, *per Prop.* 6. *hujus*) potentia, ſive conatus, quo in ſuo Eſſe perſeverare conatur, nihil eſt praeter ipſius rei datam, ſive actualem eſſentiam. *Q. E. D.*

PRO-

[103] PROPOS. VIII. *Conatus, quo unaquaeque res in ſuo Eſſe perſeverare conatur, nullum tempus finitum, ſed indefinitum involvit.*

DEMONSTR. Si enim tempus limitatum involveret, quod rei durationem determinaret, tum ex ſola ipſa potentia, qua res exiſtit, ſequeretur, quod res poſt limitatum illud tempus non poſſet exiſtere, ſed deberet deſtrui; atqui hoc (*per Prop.* 4. *hujus*) eſt abſurdum: ergo conatus, quo res exiſtit, nullum tempus definitum involvit; ſed contra, quoniam, (*per eandem Prop.* 4. *hujus*) ſi a nulla externa cauſa deſtruatur, eadem potentia, qua jam exiſtit, exiſtere perget ſemper; ergo hic conatus tempus indefinitum involvit. *Q. E. D.*

PROPOS. IX. *Mens tam quatenus claras et diſtinctas, quam quatenus confuſas habet ideas, conatur in ſuo Eſſe perſeverare indefinita quadam duratione et hujus ſui conatus eſt conſcia.*

DEMONSTR. Mentis eſſentia ex ideis adaequatis et inadaequatis conſtituitur, (*ut in Prop.* 3. *hujus oſtendimus*) adeoque (*per Prop.* 7. *hujus*) tam quatenus has, quam quatenus illas habet, in ſuo Eſſe perſeverare conatur; idque (*per Prop.* 8. *hujus*) indefinita quadam duratione. Cum autem Mens (*per Prop.* 23. *p.* 2.) per ideas affectionum Corporis neceſſario ſui ſit conſcia, eſt ergo (*per Prop.* 7. *hujus*) Mens ſui conatus conſcia. *Q. E. D.*

SCHOL. Hic conatus, cum ad Mentem ſolam refertur, Voluntas appellatur; ſed cum ad Mentem et Corpus ſimul refertur, vocatur Appetitus, qui proinde nihil aliud eſt, quam ipſa hominis eſſentia, ex cujus natura ea, quae ipſius conſervationi inſerviunt, neceſſario ſequuntur; atque adeo homo ad eadem agendum determinatus eſt. Deinde inter appe-
[104] titum et cupiditatem nulla eſt differentia, niſi quod cupiditas ad homines plerumque referatur, quatenus

tenus ſui appetitus ſunt conſcii et propterea ſic definiri poteſt, nempe, *Cupiditas eſt appetitus cum ejusdem conſcientia.* Conſtat itaque ex his omnibus, nihil nos conari, velle, appetere, neque cupere, quia id bonum eſſe judicamus; ſed contra nos propterea, aliquid bonum eſſe, judicare, quia id conamur, volumus, appetimus, atque cupimus.

Propos. X. *Idea, quae Corporis noſtri exiſtentiam ſecludit, in noſtra Mente dari nequit; ſed eidem eſt contraria.*

Demonstr. Quicquid Corpus noſtrum poteſt deſtruere, in eodem dari nequit, (*per Prop.* 5. *hujus*) adeoque neque ejus rei idea poteſt in Deo dari, quatenus noſtri Corporis ideam habet, (*per Coroll. Prop.* 9. *p.* 2.) hoc eſt, (*per Prop.* 11. *et* 13. *p.* 2.) ejus rei idea in noſtra Mente dari nequit; ſed contra, quoniam (*per Prop.* 11. *et* 13. *p.* 2) primum, quod Mentis eſſentiam conſtituit, eſt idea corporis actu exiſtentis, primum et praecipuum noſtrae Mentis conatus eſt, (*per Prop* 7. *hujus.*) Corporis noſtri exiſtentiam affirmare; atque adeo idea, quae Corporis noſtri exiſtentiam negat, noſtrae Menti eſt contraria etc. *Q. E. D.*

Propos. XI. *Quicquid Corporis noſtri agendi potentiam auget, vel minuit; juvat, vel coërcet, ejuſdem rei idea Mentis noſtrae cogitandi potentiam auget, vel minuit, juvat, vel coërcet.*

Demonstr. Haec Propoſitio patet ex Propoſitione 7. Partis 2. vel etiam ex Propoſitione 14. Partis 2.

Schol. Videmus itaque Mentem magnas poſſe pati mutationes et jam ad majorem, jam autem ad minorem perfectionem tranſire, quae quidem paſſiones nobis explicant affectus Laetitiae et Tri- [105]
ſtitiae Per *Laetitiam* itaque in ſequentibus intelligam *paſsionem, qua Mens ad majorem perfectionem tranſit.* Per *Triſtitiam* autem *paſsionem, qua ipſa ad minorem tranſit perfectionem.* Porro *affectum*

ctum Laetitiae, ad Mentem et Corpus ſimul relatum, Titillationem, vel *Hilaritatem* voco; *Triſtitiae* autem *Dolorem*, vel *Melancholiam*. Sed notandum, Titillationem et Dolorem ad hominem referri, quando una ejus pars prae reliquis eſt affecta; Hilaritatem autem et Melancholiam, quando omnes pariter ſunt affectae. Quid deinde Cupiditas ſit, in Scholio Propoſitionis 9. hujus Partis explicui et praeter hos tres nullum alium agnoſco affectum primarium: reliquos ex his tribus oriri in ſeqq. oſtendam. Sed antequam ulterius pergam, lubet hic fuſius Propoſitionem 10. hujus Partis explicare, ut clarius intelligatur, qua ratione idea ideae ſit contraria.

In Scholio Propoſitionis 17. Partis 2. oſtendimus, ideam, quae Mentis eſſentiam conſtituit, Corporis exiſtentiam tamdiu involvere, quamdiu ipſum Corpus exiſtit. Deinde ex iis, quae in Coroll. Prop. 8. Part. 2. et in ejusdem Schol. oſtendimus, ſequitur, praeſentem noſtrae Mentis exiſtentiam ab hoc ſolo pendere, quod ſc. Mens actualem Corporis exiſtentiam involvit. Denique Mentis potentiam, qua ipſa res imaginatur, earumque recordatur, ab hoc etiam pendere oſtendimus, (*vid Prop.* 17. *et* 18. *p.* 2. *cum ejus Scholio*) quod ipſa actualem Corporis exiſtentiam involvit. Ex quibus ſequitur, Mentis praeſentem exiſtentiam, ejusque imaginandi potentiam tolli, ſimulatque Mens praeſentem Corporis exiſtentiam affirmare deſinit. At cauſa, cur Mens hanc Corporis exiſtentiam affirmare deſinit, non poteſt eſſe ipſa Mens, (*per Prop.* 4. *hujus*) nec etiam, quod Corpus eſſe deſinit. Nam (*per Prop.* 6. *p.* 2.) cauſa, cur Mens Corporis exiſtentiam affirmat, non eſt, quia Corpus exiſtere incepit: quare, per eandem rationem, nec ipſius Corporis exiſtentiam affirmare deſinit, quia Corpus eſſe deſinit; ſed (*per Prop.* 8. *p.* 2.) hoc ab alia idea oritur, quae noſtri Corporis et conſequenter noſtrae Mentis, praeſentem exiſtentiam ſeclu-

ſecludit, quaeque adeo ideae, quae noſtrae Mentis eſſentiam conſtituit, eſt contraria.

PROPOS. XII. *Mens, quantum poteſt, ea imaginari conatur, quae Corporis agendi potentiam augent, vel juvant.* [106]

DEMONSTR. Quamdiu humanum Corpus affectum eſt modo, qui naturam corporis alicujus externi involvit, tamdiu Mens humana idem corpus, ut praeſens, contemplabitur, (*per Prop.* 17. *p.* 2.) et conſequenter (*per Prop.* 7. *p.* 2.) quamdiu Mens humana aliquod externum corpus, ut praeſens, contemplatur, hoc eſt, (*per ejuſdem Prop. Schol.*) imaginatur, tamdiu humanum Corpus affectum eſt modo, qui naturam ejuſdem corporis externi involvit; atque adeo, quamdiu Mens ea imaginatur, quae corporis noſtri agendi potentiam augent, vel juvant, tamdiu Corpus affectum eſt modis, qui ejuſdem agendi potentiam augent, vel juvant; (*vid. Poſt.* 1. *hujus*) et conſequenter (*per Prop.* 11. *huius*) tamdiu Mentis cogitandi potentia augetur, vel juvatur; ac proinde (*per Prop.* 6. *vel* 9. *hujus*) Mens, quantum poteſt, eadem imaginari conatur. *Q. E. D.*

PROPOS. XIII. *Cum Mens ea imaginatur, quae Corporis agendi potentiam minuunt, vel coërcent, conatur, quantum poteſt, rerum recordari, quae horum exiſtentiam ſecludunt.*

DEMONSTR. Quamdiu Mens quicquam tale imaginatur, tamdiu Mentis et Corporis potentia minuitur, vel coërcetur, (*ut in praeced. Prop. demonſtravimus*) et nihilominus id tamdiu imaginabitur, donec Mens aliud imaginetur, quod hujus praeſentem exiſtentiam ſecludat, (*per Prop.* 17. *p.* 2.) hoc eſt, (ut modo oſtendimus) Mentis et Corporis potentia tamdiu minuitur, vel coërcetur, donec Mens aliud imaginetur, quod hujus exiſtentiam ſecludit, quodque adeo Mens, (*per Prop.* 9. *hujus*) quantum poteſt, imaginari, vel recordari conabitur. *Q. E. D.*

Co-

COROLL. Hinc ſequitur, quod Mens ea imagi-
[107] nari averſatur, quae ipſius et Corporis potentiam minuunt, vel coërcent.

SCHOL. Ex his clare intelligimus, quid Amor, quidque Odium ſit. Nempe *Amor* nihil aliud *eſt*, quam *Laetitia, concomitante idea cauſae externae; et Odium* nihil aliud, quam *Triſtitia, concomitante idea cauſae externae.* Videmus deinde, quod ille, qui amat, neceſſario conatur rem, quam amat, praeſentem habere et conſervare; et contra, qui odit, rem, quam odio habet, amovere et deſtruere conatur. Sed de his omnibus in ſqq. prolixius.

PROPOS. XIV. *Si Mens duobus affectibus ſimul affecta ſemel fuit, ubi poſtea eorum alterutro afficietur, afficietur etiam altero.*

DEMONSTR. Si Corpus humanum a duobus corporibus ſimul affectum ſemel fuit, ubi Mens poſtea eorum alterutrum imaginatur, ſtatim et alterius recordabitur. (*per Prop.* 18. *p.* 2.) At Mentis imaginationes magis noſtri Corporis affectus, quam corporum externorum naturam indicant: (*per Coroll* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.) ergo ſi Corpus et conſequenter Mens (*vid. Defin.* 3. *hujus*) duobus affectibus ſemel affecta fuit, ubi poſtea eorum alterutro afficietur, afficietur etiam altero. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Res quaecunque poteſt eſſe per accidens cauſa Laetitiae, Triſtitiae, vel Cupiditatis.*

DEMONSTR. Ponatur Mens duobus affectibus ſimul affici, uno ſcilicet, qui ejus agendi potentiam neque auget, neque minuit, et altero, qui eandem vel auget, vel minuit (*vid. Poſt.* 1. *hujus.*) Ex praecedenti Propoſitione patet, quod ubi Mens poſtea illo a ſua vera cauſa, quae (*per hypotheſin*) per ſe ejus cogitandi potentiam nec auget, nec minuit, affi- [108]
cietur, ſtatim et hoc altero, qui ipſius cogitandi po-

tentiam

tentiam auget, vel minuit, hoc eſt (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) Laetitia, vel Triſtitia afficietur; atque adeo, illa res non per ſe, ſed per accidens cauſa erit Laetitiae, vel Triſtitiae. Atque hac eadem via facile oſtendi poteſt, rem illam poſſe per accidens cauſam eſſe Cupiditatis. *Q. E. D.*

Coroll. Ex eo ſolo, quod rem aliquam affectu Laetitiae, vel Triſtitiae, cujus ipſa non eſt cauſa efficiens, contemplati ſumus, eandem amare, vel odio habere poſſumus.

Demonstr. Nam ex hoc ſolo fit, (*per Prop.* 14. *huius*) ut Mens, hanc rem poſtea imaginando, affectu Laetitiae vel Triſtitiae afficiatur, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) ut Mentis et Corporis potentia augeatur vel minuatur etc. Et conſequenter (*per Prop.* 12. *huius*) ut Mens eandem imaginari cupiat, vel (*per Coroll. Prop.* 13. *huius*) averſetur, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ut eandem amet, vel odio habeat. *Q. E. D.*

Schol. Hinc intelligimus, qui fieri poteſt, ut quaedam amemus, vel odio habeamus, abſque ulla cauſa nobis cognita; ſed tantum ex Sympathia (ut ajunt) et Antipathia. Atque huc referenda etiam ea objecta, quae nos Laetitia vel Triſtitia afficiunt ex eo ſolo, quod aliquid ſimile habent objectis, quae nos iiſdem affectibus afficere ſolent, ut in ſeq. Prop. oſtendam. Scio equidem Auctores, qui primi haec nomina Sympathiae et Antipathiae introduxerunt, ſignificare iiſdem voluiſſe rerum occultas quaſdam qualitates; ſed nihilominus credo nobis licere, per eadem notas vel manifeſtas etiam qualitates intelligere.

Propos. XVI. *Ex eo ſolo, quod rem aliquam aliquid habere imaginamur ſimile obiecto, quod Mentem Laetitia vel Triſtitia afficere ſolet; quamvis id, in quo res obiecto eſt ſimilis, non ſit horum affe-* [109]

ctuum

ctuum efficiens causa; eam tamen amabimus, vel odio habebimus.

DEMONSTR. Id, quod simile est objecto, in ipso objecto (*per hypothesin*) cum affectu Laetitiae, vel Tristitiae contemplati sumus; atque adeo, (*per Prop.* 14. *huius*) cum Mens ejus imagine afficietur, statim etiam hoc vel illo afficietur affectu et consequenter res, quam hoc idem habere percipimus, erit (*per Prop.* 15. *huius*) per accidens Laetitiae vel Tristitiae causa; adeoque, (*per praec. Coroll.*) quamvis id, in quo objecto est similis, non sit horum affectuum causa efficiens, eam tamen amabimus, vel odio habebimus. *Q. E. D.*

PROPOS. XVII. *Si res, quae nos Tristitiae affectu afficere solet, aliquid habere imaginamur simile alteri, quae nos aeque magno Laetitiae affectu solet afficere, eandem odio habebimus et simul amabimus.*

DEMONSTR. Est enim (*per hypothesin*) haec res per se Tristitiae causa et (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) quatenus eandem hoc affectu imaginamur, eandem odio habemus: et quatenus praeterea aliquid habere imaginamur simile alteri, quae nos aeque magno Laetitiae affectu afficere solet, aeque magno Laetitiae conamine amabimus; (*per Prop. praec.*) atque adeo eandem odio habebimus, et simul amabimus. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec *Mentis constitutio, quae scilicet ex duobus contrariis affectibus oritur, animi* vocatur *fluctuatio*, quae proinde affectum respicit, ut dubitatio imaginationem; (*vid. Schol. Prop.* 44. P. 2.) nec animi fluctuatio et dubitatio inter se differunt, nisi secundum majus et minus. Sed notandum, me in Propositione praecedenti has animi fluctuationes ex causis deduxisse, quae per se unius et per accidens alterius affectus sunt causa; quod ideo feci, quia sic faci-

facilius ex praecedentibus deduci poterant; at non, quod negem, animi fluctuationes plerumque oriri ab objecto, quod utriusque affectus sit efficiens [11] causa. Nam Corpus humanum (*per Post.* 1 *p.* 2.) ex plurimis diversae naturae individuis componitur, atque adeo (*per Ax.* 1. *post. Lem.* 3. *quod vide post Prop.* 13. *p.* 2) ab uno, eodemque corpore plurimis, diversisque modis potest affici; et contra, quia una eademque res multis modis potest affici; multis ergo etiam, diversisque modis unam, eandemque corporis partem afficere poterit. Ex quibus facile concipere possumus, unum idemque objectum posse esse causam multorum contrariorumque affectuum.

Propos. XVIII. *Homo ex imagine rei praeteritae, aut futurae eodem Laetitiae et Tristitiae affectu afficitur, ac ex imagine rei praesentis.*

Demonstr. Quamdiu homo rei alicujus imagine affectus est, rem ut praesentem, tametsi non existat, contemplabitur, (*per Prop.* 17. *p.* 2. *cum eiusdem Coroll.*) nec ipsam ut praeteritam aut futuram imaginatur; nisi quatenus ejus imago juncta est imagini temporis praeteriti, aut futuri; (*vid. Schol. Prop.* 44. *p.* 2.) Quare rei imago, in se sola considerata, eadem est, sive ad tempus futurum, vel praeteritum, sive ad praesens referatur, hoc est, (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.) Corporis constitutio, seu affectus idem est, sive imago sit rei praeteritae, vel futurae, sive praesentis; atque adeo affectus Laetitiae et Tristitiae idem est, sive imago sit rei praeteritae, aut futurae, sive praesentis. *Q. E. D.*

Schol. Rem eatenus praeteritam, aut futuram hic voco, quatenus ab eadem affecti fuimus, aut afficiemur. Ex. gr. quatenus ipsam vidimus, aut videbimus, nos refecit, aut reficiet, nos laesit, aut laedet etc. Quatenus enim eandem sic imaginamur, eatenus ejus existentiam affirmamus, hoc est, Corpus nullo affectu afficitur, qui rei existentiam seclu-

 dat;

dat; atque adeo (*per Prop.* 17. *p.* 2.) Corpus ejusdem rei imagine eodem modo afficitur, ac si res ipsa praesens adesset. Verum enim vero, quia plerumque fit, ut ii, qui plura sunt experti, fluctuent, quamdiu rem, ut futuram, vel praeteritam contemplantur, deque rei eventu ut plurimum dubitent, [III] (*vid. Schol. Prop.* 44. *p.* 2.) hinc fit, ut affectus, qui ex similibus rerum imaginibus oriuntur, non sint adeo constantes; sed ut plerumque aliarum rerum imaginibus perturbentur, donec homines de rei eventu certiores fiant.

SCHOL. II. Ex modo dictis intelligimus, quid sit Spes, Metus, Securitas, Desperatio, Gaudium et Conscientiae morsus. *Spes* namque nihil aliud *est*, quam *inconstans Laetitia, orta ex imagine rei futurae, vel praeteritae, de cuius eventu dubitamus. Metus* contra *inconstans Tristitia, ex rei dubiae imagine etiam orta.* Porro si horum affectuum dubitatio tollatur, ex Spe fit *Securitas* et ex Metu *Desperatio*; nempe *Laetitia, vel Tristitia, orta ex imagine rei, quam metuimus, vel speravimus. Gaudium* deinde *est Laetitia, orta ex imagine rei praeteritae, de cuius eventu dubitamus. Conscientiae* denique *morsus est tristitia, opposita gaudio.*

PROPOS. XIX. *Qui id, quod amat, destrui imaginatur, contristabitur: si autem conservari, laetabitur.*

DEMONSTR. Mens, quantum potest, ea imaginari conatur, quae Corporis agendi potentiam augent, vel juvant, (*per Prop.* 12. *huius*) hoc est, (*per Schol. eiusdem Prop.*) ea, quae amat. At imaginatio ab iis juvatur, quae rei existentiam ponunt et contra coërcetur iis, quae rei existentiam secludunt; (*per Prop.* 17. *p.* 2.) ergò rerum imagines, quae rei amatae existentiam ponunt, Mentis conatum, quo rem amatam imaginari conatur, juvant, hoc est,

(*per*

(*per Schol. Prop.* 11. *huius*) Laetitia Mentem afficiunt; et quae contra rei amatae existentiam secludunt, eundem Mentis conatum coërcent, hoc est, (*per idem Schol.*) Tristitia Mentem afficiunt. Qui itaque id, quod amat, destrui imaginatur, contristabitur etc. *Q. E. D.*

Propos. XX. *Qui id, quod odio habet,* [112] *destrui imaginatur, laetabitur.*

Demonstr. Mens (*per* 13. *Prop. hujus*) ea imaginari conatur, quae rerum existentiam, quibus Corporis agendi potentia minuitur, vel coërcetur, secludunt, hoc est, (*per Schol. ejusdem Prop.*) ea imaginari conatur, quae rerum, quas odio habet, existentiam secludunt; atque adeo rei imago, quae existentiam ejus, quod Mens odio habet, secludit, hunc Mentis conatum juvat, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) Mentem Laetitia afficit. Qui itaque id, quod odio habet, destrui imaginatur, laetabitur. *Q. E. D.*

Propos. XXI. *Qui id, quod amat, Laetitia, vel Tristitia affectum imaginatur, Laetitia etiam, vel Tristitia afficietur; et uterque hic affectus major, aut minor erit in amante, prout uterque maior, aut minor est in re amata.*

Demonstr. Rerum imagines, (*ut in Prop* 19. *huius demonstravimus*) quae rei amatae existentiam ponunt, Mentis conatum, quo ipsam rem amatam imaginari conatur, juvant. Sed Laetitia existentiam rei laetae ponit, et eo magis, quo Laetitiae affectus major est: est enim (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) transitio ad majorem perfectionem. Ergo imago Laetitiae rei amatae in amante ipsius Mentis conatum juvat, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) amantem Laetitia afficit et eo majori, quo major hic affectus in re amata fuerit. Quod erat primum. Deinde

de quatenus re aliqua Triſtitia afficitur, eatenus deſtruitur et eo magis, quo majori afficitur Triſtitia; (*per idem Schol. Prop.* 11. *huius*) adeoque (*per Prop.* 19. *huius*) qui id, quod amat, Triſtitia affici imaginatur, Triſtitia etiam afficietur et eo majori, quo major hic affectus in re amata fuerit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXII. *Si aliquem imaginamur Lae-*
[113] *titia afficere rem, quam amamus, Amore erga eum afficiemur. Si contra eundem imaginamur Triſtitia eandem afficere; econtra Odio etiam contra ipſum afficiemur.*

DEMONSTR. Qui rem, quam amamus, Laetitia, vel Triſtitia afficit, ille nos Laetitia, vel Triſtitia etiam afficit, ſi nimirum rem amatam Laetitia illa, vel Triſtitia affectam imaginamur. (*per praeced. Prop.*) At haec Laetitia, vel Triſtitia in nobis ſupponitur dari, concomitante idea cauſae externae; ergo, (*per Schol. Prop* 13. *huius*) ſi aliquem imaginamur Laetitia, vel Triſtitia afficere rem, quam amamus, erga eundem Amore, vel Odio afficiemur. *Q. E. D.*

SCHOL. Propoſitio 21. nobis explicat, quid ſit *Commiſeratio*, quam definire poſſumus, quod *ſit Triſtitia orta ex alterius damno.* Quo autem nomine appellanda ſit Laetitia, quae ex alterius bono oritur, neſcio. Porro *Amorem erga illum, qui alteri bene fecit, Favorem*, et contra *Odium erga illum, qui alteri male fecit, Indignationem* appellabimus. Denique notandum, nos non tantum miſereri rei, quam amavimus, (*ut in Prop.* 21. *oſtendimus*) ſed etiam ejus, quam antea nullo affectu proſecuti ſumus; modo eam nobis ſimilem judicemus, (ut infra oſtendam); atque adeo ei etiam favere, qui ſimili bene fecit et contra in eum indignari, qui ſimili damnum intulit.

PROPOS. XXIII. *Qui id, quod odio habet, Triſtitia affectum imaginatur, laetabitur; ſi contra*

idem

idem Laetitia affectum esse imaginetur, contristabitur; et uterque hic affectus maior, aut minor erit, prout eius contrarius maior, aut minor est in eo, quod odio habet.

DEMONSTR. Quatenus res odiosa Tristitia [114] afficitur, eatenus destruitur et eo magis, quo majori Tristitia afficitur. (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) Qui igitur (*per Prop.* 20. *huius*) rem, quam odio habet, Tristitia affici imaginatur, Laetitia contra afficietur; et eo majori, quo majori Tristitia rem odiosam affectam esse imaginatur; quod erat primum. Deinde Laetitia existentiam rei laetae ponit, (*per idem Schol. Prop.* 11. *huius*) et eo magis, quo major Laetitia concipitur. Si quis eum, quem odio habet, Laetitia affectum imaginatur, haec imaginatio (*per Prop.* 13. *huius*) ejusdem conatum coërcebit, hoc est, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) is, qui odio habet, Tristitia afficietur. etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Laetitia vix solida, et absque ullo animi conflictu esse potest. Nam (ut statim in Propositione 27. hujus ostendam) quatenus rem sibi similem Tristitiae affectu affici imaginatur, eatenus contristari debet; et contra, si eandem Laetitia affici imaginetur. Sed hic ad solum Odium attendimus.

PROPOS. XXIV. *Si aliquem imaginamur Laetitia afficere rem, quam odio habemus, Odio etiam erga eum afficiemur. Si contra eundem imaginamur Tristitia eandem rem afficere, Amore erga ipsum afficiemur.*

DEMONSTR. Demonstratur eodem modo haec Propositio, ac Propositio 22. hujus, quam vide.

SCHOL. Hi et similes Odii affectus ad *Invidiam* referuntur, quae propterea nihil aliud est, quam ipsum *Odium*, *quatenus id consideratur hominem ita disponere, ut malo alterius gaudeat et contra ut eiusdem bono contristetur.*

PRO-

[115] PROPOS. XXV. *Id omne de nobis, deque re amata affirmare conamur, quod, nos, vel rem amatam Laetitia afficere, imaginamur; et contra id omne negare, quod, nos, vel rem amatam Tristitia afficere, imaginamur.*

DEMONSTR. Quod rem amatam Laetitia, vel Tristitia afficere imaginamur, id nos Laetitia, vel Tristitia afficit. (*per Prop.* 21. *huius.*) At Mens (*per Prop.* 12. *huius*) ea, quae nos Laetitia afficiunt, quantum potest, conatur imaginari, hoc est, (*per Prop.* 17 *p.* 2. *et eius Coroll.*) ut praesentia contemplari; et contra, (*per Prop.* 13. *huius*) quae nos Tristitia afficiunt, eorum existentiam secludere; ergo id omne de nobis, deque re amata affirmare conamur, quod, nos, vel rem amatam Laetitia afficere, imaginamur et contra. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVI. *Id omne de re, quam odio habemus, affirmare conamur, quod ipsam Tristitia afficere imaginamur et id contra negare, quod ipsam Laetitia afficere imaginamur.*

DEMONSTR. Sequitur Propositio ex Propositione 23. ut praecedens ex Propositione 21. hujus.

SCHOL. His videmus, facile contingere, ut homo de se, deque re amata plus justo et contra de re, quam odit, minus justo sentiat, quae quidem imaginatio, quando ipsum hominem respicit, qui de se plus justo sentit, Superbia vocatur et species Delirii est, quia homo oculis apertis somniat, se omnia illa posse, quae sola imaginatione assequitur, quaeque propterea, veluti realia, contemplatur, iisque exultat, quamdiu ea imaginari non potest, quae horum existentiam secludunt et ipsius agendi potentiam determinant. *Est* igitur *Superbia Laetitia ex eo orta, quod homo de se plus iusto sentit.* Deinde [116] *Laetitia, quae ex eo oritur, quod homo de alio plus iusto sentit, Existimatio* vocatur; et illa deni-

que

que *Despectus*, *quae ex eo oritur*, *quod de alio minus justo sentit*.

PROPOS. XXVII. *Ex eo*, *quod rem nobis similem et quam nullo affectu prosecuti sumus*, *aliquo affectu affici imaginamur*, *eo ipso simili affectu afficimur*.

DEMONSTR. Rerum imagines sunt Corporis humani affectiones, quarum ideae corpora externa, veluti nobis praesentia, repraesentant, (*per Schol. Prop.* 17. *p.* 2.) hoc est, (*per Prop.* 16. *p.* 2.) quarum ideae naturam nostri Corporis et simul praesentem externi corporis naturam involvunt. Si igitur corporis externi natura similis sit naturae nostri Corporis, tum idea corporis externi, quod imaginamur, affectionem nostri Corporis involvet similem affectioni corporis externi; et consequenter, si aliquem nobis similem aliquo affectu affectum imaginamur, haec imaginatio affectionem nostri Corpus huic affectui similem exprimet; adeoque ex hoc, quod rem aliquam nobis similem aliquo affectu affici imaginamur, simili cum ipsa affectu afficimur. Quod si rem nobis similem odio habeamus, eatenus (*per Prop.* 23. *hujus*) contrario affectu cum ipsa afficiemur, non autem simili. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec affectuum imitatio, quando ad Tristitiam refertur, vocatur *Commiseratio*; (*de qua vide Schol. p.* 22. *hujus*) sed ad Cupiditatem relata *Aemulatio*, quae proinde nihil aliud *est*, quam *alicujus rei Cupiditas*, *quae in nobis ingeneratur ex eo*, *quod alios nobis similes eandem Cupiditatem habere imaginamur*.

COROLL. Si aliquem, quem nullo affectu prosecuti sumus, imaginamur Laetitia afficere rem nobis similem, Amore erga eundem afficiemur. Si contra eundem imaginamur eandem Tristitia afficere, contra Odio erga ipsum afficiemur.

DEMONSTR. Haec eodem modo ex Propoſitione [117] praecedente demonſtratur, ac Propoſitio 22. hujus, ex Propoſitione 21.

COROLL. II. Rem, cujus nos miſeret, odio habere non poſſumus ex eo, quod ipſius miſeria nos Triſtitia afficit.

DEMONSTR. Si enim ex eo nos eandem odio habere poſſemus, tum (*per Prop.* 23. *hujus*) ex ipſius Triſtitia laetaremur, quod eſt contra Hypotheſin.

COROLL. III. Rem, cujus nos miſeret, a miſeria, quantum poſſumus, liberare conabimur.

DEMONSTR. Id, quod rem, cujus nos miſeret, Triſtitia afficit, nos ſimili etiam Triſtitia afficit; (*per Prop. praeced.*) adeoque omne id, quod ejus rei exiſtentiam tollit, ſive quod rem deſtruit, comminiſci conabimur, (*per Prop.* 13. *hujus*) hoc eſt (*per Prop.* 9. *huius*) id deſtruere appetemus, ſive ad id deſtruendum determinabimur; atque adeo rem, cujus miſeremur, a ſua miſeria liberare conabimur. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec voluntas, ſive appetitus benefaciendi, qui ex eo oritur, quod rei, in quam beneficium conferre volumus, nos miſeret, *Benevolentia* vocatur, quae proinde nihil aliud *eſt*, quam *Cupiditas ex commiſeratione orta.* Caeterum de Amore et Odio erga illum, qui rei, quam nobis ſimilem eſſe imaginamur, bene, aut male fecit, vide Schol. Prop. 22. hujus.

PROPOS. XXVIII. *Id omne, quod ad Laetitiam conducere imaginamur, conamur promovere, ut fiat; quod vero eidem repugnare, ſive ad Triſtitiam conducere imaginamur, amovere, vel deſtruere conamur.*

DEMONSTR. Quod ad Laetitiam conducere [118] imaginamur, quantum poſſumus, imaginari conamur, (*per Prop.* 12. *hujus*) hoc eſt, (*per Prop.*

17.

17. *p.* 2.) id, quantum poſſumus, conabimur ut praeſens, ſive ut actu exiſtens contemplari. Sed Mentis conatus, ſeu potentia in cogitando aequalis et ſimul natura eſt cum Corporis conatu, ſeu potentia in agendo: (*ut clare ſequitur ex Coroll. Prop.* 7. *et Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) ergo, ut id exiſtat, abſolute conamur, ſive (*quod per Schol. Prop.* 9. *hujus idem eſt*) appetimus et intendimus; quod erat primum. Deinde ſi id, quod Triſtitiae cauſam eſſe credimus, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ſi id, quod odio habemus, deſtrui imaginamur, laetabimur, (*per Prop.* 20. *hujus*) adeoque idem (*per primam huius partem*) conabimur deſtruere, ſive (*per Prop.* 13. *huius*) a nobis amovere, ne ipſum, ut praeſens contemplemur; quod erat ſecundum; Ergo id omne, quod ad Laetitiam, etc. *Q. E. D.*

Propos. XXIX. *Nos id omne etiam agere conabimur, quod* *) *homines cum Laetitia aſpicere imaginamur et contra id agere averſabimur, quod homines averſari imaginamur.*

Demonstr. Ex eo, quod imaginamur homines aliquid amare, vel odio habere, nos idem amabimus, vel odio habebimus, (*per Prop.* 27. *huius*) hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) eo ipſo ejus rei praeſentia laetabimur, vel contriſtabimur; adeoque (*per praec. Prop.*) id omne, quod homines amare, ſive cum Laetitia aſpicere imaginamur, conabimur agere etc. *Q. E. D.*

Schol. Hic conatus aliquid agendi et etiam omittendi, ea ſola de cauſa, ut hominibus placeamus, vocatur Ambitio, praeſertim quando adeo impenſe vulgo placere conamur, ut cum noſtro, aut alterius damno quaedam agamus, vel omittamus; alias Humanitas appellari ſolet. Deinde Laetitiam, qua alterius actionem, qua nos conatus eſt dele- [119]
ctari,

*) NB. *Intellige hic et in ſqq. homines, quos nullo affectu proſequuti ſumus.*

ctari, imaginamur, Laudem voco; Triſtitiam vero, qua contra ejuſdem actionem averſamur, Vituperium voco.

PROPOS. XXX. *Si quis aliquid egit, quod reliquos Laetitia afficere imaginatur, is Laetitia, concomitante idea ſui, tanquam cauſa, afficietur; ſive ſe ipſum cum Laetitia contemplabitur. Si contra aliquid egit, quod reliquos Triſtitia afficere imaginatur, ſe ipſum cum Triſtitia contra contemplabitur.*

DEMONSTR. Qui ſe reliquos Laetitia, vel Triſtitia afficere imaginatur, eo ipſo (*per Prop.* 27. *hujus*) Laetitia, vel Triſtitia afficietur. Cum autem homo (*per Prop* 19. *et* 23. *p.* 2.) ſui ſit conſcius per affectiones, quibus ad agendum determinatur; ergo, qui aliquid egit, quod ipſe imaginatur, reliquos Laetitia afficere, Laetitia cum conſcientia ſui, tanquam cauſa, afficietur, ſive ſeipſum cum Laetitia contemplabitur et contra. *Q. E. D.*

SCHOL. Cum Amor (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) ſit Laetitia, concomitante idea cauſae externae et Odium Triſtitia concomitante etiam idea cauſae externae; erit ergo haec Laetitia et Triſtitia Amoris et Odii ſpecies. Sed quia Amor et Odium ad objecta externa referuntur, ideo hos Affectus aliis nominibus ſignificabimus; nempe Laetitiam, concomitante idea cauſae externae, Gloriam et Triſtitiam huic contrariam Pudorem appellabimus. Intellige, quando Laetitia, vel Triſtitia ex eo oritur, quod homo, ſe laudari, vel vituperari credit; alias Laetitiam, concomitante idea cauſae externae, Acquieſcentiam in ſe ipſo; Triſtitiam vero eidem contrariam Poenitentiam vocabo. Deinde quia (*per Coroll. Prop.* 17. *p.* 2.) fieri poteſt, ut Laetitia, qua aliquis ſe reliquos afficere imaginatur, imaginaria tantum ſit, et (*per Prop.* 25. *hujus*) unusquiſque de ſe id omne conatur imaginari, quod ſe Laetitia afficere imaginatur; facile

cile ergo fieri poteſt, ut glorioſus ſit ſuperbus [120] et ſe omnibus gratum eſſe imaginetur, quando omnibus moleſtus eſt.

Propos. XXXI. *Si aliquem imaginamur amare, vel cupere, vel odio habere aliquid, quod ipſi amamus, cupimus, vel odio habemus, eo ipſo rem conſtantius amabimus etc. Si autem id, quod amamus, eum averſari imaginamur, vel contra, tum animi fluctuationem patiemur.*

Demonstr. Ex eo ſolo, quod aliquem aliquid amare imaginamur, eo ipſo idem amabimus. (*per Prop.* 27. *hujus*) At ſine hoc nos idem amare ſupponimus; accedit ergo Amori nova cauſa, a qua fovetur; atque adeo id, quod amamus, hoc ipſo conſtantius amabimus. Deinde ex eo, quod aliquem aliquid averſari imaginamur, idem averſabimur. (*per eandem Prop.*) At ſi ſupponamus, nos eodem tempore id ipſum amare, eodem ergo tempore hoc idem amabimus, et averſabimur, ſive (*vid. Schol. Prop.* 17. *hujus*) animi fluctuationem patiemur. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc et ex Prop. 28 hujus ſequitur, unumquemque, quantum poteſt, conari, ut unusquiſque id, quod ipſe amat, amet et quod ipſe odit, odio etiam habeat; unde illud Poëtae:

Speremus pariter, pariter metuamus amantes;
Ferreus eſt, ſi quis, quod ſinit alter, amat.

Schol. Hic conatus efficiendi, ut unusquiſque probet id, quod ipſe amat, vel odio habet, revera eſt Ambitio; (*vid. Schol. Prop.* 29. *hujus*) atque adeo videmus, unumquemque ex natura appetere, ut reliqui ex ipſius ingenio vivant, quod dum omnes pariter appetunt, pariter ſibi impedimento, et dum omnes ab omnibus laudari ſeu amari volunt, odio invicem ſunt.

Pro-

PROPOS. XXXII. *Si aliquem re aliqua, qua* [121] *unus solus potiri potest, gaudere imaginamur, conabimur efficere, ne ille illa re potiatur.*

DEMONSTR. Ex eo solo, quod aliquem re aliqua gaudere imaginamur, (*per Prop.* 27. *hujus cum eiusdem* 1. *Coroll.*) rem illam amabimus, eaque gaudere cupiemus. At (*per Hypothesin*) huic Laetitiae obstare imaginamur, quod ille eadem hac re gaudeat; ergo, (*per Prop.* 28. *hujus*) ne ille eadem potiatur, conabimur. *Q. E. D.*

SCHOL. Videmus itaque, cum hominum natura plerumque ita comparatum esse, ut eorum, quibus male est, misereantur et quibus bene est, invideant, et (*per Prop. praec.*) eo majore odio, quo rem, qua alium potiri imaginantur, magis amant. Videmus deinde, ex eadem naturae humanae proprietate, ex qua sequitur, homines esse misericordes, sequi etiam eosdem esse invidos et ambitiosos. Denique, si ipsam experientiam consulere velimus, ipsam haec omnia docere experiemur; praesertim si ad priores nostrae aetatis annos attenderimus. Nam pueros, quia eorum corpus continuo veluti in aequilibrio est, ex hoc solo ridere vel flere experimur, quod alios ridere vel flere vident; et quicquid praeterea vident alios facere, id imitari statim cupiunt, et omnia denique sibi cupiunt, quibus alios delectari imaginantur; nimirum quia rerum imagines, uti diximus, sunt ipsae humani Corporis affectiones, sive modi, quibus Corpus humanum a causis externis afficitur, disponiturque ad hoc vel illud agendum.

PROPOSIT. XXXIII. *Cum rem nobis similem amamus, conamur, quantum possumus, efficere, ut nos contra amet.*

DEMONSTR. Rem, quam amamus, prae reliquis, quantum possumus, imaginari conamur. (*per Prop.*

Prop. 12. *hujus.*) Si igitur res nobis ſit ſimilis, ipſam prae reliquis Laetitia afficere conabimur [122] (*per Prop.* 29. *huius*) ſive conabimur, quantum poſſumus, efficere, ut res amata Laetitia afficiatur, concomitante idea noſtri, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) ut nos contra amet. *Q. E. D.*

Proposit. XXXIV. *Quo maiori affectu rem amatam erga nos affectam eſſe imaginamur, eo magis gloriabimur.*

Demonstr. Nos (*per Prop. praeced.*) conamur, quantum poſſumus, ut res amata nos contra amet, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ut res amata Laetitia afficiatur, concomitante idea noſtri. Quo itaque rem amatam majori Laetitia noſtra de cauſa affectam eſſe imaginamur, eo magis hic conatus juvatur, hoc eſt, (*per Prop.* 11. *hujus cum ejus Schol.*) eo majore Laetitia afficimur. At cum ex eo laetemur, quod alium nobis ſimilem Laetitia affecimus, tum nosmet cum Laetitia contemplamur: (*per Prop.* 30. *huius*) ergo quo majori affectu rem amatam erga nos affectam eſſe imaginamur, eo majori Laetitia nosmet contemplabimur, ſive (*per Schol. Prop.* 30. *huius*) eo magis gloriabimur. *Q. E. D.*

Propos. XXXV. *Si quis imaginatur rem amatam eodem, vel arctiore vinculo Amicitiae, quo ipſe eadem ſolus potiebatur, alium ſibi iungere, Odio erga ipſam rem amatam afficietur et illi alteri invidebit.*

Demonstr. Quo quis majore amore rem amatam erga ſe affectam eſſe imaginatur, eo magis gloriabitur, (*per praeced. Prop.*) hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 30. *huius*) laetabitur; adeoque (*per Prop.* 28. *huius*) conabitur, quantum poteſt, imaginari, rem amatam ipſi quam arctiſſime devinctam, qui quidem conatus, ſive appetitus fomentatur, ſi alium idem ſibi cupere imaginatur (*per Prop.* 11. *huius*).

At

[123] At hic conatus, ſive appetitus ab ipſius rei amatae imagine, concomitante imagine illius, quem res amata ſibi jungit, coërceri ſupponitur; ergo (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) eo ipſo Triſtitia afficietur, concomitante idea rei amatae, tanquam cauſa, et ſimul imagine alterius, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) odio erga rem amatam afficietur et ſimul erga illum alterum, (*per Coroll. Prop.* 15. *hujus*) cui propterea (*per Prop.* 23. *huius*) quod re amata delectatur, invidebit. *Q. E. D.*

SCHOL. Hoc Odium erga rem amatam Invidiae junctum Zelotypia vocatur, quae proinde nihil aliud eſt, quam animi fluctuatio orta ex Amore, et Odio ſimul, concomitante idea alterius, cui invidetur. Praeterea hoc Odium erga rem amatam majus erit pro ratione Laetitiae, qua Zelotypus ex reciproco rei amatae Amore ſolebat affici et etiam pro ratione affectus, quo erga illum, quem ſibi rem amatam jungere imaginatur, affectus erat. Nam ſi eum oderat, eo ipſo rem amatam (*per Prop.* 24. *huius*) odio habebit, quia ipſam id, quod ipſe odio habet, Laetitia afficere imaginatur; et etiam (*per Coroll. Prop.* 15. *huius*) ex eo, quod rei amatae imaginem imagini ejus, quem odit, jungere cogitur, quae ratio plerumque locum habet in Amore erga foeminam; qui enim imaginatur mulierem, quam amat, alteri ſeſe proſtituere, non ſolum ex eo, quod ipſius appetitus coërcetur, contriſtabitur; ſed etiam, quia rei amatae imaginem pudendis et excrementis alterius jungere cogitur, eandem averſatur; ad quod denique accedit, quod Zelotypus non eodem vultu, quem res amata ei praebere ſolebat, ab eadem excipiatur, qua etiam de cauſa amans contriſtatur, ut jam oſtendam.

PROPOS. XXXVI. *Qui rei, qua ſemel delectatus eſt, recordatur, cupit eadem cum iiſdem potiri circumſtantiis, ac cum primo ipſa delectatus eſt.*

DE-

Demonstr. Quicquid homo ſimul cum re, quae ipſum delectavit, vidit, id omne (*per Prop.* 15. *hujus*) erit per accidens Laetitiae cauſa; adeoque (*per Prop.* 28. *huius*) omni eo ſimul cum re, [124] quae ipſum delectavit, potiri cupiet, ſive re cum omnibus iiſdem circumſtantiis potiri cupiet, ac cum primo eadem delectatus eſt. *Q. E. D.*

Coroll. Si itaque unam ex iis circumſtantiis deficere compererit, amans contriſtabitur.

Demonstr. Nam quatenus aliquam circumſtantiam deficere comperit, eatenus aliquid imaginatur, quod ejus rei exiſtentiam ſecludit. Cum autem ejus rei ſive circumſtantiae (*per Prop. praec.*) ſit prae amore cupidus; ergo, (*per Prop.* 19. *huius*) quatenus eandem deficere imaginatur, contriſtabitur. *Q. E. D.*

Schol. Haec Triſtitia, quatenus abſentiam ejus, quod amamus, reſpicit, Deſiderium vocatur.

Propos. XXXVII. *Cupiditas, quae prae Triſtitia vel Laetitia, praeque Odio vel Amore oritur, eo eſt maior, quo affectus maior eſt.*

Demonstr. Triſtitia hominis agendi potentiam (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) minuit, vel coërcet, hoc eſt, (*per Prop.* 27. *huius*) conatum, quo homo in ſuo Eſſe perſeverare conatur, minuit, vel coërcet; adeoque (*per Prop.* 5. *huius*) huic conatui eſt contraria; et quicquid homo Triſtitia affectus conatur, eſt Triſtitiam amovere. At (*per Triſtitiae Defin.*) quo Triſtitia major eſt, eo majori parti hominis agendi potentiae neceſſe eſt opponi; ergo quo major Triſtitia eſt, eo majore agendi potentia conabitur contra homo Triſtitiam amovere, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 9. *huius*) eo majore cupiditate, ſive appetitu conabitur Triſtitiam amovere. Deinde quoniam Laetitia (*per idem Schol. Prop.* 11. *huius*) hominis agendi potentiam auget, vel juvat, facile eadem

 dem

dem via demonſtratur, quod homo, Laetitia affectus, nihil aliud cupit, quam eandem conſervare, idque eo majore Cupiditate, quo Laetitia major erit. [125] Denique, quoniam Odium et Amor ſunt ipſi Laetitiae, vel Triſtitiae affectus, ſequitur eodem modo, quod conatus, appetitus, ſive Cupiditas, quae prae Odio, vel Amore oritur, major erit pro ratione Odii et Amoris. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVIII. *Si quis rem amatam odio habere inceperit, ita ut Amor plane aboleatur, eandem maiore odio, ex pari cauſa, proſequetur, quam ſi ipſam nunquam amaviſſet et eo maiori, quo Amor antea maior fuerat.*

DEMONSTR. Nam ſi quis rem, quam amat, odio habere incipit, plures ejus appetitus coërcentur, quam ſi eandem non amaviſſet. Amor namque Laetitia eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) quam homo, quantum poteſt (*per Prop.* 28. *huius*) conſervare conatur; idque (*per idem Schol.*) rem amatam, ut praeſentem, contemplando, eandemque (*per Prop.* 21. *hujus* Laetitia, quantum poteſt, afficiendo, qui quidem conatus (*per Prop. praec.*) eo eſt major, quo amor major eſt, ut et conatus efficiendi, ut res amata ipſum contra amet. (*vid. Prop.* 33. *hujus*) At hi conatus odio erga rem amatam coërcentur; (*per Coroll. Prop.* 13. *et per Prop.* 23. *hujus*) ergo amans (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) hac etiam de cauſa Triſtitia afficietur et eo majori, quo Amor major fuerat, hoc eſt, praeter Triſtitiam, quae Odii fuit cauſa, alia ex eo oritur, quod rem amavit; et conſequenter majore Triſtitiae affectu rem amatam contemplabitur, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) majori odio proſequetur, quam ſi eandem non amaviſſet et eo majori, quo amor major fuerat. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIX. *Qui aliquem Odio habet, ei malum inferre conabitur, niſi ex eo maius ſibi malum*

lum oriri timeat; et contra, qui aliquem amat, ei eadem lege benefacere conabitur.

Demonstr. Aliquem odio habere eſt (*per* [126] *Schol. Prop.* 13. *hujus*) aliquem, ut Triſtitiae cauſam, imaginari; adeoque (*per Prop.* 28. *huius*) is, qui aliquem odio habet, eundem amovere, vel deſtruere conabitur. Sed ſi inde aliquid triſtius, ſive (quod idem eſt) majus malum ſibi timeat, idque ſe vitare poſſe credit, non inferendo ei, quem odit, malum, quod meditabatur, a malo inferendo (*per eandem Prop.* 28. *hujus*) abſtinere cupiet; idque (*per Prop.* 37. *huius*) majore conatu, quam quo tenebatur inferendi malum, qui propterea praevalebit, ut volebamus. Secundae partis demonſtratio eodem modo procedit. Ergo qui aliquem odio habet etc. *Q. E. D.*

Schol. Per bonum hic intelligo omne genus Laetitiae et quicquid porro ad eandem conducit et praecipue id, quod deſiderio, qualecunque illud ſit, ſatisfacit. Per malum autem omne Triſtitiae genus et praecipue id, quod deſiderium fruſtratur. Supra enim (*in Schol. Prop.* 9. *huius*) oſtendimus, nos nihil cupere, quia id bonum eſſe judicamus, ſed contra id bonum vocamus, quod cupimus; et conſequenter id, quod averſamur, malum appellamus; quare unuſquiſque ex ſuo affectu judicat, ſeu aeſtimat, quid bonum, quid malum, quid melius, quid pejus et quid denique optimum, quidve peſſimum ſit. Sic Avarus argenti copiam optimum, ejus autem inopiam peſſimum judicat. Ambitioſus autem nihil aeque, ac Gloriam cupit et contra nihil aeque, ac Pudorem, reformidat. Invido deinde nihil jucundius, quam alterius infelicitas et nihil moleſtius, quam aliena felicitas; ac ſic unuſquiſque ex ſuo affectu rem aliquam bonam aut malam, utilem aut inutilem eſſe judicat. Caeterum hic affectus, quo homo ita diſponitur, ut id, quod vult, nolit, vel ut id, quod non vult, velit, *Timor*, vocatur, qui

L 2 pro-

proinde nihil aliud eſt, quam *metus*, *quatenus*, *homo ab eodem diſponitur*, *ad malum*, *quod futurum iudicat*, *minore vitandum.* (*Vid. Prop.* 28. *hujus*) Sed ſi malum, quod timet, Pudor ſit, tum Timor appellatur Verecundia. Denique ſi Cupiditas malum futurum vitandi coërcetur Timore alterius mali, ita [127] ut, quid potius velit, neſciat, tum Metus vocatur Conſternatio, praecipue ſi utrumque malum, quod timetur, ex maximis ſit.

PROPOS. XL. *Qui ſe odio haberi ab aliquo imaginatur, nec ſe ullam odii cauſam illi dediſſe credit, eundem odio contra habebit.*

DEMONSTR. Qui aliquem odio affectum imaginatur, eo ipſo etiam odio afficietur, (*per Prop.* 27. *huius*) hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) Triſtitia, concomitante idea cauſae externae. At ipſe (*per Hypotheſin*) nullam hujus Triſtitiae cauſam imaginatur praeter illum, qui ipſum odio habet; ergo ex hoc, quod ſe odio haberi ab aliquo imaginatur, Triſtitia afficietur, concomitante idea ejus, qui ipſum odio habet, ſive (*per idem Schol.*) eundem odio habebit. *Q. E. D.*

SCHOL. Quod ſi ſe juſtam Odii cauſam praebuiſſe imaginatur, tum (*per Prop.* 30. *huius et eiuſdem Schol*) Pudore afficietur. Sed hoc (*per Prop.* 25 *huius*) raro contingit. Praeterea haec Odii reciprocatio oriri etiam poteſt ex eo, quod Odium ſequatur conatus malum inferendi ei, qui odio habetur. (*per Prop.* 39. *huius*) Qui igitur ſe odio haberi ab aliquo imaginatur, eundem alicujus mali ſive Triſtitiae cauſam imaginabitur; atque adeo Triſtitia afficietur, ſeu Metu, concomitante idea ejus, qui ipſum odio habet, tanquam cauſa, hoc eſt, odio contra afficietur, ut ſupra.

COROLL. I. Qui, quem amat, odio erga ſe affectum imaginatur, Odio et Amore ſimul conflictabitur. Nam quatenus imaginatur, ab eodem ſe odio haberi,

haberi, determinatur, (*per Prop. praeced.*) ad eundem contra odio habendum. At (*per Hypothesin*) ipsum nihilominus amat: ergo Odio et Amore simul conflictabitur.

Coroll. II. Si aliquis imaginatur, ab ali- [128] quo, quem antea nullo affectu prosecutus est, malum aliquod prae Odio sibi illatum esse, statim idem malum eidem referre conabitur.

Demonstr. Qui aliquem Odio erga se affectum esse imaginatur, eum contra (*per praeced. Prop.*) odio habebit et (*per Prop. 26. huius*) id omne comminisci conabitur, quod eundem possit Tristitia afficere, atque id eidem (*per Prop. 39. huius*) inferre studebit. At (*per Hypothesin*) primum, quod hujusmodi imaginatur, est malum sibi illatum; ergo idem statim eidem inferre conabitur. *Q. E. D.*

Schol. Conatus malum inferendi ei, quem odimus, Ira vocatur; conatus autem malum nobis illatum referendi Vindicta appellatur.

Propos. XLI. *Si quis ab aliquo se amari imaginatur, nec se ullam ad id causam dedisse credit,* (quod per Coroll. Prop. 15. et per Prop. 16. hujus fieri potest) *eundem contra amabit.*

Demonstr. Haec Propositio eadem via demonstratur, ac praecedens. Cujus etiam Scholium vide.

Schol. Quod si se justam Amoris causam praebuisse crediderit, gloriabitur. (*per Prop. 30. huius cum eiusdem Schol.*) quod quidem (*per Prop. 25. huius*) frequentius contingit et cujus contrarium evenire diximus, quando aliquis ab aliquo se odio haberi imaginatur. (*vide Schol. Prop. praeced.*) Porro hic reciprocus Amor et consequenter (*per Prop. 39. huius*) conatus benefaciendi ei, qui nos amat, quique (*per eandem Prop. 39. huius*) nobis benefacere conatur, Gratia seu Gratitudo vocatur; atque adeo appa-

apparet, homines longe paratiores esse ad Vindictam, quam ad referendum beneficium.

COROLL. Qui ab eo, quem odio habet, se ama-
[129] ri imaginatur, Odio et Amore simul conflictabitur. Quod eadem via, qua primum praecedentis Coroll. demonstratur.

SCHOL. Quod si Odium praevaluerit, ei, a quo amatur, malum inferre conabitur, qui quidem affectus Crudelitas appellatur, praecipue si illum, qui amat, nullam Odii communem causam praebuisse creditur.

PROPOS. XLII. *Qui in aliquem, Amore, aut spe Gloriae motus, beneficium contulit, contristabitur, si viderit, beneficium ingrato animo accipi.*

DEMONSTR. Qui rem aliquam sibi similem amat, conatur, quantum potest, efficere, ut ab ipsa contra ametur (*per Prop.* 33. *huius*). Qui igitur prae amore in aliquem beneficium contulit, id facit desiderio, quo tenetur, ut contra ametur, hoc est, (*per Prop.* 34. *huius*) spe Gloriae, sive (*per Schol. Prop.* 30. *huius*) Laetitiae; adeoque (*per Prop.* 12. *huius*) hanc Gloriae causam, quantum potest, imaginari, sive ut actu existentem contemplari conabitur. At (*per Hypothesin*) aliud imaginatur, quod ejusdem causae existentiam secludit: ergo (*per Prop.* 19. *huius*) eo ipso contristabitur. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIII. *Odium reciproco odio augetur et Amore contra deleri potest.*

DEMONSTR. Qui eum, quem odit, contra Odio erga se affectum esse imaginatur, eo ipso (*per Prop.* 40. *hujus*) novum Odium oritur, durante (*per Hypothesin*) adhuc primo Sed si contra eundem amore erga se affectum esse imaginetur, quatenus hoc imaginatur, eatenus (*per Prop.* 30. *huius*) seipsum cum Laetitia contemplatur et eatenus (*per Prop.* 29. *huius*)

huius) eidem placere conabitur, hoc eſt, (*per* [130] *Prop* 40. *huius*) eatenus conatur ipſum odio non habere, nullaque Triſtitia afficere; qui quidem conatus (*per Prop.* 37. *huius*) major, vel minor erit, pro ratione affectus, ex quo oritur; atque adeo ſi major fuerit illo, qui ex odio oritur et quo rem, quam odit (*per Prop.* 26 *huius*), Triſtitia afficere conatur, ei praevalebit, et Odium ex animo delebit. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIV. *Odium, quod Amore plane vincitur, in Amorem tranſit; et Amor propterea major eſt, quam ſi Odium non praeceſſiſſet.*

DEMONSTR. eodem modo procedit, ac Propoſitionis 38. hujus. Nam qui rem, quam odit, ſive quam cum Triſtitia contemplari ſolebat, amare incipit, eo ipſo, quod amat, laetatur et huic Laetitiae, quam Amor involvit (*vide Defin. eius in Schol. Prop.* 13. *huius*) illa etiam accedit, quae ex eo oritur, quod conatus amovendi Triſtitiam, quam odium involvit (*ut in Prop.* 37. *huius oſtendimus*) prorſus juvatur, concomitante idea ejus, quem odio habuit, tanquam cauſa.

SCHOL. Quamvis res ita ſe habeat, nemo tamen conabitur rem aliquam odio habere, vel Triſtitia affici, ut majori hac Laetitia fruatur; hoc eſt, nemo ſpe damnum recuperandi, damnum ſibi inferri cupiet, nec aegrotare deſiderabit ſpe convaleſcendi. Nam unusquiſque ſuum Eſſe conſervare, et Triſtitiam, quantum poteſt, amovere ſemper conabitur. Quod ſi contra concipi poſſet, hominem poſſe cupere aliquem odio habere, ut eum poſtea majori amore proſequatur, tum eundem odio habere ſemper deſiderabit. Nam quo Odium majus fuerit, eo Amor erit major, atque adeo deſiderabit ſemper, ut Odium magis magisque augeatur et eadem de cauſa homo magis ac magis aegrotare conabitur, ut majori Laetitia ex reſtauranda valetudine poſtea fruatur; atque adeo

adeo ſemper aegrotare conabitur, quod (per *Prop.* 6. *huius*) eſt abſurdum.

PROPOS. XLV. *Si quis aliquem ſibi ſimilem Odio*
[131] *in rem ſibi ſimilem, quam amat, affectum eſſe imaginatur, eum odio habebit.*

DEMONSTR. Nam res amata eum, qui ipſam odit, odio contra habet: (*per Prop.* 40. *huius*) adeoque amans, qui aliquem imaginatur rem amatam odio habere, eo ipſo rem amatam Odio, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) Triſtitia affectam eſſe imaginatur et conſequenter (*per Prop.* 21. *huius*) contriſtatur, idque concomitante idea ejus, qui rem amatam odit, tanquam cauſa, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) ipſum odio habebit. *Q. E. D.*

PROPOS. XLVI. *Si quis ab aliquo cuiuſdam claſſis ſive nationis a ſua diverſae, Laetitia vel Triſtitia affectus fuerit, concomitante eius idea, ſub nomine univerſali claſſis vel nationis, tanquam cauſa: is non tantum illum, ſed omnes eiuſdem claſſis vel nationis amabit, vel odio habebit.*

DEMONSTR. Hujus rei demonſtratio patet ex Propoſitione 16. hujus Partis.

PROPOS. XLVII. *Laetitia, quae ex eo oritur, quod ſcilicet rem, quam odimus, deſtrui, aut alio malo affici imaginamur, non oritur abſque ulla animi Triſtitia.*

DEMONSTR. Patet ex Prop. 27. hujus. Nam quatenus rem nobis ſimilem Triſtitia affici imaginamur, eatenus contriſtamur.

SCHOL. Poteſt haec Propoſitio etiam demonſtrari ex Corollario Propoſitionis 17. Partis 2. Quoties enim rei recordamur, quamvis ipſa actu non exi-
[132] ſtat, eandem tantum ut praeſentem contemplamur, Corpusque eodem modo efficitur; quare quatenus rei memoria viget, eatenus homo determinatur,

tur, ad eandem cum Triſtitia contemplandum, quae determinatio, manente adhuc rei imagine, coërcetur quidem memoria illarum rerum, quae hujus exiſtentiam ſecludunt, ſed non tollitur: atque adeo homo eatenus tantum laetatur, quatenus haec determinatio coërcetur; et hinc fit, ut haec Laetitia, quae ex rei, quam odimus, malo oritur, toties repetatur, quoties ejuſdem rei recordamur. Nam, uti diximus, quando ejuſdem rei imago excitatur; quia haec ipſius rei exiſtentiam involvit, hominem determinat, ad rem cum eadem Triſtitia contemplandum, qua eandem contemplari ſolebat, cum ipſa exiſteret. Sed quia ejuſdem rei imagini alias junxit, quae ejuſdem exiſtentiam ſecludunt, ideo haec ad Triſtitiam determinatio ſtatim coërcetur et homo de novo laetatur et hoc toties, quoties haec repetitio fit. Atque haec eadem eſt cauſa, cur homines laetantur, quoties alicujus jam praeteriti mali recordantur et cur pericula, a quibus liberati ſunt, narrare gaudeant. Nam ubi aliquod periculum imaginantur, idem veluti adhuc futurum contemplantur et ad id metuendum determinantur, quae determinatio de novo coërcetur idea libertatis, quam hujus periculi ideae junxerunt, cum ab eodem liberati ſunt, quaeque eos de novo ſecuros reddit, atque adeo de novo laetantur.

Propos. XLVIII. *Amor et Odium, ex. gr. erga Petrum deſtruitur, ſi Triſtitia, quam hoc, et Laetitia, quam ille involvit, ideae alterius cauſae jungatur; et eatenus uterque diminuitur, quatenus imaginamur Petrum non ſolum fuiſſe alterutrius cauſam.*

Demonstr. Patet ex ſola Amoris et Odii definitione; quam vide in Schol. Prop. 13. hujus. Nam propter hoc ſolum Laetitia vocatur Amor, et Triſtitia Odium erga Petrum, quia ſcilicet Petrus hujus vel illius effectus cauſa eſſe conſideratur. Hoc itaque prorſus, vel ex parte ſublato, affectus quoque erga

[133] Petrum prorſus, vel ex parte diminuitur. *Q. E D.*

PROPOS. XLIX. *Amor et Odium erga rem, quam liberam eſſe imaginamur, maior ex pari cauſa uterque debet eſſe, quam erga neceſſariam.*

DEMONSTR. Res, quam liberam eſſe imaginamur, debet (*per Defin.* 7. *p.* 1.) per ſe abſque aliis percipi. Si igitur eandem Laetitiae, vel Triſtitiae cauſam eſſe imaginemur, eo ipſo (*per Schol. Prop.* 13. *hujus*) eandem amabimus, vel odio habebimus, idque (*per Prop. praeced.*) ſummo Amore, vel Odio, qui ex dato affectu oriri poteſt. Sed ſi rem, quae ejuſdem affectus eſt cauſa, ut neceſſariam imaginemur, tum (*per eandem Defin.* 7. *p.* 1.) ipſam non ſolam, ſed cum aliis, ejuſdem affectus cauſam eſſe imaginabimur, atque adeo *per Prop. praec.*) Amor et Odium erga ipſam minor erit. *Q. E D.*

SCHOL. Hinc ſequitur, homines, quia ſe liberos eſſe exiſtimant, majore Amore, vel Odio ſe invicem proſequi, quam alia; ad quod accedit affectuum imitatio, de qua vide Prop. 27, 34, 40, et 43. hujus.

PROPOS. L. *Res quaecunque poteſt eſſe per accidens Spei, aut Metus cauſa.*

DEMONSTR. Haec Propoſitio eadem via demonſtratur, qua Propoſitio 15. hujus, quam vide una cum Schol. Propoſitionis 18. hujus.

SCHOL. Res, quae per accidens Spei aut Metus ſunt cauſae, bona aut mala omina vocantur. Deinde quatenus haec eadem omina ſunt Spei aut Metus cauſa, eatenus (*per Defin. Spei et Metus, quam vid. in Schol* 2. *Prop.* 18. *hujus*) Laetitiae, aut Triſtitiae ſunt cauſa et conſequenter (*per Coroll. Prop.* [134] 15. *hujus*) eatenus eadem amamus, vel odio habemus et (*per Prop.* 28. *hujus*) tanquam media ad ea, quae ſperamus, adhibere, vel tanquam obſtacula, aut Metus cauſas amovere conamur. Praeterea ex Propoſitione 25. hujus ſequitur, nos natura

ita

ita effe conftitutos, ut ea, quae fperamus, facile, quae autem timemus, difficile credamus et ut de iis plus, minusve jufto fentiamus. Atque ex his ortae funt Superftitiones, quibus homines ubique conflictantur. Caeterum non puto operae effe pretium, animi hic oftendere fluctuationes, quae ex Spe et Metu oriuntur; quandoquidem ex fola horum affectuum definitione fequitur, non dari Spem fine Metu, neque Metum fine Spe, (ut fufius fuo loco explicabimus); et praeterea quandoquidem quatenus aliquid fperamus, aut metuimus, eatenus idem amamus, vel odio habemus; atque adeo quicquid de Amore et Odio diximus, facile unusquifque Spei et Metui applicare poterit.

Propos. LI. *Diverfi homines ab uno eodemque objecto diverfimode affici poffunt et unus, idemque homo ab uno eodemque objecto poteft diverfis temporibus diverfimode affici.*

Demonstr. Corpus humanum (*per Poft.* 5. *p.* 2.) a corporibus externis plurimis modis afficitur. Poffunt igitur eodem tempore duo homines diverfimode effe affecti; atque adeo (*per Axiom.* 1. *quod eft poft Lemma* 3. *quod vide poft Prop.* 13. *p.* 2.) ab uno eodemque objecto poffunt diverfimode affici. Deinde (*per idem Poftul.*) Corpus humanum poteft jam hoc, jam alio modo effe affectum; et confequenter (*per idem Axiom.*) ab uno, eodemque objecto diverfis temporibus diverfimode affici. *Q. E. D.*

Schol. Videmus itaque fieri poffe, ut quod hic amat, alter odio habeat; et quod hic metuit, alter non metuat; et ut unus, idemque homo, jam amet, quod antea oderit et ut jam audeat, quod antea timuit etc. Deinde, quia unusquifque ex fuo affectu judicat, quid bonum, quid malum, quid melius et quid pejus fit, (*vide Schol. Prop.* 39. [135] *hujus*) fequitur homines tam judicio, quam affectu

varia-

variare *) posse; et hinc fit, ut, cum alios aliis comparamus, ex sola affectuum differentia a nobis distinguantur et ut alios intrepidos, alios timidos, alios denique alio nomine appellemus. Ex. gr. illum ego intrepidum vocabo, qui malum contemnit, quod ego timere soleo; et si praeterea ad hoc attendam, quod ejus Cupiditas malum inferendi ei, quem odit, et benefaciendi ei, quem amat, non coërcetur timore mali, a quo ego contineri soleo, ipsum audacem appellabo. Deinde ille mihi timidus videbitur, qui malum timet, quod ego contemnere soleo et si insuper ad hoc attendam, quod ejus Cupiditas coërcetur timore mali, quod me continere nequit, ipsum pusillanimem esse dicam et sic unusquisque judicabit. Denique ex hac hominis natura et judicii inconstantia, ut et quod homo saepe ex solo affectu de rebus judicat et quod res, quas ad Laetitiam vel Tristitiam facere credit, quasque propterea, (*per Prop.* 28. *huius*) ut fiant, promovere vel amovere conatur, saepe non nisi imaginariae sint, ut jam taceam alia, quae in 2. parte ostendimus, de rerum incertitudine, facile concipimus, hominem posse saepe in causa esse, tam ut contristetur, quam ut laetetur, sive ut tam Tristitia, quam Laetitia afficiatur, concomitante idea sui, tanquam causa; atque adeo facile intelligimus, quid Poenitentia et quid Acquiescentia in se ipsa sit. Nempe *Poenitentia est Tristitia, concomitante idea sui, et Acquiescentia in se ipsa est Laetitia, concomitante idea sui, tanquam causa* et hi affectus vehementissimi sunt, quia homines se liberos esse credunt (*Vid. Prop.* 49. *huius*).

PROPOS. LII. *Obiectum, quod simul cum aliis antea vidimus, vel quod nihil habere imaginamur, nisi quod commune est pluribus, non tamdiu contemplabi-*

*) NB. *Posse hoc fieri, tametsi Mens humana pars esset divini intellectus, ostendimus in Schol. p.* 17. *p.* 2.

plabimur, ac illud, quod aliquid ſingulare habere imaginamur.

Demonstr. Simulatque objectum, quod [136] cum aliis vidimus, imaginamur, ſtatim et aliorum recordamur, (*per Prop.* 18. *p.* 2. *cujus etiam Schol. vide*) et ſic ex unius contemplatione ſtatim in contemplationem alterius incidimus. Atque eadem eſt ratio objecti, quod nihil habere imaginamur, niſi quod commune eſt pluribus. Nam eo ipſo ſupponimus, nos nihil in eo contemplari, quod antea cum aliis non viderimus. Verum cum ſupponimus, nos in objecto aliquo aliquid ſingulare, quod antea nunquam vidimus, imaginari, nihil aliud dicimus, quam quod Mens, dum illud objectum contemplatur, nullum aliud in ſe habeat, in cujus contemplationem ex contemplatione illius incidere poteſt; atque adeo ad illud ſolum contemplandum determinata eſt. Ergo objectum etc. *Q. E. D.*

Schol. Haec Mentis affectio, ſive rei ſingularis imaginatio, quatenus ſola in Mente verſatur, vocatur Admiratio, quae ſi ab objecto, quod timemus, moveatur, Conſternatio dicitur, quia mali Admiratio hominem ſuſpenſum in ſola ſui contemplatione ita tenet, ut de aliis cogitare non valeat, quibus illud malum vitare poſſet. Sed ſi id, quod admiramur, ſit hominis alicujus prudentia, induſtria, vel aliquid hujusmodi, quia eo ipſo hominem nobis longe antecellere contemplamur, tum Admiratio vocatur Veneratio; alias Horror, ſi hominis iram, invidiam etc. admiramur. Deinde, ſi hominis, quem amamus, prudentiam, induſtriam etc. admiramur, Amor eo ipſo, (*per Prop.* 12. *hujus*) major erit et hunc Amorem Admirationi, ſive Venerationi junctum Devotionem vocamus. Et ad hunc modum concipere etiam poſſumus, Odium, Spem, Securitatem et alios Affectus Admirationi junctos; atque adeo

adeo plures Affectus deducere poterimus, quam qui receptis vocabulis indicari ſolent. Unde apparet, Affectuum nomina inventa eſſe magis ex eorum vulgari uſu, quam ex eorundem accurata cognitione.

Admirationi opponitur Contemptus, cujus tamen cauſa haec plerumque eſt, quod ſcilicet ex eo, quod aliquem rem aliquam admirari, amare, metuere etc. [137] videmus, vel ex eo, quod res aliqua primo aſpectu apparet ſimilis rebus, quas admiramur, amamus, metuimus etc. (*per Prop.* 15. *cum eius Coroll. et Prop.* 27. *huius*) determinamur ad eandem rem admirandum, amandum, metuendum etc. Sed ſi ex ipſius rei praeſentia, vel accuratiore contemplatione, id omne de eadem negare cogamur, quod cauſa Admirationis, Amoris, Metus etc. eſſe poteſt, tum Mens ex ipſa rei praeſentia magis ad ea cogitandum, quae in objecto non ſunt, quam quae in ipſo ſunt, determinata manet; cum tamen contra ex objecti praeſentia id praecipue cogitare ſoleat, quod in objecto eſt. Porro ſicut Devotio ex rei, quam amamus, Admiratione; ſic Irriſio ex rei, quam odimus, vel metuimus, Contemptu oritur, et Dedignatio ex ſtultitiae Contemptu, ſicuti Veneratio ex Admiratione prudentiae. Poſſumus denique Amorem, Spem, Gloriam, et alios Affectus junctos Contemptui concipere, atque inde alios praeterea Affectus deducere, quos etiam nullo ſingulari vocabulo ab aliis diſtinguere ſolemus.

PROPOS. LIII. *Cum Mens ſe ipſam ſuamque agendi potentiam contemplatur, laetatur; et eo magis, quo ſe, ſuamque agendi potentiam diſtinctius imaginatur.*

DEMONSTR. Homo ſe ipſum non cognoſcit, niſi per affectiones ſui Corporis, earumque ideas. (*per Prop.* 19. *et* 23. *p.* 2.) Cum ergo fit, ut Mens ſe ipſam poſſit contemplari, eo ipſo ad majorem perfectionem tranſire; hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 11. *huius*)

huius) laetitia affici ſupponitur et eo majori, quo ſe, ſuamque agendi potentiam diſtinctius imaginari poteſt. *Q. E. D.*

Coroll. Haec Laetitia magis magisque fovetur, quo magis homo ſe ab aliis laudari imaginatur. Nam quo magis ſe ab aliis laudari imaginatur, eo majori Laetitia alios ab ipſo affici imaginatur, idque concomitante idea ſui; (*per Schol. Prop.* 29. *hujus*) atque adeo (*per Prop.* 27 *hujus*) ipſe majore Laetitia, concomitante idea ſui, afficitur. *Q. E. D.* [138]

Propos. LIV. *Mens ea tantum imaginari conatur, quae ipſius agendi potentiam ponunt.*

Demonstr. Mentis conatus ſive potentia eſt ipſa ipſius Mentis eſſentia; (*per Prop.* 7. *hujus*) Mentis autem eſſentia (*ut per ſe notum*) id tantum, quod Mens eſt et poteſt, affirmat; at non id, quod non eſt, neque poteſt; adeoque id tantum imaginari conatur, quod ipſius agendi potentiam affirmat, ſive ponit. *Q. E. D.*

Propos. LV. *Cum Mens ſuam impotentiam imaginatur, eo ipſo contriſtatur.*

Demonstr. Mentis eſſentia id tantum, quod Mens eſt et poteſt, affirmat, ſive de natura Mentis eſt ea tantummodo imaginari, quae ipſius agendi potentiam ponunt. (*per Prop. praeced.*) Cum itaque dicimus, quod Mens, dum ſe ipſam contemplatur, ſuam imaginatur impotentiam, nihil aliud dicimus, quam quod, dum Mens aliquid imaginari conatur, quod ipſius agendi potentiam ponit, hic ejus conatus coërcetur, ſive (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) quod ipſa contriſtatur. *Q. E. D.*

Coroll. Haec Triſtitia magis ac magis fovetur, ſi ſe ab aliis vituperari imaginatur; quod eodem modo demonſtratur, ac Coroll. Prop. 53. hujus.

Schol.

SCHOL. Haec Triſtitia, concomitante idea noſtrae imbecillitatis, Humilitas appellatur; Laetitia autem, quae ex contemplatione noſtri oritur, Phi-
[139] lautia vel Acquieſcentia in ſe ipſo vocatur. Et quoniam haec toties repetitur, quoties homo ſuas virtutes, ſive ſuam agendi potentiam contemplatur, hinc ergo etiam fit, ut unuſquiſque facta ſua narrare, ſuique tam corporis, quam animi vires oſtentare geſtiat et ut homines hac de cauſa ſibi invicem moleſti ſint. Ex quibus iterum ſequitur, homines natura eſſe invidos, (*vid. Schol. Prop.* 24. *et Schol. Prop.* 32. *hujus*) ſive ob ſuorum aequalium imbecillitatem gaudere et contra propter eorundem virtutem contriſtari. Nam quoties unuſquiſque ſuas actiones imaginatur, toties Laetitia (*per Prop.* 53. *hujus*) afficitur et eo majore, quo actiones plus perfectionis exprimere et eaſdem diſtinctius imaginatur, hoc eſt, (*per illa, quae in Schol.* 1. *Prop.* 40. *p.* 2. *dicta ſunt*) quo magis eaſdem ab aliis diſtinguere et ut res ſingulares contemplari poteſt. Quare unuſquiſque ex contemplatione ſui tunc maxime gaudebit, quando aliquid in ſe contemplatur, quod de reliquis negat. Sed ſi id, quod de ſe affirmat, ad univerſalem hominis vel animalis ideam refert, non tantopere gaudebit; et contra contriſtabitur, ſi ſuas, ad aliorum actiones comparatas, imbecilliores eſſe imaginetur, quam quidem Triſtitiam (*per Prop.* 28. *hujus*) amovere conabitur, idque ſuorum aequalium actiones perperam interpretando, vel ſuas, quantum poteſt, adornando. Apparet igitur homines natura proclives eſſe ad Odium et Invidiam, ad quam accedit ipſa educatio. Nam parentes ſolo Honoris et Invidiae ſtimulo liberos ad virtutem concitare ſolent. Sed ſcrupulus forſan remanet, quod non raro hominum virtutes admiremur, eoſque veneremur. Hunc ergo ut amoveam, ſequens addam Corollarium.

COROLL. Nemo virtutem alicui, niſi aequali, invidet.

DE-

Demonstr. Invidia eſt ipſum Odium, (*vid. Schol. Prop.* 24. *hujus*) ſive (*per Schol. Prop.* 13. *huius*) Triſtitia, hoc eſt (*per Schol. Prop.* 11. *hujus*) affectio, qua hominis agendi potentia ſeu conatus coërcetur. At homo (*per Schol. Prop.* 9. *huius*) nihil agere conatur, neque cupit, niſi quod ex data ſua natura ſequi poteſt; ergo homo nullam de ſe agendi potentiam, ſeu (quod idem eſt) virtutem [140] praedicari cupiet, quae naturae alterius eſt propria et ſuae aliena; adeoque ejus Cupiditas coërceri, hoc eſt (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) ipſe contriſtari nequit ex eo, quod aliquam virtutem in aliquo ipſi diſſimili contemplatur et conſequenter neque ei invidere poterit. At quidem ſuo aequali, qui cum ipſo ejuſdem naturae ſupponitur. *Q. E. D.*

Schol. Cum igitur ſupra in Scholio Propoſitionis 52. hujus Partis, dixerimus, nos hominem venerari ex eo, quod ipſius prudentiam, fortitudinem etc. admiramur, id fit (*ut ex ipſa Prop. patet*) quia has virtutes ei ſingulariter ineſſe et non ut noſtrae naturae communes imaginamur, adeoque eaſdem ipſi non magis invidebimus, quam arboribus altitudinem et leonibus fortitudinem etc.

Propos. LVI. *Laetitiae, Triſtitiae et Cupiditatis et conſequenter uniuscuiuſque affectus, qui ex his componitur, ut animi Fluctuationis, vel qui ab his derivatur, nempe Amoris, Odii, Spei, Metus etc. tot ſpecies dantur, quot ſunt ſpecies obiectorum, a quibus afficimur.*

Demonstr. Laetitia et Triſtitia et conſequenter affectus, qui ex his componuntur, vel ex his derivantur, paſſiones ſunt; (*per Schol. Prop.* 11. *huius*) nos autem (*per Prop.* 1. *huius*) neceſſario patimur, quatenus ideas habemus inadaequatas; et quatenus eaſdem habemus, (*per Prop.* 3. *huius*) eatenus tantum patimur, hoc eſt, (*vid Schol. Prop.* 40. *p.* 2.) eatenus tantum neceſſario patimur, quatenus imagi-

imaginamur, ſive (*vid. Prop.* 17. *p* 2. *cum eius Schol.*) quatenus afficimur affectu, qui naturam noſtri Corporis et naturam corporis externi involvit. Natura igitur uniuscujuſque paſſionis ita neceſſario debet explicari, ut objecti, a quo afficimur, natura exprimatur. Nempe Laetitia, quae ex objecto, ex. gr. A oritur, naturam ipſius objecti A, et Laetitia, quae [141] ex objecto B oritur, ipſius objecti B naturam involvit; atque adeo hi duo Laetitiae affectus natura ſunt diverſi, quia ex cauſis diverſae naturae oriuntur. Sic etiam Triſtitiae affectus, qui ex uno objecto oritur, diverſus natura eſt a Triſtitia, quae ab alia cauſa oritur; quod etiam de Amore, Odio, Spe, Metu, animi Fluctuatione etc intelligendum eſt: ac proinde Laetitiae, Triſtitiae, Amoris, Odii etc. tot ſpecies neceſſario dantur, quot ſunt ſpecies objectorum, a quibus afficimur At Cupiditas eſt ipſa uniuscujuſque eſſentia ſeu natura, quatenus ex data quacunque ejus conſtitutione determinata concipitur ad aliquid agendum; (*vid Schol Prop.* 9. *huius*) ergo, prout unuſquiſque a cauſis externis hac, aut illa Laetitiae, Triſtitiae, Amoris, Odii etc ſpecie afficitur, hoc eſt, prout ejus natura hoc aut alio modo conſtituitur, ita ejus Cupiditas alia, atque alia eſſe et natura unius a natura alterius Cupiditatis tantum differre neceſſe eſt, quantum affectus, a quibus unaquaeque oritur, inter ſe differunt. Dantur itaque tot ſpecies Cupiditatis, quot ſunt ſpecies Laetitiae, Triſtitiae, Amoris etc. et conſequenter (*per iam oſtenſa*) quot ſunt objectorum ſpecies, a quibus afficimur. *Q. E. D.*

SCHOL. Inter affectuum ſpecies, quae (*per Prop. praec.*) perplurimae eſſe debent, inſignes ſunt Luxuria, Ebrietas, Libido, Avaritia et Ambitio, quae non niſi Amoris vel Cupiditatis ſunt notiones; quae hujus utriuſque affectus naturam explicant per objecta, ad quae referuntur. Nam per Luxuriam, Ebrie-

Ebrietatem, Libidinem, Avaritiam et Ambitionem nihil aliud intelligimus, quam convivandi, potandi, coëundi, divitiarum et gloriae immoderatum Amorem vel Cupiditatem. Praeterea hi affectus, quatenus eos per ſolum objectum, ad quod referuntur, ab aliis diſtinguimus, contrarios non habent. Nam Temperantia, quam Luxuriae, et Sobrietas, quam Ebrietati, et denique Caſtitas, quam Libidini opponere ſolemus, affectus, ſeu paſſiones non ſunt; ſed animi indicant potentiam, quae hos affectus moderatur. Caeterum reliquas affectuum ſpecies hic explicare nec poſſum, (quia tot ſunt, quot objectorum ſpecies) nec, ſi poſſem, neceſſe eſt. Nam ad id, quod intendimus, nempe ad affectuum vires et Mentis in eoſdem potentiam determinandum, [142] nobis ſufficit, uniuscujuſque affectus generalem habere definitionem. Sufficit, inquam, nobis affectuum et Mentis communes proprietates intelligere, ut determinare poſſimus, qualis et quanta ſit Mentis potentia in moderandis et coërcendis affectibus. Quamvis itaque magna ſit differentia inter hunc et illum Amoris, Odii, vel Cupiditatis affectum, ex. gr. inter Amorem erga liberos et inter Amorem erga uxorem, nobis tamen has differentias cognoſcere et affectuum naturam et originem ulterius indagare, non eſt opus.

Propos. LVII. *Quilibet uniuscujusque individui affectus ab affectu alterius tantum diſcrepat, quantum eſſentia unius ab eſſentia alterius differt.*

Demonstr. Haec Propoſitio patet ex Axiom. 1. quod vide poſt Lem. 3. Schol. Prop. 13. p. 2. At nihilominus eandem ex trium primitivorum affectuum definitionibus demonſtrabimus.

Omnes affectus ad Cupiditatem, Laetitiam, vel Triſtitiam referuntur, ut eorum, quas dedimus definitiones oſtendunt. At Cupiditas eſt ipſa uniuscujuſque natura ſeu eſſentia; (*vide ejus Defin. in Schol.*

 Prop.

Prop. 9. *huius*) ergo uniuscujuſque individui Cupiditas, a Cupiditate alterius tantum diſcrepat, quantum natura, ſeu eſſentia unius ab eſſentia alterius differt. Laetitia deinde et Triſtitia paſſiones ſunt, quibus uniuſcujuſque potentia, ſeu conatus in ſuo Eſſe perſeverandi augetur vel minuitur, juvatur vel coërcetur. (*per Prop.* 11. *huius et eius Schol.*) At per conatum in ſuo Eſſe perſeverandi, quatenus ad Mentem et Corpus ſimul refertur, Appetitum et Cupiditatem intelligimus; (*vide Schol. Prop.* 9. *huius*) ergo Laetitia et Triſtitia eſt ipſa Cupiditas, ſive Appetitus, quatenus a cauſis externis augetur, vel minuitur, juvatur, vel coërcetur, hoc eſt, (*per idem Schol.*) eſt ipſa cujuſque natura; atque adeo uniuscujuſque Laetitia, vel Triſtitia, a Laetitia, vel Tri-
[143] ſtitia alterius tantum etiam diſcrepat, quantum natura, ſeu eſſentia unius ab eſſentia alterius differt; et conſequenter quilibet uniuscujuſque individui affectus ab affectu alterius tantum diſcrepat, etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc ſequitur affectus animalium, quae irrationalia dicuntur, (bruta enim ſentire nequaquam dubitare poſſumus, poſtquam Mentis novimus originem) ab affectibus hominum tantum differre, quantum eorum natura a natura humana differt. Fertur quidem equus et homo Libidine procreandi; at ille Libidine equina, hic autem humana. Sic etiam Libidines et Appetitus inſectorum, piſcium et avium alii atque alii eſſe debent. Quamvis itaque unumquodque individuum ſua, qua conſtat natura, contentum vivat, eaque gaudeat; vita tamen illa, qua unumquodque eſt contentum et gaudium nihil aliud eſt, quam idea, ſeu anima ejusdem individui, atque adeo gaudium unius a gaudio alterius tantum natura diſcrepat, quantum eſſentia unius ab eſſentia alterius differt. Denique ex praecedenti Propoſitione ſequitur, non parum etiam intereſſe

tereſſe, inter gaudium, quo ebrius ex. gr. ducitur et inter gaudium, quo potitur Philoſophus, quod hic in tranſitu monere volui. Atque haec de affectibus, qui ad hominem referuntur, quatenus patitur. Supereſt, ut pauca addam de iis, qui ad eundem referuntur, quatenus agit.

PROPOS. LVIII. *Praeter Laetitiam et Cupiditatem, quae paſſiones ſunt, alii Laetitiae et Cupiditatis affectus dantur, qui ad nos, quatenus agimus, referuntur.*

DEMONSTR. Cum Mens ſe ipſam, ſuamque agendi potentiam concipit, laetatur (*per Prop* 53. *huius*). Mens autem ſe ipſam neceſſario contemplatur, quando veram ſive adaequatam ideam concipit. (*per Prop.* 43. *p.* 2.) At Mens quaſdam ideas adaequatas concipit: (*per Schol.* 2. *Prop.* 40. *p.* 2.) Ergo eatenus etiam laetatur, quatenus ideas adaequatas concipit hoc eſt, (*per Prop.* 1. *huius*) [144] quatenus agit. Deinde Mens tam quatenus claras et diſtinctas, quam quatenus confuſas habet ideas, in ſuo Eſſe perſeverare conatur (*per Prop.* 9. *huius*). At per conatum Cupiditatem intelligimus; (*per ejuſdem Schol.*) ergo Cupiditas ad nos refertur, etiam quatenus intelligimus, ſive (*per Prop.* 1. *hujus*) quatenus agimus. *Q. E. D.*

PROPOS. LIX. *Inter omnes affectus, qui ad Mentem, quatenus agit, referuntur, nulli ſunt, quam qui ad Laetitiam vel Cupiditatem referuntur.*

DEMONSTR. Omnes affectus ad Cupiditatem, Laetitiam, vel Triſtitiam referuntur, ut eorum, quas dedimus, definitiones oſtendunt. Per Triſtitiam autem intelligimus, quod Mentis cogitandi potentia minuitur, vel coërcetur; (*per Prop* 11. *hujus et ejus Schol.*) adeoque Mens, quatenus contriſtatur, eatenus ejus intelligendi, hoc eſt, ejus agendi potentia (*per Prop* 1. *huius*) minuitur, vel coër-

coërcetur; adeoque nulli Triſtitiae affectus ad Mentem referri poſſunt, quatenus agit; ſed tantum affectus Laetitiae et Cupiditatis, qui (*per Prop. praec.*) eatenus etiam ad Mentem referuntur. *Q. E. D.*

SCHOL. Omnes actiones, quae ſequuntur ex affectibus, qui ad Mentem referuntur, quatenus intelligit, ad Fortitudinem refero, quam in Animoſitatem et Generoſitatem diſtinguo. Nam per *Animoſitatem* intelligo *Cupiditatem, qua unusquiſque conatur ſuum Eſſe ex ſolo rationis dictamine conſervare.* Per *Generoſitatem* autem *Cupiditatem* intelligo, *qua unusquiſque ex ſolo rationis dictamine conatur reliquos homines juvare et ſibi amicitia jungere.* Eas itaque actiones, quae ſolum agentis utile intendunt ad Animoſitatem et quae alterius etiam utile intendunt, ad Generoſitatem refero. Temperantia igitur, Sobrietas et animi in periculis praeſentia etc. Animoſitatis ſunt ſpecies; Modeſtia autem, Clementia etc. ſpecies Generoſitatis ſunt. Atque his [145] puto me praecipuos affectus animique fluctuationes, quae ex compoſitione trium primitivorum affectuum, nempe Cupiditatis, Laetitiae et Triſtitiae oriuntur, explicuiſſe, perque primas ſuas cauſas oſtendiſſe. Ex quibus apparet, nos a cauſis externis multis modis agitari, nosque, perinde ut maris undae a contrariis ventis agitatae, fluctuare, noſtri eventus atque fati inſcios. At dixi, me praecipuos tantum, non omnes, qui dari poſſunt, animi conflictus oſtendiſſe. Nam eadem via, qua ſupra, procedendo facile poſſumus oſtendere Amorem eſſe junctum Poenitentiae, Dedignationi, Pudori etc. Imo unicuique ex jam dictis clare conſtare credo, affectus tot modis, alios cum aliis, poſſe componi, indeque tot variationes oriri, ut nullo numero definiri queant. Sed ad meum inſtitutum praecipuos tantum enumeraviſſe ſufficit; nam reliqui, quos omiſi, plus

plus curiositatis, quam utilitatis haberent Attamen de Amore hoc notandum restat, quod scilicet saepissime contingit, dum re, quam appetebamus, fruimur, ut Corpus ex ea fruitione novam acquirat constitutionem, a qua aliter determinatur et aliae rerum imagines in eo excitantur et simul Mens alia imaginari, aliaque cupere incipit. Ex. gr. Cum aliquid, quod nos sapore delectare solet, imaginamur, eodem frui, nempe comedere cupimus. At qamdiu eodem sic fruimur, stomachus adimpletur, Corpusque aliter constituitur. Si igitur Corpore jam aliter disposito, ejusdem cibi imago, quia ipse praesens adest, fomenteturet consequenter conatus etiam, sive Cupiditas eundem comedendi, huic Cupiditati, seu conatui nova illa constitutio repugnabit et consequenter cibi, quem appetebamus, praesentia odiosa erit et hoc est, quod Fastidium et taedium vocamus. Caeterum Corporis affectiones externas, quae in affectibus observantur, ut sunt tremor, livor, singultus, risus etc. neglexi, quia ad solum Corpus absque ulla ad Mentem relatione referuntur. Denique de affectuum definitionibus quaedam notanda sunt, quas propterea hic ordine repetam et quid in unaquaque observandum est, iisdem interponam.

AFFECT. DEFINIT. I. Cupiditas est ipsa [146] hominis essentia, quatenus ex data quacunque ejus affectione determinata concipitur ad aliquid agendum.

EXPLIC. Diximus supra in Scholio Propositionis 9. hujus Partis, Cupiditatem esse appetitum cum ejusdem conscientia; appetitum autem esse ipsam hominis essentiam, quatenus determinata est ad ea agendum, quae ipsius conservationi inserviunt. Sed in eodem Scholio etiam monui, me revera inter humanum appetitum et Cupiditatem nullam agnoscere differentiam. Nam sive homo sui appetitus sit conscius, sive non sit, manet tamen appetitus unus, idem-

idemque; atque adeo, ne tautologiam committere viderer, Cupiditatem per appetitum explicare nolui; ſed eandem ita definire ſtudui, ut omnes humanae naturae conatus, quos nomine appetitus, voluntatis, cupiditatis, vel impetus ſignificamus, una comprehenderem. Potueram enim dicere, Cupiditatem eſſe ipſam hominis eſſentiam, quatenus determinata concipitur ad aliquid agendum; ſed ex hac definitione (*per Prop.* 23. *p.* 2) non ſequeretur, quod Mens poſſit ſuae Cupiditatis, ſive appetitus eſſe conſcia. Igitur, ut hujus conſcientiae cauſam involverem, neceſſe fuit (*per eandem Prop.*) addere, *quatenus ex data quacunque eius affectione determinata* etc. Nam per affectionem humanae eſſentiae quamcunque ejuſdem eſſentiae conſtitutionem intelligimus, ſive ea ſit innata, ſive quod ipſa per ſolum Cogitationis, ſive per ſolum Extenſionis attributum concipiatur, ſive denique quod ad utrumque ſimul referatur. Hic igitur Cupiditatis nomine intelligo hominis quoscunque conatus, impetus, appetitus et volitiones, qui pro varia ejuſdem hominis conſtitutione varii et non raro adeo ſibi invicem oppoſiti ſunt, ut homo diverſimode trahatur et, quo ſe vertat, neſciat.

II. Laetitia eſt hominis tranſitio a minore ad [145] majorem perfectionem.

III. Triſtitia eſt hominis tranſitio a majore ad minorem perfectionem.

EXPLIC. Dico tranſitionem. Nam Laetitia non eſt ipſa perfectio. Si enim homo cum perfectione, ad quam tranſit, naſceretur, ejuſdem abſque Laetitiae affectu compos eſſet; quod clarius apparet ex Triſtitiae affectu, qui huic eſt contrarius. Nam quod Triſtitia in tranſitione ad minorem perfectionem conſiſtit, non autem in ipſa minore perfectione, nemo negare poteſt, quandoquidem homo eatenus contriſtari nequit, quatenus alicujus perfectionis

eſt

est particeps. Nec dicere possumus, quod Tristitia in privatione majoris perfectionis consistat; nam privatio nihil est. Tristitiae autem affectus actus est, qui propterea nullus alius esse potest, quam actus transeundi ad minorem perfectionem, hoc est, actus, quo hominis agendi potentia minuitur, vel coërcetur. *vid. Schol Prop.* 11. *huius.* Caeterum definitiones Hilaritatis, Titillationis, Melancholiae et Doloris omitto, quia ad Corpus potissimum referuntur et non nisi Laetitiae, aut Tristitiae sunt Species.

IV. Admiratio est rei alicujus imaginatio, in qua Mens defixa propterea manet, quia haec singularis imaginatio nullam cum reliquis habet connexionem.

Explic. In Scholio Propositionis 18. Partis 2. ostendimus, quaenam sit causa, cur Mens, ex contemplatione unius rei, statim in alterius rei cogitationem incidat, videlicet, quia earum rerum imagines invicem concatenatae et ita ordinatae sunt, ut alia aliam sequatur, quod quidem concipi nequit, quando rei imago nova est; sed Mens in ejusdem rei contemplatione detinebitur, donec ab aliis causis ad alia cogitandum determinetur. Rei itaque novae imaginatio in se considerata ejusdem naturae est, ac reliquae, et hac de causa ego Admirationem inter affectus non numero, nec causam video, cur [148] id facerem, quandoquidem haec Mentis distractio ex nulla causa positiva, quae Mentem ab aliis distrahat, oritur, sed tantum ex eo, quod causa, cur Mens ex unius rei contemplatione ad alia cogitandum determinatur, deficit. Tres igitur, (*ut in Schol. Prop.* 11. *huius monui*) tantum affectus primitivos seu primarios agnosco; nempe, Laetitiae, Tristitiae et Cupiditatis, nec alia de causa verba de Admiratione feci, quam quia usu factum est, ut quidam affectus, qui ex tribus primitivis derivantur, aliis nominibus indicari soleant, quando ad obje-

cta,

cta, quae admiramur, referuntur; quae quidem ratio me ex aequo movet, ut etiam Contemptus definitionem his adjungam.

V. Contemptus eſt rei alicujus imaginatio, quae Mentem adeo parum tangit, ut ipſa Mens ex rei praeſentia magis moveatur ad ea imaginandum, quae in ipſa re non ſunt, quam quae in ipſa ſunt. *Vid. Schol. Prop.* 52. *huius.*

Definitiones Venerationis et Dedignationis miſſas hic facio, quia nulli, quod ſciam, affectus ex his nomen trahunt.

VI. Amor eſt Laetitia, concomitante idea cauſae externae.

EXPLIC. Haec Definitio ſatis clare Amoris eſſentiam explicat; illa vero Auctorum, qui definiunt *Amorem eſſe voluntatem amantis ſe iungendi rei amatae*, non Amoris eſſentiam, ſed ejus proprietatem exprimit et, quia Amoris eſſentia non ſatis ab Auctoribus perſpecta fuit, ideo neque ejus proprietatis ullum clarum conceptum habere potuerunt et hinc factum, ut eorum definitionem admodum obſcuram eſſe omnes judicaverint. Verum notandum, cum dico, proprietatem eſſe in amante, ſe voluntate jungere rei amatae, me per voluntatem non intelligere conſenſum vel animi deliberationem, ſeu liberum decretum, (nam hoc fictitium eſſe demonſtravimus Propoſitione 48 Partis 2.) nec etiam Cupiditatem ſeſe jungendi rei amatae, quando abeſt, vel perſeve-
[147] randi in ipſius praeſentia, quando adeſt; poteſt namque amor abſque hac aut illa Cupiditate concipi: ſed per voluntatem me Acquieſcentiam intelligere, quae eſt in amante ob rei amatae praeſentiam, a qua Laetitia amantis corroboratur, aut ſaltem fovetur.

VII. Odium eſt Triſtitia, concomitante idea cauſae externae.

Ex-

EXPLIC. Quae hic notanda ſunt, ex dictis in praecedentis Definitionis Explicatione facile percipiuntur. *Vide praeterea Schol. Prop. 11. huius.*

VIII. Propenſio eſt Laetitia, concomitante idea alicujus rei, quae per accidens cauſa eſt Laetitiae.

IX. Averſio eſt Triſtitia, concomitante idea alicujus rei, quae per accidens cauſa eſt Triſtitiae. *De his vide Schol. Prop. 15. hujus.*

X. Devotio eſt Amor erga eum, quem admiramur.

EXPLIC. Admirationem oriri ex rei novitate, oſtendimus Propoſitione 52. hujus. Si igitur contingat, ut id, quod admiramur, ſaepe imaginemur, idem admirari deſinemus; atque adeo videmus, Devotionis affectum facile in ſimplicem Amorem degenerare.

XI. Irriſio eſt Laetitia orta ex eo, quod aliquid, quod contemnimus in re, quam odimus, ei ineſſe imaginamur.

EXPLIC. Quatenus rem, quam odimus, contemnimus, eatenus de eadem exiſtentiam negamus, (*vide Schol. Prop. 52. huius*) et eatenus (*per Prop. 20. huius*) laetamur. Sed quoniam ſupponimus, hominem id, quod irridet, odio tamen habere, ſequitur, hanc Laetitiam ſolidam non eſſe. *Vid. Schol. Prop. 47. huius.*

XII. Spes eſt inconſtans Laetitia, orta ex [150] idea rei futurae, vel praeteritae, de cujus eventu aliquatenus dubitamus.

XIII. Metus eſt inconſtans Triſtitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de cujus eventu aliquatenus dubitamus. *Vide de his Schol. 2. Prop. 18. huius.*

EXPLIC. Ex his definitionibus ſequitur, non dari Spem ſine Metu, neque Metum ſine Spe. Qui

enim

enim Spe pendet et de rei eventu dubitat, is aliquid imaginari ſupponitur, quod rei futurae exiſtentiam ſecludit; atque adeo eatenus contriſtari, (*per Prop.* 19. *hujus*) et conſequenter, dum Spe pendet, metuere, ut res eveniat. Qui autem contra in Metu eſt, hoc eſt, de rei, quam odit, eventu dubitat, aliquid etiam imaginatur, quod ejuſdem rei exiſtentiam ſecludit; atque adeo (*per Prop.* 20. *hujus*) laetatur et conſequenter eatenus Spem habet, ne eveniat.

XIV. Securitas eſt Laetitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de qua dubitandi cauſa ſublata eſt.

XV. Deſperatio eſt Triſtitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de qua dubitandi cauſa ſublata eſt.

EXPLIC. Oritur itaque ex Spe Securitas et ex Metu Deſperatio, quando de rei eventu dubitandi cauſa tollitur, quod fit, quia homo rem praeteritam vel futuram adeſſe imaginatur et ut praeſentem contemplatur; vel quia alia imaginatur, quae exiſtentiam earum rerum ſecludunt, quae ipſi dubium injiciebant. Nam tametſi de rerum ſingularium eventu (*per Coroll. Prop.* 31. *p.* 2.) nunquam poſſumus eſſe certi; fieri tamen poteſt, ut de earum eventu non dubitemus. Aliud enim eſſe oſtendimus (*vide Schol. Prop.* 49. *p.* 2.) de re non dubitare, aliud rei certitudinem habere; atque adeo fieri poteſt, ut ex imagine rei praeteritae, aut futurae, eodem Laetitiae vel Triſtitiae affectu afficiamur ac ex rei praeſentis [151] imagine, ut in Propoſitione 18. hujus demonſtravimus, quam cum ejusdem Scholio vide.

XVI. Gaudium eſt Laetitia, concomitante idea rei praeteritae, quae praeter Spem evenit.

XVII. Conſcientiae morſus eſt Triſtitia, concomitante idea rei praeteritae, quae praeter Spem evenit.

XVIII. Commiseratio est Tristitia, concomitante idea mali, quod alteri, quem nobis similem esse imaginamur, evenit. *Vid. Schol. Prop.* 22. *et Schol. Prop.* 27. *huius.*

Explic. Inter Commiserationem et Misericordiam nulla videtur esse differentia, nisi forte, quod Commiseratio singularem affectum respiciat, Misericordia autem ejus habitum.

XIX. Favor est Amor erga aliquem, qui alteri benefecit.

XX Indignatio est Odium erga aliquem, qui alteri malefecit.

Explic. Haec nomina ex communi usu aliud significare scio. Sed meum institutum non est, verborum significationem, sed rerum naturam explicare, easque iis vocabulis indicare, quorum significatio, quam ex usu habent, a significatione, qua eadem usurpare volo, non omnino abhorret, quod semel monuisse sufficiat. Caeterum horum affectuum causam vide in Corollario 1. Propositionis 27. et Scholiis Propositionis 22. huius Partis.

XXI. Existimatio est de aliquo prae Amore plus justo sentire.

XXII. Despectus est de aliquo prae Odio minus justo sentire.

Explic. Est itaque Existimatio Amoris et Despectus Odii effectus, sive proprietas; atque [152] adeo potest *Existimatio* etiam definiri, quod sit *Amor, quatenus hominem ita afficit, ut de re amata plus iusto sentiat*, et contra *Despectus*, quod sit *Odium, quatenus hominem ita afficit, ut de eo, quem odio habet, minus iusto sentiat.* Vide de his Schol. Prop. 26. hujus.

XXIII. Invidia est Odium, quatenus hominem ita afficit, ut ex alterius felicitate contristetur et contra, ut ex alterius malo gaudeat.

Ex-

Explic. Invidiae opponitur communiter Miſericordia, quae proinde, invita vocabuli ſignificatione, ſic definiri poteſt:

XXIV. Miſericordia eſt Amor, quatenus hominem ita afficit, ut ex bono alterius gaudeat et contra ut ex alterius malo contriſtetur.

Explic. Caeterum de Invidia vide Schol. Prop. 24. et Schol. Prop. 32. hujus. Atque hi affectus Laetitiae et Triſtitiae ſunt, quos idea rei externae comitatur, tanquam cauſa per ſe, vel per accidens. Hinc ad alios tranſeo, quos idea rei internae comitatur, tanquam cauſa.

XXV. Acquieſcentia in ſe ipſo eſt Laetitia, orta ex eo, quod homo ſe ipſum, ſuamque agendi potentiam contemplatur.

XXVI. Humilitas eſt Triſtitia, orta ex eo, quod homo ſuam impotentiam, ſive imbecillitatem contemplatur.

Explic. Acquieſcentia in ſe ipſo Humilitati opponitur, quatenus per eandem intelligimus Lae-
[153] titiam, quae ex eo oritur, quod noſtram agendi potentiam contemplamur; ſed quatenus per ipſam etiam intelligimus Laetitiam, concomitante idea alicujus facti, quod nos ex Mentis libero decreto feciſſe credimus, tum Poenitentiae opponitur, quae a nobis ſic definitur:

XXVII. Poenitentia eſt Triſtitia, concomitante idea alicujus facti, quod nos ex libero Mentis decreto feciſſe credimus.

Explic. Horum affectuum cauſas oſtendimus in Schol. Prop. 51. hujus et Prop. 53, 54, et 55. hujus, ejuſque Schol. De libero autem Mentis decreto vide Schol. Prop. 35. p. 2. Sed hic praeterea notandum venit, mirum non eſſe, quod omnes omnino actus, qui ex conſuetudine *pravi* vocantur, ſequatur

tur Tristitia et illos, qui *recti* dicuntur, Laetitia. Nam hoc ab educatione potissimum pendère, facile ex supra dictis intelligimus. Parentes nimirum, illos exprobrando, liberosque propter eosdem saepe objurgando, hos contra suadendo et laudando effecerunt, ut Tristitiae commotiones illis, Laetitiae vero his jungerentur. Quod ipsa etiam experientia comprobatur. Nam Consuetudo et Religio non est omnibus eadem; sed contra, quae apud alios sacra, apud alios profana et quae apud alios honesta, apud alios turpia sunt. Prout igitur unusquisque educatus est, ita facti alicujus poenitet, vel eodem gloriatur.

XXVIII. Superbia est de se prae amore sui plus justo sentire.

Explic. Differt igitur Superbia ab Existimatione, quod haec ad objectum externum, Superbia autem ad ipsum hominem, de se plus justo sentientem, referatur. Caeterum, ut Existimatio Amoris, sic *Superbia* Philautiae effectus, vel proprietas est, quae propterea etiam definiri potest, quod sit *Amor sui, sive Acquiescentia in se ipso, quatenus hominem ita afficit, ut de se plus justo sentiat* (vid. Schol. Prop. 26. hujus). Huic affectui non datur contrarius. [154] Nam nemo de se, prae odio sui, minus justo sentit; imo nemo de se minus justo sentit, quatenus imaginatur, se hoc vel illud non posse. Nam quicquid homo imaginatur se non posse, id necessario imaginatur, et hac imaginatione ita disponitur, ut id agere revera non possit, quod se non posse imaginatur. Quamdiu enim imaginatur se hoc vel illud non posse, tamdiu ad agendum non est determinatus; et consequenter tamdiu impossibile ei est, ut id agat. Verumenimvero si ad illa attendamus, quae a sola opinione pendent, concipere poterimus fieri posse, ut homo de se minus justo sentiat; fieri enim potest, ut aliquis, dum tristis imbecillitatem contemplatur suam.

ſuam, imaginetur, ſe ab omnibus contemni; idque, dum reliqui nihil minus cogitant, quam ipſum contemnere. Poteſt praeterea homo de ſe minus juſto ſentire, ſi aliquid de ſe in praeſenti neget cum relatione ad futurum tempus, cujus eſt incertus; ut quod neget, ſe nihil certi poſſe concipere, nihilque niſi prava vel turpia poſſe cupere, vel agere etc. Poſſumus deinde dicere, aliquem de ſe minus juſto ſentire, cum videmus, ipſum ex nimio pudoris metu ea non audere, quae alii ipſi aequales audent. Hunc igitur affectum poſſumus Superbiae opponere, quem Abjectionem vocabo, nam ut ex Acquieſcentia in ſe ipſo Superbia, ſic ex Humilitate Abjectio oritur, quae proinde a nobis ſic definitur:

XXIX. Abjectio eſt de ſe prae Triſtitia minus juſto ſentire.

Explic. Solemus tamen ſaepe Superbiae Humilitatem opponere; ſed tum magis ad utriuſque effectus, quam naturam attendimus. Solemus namque illum ſuperbum vocare, qui nimis gloriatur, (*vide Schol. Prop.* 30. *hujus*) qui non niſi virtutes ſuas et aliorum non niſi vitia narrat, qui omnibus praeferri vult et qui denique ea gravitate et ornatu incedit, quo ſolent alii, qui longe ſupra ipſum ſunt poſiti. Contra illum humilem vocamus, qui ſaepius erubeſcit, qui ſua vitia fatetur et aliorum virtutes narrat, qui omnibus cedit et qui denique ſubmiſſo capite ambulat et ſe ornare negligit. Caeterum [155] hi affectus, nempe Humilitas et Abjectio, rariſſimi ſunt. Nam natura humana, in ſe conſiderata, contra eoſdem, quantum poteſt, nititur; (*vide Prop.* 15. *et* 34. *hujus*) et ideo, qui maxime creduntur abjecti et humiles eſſe, maxime plerumque ambitioſi et invidi ſunt.

XXX. Gloria eſt Laetitia, concomitante idea alicujus noſtrae actionis, quam alios laudare imaginamur.

XXXI.

XXXI. Pudor eſt Triſtitia, concomitante idea alicujus actionis, quam alios vituperare imaginamur.

Explic. De his vide Scholium Propoſitionis 30. hujus Partis. Sed hic notanda eſt differentia, quae eſt inter Pudorem et Verecundiam. Eſt enim Pudor Triſtitia, quae ſequitur factum, cujus pudet. Verecundia autem eſt Metus, ſeu Timor Pudoris, quo homo continetur, ne aliquid turpe committat. Verecundiae opponi ſolet Impudentia, quae revera affectus non eſt, ut ſuo loco oſtendam; ſed affectuum nomina (ut jam monui) magis eorum uſum, quam naturam reſpiciunt. Atque his Laetitiae et Triſtitiae affectus, quos explicare propoſueram, abſolvi. Pergo itaque ad illos, quos ad Cupiditatem refero.

XXXII. Deſiderium eſt Cupiditas, ſive Appetitus re aliqua potiundi, quae ejuſdem rei memoria fovetur et ſimul aliarum rerum memoria, quae ejuſdem rei appetendae exiſtentiam ſecludunt, coërcetur.

Explic. Cum alicujus rei recordamur, ut jam ſaepe diximus, eo ipſo diſponimur, ad eandem eodem affectu contemplandum, ac ſi res praeſens adeſſet; ſed haec diſpoſitio, ſeu conatus, dum vigilamus, plerumque cohibetur ab imaginibus rerum, quae exiſtentiam ejus, cujus recordamur, ſecludunt. Quando itaque rei meminimus, quae nos aliquo Laetitiae genere afficit, eo ipſo conamur eandem, cum eodem Laetitiae affectu, ut praeſentem contemplari; qui quidem conatus ſtatim cohibetur [156] memoria rerum, quae illius exiſtentiam ſecludunt. Quare Deſiderium revera Triſtitia eſt, quae Laetitiae opponitur illi, quae ex abſentia rei, quam odimus, oritur, de qua vide Scholium Propoſitionis 47. hujus Partis. Sed quia nomen *deſiderium* Cupidita-

tem reſpicere videtur, ideo hunc affectum ad Cupiditatis affectus refero.

XXXIII. Aemulatio eſt alicujus rei Cupiditas, quae nobis ingeneratur ex eo, quod alios eandem Cupiditatem habere imaginamur.

EXPLIC. Qui fugit, quia alios fugere, vel qui timet, quia alios timere videt, vel etiam ille, qui ex eo, quod aliquem manum ſuam combuſſiſſe videt, manum ad ſe contrahit, corpuſque movet, quaſi ipſius manus combureretur, eum imitari quidem alterius affectum, ſed non eundem aemulari dicemus; non quia aliam aemulationis, aliam imitationis novimus cauſam, ſed quia uſu factum eſt, ut illum tantum vocemus aemulum, qui id, quod honeſtum, utile, vel jucundum eſſe judicamus, imitatur. Caeterum de Aemulationis cauſa vide Propoſitionem 27. hujus Partis cum ejus Scholio. Cur autem huic affectui plerumque juncta ſit Invidia, de eo vide Propoſitionem 32. hujus cum ejuſdem Scholio.

XXXIV. Gratia ſeu Gratitudo eſt Cupiditas, ſeu Amoris ſtudium, quo ei benefacere conamur, qui in nos pari amoris affectu beneficium contulit. *Vide Prop. 39. cum Schol. Prop. 41. hujus.*

XXXV. Benevolentia eſt Cupiditas benefaciendi ei, cujus nos miſeret. *Vide Schol. Prop. 27. huius.*

XXXVI. Ira eſt Cupiditas, qua ex Odio incitamur ad illi, quem odimus, malum inferendum. *Vide Prop. 39. hujus.*

XXXVII. Vindicta eſt Cupiditas, qua ex reci-
[157] proco Odio concitamur ad malum inferendum ei, qui nobis pari affectu damnum intulit. *Vide 2. Coroll. Prop 40. hujus cum ejuſdem Schol.*

XXXVIII. Crudelitas ſeu Saevitia eſt Cupiditas, qua aliquis concitatur ad malum inferendum ei, quem amamus, vel cujus nos miſeret.

Ex-

Explic. Crudelitati opponitur Clementia, quae passio non est, sed animi potentia, qua homo iram et vindictam moderatur.

XXXIX. Timor est Cupiditas, majus, quod metuimus, malum minore vitandi. *Vide Schol. Prop.* 39. *hujus.*

XL. Audacia est Cupiditas, qua aliquis incitatur ad aliquid agendum cum periculo, quod ejus aequales subire metuunt.

XLI. Pusillanimitas dicitur de eo, cujus Cupiditas coërcetur timore periculi, quod ejus aequales subire audent.

Explic. Est igitur Pusillanimitas nihil aliud, quam Metus alicujus mali, quod plerique non solent metuere; quare ipsam ad Cupiditatis affectus non refero. Eandem tamen hic explicare volui, quia, quatenus ad Cupiditatem attendimus, affectui Audaciae revera opponitur.

XLII. Consternatio dicitur de eo, cujus Cupiditas, malum vitandi, coërcetur admiratione mali, quod timet.

Explic. Est itaque Consternatio Pusillanimitatis species. Sed quia Consternatio ex duplici Timore oritur, ideo commodius definiri potest, quod sit *Metus, qui hominem stupefactum, aut fluctuantem ita continet, ut is malum amovere non possit.* [158] Dico *stupefactum*, quatenus ejus Cupiditatem malum amovendi admiratione coërceri intelligimus. *Fluctuantem* autem dico, quatenus concipimus eandem Cupiditatem coërceri Timore alterius mali; quod ipsum aeque cruciat: unde fit, ut quodnam ex duobus avertat, nesciat. De his vide Schol. Prop. 39. et Schol. Prop. 52. hujus. Caeterum de Pusillanimitate et Audacia vide Schol. Prop. 51. hujus.

XLIII. Humanitas ſeu Modeſtia eſt Cupiditas ea faciendi, quae hominibus placent, et omittendi, quae diſplicent.

XLIV. Ambitio eſt immodica gloriae Cupiditas.

EXPLIC. Ambitio eſt Cupiditas, qua omnes affectus (*per Prop.* 27. *et* 31. *hujus*) foventur et corroborantur; et ideo hic affectus vix ſuperari poteſt. Nam quamdiu homo aliqua Cupiditate tenetur, hac ſimul neceſſario tenetur. *Optimus quiſque*, inquit Cicero, *maxime gloria ducitur. Philoſophi etiam libris, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt etc.*

XLV. Luxuria eſt immoderata convivandi Cupiditas, vel etiam Amor.

XLVI. Ebrietas eſt immoderata potandi Cupiditas et Amor.

XLVII. Avaritia eſt immoderata divitiarum Cupiditas et Amor.

XLVIII. Libido eſt etiam Cupiditas et Amor in commiſcendis corporibus.

EXPLIC. Sive haec coëundi Cupiditas moderata ſit, ſive non ſit, Libido appellari ſolet. Porro hi quinque affectus (*ut in Schol. Prop.* 56. *hujus monui*) contrarios non habent. Nam Modeſtia ſpecies eſt Ambitionis, de qua vide Schol. Prop. 29. hujus, Temperantiam deinde, Sobrietatem et Caſtitatem [159] Mentis potentiam, non autem paſſionem indicare, jam etiam monui. Et tametſi fieri poteſt, ut homo avarus, ambitioſus, vel timidus a nimio cibo, potu et coitu abſtineat, Avaritia tamen, Ambitio et Timor luxuriae, ebrietati vel caſtitati non ſunt contrarii. Nam avarus in cibum et potum, alienum ingurgitare plerumque deſiderat. Ambitioſus autem, modo ſperet fore clam, in nulla re ſibi temperabit et ſi inter ebrios vivat et libidinoſos, ideo quia ambitioſus

bitiosus est, proclivior erit ad eadem vitia. Timidus denique id, quod non vult, facit. Nam quamvis mortis vitandae causa divitias in mare projiciat, manet tamen avarus; et si libidinosus tristis est, quod sibi morem gerere nequeat, non desinit propterea libidinosus esse. Et absolute hi affectus non tam ipsos actus convivandi, potandi etc. respiciunt, quam ipsum Appetitum et Amorem. Nihil igitur his affectibus opponi potest, praeter Generositatem et Animositatem, de quibus in seqq.

Definitiones Zelotypiae et reliquarum animi fluctuationum silentio praetermitto, tam quia ex compositione affectuum, quos jam definivimus, oriuntur, quam quia pleraeque nomina non habent, quod ostendit ad usum vitae sufficere, easdem in genere tantummodo noscere. Caeterum ex Definitionibus affectuum, quos explicuimus, liquet, eos omnes a Cupiditate, Laetitia, vel Tristitia oriri, seu potius nihil praeter hos tres esse, quorum unusquisque variis nominibus appellari solet propter varias eorum relationes et denominationes extrinsecas. Si jam ad hos primitivos et ad ea, quae de natura Mentis supra diximus, attendere velimus, affectus, quatenus ad solam Mentem referuntur, sic definire poterimus:

Affect. general. definit. Affectus, qui animi Pathema dicitur, est confusa idea, qua Mens majorem vel minorem sui Corporis, vel alicujus ejus partis, existendi vim, quam antea, affirmat et qua data ipsa Mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum determinatur.

Explic. Dico primo Affectum seu passionem animi esse *confusam ideam*. Nam Mentem eatenus tantum pati, ostendimus, (*vide Prop.* 5. *hujus*) quatenus ideas inadaequatas sive confusas habet. Dico deinde, *qua mens majorem*, *vel minorem sui corporis*, *vel alicujus ejus partis existendi* [160]

vim,

vim, quam antea, affirmat. Omnes enim corporum ideae, quas habemus, magis noſtri Corporis actualem conſtitutionem, (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2) quam corporis externi naturam indicant; at haec, quae affectus formam conſtituit, Corporis, vel alicujus ejus partis conſtitutionem indicare vel exprimere debet, quam ipſum Corpus, vel aliqua ejus pars habet, ex eo, quod ipſius agendi potentia, ſive exiſtendi vis augetur vel minuitur, juvatur vel coërcetur. Sed notandum, cum dico, *majorem, vel minorem exiſtendi vim, quam antea*, me non intelligere, quod Mens praeſentem Corporis conſtitutionem cum praeterita comparat, ſed quod idea, quae affectus formam conſtituit, aliquid de corpore affirmat, quod plus minusve realitatis revera involvit, quam antea. Et quia eſſentia Mentis in hoc conſiſtit, (*per Prop.* 11. *et* 13. *p.* 2.) quod ſui Corporis actualem exiſtentiam affirmat et nos per perfectionem ipſam rei eſſentiam intelligimus; ſequitur ergo, quod Mens ad majorem minoremve perfectionem tranſit, quando ei aliquid de ſuo corpore, vel aliqua ejus parte affirmare contingit, quod plus, minusve realitatis involvit, quam antea. Cum igitur ſupra dixerim, Mentis cogitandi potentiam augeri vel minui, nihil aliud intelligere volui, quam quod Mens ideam ſui Corporis, vel alicujus ejus partis formaverit, quae plus, minusve realitatis exprimit, quam de ſuo Corpore affirmaverat. Nam idearum praeſtantia et actualis cogitandi potentia ex objecti praeſtantia aeſtimatur. Addidi denique: *et qua data ipſa Mens ad hoc potius, quam ad aliud cogitandum determinatur*, ut praeter Laetitiae et Triſtitiae naturam, quam prima definitionis pars explicat, Cupiditatis etiam naturam exprimerem.

ETHICES

PARS QVARTA, DE SERVITVTE HVMANA, SEV DE AFFECTVVM VIRIBVS.

PRAEFATIO.

Humanam impotentiam in moderandis et coërcendis affectibus Servitutem voco; homo enim affecti- [161] *bus obnoxius ſui juris non eſt, ſed fortunae; in cujus poteſtate ita eſt, ut ſaepe coactus ſit, quanquam meliora ſibi videat, deteriora tamen ſequi. Hujus rei cauſam et quid praeterea affectus boni, vel mali habent, in hac Parte demonſtrare propoſui. Sèd antequam incipiam, pauca de perfectione et imperperſectione, deque bono et malo praefari lubet.*

Qui rem aliquam facere conſtituit, eamque perfecit, rem ſuam perfectam eſſe, non tantum ipſe, ſed etiam unusquiſque, qui mentem Auctoris illius operis et ſcopum recte noverit, aut ſe noviſſe crediderit, dicet. Ex. gr. ſi quis aliquod opus (quod ſuppono nondum eſſe peractum) viderit, noveritque ſcopum Auctoris illius operis eſſe domum aedificare, is domum imperfectam eſſe dicet, et contra perfectam, ſimulatque opus àd finem, quem ejus Auctor eidem dare conſtituerat, perductum viderit. Verum ſi quis opus aliquod videt, cujus ſimile nunquam viderat,

rat, nec mentem opificis novit, is sane scire non po-
[162] *terit, opusne illud perfectum, an imperfectum sit. Atque haec videtur prima fuisse horum vocabulorum significatio. Sed postquam homines ideas universales formare et domuum, aedificiorum, turrium etc. exemplaria excogitare et alia rerum exemplaria aliis praeferre inceperunt, factum est, ut unusquisque id perfectum vocaret, quod cum universali idea, quam ejusmodi rei formaverat, viderat convenire, et id contra imperfectum, quod cum concepto suo exemplari minus convenire videret, quanquam ex opificis sententia consummatum plane esset. Nec alia videtur esse ratio, cur res naturales etiam, quae scilicet humana manu non sunt factae, perfectas aut imperfectas vulgo appellent; solent namque homines tam rerum naturalium, quam artificialium ideas formare universales, quas rerum veluti exemplaria habent et quas naturam (quam nihil nisi alicujus finis causa agere existimant) intueri credunt, sibique exemplaria proponere. Cum itaque aliquid in natura fieri vident, quod cum concepto exemplari, quod rei ejusmodi habent, minus convenit, ipsam naturam tum defecisse, vel peccavisse, remque illam imperfectam reliquisse, credunt. Videmus itaque homines consuevisse, res naturales perfectas aut imperfectas vocare, magis ex praejudicio, quam ex earum vera cognitione. Ostendimus enim in Primae Partis Appendice Naturam propter finem non agere; aeternum namque illud et infinitum Ens, quod Deum seu Naturam appellamus, eadem, qua existit, necessitate agit. Ex qua enim naturae necessitate existit, ex eadem ipsum agere ostendimus.* (Prop. 16. p. 1.) *Ratio igitur, seu causa, cur Deus, seu Natura agit et cur existit, una eademque est. Ut ergo nullius finis causa existit, nullius etiam finis causa*
[163] *agit; sed ut existendi, sic et agendi principium, vel finem habet nullum. Causa autem, quae finalis dici-*

dicitur, nihil eſt praeter ipſum humanum appetitum, quatenus is alicujus rei veluti principium, ſeu cauſa primaria conſideratur. Ex. gr. cum dicimus habitationem cauſam fuiſſe finalem huius aut illius domus, nihil tum ſane intelligimus aliud, quam quod homo ex eo, quod vitae domeſticae commoda imaginatus eſt, appetitum habuit aedificandi domum. Quare habitatio, quatenus ut finalis cauſa conſideratur, nihil eſt praeter hunc ſingularem appetitum, qui revera cauſa eſt efficiens, quae ut prima conſideratur, quia homines ſuorum appetituum cauſas communiter ignorant. Sunt namque, ut jam ſaepe dixi, ſuarum quidem actionum et appetituum conſcii, ſed ignari cauſarum, a quibus ad aliquid appetendum determinantur. Quod praeterea vulgo aiunt, Naturam aliquando deficere, vel peccare, reſque imperfectas producere, inter commenta numero, de quibus in Appendice Partis primae egi. Perfectio igitur et Imperfectio revera modi ſolummodo cogitandi ſunt, nempe notiones, quas fingere ſolemus ex eo, quod eiuſdem ſpeciei, aut generis individua ad invicem comparamus: et hac de cauſa ſupra (Defin. 6. p. 2.) dixi me per realitatem et perfectionem idem intelligere; ſolemus enim omnia Naturae individua ad unum genus, quod generaliſſimum appellatur, revocare; nempe ad notionem entis, quae ad omnia abſolute Naturae individua pertinet. Quatenus itaque Naturae individua ad hoc genus revocamus et ad invicem comparamus et alia plus entitatis ſeu realitatis, quam alia habere comperimus, eatenus alia aliis perfectiora eſſe dicimus; et quatenus iiſdem aliquid tribuimus, quod negationem involvit, ut terminus, finis, impotentia etc. eatenus ipſa imperfecta appellamus, quia noſtram Mentem non aeque afficiunt, ac illa, quae perfecta vocamus, et non quod [164]
ipſis aliquid, quod ſuum ſit, deficiat, vel quod Natura peccaverit. Nihil enim naturae alicuius rei competit,

petit, niſi id, quod ex neceſſitate naturae cauſae efficientis ſequitur et quicquid ex neceſſitate naturae cauſae efficientis ſequitur, id neceſſario fit.

Bonum et malum quod attinet, nihil etiam poſitivum in rebus, in ſe ſcilicet conſideratis, indicant, nec aliud ſunt, praeter cogitandi modos, ſeu notiones, quas formamus ex eo, quod res ad invicem comparamus. Nam una eademque res poteſt eodem tempore bona et mala et etiam indifferens eſſe. Ex. gr. Muſica bona eſt Melancholico, mala lugenti; ſurdo autem neque bona, neque mala. Verum, quamvis ſe res ita habeat, nobis tamen haec vocabula retinenda ſunt. Nam quia ideam hominis, tanquam naturae humanae exemplar, quod intueamur, formare cupimus, nobis ex uſu erit, haec eadem vocabula eo, quo dixi, ſenſu retinere. Per bonum itaque in ſeqq. intelligam id, quod certo ſcimus medium eſſe, ut ad exemplar humanae naturae, quod nobis proponimus, magis magiſque accedamus. Per malum autem id, quod certo ſcimus impedire, quo minus idem exemplar referamus. Deinde homines perfectiores aut imperfectiores dicemus, quatenus ad hoc idem exemplar magis, aut minus accedunt. Nam apprime notandum eſt, cum dico, aliquem a minore ad maiorem perfectionem tranſire et contra, me non intelligere, quod ex una eſſentia, ſeu forma in aliam mutatur. (Equus namque ex gr. tam deſtruitur, ſi in hominem, quam ſi in inſectum mutetur) ſed quod eius agendi potentiam, quatenus haec per ipſius naturam intelligitur, augeri vel minui concipimus. Denique per perfectionem in genere realita-
[165] tem, uti dixi, intelligam, hoc eſt, rei cuiuscunque eſſentiam, quatenus certo modo exiſtit et operatur, nulla ipſius durationis habita ratione. Nam nulla res ſingularis poteſt ideo dici perfectior, quia plus temporis in exiſtendo perſeveravit; quippe rerum

rum duratio ex earum eſſentia determinari nequit; quandoquidem rerum eſſentia nullum certum et determinatum exiſtendi tempus involvit; ſed res quaecunque, ſive ea perfectior ſit, ſive minus, eadem vi, qua exiſtere incipit, ſemper in exiſtendo perſeverare poterit, ita ut omnes hac in re aequales ſint.

Definit. I. Per bonum id intelligam, quod certo ſcimus nobis eſſe utile.

II. Per malum autem id, quod certo ſcimus impedire, quo minus boni alicujus ſimus compotes.

De his praecedentem vide praefationem ſub finem.

III. Res ſingulares voco contingentes, quatenus, dum ad earum ſolam eſſentiam attendimus, nihil invenimus, quod earum exiſtentiam neceſſario ponat, vel quod ipſam neceſſario ſecludat.

IV. Eaſdem res ſingulares voco poſſibiles, quatenus, dum ad cauſas, ex quibus produci debent, attendimus, neſcimus, an ipſae determinatae ſint ad eaſdem producendum.

In Schol. 1. Prop. 33. p. 1. inter poſſibile et contingens nullam feci differentiam, quia ibi non opus erat haec accurate diſtinguere.

V. Per contrarios affectus in ſeqq. intelligam eos, qui hominem in diverſum trahunt, quamvis ejuſdem ſint generis, ut luxuries et avaritia, quae [166] amoris ſunt ſpecies; nec natura ſed per accidens ſunt contrarii.

VI. Quid per affectum erga rem futuram, praeſentem et praeteritam intelligam, explicui in Schol. 1. et 2. Prop. 18. p. 3. quod vide.

Sed venit hic praeterea notandum, quod ut loci, ſic etiam temporis diſtantiam non, niſi uſque ad certum quendam limitem, poſſumus diſtincte imaginari; hoc eſt, ſicut omnia illa objecta, quae ultra ducentos

centos pedes a nobis diſtant, ſeu quorum diſtantia a loco, in quo ſumus, illam ſuperat, quam diſtincte imaginamur, aeque a nobis diſtare et perinde, ac ſi in eodem plano eſſent, imaginari ſolemus; ſic etiam objecta, quorum exiſtendi tempus longiore a praeſenti intervallo abeſſe imaginamur, quam quod diſtincte imaginari ſolemus, omnia aeque longe a praeſenti diſtare imaginamur et ad unum quaſi temporis momentum referimus.

VII. Per finem, cujus cauſa aliquid facimus, appetitum intelligo.

VIII. Per virtutem et potentiam idem intelligo, hoc eſt (*per Prop. 7. p. 3.*) virtus, quatenus ad hominem refertur, eſt ipſa hominis eſſentia ſeu natura, quatenus poteſtatem habet, quaedam efficiendi, quae per ſolas ipſius naturae leges poſſunt intelligi.

AXIOMA. Nulla res ſingularis in rerum natura datur, qua potentior et fortior non detur alia. Sed quacunque data datur alia potentior, a qua illa data poteſt deſtrui.

PROPOS. I. *Nihil, quod idea falſa poſitivum* [167] *habet, tollitur praeſentia veri, quatenus verum.*

DEMONSTR. Falſitas in ſola privatione cognitionis, quam ideae inadaequatae involvunt, conſiſtit, (*per Prop. 35. p. 2.*) nec ipſae aliquid habent poſitivum, propter quod falſae dicuntur; (*per Prop. 33. p. 2.*) Sed contra, quatenus ad Deum referuntur, verae ſunt (*per Prop. 32. p. 2.*). Si igitur id, quod idea falſa poſitivum habet, praeſentia veri, quatenus verum eſt, tolleretur, tolleretur ergo idea vera a ſe ipſa, quod (*per Prop. 4. p. 3.*) eſt abſurdum. Ergo Nihil, quod idea etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Intelligitur haec Propoſitio clarius ex 2. Coroll. Prop. 16. p. 2. Nam imaginatio idea eſt, quae magis Corporis humani praeſentem conſtitutionem,

nem, quam corporis externi naturam indicat, non quidem distincte, sed confuse; unde fit, ut Mens errare dicatur. Ex: gr. Cum solem intuemur, eundem ducentos circiter pedes a nobis distare imaginamur; in quo tamdiu fallimur, quamdiu veram ejus distantiam ignoramus. Cognita ejusdem distantia tollitur quidem error; sed non imaginatio, hoc est, idea solis, quae ejusdem naturam eatenus tantum explicat, quatenus Corpus ab eodem afficitur; adeoque, quamvis veram ejusdem distantiam noscamus, ipsum nihilominus prope nobis adesse imaginabimur. Nam ut in Schol. Prop. 35. p. 2. diximus, non ea de causa solem adeo propinquum imaginamur, quia ejus veram distantiam ignoramus; sed quia Mens eatenus magnitudinem solis concipit, quatenus Corpus ab eodem afficitur. Sic cum solis radii, aquae superficiei incidentes, ad nostros oculos reflectuntur, eundem perinde, ac si in aqua esset, imaginamur; tametsi verum ejus locum noverimus. Et sic reliquae imaginationes, quibus Mens fallitur, sive eae naturalem Corporis constitutionem, sive, quod ejusdem agendi potentiam augeri vel minui indicant, vero non sunt contrariae, nec ejusdem praesentia evanescunt. Fit quidem, cum falso [168] aliquod malum timemus, ut timor evanescat, audito vero nuntio; sed contra etiam fit, cum malum, quod certe venturum est, timemus, ut timor etiam evanescat, audito falso nuntio; atque adeo imaginationes non praesentia veri, quatenus verum, evanescunt; sed quia aliae occurrunt, iis fortiores, quae rerum, quas imaginamur, praesentem existentiam secludunt, ut Prop. 17. p. 2. ostendimus.

PROPOS. II. *Nos eatenus patimur, quatenus Naturae sumus pars, quae per se absque aliis non potest concipi.*

DEMONSTR. Nos tum pati dicimur, cum aliquid in nobis oritur, cujus non nisi partialis sumus causa,

causa, (*per Defin.* 2. *p.* 3.) hoc est, (*per Defin.* 1. *p.* 3.) aliquid, quod ex solis legibus nostrae naturae deduci nequit. Patimur igitur, quatenus Naturae sumus pars, quae per se absque aliis nequit concipi. *Q. E. D.*

PROPOS. III. *Vis, qua homo in existendo perseverat, limitata est et a potentia causarum externarum infinite superatur.*

DEMONSTR. Patet ex Axiomate hujus. Nam dato homine datur aliquid aliud, puta A potentius et dato A datur deinde aliud, puta B, ipso A potentius et hoc in infinitum; ac proinde potentia hominis potentia alterius rei definitur et a potentia causarum externarum infinite superatur. *Q. E. D.*

PROPOS. IV. *Fieri non potest, ut homo non sit Naturae pars et ut nullas possit pati mutationes, nisi, quae per solam suam naturam possint intelligi, quarumque adaequata sit causa.*

[169] DEMONSTR. Potentia, qua res singulares et consequenter homo suum Esse conservat, est ipsa Dei, sive Naturae potentia (*per Coroll. Prop.* 24. *p.* 2.), non quatenus infinita est; sed quatenus per humanam actualem essentiam explicari potest (*per Prop.* 7. *p.* 3.). Potentia itaque hominis, quatenus per ipsius actualem essentiam explicatur, pars est infinitae Dei seu Naturae potentiae, hoc est (*per Prop.* 34. *p.* 1.), essentiae. Quod erat primum. Deinde si fieri possit, ut homo nullas possit pati mutationes, nisi, quae per solam ipsius hominis naturam possint intelligi, sequeretur (*per Prop.* 4. *et* 6. *p.* 3.) ut non possit perire, sed ut semper necessario existeret; atque hoc sequi deberet ex causa, cujus potentia finita aut infinita sit, nempe vel ex sola hominis potentia, qui scilicet potis esset, ut a se removeret reliquas mutationes, quae a causis externis oriri possent; vel infinita Naturae potentia, a qua omnia singularia ita dirige-

rigerentur, ut homo nullas alias posset pati mutationes, nisi quae ipsius conservationi inserviunt. At primum (*per Prop. praeced. cujus demonstratio universalis est et ad omnes res singulares applicari potest*) est absurdum; ergo si fieri potest, ut homo nullas pateretur mutationes, nisi quae per solam ipsius hominis naturam possent intelligi, et consequenter (*sicut jam ostendimus*) ut semper necessario existeret, id sequi deberet ex Dei infinita potentia: et consequenter (*per Prop.* 16. *p.* 1.) ex necessitate divinae naturae, quatenus alicujus hominis idea affectus consideratur, totius Naturae ordo, quatenus ipsa sub Extensionis et Cogitationis attributis concipitur, deduci deberet; atque adeo (*per Prop.* 21. *p.* 2.) sequeretur, ut homo esset infinitus, quod (*per* 1. *part. hujus Demonstrationis*) est absurdum. Fieri itaque nequit, ut homo ullas alias patiatur mutationes, nisi quarum ipse adaequata sit causa. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, hominem necessario passionibus esse semper obnoxium, communemque Naturae ordinem sequi et eidem parere, seseque eidem, quantum rerum natura exigit, accommodare.

Propos. V. *Vis et incrementum cuiuscunque passionis, eiusque in existendo perseverantia non* [170] *definitur potentia, qua nos in existendo perseverare conamur, sed causae externae potentia cum nostra comparata.*

Demonstr. Passionis essentia non potest per solam nostram essentiam explicari (*per Defin.* 1. *et* 2. *p.* 3.), hoc est (*per Prop.* 7. *p.* 3.), passionis potentia definiri nequit potentia, qua in nostro Esse perseverare conamur; sed (*ut Prop.* 16. *p.* 2. *ostensum est*) definiri necessario debet potentia causae externae cum nostra comparata. *Q. E. D.*

Pro-

PROPOSIT. VI. *Vis alicuius paſſionis ſeu affectus reliquas hominis actiones, ſeu potentiam, ſuperare poteſt, ita ut affectus pertinaciter homini adhaereat.*

DEMONSTR. Vis et incrementum cujuscunque paſſionis, ejusque in exiſtendo perſeverantia definitur potentia cauſae externae cum noſtra comparata; (*per Prop. praec.*) adeoque (*per Prop.* 3. *huius*) hominis potentiam ſuperare poteſt etc. *Q. E. D.*

PROPOS. VII. *Affectus nec coërceri nec tolli poteſt, niſi per affectum contrarium et fortiorem affectu coërcendo.*

DEMONSTR. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, eſt idea, qua Mens majorem, vel minorem ſui corporis exiſtendi vim, quam antea, affirmat (*per generalem Affectuum definitionem, quae reperitur ſub finem Tertiae Partis*). Cum igitur Mens aliquo affectu conflictatur, Corpus afficitur ſimul affectione, qua ejus agendi potentia augetur vel mi-
[171] nuitur. Porro haec Corporis affectio (*per Prop.* 5. *huius*) vim a ſua cauſa accipit perſeverandi in ſuo Eſſe; quae proinde nec coërceri, nec tolli poteſt, niſi a cauſa corporea (*per Prop.* 6. *p.* 2.), quae Corpus afficiat affectione illi contraria (*per Prop.* 5. *p.* 3.) et fortiore (*per Axiom.* 1. *huius*): atque adeo (*per Prop.* 12. *p.* 2.) Mens afficitur idea affectionis fortioris et contrariae priori, hoc eſt (*per general. affectuum Defin.*) Mens afficietur affectu fortiori et contrario priori, qui ſcilicet prioris exiſtentiam ſecludet vel tollet; ac proinde affectus nec tolli, nec coërceri poteſt, niſi per affectum contrarium et fortiorem. *Q. E. D.*

COROLL. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, nec coërceri, nec tolli poteſt, niſi per ideam Corporis affectionis contrariae et fortioris affectione, qua patimur. Nam affectus, quo patimur, nec coër-

coërceri, nec tolli poteſt, niſi per affectum eodem fortiorem, eique contrarium (*per Prop. praec.*), hoc eſt (*per gener. affect. Defin.*), niſi per ideam Corporis affectionis fortioris et contrariae affectioni, qua patimur.

Propos. VIII. *Cognitio boni et mali nihil aliud eſt, quam Laetitiae vel Triſtitiae affectus, quatenus ejus ſumus conſcii.*

Demonstr. Id bonum, aut malum vocamus, quod noſtro Eſſe conſervando prodeſt, vel obeſt (*per Defin.* 1. *et* 2. *huius*), hoc eſt (*per Prop.* 7. *p.* 3.), quod noſtram agendi potentiam auget vel minuit, juvat vel coërcet. Quatenus itaque (*per Defin. Laetitiae et Triſtitiae, quas vide in Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) rem aliquam nos Laetitia vel Triſtitia afficere percipimus, eandem bonam, aut malam vocamus; atque adeo boni et mali cognitio, nihil aliud eſt, quam Laetitiae vel Triſtitiae idea, quae ex ipſo Laetitiae vel Triſtitiae affectu neceſſario ſequitur (*per Prop.* 22. *p.* 2.). At haec idea eodem modo unita eſt affectui, ac Mens unita eſt Corpori (*per Prop.* 21. *p.* 2.), hoc eſt (*ut in Schol. ejusdem Prop. oſtenſum*), haec idea ab ipſo affectu, ſive (*per gen. affect. Defin.*) ab idea Corporis affectionis revera non diſtinguitur; [172] niſi ſolo conceptu; ergo haec cognitio boni et mali nihil eſt aliud, quam ipſe affectus, quatenus ejusdem ſumus conſcii. *Q. E. D.*

Propos. IX. *Affectus, cujus cauſam in praeſenti nobis adeſſe imaginamur, fortior eſt, quam ſi eandem non adeſſe imaginaremur.*

Demonstr. Imaginatio eſt idea, qua Mens rem ut praeſentem contemplatur, (*vide eius Defin. in Schol. Pr.* 17. *p.* 2.) quae tamen magis Corporis humani conſtitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per Coroll.* 2. *Prop.* 16. *p.* 2.). Eſt igitur affectus (*per gen. affect. Defin.*) imaginatio, quatenus

nus

nus corporis constitutionem indicat. At imaginatio (*per Prop.* 17. *p.* 2.) intensior est, quamdiu nihil imaginamur, quod rei externae praesentem existentiam secludit; ergo etiam affectus, cujus causam in praesenti nobis adesse imaginamur, intensior seu fortior est, quam si eandem non adesse imaginaremur. *Q. E. D.*

SCHOL. Cum supra in Propositione 18. Partis 3. dixerim, nos ex rei futurae, vel praeteritae imagine eodem affectu affici, ac si res, quam imaginamur, praesens esset, expresse monui, id verum esse, quatenus ad solam ipsius rei imaginem attendimus; est enim ejusdem naturae, sive res imaginati simus, sive non simus: sed non negavi eandem debiliorem reddi, quando alias res nobis praesentes contemplamur, quae rei futurae praesentem existentiam secludunt, quod tum monere neglexi, quia in hac Parte de affectuum viribus agere constitueram.

COROLL. Imago rei futurae, vel praeteritae, hoc est, rei, quam cum relatione ad tempus futurum, vel praeteritum secluso praesenti contemplamur, caeteris paribus, debilior est imagine rei praesentis, et consequenter affectus erga rem futuram, [173] vel praeteritam, caeteris paribus, remissior est affectu erga rem praesentem.

PROPOS. X. *Erga rem futuram, quam cito affuturam imaginamur, intensius afficimur, quam si ejus existendi tempus longius a praesenti distare imaginaremur; et memoria rei, quam non diu praeteriisse imaginamur, intensius etiam afficimur, quam si eandem diu praeteriisse imaginaremur.*

DEMONSTR. Quatenus enim rem cito affuturam, vel non diu praeteriisse imaginamur, eo ipso aliquid imaginamur, quod rei praesentiam minus secludit, quam si ejusdem futurum existendi tempus longius a praesenti distare, vel quod dudum praeterierit,

ierit, imaginaremur; (*ut per ſe notum*) adeoque (*per praeced. Prop.*) eatenus intenſius erga eandem afficiemur. *Q. E. D.*

Schol. Ex iis, quae ad Definitionem 6. hujus Partis notavimus, ſequitur, nos erga objecta, quae a praeſenti longiori temporis intervallo diſtant, quam quod imaginando determinare poſſumus, quamvis ab invicem longo temporis intervallo diſtare intelligamus, aeque tamen remiſſe affici.

Propos. XI. *Affectus erga rem, quam ut neceſſariam imaginamur, caeteris paribus, intenſior eſt, quam erga poſſibilem, vel contingentem, ſive non neceſſariam.*

Demonstr. Quatenus rem aliquam neceſſariam eſſe imaginamur, eatenus ejus exiſtentiam affirmamus, et contra rei exiſtentiam negamus, quatenus eandem non neceſſariam eſſe imaginamur; (*per Schol.* 1. *Prop.* 33. *p.* 1) ac proinde (*per Prop.* 9. *hujus*) affectus erga rem neceſſariam, caeteris pari- [174] bus, intenſior eſt, quam erga non neceſſariam. *Q. E. D.*

Propos. XII. *Affectus erga rem, quam ſcimus in praeſenti non exiſtere et quam ut poſſibilem imaginamur, caeteris paribus, intenſior eſt, quam erga contingentem.*

Demonstr. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficimur, quae rei exiſtentiam ponat: (*per Defin.* 3. *huius*) ſed contra (*ſecundum Hypotheſin*) quaedam imaginamur, quae ejuſdem praeſentem exiſtentiam ſecludunt. At quatenus rem in futurum poſſibilem eſſe imaginamur, eatenus quaedam imaginamur, quae ejuſdem exiſtentiam ponunt, (*per Defin.* 4. *hujus*) hoc eſt, (*per Prop.* 18. *p.* 3.) quae Spem, vel Metum fovent; atque adeo affectus erga rem poſſibilem vehementior eſt. *Q. E. D.*

COROLL. Affectus erga rem, quam fcimus in praefenti non exiftere et quam ut contingentem imaginamur, multo remiffior eft, quam fi rem in praefenti nobis adeffe imaginaremur.

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam in praefenti exiftere imaginamur, intenfior eft, quam fi eandem ut futuram imaginaremur, (*per Coroll Prop.* 9. *hujus*) et multo vehementior eft, fi tempus futurum a praefenti non multum diftare imaginaremur (*per Prop* 10 *hujus*. Eft itaque affectus erga rem, cujus exiftendi tempus longe a praefenti diftare imaginamur, multo remiffior, quam fi eandem ut praefentem imaginaremur et nihilominus (*per Prop. praec.*) intenfior eft, quam fi eandem rem ut contingentem imaginaremur; atque adeo affectus erga rem contingentem multo remiffior erit, quam fi rem in praefenti nobis adeffe imaginaremur. *Q. E D.*

PROPOS. XIII. *Affectus erga rem contingentem,* [175] *quam fcimus in praefenti non exiftere, caeteris paribus, remiffior eft, quam affectus erga rem praeteritam.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficimur, quae rei exiftentiam ponat (*per Defin.* 3. *hujus*). Sed contra (*fecundum Hypothefin* quaedam imaginamur, quae ejufdem praefentem exiftentiam fecludunt. Verum quatenus eandem cum relatione ad tempus praeteritum imaginamur, eatenus aliquid imaginari fupponimur, quod ipfam ad memoriam redigit, five quod rei imaginem excitat, (*vide Prop.* 18. *p.* 2. *cum ejufdem Schol.*) ac proinde eatenus efficit, ut ipfam, ac fi praefens effet, contemplemur (*per Coroll. Prop.* 17 *p.* 2). Atque adeo (*per Prop* 9. *hujus*) affectus erga rem contingentem, quam fcimus in praefenti non exiftere, caeteris paribus, remiffior erit, quam affectus erga rem praeteritam. *Q. E. D.*

PRO-

PROPOS. XIV. *Vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coërcere potest; sed tantum quatenus ut affectus consideratur.*

DEMONSTR. Affectus est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui Corporis existendi vim, quam antea, affirmat; (*per gen Aff. Defin.*) atque adeo (*per Prop.* 1 *hujus*) nihil positivum habet, quod praesentia veri tolli possit; et consequenter vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coërcere potest. At quatenus affectus est, (*vide Prop.* 8. *hujus*) si fortior affectu coërcendo sit, eatenus tantum (*per Prop.* 7. *hujus*) affectum coërcere poterit. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Cupiditas, quae ex vera bo-* [176] *ni et mali cognitione oritur, multis aliis Cupiditatibus, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, restingui vel coërceri potest.*

DEMONSTR. Ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec (*per Prop* 8. *hujus*) affectus est, oritur necessario Cupiditas, (*per* 1. *Affect Def*) quae eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major est (*per Prop.* 37. *p.* 3.). Sed quia haec Cupiditas (*per Hypothesin*) ex eo, quod aliquid vere intelligimus, oritur, sequitur ergo ipsa in nobis, quatenus agimus; (*per Prop. p.* 3.) atque adeo per solam nostram essentiam debet intelligi; (*per Defin* 2. *p.* 3.) et consequenter (*per Prop* 7. *p.* 3.) ejus vis et incrementum sola humana potentia definiri debet. Porro Cupiditates, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, eo etiam majores sunt, quo hi affectus vehementiores erunt; atque adeo earum vis et incrementum (*per Prop* 5. *huius*) potentia causarum externarum definiri debet, quae, si cum nostra comparetur, nostram potentiam indefinite superat: (*per Prop.* 3 *huius*) atque adeo Cupiditates, quae ex similibus affectibus oriuntur, vehementiores esse possunt illa, quae ex vera boni et mali cognitione oritur,

tur, ac proinde (*per Prop 7. huius*) eandem coërcere, vel reſtinguere poterunt. *Q. E. D.*

PROPOS. XVI. *Cupiditas, quae ex cognitione boni et mali, quatenus haec cognitio futurum reſpicit, oritur facilius rerum Cupiditate, quae in praeſentia ſuaves ſunt, coërceri, vel reſtingui poteſt.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam futuram imaginamur, remiſſior eſt, quam erga praeſentem (*per Coroll. Prop. 9 huius*). At Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur; tametſi haec cognitio circa res, quae in praeſentia bonae ſunt, verſetur reſtingui, vel coërceri poteſt aliqua temera-
[177] ria Cupiditate; (*per Prop. praeced. cuius demonſtr. univerſalis eſt*) ergo Cupiditas, quae ex eadem cognitione, quatenus haec futurum reſpicit, oritur, facilius coërceri, vel reſtingui poterit etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XVII. *Cupiditas, quae oritur ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec circa res contingentes verſatur, multo adhuc facilius coërceri poteſt, Cupiditate rerum, quae praeſentes ſunt.*

DEMONSTR. Propoſitio haec eodem modo, ac Prop. praeced. demonſtratur ex Coroll. Prop. 12. hujus

SCHOL. His me cauſam oſtendiſſe credo, cur homines opinione magis, quam vera ratione commoveantur et cur vera boni et mali cognitio animi commotiones excitet et ſaepe omni libidinis generi cedat; unde illud Poëtae natum: *Video meliora, proboque, deteriora ſequor.* Quod idem etiam Eccleſiaſtes in mente habuiſſe videtur, cum dixit: *Qui auget ſcientiam, auget dolorem.* Atque haec non eum in finem dico, ut inde concludam, praeſtabilius eſſe ignorare, quam ſcire, vel quod ſtulto intelligens in moderandis affectibus nihil interſit; ſed ideo quia neceſſe eſt, noſtrae naturae tam potentiam, quam impotentiam noſcere, ut determinare poſ-

possimus, quid ratio in moderandis affectibus possit et quid non possit; et in hac Parte de sola humana impotentia me acturum dixi. Nam de Rationis in affectus potentia separatim agere constitui.

PROPOS. XVIII. *Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, caeteris paribus, fortior est Cupiditate, quae ex Tristitia oritur.*

DEMONSTR. Cupiditas est ipsa hominis essentia, (*per* 1. *affect. Defin.*) hoc est; (*per Prop.* 7. *p.* 3.) conatus, quo homo in suo Esse perseverare conatur. Quare Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, ipso [178] Laetitiae affectu (*per Defin. Laetitiae, quam vide in Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) juvatur, vel augetur; quae autem contra ex Tristitia oritur, ipso Tristitiae affectu (*per idem Schol.*) minuitur, vel coercetur; atque adeo vis Cupiditatis, quae ex Laetitia oritur, potentia humana, simul et potentia causae externae; quae autem ex Tristitia, sola humana potentia definiri debet, ac proinde hac illa fortior est. *Q. E. D.*

SCHOL. His paucis humanae impotentiae et inconstantiae causas, et cur homines rationis praecepta non servent, explicui. Superest jam, ut ostendam, quid id sit, quod ratio nobis praescribit et quinam affectus cum rationis humanae regulis conveniant; quinam contra iisdem contrarii sint. Sed antequam haec prolixo nostro Geometrico ordine demonstrare incipiam, lubet ipsa rationis dictamina hic prius breviter ostendere, ut ea, quae sentio, facilius ab unoquoque percipiantur. Cum ratio nihil contra naturam postulet, postulat ergo ipsa, ut unusquisque seipsum amet, suum utile, quod revera utile est, quaerat et id omne, quod hominem ad majorem perfectionem revera ducit, appetat et absolute, ut unusquisque suum Esse, quantum in se est, conservare conetur. Quod quidem tam necessario verum est, quam, quod totum sit sua parte majus (*vide Prop.* 4. *p.* 3.). Deinde quandoquidem virtus (*per Defin.* 8. *huius*)

hujus) nihil aliud eſt, quam ex legibus propriae naturae agere et nemo ſuum Eſſe *per Prop.* 7. *p* 3.) conſervare conetur, niſi ex propriae ſuae naturae legibus; hinc ſequitur *primo*, virtutis fundamentum eſſe ipſum conatum, proprium Eſſe conſervandi, et felicitatem in eo conſiſtere, quod homo ſuum Eſſe conſervare poteſt. *Secundo* ſequitur, virtutem propter ſe eſſe appetendam, nec quicquam, quod ipſa praeſtabilius, aut quod utilius nobis ſit, dari, cujus cauſa deberet appeti. *Tertio* denique ſequitur, eos, qui ſe interficiunt, animo eſſe impotentes, eosque a cauſis externis, ſuae naturae repugnantibus, prorſus vinci. Porro ex Poſtulato 4 Partis 2. ſequitur, nos efficere nunquam poſſe, ut nihil extra nos indigeamus ad noſtrum Eſſe conſervandum et ut ita vivamus, ut nullum commercium cum rebus, quae ex-
[179] tra nos ſunt, habeamus; et, ſi praeterea noſtram Mentem ſpectemus, ſane noſter intellectus imperfectior eſſet ſi Mens ſola eſſet, nec quicquam praeter ſe ipſam intelligeret. Multa igitur extra nos dantur, quae nobis utilia, quaeque propterea appetenda ſunt. Ex his nulla praeſtantiora excogitari poſſunt, quam ea, quae cum noſtra natura prorſus conveniunt. Si enim duo ex. gr. ejusdem prorſus naturae individua invicem junguntur, individuum componunt ſingulo duplo potentius. Homini igitur nihil homine utilius; nihil, inquam, homines praeſtantius ad ſuum Eſſe conſervandum, optare poſſunt, quam quod omnes in omnibus ita conveniant, ut omnium Mentes et Corpora unam quaſi Mentem, unumque Corpus componant et omnes ſimul, quantum poſſunt, ſuum Eſſe conſervare conentur, omnesque ſimul omnium commune utile ſibi quaerant; ex quibus ſequitur, homines, qui ratione gubernantur, hoc eſt, homines, qui ex ductu rationis ſuum utile quaerunt, nihil ſibi appetere, quod reliquis hominibus non cupiant, atque adeo eosdem juſtos, fidos, atque honeſtos eſſe.

Haec

Haec illa rationis dictamina ſunt, quae hic paucis oſtendere propoſueram, antequam eadem prolixiori ordine demonſtrare inciperem, quod ea de cauſa feci, ut, ſi fieri poſſet, eorum attentionem mihi conciliarem, qui credunt, hoc principium, quod ſcilicet unusquisque ſuum utile quaerere tenetur, impietatis, non autem virtutis et pietatis eſſe fundamentum. Poſtquam igitur rem ſeſe contra habere breviter oſtenderim, pergo ad eandem eadem via, qua hucusque progreſſi ſumus, demonſtrandum.

Propos. XIX. *Id unuſquiſque ex legibus ſuae naturae neceſſario appetit vel averſatur, quod bonum vel malum eſſe judicat.*

Demonstr. Boni et mali cognitio eſt (*per Prop.* 8. *hujus*) ipſe Laetitiae vel Triſtitiae affectus, quatenus ejuſdem ſumus conſcii; ac proinde (*per Prop.* 28. *p.* 3.) id unuſquiſque neceſſario appetit, quod bonum, et contra id averſatur, quod malum eſſe [18.] judicat. Sed hic appetitus nihil aliud eſt, quam ipſa hominis eſſentia, ſeu natura (*per Defin. App. quam vide in Schol. Prop.* 9. *p.* 3. *et* 1. *Aff. Defin.*). Ergo unuſquiſque ex ſolis ſuae naturae legibus id neceſſario appetit vel averſatur etc. *Q. E. D.*

Propos. XX. *Quo magis unuſquiſque ſuum utile quaerere, hoc eſt, ſuum Eſſe conſervare conatur et poteſt, eo magis virtute praeditus eſt; contra quatenus unusquiſque ſuum utile, hoc eſt, ſuum Eſſe conſervare negligit, eatenus eſt impotens.*

Demonstr. Virtus eſt ipſa humana potentia, quae ſola hominis eſſentia definitur (*per Defin.* 8. *hujus*), hoc eſt (*per Prop.* 7. *p.* 3.), quae ſolo conatu, quo homo in ſuo Eſſe perſeverare conatur, definitur. Quo ergo unuſquiſque magis ſuum Eſſe conſervare conatur et poteſt, eo magis virtute praeditus eſt et conſequenter (*per Prop.* 4. *et* 6. *p.* 3.), quatenus aliquis

quis suum Esse conservare negligit, eatenus est impotens. *Q. E. D.*

SCHOL. Nemo igitur, nisi a causis externis et suae naturae contrariis victus, suum utile appetere, sive suum Esse conservare negligit. Nemo, inquam, ex necessitate suae naturae; sed a causis externis coactus alimenta aversatur vel se ipsum interficit, quod multis modis fieri potest; nempe interficit aliquis se ipsum coactus ab alio, qui ejus dexteram, qua ensem casu prehenderat, contorquet et cogit versus cor ipsum gladium dirigere; vel quod ex mandato Tyranni, ut Seneca, cogatur venas aperire suas, hoc est, majus malum minore vitare cupiat; vel denique ex eo, quod causae latentes externae ejus imaginationem ita disponunt et Corpus ita afficiunt, ut id aliam naturam priori contrariam induat et cujus idea in Mente dari nequit (*per Prop.* 10 *p.* 3.). At quod homo ex necessitate suae naturae conetur non existere vel in aliam formam mutari, tam est impossibile,
[181] quam quod ex nihilo aliquid fiat, ut unusquisque mediocri meditatione videre potest.

PROPOS. XXI. *Nemo potest cupere beatum esse, bene agere et bene vivere, qui simul non cupiat, esse, agere et vivere, hoc est, actu existere.*

DEMONSTR. Hujus Propositionis Demonstratio, seu potius res ipsa per se patet, et etiam ex Cupiditatis definitione. Est enim Cupiditas (*per* 1. *Aff. Defin.*) beate, seu bene vivendi, agendi etc. ipsa hominis essentia, hoc est (*per Prop.* 7. *p.* 3.), conatus, quo unusquisque suum Esse conservare conatur. Ergo nemo potest cupere etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXII. *Nulla virtus potest prior hac (nempe conatu sese conservandi) concipi.*

DEMONSTR. Conatus sese conservandi est ipsa rei essentia (*per Prop.* 7. *p.* 3.). Si igitur aliqua virtus posset hac, nempe hoc conatu, prior concipi; concipere-

ciperetur ergo (*per Defin.* 8. *hujus*) ipſa rei eſſentia ſe ipſa prior, quod (*ut per ſe notum*) eſt abſurdum. Ergo nulla virtus etc. *Q. E. D.*

COROLL. Conatus ſeſe conſervandi primum et unicum virtutis eſt fundamentum. Nam hoc principio nullum aliud poteſt prius concipi (*per Prop. praec.*) et abſque ipſo (*per Prop.* 21. *huius*) nulla virtus poteſt concipi.

PROPOS XXXIII. *Homo, quatenus ad aliquid agendum determinatur ex eo, quod ideas habet inadaequatas, non poteſt abſolute dici, ex virtute agere; ſed tantum, quatenus determinatur ex eo, quod intelligit.*

DEMONSTR. Quatenus homo ad agendum determinatur ex eo, quod inadaequatas habet [182] ideas, eatenus (*per Prop.* 1. *p.* 3.) patitur, hoc eſt, (*per Defin.* 1 *et* 2. *p.* 3.) aliquid agit, quod per ſolam ejus eſſentiam non poteſt percipi, hoc eſt (*per Defin.* 8. *huius*), quod ex ipſius virtute non ſequitur. At quatenus ad aliquid agendum determinatur ex eo, quod intelligit, eatenus (*per eandem Prop* 1. *p.* 3) agit, hoc eſt (*per Defin.* 2. *p* 3.), aliquid agit, quod per ſolam ipſius eſſentiam percipitur, ſive (*per Defin.* 8. *huius*) quod ex ipſius virtute adaequate ſequitur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Ex virtute abſolute agere nihil aliud in nobis eſt, quam ex ductu rationis agere, vivere, ſuum Eſſe conſervare (haec tria idem ſignificant) ex fundamento proprium utile quaerendi.*

DEMONSTR. Ex virtute abſolute agere, nihil aliud eſt (*per Defin.* 8 *huius*), quam ex legibus propriae naturae agere. At nos eatenus tantummodo agimus, quatenus intelligimus (*per Prop.* 3 *p.* 3). Ergo ex virtute agere, nihil aliud in nobis eſt, quam ex ductu rationis agere, vivere, ſuum Eſſe conſervare,

re, idque (*per Coroll. Prop.* 22. *huius*) ex fundamento suum utile quaerendi. *Q. E. D.*

PROPOS. XXV. *Nemo suum Esse alterius rei causa conservare conatur.*

DEMONSTR. Conatus, quo unaquaeque res in suo Esse perseverare conatur; sola ipsius rei essentia definitur (*per Prop* 7. *p.* 3.) eaque sola data, non autem ex alterius rei essentia necessario sequitur (*per Prop.* 6. *p* 3.), ut unusquisque suum Esse conservare conetur. Patet praeterea haec Propositio ex Coroll. Prop. 22. hujus Partis. Nam si homo alterius rei causa suum Esse conservare conaretur, tum res illa primum esset virtutis fundamentum (*ut per se notum*), [183] quod (*per praedictum Coroll.*) est absurdum. Ergo nemo suum Esse etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVI. *Quicquid ex ratione conamur, nihil aliud est, quam intelligere; nec Mens, quatenus ratione utitur, aliud sibi utile esse iudicat, nisi id, quod ad intelligendum conducit.*

DEMONSTR. Conatus sese conservandi nihil est praeter ipsius rei essentiam, *per Prop* 7. *p.* 3.) quae quatenus talis existit, vim habere concipitur ad perseverandum in existendo (*per Prop.* 6. *p.* 3.), et ea agendum, quae ex data sua natura necessario sequuntur (*vide Defin. Appetitus in Schol. Prop.* 9. *p.* 3.). At rationis essentia nihil aliud est, quam Mens nostra, quatenus clare et distincte intelligit: (*vide eius Defin. in* 2 *Schol. Prop* 40. *p* 2.). Ergo (*per Prop* 40. *p.* 2.) quicquid ex ratione conamur, nihil aliud est, quam intelligere. Deinde quoniam hic Mentis conatus, quo Mens, quatenus ratiocinatur, suum Esse conatur conservare, nihil aliud est, quam intelligere; (*per primam partem huius*) est ergo hic intelligendi conatus (*per Coroll. Prop* 22. *huius*) primum et unicum virtutis fundamentum, nec alicujus finis causa

(*per

(*per Prop.* 25. *huius*) res intelligere conabimur; ſed contra Mens, quatenus ratiocinatur, nihil ſibi bonum eſſe concipere poterit, niſi id, quod ad intelligendum conducit (*per Deſin.* 1. *huius*). *Q. E. D.*

PROPOS. XXVII. *Nihil certo ſcimus bonum, aut malum eſſe, niſi id, quod ad intelligendum revera conducit, vel quod impedire poteſt, quo minus intelligamus.*

DEMONSTR. Mens, quatenus ratiocinatur, nihil aliud appetit, quam intelligere, nec aliud ſibi utile eſſe judicat, niſi id, quod ad intelligendum conducit (*per Prop. praec.*). At Mens *per Prop.* 41. *et* 43. *p.* 2. *cuius etiam Schol. vide*) rerum certitudinem non habet, niſi quatenus ideas habet adae- [184] quatas, ſive (*quod per Schol. Prop.* 40. *p.* 2 *idem eſt*) quatenus ratiocinatur; ergo nihil certo ſcimus bonum eſſe, niſi id, quod ad intelligendum revera conducit; et contra id malum, quod impedire poteſt, quo minus intelligamus. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVIII. *Summum Mentis bonum eſt Dei cognitio, et ſumma Mentis virtus Deum cognoſcere.*

DEMONSTR. Summum, quod Mens intelligere poteſt, Deus eſt, hoc eſt, (*per Deſin.* 6. *p.* 1) Ens abſolute infinitum et ſine quo (*per Prop* 15. *p.* 1.) nihil eſſe, neque concipi poteſt; adeoque (*per Prop.* 26. *et* 27. *huius*) ſummum Mentis utile, ſive (*per Deſin.* 1. *huius*) bonum eſt Dei cognitio Deinde Mens, quatenus intelligit, eatenus tantum agit, (*per Prop.* 1. *et* 3. *p.* 3) et eatenus tantum (*per Prop* 23. *hujus*) poteſt abſolute dici, quod ex virtute agit. Eſt igitur Mentis abſoluta virtus intelligere. At ſummum, quod Mens intelligere poteſt, Deus eſt (*ut iam iam Demonſtravimus*): Ergo Mentis ſumma virtus eſt Deum intelligere, ſeu cognoſcere. *Q. E. D.*

PRO-

PROPOS. XXIX. *Res quaecunque ſingularis, cujus natura a noſtra prorſus eſt diverſa, noſtram agendi potentiam nec iuvare, nec coërcere poteſt et abſolute res nulla poteſt nobis bona, aut mala eſſe, niſi commune aliquid nobiſcum habeat.*

DEMONSTR. Cujuſcunque rei ſingularis et conſequenter (*per Coroll. Prop* 10. *p.* 2.) hominis potentia, qua exiſtit et operatur, non determinatur niſi ab alia re ſingulari, (*per Prop.* 28. *p.* 1.) cujus natura (*per Prop.* 6. *p.* 2.) per idem attributum debet intelligi, per quod natura humana concipitur. No-
[185] ſtra igitur agendi potentia, quomodocunque ea concipiatur, determinari et conſequenter juvari, vel coërceri poteſt potentia alterius rei ſingularis, quae aliquid commune nobiſcum habet et non potentia rei, cujus natura a noſtra prorſus eſt diverſa; et quia id bonum, aut malum vocamus, quod cauſa eſt Laetitiae, aut Triſtitiae, (*per Prop.* 8. *hujus*) hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) quod noſtram agendi potentiam auget vel minuit, juvat vel coërcet; ergo res, cujus natura a noſtra prorſus eſt diverſa, nobis neque bona, neque mala eſſe poteſt. *Q. E. D.*

PROPOS. XXX. *Res nulla per id, quod cum noſtra natura commune habet, poteſt eſſe mala; ſed quatenus nobis mala eſt, eatenus eſt nobis contraria.*

DEMONSTR. Id malum vocamus, quod cauſa eſt Triſtitiae (*per Prop.* 8. *huius*, hoc eſt (*per eius Defin. quam vide in Schol. Prop* 11. *p.* 3.) quod noſtram agendi potentiam minuit, vel coërcet. Si igitur res aliqua per id, quod nobiscum habet commune, nobis eſſet mala; poſſet ergo res id ipſum, quod nobiscum commune habet, minuere, vel coërcere, quod (*per Prop.* 4. *p.* 3.) eſt abſurdum. Nulla igitur res per id, quod nobiscum commune habet, poteſt nobis eſſe mala; ſed contra quatenus mala eſt, hoc eſt (*ut iam iam oſtendimus*), quatenus noſtram

agendi

agendi potentiam minuere, vel coërcere poteſt, eatenus (*per Prop.* 5. *p.* 3.) nobis eſt contraria. *Q. E. D.*

Propos. XXXI. *Quatenus res aliqua cum noſtra natura convenit, eatenus neceſſario bona eſt.*

Démonstr. Quatenus enim res aliqua cum noſtra natura convenit, non poteſt (*per Prop. praec.*) eſſe mala. Erit ergo neceſſario vel bona, vel indifferens. Si hoc ponatur, nempe, quod neque [156] bona ſit, neque mala; nihil ergo (*per Axiom.* 3. *hujus*) ex ipſius natura ſequetur, quod noſtrae naturae conſervationi inſervit, hoc eſt (*per Hypotheſin*), quod ipſius rei naturae conſervationi inſervit; ſed hoc eſt abſurdum (*per Prop.* 6 *p* 3.); erit ergo, quatenus cum noſtra natura convenit, neceſſario bona. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc ſequitur, quod, quo res aliqua magis cum noſtra natura convenit, eo nobis eſt utilior, ſeu magis bona et contra quo res aliqua nobis eſt utilior, eatenus cum noſtra natura magis convenit. Nam quatenus cum noſtra natura non convenit, erit neceſſario a noſtra natura diverſa vel eidem contraria. Si diverſa, tum (*per Prop.* 29. *huius*) neque bona, neque mala eſſe poterit; ſi autem contraria, erit ergo etiam ei contraria, quae cum noſtra natura convenit, hoc eſt (*per Prop. praeced.*), contraria bono, ſeu mala. Nihil igitur, niſi quatenus cum noſtra natura convenit, poteſt eſſe bonum, atque adeo, quo res aliqua magis cum noſtra natura convenit, eo eſt utilior et contra. *Q. E. D.*

Propos. XXXII. *Quatenus homines paſſionibus ſunt obnoxii, non poſſunt eatenus dici, quod natura conveniant.*

Demonstr. Quae natura convenire dicuntur, potentia convenire intelliguntur (*per Prop.* 7. *p.* 3.); non autem impotentia; ſeu negatione et conſequenter (*vide Schol. Prop.* 3 *p.* 2.) neque etiam paſſione; quare

quare homines, quatenus paſſionibus ſunt obnoxii, non poſſunt dici, quod natura conveniant. *Q E. D.*

SCHOL. Res etiam per ſe patet; qui enim ait, album et nigrum in eo ſolummodo convenire, quod neutrum ſit rubrum; is abſolute affirmat album et nigrum nulla in re convenire. Sic etiam ſi quis ait, lapidem et hominem in hoc tantum convenire, quod uterque ſit finitus, impotens, vel quod ex neceſſi-
[187] tate ſuae naturae non exiſtit, vel denique quod a potentia cauſarum externarum indefinite ſuperatur; is omnino affirmat, lapidem et hominem nulla in re convenire; quae enim in ſola negatione, ſive in eo, quod non habent, conveniunt, ea revera nulla in re conveniunt.

PROPOS. XXXIII. *Homines natura diſcrepare poſſunt, quatenus affectibus, qui paſſiones ſunt, conflictantur et eatenus etiam unus idemque homo varius eſt et inconſtans.*

DEMONSTR. Affectuum natura ſeu eſſentia non poteſt per ſolam noſtram eſſentiam, ſeu naturam explicari; (*per Defin.* 1. *et* 2. *p.* 3) ſed potentia, hoc eſt, (*per Prop.* 7. *p.* 3.) natura cauſarum externarum, cum noſtra comparata, definiri debet; unde fit, ut uniuscujuſque affectus tot ſpecies dentur, quot ſunt ſpecies objectorum, a quibus afficimur; (*vide Prop.* 56. *p.* 3.) et ut homines ab uno, eodemque objecto diverſimode afficiantur; *vide Prop.* 51. *p.* 3.) atque eatenus natura diſcrepent et denique ut unus idemque homo (*per eandem Prop.* 51. *p.* 3.) erga idem objectum diverſimode afficiatur, atque eatenus varius ſit etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIV. *Quatenus homines affectibus, qui paſſiones ſunt, conflictantur, poſſunt invicem eſſe contrarii.*

DEMONSTR. Homo, ex. gr. Petrus, poteſt eſſe cauſa, ut Paulus contriſtetur, propterea quod ali-
quid

quid habet ſimile rei, quam Paulus odit; (*per Prop.* 16. *p.* 3.) vel propterea quod Petrus ſolus re aliqua potitur, quam ipſe Paulus etiam amat, (*vide Prop.* 32. *p.* 3. *cum ejuſdem Schol.*) vel ob alias cauſas; (*harum praecipuas vide in Schol. Prop.* 55. *p.* 3.) atque adeo inde fiet, (*per Defin.* 7. *affect.*) ut Paulus Petrum odio habeat et conſequenter facile ſiet, (*per Prop.* 40. *p.* 3. *cum ejus Schol.*) ut Petrus Paulum contra odio habeat, atque adeo (*per Prop.* [183] 39. *p.* 3.) ut invicem malum inferre conentur, hoc eſt, (*per Prop.* 30. *hujus*) ut invicem ſint contrarii. At affectus Triſtitiae ſemper paſſio eſt; (*per Prop.* 59. *p.* 3.) ergo homines, quatenus conflictantur affectibus, qui paſſiones ſunt, poſſunt invicem eſſe contrarii. *Q. E. D.*

SCHOL. Dixi, quod Paulus odio Petrum habeat, quia imaginatur, id eundem poſſidere, quod ipſe Paulus etiam amat; unde prima fronte videtur ſequi, quod hi duo ex eo, quod idem amant et conſequenter ex eo, quod natura conveniunt, ſibi invicem damno ſint; atque adeo, ſi hoc verum eſt, falſae eſſent Propoſitio 30. et 31. hujus Partis. Sed ſi rem aequa lance examinare velimus, haec omnia convenire omnino videbimus. Nam hi duo non ſunt invicem moleſti, quatenus natura conveniunt, hoc eſt, quatenus uterque idem amat; ſed quatenus ab invicem diſcrepant. Nam quatenus uterque idem amat, eo ipſo utriuſque amor fovetur, (*per Prop.* 31. *p.* 3.) hoc eſt, (*per Defin.* 6. *affect.*) eo ipſo utriuſque Laetitia fovetur. Quare longe abeſt, ut, quatenus idem amant et natura conveniunt, invicem moleſti ſint. Sed hujus rei cauſa, ut dixi, nulla alia eſt, quam quia natura diſcrepare ſupponuntur. Supponimus namque Petrum ideam habere rei amatae jam poſſeſſae et Paulum contra ideam rei amatae amiſſae. Unde fit, ut hic Triſtitia et ille contra Laetitia afficiatur; atque eatenus invicem contrarii ſint.

Et ad hunc modum ostendere facile possumus reliquas odii causas ab hoc solo pendere, quod homines natura discrepant et non ab eo, in quo conveniunt.

PROPOS. XXXV. *Quatenus homines ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum natura semper necessario conveniunt.*

DEMONSTR. Quatenus homines affectibus, qui passiones sunt, conflictantur, possunt esse natura diversi, (*per Prop.* 33. *huius*) et invicem contrarii [187] (*per Prop. praeced.*). Sed eatenus homines tantum agere dicuntur, quatenus ex ductu rationis vivunt, (*per Prop.* 3. *p.* 3.) atque adeo quicquid ex humana natura, quatenus ratione definitur, sequitur, id (*per Defin.* 2. *p* 3.) per solam humanam naturam, tanquam per proximam suam causam, debet intelligi. Sed quia unusquisque ex suae naturae legibus id appetit, quod bonum, et id amovere conatur, quod malum esse judicat (*per Prop.* 19. *huius*); et cum praeterea id, quod ex dictamine rationis bonum, aut malum esse judicamus, necessario bonum, aut malum sit (*per Prop.* 41. *p.* 2.); ergo homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum ea necessario agunt, quae humanae naturae et consequenter unicuique homini necessario bona sunt, hoc est, (*per Coroll. Prop.* 31. *huius*) quae cum natura uniuscujusque hominis conveniunt; atque adeo homines etiam inter se, quatenus ex ductu rationis vivunt, necessario semper conveniunt. *Q. E. D.*

COROLL. I. Nihil singulare in rerum natura datur, quod homini sit utilius, quam homo, qui ex ductu rationis vivit. Nam id homini utilissimum est, quod cum sua natura maxime convenit, (*per Coroll. Prop.* 31. *huius*) hoc est, (*ut per se notum*) homo. At homo ex legibus suae naturae absolute agit, quando ex ductu rationis vivit, (*per Defin.* 2. *p.* 3) et eatenus tantum cum natura alterius hominis

nis neceſſario ſemper convenit (*per Prop. praeced.*); ergo homini nihil inter res ſingulares utilius datur, quam homo etc. *Q. E. D.*

COROLL. II. Cum maxime unusquiſque homo ſuum ſibi utile quaerit, tum maxime homines ſunt ſibi invicem utiles. Nam quo magis unusquiſque ſuum utile quaerit et ſe conſervare conatur, eo magis virtute praeditus eſt, (*per Prop.* 20. *huius*) ſive quod idem eſt, (*per Defin* 8. *huius*) eo majore potentia praeditus eſt ad agendum ex ſuae naturae legibus, hoc eſt, (*per Prop.* 3. *p.* 3) ad vivendum ex ductu rationis. At homines tum maxime natura conveniunt, cum ex ductu rationis vivunt; (*per Prop. praeced.*) ergo (*per praec. Coroll.*) tum maxime homines erunt ſibi invicem utiles, cum maxime unusquiſque ſuum utile ſibi quaerit. *Q. E. D.*

SCHOL. Quae modo oſtendimus, ipſa etiam [190] experientia quotidie tot tamque luculentis teſtimoniis teſtatur, ut omnibus fere in ore ſit: hominem homini Deum eſſe. Fit tamen raro, ut homines ex ductu rationis vivant; ſed cum iis ita comparatum eſt, ut plerumque invidi atque invicem moleſti ſint. At nihilominus vitam ſolitariam vix transigere queunt, ita ut pleriſque illà definitio, quod homo ſit animal ſociale, valde arriſerit; et revera res ita ſe habet, ut ex hominum communi ſocietate multo plura commoda oriantur, quam damna. Rideant igitur, quantum velint, res humanas Satyrici, easque deteſtentur Theologi, et laudent, quantum poſſunt, Melancholici vitam incultam et agreſtem, hominesque contemnant et admirentur bruta; experientur tamen homines mutuo auxilio ea, quibus indigent, multo facilius ſibi parare et non niſi junctis viribus pericula, quae ubique imminent, vitare poſſe; ut jam taceam, quod multo praeſtabilius ſit et cognitione noſtra magis dignum, homi-

 num,

num, quam brutorum facta contemplari. Sed de his alias prolixius.

PROPOS. XXXVI. *Summum bonum eorum, qui virtutem ſectantur, omnibus commune eſt, eoque omnes aeque gaudere poſſunt.*

DEMONSTR. Ex virtute agere eſt ex ductu rationis agere, (*per Prop.* 24. *huius*) et quicquid ex ratione conamur agere, eſt intelligere; (*per Prop.* 26. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 28. *huius*) ſummum bonum eorum, qui virtutem ſectantur, eſt Deum cognoſcere, hoc eſt, (*per Prop.* 47. *p.* 2. *eiuſdem Schol.*) bonum, quod omnibus hominibus commune eſt et ab omnibus hominibus, quatenus ejuſdem ſunt naturae, poſſideri aeque poteſt. *Q. E. D.*

SCHOL. Si quis autem roget, quid ſi ſummum bonum eorum, qui virtutem ſectantur, non eſſet omnibus commune? an non inde, ut ſupra (*vide* [191] *Prop.* 34. *huius*) ſequeretur, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, hoc eſt, (*per Prop.* 35. *huius*) homines, quatenus natura conveniunt, eſſent invicem contrarii? Is hoc ſibi reſponſum habeat, non ex accidenti ſed ex ipſa natura rationis oriri, ut hominis ſummum bonum omnibus ſit commune, nimirum, quia ex ipſa humana eſſentia, quatenus ratione definitur, deducitur; et quia homo nec eſſe, nec concipi poſſet, ſi poteſtatem non haberet gaudendi hoc ſummo bono. Pertinet namque (*per Prop.* 47. *p.* 2.) ad Mentis humanae eſſentiam, adaequatam habere cognitionem aeternae et infinitae eſſentiae Dei.

PROPOS. XXXVII. *Bonum, quod unuſquiſque, qui ſectatur virtutem, ſibi appetit, reliquis hominibus etiam cupiet et eo magis, quo maiorem Dei habuerit cognitionem.*

DEMONSTR. Homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, ſunt homini utiliſſimi, (*per Coroll.* 1. *Prop.*

Prop. 35. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 19. *huius*) ex ductu rationis conabimur necessario efficere, ut homines ex ductu rationis vivant. At bonum, quod unusquisque, qui ex rationis dictamine vivit, hoc est, (*per Prop.* 24. *huius*) qui virtutem sectatur, sibi appetit, est intelligere; (*per Prop.* 26. *huius*) ergo bonum, quod unusquisque, qui virtutem sectatur, sibi appetit, reliquis hominibus etiam cupiet. Deinde Cupiditas, quatenus ad Mentem refertur, est ipsa Mentis essentia (*per* 1. *Affect. Defin.*); Mentis autem essentia in cognitione consistit, (*per Prop.* 11. *p.* 2.) quae Dei cognitionem involvit, (*per Prop.* 47. *p.* 2.) et sine qua (*per Prop.* 15. *p.* 1.) nec esse, nec concipi potest; adeoque quo Mentis essentia majorem Dei cognitionem involvit, eo Cupiditas, qua is, qui virtutem sectatur, bonum, quod sibi appetit, alteri cupit, etiam major erit. *Q. E. D.*

Aliter. Bonum, quod homo sibi appetit et amat, constantius amabit, si viderit, alios idem amare (*per Prop.* 31. *p.* 3.); atque adeo (*per* [192] *Coroll. eiusdem Prop.*) conabitur, ut reliqui idem ament; et quia hoc bonum (*per Prop. praec.*) omnibus commune est, eoque omnes gaudere possunt; conabitur ergo, (*per eandem rationem*) ut omnes eodem gaudeant et (*per Prop.* 37. *p.* 3.) eo magis, quo hoc bono magis fruetur. *Q. E. D.*

SCHOL. I. Qui ex solo affectu conatur, ut reliqui ament, quod ipse amat et ut reliqui ex ipsius ingenio vivant, solo impetu agit et ideo odiosus est, praecipue iis, quibus alia placent, quique propterea etiam student et eodem impetu conantur, ut reliqui contra ex ipsorum ingenio vivant. Deinde quoniam summum, quod homines ex affectu appetunt, bonum saepe tale est, ut unus tantum ejus possit esse compos, hinc fit, ut, qui amant, mente sibi non constent et dum laudes rei, quam amant, narrare

gau-

gaudent, timeant credi. At qui reliquos conatur ratione ducere, non impetu, ſed humaniter et benigne agit et ſibi mente maxime conſtat. Porro quicquid cupimus et agimus, cujus cauſa ſumus, quatenus Dei habemus ideam, ſive quatenus Deum cognoſcimus, ad Religionem refero. Cupiditatem autem bene faciendi, quae ex eo ingeneratur, quod ex rationis ductu vivimus, Pietatem voco. Cupiditatem deinde, qua homo, qui ex ductu rationis vivit, tenetur, ut reliquos ſibi amicitia jungat, Honeſtatem voco et id honeſtum, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, laudant et id contra turpe, quod conciliandae amicitiae repugnat. Paeter haec, civitatis etiam quaenam ſint fundamenta oſtendi. Differentia deinde inter veram virtutem et impotentiam facile ex ſupra dictis percipitur; nempe quod vera virtus nihil aliud ſit, quam ex ſolo rationis ductu vivere; atque adeo impotentia in hoc ſolo conſiſtit, quod homo a rebus, quae extra ipſum ſunt, duci ſe patiatur et ab iis ad ea agendum determinetur, quae rerum externarum communis conſtitutio; non autem ea, quae ipſa ipſius natura, in ſe ſola conſiderata, poſtulat. Atque haec illa ſunt, quae in Scholio Propoſitionis 18. hujus Partis demonſtrare promiſi, ex quibus apparet legem illam de non mactandis brutis, magis vana ſuperſtitione et muliebri miſericordia, quam ſana ratione fundatam eſſe. [193] Docet quidem ratio noſtrum utile quaerendi neceſſitudinem cum hominibus jungere; ſed non cum brutis, aut rebus, quarum natura a natura humana eſt diverſa; ſed idem jus, quod illa in nos habent, nos in ea habere. Imo quia uniuscujusque jus virtute ſeu potentia uniuscujuſque definitur, longe majus homines in bruta, quam haec in homines jus habent. Nec tamen nego bruta ſentire; ſed nego, quod propterea non liceat noſtrae utilitati conſulere et iisdem ad libitum uti, eademque tractare, prout nobis magis convenit; quandoquidem

nobiſ-

nobiſcum natura non conveniunt et eorum affectus ab affectibus humanis ſunt natura diverſi (*vide Schol. Prop.* 57. *p.* 3). Supereſt, ut explicem, quid juſtum, quid injuſtum, quid peccatum et quid denique meritum ſit. Sed de his vide ſeq. Scholium.

SCHOL. II. In Appendice Partis primae explicare promiſi, quid laus et vituperium, quid meritum et peccatum, quid juſtum et injuſtum ſit. Laudem et vituperium quod attinet, in Scholio Propoſitionis 29. Partis 3. explicui; de reliquis autem hic jam erit dicendi locus. Sed prius pauca de ſtatu hominis naturali et civili dicenda ſunt.

Exiſtit unuſquiſque ſummo naturae jure, et conſequenter ſummo naturae jure unusquiſque ea agit, quae ex ſuae naturae neceſſitate ſequuntur; atque adeo ſummo naturae jure unusquiſque judicat, quid bonum, quid malum ſit, ſuaeque utilitati ex ſuo ingenio conſulit, (*vide Prop.* 19. *et* 20. *hujus*) ſeſeque vindicat, (*vide Coroll.* 2. *Prop.* 40. *p.* 3,) et id, quod amat, conſervare et id, quod odio habet, deſtruere conatur (*vide Prop.* 28. *p.* 3.). Quod ſi homines ex ductu rationis viverent, potiretur unusquiſque (*per Coroll.* 1. *Prop.* 35 *hujus*) hoc ſuo jure abſque ullo alterius damno. Sed quia affectibus ſunt obnoxii, (*per Coroll. Prop.* 4. *hujus*) qui potentiam, ſeu virtutem humanam longe ſuperant, (*per Prop.* 6. *hujus*) ideo ſaepe diverſi trahuntur, (*per Prop.* 34. *hujus*) atque ſibi invicem ſunt contrarii, (*per Prop.* 34. *hujus*) mutuo dum auxilio indigent (*per Schol. Prop.* 35. *hujus*). Ut igitur homines concorditer vivere et ſibi auxilio eſſe poſſint, neceſſe eſt, ut jure ſuo naturali ceſſant et ſe invicem ſecuros reddant, ſe nihil [194] acturos, quod poſſit in alterius damnum cedere. Qua autem ratione hoc fieri poſſit, ut ſcilicet homines, qui affectibus neceſſario ſunt obnoxii, (*per Coroll. Prop.* 4. *hujus*) atque inconſtantes et varii, (*per Prop.*

Prop. 33. *hujus*) possint se invicem securos reddere et fidem invicem habere, patet ex Propositione 7. hujus Partis et Propositione 39. Partis 3. Nempe quod nullus affectus coërceri potest, nisi affectu fortiore et contrario affectui coërcendo, et quod unusquisque ab inferendo damno abstinet timore majoris damni. Hac igitur lege Societas firmari poterit, si modo ipsa sibi vindicet jus, quod unusquisque habet, sese vindicandi et de bono et malo judicandi; quaeque adeo potestatem habeat communem vivendi rationem praescribendi, legesque ferendi, easque non ratione, quae affectus coërcere nequit (*per Schol. Prop.* 17. *huius*), sed minis firmandi. Haec autem Societas, legibus et potestate sese conservandi firmata, Civitas appellatur et, qui ipsius jure defenduntur, Cives; ex quibus facile intelligimus, nihil in statu naturali dari, quod ex omnium consensu bonum, aut malum sit; quandoquidem unusquisque, qui in statu est naturali, suae tantummodo utilitati consulit et ex suo ingenio et quatenus suae utilitatis tantum habet rationem, quid bonum, quidve malum sit, decernit et nemini, nisi sibi soli, obtemperare lege ulla tenetur; atque adeo in statu naturali peccatum concipi nequit. At quidem in statu Civili, ubi et communi consensu decernitur, quid bonum, quidve malum sit et unusquisque Civitati obtemperare tenetur. Est itaque peccatum nihil aliud, quam inobedientia, quae propterea solo Civitatis jure punitur et contra obedientia Civi meritum ducitur, quia eo ipso dignus judicatur, qui Civitatis commodis gaudeat. Deinde in statu naturali nemo ex communi consensu alicujus rei est Dominus, nec in Natura aliquid datur, quod possit dici hujus hominis esse et non illius; sed omnia omnium sunt, ac proinde in statu naturali nulla potest concipi voluntas unicuique suum tribuendi, aut alicui id, quod ejus sit, eripiendi, hoc est, in statu naturali nihil fit, quod justum, aut injustum possit dici; at quidem in statu civili,

civili, ubi ex communi conſenſu decernitur, quid hujus, quidve illius ſit. Ex quibus apparet, ju- [195] ſtum et injuſtum, peccatum et meritum notiones eſſe extrinſecas; non autem attributa, quae Mentis naturam explicent. Sed de his ſatis.

PROPOS. XXXVIII. *Id, quod Corpus humanum ita diſponit, ut pluribus modis poſſit affici, vel quod idem aptum reddit ad Corpora externa pluribus modis afficiendum, homini eſt utile; et eo utilius, quo Corpus ab eo aptius redditur, ut pluribus modis afficiatur, aliaque corpora afficiat et contra id noxium eſt, quod Corpus ad haec minus aptum reddit.*

DEMONSTR. Quo Corpus ad haec aptius redditur, eo Mens aptior ad percipiendum redditur; (*per Prop.* 14. *p.* 2.) adeoque id, quod Corpus hac ratione diſponit, aptumque ad haec reddit, eſt neceſſario bonum ſeu utile (*per Prop.* 26. *et* 27. *huius*) et eo utilius, quo Corpus ad haec aptius poteſt reddere et contra (*per eandem Prop.* 14. *p.* 2. *inverſam et Prop.* 26. *et* 27. *huius*) noxium, ſi corpus ad haec minus aptum reddat. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIX. *Quae efficiunt, ut motus et quietis ratio, quam Corporis humani partes ad invicem habent, conſervetur, bona ſunt; et ea contra mala, quae efficiunt, ut Corporis humani partes aliam ad invicem motus et quietis habeant rationem.*

DEMONSTR. Corpus humanum indiget, ut conſervetur, plurimis aliis corporibus (*per Poſtul.* 4. *p.* 2.). At id, quod formam humani Corporis conſtituit, in hoc conſiſtit, quod ejus Partes motus ſuos certa quadam ratione ſibi invicem communicent (*per Defin. ante Lem.* 4. *quam vide poſt Prop.* 13. *p.* 2.). Ergo quae efficiunt, ut motus et quietis ratio, quam Corporis humani Partes ad invicem habent, con- [196] ſervetur, eadem humani Corporis formam conſervant et conſequenter efficiunt, (*per Poſt.* 3. *et* 6. *p.* 2.) ut

ut Corpus humanum multis modis affici et ut idem corpora externa multis modis afficere possit; adeoque (*per Prop. praec.*) bona sunt. Deinde, quae efficiunt, ut Corporis humani partes aliam motus et quietis rationem obtineant, eadem (*per eandem Defin. p.* 2.) efficiunt, ut Corpus humanum aliam formam induat, hoc est, (*ut per se notum et in fine praefationis huius partis monuimus*) ut Corpus humanum destruatur et consequenter ut omnino ineptum reddatur, ne possit pluribus modis affici, ac proinde (*per Prop. praec.*) mala sunt. *Q. E. D.*

SCHOL. Quantum haec Menti obesse, vel prodesse possunt in Quinta Parte explicabitur. Sed hic notandum, quod Corpus tum mortem obire intelligam, quando ejus partes ita disponuntur, ut aliam motus et quietis rationem ad invicem obtineant. Nam negare non audeo Corpus humanum, retenta sanguinis circulatione et aliis, propter quae Corpus vivere existimatur, posse nihilominus in aliam naturam a sua prorsus diversam mutari. Nam nulla ratio me cogit, ut statuam Corpus non mori, nisi mutetur in cadaver; quin ipsa experientia aliud suadere videtur Fit namque aliquando, ut homo tales patiatur mutationes, ut non facile eundem illum esse dixerim, ut de quodam Hispano Poëta narrare audivi, qui morbo correptus fuerat et quamvis ex eo convaluerit, mansit tamen praeteritae suae vitae tam oblitus, ut Fabulas et Tragoedias, quas fecerat, suas non crediderit esse et sane pro infante adulto haberi potuisset, si vernaculae etiam linguae fuisset oblitus. Et si hoc incredibile videtur, quid de infantibus dicemus? Quorum naturam homo provectae aetatis a sua tam diversam esse credit, ut persuaderi non posset, se unquam infantem fuisse, nisi ex aliis de se conjecturam faceret. Sed ne superstitiosis materiam suppeditem movendi novas quaestiones, malo haec in medio relinquere.

PRO-

Propos. XL. *Quae ad hominum communem* [197] *Societatem conducunt, ſive quae efficiunt, ut homines concorditer vivant, utilia ſunt et illa contra mala, quae diſcordiam in Civitatem inducunt.*

Demonstr. Nam quae efficiunt, ut homines concorditer vivant, ſimul efficiunt, ut ex ductu rationis vivant, (*per Prop.* 35. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 26. *et* 27. *huius*) bona ſunt, et (*per eandem rationem*) illa contra mala ſunt, quae diſcordias concitant. *Q. E. D.*

Propos. XLI. *Laetitia directe mala non eſt, ſed bona; Triſtitia autem contra directe eſt mala.*

Demonstr. Laetitia (*per Prop.* 11. *p.* 3. *cum eiusdem Schol.*) eſt affectus, quo corporis agendi potentia augetur, vel juvatur; Triſtitia autèm contra eſt affectus, quo corporis agendi potentia minuitur, vel coërcetur; adeoque (*per Prop.* 38. *huius*) Laetitia directe bona eſt etc. *Q. E. D.*

Propos. XLII. *Hilaritas exceſſum habere nequit; ſed ſemper bona eſt et contra melancholia ſemper mala.*

Demonstr. Hilaritas (*vide eius Defin. in Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) eſt Laetitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, in hoc conſiſtit, quod Corporis omnes partes pariter ſint affectae, hoc eſt, (*per Prop.* 11. *p.* 3.) quod Corporis agendi potentia augetur, vel juvatur, ita ut omnes ejus partes eandem ad invicem motus et quietis rationem obtineant; atque adeo (*per Prop.* 39. *huius*) Hilaritas ſemper eſt bona, nec exceſſum habere poteſt. At Melancholia (*cuius etiam Defin. vide in eodem Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) eſt Triſtitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, [198] in hoc conſiſtit, quod Corporis agendi potentia abſolute minuitur, vel coërcetur; adeoque (*per Prop.* 38. *huius*) ſemper eſt mala. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIII. *Titillatio excessum habere potest et mala esse; Dolor autem eatenus potest esse bonus, quatenus Titillatio, seu Laetitia est mala.*

DEMONSTR. Titillatio est Laetitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, in hoc consistit, quod una, vel aliquot ejus partes prae reliquis afficiuntur, (*vide eius Defin. in Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) cuius affectus potentia tanta esse potest, ut reliquas Corporis actiones superet, (*per Prop.* 6. *huius*) eique pertinaciter adhaereat, atque adeo impediat, quo minus Corpus aptum sit, ut plurimis aliis modis afficiatur, adeoque (*per Prop.* 38. *huius*) mala esse potest. Deinde Dolor, qui contra Tristitia est, in se solo consideratus, non potest esse bonus (*per Prop.* 41. *huius*). Verum quia ejus vis et incrementum definitur potentia causae externae cum nostra comparata, (*per Prop.* 5. *huius*) possumus ergo hujus affectus infinitos virium concipere gradus et modos; (*per Prop.* 3. *huius*) atque adeo eundem talem concipere, qui Titillationem possit coërcere, ut excessum non habeat et eatenus (*per primam partem Prop. huius*) efficere, ne corpus minus aptum reddatur ac proinde eatenus erit bonus. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIV. *Amor et Cupiditas excessum habere possunt.*

DEMONSTR. Amor est Laetitia, (*per Defin.* 6. *Affect.*) concomitante idea causae externae: Titillatio igitur, (*per Schol. Prop.* 11. *p.* 3.) concomitante idea causae externae Amor est; atque adeo Amor (*per Prop. praec.*) excessum habere potest. Deinde Cupiditas eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major [199] est (*per Prop.* 37. *p.* 3.). Quare ut affectus (*per Prop.* 6. *huius*) reliquas hominis actiones superare potest; sic etiam Cupiditas, quae ex eodem affectu oritur, reliquas Cupiditates superare ac proinde eundem

dem exceſſum habere poterit, quem in praecedenti Propoſitione Titillationem habere oſtendimus. *Q. E. D.*

SCHOL. Hilaritas, quam bonam eſſe dixi, concipitur facilius, quam obſervatur. Nam affectus, quibus quotidie conflictamur, referuntur plerumque ad aliquam Corporis partem, quae prae reliquis afficitur, ac proinde affectus ut plurimum exceſſum habent et Mentem in ſola unius objecti contemplatione ita detinent, ut de aliis cogitare nequeat; et quamvis homines pluribus affectibus obnoxii ſint, atque adeo rari reperiantur, qui ſemper uno, eodemque affectu conflictentur, non deſunt tamen, quibus unus idemque affectus pertinaciter adhaereat. Videmus enim homines aliquando ab uno objecto ita affici, ut, quamvis praeſens non ſit, ipſum tamen coram habere credant, quod quando homini non dormienti accidit, eundem delirare dicimus, vel inſanire; nec minus inſanire creduntur, qui Amore ardent, quique noctes atque dies ſolam amaſiam vel meretricem ſomniant, quia riſum movere ſolent. At cum avarus de nulla alia re, quam de lucro, vel de nummis cogitet et ambitioſus de gloria etc. hi non creduntur delirare, quia moleſti ſolent eſſe et Odio digni aeſtimantur. Sed revera Avaritia, Ambitio, Libido etc. delirii ſpecies ſunt, quamvis inter morbos non numerentur.

PROPOS. XLV. *Odium nunquam poteſt eſſe bonum.*

DEMONSTR. Hominem, quem odimus, deſtruere conamur (*per Prop. 39. p. 3.*) hoc eſt, (*per Prop. 37. hujus*) aliquid conamur, quod malum eſt. Ergo etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Nota, me hic et in ſeqq. per Odium illud tantum intelligere, quod eſt erga homines. [200]

Co-

COROLL. I. Invidia, Irriſio, Contemptus, Ira, Vindicta et reliqui affectus, qui ad Odium referuntur, vel ex eodem oriuntur, mali ſunt, quod etiam ex Prop. 39. p. 3. et Prop. 37. hujus patet.

COROLL. II. Quicquid ex eo, quod odio affecti ſumus, appetimus, turpe et in Civitate injuſtum eſt. Quod etiam patet ex Prop. 39. p. 3. et ex Defin. turpis et injuſti, quas vide in Schol. Prop. 37. hujus.

SCHOL. Inter Irriſionem, (quam in 1 Coroll. malam eſſe dixi) et riſum magnam agnoſco differentiam. Nam riſus, ut et jocus, mera eſt Laetitia; adeoque, modo exceſſum non habeat, per ſe bonus eſt (*per Prop. 41. hujus*). Nihil profecto niſi torva et triſtis ſuperſtitio delectari prohibet. Nam quî magis decet famem et ſitim extinguere, quam melancholiam expellere? Mea haec eſt ratio et ſic animum induxi meum. Nullum numen, nec alius, niſi invidus, mea impotentia et incommodo delectatur, nec nobis lacrimas, ſingultus, metum et alia hujusmodi, quae animi impotentis ſunt ſigna, virtuti ducit; ſed contra, quo majori Laetitia afficimur, eo ad majorem perfectionem tranſimus, hoc eſt, eo nos magis de natura divina participare neceſſe eſt. Rebus itaque uti et iis, quantum fieri poteſt, delectari (non quidem ad nauſeam uſque; nam hoc delectari non eſt) viri eſt ſapientis. Viri, inquam, ſapientis eſt, moderato et ſuavi cibo et potu ſe reficere et recreare, ut et odoribus, plantarum virentium amoenitate, ornatu, muſica, ludis exercitatoriis, theatris et aliis hujusmodi, quibus unusquiſque abſque ullo alterius damno uti poteſt. Corpus namque humanum ex plurimis diverſae naturae partibus componitur, quae continuo novo alimento indigent et vario, ut totum Corpus ad omnia, quae ex ipſius natura ſequi poſſunt, aeque aptum ſit et conſequenter ut Mens
[201] etiam aeque apta ſit ad plura ſimul intelligen-

dum,

dum. Hoc itaque vivendi institutum et cum nostris principiis et cum communi praxi optime convenit; quare, si quae alia, haec vivendi ratio optima est et omnibus modis commendanda, nec opus est, de his clarius, neque prolixius agere.

Propos. XLVI. *Qui ex ductu rationis vivit, quantum potest, conatur alterius in ipsum Odium, Iram, Contemptum etc. Amore contra, sive Generositate compensare.*

Demonstr. Omnes Odii affectus mali sunt; (*per Coroll.* 1. *praec. Prop.*) adeoque, qui ex ductu rationis vivit, quantum potest, conabitur efficere, ne Odii affectibus conflictetur, (*per Prop.* 19. *huius*) et consequenter (*per Prop.* 37. *huius*) conabitur, ne etiam alius eosdem patiatur affectus. At Odium Odio reciproco augetur et Amore contra extingui potest, (*per Prop.* 33. *p.* 3.) ita ut Odium in Amorem transeat (*per Prop.* 44 *p.* 3.) Ergo qui ex ductu rationis vivit, alterius Odium etc. Amore contra compensare conabitur, hoc est, Generositate (*cuius Defin. vide in Schol. Prop.* 59. *p.* 3.). *Q. E. D.*

Schol. Qui injurias reciproco Odio vindicare vult, misere profecto vivit. At qui contra studet Odium Amore expugnare, ille sane laetus et secure pugnat; aeque facile uni homini ac pluribus resistit, et fortunae auxilio quam minime indiget. Quos vero vincit, ii laeti cedunt, non quidem ex defectu sed ex incremento virium; quae omnia adeo clare ex solis Amoris et Intellectus definitionibus sequuntur, ut opus non sit eadem sigillatim demonstrare.

Propos. XLVII. *Spei et Metus affectus non possunt esse per se boni.*

Demonstr. Spei et Metus affectus sine Tristitia non dantur. Nam Metus est (*per* 13. *Affect.* [202] *Defin.*) Tristitia; et Spes (*vide Explicationem* 12. *et* 13. *Affect. Defin.*) non datur sine Metu, ac proinde (*per*

(*per Prop.* 41. *huius*) hi affectus non poſſunt eſſe per ſe boni; ſed tantum quatenus Laetitiae exceſſus coërcere poſſunt (*per Prop.* 43. *huius*). *Q. E. D.*

SCHOL. Huc accedit, quod hi affectus cognitionis defectum et Mentis impotentiam indicant; et hac de cauſa etiam Securitas, Deſperatio, Gaudium et Conſcientiae morſus animi impotentis ſunt ſigna. Nam, quamvis Securitas et Gaudium affectus ſint Laetitiae, Triſtitiam tamen eoſdem praeceſſiſſe ſupponunt, nempe Spem et Metum. Quo itaque magis ex ductu rationis vivere conamur, eo magis a Spe minus pendere, et Metu nosmet liberare et fortunae, quantum poſſumus, imperare conamur, noſtrasque actiones certo rationis conſilio dirigere.

PROPOS. XLVIII. *Affectus Exiſtimationis et Deſpectus ſemper mali ſunt.*

DEMONSTR. Hi enim affectus (*per* 21. *et* 22. *Affect. Defin.*) rationi repugnant; adeoque (*per Prop.* 26. *et* 27. *hujus*) mali ſunt. *Q. E. D.*

PROPOS. XLIX. *Exiſtimatio facile hominem, qui exiſtimatur, ſuperbum reddit.*

DEMONSTR. Si videmus, aliquem de nobis plus juſto prae amore ſentire, facile gloriabimur, (*per Schol. Prop.* 41. *p.* 3.) ſive Laetitia afficiemur; (*per* 29. *Affect. Defin.*) et id boni, quod de nobis praedicari audimus, facile credemus; (*per Prop.* 25. *p.* 3.) atque adeo de nobis prae amore noſtri plus juſto ſentimus, hoc eſt, (*per Def.* 27. *Affect.*) facile ſuperbiemus. *Q. E. D.*

PROPOS. L. *Commiſeratio in homine, qui ex*
[203] *ductu rationis vivit, per ſe mala et inutilis eſt.*

DEMONSTR. Commiſeratio enim (*per* 18. *Affect. Defin.*) Triſtitia eſt; ac proinde (*per Prop.* 41. *hujus*) per ſe mala; bonum autem, quod ex ea ſequitur, quod ſcilicet hominem, cujus nos miſeret, a miſeria libe-

liberare conamur, (*per Coroll.* 3. *Prop.* 27. *p.* 3.) ex ſolo rationis dictamine facere cupimus, (*per Prop.* 37. *hujus*) nec niſi ex ſolo rationis dictamine aliquid, quod certo ſcimus bonum eſſe, agere poſſumus; (*per Prop.* 27. *hujus*) atque adeo commiſeratio in homine, qui ex ductu rationis vivit, per ſe mala eſt et inutilis. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, quod homo, qui ex dictamine rationis vivit, conatur, quantum poteſt, efficere, ne commiſeratione tangatur.

SCHOL. Qui recte novit, omnia ex naturae divinae neceſſitate ſequi et ſecundum aeternas naturae leges et regulas fieri, is ſane nihil reperiet, quod Odio, Riſu, aut Contemptu dignum ſit, nec cujusquam miſerebitur; ſed, quantum humana fert virtus, conabitur bene agere, ut ajunt, et laetari. Huc accedit, quod is, qui Commiſerationis affectu facile tangitur et alterius miſeria, vel lacrimis movetur, ſaepe aliquid agit, cujus poſtea ipſum poenitet; tam quia ex affectu nihil agimus, quod certo ſcimus bonum eſſe, quam quia facile falſis lacrimis decipimur. Atque hic expreſſe loquor de homine, qui ex ductu rationis vivit. Nam, qui nec ratione, nec commiſeratione movetur, ut aliis auxilio ſit, is recte inhumanus appellatur. Nam (*per Prop.* 27. *p.* 3.) homini diſſimilis eſſe videtur.

PROPOS. LI. *Favor rationi non repugnat;* [204] *ſed cum eadem convenire et ab eadem oriri poteſt.*

DEMONSTR. Eſt enim Favor Amor erga illum, qui alteri benefecit, (*per* 19. *Affect. Defin.*) atque adeo ad Mentem referri poteſt, quatenus haec agere dicitur, (*per Prop.* 59. *p.* 3.) hoc eſt, (*per Prop.* 3. *p.* 3.) quatenus intelligit, ac proinde cum ratione convenit etc. *Q. E. D.*

Aliter. Qui ex ductu rationis vivit, bonum, quod ſibi appetit, alteri etiam cupit; (*per Prop.* 37.

quare ex eo, quod ipse aliquem videt alteri benefacere, ipsius benefaciendi conatus juvatur, hoc est, (per Prop. 11. p. 3.) laetabitur, idque (ex Hypothesi) concomitante idea illius, qui alteri benefecit, ac proinde (per 19. Affect. Defin.) ei favet. Q. E. D.

SCHOL. Indignatio, prout ipsa a nobis definitur, (vide 20. Affect. Defin.) est necessario mala; (per Prop 45. hujus) sed notandum, quod quando summa potestas desiderio, quo tenetur, tutandae pacis civem punit, qui alteri injuriam fecit, eandem civi indignari non dico, quia non Odio percita ad perdendum civem, sed pietate mota eundem punit.

PROPOS. LII. *Acquiescentia in se ipso ex ratione oriri potest et ea sola acquiescentia, quae ex ratione oritur, summa est, quae potest dari.*

DEMONSTR. Acquiescentia in se ipso est Laetitia orta ex eo, quod homo se ipsum, suamque agendi potentiam contemplatur (per 25. Affect. Defin.). At vera hominis agendi potentia, seu virtus, est ipsa ratio, (per Prop. 3. p. 3.) quam homo clare et distincte contemplatur (per Prop. 40 et 43. p. 2.); Ergo [205] acquiescentia in se ipso ex ratione oritur. Deinde nihil homo, dum se ipsum contemplatur, clare et distincte, sive adaequate percipit, nisi ea, quae ex ipsius agendi potentia sequuntur, (per Defin. 2. p. 3.) hoc est, (per Prop. 3. p. 3.) quae ex ipsius intelligendi potentia sequuntur; adeoque ex sola hac contemplatione summa, quae dari potest, Acquiescentia oritur. Q. E. D.

SCHOL. Est revera Acquiescentia in se ipso summum, quod sperare possumus. Nam (ut Prop. 25. hujus ostendimus) nemo suum Esse alicujus finis causa conservare conatur et quia haec Acquiescentia magis magisque fovetur et corroboratur laudibus, (per Coroll. Prop. 55. p. 3.) et contra (per Coroll.

Prop.

Prop. 55. *p.* 3.) vituperio magis magisque turbatur; ideo gloria maxime ducimur et vitam cum probro vix ferre possumus.

PROPOS. LIII. *Humilitas virtus non est, sive ex ratione non oritur.*

DEMONSTR. Humilitas est Tristitia, quae ex eo oritur, quod homo suam impotentiam contemplatur (*per* 26. *Affect. Defin*). Quatenus autem homo se ipsum vera ratione cognoscit, eatenus suam essentiam intelligere supponitur, hoc est, (*per Prop.* 7. *p* 3.) suam potentiam. Quare si homo, dum se ipsum contemplatur, aliquam suam impotentiam percipit, id non ex eo est, quod se intelligit; sed (*ut Prop.* 55. *p* 3. *ostendimus*) ex eo, quod ipsius agendi potentia coërcetur. Quod si supponamus, hominem suam impotentiam concipere ex eo, quod aliquid se potentius intelligit, cujus cognitione suam agendi potentiam determinat, tum nihil aliud concipimus, quam quod homo se ipsum distincte intelligit, (*per Prop.* 26. *hujus*) quod ipsius agendi potentia juvatur. Quare Humilitas, seu Tristitia, quae ex eo oritur, quod homo suam impotentiam contemplatur, non ex vera contemplatione, seu ratione oritur, nec virtus, sed passio est. *Q. E. D.*

PROPOS. LIV. *Poenitentia virtus non est,* [206] *sive ex ratione non oritur; sed is, quem facti poenitet, bis miser, seu impotens est.*

DEMONSTR. Hujus prima pars demonstratur, ut praeced. Propositio. Secunda autem ex sola hujus affectus Definitione, (*vide* 27. *Affect. Defin.*) patet. Nam primo prava Cupiditate, dein Tristitia vinci se patitur.

SCHOL. Quia homines raro ex dictamine rationis vivunt, ideo hi duo affectus, nempe Humilitas et Poenitentia et praeter hos Spes et Metus plus utilitatis, quam damni afferunt; atque adeo, quan-

doquidem peccandum eſt, in iſtam partem potius peccandum. Nam, ſi homines animo impotentes aeque omnes ſuperbirent, nullius rei ipſos puderet, nec ipſi quicquam metuerent, quo vinculis conjungi, conſtringique poſſent. Terret vulgus, niſi metuat. Quare non mirum, quod Prophetae, qui non paucorum, ſed communi utilitati conſuluerunt, tantopere Humilitatem, Poenitentiam et Reverentiam commendaverint. Et revera, qui hiſce affectibus ſunt obnoxii, multo facilius, quam alii, duci poſſunt, ut tandem ex ductu rationis vivant, hoc eſt, ut liberi ſint et beatorum vita fruantur.

PROPOS. LV. *Maxima Superbia, vel Abjectio eſt maxima ſui ignorantia.*

DEMONSTR. Patet ex Defin. 28. et 29. Affect.

PROPOS. LVI. *Maxima Superbia, vel Abjectio maximam animi impotentiam indicat.*

DEMONSTR. Primum virtutis fundamentum [207] eſt ſuum Eſſe conſervare, (*per Coroll. Prop. 22. huius*) idque ex ductu rationis (*per Prop. 24. huius*). Qui igitur ſe ipſum ignorat, omnium virtutum fundamentum et conſequenter omnes virtutes ignorat. Deinde ex virtute agere nihil aliud eſt, quam ex ductu rationis agere, (*per Prop. 24. huius*) et qui ex ductu rationis agit, ſcire neceſſario debet ſe ex ductu rationis agere; (*per Prop. 43. p. 2.*) qui itaque ſe ipſum et conſequenter, (*ut iam iam oſtendimus*) omnes virtutes maxime ignorat, is minime ex virtute agit, hoc eſt, (*ut ex Defin. 8. huius patet*) maxime animo eſt impotens; atque adeo (*per Prop. praec.*) maxima ſuperbia, vel abjectio maximam animi impotentiam indicat. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc clariſſime ſequitur, ſuperbos et abjectos maxime affectibus eſſe obnoxios.

SCHOL. Abjectio tamen facilius corrigi poteſt, quam ſuperbia, quandoquidem haec Laetitiae, illa

autem

autem Triſtitiae eſt affectus; atque adeo (*per Prop.* 18. *hujus*) haec illa fortior eſt.

PROPOS LVII. *Superbus paraſitorum, ſeu adulatorum praeſentiam amat, generoſorum autem odit.*

DEMONSTR. Superbia eſt Laetitia orta ex eo, quod homo de ſe plus juſto ſentit, (*per Defin* 28. *et* 6. *Affect.*) quam opinionem homo ſuperbus, quantum poteſt, fovere conabitur; (*vide Schol. Prop.* 13. *p.* 3.) adeoque paraſitorum, vel adulatorum (*horum Definitiones omiſi, quia nimis noti ſunt*) praeſentiam amabunt et generoſorum, qui de ipſis, ut par eſt, ſentiunt, fugient. *Q. E. D.*

SCHOL. Nimis longum foret, hic omnia [208] Superbiae mala enumerare, quandoquidem omnibus affectibus obnoxii ſunt ſuperbi, ſed nullis minus, quam affectibus Amoris et Miſericordiae. Sed hic minime tacendum eſt, quod ille etiam ſuperbus vocetur, qui de reliquis minus juſto ſentit, atque adeo hoc ſenſu Superbia definienda eſt, quod ſit Laetitia orta ex falſa opinione, quod homo ſe ſupra reliquos eſſe putat. Et Abjectio huic Superbiae contraria definienda eſſet Triſtitia orta ex falſa opinione, quod homo ſe infra reliquos eſſe credit. At hoc poſito facile concipimus, ſuperbum neceſſario eſſe invidum, (*vide Schol. Prop.* 35. *p.* 3.) et eos maxime odio habere, qui maxime ob virtutes laudantur, nec facile eorum Odium Amore, aut beneficio vinci, (*vide Schol. Prop* 41. *p.* 3) et eorum tantummodo praeſentia delectari, qui animo ejus impotenti morem gerunt et ex ſtulto inſanum faciunt. Abjectio, quamvis Superbiae ſit contraria, eſt tamen abjectus ſuperbo proximus. Nam, quandoquidem ejus Triſtitia ex eo oritur, quod ſuam impotentiam ex aliorum potentia ſeu virtute judicat, levabitur ergo ejus Triſtitia, hoc eſt, laetabitur, ſi ejus imaginatio in alienis vitiis contemplandis occupetur, unde illud proverbium natum: *ſolamen miſeris ſocios habuiſſe*

buiſſe malorum et contra eo magis contriſtabitur, quo ſe magis infra reliquos eſſe crediderit; unde fit, ut nulli ad Invidiam ſint proni, quam abjecti; et ut illi maxime hominum facta obſervare conentur ad carpendum magis, quam ad eadem corrigendum, et ut tandem ſolam Abjectionem laudent, eaque glorientur; ſed ita, ut tamen abjecti videantur. Atque haec ex hoc affectu tam neceſſario ſequuntur, quam ex natura trianguli, quod ejus tres anguli aequales ſint duobus rectis; et jam dixi me hos et ſimiles affectus malos vocare, quatenus ad ſolam humanam utilitatem attendo. Sed naturae leges communem naturae ordinem, cujus homo pars eſt, reſpiciunt; quod hic in tranſitu monere volui, ne quis putaret me hic hominum vitia et abſurda facta narrare; non autem rerum naturam et proprietates demonſtrare voluiſſe. Nam, ut in Praefatione Partis Tertiae [209] dixi, humanos affectus, eorumque proprietates perinde confidero, ac reliqua naturalia. Et ſane humani affectus, ſi non humanam, naturae ſaltem potentiam et artificium non minus indicant, quam multa alia, quae admiramur, quorumque contemplatione delectamur. Sed pergo de affectibus ea notare, quae hominibus utilitatem adferunt, vel quae iiſdem damnum inferunt.

PROPOS. LVIII. *Gloria rationi non repugnat, ſed ab ea oriri poteſt.*

DEMONSTR. Patet ex 50. Affect. Defin. et ex definitione Honeſti, quam vide in Schol. 1. Prop. 37. hujus.

SCHOL. Vana, quae dicitur, Gloria eſt Acquieſcentia in ſe ipſo, quae ſola vulgi opinione fovetur, eaque ceſſante, ceſſat ipſa acquieſcentia, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 52. *hujus*) ſummum bonum, quod unusquiſque amat; unde fit, ut, qui vulgi opinione gloriatur, quotidiana cura anxius nitatur, faciat, ex-

experiatur, ut famam conservet. Est namque vulgus varius et inconstans, atque adeo, nisi conservetur fama, cito abolescit; imo quia omnes vulgi captare applausus cupiunt, facile unusquisque alterius famam reprimit, ex quo, quandoquidem de summo, quod aestimatur, bono certatur, ingens libido oritur se invicem quocunque modo opprimendi et qui tandem victor evadit, gloriatur magis, quod alteri obfuit, quam quod sibi profuit. Est igitur haec gloria, seu acquiescentia revera vana, quia nulla est.

Quae de Pudore notanda sunt, colliguntur facile ex iis, quae de Misericordia et Poenitentia diximus. Hoc tantum addo, quod ut Commiseratio, sic etiam Pudor, quamvis non sit virtus, bonus tamen est, quatenus indicat, homini, qui Pudore suffunditur, cupiditatem inesse honeste vivendi, sicut dolor, qui eatenus bonus dicitur, quatenus indicat, partem laesam nondum esse putrefactam; quare, quamvis homo, quem facti alicujus pudet, revera sit tristis, est tamen perfectior impudente, qui [210] nullam habet honeste vivendi cupiditatem.

Atque haec sunt, quae de affectibus Laetitiae et Tristitiae notare susceperam. Ad cupiditates quod attinet, hae sane bonae, aut malae sunt, quatenus ex bonis, aut malis affectibus oriuntur. Sed omnes revera, quatenus ex affectibus, qui passiones sunt, in nobis ingenerantur, coecae sunt, (*ut facile colligitur ex iis, quae in Schol. Prop. 44. hujus diximus*) nec ullius usus essent, si homines facile duci possent, ut ex solo rationis dictamine viverent, ut jam paucis ostendam.

Propos. LIX. *Ad omnes actiones, ad quas ex affectu, qui passio est, determinamur, possumus absque eo a ratione determinari.*

De-

DEMONSTR. Ex ratione agere nihil aliud eſt, (*per Prop.* 3. *et Deſin.* 2. *p.* 3.) quam ea agere, quae ex neceſſitate noſtrae naturae, in ſe ſola conſideratae, ſequuntur. At Triſtitia eatenus mala eſt, quatenus hanc agendi potentiam minuit, vel coërcet; (*per Prop.* 41. *hujus*) ergo ex hoc affectu ad nullam actionem poſſumus determinari, quam non poſſemus agere ſi ratione duceremur. Praeterea Laetitia eatenus tantum mala eſt, quatenus impedit, quo minus homo ad agendum ſi aptus; (*per Prop.* 41. *et* 43. *hujus*) atque adeo eatenus etiam ad nullam actionem determinari poſſumus, quam non poſſemus agere, ſi ratione duceremur. Denique quatenus Laetitia bona eſt, eatenus cum ratione convenit, (conſiſtit enim in eo, quod hominis agendi potentia augetur, vel juvatur) nec paſſio eſt, niſi quatenus hominis agendi potentia non eo uſque augetur, ut ſe, ſuasque actiones adaequate concipiat (*per Prop.* 3. *p.* 3. *cum ejus Schol.*). Quare ſi homo Laetitia affectus ad tantam perfectionem duceretur, ut ſe, ſuasque actiones adaequate conciperet, ad eaſdem actiones, ad quas jam ex affectibus, qui paſſiones ſunt, determinatur, aptus, imo aptior eſſet. At omnes affectus ad Laetitiam, Triſtitiam vel Cupiditatem referuntur, (*vide explicationem quartae Aff. Deſin.*) et Cupiditas (*per* 1. [2ri] *Affect. Deſin.*) nihil aliud eſt, quam ipſe agendi conatus; ergo ad omnes actiones, ad quas ex affectu, qui paſſio eſt, determinamur, poſſumus abſque eo ſola ratione duci. *Q. E. D.*

Aliter. Actio quaecunque eatenus dicitur mala, quatenus ex eo oritur, quod Odio, aut aliquo malo affectu affecti ſumus (*vide Coroll.* 1. *Prop.* 45. *hujus*). At nulla actio, in ſe ſola conſiderata, bona, aut mala eſt (*ut in Praefatione hujus oſtendimus*): ſed una, eademque actio jam bona, jam mala eſt; ergo ad eandem actionem, quae jam mala eſt, ſive quae ex aliquo malo affectu oritur, ratione duci poſſumus (*per Prop.* 19. *hujus*). *Q. E. D.*

SCHOL.

Schol. Explicantur haec clarius exemplo. Nempe verberandi actio, quatenus physice consideratur et ad hoc tantum attendimus, quod homo brachium tollit, manum claudit, totumque brachium vi deorsum movet, virtus est, quae ex Corporis humani fabrica concipitur. Si itaque homo, Ira vel Odio commotus, determinatur ad claudendam manum, vel brachium movendum, id, ut in Parte secunda ostendimus, fit, quia una eademque actio potest jungi quibuscunque rerum imaginibus; atque adeo tam ex iis imaginibus rerum, quas confuse, quam quas clare et distincte concipimus, ad unam eandemque actionem determinari possumus. Apparet itaque, quod omnis Cupiditas, quae ex affectu, qui passio est, oritur, nullius esset usus, si homines ratione duci possent. Videamus jam, cur Cupiditas, quae ex affectu, qui passio est, oritur, caeca a nobis appelletur.

Propos. LX. *Cupiditas, quae oritur ex Laetitia vel Tristitia, quae ad unam, vel ad aliquot, non autem ad omnes Corporis partes refertur, rationem utilitatis totius hominis non habet.*

Demonstr. Ponatur ex. gr. Corporis pars A. vi alicujus causae externae ita corroborari, ut re- [212] liquis praevaleat, *per Prop. 6. hujus*) haec pars vires suas amittere propterea non conabitur, ut reliquae Corporis partes suo fungantur officio. Deberet enim vim seu potentiam habere vires suas amittendi, quod (*per Prop. 6. p. 3.*) est absurdum. Conabitur itaque illa pars et consequenter (*per Prop. 7 et 12. p. 3.*) Mens etiam illum statum conservare; adeoque Cupiditas, quae ex tali affectu Laetitiae oritur, rationem totius non habet. Quod si contra supponatur pars A. coërceri, ut reliquae praevaleant, eodem modo demonstratur, quod nec Cupiditas, quae ex Tristitia oritur, rationem totius habeat. *Q. E. D.*

Schol.

SCHOL. Cum itaque Laetitia plerumque (*per Schol. Prop 44. huius*) ad unam Corporis partem referatur, cupimus ergo plerumque noſtrum Eſſe conſervare, nulla habita ratione integrae noſtrae valetudinis: ad quod accedit, quod Cupiditates, quibus maxime tenemur, (*per Coroll. Prop. 9. huius*) temporis tantum praeſentis, non autem futuri habent rationem.

PROPOS. LXI. *Cupiditas, quae ex ratione oritur, exceſſum habere nequit.*

DEMONSTR. Cupiditas, (*per 1. Affect. Defin.*) abſolute conſiderata, eſt ipſa hominis eſſentia, quatenus quocunque modo determinata concipitur ad aliquid agendum; adeoque Cupiditas, quae ex ratione oritur, hoc eſt, (*per Prop. 3. p. 3.*) quae in nobis ingeneratur, quatenus agimus, eſt ipſa hominis eſſentia ſeu natura, quatenus determinata concipitur ad agendum ea, quae per ſolam hominis eſſentiam adaequate concipiuntur (*per Defin. 2. p. 3.*). Si itaque haec Cupiditas exceſſum habere poſſet, poſſet ergo humana natura, in ſe ſola conſiderata, ſe ipſam excedere, ſive plus poſſet, quam poteſt, quod manifeſta eſt contradictio; ac proinde haec Cupiditas exceſſum habere nequit. *Q. E. D.*

PROPOS. LXII. *Quatenus Mens ex rationis di-*
[213] *ctamine res concipit, aeque afficitur, ſive idea ſit rei futurae vel praeteritae, ſive praeſentis.*

DEMONSTR. Quicquid Mens ducente ratione concipit, id omne ſub eadem aeternitatis ſeu neceſſitatis ſpecie concipit (*per Coroll. 2. Prop. 44. p. 2.*) eademque certitudine afficitur (*per Prop. 43. et ejus Schol.*). Quare, ſive idea ſit rei futurae, vel praeteritae, ſive praeſentis, Mens eadem neceſſitate rem concipit, eademque certitudine afficitur et, ſive idea ſit rei futurae, vel praeteritae, ſive praeſentis, erit nihi-

nihilominus aeque vera, (*per Prop.* 41. *p.* 2.) hoc eſt, (*per Defin* 4 *p.* 2.) habebit nihilominus ſemper eaſdem ideae adaequatae proprietates; atque adeo quatenus Mens ex rationis dictamine res concipit, eodem modo afficitur, ſive idea ſit rei futurae, vel praeteritae, ſive praeſentis. *Q. E. D.*

Schol. Si nos de rerum duratione adaequatam cognitionem habere, earumque exiſtendi tempora ratione determinare poſſemus; eodem affectu res futuras ac praeſentes contemplaremur et bonum, quod Mens ut futurum conciperet, perinde, ac praeſens, appeteret et conſequenter bonum praeſens minus pro majori bono futuro neceſſario negligeret et quod in praeſenti bonum eſſet, ſed cauſa futuri alicujus mali, minime appeteret, ut mox demonſtrabimus. Sed nos de duratione rerum (*per Prop.* 31. *p.* 2.) non niſi admodum inadaequatam cognitionem habere poſſumus et rerum exiſtendi tempora (*per Schol. Prop.* 44. *p.* 2.) ſola imaginatione determinamus, quae non aeque afficitur imagine rei praeſentis ac futurae; unde fit, ut vera boni et mali cognitio, quam habemus, non niſi abſtracta ſive univerſalis ſit, et judicium, quod de rerum ordine et cauſarum nexu facimus, ut determinare poſſimus, quid nobis in praeſenti bonum, aut malum ſit, ſit potius imaginarium, quam reale; atque adeo mirum non eſt, ſi Cupiditas, quae ex boni et mali cognitione, quatenus haec fu- [214]
turum proſpicit, oritur, facilius rerum Cupiditate, quae in praeſentia ſuaves ſunt, coërceri poteſt, de quo vide Propoſitionem 18. hujus Partis.

Propos. LXIII. *Qui Metu ducitur et bonum, ut malum vitet, agit, is ratione non ducitur.*

Demonstr. Omnes affectus, qui ad Mentem, quatenus agit, hoc eſt, (*per Prop.* 3. *p.* 5) qui ad rationem referuntur, nulli alii ſunt, quam affectus Laetitiae et Cupiditatis (*per Prop.* 59. *p.* 3.); atque adeo

adeo (*per* 13. *Affect. Defin.*) qui Metu ducitur et bonum timore mali agit, is ratione non ducitur. *Q. E D.*

SCHOL. Superſtitioſi, qui vitia exprobrare magis, quam virtutes docere norunt; et qui homines non ratione ducere, ſed Metu ita continere ſtudent, ut malum potius fugiant, quam virtutes ament, nil aliud intendunt, quam ut reliqui aeque, ac ipſi, fiant miſeri et ideo non mirum, ſi plerumque moleſti et odioſi ſint hominibus.

COROLL. Cupiditate, quae ex ratione oritur, bonum directe ſequimur et malum indirecte fugimus.

DEMONSTR. Nam Cupiditas, quae ex ratione oritur, ex ſolo Laetitiae affectu, quae paſſio non eſt, oriri poteſt, (*per Prop.* 59. *p.* 3) hoc eſt, ex Laetitia, quae exceſſum habere nequit (*per Prop.* 61. *huius*); non autem ex Triſtitia, ac proinde haec Cupiditas (*per Prop.* 8. *huius*) ex cognitione boni, non autem mali oritur; atque adeo ex ductu rationis bonum directe appetimus et eatenus tantum malum fugimus. *Q. E. D.*

SCHOL. Explicatur hoc Corollarium exemplo aegri et ſani. Comedit aeger id, quod averſatur, timore mortis; ſanus autem cibo gaudet et vita ſic me-
[215] lius fruitur, quam ſi mortem timeret, eamque directe vitare cuperet. Sic judex, qui non Odio aut Ira etc. ſed ſolo Amore ſalutis publicae reum mortis damnat, ſola ratione ducitur.

PROPOS. LXIV. *Cognitio mali cognitio eſt inadaequata.*

DEMONSTR. Cognitio mali (*per Prop.* 8. *huius*) eſt ipſa Triſtitia, quatenus ejuſdem ſumus conſcii. Triſtitia autem eſt tranſitio ad minorem perfectionem, (*per* 3. *Affect. Defin.*) quae propterea per ipſam hominis eſſentiam intelligi nequit; (*per Prop.* 6. *et* 7. *p.* 3) ac proinde (*per Defin.* 2. *p.* 3.) paſſio eſt, quae (*per Prop.* 3. *p.* 3.) ab ideis inadaequatis pendet

et consequenter (*per Prop.* 29. *p.* 2.) ejus cognitio, nempe mali cognitio, est inadaequata. *Q. E. D.*

Coroll. Hinc sequitur, quod si Mens humana non, nisi adaequatas, haberet ideas nullam mali formaret notionem.

Propos. LXV. *De duobus bonis maius et de duobus malis minus ex rationis ductu sequemur.*

Demonstr. Bonum, quod impedit, quo minus majore bono fruamur, est revera malum; malum enim et bonum (*ut in Praefat. huius ostendimus*) de rebus dicitur, quatenus easdem ad invicem comparamus et (*per eandem rationem*) malum minus revera bonum est, quare (*per Coroll. Prop. praec.*) ex rationis ductu bonum tantum majus et malum minus appetemus, seu sequemur. *Q. E. D.*

Coroll. Malum minus pro majore bono ex rationis ductu sequemur et bonum minus, quod causa est majoris mali, negligemus. Nam malum, quod hic dicitur minus, revera bonum est et bonum contra malum, quare (*per Coroll. Prop. praec.*) [216] illud appetemus et hoc negligemus. *Q. E. D.*

Propos. LXVI. *Bonum majus futurum prae minore praesenti et malum praesens minus, quod causa est futuri alicujus mali, ex rationis ductu appetemus.*

Demonstr. Si Mens rei futurae adaequatam posset habere cognitionem, eodem affectu erga rem futuram, ac erga praesentem afficeretur; (*per Prop.* 62. *hujus*) quare quatenus ad ipsam rationem attendimus, ut in hac Propositione nos facere supponimus, res eadem est, sive majus bonum, vel malum futurum, sive praesens supponatur; ac proinde (*per Prop.* 65. *hujus*) bonum futurum majus prae minore praesenti etc. appetemus. *Q. E. D.*

Co-

COROLL. Malum praesens minus, quod est causa majoris futuri boni, ex rationis ductu appetemus et bonum praesens minus, quod causa est majoris futuri mali, negligemus. Hoc Coroll. se habet ad praeced. Prop. ut Coroll. Prop. 65. ad ipsam Prop. 65.

SCHOL. Si igitur haec cum iis conferantur, quae in hac parte usque ad Propositionem 18. de affectuum viribus ostendimus, facile videbimus, quid homo, qui solo affectu, seu opinione, homini, qui ratione ducitur, intersit. Ille enim, velit nolit, ea, quae maxime ignorat, agit; hic autem nemini, nisi sibi, morem gerit et ea tantum agit, quae in vita prima esse novit, quaeque propterea maxime cupit et ideo illum servum, hunc autem liberum voco, de cujus ingenio et vivendi ratione pauca adhuc notare libet.

PROPOS. LXVII. *Homo liber de nulla re minus, quam de morte cogitat et ejus sapientia non mortis, sed vitae meditatio est.* [217]

DEMONSTR. Homo liber, hoc est, qui ex solo rationis dictamine vivit, mortis Metu non ducitur; (*per Prop* 63. *hujus*) sed bonum directe cupit, (*per Coroll. ejusdem Prop*) hoc est, (*per Prop.* 24. *hujus*) agere, vivere, suum Esse conservare ex fundamento proprium utile quaerendi; atque adeo nihil minus, quam de morte cogitat, sed ejus sapientia vitae est meditatio. *Q. E. D.*

PROPOS. LXVIII. *Si homines liberi nascerentur, nullum boni et mali formarent conceptum, quamdiu liberi essent.*

DEMONSTR. Illum liberum esse dixi, qui sola ducitur ratione; qui itaque liber nascitur et liber manet, non nisi adaequatas ideas habet, ac proinde mali conceptum habet nullum, (*per Coroll. Prop.* 64.

64. *hujus*) et conſequenter (nam bonum et malum correlata ſunt) neque boni. *Q. E. D.*

SCHOL. Hujus Propoſitionis hypotheſin falſam eſſe, nec poſſe concipi, niſi quatenus ad ſolam naturam humanam, ſeu potius ad Deum attendimus, non quatenus infinitus, ſed quatenus tantummodo cauſa eſt, cur homo exiſtat, patet ex 4 Propoſitione hujus Partis. Atque hoc et alia, quae jam demonſtravimus, videntur a Moſe ſignificari in illa primi hominis hiſtoria. In ea enim nulla alia Dei potentia concipitur, quam illa, qua hominem creavit, hoc eſt, potentia, qua hominis ſolummodo utilitati conſuluit, atque eatenus narratur, quod Deus homini libero prohibuerit, ne de arbore cognitionis boni et mali comederet et quod, ſimulac de ea comederet, ſtatim mortem metueret potius, quam vivere cuperet. Deinde, quod inventa ab homine uxore, quae cum ſua natura prorſus conveniebat, co- [218]
gnovit nihil poſſe in natura dari, quod ipſi poſſet illa eſſe utilius; ſed quod, poſtquam bruta ſibi ſimilia eſſe credidit, ſtatim eorum affectus imitari inceperit, (*vide Prop. 27. p. 3.*) et libertatem ſuam amittere, quam Patriarchae poſtea recuperaverunt, ducti Spiritu Chriſti, hoc eſt, Dei idea, a qua ſola pendet, ut homo liber ſit et ut bonum, quod ſibi cupit, reliquis hominibus cupiat, ut ſupra (*per Prop. 37. huius*) demonſtravimus.

PROPOS. LXIX. *Hominis liberi virtus aeque magna cernitur in declinandis, quam in ſuperandis periculis.*

DEMONSTR. Affectus coërceri, nec tolli poteſt, niſi affectu contrario et fortiore affectu coërcendo (*per Prop. 9. huius*). At caeca Audacia et Metus affectus ſunt, qui aeque magni poſſunt concipi (*per Prop. 5. et 3 huius*). Ergo aeque magna animi virtus, ſeu fortitudo (*huius Definitionem vide in Schol. Prop. 59. p. 3.*) requiritur ad Audaciam, quam ad Metum

coër-

coërcendum, hoc eſt, (*per Deſin. 40 et 41. Affect.*) homo liber eadem animi virtute pericula declinat, qua eadem ſuperare tentat. *Q. E. D.*

COROLL. Homini igitur libero aeque magnae Animoſitati fuga in tempore, ac pugna ducitur: ſive homo liber eadem Animoſitate, ſeu animi praeſentia, qua certamen, fugam eligit.

SCHOL. Quid Animoſitas ſit, vel quid per ipſam intelligam, in Scholio Prop. 59 p 3. explicui. Per periculum autem id omne intelligo, quod poteſt eſſe cauſa alicujus mali, nempe Triſtitiae, Odii, Diſcordiae etc.

PROPOS. LXX. *Homo liber, qui inter ignaros vivit, eorum, quantum poteſt, beneficia declinare ſtudet.*

DEMONSTR. Unusquiſque ex ſuo ingenio ju-
[210] dicat, quid bonum ſit (*vide Schol. Prop* 39. *p.* 3.) ignarus igitur, qui in aliquem beneficium contulit, id ex ſuo ingenio aeſtimabit et ſi minoris ab eo, cui datum eſt, aeſtimari videt, contriſtabitur (*per Prop.* 42. *p.* 3). At homo liber reliquos homines amicitia ſibi jungere, (*per Prop.* 37. *hujus*) nec paria hominibus beneficia ex eorum affectu referre; ſed ſe et reliquos libero rationis judicio ducere et ea tantum agere ſtudet, quae ipſe prima eſſe novit: ergo homo liber, ne ignaris odio ſit et ne eorum appetitui; ſed ſoli rationi obſequatur, eorum beneficia, quantum poteſt, declinare conabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Dico *quantum poteſt.* Nam quamvis homines ignari ſint, ſunt tamen homines, qui in neceſſitatibus humanum auxilium, quo nullum praeſtabilius eſt, afferre queunt; atque adeo ſaepe ſit, ut neceſſe ſit ab iiſdem beneficium accipere et conſequenter iiſdem contra ex eorum ingenio congratulari; ad quod accedit, quod etiam in declinandis beneficiis cautio eſſe debet, ne videamur eoſdem contemne-

temnere, vel prae Avaritia remunerationem timere, atque ita, dum eorum Odium fugimus, eo ipſo in eorum offenſionem incurramus. Quare in declinandis beneficiis ratio utilis et honeſti habenda eſt.

PROPOS. LXXI. *Soli homines liberi erga ſe invicem gratiſſimi ſunt.*

DEMONSTR. Soli homines liberi ſibi invicem utiliſſimi ſunt et maxima amicitiae neceſſitudine invicem junguntur, (*per Prop.* 35. *hujus et* 1. *eius Coroll.*) parique amoris ſtudio ſibi invicem beneſacere conantur; (*per Prop.* 37. *huius*) adeoque (*per* 34. *Affect. Defin.*) ſoli homines liberi erga ſe invicem gratiſſimi ſunt. *Q. E. D.*

SCHOL. Gratia, quam homines, qui caeca Cupiditate ducuntur, invicem habent, mercatura, ſeu aucupium potius, quam gratia plerumque eſt. [220] Porro ingratitudo affectus non eſt. Eſt tamen ingratitudo turpis, quia plerumque hominem nimio Odio, Ira, vel Superbia vel Avaritia etc. affectum eſſe indicat. Nam qui prae ſtultitia dona compenſare neſcit, ingratus non eſt, et multo minus ille, qui donis non movetur meretricis, ut ipſius libidini inſerviat, nec furis, ut ipſius furta celet, vel alterius ſimilis. Nam hic contra animum habere conſtantem oſtendit, qui ſcilicet ſe nullis donis ad ſuam, vel communem perniciem patitur corrumpi.

PROPOS. LXXII. *Homo liber nunquam dolo malo, ſed ſemper cum fide agit.*

DEMONSTR. Si liber homo quicquam dolo malo, quatenus liber eſt, ageret, id ex dictamine rationis ageret: (nam eatenus tantum liber a nobis appellatur) atque adeo dolo malo agere virtus eſſet, (*per Prop.* 24. *hujus*) et conſequenter (*per eandem Prop.*) unicuique ad ſuum Eſſe conſervandum conſultius eſſet, dolo malo agere, hoc eſt, (*ut per ſe notum*) hominibus conſultius eſſet verbis ſolum-

modo

modo convenire, re autem invicem eſſe contrarios, quod (*per Coroll. Prop.* 31. *hujus*) eſt abſurdum. Ergo homo liber etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Si jam quaeratur, quid ſi homo ſe perfidia a praeſenti mortis periculo poſſet liberare, an non ratio ſuum Eſſe conſervandi omnino ſuadet, ut perfidus ſit? Reſpondebitur eodem modo, quod ſi ratio id ſuadeat, ſuadet ergo id omnibus hominibus, atque adeo ratio omnino ſuadet hominibus, ne, niſi dolo malo, paciſcantur, vires conjungere et jura habere communia, hoc eſt, ne revera jura habeant communia, quod eſt abſurdum.

PROPOS. LXXIII. *Homo, qui ratione ducitur, magis in civitate, ubi ex communi decreto vivit, quam in ſolitudine, ubi ſibi ſoli obtemperat, liber eſt.*

DEMONSTR. Homo, qui ratione ducitur, non [221] ducitur Metu ad obtemperandum; (*per Prop.* 63. *hujus*) ſed quatenus ſuum Eſſe ex rationis dictamine conſervare conatur, hoc eſt, (*per Schol. Prop.* 66. *huius*) quatenus libere vivere conatur, communis vitae et utilitatis rationem tenere, (*per Prop.* 37. *hujus*) et conſequenter (*ut in Schol.* 2. *Prop.* 37. *hujus oſtendimus*) ex communi civitatis decreto vivere cupit. Cupit ergo homo, qui ratione ducitur, ut liberius vivat, communia civitatis jura tenere. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec et ſimilia, quae de vera hominis libertate oſtendimus, ad Fortitudinem, hoc eſt (*per Schol. Prop.* 59. *p.* 3.) ad Animoſitatem et Generoſitatem referuntur. Nec operae pretium duco, omnes Fortitudinis proprietates hic ſeparatim demonſtrare et multo minus, quod vir fortis neminem odio habeat, nemini iraſcatur, invideat, indignetur, neminem deſpiciat, minimeque ſuperbiat. Nam haec et omnia, quae ad veram vitam et Religionem ſpectant, facile

facile ex Propoſitione 37. et 46. hujus Partis convincuntur; nempe quod Odium Amore contra vincendum ſit et quod unusquiſque, qui ratione ducitur, bonum, quod ſibi appetit, reliquis etiam ut ſit, cupiat. Ad quod accedit id, quod in Scholio Propoſitionis 50. hujus Partis et aliis in locis notavimus, quod ſcilicet vir fortis hoc apprime conſideret, nempe quod omnia ex neceſſitate divinae naturae ſequantur, ac proinde quicquid moleſtum et malum eſſe cogitat et quicquid praeterea impium, horrendum, injuſtum et turpe videtur, ex eo oritur, quod res ipſas perturbate, mutilate et confuſe concipit; et hac de cauſa apprime conatur res, ut in ſe ſunt, concipere et verae cognitionis impedimenta amovere, ut ſunt Odium, Ira, Invidia, Irriſio, Superbia et reliqua hujusmodi, quae in praecedentibus notavimus; atque adeo, quantum poteſt, conatur, uti diximus, bene agere et laetari. Quouſque autem humana virtus ad haec conſequenda ſe extendat et quid poſſit, in ſequenti Parte demonſtrabo.

APPENDIX. *Quae in hac parte de recta vivendi ratione tradidi, non ſunt ita diſpoſita, ut uno aſpectu videri poſſint, ſed diſperſe a me demonſtrata ſunt, prout ſcilicet unum ex alio facilius deducere potuerim. Eadem igitur hic recolligere et ad ſumma capita redigere propoſui.* [222]

CAP. I. Omnes noſtri conatus, ſeu Cupiditates ex neceſſitate noſtrae naturae ita ſequuntur, ut vel per ipſam ſolam, tanquam per proximam ſuam cauſam, poſſint intelligi, vel quatenus naturae ſumus pars, quae per ſe abſque aliis individuis non poteſt adaequate concipi.

CAP. II. Cupiditates, quae ex noſtra natura ita ſequuntur, ut per ipſam ſolam poſſint intelligi, ſunt illae, quae ad Mentem referuntur, quatenus haec ideis adaequatis conſtare concipitur; reliquae vero Cupiditates ad Mentem non referuntur, niſi

quatenus res inadaequate concipit et quarum vis et incrementum non humana, ſed rerum, quae extra nos ſunt, potentia definiri debet; et ideo illae recte actiones, hae autem paſſiones vocantur; illae namque noſtram potentiam ſemper indicant et hae contra noſtram impotentiam et mutilatam cognitionem.

CAP. III. Noſtrae actiones, hoc eſt, Cupiditates illae, quae hominis potentia, ſeu ratione definiuntur, ſemper bonae ſunt, reliquae autem tam bonae, quam malae poſſunt eſſe.

CAP. IV. In vita itaque apprime utile eſt, intelle-
[223] ctum, ſeu rationem, quantum poſſumus, perficere et in hoc uno ſumma hominis felicitas, ſeu beatitudo conſiſtit; quippe beatitudo nihil aliud eſt, quam ipſa animi acquieſcentia, quae ex Dei intuitiva cognitione oritur: at intellectum perficere nihil etiam aliud eſt, quam Deum Deique attributa et actiones, quae ex ipſius naturae neceſſitate conſequuntur, intelligere. Quare hominis, qui ratione ducitur, finis ultimus, hoc eſt, ſumma Cupiditas, qua reliquas omnes moderari ſtudet, eſt illa, qua fertur ad ſe, resque omnes, quae ſub ipſius intelligentiam cadere poſſunt, adaequate concipiendum.

CAP. V. Nulla igitur vita rationalis eſt ſine intelligentia et res eatenus tantum bonae ſunt, quatenus hominem juvant, ut Mentis vita fruatur, quae intelligentia definitur. Quae autem contra impediunt, quo minus homo rationem perficere et rationali vita frui poſſit, eas ſolummodo malas eſſe dicimus.

CAP. VI. Sed quia omnia illa, quorum homo efficiens eſt cauſa, neceſſario bona ſunt; nihil ergo mali homini evenire poteſt, niſi a cauſis externis; nempe quatenus pars eſt totius naturae, cujus legibus humana natura obtemperare et cui infinitis modis pene ſeſe accommodare cogitur.

CAP.

Cap. VII. Nec fieri poteſt, ut homo non [224] ſit naturae pars et communem ejus ordinem non ſequatur; ſed ſi inter talia individua verſetur, quae cum ipſius hominis natura conveniunt, eo ipſo hominis agendi potentia juvabitur et fovebitur. At ſi contra inter talia ſit, quae cum ipſius natura minime conveniunt, vix abſque magna ipſius mutatione iiſdem ſeſe accommodare poterit.

Cap. VIII. Quicquid in rerum natura datur, quod judicamus malum eſſe, ſive poſſe impedire, quo minus exiſtere et vita rationali frui queamus, id a nobis removere ea via, quae ſecurior videtur, licet; et quicquid contra datur, quod judicamus bonum, ſive utile eſſe ad noſtrum Eſſe conſervandum et vita rationali fruendum, id ad noſtrum uſum capere et eo quocunque modo uti nobis licet; et abſolute id unicuique ſummo naturae jure facere licet, quod ad ipſius utilitatem conferre judicat.

Cap. IX. Nihil magis cum natura alicujus rei convenire poteſt, quam reliqua ejuſdem ſpeciei individua; adeoque (*per Caput* 7.) nihil homini ad ſuum Eſſe conſervandum et vita rationali fruendum utilius datur, quam homo, qui ratione ducitur. Deinde quia inter res ſingulares nihil novimus, quod homine, qui ratione ducitur, ſit praeſtantius, nulla ergo re magis poteſt unusquiſque oſtendere, quantum arte et ingenio valeat, quam in homini- [225] bus ita educandis, ut tandem ex proprio rationis imperio vivant.

Cap. X. Quatenus homines Invidia, aut aliquo Odii affectu in ſe invicem feruntur, eatenus invicem contrarii ſunt et conſequenter eo magis timendi, quo plus poſſunt, quam reliqua naturae individua.

Cap. XI. Animi tamen non armis, ſed Amore et Generoſitate vincuntur.

Cap. XII. Hominibus apprime utile eſt, conſuetudines jungere, ſeſeque iis vinculis aſtringere,

quibus

quibus aptius de ſe omnibus unum efficiant et abſolute ea agere, quae firmandis amicitiis inſerviunt.

CAP. XIII. Sed ad haec ars et vigilantia requiritur. Sunt enim homines varii, (nam rari ſunt, qui ex rationis praeſcripto vivunt) et tamen plerumque invidi et magis ad Vindictam, quam ad Miſericordiam proclives. Unumquemque igitur ex ipſius ingenio ferre et ſeſe continere, ne eorum affectus imitetur, ſingularis animi potentiae opus eſt. At qui contra homines carpere et vitia potius exprobrare, quam virtutes docere et hominum animos non firmare, ſed frangere norunt, ii et ſibi et reliquis moleſti ſunt; unde multi, prae nimia ſcilicet animi impatientia falſoque religionis ſtudio, inter bruta [226] potius, quam inter homines vivere maluerunt; ut pueri vel adoleſcentes, qui parentum jurgia aequo animo ferre nequeunt, militatum confugiunt et incommoda belli et imperium tyrannidis prae domeſticis commodis et paternis admonitionibus eligunt et quidvis oneris ſibi imponi patiuntur, dummodo parentes ulciſcantur.

CAP. XIV. Quamvis igitur homines omnia plerumque ex ſua libidine moderentur, ex eorum tamen communi ſocietate multo plura commoda, quam damna ſequuntur. Quare ſatius eſt eorum injurias aequo animo ferre et ſtudium iis adhibere, quae concordiae et amicitiae conciliandae inſerviunt.

CAP. XV. Quae concordiam gignunt, ſunt illa, quae ad juſtitiam, aequitatem et honeſtatem referuntur. Nam homines praeter id, quod injuſtum et iniquum eſt, etiam aegre ferunt, quod turpe habetur, ſive quod aliquis receptos civitatis mores aſpernatur. Amori autem conciliando illa apprime neceſſaria ſunt, quae ad Religionem et Pietatem ſpectant. De quibus vide Schol. 1. et 2. Prop. 37. et Schol. Prop. 46. et Schol. Prop. 73. P. 4.

CAP.

Cap. XVI. Solet praeterea concordia ex Metu plerumque gigni; ſed ſine fide. Adde, quod Metus ex animi impotentia oritur et propterea ad rationis uſum non pertinet; ut nec Commiſeratio, quam- [227]
vis Pietatis ſpeciem prae ſe ferre videatur.

Cap. XVII. Vincuntur praeterea homines etiam largitate, praecipue ii, qui non habent, unde comparare poſſint illa, quae ad vitam ſuſtentandam neceſſaria ſunt. Attamen unicuique indigenti auxilium ferre, vires et utilitatem viri privati longe ſuperat. Divitiae namque viri privati longe impares ſunt ad id ſuppeditandum. Unius praeterea viri facultas ingenii limitatior eſt, quam ut omnes ſibi poſſit amicitia jungere; quare pauperum cura integrae ſocietati incumbit et ad communem tantum utilitatem ſpectat.

Cap. XVIII. In beneficiis accipiendis et gratia referenda alia prorſus debet eſſe cura, de qua vide Schol. Prop. 70. et Schol. Prop. 71. p. 4.

Cap. XIX. Amor praeterea meretricius, hoc eſt, generandi libido, quae ex forma oritur, et abſolute omnis Amor, qui aliam cauſam praeter animi libertatem agnoſcit, facile in Odium tranſit, niſi, quod pejus eſt, ſpecies delirii ſit, atque tum magis diſcordia, quam concordia fovetur. Vid. Coroll. Prop. 31. p. 3.

Cap. XX. Ad matrimonium quod attinet, certum eſt, ipſum cum ratione convenire, ſi Cupiditas miſcendi corpora non ex ſola forma, ſed etiam ex Amore liberos procreandi et ſapienter educandi, [228]
ingeneretur; et praeterea, ſi utriusque, viri ſcilicet et foeminae, Amor, non ſolam formam, ſed animi praecipue libertatem pro cauſa habeat.

Cap. XXI. Gignit praeterea adulatio concordiam; ſed foedo ſervitutis crimine vel perfidia; nulli

quippe

quippe magis adulatione capiuntur, quam ſuperbi, qui primi eſſe volunt, nec ſunt.

CAP. XXII. Abjectioni falſa pietatis et religionis ſpecies ineſt. Et quamvis Abjectio Superbiae ſit contraria, eſt tamen abjectus ſuperbo proximus. Vide Schol. Prop. 57. p. 4.

CAP. XXIII. Confert praeterea concordiae Pudor in iis tantum, quae celari non poſſunt. Deinde, quia ipſe Pudor ſpecies eſt Triſtitiae, ad rationis uſum non ſpectat.

CAP. XXIV. Caeteri Triſtitiae erga homines affectus directe juſtitiae, aequitati, honeſtati, pietati et religioni opponuntur et, quamvis Indignatio aequitatis ſpeciem prae ſe ferre videatur, ibi tamen ſine lege vivitur, ubi unicuique de factis alterius judicium ferre, et ſuum vel alterius jus vindicare licet.

CAP. XXV. Modeſtia, hoc eſt, Cupiditas hominibus placendi, quae ex ratione determinatur, ad [229] Pietatem (ut in Schol. Prop. 37. p. 4. diximus) refertur. Sed, ſi ex affectu oriatur, Ambitio eſt, ſive Cupiditas, qua homines falſa Pietatis imagine plerumque diſcordias et ſeditiones concitant. Nam qui reliquos conſilio, aut re juvare cupit, ut ſimul ſummo fruantur bono, is apprime ſtudebit, eorum ſibi Amorem conciliare; non autem eos in admirationem traducere, ut diſciplina ex ipſo habeat vocabulum, nec ullas abſolute Invidiae cauſas dare. In communibus deinde colloquiis cavebit hominum vitia referre et de humana impotentia non niſi parce loqui curabit, at largiter de humana virtute, ſeu potentia et qua via poſſit perfici, ut ſic homines, non ex Metu, aut averſione, ſed ſolo Laetitiae affectu moti, ex rationis praeſcripto, quantum in ſe eſt, conentur vivere.

CAP. XXVI. Praeter homines nihil ſingulare in natura novimus, cujus Mente gaudere et quod nobis

bis amicitia, aut aliquo consuetudinis genere jungere possumus; adeoque quicquid in rerum natura extra homines datur, id nostrae utilitatis ratio conservare non postulat, sed pro ejus vario usu conservare, destruere, vel quocunque modo ad nostrum usum adaptare nos docet.

Cap. XXVIII. Utilitas, quam ex rebus, quae extra nos sunt, capimus, est praeter experientiam et cognitionem, quam acquirimus ex eo, quod easdem observamus et ex his formis in alias mutamus, praecipua corporis conservatio; et hac ratione res [230] illae imprimis utiles sunt, quae Corpus ita alere et nutrire possunt, ut ejus omnes partes officio recte fungi queant. Nam quo Corpus aptius est, ut pluribus modis possit affici et corpora externa pluribus modis afficere, eo Mens ad cogitandum est aptior (vide Prop. 38. et 39. p. 4.). At hujus notae perpauca in natura esse videntur, quare ad Corpus, ut requiritur, nutriendum necesse est multis naturae diversae alimentis uti. Quippe humanum Corpus ex plurimis diversae naturae partibus componitur, quae continuo alimento indigent et vario, ut totum Corpus ad omnia, quae ex ipsius natura sequi possunt, aeque aptum sit et consequenter ut Mens etiam aeque apta sit ad plura concipiendum.

Cap. XXVIII. Ad haec autem comparandum vix uniuscujusque vires sufficerent, nisi homines operas mutuas traderent. Verum omnium rerum compendium pecunia attulit, unde factum, ut ejus imago Mentem vulgi maxime occupare soleat; quia vix ullam Laetitiae speciem imaginari possunt, nisi concomitante nummorum idea, tanquam causa.

Cap. XXIX. Sed hoc vitium eorum tantum est, qui non ex indigentia, nec propter necessitates nummos quaerunt, sed quia lucri artes didicerunt, quibus se magnifice efferunt. Caeterum corpus ex consuetudine pascunt; sed parce, quia tantum de suis bonis

[231] bonis ſe perdere credunt, quantum ſui Corporis conſervationi impendunt. At qui verum nummorum uſum norunt et divitiarum modum ex ſola indigentia moderantur, paucis contenti vivunt.

CAP. XXX. Cum igitur res illae ſint bonae, quae Corporis partes juvant, ut ſuo officio fungantur et Laetitia in eo conſiſtat, quod hominis potentia, quatenus Mente et Corpore conſtat, juvatur vel augetur; ſunt ergo illa omnia, quae Laetitiam afferunt, bona. Attamen, quoniam contra non eum in finem res agunt, ut nos Laetitia afficiant, nec earum agendi potentia ex noſtra utilitate temperatur et denique, quoniam Laetitia plerumque ad unam Corporis partem potiſſimum refertur; habent ergo plerumque Laetitiae affectus (niſi ratio et vigilantia adſit) et conſequenter Cupiditates etiam, quae ex iiſdem generantur, exceſſum; ad quod accedit, quod ex affectu id primum habeamus, quod in praeſenti ſuave eſt, nec futura aequali animi affectu aeſtimare poſſumus. Vide Schol. Prop. 44. et Schol. Prop. 60. p. 3.

CAP. XXXI. At ſuperſtitio id contra videtur ſtatuere bonum eſſe, quod Triſtitiam et id contra malum, quod Laetitiam affert. Sed, ut jam diximus, (vide Schol. Prop. 45. p. 4.) nemo, niſi invidus, mea impotentia et incommodo delectatur. Nam quo majori Laetitia afficimur, eo ad majorem perfectionem tranſimus, et conſequenter eo magis de natura divina participamus; nec Laetitia unquam mala [232] eſſe poteſt, quam noſtrae utilitatis vera ratio moderatur. At qui contra Metu ducitur et bonum, ut malum vitet, agit, is ratione ducitur.

CAP. XXXII. Sed humana potentia admodum limitata eſt et a potentia cauſarum externarum infinite ſuperatur; atque adeo poteſtatem abſolutam non habemus, res, quae extra nos ſunt, ad noſtrum uſum aptandi. Attamen ea, quae nobis eveniunt contra id,

id, quod noſtrae utilitatis ratio poſtulat, aeque animo feremus, ſi conſcii ſimus nos functos noſtro officio fuiſſe et potentiam, quam habemus, non potuiſſe ſe eo uſque extendere, ut eadem vitare poſſemus, nosque partem totius naturae eſſe, cujus ordinem ſequimur. Quod ſi clare et diſtincte intelligamus, pars illa noſtri, quae intelligentia definitur, hoc eſt, pars melior noſtri in eo plane acquieſcet et in ea acquieſcentia perſeverare conabitur. Nam, quatenus intelligimus, nihil appetere, niſi id, quod neceſſarium eſt, nec abſolute, niſi in veris acquieſcere poſſumus; adeoque quatenus haec recte intelligimus, eatenus conatus melioris partis noſtri cum ordine totius naturae convenit.

ETHICES

PARS QVINTA, DE POTENTIA INTELLECTVS, SEV DE LIBERTATE HVMANA.

PRAEFATIO.

Tranſeo tandem ad alteram Ethices partem, quae [233] *eſt de modo, ſive via, quae ad Libertatem ducit. In hac ergo de potentia rationis agam, oſtendens, quid ipſa ratio in affectus poſſit, et deinde, quid Mentis Libertas ſeu beatitudo ſit, ex quibus videbimus, quantum ſapiens potior ſit ignaro. Quomodo autem et qua via debeat intellectus perfici et qua deinde arte Corpus ſit curandum, ut poſſit ſuo officio recte fungi, huc non pertinet; hoc enim ad Medicinam, illud autem ad Logicam ſpectat. Hic igitur, ut dixi, de ſola Mentis ſeu rationis potentia agam, et ante omnia, quantum et quale imperium in affectus habeat, ad eoſdem coërcendum et moderandum, oſtendam. Nam nos in ipſos imperium abſolutum non habere, jam ſupra demonſtravimus. Stoici tamen putarunt, eoſdem a noſtra voluntate abſolute pendere, nosque iis abſolute imperare poſſe. Attamen ab experientia reclamante, non vero ex ſuis principiis coacti ſunt fateri, uſum et ſtudium non parvum requiri ad eoſdem coërcendum et moderandum; quod quidam exemplo duorum canum (ſi recte memini) unius ſcili-*

cet

cet domeſtici, alterius venatici, conatus eſt oſtendere; nempe quia uſu efficere tandem potuit, ut domeſticus venari, venaticus contra a leporibus ſectandis abſtinere aſſueſceret. Huic opinioni non parum favet Carteſius. Nam ſtatuit Animam ſeu Mentem unitam praecipue eſſe cuidam parti cerebri, glandulae ſcilicet pineali dictae, cuius ope Mens motus omnes, qui in corpore excitantur et obiecta externa ſentit, quamque Mens eo ſolo, quod vult, varie movere poteſt. Hanc glandulam in medio cerebri ita ſuſpenſam eſſe ſtatuit, ut minimo ſpirituum animalium motu poſſit moveri. Deinde ſtatuit, quod haec glans tot variis modis in medio cerebro ſuſpendatur, quot variis modis ſpiritus animales in eandem impingunt et quod praeterea tot varia veſtigia in eadem imprimantur, quot varia obiecta externa ipſos ſpiritus animales verſus eandem propellunt, unde fit, ut ſi glans poſtea ab Animae voluntate, illam diverſimode movente, hoc aut illo modo ſuſpendatur, quo ſemel fuit ſuſpenſa a ſpiritibus, hoc aut illo modo agitatis, tum ipſa glans ipſos ſpiritus animales eodem modo propellet et determinabit, ac antea a ſimili glandulae ſuſpenſione repulſi fuerant. Praeterea ſtatuit, unamquamque Mentis voluntatem natura eſſe unitam certo cuidam glandis motui. Ex. gr. Si quis voluntatem habet obiectum remotum intuendi, haec voluntas efficiet, ut pupilla dilatetur; ſed ſi de ſola dilatanda pupilla cogitet, nihil proderit eius rei habere voluntatem, quia natura non iunxit motum glandis, qui inſervit impellendis ſpiritibus verſus nervum Opticum modo conveniente dilatandae, vel contrahendae pupillae cum voluntate eandem dilatandi, vel contrahendi; ſed demum cum voluntate intuendi obiecta remota, vel proxima. Denique ſtatuit, quod, etſi unusquiſque motus huius glandulae videatur connexus eſſe per naturam ſingulis ex noſtris cogitationibus ab initio noſtrae vitae, [234] [235]

aliis

aliis tamen per habitum poſſunt iungi, quod probare conatur art. 50. p. 1. de Paſſ. Animae. Ex his concludit, nullam eſſe tam imbecillem Animam, quae non poſſit, cum bene dirigitur, acquirere poteſtatem abſolutam in ſuas Paſſiones. Nam hae, ut ab eo definiuntur, ſunt perceptiones, aut ſenſus, aut commotiones animae, quae ad eam ſpeciatim referuntur, quaeque producuntur, conſervantur et corroborantur, per aliquem motum ſpirituum (*vide art. 27. p. 1. Paſſ. Anim.*). *At quandoquidem cuilibet voluntati poſſumus jungere motum quemcunque glandis et conſequenter ſpirituum, et determinatio voluntatis a ſola noſtra poteſtate pendet; ſi igitur noſtram voluntatem certis et firmis judiciis, ſecundum quae noſtrae vitae actiones dirigere volumus, determinemus et motus paſſionum, quas habere volumus, hiſce iudiciis iungamus, imperium acquiremus abſolutum in noſtras Paſſiones. Haec eſt clariſſimi huius Viri ſententia, (quantum ex ipſius verbis coniicio) quam ego vix crediidiſſem a tanto Viro prolatam eſſe, ſi minus acuta fuiſſet. Profecto mirari ſatis non poſſum, quod vir Philoſophus, qui firmiter ſtatuerat, nihil deducere, niſi ex principiis per ſe notis et nihil affirmare, niſi quod clare et diſtincte perciperet et qui toties Scholaſticos reprehenderat, quod per occultas qualitates res obſcuras voluerint explicare, Hypotheſin ſumat omni occulta qualitate occultiorem. Quid, quaeſo, per Mentis et Corporis unionem intelligit? quem, inquam, clarum et diſtinctum conceptum habet cogitationis arctiſſime unitae cuidam quantitatis portiuncula? vellem ſane, ut hanc unionem per proximam ſuam cauſam explicuiſſet. Sed ille Mentem a Corpore adeo diſtinctam conceperat,* [230] *ut nec huius unionis, nec ipſius Mentis ullam ſingularem cauſam aſſignare potuerit; ſed neceſſe ipſi fuerit, ad cauſam totius Univerſi, hoc eſt, ad Deum recurrere. Deinde pervelim ſcire, quot motus*

motus gradus poteſt glandulae iſti pineali Mens tribuere et quanta cum vi eandem ſuſpenſam tenere poteſt. Nam neſcio an haec glans tardius, vel celerius a Mente circumagatur. quam a ſpiritibus animalibus et an motus Paſſionum, quos firmis iudiciis arcte iunximus, non poſſint ab iiſdem iterum a cauſis corporeis disiungi, ex quo ſequeretur, ut, quamvis Mens firmiter propoſuerit contra pericula ire, atque huic decreto motus audaciae iunxerit, viſo tamen periculo, glans ita ſuſpendatur, ut Mens non, niſi de fuga, poſſit cógitare; et ſane, cum nulla detur ratio voluntatis ad motum, nulla etiam datur comparatio inter Mentis et Corporis potentiam, ſeu vires; et conſequenter huius vires nequaquam viribus illius determinari poſſunt. His adde, quod nec haec glans ita in medio cerebro ſita reperiatur, ut tam facile, totque modis circumagi poſſit et quod non omnes nervi ad cavitates uſque cerebri protendantur. Denique omnia, quae de voluntate, eiuſque libertate aſſerit, omitto, quandoquidem haec falſa eſſe, ſatis ſuperque oſtenderim. Igitur quia Mentis potentia, ut ſupra oſtendi, ſola intelligentia definitur, affectuum remedia, quae omnes experiri quidem, ſed non accurate obſervare, nec diſtincte videre credo, ſola Mentis cognitioue determinabimus et ex eadem illa omnia, quae ad ipſius beatitudinem ſpectant, deducemus.

Axiom. I. Si in eodem ſubjecto duae con- [237]
trariae actiones excitentur, debebit neceſſario vel in utraque, vel in una ſola mutatio fieri, donec deſinant contrariae eſſe.

II. Effectus potentia definitur potentia ipſius cauſae, quatenus ejus eſſentia per ipſius cauſae eſſentiam explicatur, vel definitur.

Patet hoc Axioma ex Prop. 7. Part. 3.

PROPOS. I. *Prout cogitationes, rerumque ideae ordinantur et concatenantur in Mente, ita corporis affectiones, ſeu rerum imagines ad amuſſim ordinantur et concatenantur in Corpore.*

DEMONSTR. Ordo et connexio idearum idem eſt, (*per Prop.* 7. *p.* 2.) ac ordo et connexio rerum et vice verſa, ordo et connexio rerum idem eſt, (*per Coroll. Prop.* 6. *et* 7. *p.* 2.) ac ordo et connexio idearum. Quare ſicuti ordo et connexio idearum in Mente fit ſecundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis, (*per Prop.* 18. *p.* 2.) ſic vice verſa (*per Prop.* 2. *p.* 3.) ordo et connexio affectionum Corporis fit, prout cogitationes rerumque ideae ordinantur et concatenantur in Mente. *Q. E. D.*

PROPOS. II. *Si animi commotionem, ſeu affectum a cauſae externae cogitatione amoveamus et aliis jungamus cogitationibus, tum Amor, ſeu Odium erga cauſam externam, ut et animi fluctuationes, quae ex his affectibus oriuntur, deſtruentur.*

DEMONSTR. Id enim, quod formam Amoris,
[238] vel Odii conſtituit, eſt Laetitia, vel Triſtitia, concomitante idea cauſae externae; (*per Defin.* 6. *et* 7. *Affect.*) hac igitur ſublata, Amoris, vel Odii forma ſimul tollitur; adeoque hi affectus et qui ex his oriuntur, deſtruuntur. *Q. E. D.*

PROPOS. III. *Affectus, qui paſſio eſt, deſinit eſſe paſſio, ſimulatque ejus claram et diſtinctam formamus ideam.*

DEMONSTR. Affectus, qui paſſio eſt, idea eſt confuſa (*per gener. Affect. Defin.*). Si itaque ipſius affectus claram et diſtinctam formemus ideam, haec idea ab ipſo affectu, quatenus ad ſolam Mentem refertur, non niſi ratione diſtinguetur; (*per Prop.* 22. *p.* 2. *cum ejuſdem Schol.*) adeoque (*per Prop.* 3. *p.* 3.) affectus deſinet eſſe paſſio. *Q. E. D.*

COROLL.

COROLL. Affectus igitur eo magis in noſtra poteſtate eſt et Mens ab eo minus patitur, quo nobis eſt notior.

PROPOS. IV. *Nulla eſt Corporis affectio, cujus aliquem clarum et diſtinctum non poſſumus formare conceptum.*

DEMONSTR. Quae omnibus communia ſunt, non poſſunt concipi niſi adaequate; (*per Prop* 38. *p.* 2.) adeoque (*per Prop.* 12. *et Lemma* 2. *quod habetur poſt Schol. Prop.* 13. *p.* 2.) nulla eſt Corporis affectio, cujus aliquem clarum et diſtinctum non poſſumus formare conceptum. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, nullum eſſe affectum, cujus non poſſumus aliquem clarum et diſtinctum formare conceptum. Eſt namque affectus Corporis affectionis idea, (*per gen. Affect. Defin.*) quae [239] propterea (*per Prop. praec.*) aliquem clarum et diſtinctum involvere debet conceptum.

SCHOL. Quandoquidem nihil datur, ex quo aliquis effectus non ſequatur, (*per Prop.* 36. *p.* 3.) et quicquid ex idea, quae in nobis eſt adaequata, ſequitur, id omne clare et diſtincte intelligimus; (*per Prop.* 40. *p.* 2.) hinc ſequitur, unumquemque poteſtatem habere, ſe ſuosque affectus, ſi non abſolute, ex parte ſaltem clare et diſtincte intelligendi et conſequenter efficiendi, ut ab iiſdem minus patiatur. Huic igitur rei praecipue danda eſt opera, ut unumquemque affectum, quantum fieri poteſt, clare et diſtincte cognoſcamus, ut ſic Mens ex affectu ad illa cogitandum determinetur, quae clare et diſtincte percipit et in quibus plane acquieſcit; atque adeo, ut ipſe affectus a cogitatione cauſae externae ſeparetur et veris jungatur cogitationibus; ex quo fiet, ut non tantum Amor, Odium etc. deſtruantur; (*per Prop.* 2. *hujus*) ſed ut etiam appetitus, ſeu Cupiditates, quae ex tali affectu oriri ſolent, exceſſum habere nequeant

(*per*

(*per Prop.* 62. *p.* 4.). Nam apprime notandum eſt, unum eundemque eſſe appetitum, per quem homo tam agere, quam pati dicitur. Ex gr. cum naturam humanam ita comparatam eſſe oſtendimus, ut unusquiſque appetat, ut reliqui ex ipſius ingenio vivant; (*vide Schol. Prop.* 31. *p.* 3.) qui quidem appetitus in homine, qui ratione non ducitur, paſſio eſt, quae Ambitio vocatur, nec multum a Superbia diſcrepat; et contra in homine, qui ex rationis dictamine vivit, actio, ſeu virtus eſt, quae Pietas appellatur (*vide Schol.* 1. *Prop.* 37. *p.* 4. *et* 2. *Demonſtrat. ejusdem Prop.*) Et hoc modo omnes appetitus, ſeu Cupiditates eatenus tantum paſſiones ſunt, quatenus ex ideis inadaequatis oriuntur; atque eaedem virtuti acenſentur, quando ab ideis adaequatis excitantur, vel generantur. Nam omnes Cupiditates, quibus ad aliquid agendum determinamur, tam oriri poſſunt ab adaequatis, quam ab inadaequatis ideis (*vide Prop.* 59. *p.* 4.). Atque hoc (ut eo, unde digreſſus ſum, revertar) affectuum remedio, quod ſcilicet in eorum vera cognitione conſiſtit, nullum praeſtantius aliud, quod a noſtra poteſtate pendeat, excogitari [240] poteſt, quandoquidem nulla alia Mentis potentia datur, quam cogitandi et adaequatas ideas formandi, ut ſupra (*per Prop.* 3. *p.* 3.) oſtendimus.

PROPOS. V. *Affectus erga rem, quam ſimpliciter et non ut neceſſariam, neque ut poſſibilem, neque ut contingentem imaginamur, caeteris paribus, omnium eſt maximus.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam liberam eſſe imaginamur, major eſt, quam erga neceſſariam, (*per Prop.* 49. *p.* 3.) et conſequenter adhuc major, quam erga illam, quam ut poſſibilem, vel contingentem imaginamur (*per Prop.* 11. *p.* 4.). At rem aliquam ut liberam imaginari nihil aliud eſſe poteſt, quam quod rem ſimpliciter imaginamur, dum cauſas, a qui-

a quibus ipſa ad agendum determinata fuit, ignoramus; (*per illa, quae in Schol. Prop 35. p. 2. oſtendimus*) ergo affectus erga rem, quam ſimpliciter imaginamur, caeteris paribus, major eſt, quam erga neceſſariam, poſſibilem, vel contingentem, et conſequenter maximus. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Quatenus Mens res omnes, ut neceſſarias intelligit, eatenus majorem in affectus potentiam habet, ſeu minus ab iisdem patitur.*

DEMONSTR. Mens res omnes neceſſarias eſſe intelligit, (*per Prop. 29. p. 1.*) et infinito cauſarum nexu determinari ad exiſtendum et operandum; (*per Prop. 28. p. 1.*) adeoque (*per Prop. praec.*) eatenus efficit, ut ab affectibus, qui ex iis oriuntur minus patiatur et (*per Prop. 48. p. 3.*) minus erga ipſas afficiatur. *Q. E. D.*

SCHOL. Quo haec cognitio, quod ſcilicet res neceſſariae ſint, magis circa res ſingulares, quas diſtinctius et magis vivide imaginamur, verſatur, [241] eo haec Mentis in affectus potentia major eſt, quod ipſa etiam experientia teſtatur. Videmus enim Triſtitiam boni alicujus, quod periit, mitigari, ſimulac homo, qui id perdidit, conſiderat bonum illud ſervari nulla ratione potuiſſe. Sic etiam videmus, quod nemo miſeretur infantis, propterea quod neſcit loqui, ambulare, ratiocinari et quod denique tot annos quaſi ſui inſcius vivat. At ſi plerique adulti et unus aut alter infans naſcerentur, tum unumquemque miſereret infantum; quia tum ipſam infantiam, non ut rem naturalem et neceſſariam, ſed ut naturae vitium, ſeu peccatum conſideraret; et ad hunc modum plura alia notare poſſemus.

PROPOS. VII. *Affectus, qui ex ratione oriuntur, vel excitantur, ſi ratio temporis habeatur, potentiores ſunt iis, qui ad res ſingulares referuntur, quas ut abſentes contemplamur.*

DEMONSTR. Rem aliquam abſentem non contemplamur ex affectu, quo eandem imaginamur; ſed ex eo, quod Corpus alio afficitur affectu, qui ejusdem rei exiſtentiam ſecludit (*per Prop.* 17. *p.* 2.). Quare affectus, qui ad rem, quam ut abſentem contemplamur, refertur, ejus naturae non eſt, ut reliquas hominis actiones et potentiam ſuperet; (*de quibus vide Prop.* 6. *p.* 4.) ſed contra ejus naturae eſt, ut ab iis affectionibus, quae exiſtentiam externae ejus cauſae ſecludunt, coërceri aliquo modo poſſit *per Prop.* 9. *p.* 4.). At affectus, qui ex ratione oritur, refertur neceſſario ad communes rerum proprietates, (*vide rationis Defin. in* 2 *Schol. Prop.* 40. *p.* 2) quas ſemper ut praeſentes contemplamur, (nam nihil dari poteſt, quod earum praeſentem exiſtentiam ſecludat) et quas ſemper eodem modo imaginamur (*per Prop.* 38. *p.* 2.) Quare talis affectus idem ſemper manet, et conſequenter (*per Ax.* 1. *hujus*) affectus, qui eidem ſunt contrarii, quique a ſuis cauſis externis non foventur, eidem magis magisque ſeſe accommodare debebunt, donec non amplius ſint contrarii et eate-
[242] nus affectus, qui ex ratione oritur, eſt potentior. *Q. E. D.*

PROPOSITIO VIII. *Quo affectus aliquis a pluribus cauſis ſimul concurrentibus excitatur, eo major eſt.*

DEMONSTR. Plures cauſae ſimul plus poſſunt, quam ſi pauciores eſſent (*per Prop* 7. *p.* 3.): adeoque (*per Prop* 5. *p.* 4.) quo affectus aliquis a pluribus cauſis ſimul excitatur, eo fortior eſt. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propoſitio patet etiam ex Axiomate 2. hujus Partis.

PROPOS. IX. *Affectus, qui ad plures et diverſas cauſas refertur, quas Mens cum ipſo affectu ſimul contemplatur, minus noxius eſt et minus per ipſum pati-*

patimur et erga unamquamque cauſam minus afficitur, quam alius aeque magnus affectus, qui ad unam ſolam, vel pauciores cauſas refertur.

DEMONSTR. Affectus eatenus tantum malus, ſeu noxius eſt, quatenus Mens ab eo impeditur, quo minus poſſit cogitare (*per Prop* 26. *et* 27. *p*. 4.): adeoque ille affectus, a quo Mens ad plura ſimul objecta contemplandum determinatur, minus noxius eſt, quam alius aeque magnus affectus, qui Mentem vi ſola unius, aut pauciorum objectorum contemplatione ita detinet, ut de aliis cogitare nequeat, quod erat primum. Deinde, quia Mentis eſſentia, hoc eſt, (*per Prop*. 7. *p* 3) potentia in ſola cogitatione conſiſtit; (*per Prop*. 11. *p* 3.) ergo Mens per affectum, a quo ad plura ſimul contemplandum determinatur, minus patitur, quam per aeque magnum affectum, qui Mentem in ſola unius, aut pauciorum objectorum contemplatione occupatam tenet, quod erat ſecundum. Denique hic affectus, (*per Prop*. 48 *p*. 5.) quatenus ad plures cauſas externas refer- [243] tur, eſt etiam erga unamquamque minor. *Q. E. D.*

PROPOS. X. *Quamdiu affectibus, qui noſtrae naturae ſunt, non conflictamur, tamdiu poteſtatem habemus ordinandi et concatenandi Corporis affectiones ſecundum ordinem ad intellectum.*

DEMONSTR. Affectus, qui noſtrae naturae ſunt contrarii, hoc eſt, (*per Prop* 30 *p*. 4) qui mali ſunt, eatenus mali ſunt, quatenus impediunt, quo minus Mens intelligit (*per Prop*. 57. *p*. 4.). Quamdiu igitur affectibus, qui noſtrae naturae contrarii ſunt, non conflictamur, tamdiu Mentis potentia, qua res intelligere conatur, (*per Prop*. 26. *p*. 4.) non impeditur, atque adeo tamdiu poteſtatem habet claras et diſtinctas ideas formandi et alias ex aliis deducendi; (*vide* 2. *Schol. Prop*. 40. *et Schol. Prop*. 47. *p*. 2.) et conſequenter, (*per Prop*. 1. *hujus*) tamdiu poteſtatem habemus

bemus ordinandi et concatenandi affectiones Corporis ſecundum ordinem ad intellectum. *Q. E. D.*

SCHOL. Hac poteſtate recte ordinandi et concatenandi Corporis affectiones efficere poſſumus, ut non facile malis affectibus afficiamur. Nam (*per Prop. 7. hujus*) major vis requiritur ad Affectus, ſecundum ordinem ad intellectum ordinatos et concatenatos coërcendum, quam incertos et vagos. Optimum igitur, quod efficere poſſumus, quamdiu noſtrorum affectuum perfectam cognitionem non habemus, eſt rectam vivendi rationem, ſeu certa vitae dogmata concipere, eaque memoriae mandare et rebus particularibus, in vita frequenter obviis, continuó applicare, ut ſic noſtra imaginatio late iisdem afficiatur et nobis in promptu ſint ſemper. Ex. gr. inter vitae dogmata poſuimus, (*vide Prop. 46. p. 4. cum ejusdem Schol.*) Odium Amore, ſeu Generoſitate vincendum, non autem reciproco Odio compenſandum. Ut autem hoc rationis praeſcriptum ſemper in promptu [244] habeamus, ubi uſus erit, cogitandae et ſaepe meditandae ſunt communes hominum injuriae et quomodo et qua via Generoſitate optime propulſentur; ſic enim imaginem injuriae imaginationi hujus dogmatis jungemus, et nobis (*per Prop. 18. p. 2.*) in promptu ſemper erit, ubi nobis injuria afferetur. Quod ſi etiam in promptu habuerimus rationem noſtri veri utilis ac etiam boni, quod ex mutua amicitia et communi ſocietate ſequitur et praeterea quod ex recta vivendi ratione ſumma animi acquieſcentia oriatur, (*per Prop. 52. p. 4.*) et quod homines, ut reliqua, ex naturae neceſſitate agant: tum injuria, ſive Odium, quod ex eadem oriri ſolet, minimam imaginationis partem occupabit et facile ſuperabitur; vel ſi Ira, quae ex maximis injuriis oriri ſolet, non adeo facile ſuperetur, ſuperabitur tamen, quamvis non ſine animi fluctuatione, longe minore temporis ſpatio, quam ſi haec non ita praemeditata habuiſſemus,

mus, ut patet ex Propoſitione 6. 7. et 8. hujus Partis. De Animoſitate ad Metum deponendum eodem modo cogitandum eſt; enumeranda ſcilicet ſunt et ſaepe imaginanda communia vitae pericula et quomodo animi praeſentia et fortitudine optime vitari et ſuperari poſſunt. Sed notandum, quod nobis in ordinandis noſtris cogitationibus et imaginibus ſemper attendendum eſt, (*per Coroll. Prop. 63. p. 4. et Prop. 59 p. 3.*) ad illa, quae in unaquaque re bona ſunt, ut ſic ſemper ex Laetitiae affectu ad agendum determinemur. Ex. gr. ſi quis videt, ſe nimis gloriam ſectari, de ejus recto uſu cogitet et in quem finem ſectanda ſit et quibus mediis acquiri poſſit; ſed non de ipſius abuſu et vanitate et hominum inconſtantia, vel aliis hujusmodi, de quibus nemo, niſi ex animi aegritudine, cogitat; talibus enim cogitationibus ambitioſi ſe maxime afflictant, quando de aſſequendo honore, quem ambiunt, deſperant; et, dum Iram evomunt, ſapientes videri volunt. Quare certum eſt, eos gloriae maxime eſſe cupidos, qui de ipſius abuſu et mundi vanitate maxime clamant. Nec hoc ambitioſis proprium, ſed omnibus commune eſt, quibus fortuna eſt adverſa et animo impotentes ſunt. Nam pauper etiam avarus de abuſu pecuniae et divitum vitiis non ceſſat loqui; quo nihil aliud efficit, quam ſe afflictare et aliis oſtendere, ſe non tantum paupertatem ſuam, ſed etiam aliorum divitias iniquo animo ferre. Sic etiam, qui male [245] ab amaſia excepti ſunt, nihil cogitant, quam de mulierum inconſtantia et fallaci animo et reliquis earundem decantatis vitiis, quae omnia ſtatim oblivioni tradunt, ſimulac ab amaſia iterum recipiuntur. Qui itaque ſuos affectus et appetitus ex ſolo Libertatis amore moderari ſtudet, is, quantum poteſt, nitetur, virtutes, earumque cauſas noſcere et animum gaudio, quod ex earum vera cognitione oritur, implere; at minime hominum vitia contemplari, hominesque obtrectare et falſa libertatis ſpecie gaudere.

Atque

Atque haec qui diligenter obſervavit, (neque enim difficilia ſunt) et exercebit, nae ille brevi temporis ſpatio actiones ſuas ex rationis imperio plerumque dirigere poterit.

PROPOS. XI. *Quo imago aliqua ad plures res refertur, eo frequentior eſt, ſeu ſaepius viget et Mentem magis occupat.*

DEMONSTR. Quo enim imago, ſeu affectus ad plures res refertur, eo plures dantur cauſae, a quibus excitari et foveri poteſt, quas omnes Mens (*per Hypotheſin*) ex ipſo affectu ſimul contemplatur; atque adeo affectus eo frequentior eſt, ſeu ſaepius viget et (*per Prop.* 8. *huius*) Mentem magis occupat. *Q. E. D.*

PROPOS. XII. *Rerum imagines facilius imaginibus, quae ad res referuntur, quas clare et diſtincte intelligimus, junguntur, quam aliis.*

DEMONSTR. Res, quas clare et diſtincte intelligimus, vel rerum communes proprietates ſunt, vel quae ex iis deducuntur, (*vide rationis Defin. in* 2. *Schol. Prop* 40. *p.* 2.) et conſequenter ſaepius, (*per Prop. praec.*) in nobis excitantur; adeoque facilius fieri poteſt, ut res alias ſimul cum his, quam cum aliis contemplemur et conſequenter (*per Prop.* [246] 18. *p.* 2.) ut facilius cum his, quam cum aliis, jungantur. *Q. E. D.*

PROPOS. XIII. *Quo imago aliqua pluribus aliis juncta eſt, ſaepius viget.*

DEMONSTR. Nam, quo imago aliqua pluribus aliis juncta eſt, eo (*per Prop.* 18. *p.* 2.) plures cauſae dantur, a quibus excitari poteſt. *Q. E. D.*

PROPOS. XIV. *Mens efficere poteſt, ut omnes Corporis affectiones, ſeu rerum imagines ad Dei ideam referantur.*

DE-

DEMONSTR. Nulla eſt Corporis affectio, cujus aliquod clarum et diſtinctum non poſſit Mens formare conceptum; (*per Prop 4. huius*) adeoque efficere poteſt, (*per Prop* 15. *p.* 1.) ut omnes ad Dei ideam referantur. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Qui ſe, ſuosque affectus claré et diſtincte intelligit, Deum amat et eo magis, quo ſe, ſuosque affectus magis intelligit.*

DEMONSTR. Qui ſe, ſuosque affectus clare et diſtincte intelligit, laetatur, (*per Prop* 53. *p.* 3.) idque concomitante idea Dei; (*per Prop. praeced.*) atque adeo (*per* 6. *Affect. Defin.*) Deum amat et (*per eandem rationem*) eo magis, quo ſe, ſuosque affectus magis intelligit. *Q. E. D.*

PROPOS. XVI. *Hic erga Deum Amor Mentem maxime occupare debet.*

DEMONSTR. Eſt enim hic Amor junctus omnibus Corporis affectionibus, (*per Prop.* 14. *hujus*) quibus omnibus fovetur; (*per Prop.* 15. *huius*) atque adeo (*per Prop.* 11. *huius*) Mentem maxi [247]
me occupare debet. *Q. E. D.*

PROPOS. XVII. *Deus expers eſt paſſionum, nec ullo Laetitiae, aut Triſtitiae affectu afficitur.*

DEMONSTR. Ideae omnes, quatenus ad Deum referuntur, verae ſunt, (*per Prop* 32. *p* 2.) hoc eſt, (*per Defin.* 4. *p.* 2.) adaequatae; atque adeo (*per Affect. gen. Defin.*) Deus expers eſt paſſionum. Deinde Deus neque ad majorem, neque ad minorem perfectionem tranſire poteſt; (*per* 2 *Coroll. Prop.* 20. *p.* 1.) adeoque (*per* 2 *et* 3. *Affect. Defin.*) nullo Laetitiae, neque Triſtitiae affectu afficitur. *Q. E. D.*

COROLL. Deus proprie loquendo neminem amat, neque odio habet. Nam Deus (*per Prop. praec.*) nullo Laetitiae, neque Triſtitiae affectu afficitur et conſequenter (*per* 6. *et* 7. *Affect. Defin.*) neminem etiam amat, neque odio habet.

PRO-

PROPOS. XVIII. *Nemo potest Deum odio habere.*

DEMONSTR. Idea Dei, quae in nobis est, est adaequata et perfecta; (*per Prop.* 46 *et* 47. *p.* 2.) adeoque quatenus Deum contemplamur, eatenus agimus, (*per Prop.* 3. *p.* 3) et consequenter (*per Prop.* 59. *p.* 3.) nulla potest dari Tristitia concomitante idea Dei, hoc est, (*per* 7 *Affect. Defin.*) nemo Deum odio habere potest. *Q. E. D.*

COROLL. Amor erga Deum in odium verti nequit.

SCHOL. At objici potest, quod, dum Deum omnium rerum causam intelligimus, eo ipso Deum [248] Tristitiae causam consideramus. Sed ad hoc respondeo, quod quatenus Tristitiae causas intelligimus, eatenus (*per Prop.* 3. *hujus*) ipsa desinit esse passio, hoc est, (*per Prop.* 59. *p.* 3.) eatenus desinit esse Tristitia; atque adeo, quatenus Deum Tristitiae causam esse intelligimus, eatenus laetamur.

PROPOS. XIX. *Qui Deum amat, conari non potest, ut Deus ipsum contra amet.*

DEMONSTR. Si homo id conaretur, cuperet ergo, (*per Coroll. Prop.* 17. *hujus*) ut Deus, quem amat, non esset Deus et consequenter, (*per Prop.* 19. *p* 3.) contristari cuperet, quod (*per Prop.* 28. *p.* 3.) est absurdum. Ergo, qui Deum amat etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XX. *Hic erga Deum Amor, neque Invidiae, neque Zelotypiae affectu inquinari potest; sed eo magis fovetur, quo plures homines eodem Amoris vinculo cum Deo junctos imaginamur.*

DEMONSTR. Hic erga Deum Amor summum bonum est, quod ex dictamine rationis appetere possumus, (*per Prop.* 28. *p.* 4) et omnibus hominibus commune est, (*per Prop.* 36. *p.* 4.) et omnes, ut eodem gaudeant, cupimus; (*per Prop.* 37. *p.* 4.) atque

que adeo (*per* 23. *Aff. Defin.*) Invidiae affectu maculari nequit, neque etiam (*per Prop.* 18. *hujus et Defin. Zelotypiae, quam vide in Schol. Prop.* 35. *p.* 3.) Zelotypiae affectu; fed contra (*per Prop* 31. *p.* 3.) eo magis foveri debet, quo plures homines eodem gaudere imaginamur. *Q. E. D.*

SCHOL. Poffumus hoc eodem modo oftendere, nullum dari affectum, qui huic Amori directe fit contrarius, a quo hic ipfe Amor poffit deftrui; atque adeo concludere poffumus, hunc erga Deum Amorem omnium affectuum effe conftantiffimum, [240] nec, quatenus ad Corpus refertur, poffe deftrui, nifi cum ipfo Corpore. Cujus autem naturae fit, quatenus ad folam Mentem refertur, poftea videbimus. Atque his omnia affectuum remedia, five id omne, quod Mens, in fe fola confiderata, adverfus affectus poteft, comprehendi; ex quibus apparet, Mentis in affectus potentiam confiftere I°. In ipfa affectuum cognitione (*vide Schol. Prop.* 4. *hujus*). II° In eo, quod affectus a cogitatione caufae externae, quam confufe imaginamur, feparat (*vide Prop.* 2. *cum eodem Schol. et Prop.* 4. *hujus*). III°. In tempore, quo affectiones, quae ad res, quas intelligimus, referuntur, illas fuperant, quae ad res referuntur, quas confufe, feu mutilate concipimus (*vide Prop* 7. *huius*). IV°. In multitudine caufarum, a quibus affectiones, quae ad rerum communes proprietates, vel ad Deum referuntur, foventur (*vide Prop* 9. *et* 11 *hujus*). V°. Denique in ordine, quo Mens fuos affectus ordinare et invicem concatenare poteft (*vide Schol. Prop.* 10. *et infuper Prop.* 12 13. *et* 14. *hujus*). Sed ut haec Mentis in affectus potentia melius intelligatur, venit apprime notandum, quod affectus a nobis magni appellantur, quando unius hominis affectum cum affectu alterius comparamus et unum magis, quam alium eodem affectu conflictari videmus; vel quando unius, ejusdemque homi-

hominis affectus ad invicem comparamus, eundemque uno affectu magis, quam alio affici, sive moveri comperimus. Nam (*per Prop.* 5. *p.* 4) vis cujuscunque affectus definitur potentia causae externae cum nostra comparata. At Mentis potentia sola cognitione definitur; impotentia autem, seu passio a sola cognitionis privatione, hoc est, ab eo, per quod ideae dicuntur inadaequatae, aestimatur; ex quo sequitur, Mentem illam maxime pati, cuius maximam partem ideae inadaequatae constituunt, ita ut magis per id, quod patitur, quam per id, quod agit, dignoscatur; et illam contra maxime agere, cujus maximam partem ideae adaequatae constituunt, ita ut, quamvis huic tot inadaequatae ideae, quam illi insint, magis tamen per illas, quae humanae virtuti tribuuntur, quam per has, quae humanam impotentiam arguunt, dignoscatur. Deinde notandum, animi aegritudines et infortunia potissimum [250] originem trahere ex nimio Amore erga rem, quae multis variationibus est obnoxia et cujus nunquam compotes esse possumus. Nam nemo de re ulla, nisi quam amat, sollicitus anxiusve est, neque injuriae, suspiciones, inimicitiae etc. oriuntur, nisi ex Amore erga res, quarum nemo potest revera esse compos. Ex his itaque facile concipimus, quid clara et distincta cognitio et praecipue tertium illud cognitionis genus, (*de quo vide Schol. Prop.* 47. *p.* 2.) cujus fundamentum est ipsa Dei cognitio, in affectus potest, quos nempe, quatenus passiones sunt, si non absolute tollit, (*vide Prop.* 3. *cum Schol. Prop.* 4. *huius*) saltem efficit, ut minimam Mentis partem constituant (*vide Prop.* 14. *hujus*). Deinde Amorem gignit erga rem immutabilem et aeternam, (*vide Prop.* 15. *hujus*) et cujus revera sumus compotes, (*vide Prop.* 45. *p.* 2.) et propterea nullis vitiis, quae in communi Amore insunt, inquinari; sed qui semper major, ac major esse potest, (*per Prop.* 15. *huius*) et Mentis maximam partem occupare, (*per Prop.* 16.

16. *huius*) lateque afficere. Atque his omnia, quae praesentem hanc vitam spectant, absolvi. Nam quod in hujus Scholii principio dixi, me his paucis omnia affectuum remedia amplexum esse, facile poterit unusquisque videre, qui ad haec, quae in hoc Scholio diximus et simul ad Mentis, ejusque affectuum definitiones et denique ad Propositiones 1. et 3. Partis 3. attenderit. Tempus igitur jam est, ut ad illa transeam, quae ad Mentis durationem sine relatione ad Corpus pertinent.

PROPOS. XXI. *Mens nihil imaginari potest, neque rerum praeteritarum recordari, nisi durante Corpore.*

DEMONSTR. Mens actualem sui Corporis existentiam non exprimit, neque etiam Corporis affectiones, ut actuales, concipit, nisi durante Corpore, (*per Coroll. Prop.* 8. *p.* 2.) et consequenter (*per Prop.* 26. *p* 2.) nullum corpus, ut actu existens, concipit, nisi durante suo Corpore, ac proinde nihil imaginari, (*vide Imaginat. Defin. in Schol. Prop.* 17. *p.* 2.) neque rerum praeteritarum recordari potest, nisi durante Corpore (*Vide Defin. Memoriae in Schol. Prop.* 18. *p.* 2.). *Q. E. D.* [251]

PROPOS. XXII. *In Deo tamen datur necessario idea, quae hujus et illius Corporis humani essentiam sub aeternitatis specie exprimit.*

DEMONSTR. Deus non tantum est causa hujus et illius Corporis humani existentiae, sed etiam essentiae, (*per Prop* 25. *p.* 1.) quae propterea per ipsam Dei essentiam necessario debet concipi, (*per Axiom.* 4. *p.* 1.) idque aeterna quadam necessitate, (*per Prop* 16. *p.* 1.) qui quidem conceptus necessario in Deo dari debet (*per Prop.* 3. *p.* 2.). *Q. E. D.*

PROPOS. XXIII. *Mens humana non potest cum Corpore absolute destrui; sed ejus aliquid remanet, quod aeternum est.*

DE-

DEMONSTR. In Deo datur necessario conceptus, seu idea, quae Corporis humani essentiam exprimit, (*per Prop. praec*) quae propterea aliquid necessario est, quod ad essentiam Mentis humanae pertinet (*per Prop.* 13. *p.* 2.). Sed Menti humanae nullam durationem, quae tempore definiri potest, tribuimus, nisi quatenus Corporis actualem existentiam, quae per durationem explicatur et tempore definiri potest, exprimit, hoc est, *per Coroll. Prop.* 8. *p.* 2) ipsi durationem non tribuimus, nisi durante Corpore. Cum tamen aliquid nihilominus sit id, quod aeterna quadam necessitate per ipsam Dei essentiam concipitur, (*per Prop. praec.*) erit necessario hoc aliquid, quod ad Mentis essentiam pertinet, aeternum. *Q. E. D.*

SCHOL. Est, uti diximus, haec idea, quae Corporis essentiam sub specie aeternitatis exprimit, certus cogitandi modus, qui ad Mentis essentiam pertinet, quique necessario aeternus est. Nec tamen fieri potest, ut recordemur nos ante Corpus exstitisse, [252] quandoquidem nec in corpore ulla ejus vestigia dari, nec aeternitas tempore definiri, nec ullam ad tempus relationem habere potest. At nihilominus sentimus, experimurque, nos aeternos esse. Nam Mens non minus res illas sentit, quas intelligendo concipit, quam quas in memoria habet. Mentis enim oculi, quibus res videt, observatque, sunt ipsae demonstrationes. Quamvis itaque non recordemur nos ante Corpus exstitisse, sentimus tamen Mentem nostram, quatenus Corporis essentiam sub aeternitatis specie involvit, aeternam esse et hanc ejus existentiam tempore definiri, sive per durationem explicari non posse. Mens igitur nostra eatenus tantum potest dici durare, ejusque existentia certo tempore definiri potest, quatenus actualem Corporis existentiam involvit et eatenus tantum potentiam habet

habet rerum exiſtentiam tempore determinandi, eaſque ſub duratione concipiendi.

Propos. XXIV. *Quo magis res ſingulares intelligimus, eo magis Deum intelligimus.*

Demonstr. Patet ex Coroll. Prop. 25 p. 1.

Propos. XXV. *Summus Mentis conatus, ſummaque virtus eſt res intelligere tertio cognitionis genere.*

Demonstr. Tertium cognitionis genus procedit ab adaequata idea quorundam Dei attributorum ad adaequatam cognitionem eſſentiae rerum; (*vide huius Deſin. in 2 Schol. Prop. 40. p. 2.*) et quo magis hoc modo res intelligimus, eo magis (*per Prop. praec.*) Deum intelligimus, ac proinde (*per Prop. 28. p. 4.*) ſumma Mentis virtus, hoc eſt, (*per Deſin. 8. p 4.*) Mentis potentia, ſeu natura, ſive (*per Prop. 7. p. 3.*) ſummus conatus eſt res intelligere tertio cognitionis genere. *Q. E. D.*

Propos. XXVI. *Quo Mens aptior eſt ad res tertio cognitionis genere intelligendum, eo ma-* [253] *gis cupit, res eodem hoc cognitionis genere intelligere.*

Demonstr. Patet. Nam quatenus concipimus Mentem aptam eſſe ad res hoc cognitionis genere intelligendum, eatenus eandem determinatam concipimus ad res eodem cognitionis genere intelligendum et conſequenter, (*per 1. Affect. Deſin.*) quo Mens ad hoc aptior eſt, eo magis hoc cupit. *Q. E. D.*

Propos. XXVII. *Ex hoc tertio cognitionis genere ſumma, quae dari poteſt, Mentis acquieſcentia oritur.*

Demonstr. Summa Mentis virtus eſt Deum cognoſcere, (*per Prop. 28. p. 4.*) ſive res tertio cognitionis genere intelligere; (*per Prop. 25. hujus*) quae quidem virtus eo major eſt, quo Mens hoc cognitionis genere magis res cognoſcit; (*per Prop. 24. huius*)

hujus) adeoque qui res hoc cognitionis genere cognoſcit, is ad ſummam humanam perfectionem transit, et conſequenter, (*per* 2. *Affect. Defin.*) ſumma Laetitia afficitur, idque (*per Prop.* 43. *p.* 2.) concomitante idea ſui, ſuaeque virtutis, ac proinde (*per* 25. *Affect. Defin.*) ex hoc cognitionis genere ſumma, quae dari poteſt, oritur acquieſcentia. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVIII. *Conatus, ſeu Cupiditas cognoſcendi res tertio cognitionis genere, oriri non poteſt ex primo; at quidem ex ſecundo cognitionis genere.*

DEMONSTR. Haec Propoſitio per ſe patet. Nam quicquid clare et diſtincte intelligimus, id vel per [254] ſe, vel per aliud, quod per ſe concipitur, intelligimus, hoc eſt, ideae, quae in nobis clarae et diſtinctae ſunt, ſive quae ad tertium cognitionis genus referuntur, (*vide* 2. *Schol. Prop* 40. *p.* 2.) non poſſunt ſequi ex ideis mutilatis et confuſis, quae (*per idem Schol.*) ad primum cognitionis genus referuntur; ſed ex ideis adaequatis, ſive (*per idem Schol.*) ex ſecundo et tertio cognitionis genere; ac proinde (*per* 1. *Affect. Defin.*) Cupiditas cognoſcendi res tertio cognitionis genere non poteſt oriri ex primo; at quidem ex ſecundo. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIX. *Quicquid Mens ſub ſpecie aeternitatis intelligit, id ex eo non intelligit, quod Corporis praeſentem actualem exiſtentiam concipit; ſed ex eo, quod Corporis eſſentiam concipit ſub ſpecie aeternitatis.*

DEMONSTR. Quatenus Mens praeſentem ſui Corporis exiſtentiam concipit, eatenus durationem concipit, quae tempore determinari poteſt et eatenus tantum potentiam habet concipiendi res cum relatione ad tempus (*per Prop.* 21. *hujus et Prop.* 26. *p.* 2.). At aeternitas per durationem explicari nequit (*per Defin.* 8. *p.* 1. *et ipſius explication.*). Ergo Mens eatenus

nus poteſtatem non habet concipiendi res ſub ſpecie aeternitatis; ſed quia de natura rationis eſt, res ſub ſpecie aeternitatis concipere, (*per* 2. *Coroll. Prop.* 44. *p.* 2.) et ad Mentis naturam etiam pertinet, Corporis eſſentiam ſub ſpecie aeternitatis concipere, (*per Prop.* 23. *huius*) et praeter haec duo nihil aliud ad Mentis eſſentiam pertinet (*per Prop.* 13. *p* 2). Ergo haec potentia concipiendi res ſub ſpecie aeternitatis ad Mentem non pertinet, niſi quatenus Corporis eſſentiam ſub ſpecie aeternitatis concipit. *Q. E. D.*

Schol. Res duobus modis a nobis ut actuales concipiuntur, vel quatenus eaſdem cum relatione ad certum tempus et locum exiſtere, vel quatenus ipſas in Deo contineri et ex naturae divinae neceſſitate conſequi concipimus. Quae autem hoc ſecundo [255]
modo ut verae ſeu reales concipiuntur, eas ſub aeternitatis ſpecie concipimus et earum ideae aeternam et infinitam Dei eſſentiam involvunt, ut Propoſitione 45. Partis 2. oſtendimus, cujus etiam Scholium vide.

Propos. XXX. *Mens noſtra, quatenus ſe et Corpus ſub aeternitatis ſpecie cognoſcit, eatenus Dei cognitionem neceſſario habet, ſcitque ſe in Deo eſſe et per Deum concipi.*

Demonstr. Aeternitas eſt ipſa Dei eſſentia, quatenus haec neceſſariam involvit exiſtentiam (*per Defin.* 8. *p.* 1.). Res igitur ſub ſpecie aeternitatis concipere, eſt res concipere, quatenus per Dei eſſentiam, ut entia realia, concipiuntur, ſive quatenus per Dei eſſentiam involvunt exiſtentiam; adeoque Mens noſtra, quatenus ſe et Corpus ſub ſpecie aeternitatis concipit, eatenus Dei cognitionem neceſſario habet, ſcitque etc. *Q. E. D.*

Propos. XXXI. *Tertium cognitionis genus pendet a Mente, tanquam a formali cauſa, quatenus Mens ipſa aeterna eſt.*

DEMONSTR. Mens nihil sub aeternitatis specie concipit, nisi quatenus sui Corporis essentiam sub aeternitatis specie concipit, (*per Prop.* 29. *huius*) hoc est, (*per Prop* 21. *et* 23. *huius*) nisi quatenus aeterna est; adeoque (*per Prop. praec.*) quatenus aeterna est, Dei habet cognitionem, quae quidem cognitio est necessario adaequata, (*per Prop.* 46. *p.* 2.) ac proinde Mens, quatenus aeterna est, ad illa omnia cognoscendum est apta, quae ex data hac Dei cognitione consequi possunt, (*per Prop.* 40. *p.* 2.) hoc est, ad res tertio cognitionis genere cognoscendum, (*vide hujus Defin. in* 2 *Schol. Prop.* 40. *p.* 2.) cujus propterea Mens, (*per Defin.* 1. *p.* 3.) quatenus aeterna est, causa est adaequata, seu formalis. *Q. E. D.*

SCHOL. Quo igitur unusquisque hoc cognitio-
[256] nis genere plus pollet, eo melius sui et Dei conscius est, hoc est, eo est perfectior et beatior, quod adhuc clarius ex seqq. patebit. Sed hic notandum, quod, tametsi jam certi sumus, Mentem aeternam Esse, quatenus res sub aeternitatis specie concipit, nos tamen, ut ea, quae ostendere volumus, facilius explicentur et melius intelligantur, ipsam, tanquam jam inciperet Esse et res sub aeternitatis specie intelligere jam inciperet, considerabimus, ut huc usque fecimus; quod nobis absque ullo erroris periculo facere licet, modo nobis cautio sit nihil concludere, nisi ex perspicuis praemissis.

PROPOS. XXXII. *Quicquid intelligimus tertio cognitionis genere, eo delectamur et quidem concomitante idea Dei, tanquam causa.*

DEMONSTR. Ex hoc cognitionis genere summa, quae dari potest, Mentis acquiescentia, hoc est, (*per* 25 *Affect. Defin.*) Laetitia oritur, eaque concomitante idea sui, (*per Prop.* 27. *huius*) et consequen-

ſequenter (*per Prop.* 30. *huius*) concomitante etiam idea Dei, tanquam cauſa. *Q. E. D.*

COROLL. Ex tertio cognitionis genere oritur neceſſario Amor Dei intellectualis. Nam ex hoc cognitionis genere oritur (*per Prop. praec.*) Laetitia concomitante idea Dei, tanquam cauſa, hoc eſt, (*per* 6. *Affect. Defin.*) Amor Dei, non quatenus ipſum ut praeſentem imaginamur; (*per Prop.* 29. *huius*) ſed quatenus Deum aeternum Eſſe intelligimus et hoc eſt, quod amorem Dei intellectualem voco.

PROPOS. XXXIII. *Amor Dei intellectualis, qui ex tertio cognitionis genere oritur, eſt aeternus.*

DEMONSTR. Tertium enim cognitionis genus, (*per Prop.* 31. *huius et Axiom.* 3. *p.* 1.) eſt aeternum; adeoque (*per idem Axiom. p.* 1.) Amor, qui ex eodem oritur, eſt etiam neceſſario aeternus. *Q. E. D.* [257]

SCHOL. Quamvis hic erga Deum Amor principium non habuerit, (*per Prop. praec.*) habet tamen omnes Amoris perfectiones, perinde ac ſi ortus fuiſſet, ſicut in Coroll. Prop. praec. finximus. Nec ulla hic eſt differentia, niſi quod Mens easdem has perfectiones, quas eidem jam accedere finximus, aeternas habuerit, idque concomitante idea Dei tanquam cauſa aeterna. Quod ſi Laetitia in tranſitione ad majorem perfectionem conſiſtit, beatitudo ſane in eo conſiſtere debet, quod Mens ipſa perfectione ſit praedita.

PROPOS. XXXIV. *Mens non niſi durante corpore obnoxia eſt affectibus, qui ad paſſiones referuntur.*

DEMONSTR. Imaginatio eſt idea, qua Mens rem aliquam ut praeſentem contemplatur, (*vide eius Defin.*

Defin. in Schol. Prop. 17. *p.* 2.) quae tamen magis Corporis humani praeſentem conſtitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per* 2 *Coroll. Prop.* 16. *p.* 2.). Eſt igitur affectus (*per gen. Affect. Defin.*) imaginatio, quatenus Corporis praeſentem conſtitutionem indicat; atque adeo (*per Prop.* 21. *huius*) Mens non niſi durante corpore obnoxia eſt affectibus, qui ad paſſiones referuntur. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur nullum Amorem praeter Amorem intellectualem eſſe aeternum.

SCHOL. Si ad hominum communem opinionem attendamus, videbimus, eos ſuae Mentis aeternitatis eſſe quidem conſcios, ſed ipſos eandem cum duratione confundere, eamque imaginationi, ſeu me-[258] moriae tribuere, quam poſt mortem remanere credunt.

PROPOS. XXXV. *Deus ſe ipſum Amore intellectuali infinito amat.*

DEMONSTR. Deus eſt abſolute infinitus, (*per Defin.* 6. *p.* 1. hoc eſt, (*per Defin.* 6. *p.* 2.) Dei natura gaudet infinita perfectione, idque (*per Prop.* 3. *p* 2. concomitante idea ſui, hoc eſt, (*per Prop.* 11. *et Axiom.* 1. *p.* 1.) idea ſuae cauſae et hoc eſt, quod in Coroll. Prop. 32. hujus Amorem intellectualem eſſe diximus.

PROPOS. XXXVI. *Mentis Amor intellectualis erga Deum eſt ipſe Dei Amor, quo Deus ſe ipſum amat, non quatenus infinitus eſt; ſed quatenus per eſſentiam humanae Mentis, ſub ſpecie aeternitatis conſideratam, explicari poteſt, hoc eſt, Mentis erga Deum Amor intellectualis pars eſt infiniti amoris, quo Deus ſe ipſum amat.*

DE-

DEMONSTR. Hic Mentis Amor ad Mentis actiones referri debet, (*per Coroll. Prop.* 32. *huius et per Prop.* 3. *p.* 3.) qui proinde actio eſt, qua Mens ſe ipſam contemplatur, concomitante idea Dei tanquam cauſa, (*per Prop.* 32. *huius et eius Coroll.*) hoc eſt, (*per Coroll. Prop.* 25. *p.* 1. *et Coroll. Prop.* 11. *p.* 2.) actio, qua Deus, quatenus per Mentem humanam explicari poteſt, ſeipſum contemplatur, concomitante idea ſui; atque adeo (*per Prop. praec.*) hic Mentis Amor pars eſt infiniti amoris, quo Deus ſeipſum amat. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, quod Deus, quatenus ſeipſum amat, homines amat et conſequenter quod amor Dei erga homines et Mentis erga Deum Amor intellectualis unum et idem ſit.

SCHOL. Ex his clare intelligimus, qua in [259] re ſalus noſtra ſeu beatitudo, ſeu Libertas conſiſtit, nempe in conſtanti et aeterno erga Deum Amore, ſive in Amore Dei erga homines. Atque hic Amor, ſeu beatitudo in Sacris codicibus Gloria appellatur, nec immerito. Nam ſive hic Amor ad Deum referatur, ſive ad Mentem, recte animi acquieſcentia, quae revera a Gloria, (*per* 25. *et* 30. *Aff. Defin.*) non diſtinguitur, appellari poteſt. Nam quatenus ad Deum refertur, eſt (*per Prop.* 35. *hujus*) Laetitia (liceat hoc adhuc vocabulo uti) concomitante idea ſui, ut et quatenus ad Mentem refertur (*per Prop.* 27. *hujus*). Deinde quia noſtrae Mentis eſſentia in ſola cognitione conſiſtit, cujus principium et fundamentum Deus eſt (*per Prop.* 15. *p.* 1. *et Schol. Prop.* 47. *p.* 2.); hinc perſpicuum nobis ſit, quomodo et qua ratione Mens noſtra ſecundum eſſentiam et exiſtentiam ex natura divina ſequatur et continuo a Deo pendeat; quod hic notare operae pretium duxi, ut hoc exemplo oſtenderem, quantum rerum ſingularium cognitio,

tio, quam intuitivam, ſive tertii generis appellavi, (*vide* 2. *Schol Prop* 40. *p* 2.) polleat, potiorque ſit cognitione univerſali, quam ſecundi generis eſſe dixi. Nam quamvis in prima Parte generaliter oſtenderim, omnia et conſequenter Mentem etiam humanam) a Deo ſecundum eſſentiam et exiſtentiam pendere; illa tamen demonſtratio, tametſi legitima ſit et extra dubitationis aleam poſita, non ita tamen Mentem noſtram afficit, quam quando id ipſum ex ipſa eſſentia rei cujuscunque ſingularis, quam a Deo pendere dicimus, concluditur.

PROPOS. XXXVII. *Nihil in natura datur, quod huic Amori intellectuali ſit contrarium, ſive quod ipſum poſſit tollere.*

DEMONSTR. Hic intellectualis Amor ex Mentis natura neceſſario ſequitur, quatenus ipſa, ut aeterna veritas, per Dei naturam conſideratur (*per Prop.* 33. *et* 29 *hujus*). Si quid ergo daretur, quod huic Amori eſſet contrarium, id contrarium eſſet vero et conſequenter id, quod hunc Amorem poſſet [260] tollere, efficeret, ut id, quod verum eſt, falſum eſſet, quod (*ut per ſe notum*) eſt abſurdum. Ergo nihil in natura datur etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Partis Quartae Axioma res ſingulares reſpicit, quatenus cum relatione ad certum tempus et locum conſiderantur, de quo neminem dubitare credo.

PROPOS. XXXVIII. *Quo plures res ſecundo et tertio cognitionis genere Mens intelligit, eo minus ipſa ab affectibus, qui mali ſunt, patitur et mortem minus timet.*

DEMONSTR. Mentis eſſentia in cognitione conſiſtit, (*per Prop.* 11. *p.* 2.) quo igitur Mens plures res

res cognofcit fecundo et tertio cognitionis genere, eo major ejus pars remanet, (*per Prop.* 29. *et* 23. *hujus*) et confequenter (*per Prop. praec.*) eo major ejus pars non tangitur ab affectibus, qui noftrae naturae funt contrarii, hoc eft, (*per Prop.* 30. *p.* 4.) qui mali funt Quo itaque Mens plures res fecundo et tertio cognitionis genere intelligit, eo major ejus pars illaefa manet et confequenter minus ab affectibus patitur etc. *Q. E. D.*

Schol. Hinc intelligimus id, quod in Schol. Prop 39. p 4. attigi et quod in hac Parte explicare promifi; nempe, quod mors eo minus eft noxia, quo Mentis clara et diftincta cognitio major eft et confequenter, quo Mens magis Deum amat. Deinde, quia (*per Prop.* 27. *huius*) ex tertio cognitionis genere fumma, quae dari poteft, oritur acquiefcentia, hinc fequitur Mentem humanam poffe ejus naturae effe, ut id, quod ejus cum corpore perire oftendimus, (*vide Prop* 21. *huius*) in refpectu ad id, quod ipfius remanet, nullius fit momenti. Sed de his mox prolixius.

Propos. XXXIX. *Qui Corpus ad plurima aptum habet, is Mentem habet, cuius maxima pars eft aeterna.*

Demonstr. Qui Corpus ad plurima agendum aptum habet, is minime affectibus, qui mali funt, conflictatur, (*per Prop.* 38. *p.* 4.) hoc eft, (*per Prop.* 30. *p.* 4) affectibus, qui naturae noftrae funt contrarii, atque adeo (*per Prop.* 10. *huius*) poteftatem habet ordinandi et concatenandi Corporis affectiones fecundum ordinem ad intellectum, et confequenter efficiendi, (*per Prop.* 14. *huius*) ut omnes Corporis affectiones ad Dei ideam referantur, ex quo fiet (*per Prop.* 15. *huius*) ut erga Deum afficiatur Amore, qui [261]

(*per*

(*per Prop.* 16. *huius*) Mentis maximam partem occupare, ſive conſtituere debet, ac proinde (*per Prop.* 33. *huius*) Mentem habet, cujus maxima pars eſt aeterna. *Q. E. D.*

SCHOL. Quia Corpora humana ad plurima apta ſunt, non dubium eſt, quin ejus naturae poſſint eſſe, ut ad Mentes referantur, quae magnam ſui et Dei habeant cognitionem et quarum maxima, ſeu praecipua pars eſt aeterna, atque adeo ut mortem vix timeant. Sed ut haec clarius intelligantur, animadvertendum hic eſt, quod nos in continua vivimus variatione et prout in melius, ſive in pejus mutamur, eo felices, aut infelices dicimur. Qui enim ex infante, vel puero in cadaver tranſiit, infelix dicitur et contra id felicitati tribuitur, quod totum vitae ſpatium Mente ſana in Corpore ſano percurrere potuerimus. Et revera qui Corpus habet, ut infans, vel puer, ad pauciſſima aptum et maxime pendens a cauſis externis, Mentem habet, quae in ſe ſola conſiderata nihil fere ſui, nec Dei, nec rerum ſit conſcia; et contra, qui Corpus habet ad plurima aptum, Mentem habet, quae in ſe ſola conſiderata multum ſui et Dei et rerum ſit conſcia. In hac vita igitur apprime conamur, ut Corpus infantiae in aliud, quantum ejus natura patitur, eique conducit, mutetur, quod ad plurima aptum ſit, quodque ad Mentem referatur, quae ſui et Dei et rerum plurimum ſit conſcia; atque ita ut id omne, quod ad ipſius memoriam, vel imaginationem refertur, in reſpectu ad intellectum vix alicujus ſit momenti, ut in Schol. Prop. Praeced. jam dixi.

PROPOS. XL. *Quo unaquaeque res plus perfe-*
[26] *ctionis habet, eo magis agit et minus patitur et contra, quo magis agit, eo perfectior eſt.*

DE-

DEMONSTR. Quo unaquaeque res perfectior eſt, eo plus habet realitatis, (*per Axiom.* 6. *p.* 2.) et conſequenter (*per Prop.* 3. *p.* 3. *cum eius Schol.*) eo magis agit et minus patitur; quae quidem Demonſtratio inverſo ordine eodem modo procedit, ex quo ſequitur, ut res contra eo ſit perfectior, quo magis agit. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc ſequitur, partem Mentis, quae remanet, quantacunque ea ſit, perfectiorem eſſe reliqua. Nam pars Mentis aeterna, (*per Prop.* 23. *et* 29. *huius*) eſt intellectus, per quem ſolum nos agere dicimur; (*per Prop.* 3. *p.* 3.) illa autem, quam perire oſtendimus, eſt ipſa imaginatio, (*per Prop.* 21. *hujus*) per quam ſolam dicimur pati; (*per Prop.* 3. *p* 3. *et gen. Affect. Defin.*) atque adeo (*per Prop. praec.*) illa, quantacunque ea ſit, hac eſt perfectior. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec ſunt, quae de Mente, quatenus ſine relatione ad Corporis exiſtentiam conſideratur, oſtendere conſtitueram: ex quibus et ſimul ex Prop. 21. p. 1. et aliis apparet, quod Mens noſtra, quatenus intelligit, aeternus cogitandi modus ſit, qui alio aeterno cogitandi modo determinatur et hic iterum ab alio et ſic in infinitum; ita ut omnes ſimul Dei aeternum et infinitum intellectum conſtituant.

PROPOS. XLI. *Quamvis neſciremus, Mentem noſtram aeternam eſſe, Pietatem tamen et Religionem et abſolute omnia, quae ad Animoſitatem et Generoſitatem referri oſtendimus in quarta parte, prima haberemus.*

DEMONSTR. Primum et unicum virtutis, ſeu recte vivendi rationis fundamentum, (*per Coroll. Prop.* 22. *et per Prop.* 24. *p.* 4.) eſt ſuum utile quaerere.

rere. Ad illa autem determinandum, quae ratio utilia esse dictat, nullam rationem habuimus Mentis aeternitatis, quam demum in hac Quinta Parte [263] novimus. Qamvis igitur tum temporis ignoraverimus, Mentem esse aeternam, illa tamen, quae ad Animositatem et Generositatem referri ostendimus, prima habuimus; atque adeo, quamvis etiam nunc hoc ipsum ignoraremus, eadem tamen rationis praescripta prima haberemus. *Q. E. D.*

SCHOL. Communis vulgi persuasio alia videtur esse. Nam plerique videntur credere, se eatenus liberos esse, quatenus libidini parere licet et eatenus de suo jure cedere, quatenus ex legis divinae praescripto vivere tenentur. Pietas igitur et Religio et absolute omnia, quae ad animi Fortitudinem referuntur, onera esse credunt, quae post mortem deponere et pretium servitutis, nempe Pietatis et Religionis accipere sperant, nec hac spe sola; sed etiam et praecipue metu, ne diris scilicet suppliciis post mortem puniantur, inducuntur, ut ex legis divinae praescripto, quantum eorum fert tenuitas et impotens animus, vivant; et nisi haec Spes et Metus hominibus inessent, et contra si crederent, mentes cum corpore interire, nec restare miseris, Pietatis onere confectis, vivere longius, ad ingenium redirent et ex libidine omnia moderari et fortunae potius, quam sibi parere, vellent. Quae mihi non minus absurda videntur, quam si quis propterea, quod non credit, se posse bonis alimentis corpus in aeternum nutrire, venenis potius et lethiferis se exsaturare vellet; vel quia videt Mentem non esse aeternam, seu immortalem, ideo amens mavult esse et sine ratione vivere: quae adeo absurda sunt, ut vix recenseri mereantur.

PROPOS.

PROPOS. XLII *Beatitudo non eſt virtutis praemium, ſed ipſa virtus; nec eadem gaudemus, quia libidines coërcemus, ſed contra quia eadem gaudemus, ideo libidines coërcere poſſumus.*

DEMONSTR. Beatitudo in Amore erga Deum conſiſtit, (*per Prop.* 36. *huius et eius Schol.*) qui quidem Amor ex tertio cognitionis genere oritur; (*per Coroll. Prop.* 32 *huius*) atque adeo hic Amor (*per* [264] *Prop.* 59 *et* 3 *p.* 3) ad Mentem, quatenus agit, referri debet; ac proinde (*per Defin.* 8. *p.* 4.) ipſa virtus eſt, quod erat primum. Deinde quo Mens hoc Amore divino, ſeu beatitudine magis gaudet, eo plus intelligit, (*per Prop.* 32. *huius*) hoc eſt, (*per Coroll. p.* 3. *huius*) eo majorem in affectus habet potentiam et (*per Prop.* 38 *huius*) eo minus ab affectibus, qui mali ſunt, patitur; atque adeo ex eo, quod Mens hoc Amore divino, ſeu beatitudine gaudet, poteſtatem habet libidines coërcendi; et quia humana potentia ad coërcendos affectus in ſolo intellectu conſiſtit; ergo nemo beatitudine gaudet, quia affectus coërcuit, ſed contra poteſtas libidines coërcendi ex ipſa beatitudine oritur. *Q. E. D.*

SCHOL. His omnia, quae de Mentis in affectus potentia, quaeque de Mentis Libertate oſtendere volueram, abſolvi. Ex quibus apparet, quantum Sapiens polleat, potiorque ſit ignaro, qui ſola libidine agitur. Ignarus enim, praeterquam a cauſis externis, multis modis agitatur, nec unquam vera animi acquieſcentia potitur, vivit praeterea ſui et Dei et rerum quaſi inſcius et ſimulac pati deſinit, ſimul etiam eſſe deſinit. Cum contra ſapiens, quatenus ut talis conſideratur, vix animo movetur; ſed ſui et Dei et rerum aeterna quadam neceſſitate conſcius, nunquam eſſe deſinit; ſed ſemper vera animi acquieſcentia potitur. Si jam via, quam ad haec ducere

ducere oſtendi, perardua videatur, inveniri tamen poteſt. Et ſane arduum debet eſſe, quod adeo raro reperitur. Qui enim poſſet fieri, ſi ſalus in promptu eſſet et ſine magno labore reperiri poſſet, ut ab omnibus fere negligeretur? Sed omnia praeclara tam difficilia, quam rara ſunt.

Finis Ethices.

TRACTA-

TRACTATVS
POLITICVS

IN QVO DEMONSTRATVR, QVOMODO SOCIETAS, VBI IMPERIVM MONARCHICVM LOCVM HABET, SICVT ET EA, VBI OPTIMI IMPERANT, DEBET INSTITVI, NE IN TYRANNIDEM LABATVR ET VT PAX, LIBERTASQVE CIVIVM INVIOLATA MANEAT.

AVCTORIS EPISTOLA AD AMICVM, QVAE PRAEFATIONIS LOCO HVIC TRACTATVI POLITICO APTE PRAEFIGI ET INSERVIRE POTERIT.

Amice dilecte, Grata tua mihi heri tradita eſt. Gratias pro cura tam diligenti, quam pro me geris, ex animo ago. Hanc occaſionem etc. non praetermitterem, niſi in quadam re eſſem occupatus, quam utiliorem judico, quaeque tibi, ut credo, magis arridebit, nempe in Tractatu Politico concinnando, quem ante aliquod tempus, te auctore, inchoavi. Hujus Tractatus Capita ſex jam ſunt abſoluta. Primum *ad ipſum opus Introductionem quaſi continet.* Secundum *tractat de Jure naturali.* Tertium *de Jure Summarum Poteſtatum.* Quartum *quaenam Negotia Politica a Summarum Poteſtatum gubernatione pendeant.* Quintum *quidnam ſit illud extremum et ſummum, quod Societas poteſt conſiderare;* et ſextum *qua ratione Imperium Monarchicum debeat inſtitui, ne in Tyrannidem labatur. Impraeſentiarum caput* ſeptimum *tracto, in quo omnia praecedentis ſexti capitis membra, ordinem bene ordinatae Monarchiae concernentia, methodice demonſtro. Poſtea ad* Ariſtocraticum *et* Populare Imperium, *denique ad Leges, aliasque particulares Quaeſtiones, Politicam ſpectantes, tranſibo. Hisce vale etc.*

Patet hinc Auctoris Scopus; ſed morbo impeditus et morte abreptus hoc opus non ulterius, quam ad finem Ariſtocratiae, perducere valuit, quemadmodum Lector ipſe experietur.

CAPUT I.

§. I. Affectus, quibus conflictamur, concipiunt Philoſophi veluti vitia, in quae homines ſua [267] culpa labuntur; quos propterea ridere, flere, carpere, vel (qui ſanctiores videri volunt) deteſtari ſolent. Sic ergo ſe rem divinam facere et ſapientiae culmen attingere credunt, quando humanam naturam, quae nullibi eſt, multis modis laudare et eam, quae revera eſt, dictis laceſſere norunt. Homines namque, non ut ſunt, ſed ut eoſdem eſſe vellent, concipiunt: unde factum eſt, ut plerumque pro Ethica Satyram ſcripſerint, et ut nunquam Politicam conceperint, quae poſſit ad uſum revocari; ſed quae pro Chimaera haberetur, vel quae in Utopia, vel in illo Poëtarum aureo ſeculo, ubi ſcilicet minime neceſſe erat, inſtitui potuiſſet. Cum igitur omnium ſcientiarum, quae uſum habent, tum maxime Politices Theoria ab ipſius Praxi diſcrepare creditur, et regendae Reipublicae nulli minus idonei aeſtimantur, quam Theoretici, ſeu Philoſophi.

§. II. At Politici contra hominibus magis inſidiari, quam conſulere creduntur et potius callidi, quam ſapientes aeſtimantur. Docuit nimirum eoſdem experientia, vitia fore, donec homines. Humanam igitur malitiam praevenire dum ſtudent, idque [268] iis artibus, quas experientia longo uſu docuit et quas homines, magis metu, quam ratione ducti, exercere ſolent, Religioni adverſari videntur, Theolo-

gis

gis praecipue, qui credunt ſummas poteſtates debere negotia publica tractare ſecundum eaſdem Pietatis regulas, quibus vir privatus tenetur. Ipſos tamen Politicos multo felicius de rebus Politicis ſcripſiſſe, quam Philoſophos, dubitari non poteſt Nam quoniam experientiam magiſtram habuerunt, nihil docuerunt, quod ab uſu remotum eſſet.

§. III. Et ſane mihi plane perſuadeo, experientiam omnia Civitatum genera, quae concipi poſſunt, ut homines concorditer vivant, et ſimul media, quibus multitudo dirigi, ſeu quibus intra certos limites contineri debeat, oſtendiſſe: ita ut non credam, nos poſſe aliquid, quod ab experientia ſive praxi non abhorreat, cogitatione de hac re aſſequi, quod nondum expertum compertumque ſit. Nam homines ita comparati ſunt, ut extra commune aliquod jus vivere nequeant; jura autem communia et negotia publica a viris acutiſſimis, ſive aſtutis, ſive callidis, inſtituta et tractata ſunt; adeoque vix credibile eſt, nos aliquid, quod communi Societati ex uſu eſſe queat, poſſe concipere, quod occaſio, ſeu caſus non obtulerit, quodque homines, communibus negotiis intenti ſuaeque ſecuritati conſulentes, non viderint.

§. IV. Cum igitur animum ad Politicam applicuerim, nihil quod novum, vel inauditum eſt, ſed tantum ea, quae cum praxi optime conveniunt, certa et indubitata ratione demonſtrare, aut ex ipſa humanae naturae conditione deducere, intendi: et ut ea, quae ad hanc ſcientiam ſpectant, eadem animi libertate, qua res Mathematicas ſolemus, inquirerem, ſedulo curavi, humanas actiones non ridere, non lugere, neque deteſtari, ſed intelligere: atque adeo humanos affectus, ut ſunt amor, odium, ira, invidia, gloria, miſericordia, et reliquae animi commotiones, non ut humanae naturae vitia; ſed ut pro-

proprietates contemplatus ſum, quae ad ipſam ita pertinent, ut ad naturam aëris aeſtus, frigus, tempeſtas, tonitru et alia hujusmodi, quae, tametſi incommoda ſunt, neceſſaria tamen ſunt, certaſque habent cauſas, per quas eorum naturam intelligere conamur et Mens eorum vera contemplatione aeque gaudet, ac earum rerum cognitione, quae ſen- [269]
ſibus gratae ſunt.

§. V. Eſt enim hoc certum et in noſtra Ethica verum eſſe demonſtravimus, homines neceſſario affectibus eſſe obnoxios et ita conſtitutos eſſe, ut eorum, quibus male eſt, miſereantur et quibus bene eſt, invideant et ut ad vindictam magis, quam ad miſericordiam ſint proni et praeterea unumquemque appetere, ut reliqui ex ipſius ingenio vivant, et ut probent, quod ipſe probat et quod ipſe repudiat, repudient; unde fit, ut cum omnes pariter appetant primi eſſe, in contentiones veniant et, quantum poſſunt, nitantur ſe invicem opprimere et, qui victor evadit, magis glorietur, quod alteri obfuit, quam quod ſibi profuit. Et quamvis omnes perſuaſi ſint, Religionem contra docere, ut unusquiſque proximum, tanquam ſe ipſum amet, hoc eſt, ut jus alterius perinde, ac ſuum, defendat, hanc tamen perſuaſionem in affectus parum poſſe oſtendimus. Valet quidem in articulo mortis, quando ſcilicet morbus ipſos affectus vicit et homo ſegnis jacet, vel in templis, ubi homines nullum exercent commercium; at minime in foro, vel in aula, ubi maxime neceſſe eſſet. Oſtendimus praeterea, rationem multum quidem poſſe affectus coërcere et moderari; ſed ſimul vidimus viam, quam ipſa ratio docet, perarduam eſſe, ita ut, qui ſibi perſuadent poſſe multitudinem, vel qui publicis negotiis diſtrahuntur, induci, ut ex ſolo rationis praeſcripto vivant, ſeculum Poëtarum aureum, ſeu fabulam ſomnient.

§. VI. Imperium igitur, cujus ſalus ab alicujus fide pendet et cujus negotia non poſſunt recte curari, niſi ii, qui eadem tractant, fide velint agere, minime ſtabile erit, ſed, ut permanere poſſit, res ejus publicae ita ordinandae ſunt, ut qui eaſdem adminiſtrant, ſive ratione ducantur, ſive affectu, induci nequeant, ut male fidi ſint, ſeu prave agant. Nec ad imperii ſecuritatem refert, quo animo homines inducantur, ad res recte adminiſtrandum, modo res recte adminiſtrentur; animi enim libertas ſeu fortitudo privata virtus eſt; at imperii virtus ſecuritas.

§. VII. Denique quia omnes homines ſive Barbari, ſive culti ſint, conſuetudines ubique jungunt
[270] et ſtatum aliquem civilem formant, ideo imperii cauſas et fundamenta naturalia non ex rationis documentis petenda, ſed ex hominum communi natura, ſeu conditione deducenda ſunt, quod in ſequenti capite facere conſtitui.

CAPUT II.

§. I. In noſtro Tractatu Theologico-politico de Jure Naturali et Civili egimus et in noſtra Ethica explicuimus, quid peccatum, quid meritum, quid juſtitia, quid injuſtitia et quid denique humana libertas ſit. Sed ne ii, qui hunc tractatum legunt, opus habeant ea, quae ad hunc ipſum tractatum maxime ſpectant, in aliis quaerere, ea hic iterum explicare et apodictice demonſtrare conſtitui.

§. II. Res quaecunque naturalis poteſt adaequate concipi, ſive exiſtat, ſive non exiſtat; ut igitur rerum naturalium exiſtendi principium, ſic earum in exiſtendo perſeverantia ex earum definitione non poteſt concludi. Nam earum eſſentia idealis eadem eſt, poſtquam exiſtere inceperunt, quam antequam exiſterent. Ut ergo earum exiſtendi principium ex earum eſſentia ſequi nequit, ſic nec earum

in

in exiſtendo perſeverantia: ſed eadem potentia, qua indigent, ut exiſtere incipiant, indigent, ut exiſtere pergant. Ex quo ſequitur, rerum naturalium potentiam, qua exiſtunt et conſequenter qua operantur, nullam aliam eſſe poſſe, quam ipſam Dei aeternam potentiam. Nam ſi quae alia creata eſſet, non poſſet ſeipſam et conſequenter neque res naturales conſervare; ſed ipſa etiam eadem potentia, qua indigeret, ut crearetur, indigeret, ut in exiſtendo perſeveraret.

§. III. Hinc igitur, quod ſcilicet rerum naturalium potentia, qua exiſtunt et operantur, ipſiſſima Dei ſit potentia, facile intelligimus, quid Jus naturae ſit. Nam quoniam Deus jus ad omnia habet et jus Dei nihil aliud eſt, quam ipſa Dei potentia, quatenus haec abſolute libera conſideratur, hinc ſequitur, unamquamque rem naturalem tantum juris ex natura habere, quantum potentiae habet ad exiſtendum et operandum: quandoquidem uniuscujuſque rei naturalis potentia, qua exiſtit et operatur, [271] nulla alia eſt, quam ipſa Dei potentia, quae abſolute libera eſt.

§. IV. Per Jus itaque naturae intelligo ipſas naturae leges, ſeu regulas, ſecundum quas omnia fiunt, hoc eſt, ipſam naturae potentiam; atque adeo totius naturae et conſequenter uniuscujuſque invidui naturale Jus eo uſque ſe extendit, quo ejus potentia; et conſequenter quicquid unusquiſque homo ex legibus ſuae naturae agit, id ſummo naturae jure agit, tantumque in naturam habet juris, quantum potentia valet.

§. V. Si igitur cum humana natura ita comparatum eſſet, ut homines ex ſolo rationis praeſcripto viverent, nec aliud conarentur; tum naturae Jus, quatenus humani generis proprium eſſe conſideratur, ſola rationis potentia determinaretur. Sed homines

magis caeca cupiditate, quam ratione ducuntur, ac proinde hominum naturalis potentia, ſive Jus non ratione, ſed quocunque appetitu, quo ad agendum determinantur, quoque ſe conſervare conantur, definiri debet. Equidem fateor, cupiditates illas, quae ex ratione non oriuntur, non tam actiones, quam paſſiones eſſe humanas. Verum quia hic de naturae univerſali potentia ſeu Jure agimus, nullam hic agnoſcere poſſumus differentiam inter cupiditates, quae ex ratione et inter illas, quae ex aliis cauſis in nobis ingenerantur: quandoquidem tam hae, quam illae effectus naturae ſunt, vimque naturalem explicant, qua homo in ſuo Eſſe perſeverare conatur. Eſt enim homo, ſive ſapiens, ſive ignarus ſit, naturae pars et id omne, ex quo unusquiſque ad agendum determinatur, ad naturae potentiam referri debet, nempe quatenus haec per naturam hujus aut illius hominis definiri poteſt. Nihil namque homo, ſeu ratione, ſeu ſola cupiditate ductus, agit, niſi ſecundum leges et regulas naturae, hoc eſt, (*per Art.* 4. *hujus Cap.*) ex naturae jure.

§. VI. At plerique, ignaros naturae ordinem magis perturbare, quam ſequi, credunt et homines in natura veluti imperium in imperio concipiunt. Nam Mentem humanam a nullis cauſis naturalibus ſtatuunt produci, ſed a Deo immediate creari, a reliquis rebus adeo independentem, ut abſolutam habeat poteſtatem ſeſe determinandi et ratione recte [272] utendi. Sed experientia ſatis ſuperque docet, quod in noſtra poteſtate non magis ſit, Mentem ſanam, quam Corpus ſanum habere. Deinde quandoquidem unaquaeque res, quantum in ſe eſt, ſuum Eſſe conſervare conatur, dubitare nequaquam poſſumus, quin, ſi aeque in noſtra poteſtate eſſet, tam ex rationis praeſcripto vivere, quam caeca cupiditate duci, omnes ratione ducerentur et vitam ſapienter inſtituerent, quod minime ſit. Nam trahit ſua quemque

que voluptas. Nec Theologi hanc difficultatem tollunt, qui ſcilicet ſtatuunt hujus impotentiae cauſam humanae naturae vitium ſeu peccatum eſſe, quod originem a primi parentis lapſu traxerit. Nam ſi etiam in primi hominis poteſtate fuit tam ſtare, quam labi et mentis compos erat et natura integra, qui fieri potuit, ut ſciens prudensque lapſus fuerit? At dicunt, eum a Diabolo deceptum fuiſſe. Verum quis ille fuit, qui ipſum Diabolum decepit? quis, inquam, ipſum, omnium creaturarum intelligentium praeſtantiſſimum, adeo amentem reddidit, ut Deo major eſſe voluerit? Nonne enim ſe ipſum, qui Mentem ſanam habebat, ſuumque Eſſe, quantum in ſe erat, conſervare conabatur? Deinde qui fieri potuit, ut ipſe primus homo, qui mentis compos erat et ſuae voluntatis dominus, ſeduceretur et mente pateretur capi? Nam, ſi poteſtatem habuit, ratione recte utendi, decipi non potuit: nam, quantum in ſe fuit, conatus eſt neceſſario ſuum Eſſe, Mentemque ſuam ſanam conſervare. Atqui ſupponitur, eum hoc in poteſtate habuiſſe: ergo Mentem ſuam ſanam neceſſario conſervavit, nec decipi potuit. Quod ex ipſius hiſtoria falſum eſſe conſtat; ac proinde fatendum eſt, quod in primi hominis poteſtate non fuerit, ratione recte uti; ſed quod, ſicuti nos, affectibus fuerit obnoxius.

§. VII. Quod autem homo, ut reliqua individua, ſuum Eſſe, quantum in ſe eſt, conſervare conetur, negare nemo poteſt. Nam ſi hic aliqua concipi poſſet differentia, inde oriri deberet, quod homo voluntatem haberet liberam. Sed quo homo a nobis magis liber conciperetur, eo magis cogeremur ſtatuere, ipſum ſeſe neceſſario debere conſervare et mentis compotem eſſe, quod facile unusquiſque, qui libertatem cum contingentia non confundit, mihi concedet. Eſt namque libertas virtus, ſeu per- [273]
fectio: quicquid igitur hominem impotentiae arguit, id

id ad ipſius libertatem referri nequit. Quare homo minime poteſt dici liber, propterea quod poteſt non exiſtere, vel quod poteſt non uti ratione; ſed tantum quatenus poteſtatem habet exiſtendi et operandi ſecundum humanae naturae leges. Quo igitur hominem magis liberum eſſe conſideramus, eo minus dicere poſſumus, quod poſſit ratione non uti et mala prae bonis eligere; et ideo Deus, qui abſolute liber exiſtit, intelligit et operatur neceſſario etiam, nempe ex ſuae naturae neceſſitate exiſtit, intelligit et operatur. Nam non dubium eſt, quin Deus eadem, qua exiſtit, libertate operetur: ut igitur ex ipſius naturae neceſſitate exiſtit, ex ipſius etiam naturae neceſſitate agit, hoc eſt, libere abſolute agit.

§. VIII. Concludimus itaque, in poteſtate uniuscujuſque hominis non eſſe ratione ſemper uti et in ſummo humanae libertatis faſtigio eſſe; et tamen unumquemque ſemper, quantum in ſe eſt, conari ſuum Eſſe conſervare et (quia unusquiſque tantum juris habet, quantum potentia valet) quicquid unusquiſque, ſive ſapiens, ſive ignarus conatur et agit, id ſummo naturae jure conari et agere. Ex quibus ſequitur Jus et inſtitutum naturae, ſub quo omnes naſcuntur homines et maxima ex parte vivunt, nihil, niſi quod nemo cupit et quod nemo poteſt, prohibere, non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec abſolute aliquid, quod appetitus ſuadet, averſari. Nec mirum. Nam natura non legibus humanae rationis, quae non niſi hominum verum utile et conſervationem intendunt, continetur; ſed infinitis aliis, quae totius naturae, cujus homo particula eſt, aeternum ordinem reſpiciunt, ex cujus ſola neceſſitate omnia individua certo modo determinantur ad exiſtendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, abſurdum, aut malum videtur, id inde eſt, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem et cohaerentiam

maxima ex parte ignoramus et quod, omnia ex praeſcripto noſtrae rationis ut dirigerentur, volumus; cum tamen id, quod ratio malum eſſe dictat, non malum ſit reſpectu ordinis et legum univerſae naturae, ſed tantum ſolius noſtrae naturae legum reſpectu.

§. IX. Praeterea ſequitur, unumquemque [274] tamdiu alterius eſſe juris, quamdiu ſub alterius poteſtate eſt et eatenus ſui juris, quatenus vim omnem repellere, damnumque ſibi illatum ex ſui animi ſententia vindicare et abſolute, quatenus ex ſuo ingenio vivere poteſt.

§. X. Is alterum ſub poteſtate habet, quem ligatum tenet, vel cui arma et media ſeſe defendendi aut evadendi ademit, vel cui metum injecit, vel quem ſibi beneficio ita devinxit, ut ei potius, quam ſibi morem gerere et potius ex ipſius, quam ex ſui animi ſententia vivere velit. Qui primo, vel ſecundo modo alterum in poteſtate habet, ejus tantum Corpus, non Mentem tenet; tertio autem, vel quarto, tam ipſius Mentem, quam Corpus ſui juris fecit; ſed non niſi durante metu, vel ſpe; hac vero, aut illo adempto manet alter ſui juris.

§. XI. Judicandi facultas eatenus etiam alterius juris eſſe poteſt, quatenus Mens poteſt ab altero decipi. Ex quo ſequitur, Mentem eatenus ſui juris omnino eſſe, quatenus recte uti poteſt ratione. Imo quia humana potentia non tam ex Corporis robore, quam ex Mentis fortitudine aeſtimanda eſt; hinc ſequitur, illos maxime ſui juris eſſe, qui maxime ratione polleat, quique maxime eadem ducuntur; atque adeo hominem eatenus liberum omnino voco, quatenus ratione ducitur; quia eatenus ex cauſis, quae per ſolam ejus naturam poſſunt adaequate intelligi, ad agendum determinatur, tametſi ex iis neceſſario ad agendum determinetur. Nam libertas

(ut

(*ut Art.* 7. *hujus Cap. oſtendimus*) agendi neceſſitatem non tollit, ſed ponit.

§. XII. Fides alicui data, qua aliquis ſolis verbis pollicitus eſt, ſe hoc, aut illud facturum, quod pro ſuo jure omittere poterat, vel contra, tamdiu rata manet, quamdiu ejus, qui fidem dedit, non mutatur voluntas. Nam qui poteſtatem habet ſolvendi fidem, is revera ſuo jure non ceſſit; ſed verba tantum dedit. Si igitur ipſe, qui naturae Jure ſui judex eſt, judicaverit, ſeu recte, ſeu prave (nam errare humanum eſt) ex fide data plus damni, quam utilitatis ſequi, ex ſuae mentis ſententia fidem ſolvendam eſſe cenſet et naturae Jure (*per Art.* 9. *hujus Cap.*) eandem ſolvet.

§. XIII. Si duo ſimul conveniant et vires jun-
[275] gant, plus ſimul poſſunt et conſequenter plus juris in naturam ſimul habent, quam uterque ſolus et quo plures neceſſitudines ſic junxerint ſuas, eo omnes ſimul plus juris habebunt.

§. XIV. Quatenus homines ira, invidia, aut aliquo odii affectu conflictantur, eatenus diverſe trahuntur et invicem contrarii ſunt et propterea eo plus timendi, quo plus poſſunt, magiſque callidi et aſtuti ſunt, quam reliqua animalia; et quia homines ut plurimum, (*ut in Art.* 5. *praec. Cap. diximus*) his affectibus natura ſunt obnoxii; ſunt ergo homines ex natura hoſtes. Nam is mihi maximus hoſtis, qui mihi maxime timendus et a quo mihi maxime cavendum eſt.

§. XV. Cum autem (*per Art.* 9. *hujus Cap.*) in ſtatu naturali tamdiu unuſquiſque ſui juris ſit, quamdiu ſibi cavere poteſt, ne ab alio opprimatur et unus ſolus fruſtra ab omnibus ſibi cavere conetur; hinc ſequitur, quamdiu jus humanum naturale uniuscujusque potentia determinatur et uniuscujuſque eſt, tamdiu

tamdiu nullum esse; sed magis opinione, quam re constare, quandoquidem nulla ejus obtinendi est securitas. Et certum est, unumquemque tanto minus posse et consequenter tanto minus juris habere, quanto majorem timendi causam habet. His accedit, quod homines vix absque mutuo auxilio vitam sustentare et mentem colere possint; atque adeo concludimus Jus naturae, quod humani generis proprium est, vix posse concipi, nisi ubi homines jura habent communia, qui simul terras, quas habitare et colere possunt, sibi vindicare, seseque munire, vimque omnem repellere et ex communi omnium sententia vivere possunt. Nam (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) quo plures in unum sic conveniunt, eo omnes simul plus juris habent; et si Scholastici hac de causa, quod scilicet homines in statu naturali vix sui juris esse possunt, velint hominem animal sociale dicere, nihil habeo, quod ipsis contradicam.

§. XVI. Ubi homines jura communia habent, omnesque una veluti mente ducuntur, certum est (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) eorum unumquemque tanto minus habere juris, quanto reliqui simul ipso potentiores sunt, hoc est, illum revera jus nullum in naturam habere praeter id, quod ipsi commune concedit jus. Caeterum quicquid ex communi [276] consensu ipsi imperatur, teneri exequi, vel (*per Art.* 4. *hujus Cap.*) jure ad id cogi.

§. XVII. Hoc jus, quod multitudinis potentia definitur, Imperium appellari solet. Atque hoc is absolute tenet, qui curam Reipublicae ex communi consensu habet, nempe jura statuendi, interpretandi et abolendi, urbes muniendi, de bello et pace decernendi etc. Quod si haec cura ad Concilium pertineat, quod ex communi multitudine componitur, tum Imperium Democratia appellatur; si autem ex quibusdam tantum selectis, Aristocratia et si denique

que Reipublicae cura et conſequenter imperium penes unum ſit, tum Monarchia appellatur.

§. XVIII. Ex his, quae in hoc Capite oſtendimus, perſpicuum nobis fit, in ſtatu naturali non dari peccatum, vel ſi quis peccat, is ſibi, non alteri peccat: quandoquidem nemo Jure naturae alteri, niſi velit, morem gerere tenetur, nec aliquid bonum, aut malum habere, niſi quod ipſe ex ſuo ingenio bonum, aut malum eſſe, decernit; et nihil abſolute naturae Jure prohibetur, niſi quod nemo poteſt (*vid. Art.* 5. *et* 8. *hujus Cap.*). At peccatum actio eſt, quae jure fieri nequit. Quod ſi homines ex naturae inſtituto tenerentur ratione duci, tum omnes neceſſario ratione ducerentur. Nam naturae inſtituta Dei inſtituta ſunt, (*per Art.* 2. *et* 3. *hujus Cap.*) quae Deus eadem, qua exiſtit, libertate inſtituit, quaeque adeo ex naturae divinae neceſſitate conſequuntur, (*vide Art.* 7. *hujus Cap.*) et conſequenter aeterna ſunt, nec violari poſſunt. Sed homines maxime appetitu ſine ratione ducuntur, nec tamen naturae ordinem perturbant, ſed neceſſario ſequuntur; ac proinde ignarus et animo impotens non magis ex naturae Jure tenetur, vitam ſapienter inſtituere, quam aeger tenetur ſano Corpore eſſe.

§. XIX. Peccatum itaque non niſi in Imperio concipi poteſt, ubi ſcilicet quid bonum et quid malum ſit ex communi totius imperii jure decernitur et ubi nemo (*per Art.* 6. *hujus Cap.*) jure quicquam agit, niſi quod ex communi decreto, vel conſenſu agit. Id enim (*ut in praec. Art. diximus*) peccatum eſt, quod jure fieri nequit, ſive quod jure prohibetur; obſequium autem eſt conſtans voluntas, id exequen-
[277] di, quod jure bonum eſt et ex communi decreto fieri debet.

§. XX. Solemus tamen id etiam peccatum appellare, quod contra ſanae rationis dictamen fit et ob-

obſequium conſtantem voluntatem moderandi appetitus ex rationis praeſcripto; quod omnino probarem, ſi humana libertas in appetitus licentia et ſervitus in rationis imperio conſiſteret. Sed quia humana libertas eo major eſt, quo homo magis ratione duci et appetitus moderari poteſt, non poſſumus, niſi admodum improprie, vitam rationalem vocare obſequium et peccatum id, quod revera Mentis impotentia; non autem contra ſe ipſam licentia eſt et per quod homo ſervus potius, quam liber poteſt dici. *Vide Art.* 7. *et* 11. *hujus Cap.*

§. XXI. Verum enim vero, quia ratio pietatem exercere et animo tranquillo et bono eſſe docet, quod non niſi in imperio fieri poteſt et praeterea quia fieri nequit, ut multitudo una veluti mente ducatur, ſicut in imperio requiritur, niſi jura habeat, quae ex rationis praeſcripto inſtituta ſint; non ergo adeo improprie homines, qui in imperio vivere conſueverunt, id peccatum vocant, quod contra rationis dictamen fit, quandoquidem optimi imperii jura, (*vide Art.* 18. *hujus Cap.*) ex rationis dictamine inſtitui debent. Cur autem dixerim, (*Art.* 18. *hujus Cap.*) hominem in ſtatu naturali ſibi peccare, ſi quid peccat, de hoc vide Cap. 4. Art. 4. et 5. ubi oſtenditur, quo ſenſu dicere poſſumus, eum, qui imperium tenet et jure naturae potitur, legibus adſtrictum eſſe et peccare poſſe.

§. XXII. Ad Religionem quod attinet, certum etiam eſt, hominem eo magis eſſe liberum et ſibi maxime obſequentem, quo Deum magis amat et animo magis integro colit. Verum quatenus non ad naturae ordinem, quem ignoramus, ſed ad ſola rationis dictamina, quae Religionem concernunt, attendimus et ſimul conſideramus, eadem nobis a Deo, quaſi in nobis ipſis loquente, revelari, vel etiam haec eadem Prophetis veluti jura fuiſſe revelata,

eate-

eatenus, more humano loquendo, dicimus hominem Deo obſequi, qui ipſum integro animo amat et contra peccare, qui caeca cupiditate ducitur; ſed interim memores eſſe debemus, quod in Dei poteſtate ſumus, [278] ſicut lutum in poteſtate figuli, qui ex eadem maſſa alia vaſa ad decus, alia ad dedecus facit, atque adeo quod homo contra haec Dei decreta quidem, quatenus in noſtra, vel in Prophetarum Mente tanquam jura inſcripta fuerunt; at non contra aeternum Dei decretum, quod in univerſa natura inſcriptum eſt, qnodque totius naturae ordinem reſpicit, quidquam agere poteſt.

§. XXIII. Ut itaque peccatum et obſequium ſtricte ſumptum, ſic etiam juſtitia et injuſtitia non niſi in imperio poſſunt concipi. Nam nihil in natura datur, quod jure poſſet dici hujus eſſe et non alterius; ſed omnia omnium ſunt, qui ſcilicet poteſtatem habent ſibi eadem vendicandi. At in imperio ubi communi Jure decernitur, quid hujus, quidque illius ſit, ille juſtus vocatur, cui conſtans eſt voluntas tribuendi unicuique ſuum; injuſtus autem, qui contra, conatur id, quod alterius eſt ſuum facere.

§. XXIV. Caeterum laudem et vituperium affectus eſſe laetitiae et triſtitiae, quos comitatur idea virtutis, aut impotentiae humanae tanquam cauſa, explicuimus in noſtra Ethica.

CAPVT III.

§. I. Imperii cujuscunque ſtatus dicitur Civilis; imperii autem integrum corpus Civitas appellatur, et communia imperii negotia, quae ab ejus, qui imperium tenet, directione pendent, Reſpublica. Deinde homines, quatenus ex jure civili omnibus Civitatis commodis gaudent, cives appellamus et ſubditos, quatenus civitatis inſtitutis, ſeu legibus parere tenentur. Denique ſtatus Civilis tria dari genera,

nempe

nempe Democraticum, Ariſtocraticum et Monarchicum, in Art. 17. Cap. praeced. diximus. Jam antequam de unoquoque ſeorſim agere incipiam, illa prius demonſtrabo, quae ad ſtatum civilem in genere pertinent; quorum ante omnia conſiderandum venit ſummum Civitatis, ſeu ſummarum poteſtatum jus.

§. II. Ex Art. 15. praeced. Cap. patet imperii, ſeu ſummarum poteſtatum Jus nihil eſſe praeter ipſum naturae Jus, quod potentia, non quidem uniuscujuſque; ſed multitudinis, quae una veluti mente ducitur, determinatur, hoc eſt, quod unusquiſque in ſtatu naturali, ſic etiam totius imperii corpus et mens tantum juris habet, quantum potentia valet; atque adeo unusquiſque civis, ſeu ſubditus tanto minus juris habet, quanto ipſa Civitas ipſo potentior eſt, (*vid. Art.* 16. *praeced. Cap.*) et conſequenter unusquiſque civis nihil jure agit, nec habet praeter id, quod communi Civitatis decreto defendere poteſt. [279]

§. III. Si Civitas alicui concedat Jus et conſequenter poteſtatem (nam alias per Art. 12. praeced. Cap. verba tantum dedit) vivendi ex ſuo ingenio, eo ipſo ſuo jure cedit et in eum transfert, cui talem poteſtatem dedit. Si autem duobus, aut pluribus hanc poteſtatem dedit, ut ſcilicet unusquiſque ex ſuo ingenio vivat, eo ipſo imperium diviſit et ſi denique unicuique civium hanc eandem poteſtatem dedit, eo ipſo ſeſe deſtruxit, nec manet amplius Civitas; ſed redeunt omnia ad ſtatum naturalem, quae omnia ex praecedentibus manifeſtiſſima fiunt; atque adeo ſequitur, nulla ratione poſſe concipi, quod unicuique civi ex Civitatis inſtituto liceat ex ſuo ingenio vivere et conſequenter hoc Jus naturale, quod ſcilicet unusquiſque ſui judex eſt, in ſtatu civili neceſſario ceſſat. Dico expreſſe *ex Civitatis inſtituto*; nam Jus

Jus naturae uniuscujuſque (ſi recte rem perpendamus) in ſtatu civili non ceſſat. Homo namque tam in ſtatu naturali, quam civili ex legibus ſuae naturae agit, ſuaeque utilitati conſulit. Homo, inquam, in utroque ſtatu ſpe, aut metu ducitur ad hoc, aut illud agendum, vel omittendum; ſed praecipua inter utrumque ſtatum differentia eſt, quod in ſtatu civili omnes eadem metuant et omnibus una, eademque ſecuritatis ſit cauſa et vivendi ratio, quod ſane judicandi facultatem uniuscujuſque non tollit. Qui enim omnibus Civitatis mandatis obtemperare conſtituit, ſive ejus potentiam metuit, vel quia tranquillitatem amat, is profecto ſuae ſecuritati, ſuaeque utilitati ex ſuo ingenio conſulit.

§. IV. Praeterea concipere etiam non poſſumus, quod unicuique civi liceat Civitatis decreta, ſeu jura interpretari. Nam ſi hoc unicuique liceret, eo ipſo ſui judex eſſet; quandoquidem unusquiſque facta ſua ſpecie juris nullo negotio excuſare, ſeu adornare [280] poſſet et conſequenter ex ſuo ingenio vitam inſtitueret, quod (*per Art. praeced.*) eſt abſurdum.

§. V. Videmus itaque, unumquemque civem non ſui; ſed Civitatis juris eſſe, cujus omnia mandata tenetur exequi, nec ullum habere jus decernendi, quid aequum, quid iniquum, quid pium, quidve impium ſit; ſed contra, quia imperii corpus una veluti mente duci debet et conſequenter Civitatis voluntas pro omnium voluntate habenda eſt, id quod Civitas juſtum et bonum eſſe decernit, tanquam ab unoquoque decretum eſſe, cenſendum eſt; atque adeo, quamvis ſubditus Civitatis decreta iniqua eſſe cenſeat, tenetur nihilominus eadem exequi.

§. VI. At objici poteſt, an non contra rationis dictamen eſt, ſe alterius judicio omnino ſubjicere et conſequenter, an ſtatus civilis rationi non repugnat; ex quo ſequeretur ſtatum civilem irrationalem

nalem eſſe, nec poſſe creari niſi ab hominibus ratione deſtitutis; at minime ab iis, qui ratione ducuntur. Sed quoniam ratio nihil contra naturam docet, non poteſt ergo ſana ratio dictare, ut unusquiſque ſui juris maneat, quamdiu homines affectibus ſunt obnoxii, (*per Art.* 15. *praeced. Cap.*) hoc eſt, (*per Art.* 5. *Cap.* 1.) ratio hoc poſſe fieri negat. Adde, quod ratio omnino docet pacem quaerere, quae quidem obtineri nequit, niſi communia Civitatis jura inviolata ſerventur, atque adeo quo homo ratione magis ducitur, hoc eſt, (*per Art.* 11. *praeced. Cap.*) quo magis liber eſt, eo conſtantius Civitatis jura ſervabit et ſummae poteſtatis, cujus ſubditus eſt, mandata exequetur. Ad quod accedit, quod ſtatus civilis naturaliter inſtituitur ad metum communem adimendum et communes miſerias propellendum, ac proinde id maxime intendit, quod unusquiſque, qui ratione ducitur, in ſtatu naturali conaretur; ſed fruſtra: (*per Art.* 15. *praeced. Cap.*) quapropter ſi homini, qui ratione ducitur, id aliquando ex civitatis mandato faciendum eſt, quod rationi repugnare novit, id damnum longe compenſatur bono, quod ex ipſo ſtatu civili haurit: nam rationis etiam lex eſt, ut ex duobus malis minus eligatur, ac proinde concludere poſſumus, neminem quicquam contra ſuae rationis praeſcriptum agere, quatenus id agit, quod jure Civitatis faciendum eſt: quod nobis facilius unusquiſque concedet, poſtquam expli- [281] cuerimus, quo uſque Civitatis potentia et conſequenter Jus ſe extendit.

§. VII. Nam conſiderandum primum venit, quod ſicuti in ſtatu naturali (*per Art.* 11. *praeced. Cap.*) ille homo maxime potens, maximeque ſui juris eſt, qui ratione ducitur; ſic etiam illa Civitas maxime erit potens et maxime ſui juris, quae ratione fundatur et dirigitur. Nam Civitatis Jus potentia multitudinis, quae una veluti mente ducitur, deter-

mina-

minatur. Adhaec animorum unio concipi nulla ratione poſſet, niſi Civitas id ipſum maxime intendat, quod ſana ratio omnibus hominibus utile eſſe docet.

§. VIII. Secundo venit etiam conſiderandum, quod ſubditi eatenus non ſui; ſed Civitas juris ſint, quatenus ejus potentiam, ſeu minas metuunt, vel quatenus ſtatum civilem amant (*per Art.* 10. *praeced. Cap.*). Ex quo ſequitur, quod ea omnia, ad quae agenda nemo praemiis, aut minis induci poteſt, ad jura Civitatis non pertineant. Ex. gr. judicandi facultate nemo cedere poteſt: quibus enim praemiis, aut minis induci poteſt homo, ut credat, totum non eſſe ſua parte majus, aut quod Deus non exiſtat, aut quod corpus, quod videt finitum, Ens infinitum eſſe credat et abſolute ut aliquid contra id, quod ſentit, vel cogitat, credat? Sic etiam quibus praemiis, aut minis induci poteſt homo, ut amet, quem odit, vel ut odio habeat, quem amat? Atque huc etiam illa referenda ſunt, a quibus humana natura ita abhorret, ut ipſa omni malo pejora habeat, ut quod homo teſtem contra ſe agat, ut ſe cruciet, ut parentes interficiat ſuos, ut mortem vitare non conetur et ſimilia, ad quae nemo praemiis, nec minis induci poteſt. Quod ſi tamen dicere velimus, Civitatem jus, ſive poteſtatem habere talia imperandi, id nullo alio ſenſu poterimus concipere, niſi quo quis diceret, hominem jure poſſe inſanire et delirare; quid enim aliud niſi delirium jus illud eſſet, cui nemo adſtrictus eſſe poteſt? Atque hic de iis expreſſe loquor, quae Juris Civitatis eſſe nequeunt et a quibus natura humana plerumque abhorret. Nam quod ſtultus, aut veſanus nullis praemiis, neque minis induci poſſit ad exequenda mandata et quod unus, aut alter ex eo, quod huic, aut illi Religioni addictus ſit, im-
[282] perii jura omni malo pejora judicat; jura tamen Civitatis irrita non ſunt, quandoquidem iisdem plerique cives continentur; ac proinde, quia ii, qui nihil

nihil timent, neque ſperant, eatenus ſui juris ſunt; (*per Art.* 10. *praeced. Cap.*) ſunt ergo (*per Art.* 14. *praeced. Cap.*) imperii hoſtes, quos jure cohibere licet.

§. IX. Tertio denique conſiderandum venit, ad Civitatis Jus ea minus pertinere, quae plurimi indignantur. Nam certum eſt, homines naturae ductu in unum conſpirare, vel propter communem metum, vel deſiderio damnum aliquod commune ulciſcendi; et, quia Jus Civitatis communi multitudinis potentia definitur, certum eſt, potentiam Civitatis et Jus eatenus minui, quatenus ipſa cauſas praebet, ut plures in unum conſpirent. Habet certe Civitas quaedam ſibi metuenda et ſicut unusquiſque civis, ſive homo in ſtatu naturali, ſic Civitas eo minus ſui juris eſt, quo majorem timendi cauſam habet. Atque haec de Jure ſummarum poteſtatum in ſubditos; jam antequam de earundem in alios jure agam, ſolvenda videtur quaeſtio, quae de Religione moveri ſolet.

§. X. Nam objici nobis poteſt, an Status civilis et ſubditorum obedientia, qualis in ſtatu civili requiri oſtendimus, non tollat Religionem, quá Deum colere tenemur. Sed si rem ipſam perpendamus, nihil reperiemus, quod poſſit ſcrupulum injicere. Mens enim, quatenus ratione utitur, non ſummarum poteſtatum, ſed ſui juris eſt (*per Art.* 11. *Cap. praeced.*). Atque adeo vera Dei cognitio et amor nullius imperio ſubjici poteſt, ut nec erga proximum charitas; (*per Art.* 8. *hujus Cap.*) et ſi praeterea conſideremus ſummum charitatis exercitium eſſe illud, quod ad pacem tuendam et concordiam conciliandam ſit, non dubitabimus, illum revera ſuo officio functum eſſe, qui unicuique tantum auxilii fert, quantum jura Civitatis, hoc eſt, concordia et tranquillitas concedunt. Ad externos cultus quod

 attinet,

attinet, certum eſt, illos ad veram Dei cognitionem et amorem, qui ex ea neceſſario ſequitur, nihil prorſus juvare, nec nocere poſſe; atque adeo non tanti faciendi ſunt, ut propter ipſos pax et tranquillitas publica perturbari merentur. Caeterum certum eſt, [283] me Jure naturae, hoc eſt, (*per Art.* 3 *praec. Cap.*) ex divino decreto, non eſſe religionis vindicem; nam nulla mihi eſt, ut olim Chriſti Diſcipulis poteſtas fuit, ejiciendi ſpiritus immundos et faciendi miracula, quae ſane poteſtas adeo neceſſaria eſt ad propagandam Religionem in locis, ubi interdicta eſt, ut ſine ipſa non tantum oleum et opera, ut ajunt, perdatur, ſed plurimae inſuper creentur moleſtiae; cujus rei funeſtiſſima exempla omnia viderunt ſaecula. Unuſquiſque igitur, ubicunque ſit, Deum poteſt vera Religione colere, ſibique proſpicere, quod viri privati officium eſt. Caeterum cura Religionis propagandae Deo, vel ſummis poteſtatibus, quibus ſolis incumbit Reipublicae habere curam, committenda eſt. Sed ad propoſitum revertor.

§. XI. Jure ſummarum poteſtatum in cives et ſubditorum officio explicato, ſupereſt, ut earum Jus in reliqua conſideremus, quod jam ex dictis facile cognoſcitur. Nam, quandoquidem (*per Art.* 2 *hujus Cap.*) Jus ſummae poteſtatis nihil eſt praeter ipſum naturae Jus, ſequitur duo imperia ad invicem ſeſe habere, ut duo homines in ſtatu naturali, excepto hoc, quod Civitas ſibi cavere poteſt, ne ab alia opprimatur, quod homo in ſtatu naturali non poteſt, nimirum qui quotidie ſomno, ſaepe morbo, aut animi aegritudine et tandem ſenectute gravatur et praeter haec aliis incommodis eſt obnoxius, a quibus Civitas ſecuram ſe reddere poteſt.

§. XII Civitas igitur eatenus ſui juris eſt, quatenus ſibi conſulere et cavere poteſt, ne ab alia opprimatur, (*per Art.* 9. *et* 15. *praec. Cap.*) et (*per Art.*

Art. 10. *et* 15. *praec. Cap.*) eatenus alterius juris, quatenus alterius Civitatis potentiam timet, vel quatenus ab ea impeditur, quo minus id, quod vult, exequatur, vel denique quatenus ipſius auxilio ad ſui conſervationem, vel incrementum indiget; nam dubitare nequaquam poſſumus, quin, ſi duae Civitates invicem mutuum auxilium praeſtare volunt, ambae ſimul plus poſſint et conſequenter plus juris ſimul habeant, quam alterutra ſola. Vid. Art. 13. Cap. praec.

§. XIII. Haec autem clarius intelligi poſſunt, ſi conſideremus, quod duae Civitates natura hoſtes ſunt. Homines enim (*per Art.* 14. *praec. Cap.*) in ſtatu naturali hoſtes ſunt. Qui igitur Jus naturae extra Civitatem retinent, hoſtes manent. Si itaque altera Civitas alteri bellum inferre et extrema adhibere media velit, quo eam ſui juris faciat, id ei jure tentare licet, quandoquidem, ut bellum geratur, ei ſufficit ejus rei habere voluntatem. At de pace nihil ſtatuere poteſt, niſi conniventé alterius Civitatis voluntate. Ex quo ſequitur Jura belli uniuscujuſque Civitatis eſſe; pacis autem non unius, ſed duarum ad minimum Civitatum eſſe Jura, quae propterea confoederatae dicuntur.

§. XIV. Hoc foedus tamdiu fixum manet, quamdiu cauſa foederis pangendi, nempe metus damni ſeu lucri ſpes in medio eſt; hac autem, aut illo Civitatum alterutri adempto, manet ipſa ſui juris, (*per Art.* 10. *praec. Cap.*) et vinculum, quo Civitates invicem adſtrictae erant, ſponte ſolvitur, ac proinde unicuique Civitati jus integrum eſt ſolvendi foedus, quandocunque vult, nec dici poteſt, quod dolo, vel perfidia agat, propterea quod fidem ſolvit, ſimulatque metus vel ſpei cauſa ſublata eſt, quia haec conditio unicuique contrahentium aequalis fuit, ut ſcilicet quae prima extra metum eſſe poſ-

 ſet,

ſet, ſui juris eſſet, eoque ex ſui animi ſententia uteretur et praeterea quia nemo in futurum contrahit, niſi poſitis praecedentibus circumſtantiis: his autem mutatis totius ſtatus etiam mutatur ratio et hac de cauſa unaquaeque confoederatarum Civitatum jus retinet ſibi conſulendi et unaquaeque propterea, quantum poteſt, conatur extra metum et conſequenter ſui juris eſſe et impedire, quo minus altera potentior evadat. Si quae ergo Civitas, ſe deceptam eſſe, quaeritur, ea ſane non confoederatae Civitatis fidem, ſed ſuam tantummodo ſtultitiam damnare poteſt, quod ſcilicet ſalutem ſuam alteri, qui ſui juris et cui ſui imperii ſalus ſumma lex eſt, crediderit.

§. XV. Civitatibus, quae una pacem contraxerunt, jus competit dirimendi quaeſtiones, quae moveri poſſunt de pacis conditionibus ſeu legibus, quibus ſibi invicem fidem adſtrinxerunt, quandoquidem pacis jura non unius Civitatis, ſed contrahentium ſimul ſunt; (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) quod ſi de iis convenire inter ipſas non poteſt, eo ipſo ad belli ſtatum redeunt.

§. XVI. Quo plures Civitates ſimul pacem con-
[285] trahunt, eo unaquaeque reliquis minus timenda, ſive unicuique minor eſt poteſtas bellum inferendi; ſed eo magis pacis tenetur conditiones ſervare, hoc eſt, (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) eo minus ſui juris eſt, ſed eo magis communi foederatorum voluntati ſeſe accommodare tenetur.

§. XVII. Caeterum fides, quam ſana ratio et Religio ſervandam docet, hic minime tollitur: nam nec ratio, nec Scriptura omnem datam fidem ſervare docet. Cui enim pollicitus ſum, argentum ex. gr. quod mihi ſecreto ſervandum dedit, cuſtodire, fidem praeſtare non teneor, ſimulac noverim, aut ſcire crediderim, furtum eſſe, quod mihi ſervandum dedit; ſed rectius agam, ſi dem operam, ut ſuis reſtituatur.

tuatur. Sic etiam ſi ſumma poteſtas aliquid alteri ſe facturam promiſit, quod poſtea tempus ſeu ratio docuit, aut docere videbatur, communi ſubditorum ſaluti obeſſe, fidem ſane ſolvere tenetur. Cum itaque Scriptura non niſi in genere doceat fidem ſervare et caſus ſingulares, qui excipiendi ſunt, uniuscujusque judicio relinquat, nihil ergo docet, quod iis, quae modo oſtendimus, repugnat.

§. XVIII. Sed ne toties opus ſit ſermonis filum interrumpere et ſimiles poſthac objectiones ſolvere, monere volo, me haec omnia ex naturae humanae quomodocunque conſideratae neceſſitate demonſtraſſe, nempe ex univerſali omnium hominum conatu ſeſe conſervandi, qui conatus omnibus hominibus ineſt, ſive ignari, ſivi ſapientes ſint, ac proinde quomodocunque homines, ſive affectu, ſive ratione duci conſiderentur, res eadem erit, quia demonſtratio, ut diximus, univerſalis eſt.

CAPVT IV.

§. I. Jus ſummarum poteſtatum, quod earum potentia determinatur, in praec. Cap. oſtendimus, idque in hoc potiſſimum conſiſtere vidimus, nempe quod imperii veluti mens ſit, qua omnes duci debent; adeoque ſolas jus habere decernendi, quid bonum, quid malum, quid aequum, quid iniquum, hoc eſt, quid ſingulis, vel omnibus ſimul agendum, vel omittendum ſit, ac proinde vidimus iis ſolis [286] jus competere leges condendi, eaſque, quando de iis quaeſtio eſt, in quocunque ſingulari caſu interpretandi et decernendi, an datus caſus contra, vel ſecundum jus factus ſit; (*vide Art.* 3, 4, 5. *praec. Cap.*) deinde bellum inferendi, vel pacis conditiones ſtatuendi et offerendi, vel oblatas acceptandi. *Vide Art.* 12. *et* 13. *praec. Cap.*

§. II. Cum haec omnia, ac etiam media, quae ad eadem exequenda requiruntur, omnia negotia ſint,

ſint, quae ad integrum imperii corpus, hoc eſt, quae ad Rempublicam ſpectant, hinc ſequitur, Rempublicam ab ejus ſolummodo directione pendere, qui ſummum habet imperium; ac proinde ſequitur ſolius ſummae poteſtatis Jus eſſe de factis uniuscujusque judicandi, de factis cujuscunque rationem exigendi, delinquentes poena mulctandi et quaeſtiones inter cives de jure dirimendi, vel legum latarum peritos ſtatuendi, qui haec ejus loco adminiſtrent; deinde omnia ad bellum et pacem media adhibendi et ordinandi, nempe urbes condendi et muniendi, milites ducendi, officia militaria diſtribuendi et quid factum velit imperandi et pacis cauſa legatos mittendi et audiendi et denique ſumptus ad haec omnia exigendi.

III. Quoniam itaque ſolius ſummae poteſtatis Jus ſit negotia publica tractandi, vel miniſtros ad eadem eligendi, ſequitur, ſubditum imperium affectare, qui ſuo ſolo arbitrio, ſupremo Concilio inſcio, negotium aliquod publicum aggreſſus eſt, tametſi id, quod intenderat agere, Civitati optimum fore crediderit.

§. IV. Sed quaeri ſolet, an ſumma poteſtas legibus adſtricta ſit et conſequenter an peccare poſſit? Verum quoniam legis et peccati nomina non tantum Civitatis Jura, ſed etiam omnium rerum naturalium et apprime rationis communes regulas reſpicere ſolent, non poſſumus abſolute dicere, Civitatem nullis adſtrictam eſſe legibus, ſeu peccare non poſſe. Nam ſi Civitas nullis legibus, ſeu regulis, ſine quibus Civitas non eſſet Civitas, adſtricta eſſet, tum Civitas non ut res naturalis, ſed ut chimaera eſſet contemplanda. Peccat ergo Civitas, quando ea agit, vel fieri patitur, quae cauſa eſſe poſſunt ipſius ruinae, atque tum eandem eo ſenſu peccare dicimus, quo
[287] Philoſophi, vel Medici naturam peccare dicunt et hoc ſenſu dicere poſſumus, Civitatem peccare, quando contra rationis dictamen aliquid agit. Eſt

enim

enim Civitas tum maxime ſui juris, quando ex dictamine rationis agit; (*per Art. 7 praeced Cap.*) quatenus igitur contra rationem agit, eatenus ſibi deficit, ſeu peccat. Atque haec clarius intelligi poterunt, ſi conſideremus, quod, cum dicimus unumquemque poſſe de re, quae ſui juris eſt, ſtatuere, quicquid velit, haec poteſtas non ſola agentis potentia, ſed etiam ipſius patientis aptitudine definiri debet. Si enim ex. gr. dico, me jure poſſe de hac menſa, quicquid velim, facere, non hercle intelligo, quod jus habeam efficiendi, ut haec menſa herbam comedat; ſic etiam, tametſi dicimus homines non ſui, ſed Civitatis juris eſſe, non intelligimus, quod homines naturam humanam amittant et aliam induant; atque adeo quod Civitas jus habeat efficiendi, ut homines volent, vel quod aeque impoſſibile eſt, ut homines cum honore adſpiciant ea, quae riſum movent, vel nauſeam; ſed quod quaedam circumſtantiae occurrant, quibus poſitis ponitur ſubditorum erga Civitatem reverentia et metus, et quibus ſublatis metus et reverentia et cum his Civitas una tollitur. Civitas itaque, ut ſui juris ſit, metus et reverentiae cauſas ſervare tenetur; aliâs Civitas eſſe deſinit. Nam iis, vel ei, qui imperium tenet, aeque impoſſibile eſt, ebrium, aut nudum cum ſcortis per plateas currere, hiſtrionem agere, leges ab ipſo latas aperte violare, ſeu contemnere et cum his majeſtatem ſervare, ac impoſſibile eſt, ſimul eſſe et non eſſe; ſubditos deinde trucidare, ſpoliare, virgines rapere et ſimilia, metum in indignationem et conſequenter ſtatum civilem in ſtatum hoſtilitatis vertunt.

§. V. Videmus itaque, quo ſenſu dicere poſſumus, Civitatem legibus teneri et peccare poſſe. Verum ſi per legem intelligamus Jus civile, quod ipſo Jure civili vindicari poteſt et peccatum id, quod Jure civili fieri prohibetur, hoc eſt, ſi haec nomina genuino

nuino ſenſu ſumantur, nulla ratione dicere poſſumus, Civitatem legibus adſtrictam eſſe, aut poſſe peccare. Nam regulae et cauſae metus et reverentiae, quas Civitas ſui cauſa ſervare tenetur; non ad Jura civilia, ſed ad Jus naturale ſpectant; quando- [288] quidem (*per Art. praeced.*) non Jure civili, ſed Jure belli vindicari poſſunt et Civitas nulla alia ratione iiſdem tenetur, quam homo in ſtatu naturali, ut ſui juris eſſe poſſit, ſive ne ſibi hoſtis ſit, cavere tenetur, ne ſe ipſum interficiat, quae ſane cautio non obſequium, ſed humanae naturae libertas eſt: at Jura civilia pendent a ſolo Civitatis decreto, atque haec nemini, niſi ſibi, ut ſcilicet libera maneat, morem gerere tenetur, nec aliud bonum, aut malum habere, niſi quod ipſa ſibi bonum, aut malum eſſe decernit; ac proinde non tantum jus habet ſeſe vindicandi, leges condendi et interpretandi; ſed etiam eaſdem abrogandi et reum quemcunque ex plenitudine potentiae condonandi.

§. VI. Contractus, ſeu leges, quibus multitudo jus ſuum in unum Concilium, vel hominem transferunt, non dubium eſt, quin violari debeant, quando communis ſalutis intereſt eaſdem violare. At judicium de hac re, an ſcilicet communis ſalutis interſit, eaſdem violare, an ſecus, nemo privatus, ſed is tantum, qui imperium tenet, jure ferre poteſt; (*per Art.* 3. *huius Cap.*) ergo Jure civili is ſolus, qui imperium tenet, earum legum interpres manet. Ad quod accedit, quod nullus privatus eaſdem jure vindicare poſſit, atque adeo eum, qui imperium tenet, revera non obligant. Quod ſi tamen ejus naturae ſint, ut violari nequeant, niſi ſimul Civitatis robur debilitetur, hoc eſt, niſi ſimul plerorumque civium communis metus in indignationem vertatur, eo ipſo Civitas diſſolvitur et contractus ceſſat, qui propterea non Jure civili, ſed Jure belli vindicatur. Atque adeo is, qui imperium tenet, nulla etiam alia

de

decauſa hujus contractus conditiones ſervare tenetur, quam homo in ſtatu naturali, ne ſibi hoſtis ſit, tenetur cavere, ne ſe ipſum interficiat, ut in praeced. Art. diximus.

Capvt V.

§. I. In Art. 11. Cap. 2. oſtendimus hominem tum maxime ſui juris eſſe, quando maxime ratione ducitur et conſequenter (*vid. Art.* 7. *Cap.* 3.) Civitatem illam, maxime potentem, maximeque ſui [289] juris eſſe, quae ratione fundatur et dirigitur. Cum autem optima vivendi ratio ad ſeſe, quantum fieri poteſt, conſervandum ea ſit, quae ex praeſcripto rationis inſtituitur; ſequitur ergo id omne optimum eſſe, quod homo vel Civitas agit, quatenus maxime ſui juris eſt. Nam non id omne, quod jure fieri dicimus, optime fieri affirmamus: aliud namque eſt agrum jure colere, aliud agrum optime colere; aliud, inquam, eſt ſeſe jure defendere, conſervare, judicium ferre etc. aliud ſeſe optime defendere, conſervare, atque optimum judicium ferre; et conſequenter aliud eſt jure imperare et Reipublicae curam habere, aliud optime imperare et Rempublicam optime gubernare. Poſtquam itaque de jure cujuscunque Civitatis in genere egimus, tempus eſt, ut de optimo cujuscunque imperii ſtatu agamus.

§. II. Qualis autem cujuscunque imperii ſit ſtatus, facile ex fine ſtatus civilis cognoſcitur: qui ſcilicet nullus alius eſt, quam pax, vitaeque ſecuritas. Ac proinde illud imperium optimum eſt, ubi homines concorditer vitam tranſigunt et cujus jura inviolata ſervantur. Nam certum eſt, quod ſeditiones, bella, legumque contemptio ſive violatio non tam ſubditorum malitiae, quam pravo imperii ſtatui imputanda ſunt. Homines enim civiles non naſcuntur, ſed fiunt. Hominum praeterea naturales affe-

ctus

ctus ubique iidem ſunt; ſi itaque in una Civitate malitia magis regnat, pluraque peccata committuntur, quam in alia, certum eſt, id ex eo oriri, quod talis Civitas non ſatis concordiae providerit, nec jura ſatis prudenter inſtituerit et conſequenter neque Jus Civitatis abſolutum obtinuerit. Status enim civilis, qui ſeditionum cauſas non abſtulit et ubi bellum continuo timendum et ubi denique leges frequenter violantur, non multum ab ipſo naturali ſtatu differt, ubi unusquiſque ex ſuo ingenio magno vitae periculo vivit.

§. III. At ſicut ſubditorum vitia, nimiaque licentia et contumacia Civitati imputanda ſunt, ita contra eorum virtus et conſtans legum obſervantia maxime Civitatis virtuti et juri abſoluto tribuenda eſt, ut patet ex Art. 15. Cap. 2. Unde Hannibali me-
[290] rito eximiae virtuti ducitur, quod in ipſius exercitu nulla unquam ſeditio orta fuerit.

§. IV. Civitas, cujus ſubditi metu territi, arma non capiunt, potius dicenda eſt, quod ſine bello ſit, quam quod pacem habeat. Pax enim non belli privatio, ſed virtus eſt, quae ex animi fortitudine oritur: eſt namque obſequium (*per Art.* 19. *Cap.* 2) conſtans voluntas id exequendi, quod ex communi Civitatis decreto fieri debet. Illa praeterea Civitas, cujus pax a ſubditorum inertia pendet, qui ſcilicet veluti pecora ducuntur, ut tantum ſervire diſcant, rectius Solitudo, quam Civitas dici poteſt.

§. V. Cum ergo dicimus, illud imperium optimum eſſe, ubi homines concorditer vitam tranſigunt, vitam humanam intelligo, quae non ſola ſanguinis circulatione et aliis, quae omnibus animalibus ſunt communia, ſed quae maxime ratione, vera Mentis virtute et vita definitur.

§. VI.

§. VI. Sed notandum, imperium, quod in hunc finem inſtitui dixi, a me intelligi id, quod multitudo libera inſtituit, non autem id, quod in multitudinem jure belli acquiritur. Libera enim multitudo majori ſpe, quam metu; ſubacta autem majori metu, quam ſpe ducitur: quippe illa vitam colere; haec autem mortem tantummodo vitare ſtudet; illa, inquam, ſibi vivere ſtudet, haec victoris eſſe cogitur, unde hanc ſervire, illam liberam eſſe dicimus. Finis itaque imperii, quod aliquis Jure belli adipiſcitur, eſt dominari et ſervos potius, quam ſubditos habere. Et quamvis inter imperium, quod a libera multitudine creatur et illud, quod jure belli acquiritur, ſi ad utriuſque jus in genere attendamus, nulla eſſentialis detur differentia, finem tamen, ut jam oſtendimus, et praeterea media, quibus unumquodque conſervari debeat, admodum diverſa habent.

§. VII. Quibus autem mediis Princeps, qui ſola dominandi libidine fertur, uti debet, ut imperium ſtabilire et conſervare poſſit, acutiſſimus Machiavellus prolixe oſtendit; quem autem in finem, non ſatis conſtare videtur. Si quem tamen bonum habuit, ut de viro ſapiente credendum eſt, fuiſſe videtur, ut oſtenderet, quam imprudenter multi Tyrannum e medio tollere conantur, cum tamen cauſae, cur princeps ſit Tyrannus, tolli nequeant, [291] ſed contra eo magis ponantur, quo principi major timendi cauſa praebetur: quod fit, quando multitudo exempla in principem edidit et parricidio, quaſi re bene geſta, gloriatur. Praeterea oſtendere forſan voluit, quantum libera multitudo cavere debet, ne ſalutem ſuam uni abſolute credat, qui niſi vanus ſit et omnibus ſe poſſe placere exiſtimet, quotidie inſidias timere debet, atque adeo ſibi potius cavere et multitudini contra inſidiari magis, quam conſulere cogitur; et ad hoc de prudentiſſimo iſto viro credendum

dum magis adducor, quia pro libertate fuiſſe conſtat, ad quam etiam tuendam ſaluberrima conſilia dedit.

CAPUT VI.

§. I. Quia homines, uti diximus, magis affectu, quam ratione ducuntur, ſequitur multitudinem non ex rationis ductu, ſed ex communi aliquo affectu naturaliter convenire et una veluti mente duci velle, nempe (*ut Art. 9. Cap. 3. diximus*) vel ex communi ſpe, vel metu, vel deſiderio commune aliquod damnum ulciſcendi. Cum autem ſolitudinis metus omnibus hominibus inſit, quia nemo in ſolitudine vires habet, ut ſeſe defendere et quae ad vitam neceſſaria ſunt, comparare poſſit, ſequitur ſtatum civilem homines natura appetere, nec fieri poſſe, ut homines eundem unquam penitus diſſolvant.

§. II. Ex diſcordiis igitur et ſeditionibus, quae in Civitate ſaepe concitantur, nunquam fit, ut cives Civitatem diſſolvant, (ut in reliquis ſocietatibus ſaepe evenit) ſed ut ejuſdem formam in aliam mutent; ſi nimirum contentiones ſedari nequeunt ſervata Civitatis facie. Quare media, quae ad imperium conſervandum requiri dixi, ea intelligo, quae ad imperii formam abſque ulla ejus notabili mutatione conſervandam neceſſaria ſunt.

§. III. Quod ſi cum humana natura ita comparatum eſſet, ut homines id, quod maxime utile eſt, maxime cuperent, nulla eſſet opus arte ad concordiam et fidem; ſed quia longe aliter cum natura humana conſtitutum eſſe conſtat, imperium neceſſariò ita inſtituendum eſt, ut omnes, tam qui regunt, [292] quam qui reguntur, velint nolint, id tamen agant, quod communis ſalutis intereſt, hoc eſt, ut omnes ſponte, vel vi, vel neceſſitate coacti ſint ex rationis praeſcripto vivere; quod fit, ſi imperii res ita

ita ordinentur, ut nihil, quod ad communem ſalutem ſpectat, ullius fidei abſolute committatur. Nemo enim tam vigilans eſt, qui aliquando non dormitet et nemo tam potenti tamque integro animo fuit, qui aliquando, et praeſertim quando maxime animi fortitudine opus eſt, non frangeretur, ac pateretur vinci. Et ſane ſtultitia eſt ab alio id exigere, quod nemo a ſe ipſo impetrare poteſt, nempe, ut alteri potius, quam ſibi vigilet, ut avarus non ſit, neque invidus, neque ambitioſus etc. praeſertim is, qui omnium affectuum incitamenta maxima quotidie habet.

IV. At experientia contra docere videtur, pacis et concordiae intereſſe, ut omnis poteſtas ad unum conferatur. Nam nullum imperium tamdiu abſque ulla notabili mutatione ſtetit, quam Turcarum et contra nulla minus diuturna, quam popularia, ſeu Democratica fuerunt, nec ulla, ubi tot ſeditiones moverentur. Sed ſi ſervitium, barbaries et ſolitudo pax appellanda ſit, nihil hominibus pace miſerius. Plures ſane et acerbiores contentiones inter parentes et liberos, quam inter dominos et ſervos moveri ſolent, nec tamen Oeconomiae intereſt, Jus paternum in dominium mutare et liberos perinde, ac ſervos habere. Servitutis igitur, non pacis, intereſt, omnem poteſtatem ad unum transferre: nam pax, ut jam diximus, non in belli privatione, ſed in animorum unione ſive concordia conſiſtit.

§. V. Et ſane, qui credunt poſſe fieri, ut unus ſolus ſummum Civitatis Jus obtineat, longe errant. Jus enim ſola potentia determinatur, ut Capite 2. oſtendimus: at unius hominis potentia longe impar eſt tantae moli ſuſtinendae. Unde fit, ut, quem multitudo Regem elegit, is ſibi Imperatores quaerat, ſeu Conſiliarios, ſeu amicos, quibus ſuam et omnium

ſalu-

tem committit, ita ut imperium, quod absolute Monarchicum esse creditur, sit revera in praxi Aristocraticum; non quidem manifestum, sed latens, et propterea pessimum. Ad quod accedit, quod Rex, puer, aeger, aut senectute gravatus, precario rex sit; [293] sed ii revera summam potestatem habeant, qui summa imperii negotia administrant, vel qui Regi sunt proximi; ut jam taceam, quod Rex, libidini obnoxius, omnia saepe moderetur ex libidine unius aut alterius pellicis, aut cinaedi. Audieram, inquit Orsines, in Asia olim regnasse faeminas: hoc vero novum est, regnare castratum. Curtius lib. X. Cap. 1.

§. VI. Est praeterea hoc certum, quod Civitas semper magis propter cives, quam propter hostes periclitetur: rari quippe boni. Ex quo sequitur, quod is, in quem totum imperii Jus delatum est, magis cives, quam hostes semper timebit et consequenter sibi cavere et subditis non consulere, sed insidiari conabitur, iis praecipue, qui sapientia clari, vel divitiis potentiores sunt.

§. VII. Accedit praeterea, quod Reges filios etiam plus timent, quam amant, et eo magis, quo pacis bellique artes magis callent et subditis ob virtutes dilectiores sunt. Unde fit, ut eos ita educare studeant, ut causa timendi absit. Qua in re officiarii promptissime Regi obsequuntur et studium adhibebunt summum, ut Regem successorem rudem habeant, quem arte tractare possint.

§. VIII. Ex quibus omnibus sequitur, Regem eo minus sui Juris, et subditorum conditionem eo miseriorem esse, quo magis absolute Civitatis Jus in eundem transfertur: atque adeo necesse est, ad imperium Monarchicum rite stabiliendum, fundamenta jacere firma, quibus superstruatur; ex quibus Monarchae securitas et multitudini pax sequatur, ac proinde, ut Monarcha tum maxime sui juris sit, cum maxi-

maxime multitudinis ſaluti conſulit. Quaenam autem haec Imperii Monarchici fundamenta ſint, primum breviter proponam et deinde ordine ea oſtendam.

§. IX. Urbs una, aut plures condendae et muniendae ſunt, quarum omnes cives, ſive ii intra moenia, ſive extra propter agriculturam habitent, eodem Civitatis jure gaudeant; ea tamen conditione, ut unaquaeque certum civium numerum ad ſui et communem defenſionem habeat; quae autem id praeſtare nequit, aliis conditionibus in ditione habenda.

§. X. Militia ex ſolis civibus, nullo excepto, formanda eſt et ex nullis aliis; atque adeo omnes arma habere teneantur et nullus in civium numerum recipiatur, niſi poſtquam exercitium militare [294] didicerit, illudque ſignatis anni temporibus exercere pollicitus fuerit. Deinde, uniuscujuſque familiae militia in cohortes et legiones diviſa, nullius cohortis dux eligendus, niſi qui Architecturam militarem noverit. Porro cohortium et legionum duces ad vitam quidem, ſed qui familiae unius integrae militiae imperet, in bello tantummodo eligendus, qui annum ad ſummum imperium habeat; nec continuari in imperio, nec poſtea eligi poſſit. Atque hi eligendi ſunt ex Regis Conſiliariis, (*de quibus Art.* 15. *et ſeqq. dicendum*) vel qui officio Conſiliarii functi ſunt.

§. XI. Omnium urbium incolae et agricolae, hoc eſt, omnes Cives in familias dividendi ſunt, quae nomine et inſigni aliquo diſtinguantur et omnes ex aliqua harum familiarum geniti in civium numerum recipiantur, eorumque nomina in catalogum eorum familiae redigantur, ſimulac eo aetatis pervenerint, ut arma ferre et officium ſuum noſcere poſſint; iis tamen exceptis, qui ob ſcelus aliquod infames, vel qui

qui muti, veſani et famuli ſunt, qui ſervili aliquo officio vitam ſuſtentant.

§. XII. Agri et omne ſolum et, ſi fieri poteſt, domus etiam publici juris ſint, nempe ejus, qui Jus Civitatis habet, a quo annuo pretio civibus, ſive urbanis et agricolis locentur; et praeterea omnes ab omni exactione tempore pacis liberi ſive immunes ſint. Atque hujus pretii alia pars ad Civitatis munimenta, alia ad uſum domeſticum Regis referenda eſt. Nam tempore pacis urbes tanquam ad bellum munire et praeterea naves et reliqua inſtrumenta bellica parata neceſſe eſt habere.

§. XIII. Electo Rege ex aliqua familia, nulli Nobiles cenſendi, niſi a Rege oriundi, qui propterea inſignibus Regiis a ſua et a reliquis familiis diſtinguantur.

§. XIV. Regis conſanguinei nobiles maſculi, qui ei, qui regnat, gradu conſanguinitatis tertio, aut quarto propinqui ſunt, uxorem ducere prohibeantur et ſi quos liberos procreaverint, illegitimi habeantur et omni dignitate indigni. nec parentum haeredes agnoſcantur; ſed eorum bona ad Regem redeant.

§. XV. Regis praeterea Conſiliarii, qui ei proximi, vel dignitate ſecundi ſunt, plures eſſe debent [295] et non, niſi ex civibus, eligendi; nempe, ex unaquaque familia tres, aut quatuor, aut quinque, (ſi familiae non plures, quam ſexcentae, fuerint) qui ſimul unum hujus Concilii membrum conſtituent, non ad vitam; ſed in tres, aut quatuor, aut quinque annos, ita ut ſingulis annis eorum tertia, quarta, aut quinta pars nova eligatur; in qua electione tamen apprime obſervandum, ut ex unaquaque familia unus ad minimum juris peritus Conſiliarius eligatur.

§. XVI.

§. XVI. Haec electio ab ipſo Rege fieri debet, cui conſtituto anni tempore, quo ſcilicet novi Conſiliarii eligendi ſunt, unaquaeque familia omnium ſuorum civium nomina, qui ad annum quinquageſimum aetatis pervenerunt et qui hujus officii candidati rite promoti fuerunt, Regi tradere debet, ex quibus, quem velit, Rex eliget; at eo anno, quo alicujus familiae juris peritus alteri ſuccedere debet, juris peritorum tantum nomina ſunt Regi tradenda. Qui ſtatuto tempore officio hoc Conſiliarii functi ſunt, in eodem continuari nequeant, nec ad catalogum eligendorum quinquennio, aut amplius referri. Cauſa autem, cur neceſſe ſit ſingulis annis ex unaquaque familia unum eligere, eſt, ne Concilium jam ex inexpertis Novitiis, jam ex Veteranis et rerum expertis componeretur, quod neceſſario fiet, ſi omnes ſimul recederent et novi ſuccederent. Sed ſi ſingulis annis ex unaquaque familia unus eligatur, tum non niſi quinta, quarta, aut ad ſummum tertia Concilii pars ex Novitiis erit. Praeterea ſi Rex aliis negotiis impeditus, aut alia de cauſa huic electioni vacare aliquamdiu non poſſit, tum ipſi Conſiliarii alios pro tempore eligant, donec ipſe Rex vel alios eligat, vel, quos Concilium elegit, probet.

§. XVII. Hujus Concilii primarium officium ſit, imperii fundamentalia jura defendere, conſilia de rebus agendis dare, ut Rex, quid in bonum publicum decernendum ſit, ſciat, atque adeo, ut Regi nihil de aliqua re ſtatuere liceat, niſi intellecta prius hujus Concilii ſententia. Sed ſi Concilio, ut plerumque fiet, non una mens fuerit, ſed diverſas habuerit ſententias, etiam poſtquam bis aut ter quaeſtionem de eadem re habuerint, res in longius trahenda non eſt, ſed diſcrepantes ſententiae ad Regem [296] deferendae, ut Art. 25. hujus Capitis docebimus.

§. XVIII. Hujus praeterea Concilii officium etiam ſit, Regis inſtituta ſeu decreta promulgare et,

 quid

quid in Rempublicam decretum eſt, curare, totiusque adminiſtrationis imperii curam habere, tanquam Regis vicarii.

§. XIX. Civibus nulli ad Regem aditus pateant, niſi per hoc Concilium, cui omnes poſtulationes, ſeu libelli ſupplices tradendi ſunt, ut Regi offerantur. Legatis etiam aliarum Civitatum non, niſi intercedente hoc Concilio, veniam Regem alloquendi impetrare liceat; Epiſtolae praeterea, quae ex aliis locis Regi mittuntur, ei ab hoc Concilio tradi debent et abſolute Rex cenſendus eſt veluti Civitatis mens; hoc autem Concilium mentis ſenſus externi, eu Civitatis corpus, per quod mens Civitatis ſtatum concipit et per quod mens id agit, quod ſibi optimum eſſe decernit.

§. XX. Cura filios Regis educandi huic etiam Concilio incumbat et etiam tutela, ſi Rex, ſucceſſore infante ſeu puero relicto, obiit. Sed ne tamen Concilium interea temporis ſine Rege ſit, ex Nobilibus Civitatis Senior eligendus, qui Regis locum ſuppleat, donec legitimus ſucceſſor eo aetatis pervenerit, quo imperii onus ſuſtinere poſſit.

§. XXI. Hujus Concilii Candidati ii ſint, qui regimen, fundamenta et ſtatum, ſeu conditionem Civitatis, cujus ſubditi ſunt, norint; at qui jurisperiti locum occupare vult, is praeter regimen et conditionem Civitatis, cujus ſubditus eſt, aliarum etiam, cum quibus commercium aliquod intercedit, ſcire debet; ſed nulli, niſi qui ad quinquageſimum aetatis annum, nullo convicti crimine, pervenerint, in catalogum eligendorum referendi ſunt.

§. XXII. In hoc Concilio nihil de rebus imperii concludendum, niſi praeſentibus omnibus membris: quod ſi aliquis morbi, aut alia de cauſa adeſſe nequeat, aliquem ex eadem familia, qui eodem officio functus,

functus, vel qui in catalogum eligendorum relatus eſt, in ipſius locum mittere debet. Quod ſi nec hoc fecerit, ſed quod Concilium propter ejus abſentiam rem aliquam conſulendam in diem differre coactus fuerit, ſumma aliqua pecuniae ſenſibili mulctetur. Sed hoc intelligendum, quando quaeſtio eſt de [29] re, quae integrum imperium ſpectat, videlicet de bello et pace, de jure aliquo abrogando, vel inſtituendo, de commercio etc. Sed ſi quaeſtio ſit de re, quae unam, aut alteram urbem ſpectet, de libellis ſupplicibus etc. ſatis erit, ſi major Concilii pars adſit.

§. XXIII. Ut inter familias aequalitas in omnibus et ordo ſedendi, proponendi et dicendi habeatur, vices ſervandae ſunt, ut ſingulae ſingulis ſeſſionibus praeſideant, et quae hac ſeſſione prima, ſequenti ultima ſit. Sed eorum, qui ejusdem familiae ſunt, is primus ſit, qui prior electus fuerit.

§. XXIV. Hoc Concilium quater ad minimum in anno convocetur, ut rationem adminiſtrationis imperii a miniſtris exigant, ut rerum ſtatum noſcant et ſi quid praeterea ſtatuendum ſit, videant. Nam adeo magnum civium numerum negotiis publicis continuo vacare impoſſibile videtur; ſed, quia negotia publica interim exerceri nihilominus debent, ideo ex hoc Concilio quinquaginta, aut plures eligendi ſunt, qui ſoluto Concilio, ejus vicem ſuppleant, quique quotidie congregari debeant in cubiculo, quod Regio ſit proximum, atque adeo quotidie curam habeant aerarii, urbium, munimentorum, educationis filii Regis et abſolute eorum omnium magni Concilii officiorum, quae modo enumeravimus, praeterquam illud, quod de rebus novis, de quibus nihil decretum eſt, conſulere non poſſint.

§. XXV. Congregato Concilio, antequam aliquid in eo proponatur, quinque, aut ſex, aut plu-

res Jurisperiti ex familiis, quae illa sessione ordine loci priores sunt, Regem adeant, ut libellos supplices vel epistolas, si quas habent, tradant, ut rerum statum indicent et denique ut ex ipso intelligant, quid in suo Concilio proponere jubeat; quo accepto Concilium repetant et, qui ordine loci prior est, rem consulendam aperiat. Nec de re suffragia statim colligenda, quae aliquibus videtur alicujus esse momenti, sed in id tempus differenda, quod rei necessitas concedit. Concilio igitur ad id statutum tempus soluto, poterunt interea uniuscujusque familiae Consiliarii de ipsa seorsum quaestionem habere et, si res iis magni momenti videbitur, alios, qui eodem officio functi, vel qui ejusdem Concilii Can-
[298] didati sunt, consulere et, si intra constitutum tempus inter ipsos convenire non poterit, illa familia extra suffragium erit; (nam unaquaeque familia unum tantum ferre suffragium poterit) alias ejus familiae Jurisperitus instructus sententiam, quam optimam judicaverint esse, in ipso Concilio ferat et sic reliqui; et si majori parti visum fuerit post auditas cujusque sententiae rationes, rem iterum perpendere, Concilium iterum in tempus solvatur, ad quod unaquaeque familia, quaenam ultima ejus sit sententia, pronunciabit et tum demum praesente integro Concilio suffragiis collectis ea irrita habeatur, quae centum ad minimum suffragia non habuerit, reliquae autem ad Regem deferantur a Jurisperitis omnibus, qui Concilio interfuerunt, ut ex iis, postquam uniuscujusque partis rationes intellexerit, quam velit, eligat, atque inde digressi ad Concilium revertantur, ubi omnes Regem ad constitutum ab ipso tempus exspectent, ut, quam sententiam ex latis eligendam censet, omnes audiant et quid faciendum, ipse decernat.

§. XXVI. Ad justitiam administrandam Concilium aliud ex solis Jurisperitis est formandum, quorum officium sit lites dirimere et poenas ex delinquentibus

tibus ſumere; ſed ita ut omnes ſententiae, quas tulerint, ab iis, qui Concilii magni vicem ſupplent, probari debeant, num ſcilicet, ſervato rite in judicando ordine, prolatae fuerint et abſque partium ſtudio. Quod ſi quae pars, quae cauſa cecidit, oſtendere poterit, aliquem ex judicibus munere aliquo corruptum fuiſſe ab adverſario, vel aliam communem cauſam amicitiae erga eundem, vel odii erga ipſum habere, vel denique quod communis judicandi ordo non fuerit ſervatus, ea in integrum reſtituatur. Sed haec forſan obſervari non poſſent ab iis, qui, quando quaeſtio de crimine eſt, non tam argumentis, quam tormentis reum convincere ſolent. Verum nec ego hic alium in judicando ordinem concipio praeter eum, qui cum optimo Civitatis regimine convenit.

§. XXVII. Hi judices magno etiam et impari numero eſſe debent; nempe ſexaginta et unus, aut quinquaginta et unus ad minimum et ex una familia non niſi unus eligendus, nec tamen ad vitam; ſed ut quotannis etiam aliqua ejus pars cedat et [299] alii totidem eligantur, qui ex aliis ſint familiis, quique ad quadrageſimum aetatis annum pervenerint.

§. XXVIII. In hoc Concilio nulla ſententia pronuncianda, niſi praeſentibus omnibus judicibus. Quod ſi aliquis morbi, aut alterius rei cauſa diu Concilio intereſſe non poterit, alius ad id tempus eligendus, qui ipſius locum ſuppleat. In ſuffragiis autem ferendis debebit unuſquiſque ſententiam ſuam non palam dicere, ſed calculis indicare.

§. XXIX. Hujus et praecedentis Concilii vicariorum emolumenta ſint primo eorum, qui mortis damnati ſunt ab ipſis et etiam eorum, qui ſumma quadam argenti plectuntur. Deinde ex unaquaque ſententia, quam de rebus civilibus tulerint, ab eo, qui cauſa cecidit, pro ratione totius ſummae partem

aliquo-

aliquotam accipiant, qua utrumque Concilium gaudeat.

§. XXX. His Conciliis alia ſubordinentur in unaquaque urbe, quorum etiam membra ad vitam eligi non debent; ſed etiam quotannis pars aliqua eligenda ex ſolis familiis, quae in eadem habitant: ſed opus non eſt haec latius perſequi.

§. XXXI. Militiae ſtipendia nulla ſolvenda tempore pacis, tempore autem belli iis tantummodo quotidiana ſtipendia danda, qui quotidiano opere vitam ſuſtentant. At duces et reliqui officiarii cohortium nulla alia emolumenta ex bello exſpectanda habeant praeter hoſtium praedam.

§. XXXII. Si quis peregrinus alicujus civis filiam in uxorem duxerit, ejus liberi ſunt cives cenſendi et in catalogo familiae matris inſcribendi. Qui autem ex peregrinis parentibus in ipſo imperio nati et educati ſunt, iis conſtituto aliquo pretio Jus civis ex Chiliarchis alicujus familiae emere liceat et in catalogum ejuſdem familiae referantur: nec imperio, tametſi Chiliarchae lucri cauſa aliquem peregrinum infra conſtitutum pretium in numerum ſuorum civium receperint, aliquod inde detrimentum oriri poteſt; ſed contra media excogitanda, quibus facilius civium augeri poſſit numerus et magna hominum detur confluentia. At, qui in catalogum civium non referuntur, aequum eſt, ut tempore ſal-
[300] tem belli otium ſuum labore aut exactione aliqua compenſent.

§. XXXIII. Legati, qui tempore pacis ad alias Civitates pacis contrahendae, vel conſervandae cauſa mitti debent, ex ſolis Nobilibus eligendi ſunt et ex Civitatis aerario ſumptus iiſdem ſuppeditandi, non autem ex Regis domeſtico aerario.

§ XXXIV.

§. XXXIV. Qui aulam frequentant et Regis domeſtici ſunt, quibuſque ex ſuo aerario domeſtico ſtipendia ſolvit, ab omni Civitatis miniſterio ſeu officio ſecludendi ſunt. Dico expreſſe, *quibus Rex ex aerario ſuo domeſtico ſtipendia ſolvit*, ut corporis cuſtodes ab iiſdem ſecludam. Nam corporis cuſtodes nulli praeter cives ejuſdem urbis in aula, ſervatis vicibus, vigilare pro Rege ante fores debent.

§. XXXV. Bellum non niſi pacis cauſa inferendum, ut eo finito arma ceſſent. Urbibus igitur Jure belli captis et hoſte ſubacto pacis conditiones inſtituendae ſunt, ut captae urbes nullo praeſidio ſervari debeant; ſed vel ut hoſti, pacis foedere accepto, poteſtas concedatur eaſdem pretio redimendi, vel (ſi ea ratione timor ſemper a tergo maneat formidine loci) prorſus delendae ſunt et incolae alio locorum ducendi.

§. XXXVI. Regi nullam extraneam matrimonio ſibi jungere, ſed tantum ex conſanguineis, vel civibus aliquam in uxorem ducere liceat, ea tamen conditione, ſi ſcilicet civem aliquam duxerit, ut qui uxori ſanguine ſint proximi, nullum Civitatis officium adminiſtrare poſſint.

§. XXXVII. Imperium indiviſibile eſſe debet. Si igitur Rex plures liberos procreaverit, illorum major natu jure ſuccedat, minime autem concedendum, ut imperium inter ipſos dividatur, nec ut indiviſum omnibus, vel aliquibus tradatur et multo minus, ut partem imperii dotem filiae dare liceat. Nam, filias in haereditatem imperii venire, nulla ratione concedendum.

§. XXXVIII. Si Rex liberis maſculis orbus obierit, ille, qui ipſi ſanguine proximus, haeres imperii habendus, niſi forte uxorem extraneam duxerit, quam repudiare nolit.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Ad Cives quod attinet, patet ex Art. 5. Cap. 3. eorum unumquemque ad omnia Re-[301] gis mandata, ſive edicta a Concilio magno promulgata, (*vide de hac conditione Art.* 18. *et* 19 *hujus Capitis*) obtemperare debere, tametſi eadem abſurdiſſima credat, vel jure ad id cogi. Atque haec Imperii Monarchici fundamenta ſunt, quibus ſuperſtrui debet, ut ſtabile ſit, quemadmodum in ſeq. Cap. demonſtrabimus.

§. XL. Ad Religionem quod attinet, nulla plane templa urbium ſumptibus aedificanda, nec jura de opinionibus ſtatuenda, niſi ſeditioſae ſint et Civitatis fundamenta evertant. Ii igitur, quibus Religionem publice exercere conceditur, templum ſi velint, ſuis ſumptibus aedificent. At Rex ad Religionem, cui addictus eſt, exercendam templum in aula ſibi proprium habeat.

CAPVT VII.

§. I. Imperii Monarchici fundamentis explicatis, eadem hic ordine demonſtrare ſuſcepi; ad quod apprime notandum eſt, praxi nullo modo repugnare, quod jura adeo firma conſtituantur, quae nec ab ipſo Rege aboleri queant. Perſae enim Reges ſuos inter Deos colere ſolebant et tamen ipſi Reges poteſtatem non habebant jura ſemel inſtituta revocandi, ut ex Dan. Cap. 5. patet; et nullibi, quod ſciam, Monarcha abſolute eligitur, nullis expreſſis conditionibus. Imo nec rationi, nec obedientiae abſolutae, quae Regi debetur, repugnat; nam fundamenta imperii veluti Regis aeterna decreta habenda ſunt, adeo ut ejus miniſtri ei omnino obediant, ſi, quando aliquid imperat, quod imperii fundamentis repugnat, mandata exequi velle negent. Quod exemplo Uliſſis clare explicare poſſumus. Socii enim Uliſſis ipſius mandatum exequebantur, quando navis malo

malo alligatum et cantu Syrenum mente captum, religare noluerunt; tametſi id modis multis minitando imperabat et prudentiae ejuſdem imputatur, quod poſtea ſociis gratias egerit, quod ex prima ipſius mente ipſi obtemperaverint. Et ad hoc Uliſſis exemplum ſolent etiam Reges judices inſtruere, ut ſcilicet juſtitiam exerceant, nec quenquam reſpiciant, nec ipſum Regem, ſi quid ſingulari aliquo caſu imperaverit, quod contra inſtitutum, jus eſſe noverint. Reges enim non Dii, ſed homi- [302] nes ſunt, qui Syrenum capiuntur ſaepe cantu. Si igitur omnia ab inconſtanti unius voluntate penderent, nihil fixum eſſet. Atque adeo imperium Monarchicum, ut ſtabile ſit, inſtituendum eſt, ut omnia quidem ex ſolo Regis decreto fiant, hoc eſt, ut omne jus ſit Regis explicata voluntas; at non ut omnis Regis voluntas jus ſit, de quo vide Art. 3. 5. et 6. praec. Cap.

§. II. Deinde notandum, quod in jaciendis fundamentis maxime humanos affectus obſervare neceſſe eſt, nec oſtendiſſe ſufficit, quid oporteat fieri; ſed apprime, quì fieri poſſit, ut homines, ſive affectu, ſive ratione ducantur, jura tamen rata, fixaque habeant Nam ſi imperii jura, ſive libertas publica ſolo invalido legum auxilio nitatur, non tantum nulla ejus obtinendae erit civibus ſecuritas, ut Art. 3. Cap. praec. oſtendimus, ſed etiam exitio erit. Nam hoc certum eſt, nullam Civitatis conditionem miſeriorem eſſe, quam optimae, quae labaſcere incipit, niſi uno actu et ictu cadat et in ſervitutem ruat, (quod ſane impoſſibile videtur eſſe) ac proinde ſubditis multo ſatius eſſet ſuum jus abſolute in unum transferre, quam incertas et vanas, ſive irritas libertatis conditiones ſtipulari, atque ita poſteris iter ad ſervitutem crudeliſſimam parare. At ſi imperii Monarchici fundamenta, quae in praec. Cap. retuli, fir-

ma esse ostendero, nec divelli posse, nisi cum indignatione maximae partis armatae multitudinis et ex iis Regi et multitudini pacem et securitatem sequi, atque haec ex communi natura deduxero, dubitare nemo poterit eadem optima esse et vera, ut patet ex Art. 9. Cap. 3. et Art. 3. et 8. praec. Cap. Quod autem hujus illa naturae sint, quam paucis potero, ostendam.

§ III. Quod officium ejus, qui imperium tenet, sit Imperii statum et conditionem semper noscere et communi omnium saluti vigilare et id omne, quod majori subditorum parti utile est, efficere, apud omnes in confesso est. Cum autem unus solus omnia perlustrare nequeat, nec semper animum praesentem habere et ad cogitandum instituere et saepe morbo, aut senectute, aut aliis de causis rebus vacare publicis prohibeatur; necesse ergo est, ut Monarcha Consiliarios habeat, qui rerum statum noscant et Regem consilio juvent et ipsius locum saepe suppleant; [303] atque adeo fiat, ut imperium, seu Civitas unâ semper eademque mente constet.

§. IV. Sed quia cum humana natura ita comparatum est, ut unusquisque suum privatum utile summo cum affectu quaerat et illa jura aequissima esse judicet, quae rei suae conservandae et augendae, necessaria esse et alterius causam eatenus defendat, quatenus rem suam eo ipso stabilire credit, hinc sequitur Consiliarios necessario debere eligi, quorum privatae res et utilitas a communi omnium salute et pace pendeant; atque adeo patet, quod, si ex unoquoque civium genere, sive classe aliquot eligantur, id majori subditorum parti utile erit, quod in hoc Concilio plurima habuerit suffragia. Et quamvis hoc Concilium, quod ex adeo magno civium numero componitur, frequentari necessario debeat a multis rudi admodum ingenio; hoc tamen certum est, unumquem-

quemque in negotiis, quae diu magno cum affectu exercuit, ſatis callidum atque aſtutum eſſe. Quapropter ſi nulli alii eligantur, niſi ii, qui ad quinquageſimum aetatis annum uſque negotia ſua ſine ignominia exercuerunt, ſatis apti erunt, ut conſilia res ſuas concernentia dare poſſint, praeſertim ſi in rebus majoris ponderis tempus ad meditandum concedatur. Adde quod longe abeſt, ut Concilium, quod paucis conſtat, a ſimilibus non frequentetur. Nam contra maxima ejus pars ex hominibus ejuſmodi conſtat, quandoquidem unusquiſque ibi maxime conatur ſocios habere bardos, qui ab ipſius ore pendeant, quod in magnis Conciliis locum non habet.

§. V. Praeterea certum eſt, unumquemque malle regere, quam regi. Nemo enim volens imperium alteri concedit, ut habet Saluſtius in prima ad Caeſarem oratione. Ac proinde patet, quod multitudo integra nunquam jus ſuum in paucos, aut unum transferet, ſi inter ipſam convenire poſſit, nec ex controverſiis, quae plerumque in magnis Conciliis excitantur, in ſeditiones ire; atque adeo multitudo id libere tantummodo in Regem transfert, quod abſolute in poteſtate ipſa habere nequit, hoc eſt, controverſiarum diremptionem et in decernendo expeditionem. Nam quod ſaepe etiam ſit, ut Rex belli cauſa eligatur, quia ſcilicet bellum a Regibus [304] multo felicius geritur, inſcitia ſane eſt, nimirum quod, ut bellum felicius gerant, in pace ſervire velint; ſi quidem pax eo in imperio poteſt concipi, cujus ſumma poteſtas ſola belli cauſa in unum translata eſt, qui propterea virtutem ſuam et quid omnes in ipſo uno habeant, maxime in bello, oſtendere poteſt; cum contra imperium Democraticum hoc praecipuum habeat, quod ejus virtus multo magis in pace, quam in bello valet. Sed quacunque de cauſa Rex eligatur, ipſe ſolus, ut jam diximus, quid imperio utile ſit, ſcire nequit; ſed ad hoc, ut in

praec,

praec. Art. ostendimus necesse est, ut plures cives Consiliarios habeat et quia concipere nequaquam possumus, quod aliquid de re consulenda potest concipi, quod tam magnum hominum numerum effugerit, sequitur quod praeter omnes hujus Concilii sententias, quae ad Regem deferuntur, nulla poterit concipi ad populi salutem idonea. Atque adeo, quia populi salus suprema lex seu Regis summum jus est, sequitur, jus Regis esse, unam ex latis Concilii sententiis eligere, non autem contra totius Concilii mentem quicquam decernere, vel sententiam ferre (*vide Art.* 25. *praeced. Cap.*). Sed si omnes sententiae in Concilio latae ad Regem deferendae essent, fieri posset, ut Rex parvis urbibus, quae pauciora habent suffragia, semper faveret. Nam quamvis ex lege Concilii statutum sit, ut sententiae non indicatis earum authoribus deferantur, nunquam tamen tam bene cavere poterunt, ut non aliqua effluat, ac proinde necessario statuendum est, ut illa sententia, quae centum ad minimum suffragia non habuerit, irrita habeatur, quod quidem jus majores urbes summa vi defendere debebunt.

§. VI. Atque hic, nisi brevitati studerem, magnas hujus Concilii utilitates alias ostenderem; unam tamen, quae maximi videtur esse momenti, adducam. Nempe, quod nullum majus ad virtutem incitamentum dari potest, hac communi spe summum hunc honorem adipiscendi: nam gloria maxime ducimur omnes, ut in nostra Ethica fuse ostendimus.

§. VII. Quin majori hujus Concilii parti nunquam animus gerendi bellum, sed magnum pacis studium et amor semper futurus sit, dubitari non [305] potest. Nam, praeterquam quod ex bello ipsis timor semper erit bona sua cum libertate amittendi, accedit, quod ad bellum novi sumptus requirantur, quos suppeditare debent, ac etiam quod ipsorum liberi

beri et affines curis domefticis intenti, ftudium ad arma in bello applicare et militatum ire cogentur; unde domum nihil praeter gratuitas cicatrices referre poterunt. Nam, uti Art. 30. praeced. Cap. diximus, militiae ftipendia nulla folvenda et Art. 11. ejufdem Cap. ipfa ex folis civibus et ex nullis aliis formanda.

§. VIII. Ad pacem et concordiam aliud praeterea, quod etiam magni eft momenti, accedit; nempe quod nullus civis bona fixa habeat (*vide Art.* 12. *praeced. Cap.*). Unde omnibus ex bello par propemodum periculum eft: nam omnes lucri caufa mercaturam exercere, vel argentum fuum invicem credere, fi, ut olim ab Athenienfibus, lex lata fit, qua prohibeatur unicuique, argentum fuum foenore aliis, quam incolis dare; atque adeo negotia tractare debebunt, quae vel invicem intricata funt, vel quae eadem media, ut promoveantur, requirunt; atque adeo hujus Concilii maximae parti circa res communes et pacis artes una plerumque eademque erit mens; nam, ut Art. 4. hujus Cap. diximus, unusquifque alterius caufam eatenus defendit, quatenus eo ipfo rem fuam ftabilire credit.

§. IX. Quod nemo unquam in animum inducet hoc Concilium muneribus corrumpere, dubitari non poteft. Si enim aliquis ex tam magno hominum numero unum, aut alterum ad fe trahat, fane nihil promovebit: nam, uti diximus, fententia, quae ad fummum centum ad minimum fuffragia non habuerit, irrita eft.

§. X. Quod praeterea hujus Concilii femel ftabiliti membra ad minorem numerum redigi non poterunt, facile videbimus, fi hominum communes affectus confideremus. Omnes enim gloria maxime ducuntur et nullus eft, qui fano corpore vivit, qui non fperet in longam fenectutem vitam trahere. Si itaque calculum ineamus eorum, qui revera annum quin-

quinquagesimum, aut sexagesimum aetatis attigerunt et rationem praeterea habeamus magni istius Concilii numeri, qui quotannis eligitur, videbimus vix [306] aliquem eorum, qui arma ferunt, dari posse, qui non magna spe teneatur, huc dignitatis ascendere; atque adeo omnes hoc Concilii jus, quantum poterunt, defendent. Nam notandum, quod corruptio, nisi paulatim irrepat, facile praevenitur; at quia facilius concipi potest et minori invidia fieri, ut ex unaquaque familia, quam ut ex paucis minor numerus eligatur, aut ut una, aut alia secludatur; ergo (*per Art.* 14. *praeced. Cap.*) Consiliariorum numerus non potest ad alium minorem redigi, nisi simul ab eo una tertia, quarta, aut quinta pars auferatur, quae sane mutatio admodum magna est et consequenter a communi praxi omnino abhorrens. Nec mora praeterea, sive in eligendo negligentia timenda est, quia haec ab ipso Concilio suppletur. *Vid. Art.* 16. *praeced. Cap.*

§. XI. Rex igitur, sive multitudinis metu ductus, vel ut sibi armatae multitudinis majorem partem devinciat, sive animi generositate ductus, ut scilicet utilitati publicae consulat, illam semper sententiam, quae plurima suffragia habuerit, hoc est, (*per Art.* 5. *hujus Cap.*) quae imperii majori parti est utilior, firmabit et discrepantes sententias, quae ad ipsum delatae sunt, si fieri potest, conciliare studebit, ut omnes ad se trahat, qua in re nervos intendet suos, et ut tam in pace, quam in bello experiantur, quid in ipso uno habeant; atque adeo tum maxime sui juris erit et imperium maxime habebit, quando maxime communi multitudinis saluti consulit.

§. XII. Nam Rex solus omnes metu continere nequit; sed ipsius potentia, ut diximus, nititur militum numero et praecipue eorundem virtute et fide, quae semper inter homines tamdiu constans erit, quam-

quamdiu indigentia, ſive haec honeſta ſive turpis ſit, copulantur; unde fit, ut Reges incitare ſaepius milites, quam coërcere et magis eorum vitia, quam virtutes diſſimulare ſoleant et plerumque, ut optimos premant, inertes et luxu perditos inquirere, agnoſcere, pecunia aut gratia juvare, prehenſare manus, jacere oſcula et omnia ſervilia pro dominatione agere. Ut itaque cives a Rege prae omnibus agnoſcantur, et quantum ſtatus civilis ſive aequitas concedit, ſui juris maneant, neceſſe eſt, ut militia ex ſolis civibus componatur et ut ipſi a Conſi- [367] liis ſint; et contra eos omnino ſubactos eſſe et aeterni belli fundamenta jacere, ſimulatque milites auxiliares duci patiuntur, quorum mercatura bellum eſt et quibus in diſcordiis et ſeditionibus plurima vis.

§. XIII. Quod Regis Conſiliarii ad vitam eligi non debeant, ſed in tres, quatuor, vel quinque ad ſummum annos, patet tam ex Art. 10. hujus Capitis, quam ex iis, quae in Art. 9. hujus etiam Capitis diximus. Nam, ſi ad vitam eligerentur, praeterquam quod maxima civium pars vix ullam ſpem poſſet concipere eum honorem adipiſcendi; atque adeo magna inde inter cives inaequalitas, unde invidia et continui rumores et tandem ſeditiones orientur, quae ſane Regibus dominandi avidis non ingratae eſſent; magnam praeterea ad omnia licentiam (ſublato ſcilicet ſuccedentium metu) ſument, Rege minime adverſante. Nam, quo civibus magis inviſi, eo magis Regi adhaerebunt, eique ad adulandum magis proni erunt. Imo quinque annorum intervallum nimium adhuc videtur, quia eo temporis ſpatio non adeo impoſſibile factu videtur, ut magna admodum Concilii (quam etiam magnum ſit) pars muneribus, aut gratia corrumpatur; atque adeo longe ſecurius res ſeſe habebit, ſi quotannis ex unaquaque familia duo cedant et totidem iiſdem ſuccedant, (ſi nimirum ex unaquaque familia quinque con-

confiliarii habendi funt) praeterquam eo anno, quo juris prudens alicujus familiae cedit et novus ejus loco eligitur.

§. XIV. Rex praeterea nullus majorem fibi fecuritatem polliceri poteft, quam qui in hujufmodi Civitate regnat. Nam, praeterquam quod cito perit, quem fui milites falvum effe nolunt, certum eft Regibus fummum femper periculum effe ab iis, qui eis proximi funt. Quo igitur Confiliarii numero pauciores et confequenter potentiores funt, eo Regi majus ab ipfis periculum eft, ne imperium in alium transferant. Nihil fane Davidem magis terruit, quam quod ipfius Confiliarius Achitophel partes Abfolomi elegerat. Huc accedit, fi omnis poteftas in unum abfolute translata fuerit, quae tum longe facilius ex uno in alium transferri poteft. Sufcepere enim duo Manipulares imperium Romanum transferre et transtulerunt (Tacit. Hift. lib. 1.). Omitto [308] artes et aftus callidos Confiliariorum, quibus fibi cavere debent, ne invidiae immolentur, quia nimis noti funt; et nemo, qui Hiftorias legit, ignorare poteft, Confiliariis fidem plerumque exitio fuiffe; atque adeo, ut fibi caveant, eofdem callidos, non fidos effe oportet. Sed fi Confiliarii plures numero, quam ut in eodem fcelere convenire poffint et omnes inter fe aequales fint, nec ultra quadriennium eo officio fungantur, Regi nequaquam formidolofi effe queunt, nifi libertatem iis adimere tentet, quo omnes cives pariter offendet. Nam, (ut Ant. Perezius optime notat) imperio abfoluto uti Principi admodum periculofum, fubditis admodum odiofum et inftitutis tam divinis, quam humanis adverfum, ut innumera oftendunt exempla.

§. XV. Praeter haec, alia fundamenta in praec. Cap. jecimus, ex quibus Regi magna imperii et civibus libertatis ac pacis obtinendae fecuritas oritur, quae-

quae ſuis locis oſtendemus. Nam quae ad ſupremum Concilium ſpectant, quaeque maximi ponderis ſunt, ante omnia demonſtrare volui; jam reliqua eo, quo ipſa propoſui, ordine perſequar.

§. XVI. Quod cives eo potentiores, et conſequenter magis ſui juris ſint, quo majores urbes et magis munitas habent, dubio caret: quo enim locus, in quo ſunt, tutior eſt, eo libertatem ſuam melius tueri, ſive hoſtem externum, vel internum minus timere poſſunt, et certum eſt, homines naturaliter ſecuritati ſuae eo magis conſulere, quo divitiis potentiores ſunt. Quae autem urbes alterius potentia, ut conſerventur, indigent, aequale jus cum eo non habent; ſed eatenus alterius ſunt juris, quatenus alterius potentia indigent. Jus enim ſola potentia definiri in 2. Cap. oſtendimus.

§. XVII. Hac eadem etiam de cauſa, ut cives ſcilicet ſui juris maneant, et libertatem tueantur, militia ex ſolis civibus nullo excepto conſtare debet. Etenim homo armatus magis, quam inermis ſui juris, (*vide Art. 12. hujus Cap.*) et ii cives ſuum jus in alterum abſolute transferunt, ejusdemque fidei omnino committunt, cui arma dederunt, et urbium munimenta crediderunt. Huc accedit humana avaritia, qua plerique maxime ducuntur: fieri enim non poteſt, ut auxiliarius miles ſine magnis [309] ſumptibus conducatur, et cives vix pati poſſunt exactiones, quae ſuſtentandae otioſae militiae requiruntur. Quod autem nullus, qui integrae militiae, vel magnae ejus parti imperet, niſi, cogente neceſſitate, in annum ad ſummum eligendus ſit, norunt omnes, qui hiſtorias, tam ſacras, quam profanas legerunt. Ratio autem nihil hoc clarius docet. Nam ſane imperii robur ei omnino creditur, cui ſatis temporis conceditur, ut militarem gloriam occupet, ipſiusque nomen ſupra Regis

attollatur, vel fidum ſibi exercitum faciat obſequio, liberalitate, et reliquis artibus, ducibus aſſuetis, quibus alienum ſervitium, et ſibi dominationem quaerunt. Denique ad majorem totius imperii ſecuritatem addidi, quod hi militiae imperatores eligendi ſint ex Regis Conſiliariis, vel qui eodem officio functi ſunt, hoc eſt, viris, qui eo aetatis pervenerunt, qua homines plerumque vetera et tuta, quam nova et periculoſa malint.

§. XVIII. Cives inter ſe familiis diſtinguendos eſſe dixi, et ex unaquaque aequalem Conſiliariorum numerum eligendum, ut majores urbes plures haberent pro numero civium Conſiliarios, et plura, ut aequum eſt, adferre poſſent ſuffragia. Nam imperii potentia et conſequenter jus ex civium numero aeſtimanda eſt; nec credo, quod ad hanc inter cives aequalitatem ſervandam aliud medium aptius excogitari poteſt, qui omnes natura ita comparati ſunt, ut unusquiſque generi ſuo adſcribi velit, et ſtirpe a reliquis internoſci.

§. XIX. Praeterea in ſtatu naturali unusquiſque nihil minus ſibi vendicare, et ſui juris facere poteſt, quam ſolum, et quicquid ſolo ita adhaeret, ut id nuſquam abſcondere, nec portare, quo velit, poteſt. Solum igitur, et quicquid ei ea, qua diximus, conditione adhaeret, apprime communis Civitatis juris eſt, nempe eorum omnium, qui junctis viribus, vel ejus, cui omnes poteſtatem dederunt, qua id ſibi vendicare poſſit, et conſequenter ſolum, et quicquid ei adhaeret, tanti valere apud cives debet, quantum neceſſe eſt, ut pedem eo in loco figere, et commune jus, ſeu libertatem tueri poſſint. Caeterum utilitates, quas Civitas hinc neceſſe eſt, ut capiat, oſtendimus Art. 8. hujus Capitis.

§. XX. Ut cives, quantum fieri poteſt, aequa- [310]
les ſint, quod in Civitate apprime neceſſarium eſt, nulli, niſi a Rege oriundi, Nobiles cenſendi ſunt. At ſi omnibus ex Rege oriundis uxorem ducere, ſeu liberos procreare liceret, ſucceſſu temporis in magnum admodum numerum creſcerent, et Regi, et omnibus non tantum oneri, ſed formidoloſiſſimi inſuper eſſent. Homines enim, qui otio abundant, ſcelera plerumque meditantur; unde fit, ut Reges maxime Nobilium cauſa inducantur, bellum gerere, quia Regibus, Nobilibus ſtipatis, major ex bello, quam ex pace ſecuritas et quies. Sed haec, utpote ſatis nota, relinquo, ut et quae ex Art. 15. uſque ad 27. in praec. Capite dixi. Nam praecipua in hoc Cap. demonſtrata, et reliqua per ſe manifeſta ſunt.

§. XXI. Quod Judices plures numero eſſe debeant, quam ut a viro privato magna ejus pars poſſit muneribus corrumpi, ut et quod ſuffragia non palam, ſed clam ferre debeant, et quod vacationis praemium mereantur, omnibus etiam notum. Sed ſolent ubique annuum habere ſtipendium; unde fit, ut non admodum feſtinent lites dirimere, et ſaepe, ut quaeſtionibus nullus ſit finis. Deinde ubi bonorum publicatio Regum emolumenta ſunt, ibi ſaepe, *non jus, aut verum in cognitionibus, ſed magnitudo opum ſpectatur; paſſim delationes, et locupletiſſimus quisque in praedam correpti, quae gravia et intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manent.* At Judicum avaritia, qui ſcilicet in duos, aut tres annos ad ſummum conſtituuntur, metu ſuccedentium temperatur; ut jam taceam, quod Judices bona fixa nulla habere poſſunt, ſed quod argentum ſuum lucri cauſa concivibus credere debeant: atque adeo iis magis conſulere, quam inſidiari coguntur, praeſertim ſi ipſi judices magno, uti diximus, numero ſunt.

§. XXII. At militiae nullum decernendum esse stipendium diximus: nam summum militiae praemium libertas est. In statu enim naturali nititur unusquisque, sola libertatis causa sese, quantum potest, defendere, nec aliud bellicae virtutis praemium exspectat, quam ut suus sit; in statu autem civili omnes simul cives considerandi perinde, ac homo in statu naturali, qui propterea, dum omnes pro eo statu militant, sibi cavent, sibique vacant. At [311] Consiliarii, Judices, Praetores, etc. plus aliis, quam sibi vacant, quare iis vacationis praemium decerni aequum est. Accedit, quod in bello nullum honestius, nec majus victoriae incitamentum esse potest, quam libertatis imago; sed si contra civium aliqua pars militiae designetur, qua de causa necesse etiam erit iisdem certum stipendium decernere, Rex necessario eosdem prae reliquis agnoscet, (ut Art. 12. hujus Cap. ostendimus) homines scilicet, qui belli artes tantummodo norunt, et in pace propter nimium otium luxu corrumpuntur, et tandem propter inopiam rei familiaris nihil praeter rapinas, discordias civiles, et bella meditantur; atque adeo affirmare possumus, imperium Monarchicum hujusmodi revera statum belli esse, et solam militiam libertate gaudere, reliquos autem servire.

§. XXIII. Quae de peregrinis in civium numerum recipiendis Art. 32. praeced. Cap. diximus, per se nota esse credo. Praeterea neminem dubitare existimo, quod ii, qui Regi sanguine propinqui sunt, procul ab eo esse debeant, et non belli, sed pacis negotiis distrahi, ex quibus ipsis decus, et imperio quies sequatur. Quamvis nec hoc quidem Turcarum Tyrannis satis tutum visum fuerit, quibus propterea religio est, fratres omnes necare. Nec mirum; nam quo magis absolute imperii jus in unum translatum est, eo facilius ipsum (ut Art.

14.

14. hujus Cap. exemplo oſtendimus) ex uno in alium transferri poteſt. At imperium Monarchicum, quale hic concipimus, in quo ſcilicet mercenarius miles nullus eſt, ſatis hoc, quo diximus, modo Regis ſaluti cautum fore, extra dubium eſt.

§. XXIV. De iis etiam, quae Art. 34. et 35. praeced. Cap. diximus, ambigere nemo poteſt. Quod autem Rex extraneam in uxorem ducere non debet, facile demonſtratur. Nam praeterquam quod duae Civitates, quanquam foedere inter ſe ſociatae, in ſtatu tamen hoſtilitatis ſunt (*per Art.* 14. *Cap.* 3.); apprime cavendum eſt, ne bellum propter Regis res domeſticas concitetur, et quia controverſiae et diſſenſiones ex ſocietate praecipue, quae ex matrimonio fit, oriuntur, et quae inter duas Civitates quaeſtiones ſunt, jure belli plerumque dirimuntur; hinc ſequitur, imperio exitiale eſſe [312] arctam ſocietatem cum alio inire. Hujus rei fatale exemplum in Scriptura legimus: mortuo enim Salomone, qui filiam Regis Aegypti ſibi matrimonio junxerat, filius ejus Rehabeam bellum cum Suſano Aegyptiorum Rege infeliciſſime geſſit, a quo omnino ſubactus eſt. Matrimonium praeterea Ludovici 14. Regis Galliarum cum filia Philippi quarti novi belli ſemen fuit, et praeter haec plurima exempla in hiſtoriis leguntur.

§. XXV. Imperii facies una eademque ſervari, et conſequenter Rex unus et ejusdem ſexus, et imperium indiviſibile eſſe debet. Quod autem dixerim, ut filius Regis natu major patri jure ſuccedat, vel (ſi nulli ſint liberi) qui Regi ſanguine proximus eſt, patet tam ex Artic. 13. praeced. Cap. quam quia Regis electio, quae a multitudine fit, aeterna, ſi fieri poteſt, eſſe debet; alias neceſſario fiet, ut ſumma imperii poteſtas ſaepe ad multitudinem tranſeat, quae mutatio ſumma eſt, et

con-

conſequenter periculoſiſſima. Qui autem ſtatuunt,
Regem ex eo, quod imperii Dominus eſt, idque
jure abſoluto tenet, poſſe, cui vellet, idem tradere,
et ſucceſſorem, quem velit, eligere, atque adeo
Regis filium imperii haeredem jure eſſe, falluntur
ſane. Nam Regis voluntas tam diu vim juris ha-
bet, quamdiu Civitatis gladium tenet; imperii
namque jus ſola potentia definitur. Rex igitur reg-
no cedere quidem poteſt, ſed non imperium alteri
tradere, niſi connivente multitudine, vel parte
ejus validiore. Quod ut clarius intelligatur, venit
notandum, quod liberi non jure naturali, ſed ci-
vili parentum haeredes ſunt: nam ſola Civitatis
potentia fit, ut unusquiſque quorundam bonorum
ſit dominus; quare eadem potentia, ſive jure, quo
fit, ut voluntas alicujus, qua de ſuis bonis ſtatuit,
rata ſit, eodem fit, ut eadem voluntas etiam poſt
ipſius mortem rata maneat, quamdiu Civitas per-
manet; et hac ratione unusquiſque in ſtatu civili
idem jus, quod dum in vivis eſt, etiam poſt mor-
tem obtinet, quia, uti diximus, non tam ſua,
quam Civitatis potentia, quae aeterna eſt, de ſuis
bonis quicquam ſtatuere poteſt. At Regis alia
prorſus eſt ratio: nam Regis voluntas ipſum jus
Civile eſt, et rex ipſa Civitas: mortuo igitur Rege
obiit quodammodo Civitas, et ſtatus Civilis ad na-
turalem, et conſequenter ſumma poteſtas ad mul-
[313] titudinem naturaliter redit, quae propterea jure
poteſt leges novas condere, et veteres abrogare. At-
que adeo apparet, neminem Regi jure ſuccedere;
niſi quem multitudo ſucceſſorem vult, vel in
Theocratia, qualis Hebraeorum Civitas olim fuit,
quem Deus per Prophetam elegerit. Poſſemus
praeterea haec inde deducere, quod Regis gladius
ſive jus, ſit revera ipſius multitudinis, ſive validio-
ris ejus partis voluntas, vel etiam ex eo, quod
homines ratione praediti nunquam ſuo jure ita
cedunt, ut homines eſſe deſinant, et perinde ac
pecu-

pecudes habeantur. Sed haec ulterius perſequi non eſt opus.

§. XXVI. Caeterum Religionis ſive Deum colendi jus nemo in alium transferre poteſt. Sed de hoc in duobus ultimis capitibus Tractatus Theologico-Politici prolixe egimus, quae hic repetere ſuperfluum eſt. Atque his me optimi imperii Monarchici fundamenta ſatis clare, quamvis breviter, demonſtraſſe autumo. Eorum autem cohaerentiam, ſive imperii analogiam, facile unusquiſque obſervabit, qui eadem ſimul aliqua cum attentione contemplari velit. Supereſt tantum monere, me hic imperium Monarchicum concipere, quod a libera multitudine inſtituitur, cui ſolummodo haec ex uſu eſſe poſſunt; nam multitudo, quae alii imperii formae aſſuevit, non poterit ſine magno everſionis periculo totius imperii recepta fundamenta evellere, et totius imperii fabricam mutare.

§. XXVII. Atque haec, quae ſcripſimus, riſu forſan excipientur ab iis, qui vitia, quae omnibus mortalibus inſunt, ad ſolam plebem reſtringunt; nempe quod in vulgo nihil modicum; terrere, ni paveant; et quod plebs aut humiliter ſervit, aut ſuperbe dominatur; nec ei veritas, aut judicium, etc. At natura una, et communis omnium eſt. Sed potentia et cultu decipimur, unde eſt, ut duo cum idem faciunt, ſaepe dicamus, hoc licet impune facere huic, illi non licet; non quod diſſimilis res ſit, ſed qui facit. Dominantibus propria eſt ſuperbia. Superbiunt homines annua deſignatione: quid nobiles, qui honores in aeternum agitant. Sed eorum arrogantia, faſtu, luxu, prodigalitate, certoque vitiorum concentu, et docta quadam inſipientia et turpitudinis elegantia adornatur, ita ut[314] vitia, quorum ſingula ſeorſim ſpectata, quia tum

ma-

maxime eminent, foeda et turpia ſunt, honeſta, et decora imperitis et ignaris videantur. Nihil praeterea in vulgo modicum; terrere, niſi paveant; nam libertas, et ſervitium haud facile miſcentur. Denique quod plebi nulla veritas, neque judicium ſit, mirum non eſt, quando praecipua imperii negotia clam ipſa agitantur, et non niſi ex paucis, quae celari nequeunt, conjecturam facit. Judicium enim ſuſpendere rara eſt virtus. Velle igitur clam civibus omnia agere et ne de iiſdem prava judicia ferant, neque ut res omnes ſiniſtre interpretentur, ſumma eſt inſcitia. Nam ſi plebs ſeſe temperare, et de rebus parum cognitis judicium ſuſpendere, vel ex paucis praecognitis recte de rebus judicare poſſet, dignior ſane eſſet, ut regeret, quam ut regeretur. Sed, uti diximus, natura omnibus eadem eſt; ſuperbiunt omnes dominatione: terrent, niſi paveant, et ubique veritas plerumque infringitur ab infenſis, vel obnoxiis; praeſertim ubi unus, vel pauci dominantur, qui non jus, aut verum in cognitionibus, ſed magnitudinem opum ſpectant.

§. XXVIII. Milites deinde ſtipendiarii, militari ſcilicet diſciplinae aſſueti, algoris et inediae patientes, civium turbam contemnere ſolent, utpote ad expugnationes, vel aperto Marte dimicandum longe inferiorem. Sed quod imperium ea de cauſa infelicius ſit, aut minus conſtans, nullus cui mens ſana eſt, affirmabit. Sed contra unusquiſque aequus rerum aeſtimator illud imperium omnium conſtantius eſſe non negabit, quod parta tantum tueri, nec aliena appetere poteſt, quodque propterea bellum omnibus modis declinare, et pacem tueri ſummo ſtudio conatur.

§. XXIX. Caeterum fateor hujus imperii conſilia celari vix poſſe. Sed unusquiſque mecum

etiam fatebitur multo ſatius eſſe, ut recta imperii conſilia hoſtibus pateant, quam ut prava tyrannorum arcana clam civibus habeantur. Qui imperii negotia ſecreto agitare poſſunt, idem abſolute in poteſtate habent, et ut hoſti in bello, ita civibus in pace inſidiantur. Quod ſilentium imperio ſaepe ex uſu ſit, negare nemo poteſt; ſed quod abſque eodem idem imperium ſubſiſtere nequeat, nemo unquam probabit. At contra Rempublicam alicui [315] abſolute credere, et ſimul libertatem obtinere, fieri nequaquam poteſt; atque adeo inſcitia eſt, parvum damnum ſummo malo vitare velle. Verum eorum, qui ſibi imperium abſolutum concupiſcunt, haec unica fuit cantilena, civitatis omnino intereſſe, ut ipſius negotia ſecreto agitentur, et alia hujuſmodi, quae quanto magis utilitatis imagine teguntur, tanto ad infenſius ſervitium erumpunt.

§. XXX. Denique quamvis nullum, quod ſciam, imperium his omnibus, quas diximus, conditionibus inſtitutum fuerit, poterimus tamen ipſa etiam experientia oſtendere, hanc Monarchici imperii formam optimam eſſe, ſi cauſas conſervationis cujuscunque imperii non barbari, et ejuſdem everſionis conſiderare velimus. Sed hoc non ſine magno lectoris taedio hic facere poſſem; attamen unum exemplum, quod memoria dignum videtur, ſilentio praeterire nolo; nempe Arragonenſium imperium, qui ſingulari erga ſuos reges fide affecti, et pari conſtantia regni inſtituta inviolata ſervaverunt. Nam hi ſimulatque ſervile Maurorum jugum a cervicibus dejecerant, Regem ſibi eligere ſtatuerunt; quibus autem conditionibus non ſatis inter eoſdem conveniebat, et hac de cauſa ſummum Pontificem Romanum de ea re conſulere conſtituerunt. Hic, Chriſti profecto vicarium hac in re ſe gerens, eos caſtigavit, quod non ſatis Hebraeorum exem-

exemplo moniti Regem adeo obſirmato animo petere voluerint; ſed ſi ſententiam mutare nollent, ſuaſit, ne Regem eligerent, niſi inſtitutis prius ritibus ſatis aequis et ingenio gentis conſentaneis, et apprime ut ſupremum aliquod Concilium crearent, quod regibus, ut Lacedaemoniorum Ephori, opponeretur, et jus abſolutum haberet lites dirimendi, quae inter Regem et cives orirentur. Hoc igitur conſilium ſequuti, jura, quae ipſis omnium aequiſſima viſa ſunt, inſtituerunt, quorum ſummus interpres, et conſequenter ſupremus judex non Rex, ſed Concilium eſſet, quod ſeptendecim vocant, et cujus praeſes Juſtitiá appellatur. Hic igitur Juſtitia et hi ſeptendecim nullis ſuffragiis, ſed ſorte ad vitam electi, jus abſolutum habent omnes ſententias in civem quemcunque ab aliis Conciliis tam Politicis, quam Eccleſiaſticis, vel ab ipſo Rege latas revocandi et damnandi, ita ut quilibet [316] civis jus haberet ipſum etiam Regem coram hoc judicio vocandi. Praeterea olim jus etiam habuerunt Regem eligendi, et poteſtate privandi; ſed multis poſt elapſis annis Rex Don Pedro, qui dicitur Pugio, ambiendo, largiendo, pollicitando, omniumque officiorum genere tandem effecit, ut hoc jus reſcinderetur, (quod ſimulac obtinuit, manum pugione coram omnibus amputavit, vel, quod facilius crediderim, laeſit, addens, non ſine ſanguinis Regii impendio licere ſubditis Regem eligere) ea tamen conditione: *ut potuerint et poſſint arma capere contra vim quamcunque, qua aliquis imperium ingredi in ipſorum damnum velit, imo contra ipſum Regem et principem futurum haeredem, ſi hoc modo (imperium) ingrediatur.* Qua ſane conditione praecedens illud jus non tam aboleverunt, quam correxerunt. Nam ut Art. 5. et 6. Cap. 4. oſtendimus, Rex non jure civili ſed jure belli dominandi potentia privari poteſt, vel ipſius vim vi ſolummodo repellere ſubditis licet. Praeter hanc

hanc alias ſtipulati ſunt conditiones, quae ad noſtrum ſcopum non faciunt. His ritibus ex omnium ſententia inſtructi incredibili temporis ſpatio inviolati manſerunt, pari ſemper ſide Regum erga ſubditos, ac ſubditorum erga Regem. Sed poſtquam regnum Caſtellae Ferdinando, qui omnium primus Catholicus nuncupatus fuit, haereditate ceſſit, incepit haec Arragoneſium libertas Caſtellanis eſſe inviſa, qui propterea ipſum Ferdinandum ſuadere non ceſſabant, ut jura illa reſcinderet. At ille, nondum imperio abſoluto aſſuetus, nihil tentare auſus, Conſiliariis haec reſpondit: *praeterquam quod Arragonenſium Regnum iis, quas noverant, conditionibus acceperit, quodque eaſdem ſervare ſanctiſſime juraverit, et praeterquam quod inhumanum ſit fidem datam ſolvere, ſe in animum induxiſſe, ſuum Regnum ſtabile fore, quamdiu ſecuritatis ratio non major Regi, quam ſubditis eſſet, ita ut nec Rex ſubditis, nec contra ſubditi Regi praeponderarent; nam ſi alterutra pars potentior evadat, pars debilior non tantum priſtinam aequalitatem recuperare, ſed dolore accepti damni in alteram contra referre conabitur, unde vel alterutrius, vel utriuſque ruina ſequeretur.* Quae ſane ſapientia verba non ſatis mirari poſſem, ſi prolata fuiſſent a Rege, qui ſervis, non liberis hominibus imperare conſueviſſet. Retinuerunt igitur Arragonenſes poſt [317] Ferdinandum libertatem, non jam jure, ſed Regum potentiorum gratia uſque ad Philippum ſecundum, qui eoſdem feliciori quidem fato, ſed non minori ſaevitia, quam Confoederatorum Provincias oppreſſit. Et quamvis Philippus tertius omnia in integrum reſtituiſſe videatur; Arragonenſes tamen, quorum plerique cupidine potentioribus aſſentandi, (nam inſcitia eſt contra ſtimulos calces mittere) et reliqui metu territi, nihil praeter libertatis ſpecioſa vocabula et inanes ritus retinuerunt.

§. XXXI.

§. XXXI. Concludimus itaque multitudinem ſatis amplam libertatem ſub Rège ſervare poſſe, modo efficiat, ut Regis potentia ſola ipſius multitudinis potentia determinetur, et ipſius multitudinis praeſidio ſervetur. Atque haec unica fuit Regula, quam in jaciendis imperii Monarchici fundamentis ſequutus ſum.

CAPUT VIII.

Quod imperium Ariſtocraticum magno Patriciorum numero conſtare debet; de ejus praeſtantia; et quod ad abſolutum magis, quam Monarchicum accedat, et hac de cauſa Libertati conſervandae aptius ſit.

§. I. Huc uſque de Imperio Monarchico. Qua autem ratione Ariſtocraticum inſtituendum ſit, ut permanere poſſit, hic jam dicemus. Ariſtocraticum imperium illud eſſe diximus, quod non unus, ſed quidam ex multitudine ſelecti tenent, quos inpoſterum Patricios appellabimus. Dico expreſſe, *quod quidam ſelecti tenent.* Nam haec praecipua eſt differentia inter hoc et Democraticum imperium, quod ſcilicet in Imperio Ariſtocratico gubernandi jus a ſola electione pendeat, in Democratico autem maxime a jure quodam innato, vel fortuna adepto; (ut ſuo loco dicemus) atque adeo, tametſi imperii alicujus integra multitudo in numerum Patriciorum recipiatur, modo illud jus haereditarium non ſit, nec lege aliqua communi ad alios deſcendat, imperium tamen Ariſtocraticum omnino erit, quandoquidem nulli, niſi expreſſe electi, in numerum Patriciorum recipiuntur. [318] At ſi hi duo tantummodo fuerint, alter altero potioreſſe conabitur, et imperium facile, ob nimiam uniuscujuſque potentiam, in duas partes dividetur

et

et in tres, aut quatuor, aut quinque, ſi tres, aut quatuor, aut quinque id tenuerint. Sed partes eo debiliores erunt, quo in plures ipſum imperium delatum fuerit: ex quo ſequitur, in imperio Ariſtocratico, ut ſtabile ſit, ad minimum Patriciorum numerum determinandum, neceſſario habendam eſſe rationem magnitudinis ipſius imperii.

§. II. Ponatur itaque pro mediocris imperii magnitudine ſatis eſſe, ut centum optimi viri dentur, in quos ſumma imperii poteſtas delata ſit, et quibus conſequenter jus competat, Collegas Patricios eligendi, quando eorum aliquis vita exceſſit. Hi ſane omni modo conabuntur, ut eorum liberi, vel qui iis ſanguine proximi ſunt, ſibi ſuccedant: unde ſumma imperii poteſtas ſemper penes eos erit, quos fortuna Patriciis liberos aut conſanguineos dedit. Et quia ex centum hominibus, qui fortunae cauſa ad honores aſcendunt, vix tres reperiuntur, qui arte et Conſilio pollent vigentque, fiet ergo, ut imperii poteſtas non penes centum, ſed penes duos tantummodo, aut tres ſit, qui animi virtute pollent, quique facile omnia ad ſe trahent, et unuſquiſque more humanae cupidinis viam ad Monarchiam ſternere poterit: atque adeo, ſi recte calculum ineamus, neceſſe eſt, ut ſumma poteſtas imperii, cujus magnitudinis ratio centum optimatum ad minimum exigit, in quinquies mille ad minimum Patricios deferatur. Hac enim ratione nunquam deerit, quin centum reperiantur animi virtute excellentes, poſito ſcilicet quod ex quinquaginta, qui honores ambiunt, eoſque adipiſcuntur, unus ſemper reperiatur optimis non inferior, praeter alios, qui optimorum virtutes aemulantur, quique propterea digni etiam ſunt, qui regant.

§. III.

§. III. Solent frequentius Patricii cives eſſe unius urbis, quae caput totius imperii eſt, ita ut Civitas ſive Reſpublica ex eadem habeat vocabulum, ut olim Romana, hodie Veneta, Genuenſis, etc. At Hollandorum Reſpublica nomen ex integra Provincia habet, ex quo oritur, ut hujus imperii ſubditi majori libertate gaudeant. Jam [319] antequam fundamenta, quibus hoc imperium Ariſtocraticum niti debet, determinare poſſimus, notanda eſt differentia inter imperium, quod in unum, et in id, quod in ſatis magnum Concilium transfertur, quae ſane permagna eſt. Nam primo unius hominis potentia integro imperio ſuſtinendo (*ut Art. 5. Cap. 6. diximus*) longe impar eſt, quod ſine manifeſto aliquo abſurdo de Concilio ſatis magno enunciare nemo poteſt: qui enim Concilium ſatis magnum eſſe affirmat, ſimul negat idem imperio ſuſtinendo eſſe impar. Rex igitur Conſiliariis omnino indiget, Concilium autem hujuſmodi minime. Deinde Reges mortales ſunt, Concilia contra aeterna: atque adeo imperii potentia, quae ſemel in Concilium ſatis magnum translata eſt, nunquam ad multitudinem redit, quod in imperio Monarchico locum non habet, ut Art. 25. Cap. praeced. oſtendimus. Tertio Regis imperium vel ob ejus pueritiam, aegritudinem, ſenectutem, vel aliis de cauſis ſaepe precarium eſt; hujusmodi autem Concilii potentia econtra una, eademque ſemper manet. Quarto unius hominis voluntas varia admodum, et inconſtans eſt: et hac de cauſa imperii Monarchici omne quidem jus eſt Regis explicata voluntas: (*ut in Art. 1. Cap. praeced. diximus*) at non omnis Regis voluntas jus eſſe debet, quod de voluntate Concilii ſatis magni dici nequit. Nam quandoquidem ipſum Concilium (*ut modo oſtendimus*) nullis Conſiliariis indiget, debet neceſſario omnis ejus explicata voluntas jus eſſe. Ac proinde concludimus, imperium, quod in Concilium ſatis ma-

magnum transfertur, abſolutum eſſe, vel ad abſolutum maxime accedere. Nam ſi quod imperium abſolutum datur, illud revera eſt, quod integra multitudo tenet.

§. IV. Attamen quatenus hoc imperium Ariſtocraticum nunquam (*ut modo oſtenſum*) ad multitudinem redit, nec ulla in eo multitudini conſultatio; ſed abſolute omnis ejusdem Concilii voluntas jus eſt. Debet omnino ut abſolutum conſiderari, et conſequenter ejus fundamenta ſola ejuſdem Concilii voluntate et judicio niti debent; non autem multitudinis vigilantia, quandoquidem ipſa tam a conſiliis, quam ſuffragiis ferendis arcetur. Cauſa igitur, cur in praxi imperium abſolutum non ſit, nulla alia eſſe poteſt, quam [32c] quia multitudo imperantibus formidoloſa eſt, quae propterea aliquam ſibi libertatem obtinet, quam, ſi non expreſſa lege, tacite tamen ſibi vendicat, obtinetque.

§. V. Apparet itaque hujus imperii conditionem optimam fore, ſi ita inſtitutum fuerit, ut ad abſolutum maxime accedat, hoc eſt, ut multitudo, quantum fieri poteſt, minus timenda ſit, nullamque libertatem obtineat, niſi quae ex ipſius imperii conſtitutione ipſi neceſſario tribui debet, quaeque adeo non tam multitudinis, quam totius imperii jus ſit, quod ſoli Optimates ut ſuum vendicant, conſervantque; hoc enim modo praxis cum theoria maxime conveniet, ut ex Art. praeced. patet, et per ſe etiam manifeſtum eſt: nam dubitare non poſſumus, imperium eo minus penes Patricios eſſe, quo plura ſibi plebs jura vindicat, qualia ſolent in inferiori Germania opificum Collegia, *Gilden* vulgo dicta, habere.

§. VI. Neque hinc, quod ſcilicet imperium in Concilium abſolute delatum eſt, ullum ab eodem

inſcu-

infenfi fervitii periculum plebi metuendum. Nam Concilii adeo magni voluntas, non tam a libidine, quam a ratione determinari poteft; quippe homines ex malo affectu diverfi trahuntur, nec una veluti mente duci poffunt, nifi quatenus honefta appetunt, vel faltem quae fpeciem honefti habent.

§. VII. In determinandis igitur imperii Ariftocratici fundamentis apprime obfervandum eft, ut eadem fola voluntate et potentia fupremi ejufdem Concilii nitantur, ita ut ipfum Concilium, quantum fieri poteft, fui juris fit, nullumque a multitudine periculum habeat. Ad haec fundamenta, quae fcilicet fola fupremi Concilii voluntate et potentia nitantur, determinandum, fundamenta pacis, quae imperii Monarchici propria, et ab hoc imperio aliena funt, videamus. Nam fi his alia aequipollentia fundamenta imperio Ariftocratico idonea fubftituerimus, et reliqua, ut jam jacta funt, reliquerimus, omnes abfque dubio feditionum caufae fublatae erunt, vel faltem hoc imperium non minus fecurum, quam Monarchicum; fed contra eo magis fecurum, et ipfius conditio eo melior erit, quo magis quam Monarchicum abfque pacis et libertatis detrimento (*vid. Art.* 3. *et* 6. *hujus Cap.*) ad abfolutum accedit; nam quo jus fummae poteftatis majus eft, eo imperii forma cum rationis dictamine magis convenit, (*per. Art.* 5. *Cap.* 3.) et confequenter paci, et libertati confervandae aptior eft. Percurramus igitur, quae Cap. 6. Art. 9. diximus, ut illa, quae ab hoc aliena funt, rejiciamus, et quae ei congrua funt, videamus.

§. VIII. Quod primo neceffe fit, urbem unam, aut plures condere et munire, nemo dubitare poteft. Sed illa praecipue munienda eft, quae totius

totius imperii eſt caput, et praeterea illae, quae in limitibus imperii ſunt. Illa enim, quae totius imperii caput eſt, juſque ſummum habet, omnibus potentior eſſe debet. Caeterum in hoc imperio ſuperfluum omnino eſt, ut incolae omnes in familias dividantur.

§. IX. Ad militiam quod attinet; quoniam in hoc imperio non inter omnes, ſed tantum inter Patricios aequalitas quaerenda eſt, et praecipue Patriciorum potentia major eſt, quam plebis; certum eſt, ad leges, ſeu jura fundamentalia hujus imperii non pertinere, ut militia ex ullis aliis, quam ex ſubditis, formetur. Sed hoc apprime neceſſe eſt, ut nullus in Patriciorum numerum recipiatur, niſi qui artem militarem recte noverit. Subditos autem extra militiam eſſe, ut quidam volunt, inſcitia ſane eſt. Nam praeterquam quod militiae ſtipendium, quod ſubditis ſolvitur, in ipſo regno manet, cum contra id, quod militi extraneo ſolvitur, omne pereat; accedit, quod maximum imperii robur debilitaretur. Nam certum eſt, illos ſingulari animi virtute certare, qui pro aris et focis certant. Unde etiam apparet, illos etiam non minus errare, qui belli duces, tribunos, centuriones etc. ex ſolis Patriciis eligendos ſtatuunt. Nam qua virtute ii milites certabunt, quibus omnis gloriae, et honores adipiſcendi ſpes adimitur. Verum contra legem ſtabilire, ne Patriciis militem extraneum liceat conducere, quando res poſtulat, vel ad ſui defenſionem et ſeditiones coercendas, vel ob alias quaſcunque cauſas, praeterquam quod inconſultum eſt, repugnaret etiam ſummo Patriciorum juri, de quo vide Art. 3. 4. et 5. huj. Cap. Caeterum unius exercitus vel totius militiae dux in bello tantummodo, et ex ſolis Patriciis eligendus, qui annum ad ſummum imperium habeat, nec continuari in imperio, nec poſtea eligi poſſit; [322]

quod jus cum in Monarchico, tum maxime in hoc imperio neceſſarium eſt. Nam, quamvis multo facilius, ut ſupra jam diximus, imperium ex uno in alium, quam ex libero Concilio in unum hominem transferri poſſit; fit tamen ſaepe, ut Patricii a ſuis Ducibus opprimantur, idque multo majori Reipublicae damno; quippe quando Monarcha e medio tollitur, non imperii, ſed tantummodo Tyranni mutatio fit. At in imperio Ariſtocratico fieri id nequit abſque everſione imperii et maximorum virorum clade. Cujus rei funeſtiſſima exempla Roma dedit. Caeterum ratio, cur in imperio Monarchico diximus, quod Militia ſine ſtipendio ſervire debeat, locum in hujusmodi imperio non habet. Nam, quandoquidem ſubditi tam a Conſiliis, quam ſuffragiis ferendis arcentur, perinde ac peregrini cenſendi ſunt, qui propterea non iniquiore conditione, ac peregrini, ad militandum conducendi ſunt. Neque hic periculum eſt, ut a Concilio prae reliquis agnoſcantur. Quinimo ne unusquiſque ſuorum factorum iniquus, ut fit, aeſtimator ſit, conſultius eſt, ut Patricii certum praemium militibus pro ſervitio decernant.

§. X. Praeterea hac etiam de cauſa, quod omnes praeter Patricios peregrini ſunt, fieri non poteſt abſque totius imperii periculo, ut agri, et domus, et omne ſolum publici juris maneant, et ut incolis annuo pretio locentur. Nam ſubditi, qui nullam in imperio partem habent, facile omnes in adverſis urbes deſererent, ſi bona, quae poſſident, portare quo vellent, liceret. Quare agri, et fundi hujus imperii ſubditis non locandi, ſed vendendi ſunt, ea tamen conditione, ut etiam ex annuo proventu partem aliquotam ſingulis annis numerent, etc. ut in Hollandia fit.

§. XI

§. XI. His consideratis, ad fundamenta, quibus supremum Concilium niti et firmari debet, pergo. Hujus Concilii membra in mediocri imperio quinque circiter millia esse debere ostendimus Art. 2. hujus Cap. atque adeo ratio quaerenda est, qua fiat, ne paulatim ad pauciores deveniat imperium; sed contra, ut pro ratione incrementi ipsius imperii eorum augeatur numerus; deinde ut inter [323] Patricios aequalitas, quantum fieri potest, servetur; ut praeterea in Conciliis celeris detur expeditio; ut communi bono consulatur; et denique ut Patriciorum seu Concilii major sit, quam multitudinis, potentia; sed ita, ut nihil inde multitudo detrimenti patiatur.

§. XII. Ad primum autem obtinendum maxima oritur difficultas ex invidia. Sunt enim homines, ut diximus, natura hostes, ita ut, quamvis legibus copulentur adstringanturque, retineant tamen naturam. Atque hinc fieri existimo, ut imperia Democratica in Aristocratica, et haec tandem in Monarchica mutentur. Nam plane mihi persuadeo, pleraque Aristocratica imperia, Democratica prius fuisse, quod scilicet quaedam multitudo novas sedes quaerens, iis inventis et cultis, imperandi aequale jus integra retinuit, quia nemo imperium alteri dat volens. Sed, quamvis eorum unusquisque aequum esse censeat, ut idem jus, quod alteri in ipsum est, ipsi etiam in alterum sit, iniquum tamen esse putat, ut peregrinis, qui ad ipsos confluunt, aequale cum ipsis jus sit in imperio, quod sibi labore quaesierant, et sui sanguinis impendio occupaverant. Quod nec ipsi peregrini renuunt, qui nimirum non ad imperandum, sed ad res suas privatas curandum eo migrant, et satis sibi concedi putant, si modo ipsis libertas concedatur res suas cum securitate agendi. Sed interim multitudo ex peregrinorum confluentia augetur,

getur, qui paulatim illius gentis mores induunt, donec demum nulla alia diverſitate dignoſcuntur, quam hoc ſolo, quod adipiſcendorum honorum jure careant; et dum horum numerus quotidie creſcit, civium contra multis de cauſis minuitur. Quippe ſaepe familiae extinguuntur; alii ob ſcelera excluſi, et plerique ob rei domeſticae anguſtiam Rempublicam negligunt, dum interea potentiores nihil ſtudeant, quam ſoli regnare; et ſic paulatim imperium ad paucos, et tandem ob factionem ad unum redigitur. Atque his alias cauſas, quae hujusmodi imperia deſtruunt, adjungere poſſemus; ſed, quia ſatis nota ſunt, iiſdem ſuperſedeo, et leges, quibus hoc imperium, de quo agimus, conſervari debet, ordine jam oſtendam.

§. XIII. Primaria hujus imperii Lex eſſe debet, qua determinatur ratio numeri Patriciorum [324] ad multitudinem. Ratio enim (*per Art.* 1. *hujus Cap.*) inter hanc, et illos habenda eſt, ita ut pro incremento multitudinis Patriciorum numerus augeatur. Atque haec (*per illa quae Art.* 2. *hujus Cap. diximus*) debet eſſe circiter ut 1. ad 50, hoc eſt, ut inaequalitas numeri Patriciorum ad multitudinem nunquam major ſit. Nam (*per Art.* 1. *hujus Cap.*) ſervata imperii forma, numerus Patriciorum multo major eſſe poteſt numero multitudinis. Sed in ſola eorum paucitate periculum eſt. Qua autem ratione cavendum ſit, ut haec lex inviolata ſervetur, ſuo loco mox oſtendam.

§. XIV. Patricii ex quibuſdam tantummodo familiis aliquibus in locis eliguntur. Sed hoc expreſſo jure ſtatuere perniciofum eſt. Nam, praeterquam quod familiae ſaepe extinguuntur, et quod nunquam reliquae abſque ignominia excluduntur, accedit, quod hujus imperii formae repugnat, ut patricia dignitas haereditaria ſit (*per Art.* 1. *hujus Cap.*)

Cap.). Sed imperium hac ratione Democraticum potius videtur, quale in Art. 12. hujus Cap. deſcripſimus, quod ſcilicet pauciſſimi tenent cives. Attamen contra cavere, ne Patricii filios ſuos et conſanguineos eligant, et conſequenter ne imperandi jus in quibuſdam familiis maneat, impoſſibile eſt, imo abſurdum, ut Art. 39. hujus Cap. oſtendam. Verum, modo id nullo expreſſo jure obtineant, nec reliqui (qui ſcilicet in imperio nati ſunt, et patrio ſermone utuntur, nec uxorem peregrinam habent, nec infames ſunt, nec ſerviunt, nec denique ſervili aliquo officio vitam ſuſtentant; inter quos etiam Oenopolae et Cereviſiarii numerandi ſunt) excludantur, retinebitur nihilominus imperii forma, et ratio inter Patricios et multitudinem ſervari ſemper poterit.

§. XV. Quod ſi praeterea lege ſtatuatur, ut nulli juniores eligantur, nunquam fiet, ut paucae familiae jus imperandi retineant; atque adeo lege ſtatuendum, ut nullus, niſi qui ad annum aetatis trigeſimum pervenit, in catalogum eligendorum referri poſſit.

§. XVI. Tertio deinde ſtatuendum eſt, ut Patricii omnes in quodam urbis loco ſtatutis certis temporibus congregari debeant, et qui, niſi morbo, aut publico aliquo negotio impeditus, Concilio non interfuerit, ſenſibili aliqua pecuniae [325] poena mulctetur. Nam ni hoc fieret, plurimi ob rei domeſticae curam publicam negligerent.

§. XVII. Hujus Concilii officium ſit leges condere et abrogare, Collegas Patricios, et omnes imperii miniſtros eligere. Non enim fieri poteſt, ut is, qui ſupremum jus habet, ut hoc Concilium habere ſtatuimus, alicui poteſtatem det leges condendi et abrogandi, quin ſimul jure ſuo cedat,

cedat, et in illum id transferat, cui illam potestatem dedit; quippe, qui vel uno solo die potestatem habet leges condendi et abrogandi, ille totam imperii formam mutare potest. At quotidiana imperii negotia aliis ad tempus secundum constituta jura administranda tradere, retento supremo suo jure, potest. Praeterea, si imperii ministri ab alio, quam ab hoc Concilio eligerentur, tum hujus Concilii membra pupilli potius, quam Patricii, appellandi essent.

§. XVIII. Hinc concilio solent quidam Rectorem seu Principem creare, vel ad vitam, ut Veneti, vel ad tempus, ut Genuenses; sed tanta cum cautione, ut satis appareat, id non sine magno imperii periculo fieri. Et sane dubitare non possumus, quin imperium hac ratione ad Monarchicum accedat, et quantum ex eorum historiis conjicere possumus, nulla alia de causa id factum est, quam quia ante constituta haec Concilia sub Rectore vel Duce, veluti sub Rege, fuerant; atque adeo Rectoris creatio Gentis quidem, sed non imperii Aristocratici absolute considerati, requisitum necessarium est.

§. XIX. Attamen, quia summa hujus imperii potestas penes universum hoc Concilium, non autem penes unumquodque ejusdem membrum est; (nam alias coetus esset inordinatae multitudinis) necesse ergo est, ut Patricii omnes Legibus ita adstringantur, ut unum veluti corpus, quod una regitur mente, componant. At leges per se solae invalidae sunt et facile franguntur, ubi earum vindices ii ipsi sunt, qui peccare possunt, quique soli exemplum ex supplicio capere debent et collegas ea de causa punire, ut suum appetitum ejusdem supplicii metu franent, quod magnum est absurdum; atque adeo medium quaerendum est, quo

quo ſupremi hujus Concilii ordo, et imperii jura inviolata ſerventur, ita tamen, ut inter Patricios aequalitas, quanta dari poteſt, ſit.

§. XX. Cum autem ex uno Rectore [326] vel Principe, qui etiam in Conciliis ſuffragium ferre poteſt, magna neceſſario oriri debeat inaequalitas, praeſertim ob potentiam, quae ipſi neceſſario concedi debet, ut ſuo officio ſecurius fungi poſſit; nihil ergo, ſi omnia recte perpendamus, communi ſaluti utilius inſtitui poteſt, quam quod huic ſupremo Concilio aliud ſubordinetur ex quibusdam Patriciis, quorum officium ſolummodo ſit obſervare, ut imperii jura, quae Concilia et imperii Miniſtros concernunt, inviolata ſerventur, qui propterea poteſtatem habeant delinquentem quemcunque imperii Miniſtrum, qui ſcilicet contra jura, quae ipſius miniſterium concernunt, peccavit, coram ſuo judicio vocandi et ſecundum conſtituta jura damnandi; atque hos impoſterum Syndicos appellabimus.

§. XXI. Atque hi ad vitam eligendi ſunt. Nam ſi ad tempus eligerentur, ita ut poſtea ad alia imperii officia vocari poſſint, in abſurdum, quod Art. 19. hujus Cap. modo oſtendimus, incideremus. Sed, ne longa admodum dominatione nimirum ſuperbiant, nulli ad hoc miniſterium eligendi ſunt, niſi qui ad annum aetatis ſexageſimum, aut ultra pervenerunt, et Senatorio officio (de quo infra) functi ſunt.

§. XXII. Horum praeterea numerum facile determinabimus, ſi conſideremus hos Syndicos ad Patricios ſeſe habere, ut omnes ſimul Patricii ad multitudinem, quam regere nequeunt, ſi juſto numero pauciores ſunt; ac proinde Syndicorum numerus ad Patriciorum numerum debet

bet eſſe, ut horum numerus ad numerum multitudinis, hoc eſt, (*per Art.* 13. *hujus Cap.*) ut 1. ad 50.

§. XXIII. Praeterea ut hoc Concilium ſecure ſuo officio fungi poſſit, militiae pars aliqua eidem decernenda eſt, cui imperare, quid velit, poſſit.

XXIV. Syndicis, vel cuicunque ſtatus miniſtro ſtipendium nullum, ſed emolumenta decernenda ſunt talia, ut non poſſint, ſine magno ſuo damno Rempublicam prave adminiſtrare. Nam, quod hujus imperii miniſtris aequum ſit, vocationis praemium decerni, dubitare non poſſumus, quia major hujus imperii pars plebs eſt, cujus ſecuritati Patricii invigilant, dum ipſa, nullam reipublicae, ſed tantum privatae curam habet. Verum quia contra nemo (*ut Art.* 4. *Cap.* 7. *diximus*) alterius cau-
[327] ſam defendit, niſi quatenus rem ſuam eo ipſo ſtabilire credit, res neceſſario ita ordinandae ſunt, ut miniſtri, qui Reipublicae curam habent, tum maxime ſibi conſulant, cum maxime communi bono invigilant.

§. XXV. Syndicis igitur, quorum officium, uti diximus, eſt obſervare, ut imperii jura inviolata ſerventur, haec emolumenta decernenda ſunt, videlicet ut unusquiſque Paterfamilias, qui in aliquo imperii loco habitat, quotannis nummum parvi valoris, nempe argenti unciae quartam partem ſolvere teneatur Syndicis, ut inde numerum inhabitantium cognoſcere poſſint, atque adeo obſervare, quotam ejus partem Patricii efficiant. Deinde ut unusquiſque Patricius tyro, ut electus eſt, Syndicis numerare debeat ſummam aliquam magnam, ex. gr. viginti, aut viginti quinque argenti libras. Praeterea pecunia illa, qua abſentes Patricii (qui ſcilicet convocato Concilio non interfuerunt) condem-

demnantur, Syndicis etiam decernenda eſt, et inſuper ut pars bonorum delinquentium Miniſtrorum, qui eorum judicio ſtare tenentur, et qui certa pecuniae ſumma mulctantur, vel quorum bona proſcribuntur, iiſdem dedicetur, non quidem omnibus, ſed iis tantummodo, qui quotidie ſedent, et quorum officium eſt Syndicorum Concilium convocare, de quibus vide Art. 28. hujus Cap. Ut autem Syndicorum Concilium ſuo ſemper numero conſtet, ante omnia in ſupremo Concilio, ſolito tempore convocato, de eo quaeſtio habenda eſt. Quod ſi a Syndicis neglectum fuerit, ut tum ei, qui Senatui (de quo mox erit nobis dicendi locus) praeeſt, ſupremum Concilium ea de re monere incumbat, et a Syndicorum praeſide ſilentii habiti cauſam exigere, et, quid de ea ſupremi Concilii ſententia ſit, inquirere. Quod ſi is etiam tacuerit, ut cauſa ab eo, qui ſupremo judicio praeeſt, vel eo etiam tacente ab alio quocunque Patricio ſuſcipiatur, qui tam a Syndicorum, quam Senatus, et Judicum praeſide ſilentii rationem exigat. Denique ut lex illa, qua juniores ſecluduntur, ſtricte etiam obſervetur, ſtatuendum eſt, ut omnes, qui ad annum aetatis trigeſimum pervenerunt, quique expreſſo jure a Regimine non ſecluduntur, ſuum nomen in catalogo coram Syndicis inſcribi curent, et accepti honoris ſignum quoddam, ſtatuto [328] aliquo pretio, ab iiſdem accipere, ut ipſius liceat certum ornatum, iis tantummodo conceſſum, induere, quo dignoſcantur et in honore a reliquis habeantur; et interim jure conſtitutum ſit, ut in electionibus nulli Patricio quenquam nominare liceat, niſi cujus nomen in communi catalogo inſcriptum eſt, idque ſub gravi poena. Et praeterea ne cuiquam liceat officium ſive munus, ad quod ſubeundum eligitur, recuſare. Denique, ut omnia abſolute fundamentalia imperii jura aeterna ſint, ſtatuendum eſt, ſi quis in Supremo Concilio

cilio quaeſtionem de jure aliquo fundamentali mo-
verit, utpote de prolonganda alicujus Ducis ex-
ercitus dominatione, vel de numero Patriciorum
minuendo, et ſimilibus, ut reus Majeſtatis ſit, et
non tantum mortis damnetur, ejusque bona pro-
ſcribantur, ſed ut ſupplicii aliquod ſignum in aeter-
nam rei memoriam in publico emineat. Ad reli-
qua vero communia imperii jura ſtabiliendum ſuffi-
cit, ſi modo ſtatuatur, ut Lex nulla abrogari, nec
nova condi poſſit, niſi prius Syndicorum Concili-
um, et deinde ſupremi Concilii tres quartae, aut
quatuor quintae partes in eo convenerint.

§. XXVI. Jus praeterea, ſupremum Concilium
convocandi resque decernendas in eodem propo-
nendi penes Syndicos ſit, quibus etiam primus lo-
cus in Concilio concedatur; ſed ſine jure ſuffragii.
Verum, antequam ſedeant, jurare debent per ſalu-
tem ſupremi illius Concilii perque libertatem pu-
blicam, ſe ſummo ſtudio conaturos, ut jura patria
inviolata ſerventur et communi bono conſulatur;
quo facto res proponendas ordine aperiant per
miniſtrum, qui ipſis a Secretis eſt.

§. XXVII. Ut autem in decernendo, et in
eligendis imperii miniſtris omnibus Patriciis aequa
ſit poteſtas, et celeris expeditio in omnibus detur,
omnino probandus eſt ordo, quem Veneti obſer-
vent, qui ſcilicet ad nominandos imperii miniſtros
aliquot e Concilio ſorte eligunt, et ab his ordine
miniſtris eligendis nominatis, unusquiſque Patri-
cius ſententiam ſuam, qua propoſitum miniſtrum
eligendum probat, vel reprobat, indicat calculis,
ita ut poſtea ignoretur, quiſnam hujus, aut illius
ſententiae fuerit auctor: quo fit non tantum, ut omi-
[329] nium Patriciorum in decernendo auctoritas
aequalis ſit, et ut negotia cito expediantur; ſed
etiam ut unusquiſque abſolutam libertatem, quod
in

in conciliis apprime neceſſarium eſt, habeat, ſuam ſententiam abſque ullo invidiae periculo proferendi.

§. XXVIII. In Syndicorum etiam, et reliquis Conciliis idem ordo obſervandus eſt, ut ſcilicet ſuffragia calculis ferantur. Jus autem Syndicorum Concilium convocandi resque in eodem decernendas proponendi penes eorundem praeſidem eſſe oportet, qui cum aliis decem aut pluribus Syndicis quotidie ſedeat, ad plebis de miniſtris querelas et ſecretas accuſationes audiendum, et accuſatores ſi res poſtulat, aſſervandos, et Concilium convocandum, etiam ante conſtitutum tempus, quo congregari ſolet, ſi in mora periculum eſſe eorum aliquis judicaverit. At hic praeſes, et qui cum ipſo quotidie congregantur, a ſupremo Concilio eligi, et quidem ex Syndicorum numero debent, non quidem ad vitam, ſed in ſex menſes, nec continuari, niſi poſt tres, aut quatuor annos. Atque his, ut ſupra diximus, proſcripta bona, et pecuniarum mulctae, vel eorum pars aliqua decernenda eſt. Reliqua quae Syndicos ſpectant ſuis in locis dicemus.

§. XXIX. Secundum Concilium, quod ſupremo ſubordinandum eſt, Senatum appellabimus, cujus officium ſit publica negotia agere, ex. gr. imperii jura promulgare, urbium munimenta ſecundum jura ordinare, diplomata militiae dare, tributa ſubditis imponere, eaque collocare, externis legatis reſpondere, et, quo legati mittendi ſunt, decernere; ſed ipſos legatos eligere ſupremi Concilii officium ſit. Nam id apprime obſervandum eſt, ne Patricius ad aliquod imperii miniſterium vocari poſſit, niſi ab ipſo ſupremo Concilio, ne ipſi Patricii Senatus gratiam aucupari ſtudeant. Deinde illa omnia ad ſupremum Concilium deferenda ſunt,

ſunt, quae praeſentem rerum ſtatum aliqua ratione mutant, uti ſunt belli et pacis decreta; quare Senatus decreta de bello et pace ut rata ſint, ſupremi Concilii auctoritate firmanda ſunt: et hac de cauſa judicarem, ad ſolum ſupremum Concilium, non ad Senatum pertinere, nova tributa imponere.

§. XXX. Ad Senatorum numerum determinandum haec conſideranda veniunt: primo ut omni-
[330] bus Patriciis ſpes aeque magna ſit, ordinem Senatorium recipiendi; deinde ut nihilominus iidem Senatores, quorum tempus, in quod electi fuerant, elapſum eſt, non magno poſt intervallo continuari poſſint, ut ſic imperium a viris peritis et expertis ſemper regatur, et denique ut inter Senatores plures reperiantur ſapientia et virtute clari. Ad has autem omnes conditiones obtinendas, nihil aliud excogitari poteſt, quam quod lege inſtitutum ſit, ut nullus, niſi qui ad annum aetatis quinquageſimum pervenit, in ordinem Senatorium recipiatur, et ut quadringenti, hoc eſt, ut Patriciorum una circiter duodecima pars in annum eligatur, quo elapſo poſt biennium iidem continuari iterum poſſint; hoc namque modo ſemper Patriciorum una circiter duodecima pars, brevibus tantummodo interpoſitis intervallis, munus Senatorium ſubibit; qui ſane numerus una cum illo, quem Syndici conficiunt, non multum ſuperabitur a numero Patriciorum, qui annum aetatis quinquageſimum attigerunt, atque adeo omnibus Patriciis magna ſemper erit ſpes, Senatorum aut Syndicorum ordinem adipiſcendi; et nihilominus iidem Patricii, interpoſitis tantummodo, uti diximus, brevibus intervallis, Senatorium ordinem ſemper tenebunt, et (*per illa quae Art. 2. hujus Cap. diximus*) nunquam in Senatu deerunt viri praeſtantiſſimi, qui conſilio et arte pollent. Et, quia haec lex frangi

non poteſt abſque magna multorum Patriciorum invidia, nulla alia cautione, ut valida ſemper ſit, opus eſt, quam ut unusquiſque Patricius, qui eo, quo diximus, aetatis pervenit, Syndicis ejus rei teſtimonium oſtendat, qui ipſius nomen in catalogum eorum, qui Senatoriis muneribus adipiſcendis deſtinantur, reponent et in ſupremo Concilio legent, ut locum in hoc ſupremo Concilio ſimilibus dicatum, et qui Senatorum loco proximus ſit cum reliquis ejuſdem ordinis occupet.

§. XXXI. Senatorum emolumenta talia eſſe debent, ut iis major utilitas ex pace, quam ex bello ſit; atque adeo ex mercibus, quae ex imperio in alias regiones, vel quae ex aliis regionibus in imperium portantur, una centeſima, aut quinquageſima pars ipſis decernatur. Nam dubitare non poſſumus, quin hac ratione pacem, quantum po- [331]
terunt, tuebuntur, et bellum nunquam protrahere ſtudebunt. Nec ab hoc vectigali ſolvendo ipſi Senatores, ſi eorum aliqui mercatores fuerint, immunes eſſe debent: nam talis immunitas non ſine magna commercii jactura concedi poteſt, quod neminem ignorare credo. Porro contra ſtatuendum lege eſt, ut Senator, vel qui Senatoris officio functus eſt, nullo militiae munere fungi poſſit, et praeterea ut nullum ducem, vel praetorem, quos tempore belli tantummodo exercitui praebendos diximus Art. 9. hujus Capitis, renunciare liceat ex iis, quorum Pater vel avus Senator eſt, vel Senatoriam dignitatem intra biennium habuit. Nec dubitare poſſumus, quin Patricii, qui extra Senatum ſunt, haec jura ſumma vi defendant; atque adeo fiet, ut Senatoribus majus ſemper emolumentum ex pace, quam ex bello ſit, qui propterea bellum nunquam, niſi ſumma imperii neceſſitate cogente, ſuadebunt. At objici nobis poteſt, quod hac ratione, ſi ſcilicet Syndicis, et Senatoribus adeo magna emolumenta

de-

decernenda ſunt, imperium Ariſtocraticum non minus oneroſum ſubditis erit, quam quodcunque Monarchicum. Sed, praeterquam quod Regiae aulae majores ſumptus requirunt, quae tamen ad pacem tutandam non praebentur, et quod pax nunquam nimis caro pretio emi poſſit; accedit primo, quod id omne, quod in Monarchico imperio in unum, aut paucos, in hoc in plurimos confertur. Deinde Reges eorumque miniſtri onera imperii cum ſubditis non ferunt, quod in hoc contra accidit; nam Patricii, qui ſemper ex ditioribus eliguntur, maximam partem Reip. conferunt. Denique imperii Monarchici onera non tam ex Regiis ſumptibus, quam ex ejusdem arcanis oriuntur. Onera enim imperii, quae pacis et libertatis tutandae cauſa civibus imponuntur, quamvis magna ſint, ſuſtinentur tamen, et pacis utilitate feruntur. Quae gens unquam tot, tamque gravia vectigalia pendere debuit, ut Hollandica? atque haec non tantum non exhauſta, quin contra opibus adeo potens fuit, ut ejus fortunam omnes inviderent. Si itaque imperii Monarchici onera pacis cauſa imponerentur, cives non premerent; ſed, uti dixi, ex hujusmodi imperii arcanis fit, ut ſubditi oneri ſuccumbant. Nempe quia Regum virtus magis in bello, quam in pace [332] valet, et quod ii, qui ſoli regnare volunt, ſummopere conari debent, ut ſubditos inopes habeant; ut jam alia taceam, quae prudentiſſimus Belga V. H. olim notavit, quia ad meum inſtitutum, quod ſolummodo eſt imperii cujuscunque optimum ſtatum deſcribere, non ſpectant.

§. XXXII. In Senatu aliqui ex Syndicis, a ſupremo Concilio electis, ſedere debent; ſed ſine ſuffragii jure: nempe ut obſervent, num jura, quae illud Concilium ſpectant, recte ſerventur, et ut ſupremum Concilium convocari curent, quando ex Senatu ad ipſum ſupremum Concilium aliquid deferen-

ferendum eſt. Nam jus ſupremum hoc concilium convocandi reſque in eo decernendas proponendi penes Syndicos, ut jam diximus, eſt. Sed, antequam de ſimilibus ſuffragia colligantur, qui Senatui tum praeſidet, rerum ſtatum, et quaenam de re propoſita ipſius Senatus ſit ſententia, et quibus de cauſis, docebit, quo facto, ſuffragia ſolito ordine colligenda erunt.

§. XXXIII. Integer Senatus non quotidie, ſed, ut omnia magna Concilia, ſtatuto quodam tempore congregari debet. Sed quia interim imperii negotia exercenda ſunt, opus eſt ergo, ut Senatorum aliqua pars eligatur, quae dimiſſo Senatu ejus vicem ſuppleat, cujus officium ſit, ipſum Senatum, quando eo opus eſt, convocare, ejuſque decreta de Republica exſequi, Epiſtolas Senatui ſupremoque Concilio ſcriptas legere, et denique de rebus in Senatu proponendis conſulere. Sed, ut haec omnia, et univerſi hujus Concilii ordo facilius concipiatur, rem totam accuratius deſcribam.

§. XXXIV. Senatores in annum, ut jam diximus, eligendi, in quatuor, aut ſex ordines dividendi ſunt, quorum primus primis tribus, vel duobus menſibus in Senatu ſedeat, quibus elapſis, ſecundus ordo locum primi occupet, et ſic porro, ſervatis vicibus, unusquiſque ordo eodem temporis intervallo primum locum in Senatu teneat, ita ut, qui primis menſibus primus, is ſecundis ultimus ſit. Praeterea quot ordines, totidem Praeſides, totidemque eorundem Vicarii, qui ipſorum vicem, quando opus eſt, ſuppleant, eligendi ſunt, hoc eſt, ex quocunque ordine duo eligendi ſunt, quorum alter Praeſes, alter Vicarius ejuſdem ordinis ſit, et qui primi ordinis Praeſes eſt, primis etiam menſibus Senatui praeſideat, vel ſi abſit, ejus Vicarius [333] ipſius vicem gerat, et ſic porro reliqui, ſervato ut

ſupra

ſupra ordine. Deinde ex primo ordine aliqui ſorte, vel ſuffragio eligendi ſunt, qui cum Praeſide et Vicario, ejuſdem ordinis Senatus vicem, poſtquam dimiſſus eſt, ſuppleant; idque eodem temporis intervallo, quo idem eorum ordo primum locum in Senatu tenet: quippe eo elapſo ex ſecundo ordine totidem iterum ſorte, vel ſuffragio eligendi ſunt, qui cum ſuo Praeſide et Vicario primi ordinis locum occupent, vicemque Senatus ſuppleant; et ſic porro reliqui, nec opus eſt, ut horum electio, quos ſcilicet ſorte, vel ſuffragio ſingulis tribus, vel duobus menſibus eligendos dixi, et quos impoſterum Conſules appellabimus, a ſupremo Concilio fiat. Nam ratio, quam in Art. 29. hujus Cap. dedimus, locum hic non habet, et multo minus illa Art. 17. Sufficiet igitur, ſi a Senatu et Syndicis, qui praeſentes adſunt, eligantur.

§. XXXV. Horum autem numerum determinare non ita accurate poſſum. At tamen hoc certum eſt, plures eſſe debere, quam ut facile corrumpi poſſint: nam, tametſi de Rep. nihil ſoli decernant, poſſunt tamen Senatum protrahere, vel quod peſſimum eſſet, ipſum deludere proponendo illa, quae nullius, et illa reticendo, quae majoris momenti eſſent: ut jam taceam, quod ſi nimis pauci eſſent, ſola unius aut alterius abſentia moram publicis negotiis adferre poſſet. Sed, quoniam contra hi Conſules ideo creantur, quia magna Concilia publicis negotiis quotidie vacare nequeunt, medium neceſſario hic quaerendum eſt; et defectus numeri temporis brevitate ſupplendus. Atque adeo, ſi modo triginta, aut circiter, in duos, aut tres menſes eligantur, plures erunt, quam ut hoc brevi tempore corrumpi poſſint, et hac de cauſa etiam monui, ut ii, qui in eorum locum ſuccedunt, nullo modo eligendi ſint, niſi eo tempore, quo ipſi ſuccedunt, et alii diſcedunt.

§. XXXVI.

§. XXXVI. Horum praeterea officium eſſe diximus, Senatum, quando eorum aliqui, licet pauci ſint, opus eſſe judicaverint, convocare, resque in eodem decernendas proponere, Senatum dimittere, ejuſque de negotiis publicis decreta exequi. Quo autem id ſieri ordine debeat, ne res inutilibus quaeſtionibus diu protrahantur, paucis jam di- [334]
cam. Nempe Conſules de re in Senatu proponenda, et, quid factu opus ſit, conſulant, et, ſi de eo omnibus una fuerit mens, tum convocato Senatu, et quaeſtione ordine expoſita, quaenam eorum ſit ſententia, doceant, nec alterius ſententia exſpectata ſuffragia ordine colligant. Sed ſi Conſules plures, quam unam ſententiam foverint, tum in Senatu illa de quaeſtione propoſita ſententia prior dicenda erit, quae a majori Conſulum numero defendebatur, et ſi eadem a majori Senatus et Conſulum parte non fuerit probata, ſed quod numerus dubitantium, et negantium ſimul major fuerit, quod ex calculis, ut jam monuimus, conſtare debet, tum alteram ſententiam, quae pauciora, quam prior, habuerit inter Conſules ſuffragia, doceant, et ſic porro reliquas; quod ſi nulla a majori totius Senatus parte probata fuerit, Senatus in ſequentem diem, aut in tempus breve dimittendus, ut Conſules interim videant, num alia media, quae magis poſſint placere, queant invenire; quod ſi nulla alia invenerint, vel ſi, quae invenerint, Senatus major pars non probaverit, tum Senatoris cujusque ſententia audienda eſt, in quam ſi etiam major Senatus pars non iverit, tum de unaquaque ſententia iterum ſuffragia ferenda, et non tantum affirmantium, ut huc uſque factum, ſed dubitantium etiam, et negantium calculi numerandi ſunt, et ſi plures reperientur affirmantes, quam dubitantes, aut negantes, ut tum ſententia rata maneat, et contra irrita, ſi plures invenientur negantes, quam dubitantes, aut affirmantes; ſed ſi de omnibus ſententiis major dubitantium quam negantium, aut

affirmantium fuerit numerus, ut tum Syndicorum Concilium Senatui adjungatur, qui ſimul cum Senatoribus ſuffragia ferant, calculis ſolummodo affirmantibus, aut negantibus, omiſſis iis, qui animum ambiguum indicant. Circa res, quae ad ſupremum Concilium a Senatu deferuntur, idem ordo tenendus eſt. Haec de Senatu.

§. XXXVII. Ad forum quod attinet, ſive tribunal, non poteſt iiſdem fundamentis niti, quibus illud, quod ſub Monarcha eſt, ut illud in Cap. 6. Art. 26. et ſeq. deſcripſimus. Nam (*per Art.* 14. *hujus Cap.*) cum fundamentis hujus imperii non convenit, ut ulla ratio ſtirpium ſive familiarum habeatur. Deinde quia Judices ex ſolis Patri-
[235] ciis electi, metu quidem ſuccedentium Patriciorum contineri poſſent, ne in eorum aliquem iniquam aliquam ſententiam pronuncient, et forte ut neque eos ſecundum merita punire ſuſtineant; ſed contra in plebeios omnia auderent, et locupletes quotidie in praedam raperent. Scio hac de cauſa Genuenſium conſilium a multis probari, quod ſcilicet non ex Patriciis, ſed ex Peregrinis Judices eligant; ſed hoc mihi rem abſtracte conſideranti abſurde inſtitutum videtur, ut Peregrini, et non Patricii, ad Leges interpretandas vocentur. Nam quid aliud Judices ſunt, niſi Legum interpretes; quare mihi perſuadeo, Genuenſes in hoc etiam negotio magis ſuae gentis ingenium, quam ipſam hujus imperii naturam reſpexiſſe. Nobis igitur rem abſtracte conſiderantibus media excogitanda ſunt, quae cum hujus regiminis forma optime conveniunt.

§. XXXVIII. Sed ad Judicum numerum quod attinet, nullum ſingularem hujus ſtatus ratio exigit; ſed, ut in imperio Monarchico, ita etiam in hoc apprime obſervari debet, ut plures ſint, quam ut a viro privato corrumpi poſſint. Nam eorum offi-

officium folummodo eft providere, ne quifquam privatus alteri injuriam faciat; atque adeo quaeftiones inter privatos, tam Patricios, quam plebeios dirimere, et poenas delinquentibus, etiam ex Patriciis, Syndicis, et Senatoribus, quatenus contra jura, quibus omnes tenentur, deliquerunt, fumere. Caeterum quaeftiones, quae inter urbes, quae fub imperio funt, moveri poffunt, in fupremo Concilio dirimendae funt.

§. XXXIX. Temporis praeterea, in quod eligendi funt, ratio eft eadem in quocunque imperio, et etiam ut quotannis aliqua eorum pars cèdat; et denique, quamvis non opus fit, ut unusquifque ex diverfa fit familia, neceffe tamen eft, ne duo fanguine propinqui fimul in fubfelliis locum occupent; quod in reliquis Conciliis obfervandum eft, praeterquam in fupremo, in quo fufficit, fi modo in electionibus lege cautum fit, ne cuiquam propinquum nominare, nec de eo, fi ab alio nominatus fit, fuffragium ferre liceat, et praeterea ne ad imperii miniftrum quemcunque nominandum duo propinqui fortem ex urna tollant. Hoc, inquam fufficit [336] in Concilio, quod ex tam magno hominum numero componitur; et cui nulla fingularia emolumenta decernuntur. Atque adeo imperio inde nihil erit detrimenti, ut abfurdum fit, legem ferre, qua omnium Patriciorum propinqui a fupremo Concilio fecludantur, ut Art. 14. hujus Cap. diximus. Quod autem id abfurdum fit, patet. Nam jus illud ab ipfis Patriciis inftitui non poffet, quin eo ipfo omnes abfolute fuo jure eatenus cederent, ac proinde ejufdem juris vindices non ipfi Patricii, fed plebs effet; quod iis directe repugnat, quae in Art. 5. et 6. hujus Cap. oftendimus. Lex autem illa imperii, qua ftatuitur, ut una eademque ratio inter numerum Patriciorum et multitudinis fervetur, id maxime refpicit, ut Patriciorum jus et potentia con-

 fer-

ſervetur, ne ſcilicet pauciores ſint, quam ut multitudinem poſſint regere.

§. XL. Caeterum Judices a ſupremo Concilio ex ipſis Patriciis, hoc eſt, (*per Art.* 17. *hujus Cap.*) ex ipſis legum conditoribus eligendi ſunt, et ſententiae, quas tulerunt tam de rebus civilibus, quam criminalibus, ratae erunt, ſi ſervato ordine, et abſque partium ſtudio prolatae fuerint, de qua re Syndicis lege permiſſum erit cognoſcere, judicare et ſtatuere.

§. XLI. Judicum emolumenta eadem eſſe debent, quae Art. 29. Cap. 6. diximus; nempe ut ex unaquaque ſententia, quam de rebus civilibus tulerint, ab eo, qui cauſa cecidit, pro ratione totius ſummae partem aliquotam accipiant. At circa ſententias de rebus criminalibus haec ſola hic differentia ſit, ut bona ab ipſis proſcripta, et quaecunque ſumma, qua minora crimina mulctantur, ipſis ſolis deſignetur, ea tamen conditione, ut nunquam iis liceat quenquam tormentis cogere quidpiam confiteri, et hoc modo ſatis cautum erit, ne iniqui in plebeios ſint, et ne metus cauſa nimium Patriciis faveant. Nam, praeterquam quod hic metus ſola avaritia, eaque ſpecioſo juſtitiae nomine adumbrata, temperetur, accedit, quod plures ſint numero, et quod ſuffragia non palam, ſed calculis ferantur, ita ut ſi quis ob damnatam ſuam cauſam ſtomachetur, nihil tamen habeat, quod uni imputare poſſit. Porro ne iniquam, aut ſaltem ne abſurdam aliquam ſententiam pronuncient, et ne eorum quiſpiam dolo quicquam faciat, Syndicorum reve-[347]rentia prohibebit, praeterquam quod in tam magno Judicum numero unus ſemper aut alter reperietur, quem iniqui formident. Ad plebeios denique quod attinet, ſatis iis etiam cavebitur, ſi ad Syndicos iiſdem appellare liceat, quibus, uti dixi,

dixi, jure permiſſum ſit de Judicum rebus cognoſcere, judicare, et ſtatuere. Nam certum eſt, quod Syndici multorum Patriciorum odium vitare non poterunt, et plebi contra gratiſſimi ſemper erunt, cujus applauſum, quantum ipſi etiam poterunt, captare ſtudebunt. Quem in finem data occaſione non ommittent ſententias contra leges fori prolatas revocare, et quemcunque judicem examinare, et poenas ex iniquis ſumere; nihil enim hoc magis multitudinis animos movet. Nec obſtat, quod ſimilia exempla raro contingere poſſint; ſed contra maxime prodeſt. Nam, praeterquam quod illa Civitas prave conſtituta ſit, ubi quotidie exempla in delinquentes eduntur, (ut Cap. 5. Art. 2. oſtendimus) illa profecto rariſſima eſſe debent, fama quae maxime celebrantur.

§. XLII. Qui in urbes vel provincias Proconſules mittuntur, ex ordine Senatorio eligendi eſſent, quia Senatorum officium eſt de urbium munimentis, aerario, militia, etc. curam habere. Sed qui in regiones aliquantulum remotas mitterentur, Senatum frequentare non poſſent, et hac de cauſa ii tantummodo ex ipſo Senatu vocandi ſunt, qui urbibus in patrio ſolo conditis deſtinantur; at quos ad magis remota loca mittere volunt, ex iis eligendi ſunt, quorum aetas a Senatorio gradu non abeſt. Sed neque hac ratione paci totius imperii ſatis cautum fore exiſtimo, ſi nimirum urbes circumvicinae jure ſuffragii omnino prohibeantur, niſi adeo impotentes omnes ſint, ut palam contemni poſſint, quod ſane concipi nequit. Atque adeo neceſſe eſt, ut urbes circumvicinae jure Civitatis donentur, et ex unaquaque viginti, triginta, aut quadraginta (nam numerus pro magnitudine urbis major, aut minor eſſe debet) cives electi in numerum Patriciorum adſcribantur, ex quibus tres, quatuor, aut quinque quotannis eligi debent, qui ex Senatu ſint, et unus

ad

ad vitam Syndicus. Atque hi, qui ex Senatu ſunt, Proconſules in urbem, ex qua electi ſunt, mittantur una cum Syndico.

§. XLIII. Caeterum Judices, in unaquaque [338] urbe conſtituendi, ex Patriciis ejuſdem urbis eligendi ſunt. Sed de his non neceſſe judico prolixius agere, quia ad ſingularis hujus imperii fundamenta non pertinent.

§. XLIV. Qui in quocunque Concilio a Secretis ſunt, et alii ejuſmodi miniſtri, quia ſuffragii jus non habent, eligendi ſunt ex plebe. Sed, quia hi diuturna negotiorum tractatione maximam rerum agendarum notitiam habent, ſit ſaepe, ut eorum conſilio plus, quam par eſt, deferatur, et ut ſtatus totius imperii ab eorum directione maxime pendeat; quae res Hollandis exitio fuit. Nam id ſine magna multorum optimorum invidia fieri nequit. Et ſane dubitare non poſſumus, quin Senatus, cujus prudentia non a Senatorum, ſed ab adminiſtrorum conſilio derivatur, maxime ab inertibus frequentetur, et hujus imperii conditio non multo melior erit, quam imperii Monarchici, quod pauci Regis Conſiliarii regunt, de quo vide Cap. 6. Art. 5. 6. et 7. Verumenimvero imperium, prout recte, vel prave inſtitutum fuerit, eo minus, aut magis erit huic malo obnoxium. Nam imperii libertas, quae non ſatis firma habet fundamenta, nunquam ſine periculo defenditur; quod Patricii ne ſubeant, miniſtros gloriae cupidos ex plebe eligunt, qui poſtea vertentibus rebus, veluti hoſtiae, caeduntur ad placandam eorum iram, qui libertati inſidiantur. At ubi libertatis fundamenta ſatis firma ſunt, ibi Patricii ipſi ejuſdem tutandae gloriam ſibi expetunt, ſtudentque, ut rerum agendarum prudentia ab eorum tantummodo conſilio derivetur: quae duo in jaciendis hujus imperii fundamentis apprime obſer-

obſervavimus, nempe ut plebs tam a conſiliis, quam a ſuffragiis ferendis arceretur: (*vid. Art.* 3. *et* 4. *hujus Cap.*). Atque adeo ut ſuprema imperii poteſtas penes omnes Patricios; auctoritas autem penes Syndicos et Senatum, et jus denique Senatum convocandi, resque, ad communem ſalutem pertinentes, penes Conſules, ex ipſo Senatu electos, eſſet. Quod ſi praeterea ſtatuatur, ut qui a Secretis in Senatu, vel in aliis Conciliis eſt, in quatuor, aut quinque ad ſummum annos eligatur, atque ei ſecundus, qui a Secretis in idem tempus deſignatus ſit, adjungatur, qui interim laboris partem ferat; vel ſi in Senatu non unus, ſed plures a Secretis ſint, quorum alius his, alius aliis [339] negotiis detinetur, nunquam fiet, ut adminiſtrorum potentia alicujus ſit momenti.

§. XLV. Aerarii Tribuni ex plebe etiam eligendi ſunt, qui ejus rationem non tantum Senatui, ſed etiam Syndicis reddere teneantur.

§. XLVI. Ad Religionem quae ſpectant, ſatis prolixe oſtendimus in Tract. Theologico-Politico. Quaedam tamen tum omiſimus, de quibus ibi non erat agendi locus. Nempe quod omnes Patricii ejusdem Religionis, ſimpliciſſimae ſcilicet, et maxime Catholicae, qualem in eodem Tractatu deſcripſimus, eſſe debeant. Nam apprime cavendum eſt, ne ipſi Patricii in ſectas dividantur, et ne alii his, alii aliis plus faveant, et deinde, ne ſuperſtitione capti libertatem ſubditis dicendi ea, quae ſentiunt, adimere ſtudeant. Deinde quamvis unicuique libertas dicendi ea, quae ſentit, danda eſt, magni tamen conventus prohibendi ſunt. Atque adeo iis, qui alii Religioni addicti ſunt, concedendum quidem eſt, tot, quot velint, templa aedificare; ſed parva, et certae cujuſdam menſurae, et in locis aliquantulum ab invicem diſſitis. At templa, quae patriae Religioni

ligioni dicantur, multum refert, ut magna et ſumptuoſa ſint, et ut praecipuo ipſius cultui ſolis Patriciis vel Senatoribus manus admovere liceat, atque adeo ut ſolis Patriciis liceat baptizare, matrimonium conſecrare, manus imponere, et abſolute ut templorum veluti Sacerdotes, patriaeque Religionis vindices et interpretes agnoſcantur. Ad concionandum autem, et eccleſiae aerario, ejuſque quotidianis negotiis adminiſtrandis aliqui ex plebe ab ipſo Senatu eligendi ſunt, qui Senatus quaſi vicarii ſint, cui propterea rationem omnium reddere teneantur.

§. XLVII. Atque haec illa ſunt, quae hujus imperii fundamenta ſpectant; quibus pauca alia minus quidem principalia, ſed magni tamen momenti addam; nempe ut Patricii veſte quadam ſeu habitu ſingulari, quo dignoſcantur, incedant, et ut ſingulari quodam titulo ſalutentur, et unusquisque ex plebe iis loco cedat, et ſi aliquis Patricius bona ſua aliquo infortunio, quod vitari nequit, amiſerit, idque liquido docere poterit, ut in integrum ex publicis bonis reſtituatur. Sed ſi contra [340] conſtet, eundem largitate, faſtu, ludo, ſcortis, etc. eadem conſumpſiſſe, vel quod abſolute plus debet, quam eſt ſolvendo, ut dignitate cedat, et omni honore officioque indignus habeatur. Qui enim ſeipſum reſque ſuas privatas regere nequit, multo minus publicis conſulere poterit.

§. XLVIII. Quos lex jurare cogit, a perjurio multo magis cavebunt, ſi per ſalutem patriae et libertatem, perque ſupremum Concilium, quam ſi per Deum jurare jubeantur. Nam, qui per Deum jurat, privatum bonum interponit, cujus ille aeſtimator eſt: at qui jurejurando libertatem patriaeque ſalutem interponit, is per commune omnium bonum, cujus

cujus ille aeſtimator non eſt, jurat, et, ſi pejerat, eo ipſe ſe patriae hoſtem declarat.

§. XLIX. Academiae, quae ſumptibus Reip. fundantur, non tam ad ingenia colenda, quam ad eadem coërcenda inſtituuntur. Sed in libera Rep. tum ſcientiae et artes optime excolentur, ſi unicuique veniam petenti concedatur publice docere, idque ſuis ſumptibus, ſuaeque famae periculo. Sed haec, et ſimilia ad alium locum reſervo. Nam hic de iis ſolummodo agere conſtitueram, quae ad ſolum imperium Ariſtocraticum pertinent.

Caput IX.

§. I. Huc uſque hoc imperium conſideravimus, quatenus ab una ſola urbe, quae totius imperii caput eſt, nomen habet. Tempus jam eſt, ut de eo agamus, quod plures urbes tenent, quodque ego praecedenti praeferendum exiſtimo. Sed ut utriuſque differentiam et praeſtantiam noſcamus, ſingula praecedentis imperii fundamenta perluſtrabimus, et, quae ab hoc aliena ſunt, rejiciemus, et alia, quibus niti debeat, eorum loco jaciemus.

§. II. Urbes itaque, quae Civitatis jure gaudent, ita conditae et munitae eſſe debent, ut unaquaeque ſola ſine reliquis ſubſiſtere quidem non poſſit; ſed contra etiam, ut a reliquis deficere nequeat abſque magno totius imperii detrimento; hoc enim modo ſemper unitae manebunt. At quae ita conſtitutae ſunt, ut nec ſe conſervare, nec reliquis [341] formidini eſſe queant, eae ſane non ſui, ſed reliquarum juris abſolute ſunt.

§. III. Quae autem Art. 9. et 10. praec. Cap. oſtendimus, ex communi imperii Ariſtocratici natura

tura deducuntur, ut et ratio numeri Patriciorum ad numerum multitudinis, et qualis eorum aetas, et conditio esse debeat, qui Patricii sunt creandi, ita ut nulla circa haec oriri possit differentia, sive imperium una, sive plures urbes teneant. At supremi Concilii alia hic debet esse ratio. Nam, si quae imperii Urbs supremo huic Concilio congregando destinaretur, illa revera ipsius imperii caput esset; atque adeo vel vices servandae essent, vel talis locus huic Concilio esset designandus, qui Civitatis jus non habeat, quique ad omnes aeque pertineat. Sed tam hoc, quam illud, ut dictu facile, ita factu difficile est, ut scilicet tot hominum millia extra Urbes saepe ire, vel ut jam hoc, jam alio in loco convenire debeant.

§. IV. Verum ut recte, quid in hac re fieri oporteat, et qua ratione hujus imperii Concilia instituenda sint, ex ipsius natura et conditione concludere possimus, haec consideranda sunt, nempe quod unaquaequa Urbs tanto plus juris, quam vir privatus habeat, quanto viro privato potentior est (*per Art.* 4. *Cap.* 2.); et consequenter unaquaeque hujus imperii Urbs, (*vide Art.* 2. *hujus Cap.*) tantum juris intra moenia, seu suae jurisdictionis limites habeat, quantum potest. Deinde quod omnes urbes non ut confoederatae, sed ut unum imperium constituentes invicem sociatae et unitae sint; sed ita, ut unaquaeque urbs tanto plus juris in imperium, quam reliquae obtineat, quanto reliquis est potentior; nam qui inter inaequales aequalitatem quaerit, absurdum quid quaerit. Cives quidem aequales merito aestimantur, quia uniuscujusque potentia cum potentia totius imperii comparata nullius est considerationis. At urbis cujuscunque potentia magnam partem potentiae ipsius imperii constituit, et eo majorem, quo ipsa urbs major est; ac proinde omnes urbes aequales haberi nequeunt.

Sed

Sed ut uniuscujusque potentia, ita etiam ejusdem jus ex ipsius magnitudine aestimari debet. Vincula vero, quibus adstringi debent, ut unum imperium componant, apprime sunt (*per Art.* 1. *Cap.* 4.) [342] Senatus, et forum. Quomodo autem eae omnes his vinculis ita copulandae sint, ut earum tamen unaquaeque sui juris, quantum fieri potest, maneat, breviter hic ostendam.

§. V. Nempe uniuscujusque urbis Patricios, qui pro magnitudine urbis (*per Art.* 3. *hujus Cap.*) plures, aut pauciores esse debent, summum in suam urbem jus habere concipio, eosque in Concilio, quod illius urbis supremum est, summam habere potestatem urbem muniendi, ejusque moenia dilatandi, vectigalia imponendi, leges condendi et abrogandi, et omnia absolute agendi, quae ad suae urbis conservationem et incrementum necessaria esse judicant. Ad communia autem imperii negotia tractanda Senatus creandus est, iis omnino conditionibus, quas in praeced. Cap. diximus; ita ut inter hunc Senatum, et illum nulla alia sit differentia, quam quod hic authoritatem etiam habeat dirimendi quaestiones, quae inter urbes oriri possunt. Nam hoc in hoc imperio, cujus nulla urbs caput est, non potest, ut in illo, a supremo Concilio fieri (*vide Art.* 38. *praec. Cap.*).

§. VI. Caeterum in hoc imperio supremum Concilium convocandum non est, nisi opus sit ipsum imperium reformare, vel in arduo aliquo negotio, ad quod peragendum Senatores se impares esse credent, atque adeo raro admodum fiet, ut omnes Patricii in Concilium vocentur. Nam praecipuum supremi Concilii officium esse diximus (Art. 17. praec. Cap.) leges condere et abrogare, et deinde imperii ministros eligere. At leges, sive communia totius imperii jura, simulatque instituta sunt, immutari non

non debent. Quod si tamen tempus et occasio ferat, ut novum aliquod jus instituendum sit, aut jam statutum mutandum, potest prius de eodem quaestio in Senatu haberi, et postquam Senatus in eo convenerit, tum deinde legati ad urbes ab ipso Senatu mittantur, qui uniuscujusque urbis Patricios Senatus sententiam doceant, et si denique major urbium pars in sententiam Senatus iverit, ut tum ipsa rata maneat, alias irrita. Atque hic idem ordo in eligendis ducibus exercitus et legatis in alia regna mittendis, ut circa decreta de bello inferendo, et pacis conditionibus acceptandis, tene-[343] ri potest. Sed in reliquis imperii ministris eligendis, quia (ut in Art. 4. hujus Cap. ostendimus) unaquaeque urbs, quantum fieri potest, sui juris manere debet, et in imperio tanto plus juris obtinere, quanto reliquis est potentior, hic ordo necessario servandus est. Nempe, Senatores a Patriciis uniuscujusque urbis eligendi sunt; videlicet unius urbis Patricii in suo Concilio certum Senatorum numerum ex suis Civibus collegis eligent, qui ad numerum Patriciorum ejusdem urbis se habeat, (*vide Art.* 30. *praeced. Cap.*) ut 1 ad 12. Et quos primi, secundi, tertii, etc. ordinis esse volunt, designabunt; et sic reliquarum urbium Patricii pro magnitudine sui numeri plures paucioresve Senatores eligent, et in ordines distribuent, in quot Senatum dividendum esse diximus (*vid. Art.* 34. *praeced Cap.*): quo fiet, ut in unoquoque Senatorum ordine pro magnitudine cujuscunque urbis plures paucioresve ejusdem Senatores reperiantur. At ordinum praesides, eorumque Vicarii, quorum numerus minor est urbium numero, a Senatu ex Consulibus electis sorte eligendi sunt. In Judicibus praeterea supremis imperii eligendis idem ordo retinendus est, scilicet ut uniuscujusque urbis Patricii ex suis collegis pro magnitudine sui numeri plures aut pauciores Judices eligant. Atque adeo fiet, ut

ut unaquaeque urbs in eligendis miniſtris ſui juris, quantum fieri poteſt, ſit, et ut unaquaeque quo potentior eſt, eo etiam plus juris tam in Senatu, quam in foro obtineat; poſito ſcilicet, quod Senatus et fori ordo in decernendis imperii rebus, et quaeſtionibus dirimendis talis omnino ſit, qualem Art. 33. et 34. praec. Cap. deſcripſimus.

§. VII. Cohortium deinde Duces, et militiae Tribuni e Patriciis etiam eligendi ſunt. Nam quia aequum eſt, ut unaquaeque urbs pro ratione ſuae magnitudinis certum militum numerum ad communem totius imperii ſecuritatem conducere teneatur, aequum etiam eſt, ut e Patriciis uniuscujuſque urbis pro numero legionum, quas alere tenentur, tot tribunos, duces, ſigniferos etc. eligere liceat, quot ad illam militiae partem, quam imperio ſuppeditant, ordinandam requiruntur.

§. VIII. Vectigalia nulla etiam a Senatu ſubditis imponenda; ſed ad ſumptus, qui ad ne- [344]
gotia publica peragenda ex Senatus decreto requiruntur, non ſubditi, ſed urbes ipſae ab ipſo Senatu ad cenſum vocandae ſunt, ita ut unaquaeque urbs pro ratione ſuae magnitudinis ſumptuum partem majorem, vel minorem ferre debeat; quam quidem partem ejuſdem urbis Patricii a ſuis Urbanis ea, qua velint, via exigent, eos ſcilicet vel ad cenſum trahendo, vel, quod multo aequius eſt, iiſdem vectigalia imponendo.

§. IX. Porro quamvis omnes hujus imperii urbes maritimae non ſint, nec Senatores ex ſolis urbibus maritimis vocentur, poſſunt tamen iiſdem eadem emolumenta decerni, quae Art. 31. praec. Cap. diximus; quem in finem pro imperii conſtitutione media excogitari poterunt, quibus urbes invicem arctius copulentur. Caeterum reliqua ad

Sena-

Senatum, et forum, et absolute ad universum imperium spectantia, quae in praec. Cap. tradidi, huic etiam imperio applicanda sunt. Atque adeo videmus, quod in imperio, quod plures urbes tenent, non necesse sit, supremo Concilio convocando certum tempus aut locum designare. At Senatui et foro locus dicandus est in pago, vel in urbe, quae suffragii jus non habet. Sed ad illa, quae ad singulas urbes spectant, revertor.

§. X. Ordo supremi Concilii unius urbis in eligendis urbis et imperii ministris, et in rebus decernendis idem ille, quem Art. 27. et 36. praec. Cap. tradidi, esse debet. Nam eadem hic, quam illic, est ratio. Deinde Syndicorum Concilium huic subordinandum est, quod ad urbis Concilium se habeat, ut illud Syndicorum praeced. Cap. ad Concilium totius imperii, et cujus officium intra limites jurisdictionis urbis idem etiam sit, iisdemque emolumentis gaudeat. Quod si urbs, et consequenter Patriciorum numerus adeo exiguus fuerit, ut non nisi unum, aut duos Syndicos creare possit, qui duo Concilium facere nequeunt, tum Syndicis in cognitionibus pro re nata Judices a supremo urbis Concilio designandi sunt, vel quaestio ad supremum Syndicorum Concilium deferenda. Nam ex unaquaque urbe aliqui etiam ex Syndicis in locum, ubi Senatus residet, mittendi sunt, qui prospiciant, ut jura universi imperii inviolata serventur, quique in Senatu absque jure suffragii sedeant.

§. XI. Urbium Consules a Patriciis etiam ejusdem urbis eligendi sunt, qui veluti Senatum [345] illius urbis constituant. Horum autem numerum determinare non possum, nec etiam necesse esse existimo; quandoquidem ejusdem urbis negotia, quae magni ponderis sunt, a supremo ejusdem Concilio, et, quae ad universum imperium spectant, a magno

magno Senatu peraguntur. Caeterum ſi pauci fuerint, neceſſe erit, ut in ſuo Concilio palam ſuffragia ferant, non autem calculis, ut in magnis Conciliis. In parvis enim Conciliis, ubi ſuffragia clam indicantur, qui aliquanto callidior eſt, facile cujusque ſuffragii auctorem noſcere, et minus attentiores multis modis eludere poteſt.

§. XII. In unaquaque praeterea urbe Judices a ſupremo ejuſdem Concilio conſtituendi ſunt, a quorum tamen ſententia ſupremum imperii judicium appellare liceat, praeterquam reo palam convicto, et confitenti debitori. Sed haec ulterius perſequi non eſt opus.

§. XIII. Supereſt igitur, ut de urbibus, quae ſui juris non ſunt, loquamur. Hae ſi in ipſa imperii provincia vel regione conditae, et earum incolae ejuſdem nationis et linguae ſint, debent neceſſario, ſicuti pagi, veluti urbium vicinarum partes cenſeri, ita ut earum unaquaeque ſub regimine hujus aut illius urbis, quae ſui juris eſt, eſſe debeat. Cujus rei ratio eſt, quod Patricii non a ſupremo hujus imperii, ſed a ſupremo uniuscujusque urbis Concilio eligantur, qui in unaquaque urbe pro numero incolarum intra limites jurisdictionis ejusdem urbis plures paucioresve ſunt (*per Art. 5. hujus Cap.*). Atque adeo neceſſe eſt, ut multitudo urbis, quae ſui juris non eſt, ad cenſum multitudinis alterius, quae ſui juris ſit, referatur, et ab ejus directione pendeat. At urbes jure belli captae, et quae imperio acceſſerunt, veluti imperii Sociae habendae, et beneficio victae obligandae, vel Coloniae, quae jure Civitatis gaudeant, eo mittendae, et gens alio ducenda, vel omnino delenda eſt.

§. XIV. Atque haec ſunt, quae ad hujus imperii fundamenta ſpectant. Quod autem ejus conditio

ditio melior ſit, quam illius, quod nomen ab una urbe ſola habet, hinc concludo, quod ſcilicet uniuscujuſque urbis Patricii, more humanae cupidinis ſuum jus tam in urbe, quam in Senatu retinere, et, ſi fieri poteſt, augere ſtudebunt; atque adeo, quantum poterunt, conabuntur multitudinem ad ſe trahere, et conſequenter imperium beneficiis magis, quam metu agitare, ſuumque numerum augere. [346] Quippe quo plures numero fuerint, eo plures (*per Art.* 16. *hujus Cap.*) ex ſuo Concilio Senatores eligent, et conſequenter (*per Art. eundem*) plus juris in imperio obtinebunt. Nec obſtat, quod, dum unaquaeque urbs ſibi conſulit, reliquisque invidet, ſaepius inter ſe diſcordent, et tempus diſputando conſumant. Nam, ſi, dum Romani deliberant, perit Saguntus; contra dum pauci ex ſolo ſuo affectu omnia decernunt, perit libertas communeque bonum; ſunt namque humana ingenia hebetiora, quam ut omnia ſtatim penetrare poſſint; ſed conſulendo, audiendo, et diſputando acuuntur, et, dum omnia tentant media, ea, quae volunt, tandem inveniunt, quae omnes probant, et de quibus nemo antea cogitaſſet. Quod ſi quis regerat, Hollandorum imperium non diu abſque Comite, vel Vicario, qui vicem Comitis ſuppleret, ſtetiſſe; hoc ſibi reſponſum habeat, quod Hollandi ad obtinendam libertatem ſatis ſibi putaverunt Comitem deſerere, et imperii corpus capite obtruncare, nec de eodem reformando cogitarunt; ſed omnia ejus membra, uti antea conſtituta fuerant, reliquerunt, ita ut Hollandiae comitatus ſine Comite, veluti corpus ſine capite, ipſumque imperium ſine nomine manſerit. Atque adeo minime mirum, quod ſubditi plerique ignoraverint, penes quos ſumma eſſet imperii poteſtas. Et quamvis hoc non eſſet, ii tamen, qui imperium revera tenebant, longe pauciores erant, quam ut multitudinem regere, et potentes adverſarios opprimere poſſent. Unde factum, ut hi ſaepe im-

impune iis insidiari, et tandem evertere potuerint. Subita itaque ejusdem Reipublicae eversio non ex eo orta est, quod tempus in deliberationibus inutiliter consumeretur, sed ex deformi ejusdem imperii statu, et paucitate regentium.

§. XV. Est praeterea hoc Aristocraticum imperium, quod plures urbes tenent, alteri praeferendum, quia non opus est, ut in praecedenti, cavere, ne universum supremum ejus Concilium subito impetu opprimatur, quandoquidem (*per Art. 9. hujus Cap.*) eidem convocando nullum tempus, nec locus designatur. Sunt praeterea potentes cives in hoc imperio minus timendi. Nam, ubi plures urbes libertate gaudent, non sufficit ei, qui viam ad imperium affectat, urbem unam occupare, ut imperium in reliquas obtineat. Et denique in hoc imperio [347] libertas pluribus communis. Nam ubi una sola urbs regnat, eatenus reliquarum bono consulitur, quatenus regnanti huic urbi expedit.

Caput X.

§. I. Imperii utriusque Aristocratici fundamentis explicatis et ostensis, superest ut inquiramus, an aliqua causa culpabili possint dissolvi, aut in aliam formam mutari. Primaria causa, unde hujusmodi imperia dissolvuntur, illa est, quam acutissimus Florentinus Disc. 1. lib. 3. in Tit. Livium observat, videlicet quod *imperio*, sicuti humano corpori, *quotidie aggregatur aliquid, quod quandoque indiget curatione*; atque adeo necesse esse, ait, ut aliquando aliquid accidat, quo imperium ad suum principium, quo stabiliri incepit, redigatur. Quod si intra debitum tempus non acciderit, vitia eo usque crescent, ut tolli nequeant, nisi cum ipso imperio. Atque hoc, inquit, vel casu contingere

 potest,

poteſt, vel conſilio, et prudentia legum, aut viri eximiae virtutis. Nec dubitare poſſumus, quin haec res maximi ſit ponderis, et quod, ubi huic incommodo proviſum non ſit, non poterit imperium ſua virtute, ſed ſola fortuna permanere, et contra, ubi huic malo remedium idoneum adhibitum fuerit, non poterit ipſum ſuo vitio, ſed ſolummodo inevitabili aliquo fato cadere, ut mox clarius docebimus. Primum quod huic malo remedium occurrebat, hoc fuit, ut ſcilicet ſingulis luſtris ſupremus aliquis Dictator in menſem unum, aut duos creetur, cui jus eſſet de Senatorum et cujuscunque miniſtri factis cognoſcendi, judicandi, et ſtatuendi, et conſequenter imperium ad ſuum principium reſtituendi. Sed qui imperii incommoda vitare ſtudet, remedia adhibere debet, quae cum imperii natura conveniant, et quae ex ipſius fundamentis deduci queant, alias in Scyllam incidet, cupiens vitare Charybdin. Eſt quidem hoc verum, quod omnes, tam qui regunt, quam qui reguntur, metu ſupplicii aut damni contineri debeant, ne impune, vel cum lucro peccare liceat; ſed contra certum etiam eſt, quod ſi hic metus bonis et malis hominibus communis fuerit, verſetur neceſſario imperium in ſummo periculo. Cum igitur Dictatoria poteſtas abſoluta ſit, non poteſt non eſſe omnibus formida-
[348] bilis, praeſertim ſi ſtatuto tempore, ut requiritur, Dictator crearetur, quia tum unusquiſque gloriae cupidus eum honorem ſummo ſtudio ambiret; et certum eſt, quod in pace non tam virtus quam opulentia ſpectatur, ita ut quo quiſque ſuperbior, eo facilius honores adipiſcatur. Et forte hac de cauſa Romani nullo conſtituto tempore, ſed fortuita quadam neceſſitate coacti Dictatorem facere conſueverant. At nihilominus tumor Dictatoris, ut Ciceronis verba referam, bonis injucundus fuit. Et ſane, quandoquidem haec Dictatoria poteſtas Regia abſolute eſt, poteſt non abſque magno Reip.

periculo

periculo imperium aliquando in Monarchicum mutari, tametſi in tempus, quantumvis breve, id fiat. Adde quod, ſi ad creandum Dictatorem nullum certum tempus deſignatum ſit, ratio tum nulla temporis intercedentis ab uno ad alium, quam maxime ſervandam eſſe diximus, haberetur, et quod res etiam vaga admodum eſſet, ut facile negligeretur. Niſi itaque haec Dictatoria poteſtas aeterna ſit et ſtabilis, quae ſervata imperii forma in unum deferri nequit, erit ea ipſa, et conſequenter Reip. ſalus et conſervatio admodum incerta.

§. II. At contra dubitare nequaquam poſſumus, (*per Art.* 3. *Cap.* 6.) quod ſi poſſit ſervata imperii forma Dictatoris gladius perpetuus, et malis tantummodo formidini eſſe, nunquam eousque vitia invaleſcere poterunt, ut tolli aut emendari nequeant. Ut igitur has omnes conditiones obtineamus, Syndicorum Concilium Concilio ſupremo ſubordinandum diximus, ut ſcilicet dictatorius ille gladius perpetuus eſſet, non penes perſonam aliquam naturalem, ſed civilem, cujus membra plura ſint, quam ut imperium inter ſe poſſint dividere, (*per Art.* 1. *et* 2. *praec. Cap.*) vel in ſcelere aliquo convenire: ad quod accedit, quod a reliquis imperii muneribus ſubeundis prohibeantur, quod militiae ſtipendia non ſolvant, et quod denique ejus aetatis ſint, ut praeſentia ac tuta, quam nova et periculoſa malint. Quare imperio nullum ab iis periculum, et conſequenter non bonis, ſed malis tantummodo formidini eſſe queunt, et revera erunt. Nam, ut ad ſcelera peragenda debiliores, ita ad malitiam coercendam potentiores ſunt. Nam praeterquam quod principiis obſtare poſſunt; (quia Concilium aeternum eſt) ſunt praeterea numero ſatis [349] magno, ut ſine invidiae timore potentem unum aut alterum accuſare et damnare audeant; praeſer-

tim quia ſuffragia calculis feruntur, et ſententia nomine totius Concilii pronunciatur.

§. III. At Romae plebis Tribuni perpetui etiam erant, verum impares, ut Scipionis alicujus potentiam premerent; et praeterea id, quod ſalutare eſſe judicabant, ad ipſum Senatum deferre debebant, a quo etiam ſaepe eludebantur, efficiendo ſcilicet, ut plebs ei magis faveret, quem ipſi Senatores minus timebant. Ad quod accedit, quod Tribunorum contra Patricios auctoritas plebis favore defenderetur, et quotiescunque ipſi plebem vocabant, ſeditionem potius movere, quam Concilium convocare viderentur. Quae ſane incommoda in imperio, quod in praecedd. duob. Capp. deſcripſimus, locum non habet.

§. IV, Verum enim vero haec Syndicorum auctoritas hoc ſolummodo praeſtare poterit, ut imperii forma ſervetur, atque adeo prohibere, ne leges infringantur, et ne cuiquam cum lucro peccare liceat; ſed nequaquam efficere poterit, ne vitia, quae lege prohiberi nequeunt, gliſcant, ut ſunt illa, in quae homines otio abundantes incidunt, et ex quibus imperii ruina non raro ſequitur. Homines enim in pace depoſito metu paulatim ex ferocibus barbaris civiles ſeu humani, et ex humanis molles et inertes fiunt, nec alius alium virtute, ſed faſtu et luxu excellere ſtudet; unde patrios mores faſtidire, alienos induere, hoc eſt, ſervire incipiunt.

§. V. Ad haec mala vitandum multi conati ſunt leges ſumptuarias condere; ſed fruſtra. Nam omnia jura, quae abſque ulla alterius injuria violari poſſunt, ludibrio habentur, et tantum abeſt, ut hominum cupiditates et libidinem fraenent, quin contra eaſdem intendant: nam nitimur in vetitum ſemper,

ſemper, cupimuſque negata. Nec unquam hominibus otioſis ingenium deeſt ad eludenda jura, quae inſtituuntur de rebus, quae abſolute prohiberi nequeunt, ut ſunt convivia, ludi, ornatus, et alia hujuſmodi, quorum tantummodo exceſſus malus, et ex uniuscujuſque fortuna aeſtimandus eſt, ita ut lege nulla univerſali determinari queat.

§. VI. Concludo itaque, communia illa pacis vitia, de quibus hic loquimur, nunquam directe, ſed indirecte prohibenda eſſe, talia ſcilicet imperii [35c] fundamenta jaciendo, quibus fiat, ut plerique, non quidem ſapienter vivere ſtudeant, (nam hoc impoſſibile eſt,) ſed ut iis ducantur affectibus, ex quibus Reip. major ſit utilitas. Atque adeo huic rei maxime ſtudendum, ut divites, ſi non parci, avari tamen ſint. Nam non dubium eſt, quin, ſi hic avaritiae affectus, qui univerſalis eſt et conſtans, gloriae cupidine foveatur, plerique rei ſuae ſine ignominia augendae ſummum ponant ſtudium, quo honores adipiſcantur, et ſummum dedecus vitent. Si itaque ad fundamenta utriuſque imperii Ariſtocratici, quae praeced. duobus Capp. explicui, attendamus, hoc ipſum ex iisdem ſequi videbimus. Numerus enim regentium in utroque adeo magnus eſt, ut divitum maximae parti aditus ad regimen pateat, et ad imperii honores adipiſcendos. Quod ſi praeterea (uti diximus Art. 47. Cap. 8.) ſtatuatur, ut Patricii, qui plus debent, quam ſunt ſolvendo, ordine Patricio deturbentur, et qui bona ſua infortunio perdiderunt, ut in integrum reſtituantur, non dubium eſt, quin omnes, quantum poterunt, conabuntur bona ſua conſervare. Peregrinos praeterea habitus nunquam concupiſcent, nec patrios faſtidient, ſi lege conſtituatur, ut Patricii, et qui honores ambiunt, ſingulari veſte dignoſcantur: de quo vide Art. 25. et 47. Cap. 8. Et praeter haec alia in quocunque imperio cum natura loci, et gentis ingenio conſentanea

exco-

excogitari poſſunt, et in eo apprime vigilari, ut ſubditi magis ſponte, quam lege coacti, ſuum officium faciant.

§. VIII. Nam imperium, quod nihil aliud proſpicit, quam ut homines metu ducantur, magis ſine vitiis erit, quam cum virtute. Sed homines ita ducendi ſunt, ut non duci, ſed ex ſuo ingenio et libero ſuo decreto vivere ſibi videantur; atque adeo ut ſolo libertatis amore, rei augendae ſtudio, ſpeque imperii honores adipiſcendi retineantur. Caeterum imagines, triumphi, et alia virtutis incitamenta magis ſervitutis, quam libertatis ſunt ſigna. Servis enim, non liberis virtutis praemia decernuntur. Fateor quidem homines his ſtimulis maxime incitari; ſed ut haec in initio viris magnis, ita poſtea creſcente invidia ignavis et opum magnitudine tumidis decernuntur, magna omnium bonorum indignatione. Deinde qui parentum triumphos et imagines oſtentant, injuriam ſibi fieri credunt, ni reliquis praeferantur. Denique, ut alia [351] taceam, hoc certum eſt, quod aequalitas, qua ſemel exuta communis libertas neceſſario perit, conſervari nullo modo poſſit, ſimulatque alicui Viro virtute claro ſingulares honores jure publico decernuntur.

§. IX. His poſitis, videamus jam, an hujusmodi imperia culpabili aliqua cauſa poſſint deſtrui. Verum, ſi quod imperium aeternum eſſe poteſt, illud neceſſario erit, cujus ſemel recte inſtituta jura inviolata manent. Anima enim imperii jura ſunt. His igitur ſervatis ſervatur neceſſario imperium. At jura invicta eſſe nequeunt, niſi et ratione et communi hominum affectu defendantur, alias ſi ſcilicet ſolo rationis auxilio nituntur, invalidae ſane ſunt, facileque vincuntur. um itaque utriuſque imperii Ariſtocratici jura fundamentalia cum ratione, et communi hominum affectu convenire oſtenderimus; poſſumus ergo affirmare, ſi quae

quae ulla imperia, haec neceſſario aeterna fore, vel nulla culpabili cauſa, ſed fato tantummodo alique inevitabili poſſe deſtrui.

§. X. At objici nobis adhuc poteſt, quod, quamvis imperii jura in praeced. oſtenſa ratione, et communi hominum affectu defendantur, poſſint nihilominus aliquando vinci. Nam nullus affectus eſt, qui aliquando a fortiori et contrario affectu non vincatur; timorem namque mortis a cupidine rei alienae ſaepe vinci videmus. Qui hoſtem metu territi fugiunt, nullo alterius rei metu detineri poſſunt; ſed ſeſe in flumina praecipitant, vel in ignem ruunt, ut hoſtium ferrum fugiant. Quantumvis igitur civitas recte ordinata, et jura optime inſtituta ſint, in maximis tamen imperii anguſtiis, quando omnes, ut fit, terrore quodam panico capiuntur, tum omnes id ſolum, quod praeſens metus ſuadet, nulla futuri, neque legum habita ratione, probant, omnium ora in Virum victoriis clarum vertuntur, eundemque legibus ſolvunt, atque ipſi imperium (peſſimo exemplo) continuant, totamque Rempublicam ipſius fidei committunt; quae res ſane Romani imperii exitii fuit cauſa. Sed ut huic Objectioni reſpondeam, dico primo, quod in recte conſtituta Republica ſimilis terror non oritur, niſi ex juſta cauſa; atque adeo is terror et confuſio ex eo orta nulli cauſae, quae prudentia humana vitari poterat, adſcribi poteſt. Deinde notandum, quod in Repub. qualem in praeced. deſcripſimus, fieri non [352] poteſt, (*per Art.* 9. *et* 25. *Cap.* 8.) ut unus, aut alter virtutis fama ita excellat, ut omnium ora in ſe vertat. Sed neceſſe eſt, ut plures habeat aemulos, quibus plures alii faveant. Quamvis itaque ex terrore confuſio aliqua in Republica oriatur, leges tamen fraudare atque aliquem contra jus ad imperium militare renunciare nemo poterit, quin ſtatim contentio aliorum petentium oriatur, quae ut dirimatur, neceſſe tandem erit ad ſemel ſtatuta, et ab

omni

omnibus probata jura recurrere, atque res imperii ſecundum leges latas ordinare. Poſſum igitur abſolute affirmare, cum imperium, quod una ſola Urbs, tum praecipue illud, quod plures Urbes tenent, aeternum eſſe, ſive nulla interna cauſa poſſe diſſolvi, aut in aliam formam mutari.

CAPUT XI.

§. I. Tranſeo tandem ad tertium, et omnino abſolutum imperium, quod Democraticum appellamus. Hujus ab Ariſtocratico differentiam in hoc potiſſimum conſiſtere diximus, quod in eo a ſola ſupremi Concilii voluntate, et libera Electione pendeat, ut hic, aut ille Patricius creëtur, ita ut nemo jus ſuffragii, et munera imperii ſubeundi haereditarium habeat, nemoque id jus ſibi poſcere jure poſſit, ut in hoc, de quo jam agimus, imperio fit. Nam omnes, qui ex parentibus civibus, vel qui in patrio illo ſolo nati, vel qui de Republica bene meriti ſunt, vel ob alias cauſas, ob quas Lex alicui jus civis dare jubet, ii, inquam, omnes jus ſuffragii in ſupremo Concilio, muneraque imperii ſubeunda jure ſibi poſcunt; nec denegare iis licet, niſi ob crimen, aut infamiam.

§. II. Si igitur jure inſtitutum ſit, ut Seniores tantummodo, qui ad certum aetatis annum pervenerunt, vel ut ſoli primogeniti, ſimulatque per aetatem licet, vel qui certam pecuniae ſummam Reipublicae contribuunt, jus ſuffragii in ſupremo Concilio et imperii negotia tractandi habeant, quamvis hac ratione fieri poſſet, ut ſupremum Concilium ex paucioribus civibus componeretur, quam illud imperii Ariſtocratici, de quo ſupra egimus, erunt nihilominus hujusmodi imperia Democratica appellanda, quoniam eorum cives, qui ad regendam Rempublicam deſtinantur, non a ſupremo Con-
[353] cilio, ut optimi, eliguntur, ſed lege ad id deſtinantur. Et, quamvis hac ratione hujusmodi imperia,

peria, ubi ſcilicet non qui optimi, ſed qui forte fortuna divites, vel qui primi nati ſunt, ad regimen deſtinantur, imperio Ariſtocratico cedere videantur, tamen ſi praxin, ſeu communem hominum conditionem ſpectemus, res eodem redibit. Nam Patriciis ii ſemper optimi videbuntur, qui divites, vel ipſis ſanguine proximi, vel amicitia conjuncti ſunt. Et ſane, ſi cum Patriciis ita comparatum eſſet, ut liberi ab omni affectu, et ſolo ſtudio publicae ſalutis ducti, collegas Patricios eligerent, nullum eſſet imperium cum Ariſtocratico comparandum. Sed rem contra omnino ſeſe habere, ſatis ſuperque ipſa experientia docuit, praeſertim in Oligarchiis, ubi Patriciorum voluntas ob defectum aemulantium maxime lege ſoluta eſt. Ibi enim ſtudio optimos a Concilio arcent Patricii, et eos ſibi ſocios in Concilio quaerunt, qui ab eorum ore pendent, ita ut in ſimili imperio multo infelicius res ejus ſeſe habeant, propterea quod Patriciorum Electio ab abſoluta quorundam, libera ſive omni lege ſoluta voluntate pendeat. Sed ad inceptum redeo.

§. III. Ex dictis in praeced. Art. patet, nos poſſe imperii Democratici diverſa genera concipere. Sed meum inſtitutum non eſt de unoquoque, ſed de eo ſolummodo agere, in quo omnes abſolute, qui ſolis legibus patriis tenentur, et praeterea ſui juris ſunt, honeſteque vivunt, jus ſuffragii in ſupremo Concilio habent, muneraque imperii ſubeundi. Dico expreſſe, qui *ſolis legibus patriis tenentur*, ut peregrinos ſecludam, qui ſub alterius imperio eſſe cenſentur. Addidi praeterea, *quod, praeterquam quod legibus imperii teneantur, in reliquis ſui juris ſint*, ut mulieres, et ſervos ſecluderem, qui in poteſtate virorum, et dominorum, ac etiam liberos et pupillos quamdiu ſub poteſtate parentum et tutorum ſunt. Dixi denique, *honeſteque vivunt*, ut ii apprime ſecluderentur, qui ob crimen, aut aliquod turpe vitae genus infames ſunt.

§. IV.

§. IV. Sed forſan rogabit aliquis, num foeminae ex natura, an ex inſtituto ſub poteſtate virorum ſint? Nam, ſi ex ſolo inſtituto id factum eſt, nulla ergo ratio nos coëgit foeminas a regimine ſecludere. Sed ſi ipſam experientiam conſulamus, id ex earum imbecillitate oriri videbimus. Nam nul-
[354] libi factum eſt, ut viri et foeminae ſimul regnarent, ſed ubicunque terrarum viri, et foeminae reperiuntur, ibi viros regnare, et foeminas regi videmus, et hac ratione utrumque ſexum concorditer vivere. Sed contra Amazonae, quas olim regnaſſe fama proditum eſt, viros in patrio ſolo morari non patiebantur, ſed foeminas tantummodo alebant, mares autem, quos pepererant, necabant. Quod ſi ex natura foeminae viris aequales eſſent, et animi fortitudine, et ingenio, in quo maxime humana potentia, et conſequenter jus conſiſtit, aeque pollerent, ſane inter tot tamque diverſas nationes quaedam reperirentur, ubi uterque ſexus pariter regeret, et aliae, ubi a foeminis viri regerentur atque ita educarentur, ut ingenio minus poſſent: quod cum nullibi factum ſit, affirmare omnino licet, foeminas ex natura non aequale cum viris habere jus; ſed eas viris neceſſario cedere, atque adeo fieri non poſſe, ut uterque ſexus pariter regat, et multo minus, ut viri a foeminis regantur. Quod ſi praeterea humanos affectus conſideremus, quod ſcilicet viri plerumque ex ſolo libidinis affectu foeminas ament, et earum ingenium et ſapientiam tanti aeſtiment, quantum ipſae pulchritudine pollent, et praeterea quod viri aegerrime ferant, ut foeminae, quas amant, aliis aliquo modo faveant, et id genus alia, levi negotio videbimus, non poſſe abſque magno pacis detrimento fieri, ut viri et foeminae pariter regant. Sed de his ſatis.

Reliqua deſiderantur.

TRACTATUS

DE

INTELLECTUS

EMENDATIONE,

et de via, qua optime in veram rerum Cognitionem dirigitur.

ADMONITIO

AD

LECTOREM.

Tractatus, quem de Intellectus Emendatione, etc. imperfectum hic tibi damus, Benevole Lector, jam multos ante annos ab Auctore fuit conscriptus. In animo semper habuit eum perficere. At, aliis negotiis praepeditus, et tandem morte abreptus, ad optatum finem perducere non potuit. Cum vero multa praeclara atque utilia contineat, quae Veritatis sincero indagatori non parum e re futura esse, haudquaquam dubitamus, te iis privare noluimus; et, ut etiam multa obscura, rudia adhuc et impolita, quae in eo hinc inde occurrunt, condonare non graveris, horum ne inscius esses, admonitum te quoque esse voluimus. Vale.

TRA-

Poſtquam me Experientia docuit, omnia, quae [357] in communi vita frequenter occurrunt, vana et futilia eſſe; cum viderem omnia, a quibus, et quae timebam, nihil neque boni, neque mali in ſe habere, niſi quatenus ab iis animus movebatur; conſtitui tandem inquirere, an aliquid daretur, quod verum bonum, et ſui communicabile eſſet, et a quo ſolo, rejectis caeteris omnibus, animus afficeretur; imo an aliquid daretur, quo invento et acquiſito, continua ac ſumma in aeternum fruerer laetitia. Dico, *me tandem conſtituiſſe*: primo enim intuitu inconſultum videbatur, propter rem tunc incertam certa amittere velle. Videbam nimirum commoda, quae ex honore, ac divitiis acquiruntur, et quod ab iis quaerendis cogebar abſtinere, ſi ſeriam rei alii et novae operam dare vellem: et ſi forte ſumma felicitas in iis eſſet ſita, perſpiciebam, me ea debere carere; ſi vero in iis non eſſet ſita, eiſque tantum darem operam, tum etiam ſumma carerem felicitate. Volvebam igitur animo, an forte eſſet poſſibile ad novum inſtitutum, aut ſaltem ad ipſius certitudinem pervenire, licet ordo et commune vitae meae inſtitutum non mutaretur, quod ſaepe fruſtra tentavi.

Nam

Nam quae plerumque in vita occurrunt, et apud homines, ut ex eorum operibus colligere licet, tanquam ſummum bonum aeſtimantur, ad haec tria rediguntur; divitias ſcilicet, honorem, atque libi-
[358] dinem. His tribus adeo diſtrahitur mens, ut minime poſſit de alio aliquo bono cogitare. Nam quod ad libidinem attinet, ea adeo ſuſpenditur animus, ac ſi in aliquo bono quieſceret; quo maxime impeditur, ne de alio cogitet; ſed poſt illius fruitionem ſumma ſequitur triſtitia, quae, ſi non ſuſpendit mentem, tamen perturbat et hebetat. Honores, ac divitias proſequendo non parum etiam diſtrahitur mens, praeſertim, ubi *) hae non niſi propter ſe quaeruntur, quia tum ſupponuntur ſummum eſſe bonum. Honore vero multo adhuc magis mens diſtrahitur: ſupponitur enim ſemper bonum eſſe per ſe, et tanquam finis ultimus, ad quem omnia diriguntur. Deinde in his non datur, ſicut in libidine, poenitentia; ſed quo plus utriuſque poſſidetur, eo magis augetur laetitia; et conſequenter magis ac magis incitamur ad utrumque augendum: ſi autem ſpe in aliquo cauſa fruſtremur, tum ſumma oritur triſtitia. Eſt denique honor magno impedimento, eo quod, ut ipſum aſſequamur, vita neceſſario ad captum hominum eſt dirigenda, fugiendo ſcilicet, quod vulgo fugiunt, et quaerendo, quod vulgo quaerunt homines.

Cum itaque viderem, haec omnia adeo obſtare, quo minus operam novo alicui inſtituto darem; imo adeo eſſe oppoſita, ut ab uno, aut altero neceſ-

*) *Potuiſſent haec latius, et diſtinctius explicari, diſtinguendo ſcilicet divitias, quae quaeruntur vel propter ſe, vel propter honorem, vel propter libidinem, vel propter valetudinem, et augmentum ſcientiarum et artium; ſed hoc ad ſuum locum reſervatur, quia hujus loci non eſt, haec adeo accurate inquirere.*

cessario esset abstinendum, cogebar inquirere, quid mihi esset utilius; nempe, ut dixi, videbar bonum certum pro incerto amittere velle. Sed postquam aliquantulum huic rei incubueram, inveni primo, si, hisce omissis, ad novum institutum accingerer, me bonum sua natura incertum, ut clare ex dictis possumus colligere, omissurum pro incerto, non quidem sua natura, (fixum enim bonum quaerebam) sed, tantum quoad ipsius consecutionem. Assidua autem meditatione eo perveni, ut viderem, quod tum, modo possim penitus deliberare, mala certa pro bono certo omitterem. Videbam enim me in summo versari periculo, et me cogi, remedium, [359] quamvis incertum, summis viribus quaerere; veluti aeger lethali morbo laborans, qui ubi mortem certam praevidet, ni adhibeatur remedium, illud ipsum, quamvis incertum, summis viribus cogitur quaerere, nempe in eo tota ejus spes est sita; illa autem omnia, quae vulgus sequitur, non tantum nullum conferunt remedium ad nostrum Esse conservandum; sed etiam id impediunt, et frequenter sunt causa interitus eorum, qui ea possident, *) et semper causa interitus eorum, qui ab iis possidentur.

Permulta enim exempla eorum, qui persecutionem ad necem usque passi sunt propter ipsorum divitias, et etiam eorum, qui, ut opes compararent, tot periculis sese exposuerunt, ut tandem vita poenam luerent suae stultitiae. Neque eorum pauciora sunt exempla, qui, ut honorem assequerentur, aut defenderent, miserrime passi sunt. Innumeranda denique extant exempla eorum, qui prae nimia libidine mortem sibi acceleraverunt. Videbantur porro ex eo haec orta esse mala, quod tota felicitas, aut infelicitas, in hoc solo sita est; videli-

*) *Haec accuratius sunt demonstranda.*

videlicet, in qualitate objecti, cui adhaeremus amore. Nam propter illud, quod non amatur, nunquam orientur lites, nulla erit triſtitia, ſi pereat, nulla invidia, ſi ab alio poſſideatur, nullus timor, nullum odium, et, ut verbo dicam, nullae commotiones animi; quae quidem omnia contingunt in amore eorum, quae perire poſſunt, uti haec omnia, de quibus modo locuti ſumus. Sed amor erga rem aeternam et infinitam ſola laetitia paſcit animum, ipſaque omnis triſtitiae eſt expers; quod valde eſt deſiderandum, totisque viribus quaerendum. Verum non abſque ratione uſus ſum his verbis: *modo poſſim ſerio deliberare.* Nam quamvis haec mente adeo clare perciperem, non poteram tamen ideo omnem avaritiam, libidinem, atque gloriam deponere.

Hoc unum videbam, quod, quamdiu mens circa has cogitationes verſabatur, tamdiu illa averſabatur, et ſerio de novo cogitabat inſtituto; quod magno mihi fuit ſolatio. Nam videbam illa mala non eſſe talis conditionis, ut remediis nollent cedere. Et quamvis in initio haec intervalla eſſent [260] rara, et per admodum exiguum temporis ſpatium durarent, poſtquam tamen verum bonum magis ac magis mihi innotuit, intervalla iſta frequentiora et longiora fuerunt; praeſertim poſtquam vidi nummorum acquiſitionem, aut libidinem, et gloriam tamdiu obeſſe, quamdiu propter ſe, et non tanquam media ad alia, quaeruntur; ſi vero tanquam media quaeruntur, modum tunc habebunt, et minime oberunt; ſed contra ad finem, propter quem quaeruntur, multum conducent, ut ſuo loco oſtendemus.

Hic tantum breviter dicam, quid per verum bonum intelligam, et ſimul quid ſit ſummum bonum. Quod ut recte intelligatur, notandum eſt, quod

quod bonum et malum non, nisi respective, dicantur; adeo ut una eademque res possit dici bona et mala secundum diversos respectus, eodem modo ac perfectum et imperfectum. Nihil enim, in sua natura spectatum, perfectum dicetur, vel imperfectum; praesertim postquam noverimus, omnia, quae fiunt, secundum aeternum ordinem et secundum certas Naturae leges fieri. Cum autem humana imbecillitas illum ordinem cogitatione sua non assequatur, et interim homo concipiat naturam aliquam humanam sua multo firmiorem, et simul nihil obstare videat, quo minus talem naturam acquirat; incitatur ad media quaerendum, quae ipsum ad talem ducant perfectionem: et omne illud, quod potest esse medium, ut eo perveniat, vocatur verum bonum; summum autem bonum est eo pervenire, ut ille cum aliis individuis, si fieri potest, tali natura fruatur. Quaenam autem illa sit natura ostendemus, suo loco, nimirum esse *) cognitionem unionis, quam mens cum tota Natura habet. Hic est itaque finis, ad quem tendo, talem scilicet Naturam acquirere, et, ut multi mecum eam acquirant, conari, hoc est, de mea felicitate etiam est, operam dare, ut alii multi idem, atque ego intelligant, ut eorum intellectus et cupiditas prorsus cum meo intellectu et cupiditate conveniant; utque hoc fiat, **) necesse est tantum de Natura intelligere, quantum sufficit, ad talem naturam acquirendam; [361] deinde formare talem societatem, qualis est desideranda, ut quamplurimi quam facillime, et secure eo perveniant. Porro danda est opera Morali Philosophiae, ut et Doctrinae de puerorum Educatione; et, quia Valetudo non parvum est medium ad huno

*) *Haec fusius suo loco explicantur.*

**) *Nota, quod hic tantum curo enumerare scientias ad nostrum scopum necessarias, licet ad earum seriem non attendam.*

hunc finem assequendum, concinnanda est integra Medicina; et quia arte, multa, quae difficilia sunt, facilia redduntur, multumque temporis et commoditatis in vita ea lucrari possumus, ideo Mechanica nullo modo est contemnenda. Sed ante omnia excogitandus est modus medendi intellectus, ipsumque, quantum initio licet, expurgandi, ut feliciter res absque errore, et quam optime intelligat. Unde quisque jam poterit videre, me omnes scientias ad unum finem*) et scopum velle dirigere, scilicet, ut ad summam humanam, quam diximus, perfectionem perveniatur; et sic omne illud, quod in scientiis nihil ad finem nostrum nos promovet, tanquam inutile erit rejiciendum, hoc est, ut uno verbo dicam, omnes nostrae operationes, simul et cogitationes ad hunc sunt dirigendae finem. Sed quia, dum curamus eum consequi, et operam damus, ut intellectum in rectam viam redigamus, necesse est vivere; propterea ante omnia cogimur quasdam vivendi regulas, tanquam bonas, supponere, has scilicet:

I. Ad captum vulgi loqui, et illa omnia operari, quae nihil impedimenti adferunt, quo minus nostrum scopum attingamus. Nam non parum emolumenti ab eo possumus acquirere, modo ipsius captui, quantum fieri potest, concedamus; adde, quod tali modo amicas praebebunt aures ad veritatem audiendam.

II. Deliciis in tantum frui, in quantum ad tuendam valetudinem sufficit.

III. Denique tantum nummorum, aut cujuscunque alterius rei quaerere, quantum sufficit ad vitam,

*) *Finis in scientiis est unicus, ad quem omnes sunt dirigendae.*

vitam et valetudinem ſuſtentandam, et ad mores civitatis, qui noſtrum ſcopum non oppugnant, imitandos.

Hiſce ſic poſitis, ad primum, quod ante omnia faciendum eſt, me accingam, ad emendandum ſcilicet intellectum, eumque aptum reddendum [362] ad res tali modo intelligendas, quo opus eſt, ut noſtrum finem aſſequamur. Quod ut fiat, exigit ordo, quem naturaliter habemus, ut hic reſumam omnes modos percipiendi, quos huc uſque habui ad aliquid indubie affirmandum, vel negandum, quo omnium optimum eligam, et ſimul meas vires, et naturam, quam perficere cupio, noſcere incipiam.

Si accurate attendo, poſſunt omnes ad quatuor potiſſimum reduci.

I. Eſt Perceptio, quam ex auditu, aut ex aliquo ſigno, quod vocant ad placitum, habemus.

II. Eſt Perceptio, quam habemus ab experientia vaga, hoc eſt, ab experientia, quae non determinatur ab intellectu, ſed tantum ita dicitur, quia caſu ſic occurrit, et nullum aliud habemus experimentum, quod hoc oppugnat, et ideo tanquam inconcuſſum apud nos manet.

III. Eſt perceptio, ubi eſſentia rei ex alia re concluditur, ſed non adaequate; quod fit, *) cum

vel

*) *Hoc cum ſit, nihil de cauſa intelligimus propter id, quod in effectu conſideramus: quod ſatis apparet ex eo, quod tum cauſa non niſi generaliſſimis terminis explicetur; nempe his,* Ergo datur aliquid, Ergo datur aliqua potentia etc. *Vel etiam ex eo; quod ipſam negative exprimant,* Ergo non eſt hoc, vel illud etc. *In ſecundo caſu aliquid cauſae tribuitur propter effectum, quod clare concipitur, ut in exemplo oſtendemus; verum nihil praeter propria; non vero rei eſſentia particularis.*

vel ab áliquo effectu cauſam colligimus, vel cum concluditur ab aliquo univerſali, quod ſemper aliqua proprietas concomitatur.

IV. Denique Perceptio eſt, ubi res percipitur per ſolam ſuam eſſentiam, vel per cognitionem ſuae proximae cauſae.

Quae omnia exemplis illuſtrabo. Ex auditu tantum ſcio meum natalem diem, et quod tales parentes habui, et ſimilia; de quibus nunquam dubitavi. Per experientiam vagam ſcio, me moriturum: hoc enim ideo affirmo, quia vidi alios mei ſimiles obiiſſe mortem, quamvis neque omnes per idem temporis ſpatium vixerint, neque ex eodem morbo obierint. Deinde per experientiam vagam etiam ſcio, quod oleum ſit aptum alimentum ad nutriendam flammam, quodque aqua ad eam extin-
[363] guendam apta ſit; ſcio etiam, quod canis ſit animal latrans, et homo animal rationale, et ſic fere omnia novi, quae ad uſum vitae faciunt. Ex alia vero re hoc modo concludimus: poſtquam clare percipimus, nos tale corpus ſentire, et nullum aliud; inde, inquam, clare concludimus animam unitam *) eſſe corpori, quae unio eſt cauſa talis ſenſationis; ſed **) quaenam ſit illa ſenſatio, et unio, non

*) *Ex hoc exemplo clare videre id eſt, quod modo notavi. Nam per illam unionem nihil intelligimus praeter ſenſationem ipſam, effectus ſcilicet, ex quo cauſam, de qua nihil intelligimus, concludebamus.*

**) *Talis concluſio, quamvis certa ſit, non tamen ſatis tuta eſt, niſi maxime caventibus. Nam niſi optime caveant ſibi, in errores ſtatim incident: ubi enim res ita abſtracte concipiunt, non autem per veram eſſentiam, ſtatim ab imaginatione confunduntur. Nam id, quod in ſe unum eſt, multiplex eſſe imaginantur homines. Nam iis, quae abſtracte, ſeorſim, et confuſe concipiunt, nomina imponunt, quae ab ipſis ad alia magis familiaria ſignificandum uſurpantur; quo fit, ut haec imaginentur eodem modo, ac eas res imaginari ſolent; quibus primum haec nomina impoſuerunt.*

non abſolute inde poſſumus intelligere. Vel poſtquam novi naturam viſus, et ſimul, eum habere talem proprietatem, ut unam eandemque rem ad magnam diſtantiam minorem videamus, quam ſi eam cominus intueamur; inde concludimus Solem majorem eſſe, quam apparet, et alia his ſimilia. Per ſolam denique rei eſſentiam res percipitur; quando ex eo, quod aliquid novi, ſcio, quid hoc ſit aliquid noſſe, vel ex eo, quod novi eſſentiam animae, ſcio eam corpori eſſe unitam. Eadem *cognitione* novimus duo et tria eſſe quinque, et, ſi dentur duae lineae uni tertiae parallelae, eas etiam inter ſeſe parallelas, etc. Ea tamen, quae hucuſque tali cognitione potui intelligere, perpauca fuerunt.

Ut autem haec omnia melius intelligantur, unico tantum utar exemplo, hoc ſcilicet. Dantur tres numeri: quaerit quis quartum, qui ſit ad tertium, ut ſecundus ad primum. Dicunt hic paſſim mercatores, ſe ſcire, quid ſit agendum, ut quartus inveniatur, quia nempe eam operationem nondum oblivioni tradiderunt, quam nudam ſine demonſtratione a ſuis magiſtris audiverunt; alii vero ab [364] experientia ſimplicium faciunt axioma univerſale, ſcilicet ubi quartus numerus per ſe patet, ut in his 2, 4, 3, 6. ubi experiuntur, quod ducto ſecundo in tertium, et producto deinde per primum diviſo fiat quotiens 6; et cum vident eundem numerum produci, quem ſine hac operatione noverant eſſe proportionalem, inde concludunt operationem eſſe bonam ad quartum numerum proportionalem ſemper inveniendum. Sed Mathematici vi demonſtrationis Prop. 19. lib. 7. Euclidis ſciunt, quales numeri inter ſe ſint proportionales, ſcilicet ex natura proportionis, ejuſque proprietate, quod nempe numerus, qui fit ex primo et quarto, aequalis ſit numero, qui fit ex ſecundo et tertio; attamen adaequatam proportionalitatem datorum numerorum

non

non vident, et si videant, non vident eam vi illius Propositionis; sed intuitive, nullam operationem facientes. Ut autem ex his optimus eligatur modus percipiendi, requiritur, ut breviter enumeremus, quae sint necessaria media, ut nostrum finem assequamur, haec scilicet:

I. Nostram naturam, quam cupimus perficere, exacte nosse, et simul tantum de rerum natura, quantum sit necesse.

II. Ut inde rerum differentias, convenientias, et oppugnantias recte colligamus.

III. Ut recte concipiatur, quid possint pati, quid non.

IV. Ut hoc conferatur cum natura et potentia hominis. Et ex istis facile apparebit summa, ad quam homo potest pervenire, perfectio.

His sic consideratis videamus, quis modus percipiendi nobis sit eligendus.

Quod *) ad primum attinet. Per se patet, quod ex auditu, praterquam quod sit res admodum incerta, nullam percipiamus essentiam rei, sicuti ex nostro exemplo apparet; et cum singularis existentia alicujus rei non noscatur, nisi cognita essentia; uti postea videbitur; hinc clare concludimus omnem certitudinem, quam ex auditu habemus, a scientiis esse secludendam. Nam a simplici auditu, ubi non praecessit proprius intellectus, nunquam quis poterit affici.

*) Quoad

*) Quoad ſecundum. Nullus etiam dicendus [365] eſt, quod habeat ideam illius proportionis, quam quaerit. Praeterquam quod ſit res admodum incerta, et ſine fine; nihil tamen unquam tali modo quis in rebus naturalibus percipiet praeter accidentia, quae nunquam clare intelliguntur, niſi praecognitis eſſentiis. Unde etiam et ille ſecludendus eſt.

De tertio autem aliquo modo dicendum, quod habeamus ideam rei, deinde quod etiam abſque periculo erroris concludamus; ſed tamen per ſe non erit medium, ut noſtram perfectionem acquiramus.

Solus quartus modus comprehendit eſſentiam rei adaequatam, et abſque erroris periculo; ideoque maxime erit uſurpandus. Quomodo ergo ſit adhibendus, ut res incognitae tali cognitione a nobis intelligantur, ſimulque, ut hoc quam compendioſe fiat, curabimus explicare. Poſtquam novimus, quaenam Cognitio nobis ſit neceſſaria, tradenda eſt Via et Methodus, qua res, quae ſunt cognoſcendae, tali cognitione cognoſcamus. Quod ut fiat, venit prius conſiderandum, quod hic non dabitur inquiſitio in infinitum; ſcilicet, ut inveniatur optima Methodus verum inveſtigandi, non opus eſt alia Methodo, ut Methodus veri inveſtigandi inveſtigetur; et, ut ſecunda Methodus inveſtigetur, non opus eſt alia tertia, et ſic in infinitum: tali enim modo nunquam ad veri cognitionem, imo ad nullam cognitionem perveniretur. Hoc vero eodem modo ſe habet, ac ſe habent inſtrumenta corporea, ubi eodem modo liceret argumentari. Nam, ut ferrum cudatur, malleo opus eſt, et ut malleus habeatur,

*) *Hic aliquanto prolixius agam de experientia; et Empiricorum et recentium Philoſophorum procedendi Methodum examinabo.*

beatur, eum fieri neceſſum eſt; ad quod alio malleo, aliiſque inſtrumentis opus eſt, quae etiam ut habeantur, aliis opus erit inſtrumentis, et ſic in infinitum; et hoc modo fruſtra aliquis probare conaretur, homines nullam habere poteſtatem ferrum cudendi. Sed quemadmodum homines initio innatis inſtrumentis quaedam facillima, quamvis laborioſe et imperfecte, facere quiverunt, iiſque confectis alia difficiliora minori labore et perfectius confecerunt, [366] et ſic gradatim ab operibus ſimpliciſſimis ad inſtrumenta, et ab inſtrumentis ad alia opera, et inſtrumenta pergendo, eo pervenerunt, ut tot, et tam difficilia parvo labore perficiant; ſic etiam intellectus *) vi ſua nativa facit ſibi inſtrumenta intellectualia, quibus alias vires acquirit ad alia opera **) intellectualia, et ex iis operibus alia inſtrumenta, ſeu poteſtatem ulterius inveſtigandi; et ſic gradatim pergit, donec ſapientiae culmen attingat. Quod autem intellectus ita ſeſe habeat, facile erit videre, modo intelligatur, quid ſit Methodus verum inveſtigandi, et quaenam ſint illa innata inſtrumenta, quibus tantum eget ad alia ex iis inſtrumenta conficienda, ut ulterius procedat. Ad quod oſtendendum ſic procedo.

Idea ***) vera (habemus enim ideam veram) eſt diverſum quid a ſuo ideato. Nam aliud eſt circulus, aliud idea circuli. Idea enim circuli non eſt aliquid, habens peripheriam et centrum, uti circulus,

*) *Per vim nativam intelligo illud, quod in nobis a cauſis externis [non] cauſatur, quodque poſtea in mea Philoſophia explicabimus.*

**) *Hic vocantur opera: in mea Philoſophia, quid ſint, explicabitur.*

***) *Nota, quod hic non tantum curabimus oſtendere id, quod modo dixi, ſed etiam nos huc uſque recte proceſſiſſe, et ſimul alia ſcitu valde neceſſaria.*

lus, nec idea corporis eſt ipſum corpus: et cum ſit quid diverſum a ſuo ideato, erit etiam per ſe aliquid intelligibile; hoc eſt, idea, quoad ſuam eſſentiam formalem, poteſt eſſe objectum alterius eſſentiae objectivae, et rurſus haec altera eſſentia objectiva erit etiam in ſe ſpectata quid reale et intelligibile, et ſic indefinite. Petrus ex. gr. eſt quid reale; vera autem idea Petri eſt eſſentia Petri objectiva, et in ſe quid reale, et omnino diverſum ab ipſo Petro. Cum itaque idea Petri ſit quid reale, habens ſuam eſſentiam peculiarem, erit etiam quid intelligibile, id eſt, objectum alterius ideae, quae idea habebit in ſe objective omne id, quod idea Petri habet formaliter, et rurſus idea, quae eſt ideae Petri, habet iterum ſuam eſſentiam, quae etiam poteſt eſſe objectum alterius ideae, et ſic indefinite. Quod quiſque poteſt experiri, dum videt ſe ſcire, quid ſit Petrus, et etiam ſcire ſe ſcire, et rurſus ſcit ſe ſcire, quod ſcit, etc. Unde conſtat, quod, ut intelligatur eſſentia Petri, non ſit neceſſe, ipſam ideam [367] Petri intelligere, et multo minus ideam ideae Petri; quod idem eſt, ac ſi dicerem, non eſſe opus, ut ſciam, quod ſciam me ſcire, et multo minus eſſe opus ſcire, quod ſciam me ſcire; non magis, quam ad intelligendam eſſentiam trianguli, opus ſit eſſentiam circuli *) intelligere. Sed contrarium datur in his ideis. Nam ut ſciam me ſcire, neceſſario debeo prius, ſcire. Hinc patet, quod certitudo nihil ſit praeter ipſam eſſentiam objectivam; id eſt, modus, quo ſentimus eſſentiam formalem, eſt ipſa certitudo. Unde iterum patet, quod ad certitudinem veritatis nullo alio ſigno ſit opus, quam veram habere ideam; nam,

*) *Nota, quod hic non inquirimus, quomodo prima eſſentia objectiva nobis innata ſit. Nam id pertinet ad inveſtigationem naturae, ubi haec fuſius explicantur, et ſimul oſtenditur, quod praeter ideam nulla datur affirmatio, neque negatio, neque ulla voluntas.*

nam, uti oſtendimus, non opus eſt, ut ſciam, quod ſciam me ſcire. Ex quibus rurſum patet, neminem poſſe ſcire, quid ſit ſumma certitudo, niſi qui habet adaequatam ideam, aut eſſentiam objectivam alicujus rei; nimirum, quia idem eſt certitudo, et eſſentia objectiva. Cum itaque veritas nullo egeat ſigno; ſed ſufficiat habere eſſentias rerum objectivas, aut, quod idem eſt, ideas, ut omne tollatur dubium; hinc ſequitur, quod vera non eſt Methodus ſignum veritatis quaerere poſt acquiſitionem idearum; ſed quod vera Methodus eſt via, ut ipſa veritas, aut eſſentiae objectivae rerum, aut ideae (omnia illa idem ſignificant) debito ordine*) quaerantur. Rurſus Methodus neceſſario debet loqui de Ratiocinatione, aut de intellectione; id eſt, Methodus non eſt ipſum ratiocinari ad intelligendum cauſas rerum, et multo minus eſt τὸ intelligere cauſas rerum; ſed eſt intelligere, quid ſit vera idea, eam a caeteris perceptionibus diſtinguendo, ejuſque naturam inveſtigando, ut inde noſtram intelligendi potentiam noſcamus, et mentem ita cohibeamus, ut ad illam normam omnia intelligat, quae ſunt intelligenda; tradendo, tanquam auxilia, certas regulas, et etiam faciendo, ne mens inutilibus defatigetur. Unde colligitur, Methodum nihil aliud eſſe, niſi cognitionem reflexivam, aut ideam ideae; [368] et quia non datur idea ideae, niſi prius detur idea; ergo Methodus non dabitur, niſi prius detur idea. Unde illa bona erit Methodus, quae oſtendit, quomodo mens dirigenda ſit ad datae verae ideae normam. Porro cum ratio, quae eſt inter duas ideas, ſit eadem cum ratione, quae eſt inter eſſentias formales idearum illarum; inde ſequitur, quod cognitio reflexiva, quae eſt ideae Entis perfectiſſimi, praeſtantior erit cognitione reflexiva caeterarum idearum; hoc eſt, perfectiſſima ea erit Methodus,

*) *Quid quaerere in anima ſit, explicatur in mea Philoſophia.*

dus, quae ad datae ideae Entis perfectiſſimi normam oſtendit, quomodo mens ſit dirigenda. Ex his facile intelligitur, quomodo mens, plura intelligendo, alia ſimul acquirat inſtrumenta, quibus facilius pergat intelligere. Nam, ut ex dictis licet colligere, debet ante omnia in nobis exiſtere vera idea, tanquam innatum inſtrumentum, qua intellecta intelligatur ſimul differentia, quae eſt inter talem perceptionem, et caeteras omnes. Qua in re conſiſtit una Methodi pars. Et cum per ſe clarum ſit, mentem eo melius ſe intelligere, quo plura de natura intelligit; inde conſtat, hanc Methodi partem eo perfectiorem fore, quo mens plura intelligit, et tum fore perfectiſſimam, cum mens ad cognitionem Entis perfectiſſimi attendit, ſive reflectit. Deinde, quo plura mens novit, eo melius et ſuas vires, et ordinem Naturae intelligit: quo autem melius ſuas vires intelligit, eo facilius poteſt ſeipſam dirigere, et regulas ſibi proponere; et quo melius ordinem Naturae intelligit, eo facilius poteſt ſe ab inutilibus cohibere; in quibus tota conſiſtit Methodus, uti diximus. Adde quod idea eodem modo ſe habet objective, ac ipſius ideatum ſe habet realiter. Si ergo daretur aliquid in Natura, nihil commercii habens cum aliis rebus, ejus etiam ſi datur eſſentia objectiva, quae convenire omnino deberet cum formali, nihil etiam *) commercii haberet cum aliis ideis, id eſt, nihil de ipſa poterimus concludere; et contra, quae habent commercium cum aliis rebus, uti ſunt omnia, quae in natura exiſtunt, intelligentur, et ipſorum etiam eſſentiae objectivae idem habebunt commercium, id eſt, aliae ideae ex eis deducentur, quae iterum habebunt commercium [369] cum aliis, et ſic inſtrumenta, ad procedendum ulterius, creſcent. Quod conabamur demonſtrare.

Porro

*) *Commercium habere cum aliis rebus eſt produci ab aliis, aut alia producere.*

Porro ex hoc ultimo, quod diximus, ſcilicet quod idea omnino cum ſua eſſentia formali debeat convenire, patet iterum, ex eo quod, ut mens noſtra omnino referat naturae exemplar, debeat omnes ſuas ideas producere ab ea, quae refert originem, et fontem totius naturae, ut ipſa etiam ſit fons caeterarum idearum.

Hic forte aliquis mirabitur, quod nos, ubi diximus, bonam Methodum eam eſſe, quae oſtendit, quomodo mens ſit dirigenda ad datae verae ideae normam, hoc ratiocinando probemus: id quod oſtendere videtur, hoc per ſe non eſſe notum. Atque adeo quaeri poteſt, utrum nos bene ratiocinemur? Si bene ratiocinamur, debemus incipere a data idea, et cum incipere a data idea egeat demonſtratione, deberemus iterum noſtrum ratiocinium probare, et tum iterum illud alterum, et ſic in infinitum. Sed ad hoc reſpondeo: quod ſi quis fato quodam ſic proceſſiſſet, naturam inveſtigando, ſcilicet ad datae verae ideae normam alias acquirendo ideas debito ordine, nunquam de ſua veritate *) dubitaſſet, eo quod veritas, uti oſtendimus, ſe ipſam patefacit, et etiam ſponte omnia ipſi affluxiſſent. Sed quia hoc nunquam, aut raro contingit, ideo coactus fui illa ſic ponere, ut illud, quod non poſſumus fato, praemeditato tamen conſilio acquiramus, et ſimul, ut appareret, ad probandam veritatem, et bonum ratiocinium, nullis nos egere inſtrumentis, niſi ipſa veritate, et bono ratiocinio. Nam bonum ratiocinium bene ratiocinando comprobavi, et adhuc probare conor. Adde, quod etiam hoc modo homines aſſueſiant meditationibus ſuis internis. Ratio autem, cur in Naturae inquiſitione raro contingat, ut debito ordine ea inveſtigetur, eſt propter praejudicia, quorum cauſas poſtea in noſtra

*) *Sicut etiam hic non dubitamus de noſtra veritate.*

noſtra Philoſophia explicabimus. Deinde quia opus eſt magna et accurata dtſtinctione, ſicut poſtea oſtendemus; id quod valde eſt laborioſum. Denique propter ſtatum rerum humanarum, qui, ut jam oſtenſum eſt, prorſus eſt mutabilis. Sund adhuc aliae rationes, quas non inquirimus.

Si quis forte quaerat, cur [non] ipſe ſtatim ante [370] omnia veritates naturae iſto ordine oſtenderim: (nam veritas ſe ipſam patefacit)? Ei reſpondeo, ſimulque moneo, ne propter Paradoxa, quae forte paſſim occurrent, ea velit tanquam falſa rejicere; ſed prius dignetur ordinem conſiderare, quo ea probemus, et tum certus evadet, nos verum aſſequutos fuiſſe, et haec fuit cauſa, cur haec praemiſerim.

Si poſtea forte quis Scepticus et de ipſa prima veritate, et de omnibus, quas ad normam primae deducemus, dubius adhuc maneret, ille profecto aut contra conſcientiam loquetur, aut nos fatebimur, dari homines penitus etiam animo occaecatos a nativitate, aut a praejudiciorum cauſa, id eſt, aliquo externo caſu. Nam neque ſeipſos ſentiunt; ſi aliquid affirmant, vel dubitant, neſciunt ſe dubitare, aut affirmare: dicunt ſe nihil ſcire; et hoc ipſum, quod nihil ſciunt, dicunt ſe ignorare; neque hoc abſolute dicunt: nam metuunt fateri, ſe exiſtere, quamdiu nihil ſciunt; adeo ut tandem debeant obmuteſcere, ne forte aliquid ſupponant, quod veritatem redoleat. Denique cum ipſis non eſt loquendum de ſcientiis: nam quod ad vitae, et ſocietatis uſum attinet, neceſſitas eos coëgit, ut ſupponerent, ſe eſſe, et ut ſuum utile quaererent, et jurejurando multa affirmarent, et negarent. Nam, ſi aliquid ipſis probetur, neſciunt, an probet, aut deficiat argumentatio. Si negant, concedunt, aut opponunt; neſciunt ſe negare, concedere, aut oppone-

ponere; adeoque habendi ſunt tanquam automata, quae mente omnino carent.

Reſumamus jam noſtrum propoſitum. Habuimus hucuſque primo finem, ad quem omnes noſtras cogitationes dirigere ſtudemus. Cognovimus ſecundo, quaenam ſit optima perceptio, cujus ope ad noſtram perfectionem pervenire poſſimus. Cognovimus tertio, quaenam ſit prima via, cui mens inſiſtere debeat, ut bene incipiat; quae eſt, ut ad normam datae cujuscunque verae ideae pergat, certis legibus inquirere. Quod ut recte ſiat, haec debet Methodus praeſtare: Primo veram ideam a caeteris omnibus perceptionibus diſtinguere, et mentem a caeteris perceptionibus cohibere. Secundo tradere regulas, ut res incognitae ad talem normam percipiantur. Tertio ordinem conſtituere, ne inu-
[371] tilibus defatigemur. Poſtquam hanc Methodum novimus, vidimus quarto hanc Methodum perfectiſſimam futuram, ubi habuerimus ideam Entis perfectiſſimi. Unde initio illud erit maxime obſervandum, ut quanto ocius ad cognitionem talis Entis perveniamus.

Incipiamus itaque a prima parte Methodi, quae eſt, uti diximus, diſtinguere, et ſeparare ideam veram a caeteris perceptionibus, et cohibere mentem, ne falſas, fictas, et dubias cum veris confundat: quod utcunque fuſe hic explicare animus eſt, ut Lectores detineam in cogitatione rei adeo neceſſariae, et etiam, quia multi ſunt, qui vel de veris dubitant ex eo, quod non attenderunt ad diſtinctionem, quae eſt inter veram perceptionem, et alias omnes. Adeo ut ſint veluti homines, qui, cum vigilarent, non dubitabant ſe vigilare; ſed poſtquam ſemel in ſomniis, ut ſaepe fit, putarunt ſe certo vigilare, quod poſtea falſum eſſe reperiebant, etiam de ſuis vigiliis dubitarunt: [id quod] contingit, quia nunquam diſtin-

diſtinxerunt inter ſomnum, et vigiliam. Interim moneo, me hic eſſentiam uniuscujuſque perceptionis, eamque per proximam ſuam cauſam, non expliturum; quia hoc ad Philoſophiam pertinet; ſed tantum traditurum id, quod Methodus poſtulat, id eſt circa quae perceptio ficta, falſa, et dubie verſetur, et quomodo ab unaquaque liberabimur. Sit itaque prima inquiſitio circa ideam fictam.

Cum omnis perceptio ſit vel rei, tamquam exiſtentis conſideratae, vel ſolius eſſentiae, et frequentiores fictiones contingant circa res, tanquam exiſtentes, conſideratas; ideo prius de hac loquar; ſcilicet ubi ſola exiſtentia fingitur, et res, quae in tali actu fingitur, intelligitur, ſive ſupponitur intelligi. Ex. gr. Fingo Petrum, quem novi, ire domum, eum me inviſere, et *) ſimilia. Hic quaero, circa quae talis idea verſetur? Video eam tantum verſari circa poſſibilia; non vero circa neceſſaria, neque circa impoſſibilia. Rem impoſſibilem voco, cujus natura implicat contradictionem, ut ea exiſtat: neceſſariam, cujus natura implicat contradictionem, ut ea non exiſtat: poſſibilem, [372] cujus quidem exiſtentia, ipſa ſua natura; non implicat contradictionem, ut exiſtat, aut non exiſtat; ſed cujus exiſtentiae neceſſitas, aut impoſſibilitas pendet a cauſis nobis ignotis, quamdiu ipſius exiſtentiam fingimus; ideoque ſi ipſius neceſſitas, aut impoſſibilitas, quae a cauſis externis pendet, nobis eſſet nota, nihil etiam de ea potuiſſemus fingere. Unde ſequitur, ſi detur aliquis Deus, aut omniſcium quid, nihil prorſus nos poſſe fingere. Nam, quod ad nos attinet, poſtquam **) novi me exiſtere, non

poſſum

*) *Vide ulterius id, quod de hyphotheſibus notabimus. quae a nobis clare intelliguntur; ſed in eo eſt fictio, quod dicamus, eas tales in corporibus caeleſtibus exiſtere.*

**) *Quia res, modo ea intelligatur, ſe ipſam manifeſtat. ideo tantum egemus exemplo ſine alia demonſtratione. Ideinque*

erit

possum fingere me existere, aut non existere; nec etiam possum fingere elephantem, qui transeat per acus foramen; nec possum, postquam *) naturam Dei novi, fingere eum existentem, aut non existentem: idem intelligendum est de Chimaera, cujus natura existere implicat. Ex quibus patet id, quod dixi, scilicet quod fictio, de qua hic loquimur, non contingit circa aeternas **) veritates. Sed antequam ulterius pergam, hic obiter notandum est, quod illa differentia, quae est inter essentiam unius rei, et essentiam alterius, ea ipsa sit inter actualitatem aut existentiam ejusdem rei, et inter actualitatem, aut existentiam alterius rei. Adeo ut si existentiam ex. gr. Adami tantum per generalem existentiam concipere velimus, idem futurum sit, ac si, ad concipiendam ipsius essentiam, ad naturam entis attendamus, ut tandem definiamus, Adamum esse ens. Itaque quo existentia generalius concipitur, eo etiam confusius concipitur, faciliusque unicuique rei potest affingi: econtra, ubi particularius concipitur, [373] clarius tum intelligitur, et difficilius alicui, nisi rei ipsi, ubi non attendimus ad naturae ordinem, affingitur. Quod notatu dignum est.

Veniunt jam hic ea consideranda, quae vulgo dicuntur fingi, quamvis clare intelligamus, rem ita

erit hujus contradictoria, quae ut apparent esse falsa, tantum opus est recenseri, uti statim apparebit, quum de fictione circa essentiam loquemur.

*) *Nota, Quamvis multi dicant se dubitare, an Deus existat, illos tamen nihil praeter nomen habere, vel aliquid singere, quod Deum vocant: id quod cum Dei natura non convenit, ut postea suo loco ostendam.*

**) *Statim etiam ostendam, quod nulla fictio versetur circa aeternas veritates. Per aeternam veritatem talem intelligo, quae, si est affirmativa, nunquam poterit esse negativa. Sic prima et aeterna veritas est, Deum esse, non autem est aeterna veritas, Adamum cogitare. Chimaeram non esse, est aeterna veritas, non autem, Adamum non cogitare.*

ita ſeſe non habere, uti eam fingimus. Ex. gr. quamvis ſciam terram eſt rotundam, nihil tamen vetat, quominus alicui dicam terram medium globum eſſe, et tanquam medium pomum auriacum in ſcutella, aut ſolem circum terram moveri, et ſimilia. Ad haec ſi attendamus, nihil videbimus, quod non cohaereat cum jam dictis, modo prius advertamus, nos aliquando potuiſſe errare, et jam errorum noſtrorum eſſe conſcios; deinde quod poſſumus fingere, aut ad minimum putare, alios homines in eodem eſſe errore, aut in eum, ut nos antehac, poſſe incidere. Hoc, inquam, fingere poſſumus, quamdiu nullam videmus impoſſibilitatem. Quando itaque alicui dico, terram non eſſe rotundam, etc. nihil aliud ago, quam in memoriam revoco errorem, quem forte habui, aut in quem labi potui, et poſtea fingo, aut puto eum, cui hoc dico, adhuc eſſe, aut poſſe labi in eundem errorem. Quod, ut dixi, fingo, quamdiu nullam video impoſſibilitatem, nullamque neceſſitatem: hanc vero ſi intellexiſſem, nihil prorſus fingere potuiſſem, et tantum dicendum fuiſſet, me aliquid operatum eſſe.

Supereſt jam, ut ea etiam notemus, quae in Quaeſtionibus ſupponuntur; id quod paſſim etiam contingit circa impoſſibilia. Ex. gr. Quum dicimus: ſupponamus hanc candelam ardentem jam non ardere, aut ſupponamus eam ardere in aliquo ſpatio imaginario, ſive ubi nulla dantur corpora. Quorum ſimilia paſſim ſupponuntur, quamvis hoc ultimum clare intelligatur impoſſibile eſſe. Sed quando hoc fit, nil prorſus fingitur. Nam primo nihil aliud egi, quam quod *) in memoriam revocavi, aliam [374] candelam

*) *Poſtea cum de fictione, quae verſatur circa eſſentias, loquemur, clare apparebit, quod fictio nunquam aliquid novi facit, aut menti praebet; ſed quod tantum ea, quae ſunt in cerebro, aut in imaginatione, revocantur ad memoriam; et quod con-*

candelam non ardentem, (aut hanc eandem concepi ſine flamma) et, quod cogito de ea candela, id ipſum de hac intelligo, quamdiu ad flammam non attendo. In ſecundo nihil aliud fit, quam abſtrahere cogitationes a corporibus circumjacentibus, ut mens ſe convertat ad ſolam candelae, in ſe ſola ſpectatae, contemplationem; ut poſtea concludat, candelam nullam habere cauſam ad ſui ipſius deſtructionem, adeo ut ſi nulla eſſent corpora circumjacentia, candela haec, ac etiam flamma manerent immutabiles, aut ſimilia. Nulla igitur datur hic fictio; ſed*) verae, ac merae aſſertiones.

Tranſeamus jam ad fictiones, quae verſantur circa eſſentias ſolas, vel cum aliqua actualitate, ſive exiſtentia ſimul. Circa quas, hoc maxime venit conſiderandum: quod, quo mens minus intelligit, et tamen plura percipit, eo majorem habeat potentiam fingendi, et quo plura intelligit, eo magis illa potentia diminuatur. Eodem ex. gr. modo, quo ſupra vidimus, nos non poſſe fingere, quamdiu cogitamus, nos cogitare et non cogitare; ſic etiam, poſtquam novimus naturam corporis, non poſſumus fingere muſcam infinitam; ſive poſtquam novimus naturam **) animae, non poſſumus fingere eam eſſe quadra-

confuſe ad omnia ſimul mens attendit. Revocantur ex. gr. in memoriam loquela, et arbor: et cum mens confuſe attendit ſine diſtinctione, putat arborem loqui. Idem de exiſtentia intelligitur, praeſertim, uti diximus, cum adeo generaliter, ac ens, concipitur: quia tum facile applicatur omnibus, quae ſimul in memoria occurrunt. Quod notatu valde dignum eſt.

*) *Idem etiam de hypotheſibus intelligendum, quae fiunt ad certos motus explicandum, qui conveniunt cum caelorum phaenomenis, niſi quod ex iis, ſi motibus caeleſtibus applicentur, naturam caelorum concludant, quae tamen alia poteſt eſſe, praeſertim cum ad explicandum tales motus multae aliae cauſae poſſint concipi.*

*) *Saepe contingit, hominem hanc vocem* anima *ad ſuam memoriam revocare, et ſimul aliquam corpoream imaginem formare. Cum vero haec duo ſimul repraeſentantur, facile putat ſe imaginari,*

quadratam; quamvis omnia verbis poſſimus effari. Sed, uti diximus, quo minus homines norunt naturam, eo facilius multa poſſunt fingere; veluti, arbores loqui, homines in momento mutari in lapides, in fontes, apparere in ſpeculis ſpectra, nihil fieri aliquid, etiam Deos in beſtias et homines mutari, ac infinita ejus generis alia.

Aliquis forte putabit, quod fictio fictionem [375] terminat; ſed non intellectio; hoc eſt, poſtquam finxi aliquid, et quadam libertate volui aſſentiri, id ſic in rerum natura exiſtere, hoc efficit, ut poſtea non poſſimus id alio modo cogitare. Ex. gr. poſtquam finxi (ut cum iis loquar) naturam corporis talem, mihique ex mea libertate perſuadere volui, eam ſic realiter exiſtere, non amplius licet muſcam v. g. infinitam fingere, et poſtquam finxi eſſentiam animae, eam quadrare non poſſum, etc. Sed hoc examinandum. Primo: vel negant, vel concedunt nos aliquid poſſe intelligere. Si concedunt, neceſſario id ipſum, quod de fictione dicunt, etiam de intellectione dicendum erit. Si vero hoc negant, videamus nos, qui ſcimus, nos aliquid ſcire, quid dicant. Hoc ſcilicet dicunt, animam poſſe ſentire, et multis modis percipere non ſe ipſam, neque res, quae exiſtunt; ſed tantum ea, quae nec in ſe, nec ullibi ſunt, hoc eſt, animam poſſe ſola ſua vi creare ſenſationes, aut ideas, quae non ſunt rerum; adeo ut ex parte eam, tanquam Deum, conſiderent. Porro dicunt, nos, aut animam noſtram talem habere libertatem, ut nosmet, aut ſe, imo ſuam ipſam libertatem cogat. Nam poſtquam ea aliquid finxit,

ginari, et fingere animam corpoream: quia nomen a re ipſa non diſtinguit. Hic poſtulo, ut lectores non ſint praecipites ad hoc refutandum, quod, ut ſpero, non facient, modo ad exempla quam accurate attendant, et ſimul ad ea, quae ſequuntur.

et aſſenſum ei praebuit, non poteſt id alio modo cogitare, aut fingere, et etiam ea fictione cogitur, ut etiam tali modo cogitentur, ut prima fictio non oppugnetur; ſicut hic etiam coguntur abſurda, quae hic recenſeo, admittere propter ſuam fictionem; ad quae explodenda non defatigabimur ullis *) demonſtrationibus. Sed eos in ſuis deliriis linquendo, curabimus, ut ex verbis, quae cum ipſis fecimus, aliquid veri ad noſtram rem hauriamus, nempe hoc: Mens, cum ad rem fictam, et ſua natura falſam attendit, ut eam penſitet, et intelligat, bonoque ordine ex ea deducat, quae ſunt deducenda, facile falſitatem patefaciet; et ſi res ficta ſua natura ſit vera, cum mens ad eam attendit, [376] ut eam intelligat, et ex ea bono ordine incipit deducere, quae inde ſequuntur, feliciter perget ſine ulla interruptione, ſicut vidimus, quod ex falſa fictione, modo allata, ſtatim ad oſtendendam ejus abſurditatem, et alias inde deductas, praebuit ſe intellectus.

Nullo ergo modo timendum erit, nos aliquid fingere, ſi modo clare et diſtincte rem percipiamus: nam ſi forte dicamus homines in momento mutari in beſtias, id valde generaliter dicitur; adeo ut nullus detur conceptus, id eſt, idea, ſive cohaerentia ſubjecti et praedicati in mente: ſi enim daretur, ſimul videret medium, et cauſas, quo, et cur tale quid factum ſit. Deinde nec ad naturam ſubjecti et praedicati attenditur. Porro, modo prima idea non

*) *Quamvis hoc experientia videar concludere, et quis dicat id nil eſſe, quia deficit demonſtratio; eam, ſi quis deſiderat, ſic habeat. Cum in natura nihil poſſit dari, quod ejus leges oppugnet; ſed cum omnia ſecundum certas ejus leges fiant, ut certos, certis legibus, ſuos producant effectus irrefragabili concatenatione, hinc ſequitur, quod anima, ubi rem vere concipit, perget objective eoſdem effectus formare. Vide infra, ubi de idea falſa loquor.*

non ſit ficta, et ex ea caeterae omnes ideae deducantur, paulatim praecipitantia ſingendi evaneſcet; deinde cum idea ficta non poſſit eſſe clara, et diſtincta; ſed ſolummodo confuſa, et omnis confuſio inde procedat, quod mens rem integram, aut ex multis compoſitam, tantum ex parte noſcat, et notum ab ignoto non diſtinguat: praeterea quod ad multa, quae continentur in unaquaque re, ſimul attendat ſine ulla diſtinctione, inde ſequitur primo, quod, ſi idea ſit alicujus rei ſimpliciſſimae, ea non niſi clara et diſtincta poterit eſſe. Nam res illa non ex parte; ſed tota, aut nihil ejus innoteſcere debebit. Sequitur ſecundo, quod ſi res, quae componitur ex multis, in partes omnes ſimpliciſſimas cogitatione dividatur, et ad unamquamque ſeorſim attendatur, omnis tum confuſio evaneſcet. Sequitur tertio, quod fictio non poſſit eſſe ſimplex; ſed quod fiat ex compoſitione diverſarum idearum confuſarum, quae ſunt diverſarum rerum atque actionum, in natura exiſtentium; vel melius ex attentione *) ſimul ſine aſſenſu ad tales diverſas ideas. Nam ſi eſſet ſimplex, eſſet clara et diſtincta, et per conſequens vera. Si ex compoſitione idearum diſtinctarum, eſſet etiam earum com- [377]
poſitio clara, et diſtincta, ac proinde vera. Ex. gr. poſtquam novimus naturam circuli, ac etiam naturam quadrati, jam non poſſum ea duo componere, et circulum facere quadratum, aut animam quadratam, et ſimilia. Concludamus iterum breviter, et videamus, quomodo fictio nullo modo ſit timenda, ut ea cum veris ideis confundatur. Nam quoad primam, de qua prius locuti ſumus, ubi ſcilicet res clare

*) NB. *Quod fictio in ſe ſpectata non multum differat a ſomnio, niſi quod in ſomniis non offerantur cauſae, quae vigilantibus ope ſenſuum offeruntur: ex quibus colligunt illa repraeſentamina illo tempore non repraeſentari a rebus extra ſe conſtitutis. Error autem, ut ſtatim apparebit, eſt vigilando ſomniare, et ſi ſit admodum manifeſtus, delirium vocatur.*

clare concipitur, vidimus, quod ſi ea res, quae clare concipitur, et etiam ipſius exiſtentia ſit per ſe aeterna veritas, nihil circa talem rem poterimus fingere; ſed ſi exiſtentia rei conceptae non ſit aeterna veritas, tantum eſt curandum, ut exiſtentia rei cum ejus eſſentia conferatur, et ſimul ad ordinem naturae attendatur. Quoad ſecundam fictionem, quam diximus eſſe ſimul attentionem ſine aſſenſu ad diverſas ideas confuſas, quae ſunt diverſarum rerum atque actionum, in natura exiſtentium; vidimus etiam rem ſimpliciſſimam non poſſe fingi, ſed intelligi, et ſic etiam rem compoſitam, modo ad partes ſimpliciſſimas, ex quibus componitur, attendamus; imo nec ex ipſis ullas actiones, quae verae non ſunt, nos poſſe fingere. Nam ſimul cogemur contemplari, quomodo, et cur tale quid fiat.

His ſic intellectis, tranſeamus jam ad inquiſitionem ideae falſae, ut videamus, circa quae verſetur, et quomodo nobis poſſimus cavere, ne in falſas perceptiones incidamus. Quod utrumque non erit nobis jam difficile poſt inquiſitionem ideae fictae. Nam inter ipſas nulla alia datur differentia, niſi quod haec ſupponat aſſenſum, hoc eſt, (uti jam notavimus) quod nullae offeruntur cauſae, dum repraeſentamina ipſi offeruntur, quibus, ſicut fingens, poſſit colligere, ea non oriri a rebus extra ſe, et quod fere nihil aliud ſit, quam oculis apertis, ſive dum vigilamus, ſomniare. Verſatur itaque idea falſa, vel (ut melius loquar) refertur ad exiſtentiam rei, cujus eſſentia cognoſcitur, ſive circa eſſentiam, eodem modo ac idea ficta. Quae ad exiſtentiam refertur, emendatur eodem modo, ac idea ficta. Quae ad eſſentiam refertur, emendatur eodem modo, ac fictio: nam ſi natura rei notae ſupponat exiſtentiam neceſſariam, impoſſibile eſt, ut circa exiſtentiam illius rei fallamur; ſed ſi exiſtentia rei non ſit aeterna veritas, uti eſt ejus eſſentia, ſed quod

quod neceſſitas, aut impoſſibilitas exiſtendi pendeat a cauſis externis, tum cape omnia eodem modo, [378] quo diximus, cum de fictione ſermo eſſet: nam eodem modo emendatur. Quod attinet ad alteram, quae ad eſſentias refertur, vel etiam ad actiones, tales perceptiones neceſſario ſemper ſunt confuſae, compoſitae ex diverſis confuſis perceptionibus rerum in natura exiſtentium, ut cum hominibus perſuadetur, in ſilvis, in imaginibus, in brutis, et caeteris adeſſe numina; dari corpora, ex quorum ſola compoſitione fiat intellectus; cadavera ratiocinari, ambulare, loqui; Deum decipi, et ſimilia. Sed ideae, quae ſunt clarae et diſtinctae, nunquam poſſunt eſſe falſae: Nam ideae rerum, quae clare et diſtincte concipiuntur, ſunt vel ſimpliciſſimae, vel compoſitae ex ideis ſimpliciſſimis, id eſt, a ſimpliciſſimis ideis deductae. Quod vero idea ſimpliciſſima non queat eſſe falſa, poterit unusquiſque videre, modo ſciat, quid ſit verum, ſive intellectus, et ſimul quid falſum.

Nam, quod id ſpectat, quod formam veri conſtituit, certum eſt, cogitationem veram a falſa non tantum per denominationem extrinſecam, ſed maxime per intrinſecam diſtingui. Nam ſi quis faber ordine concepit fabricam aliquam, quamvis talis fabrica nunquam exſtiterit, nec etiam unquam exſtitura ſit, ejus nihilominus cogitatio vera eſt, et cogitatio eadem eſt, ſive fabrica exiſtat, ſive minus; et contra ſi aliquis dicit, Petrum ex. gr. exiſtere, nec tamen ſcit, Petrum exiſtere, illa cogitatio reſpectu illius falſa eſt, vel, ſi mavis, non eſt vera; quamvis Petrus revera exiſtat. Nec haec enunciatio, Petrus exiſtit, vera eſt, niſi reſpectu illius, qui certo ſcit, Petrum exiſtere. Unde ſequitur in ideis dari aliquid reale, per quod verae a falſis diſtinguuntur; quod quidem jam inveſtigandum erit, ut optimam veritatis normam habeamus, (ex data enim

enim verae ideae normâ nos noſtras cogitationes debere determinare diximus, methodumque cognitionem eſſe reflexivam) et proprietates intellectus noſcamus; nec dicendum hanc differentiam ex eo oriri, quod cogitatio vera eſt res cognoſcere per primas ſuas cauſas, in quo quidem a falſa valde differret, prout eandem ſupra explicui. Cogitatio enim vera etiam dicitur, quae eſſentiam alicujus principii objective involvit, quod cauſam non habet, et per ſe, et in ſe cognoſcitur. Quare forma verae cogitationis in eadem ipſa cogitatione ſine [376] relatione ad alias debet eſſe ſita; nec objectum tanquam cauſam agnoſcit, ſed ab ipſa intellectus potentia, et natura pendere debet. Nam ſi ſupponamus, intellectum ens aliquod novum percepiſſe, quod nunquam exſtitit, ſicut aliqui Dei intellectum concipiunt, antequam res crearet, (quae ſane perceptio a nullo objecto oriri potuit) et ex tali perceptione alias legitime deduceret, omnes illae cogitationes verae eſſent, et a nullo objecto externo determinatae; ſed a ſola intellectus potentia, et natura dependerent. Quare id, quod formam verae cogitationis conſtituit, in ipſa eadem cogitatione eſt quaerendum, et ab intellectus natura deducendum. Hoc igitur ut inveſtigetur, ideam aliquam veram ob oculos ponamus, cujus objectum maxime certo ſcimus a vi noſtra cogitandi pendere, nec objectum aliquod in natura habere: in tali enim idea, ut ex jam dictis patet, facilius id, quod volumus, inveſtigare poterimus. Ex. gr. ad formandum conceptum globi fingo ad libitum cauſam, nempe ſemicirculum circa centrum rotâri, et ex rotatione globum quaſi oriri. Haec ſane idea vera eſt, et, quamvis ſciamus nullum in natura globum ſic unquam ortum fuiſſe, eſt haec tamen vera perceptio, et faciliimus modus formandi globi conceptum. Jam notandum, hanc perceptionem affirmare ſemicirculum rotari, quae affirmatio falſa eſſet, ſi non eſſet

juncta

juncta conceptui globi, vel cauſae talem motum determinantis, ſive abſolute, ſi haec affirmatio nuda eſſet. Nam tum mens tantum tenderet ad affirmandum ſolum ſemicirculi motum, qui nec in ſemicirculi conceptu continetur, nec ex conceptu cauſae motum determinantis oritur. Quare falſitas in hoc ſolo conſiſtit, quod aliquid de aliqua re affirmetur, quod in ipſius, quem formavimus conceptu, non continetur, ut motus, vel quies de ſemicirculo. Unde ſequitur ſimplices cogitationes non poſſe non eſſe veras, ut ſimplex ſemicirculi, motus, quantitatis, etc. idea. Quicquid hae affirmationis continent, earum adaequat conceptum, nec ultra ſe extendit; quare nobis licet ad libitum ſine ullo erroris ſcrupulo ideas ſimplices formare. Supereſt igitur tantum quaerere, qua potentia mens noſtra eas formare poſſit, et quouſque ea potentia ſe extendat: hoc enim invento facile videbimus ſummam, ad quam poſſumus pervenire, cognitionem. Certum enim eſt, hanc ejus [38°] potentiam ſe non extendere in infinitum. Nam cum aliquid de aliqua re affirmamus, quod in conceptu, quem de ea formamus, non continetur, id defectum noſtrae perceptionis indicat, ſive quod mutilatas quaſi et truncatas habemus cogitationes, ſive ideas. Motum enim ſemicirculi falſum eſſe vidimus, ubi nudus in mente eſt, eum ipſum autem verum, ſi conceptui globi jungatur, vel conceptui alicujus cauſae talem motum determinantis. Quod ſi de natura entis cogitantis ſit, uti prima fronte videtur, cogitationes veras ſive adaequatas formare, certum eſt, ideas inadaequatas ex eo tantum in nobis oriri, quod pars ſumus alicujus entis cogitantis, cujus quaedam cogitationes ex toto, quaedam ex parte tantum noſtram mentem conſtituunt.

Sed quod adhuc venit conſiderandum, et quod circa fictionem non fuit operae pretium notare, et ubi

ubi maxima datur deceptio, eſt, quando contingit, ut quaedam, quae in imaginatione offeruntur, ſint etiam in intellectu, hoc eſt, quod clare et diſtincte concipiantur, quod tum, quamdiu diſtinctum a confuſo non diſtinguitur, certitudo, hoc eſt, idea vera cum non diſtinctis commiſcetur. Ex. gr. quidam Stoicorum forte audiverunt nomen animae, et etiam quod ſit immortalis, quae tantum confuſe imaginabantur; imaginabantur etiam, et ſimul intelligebant corpora ſubtiliſſima caetera omnia penetrare, et a nullis penetrari. Cum haec omnia ſimul imaginabantur, concomitante certitudine hujus axiomatis, ſtatim certi reddebantur, mentem eſſe ſubtiliſſima illa corpora, et ſubtiliſſima illa corpora non dividi, etc. Sed ab hoc etiam liberamur, dum conamur ad normam datae verae ideae omnes noſtras perceptiones examinare. Cavendum, uti initio diximus, ab iis, quas ex auditu, aut ab experientia vaga habemus. Adde quod talis deceptio ex eo oritur, quod res nimis abſtracte concipiunt: nam per ſe ſatis clarum eſt, me illud, quod in ſuo vero objecto concipio, alteri non poſſe applicare. Oritur denique etiam ex eo, quod prima elementa totius naturae non intelligunt; unde ſine ordine procedendo, et naturam cum abſtractis, quamvis ſint vera axiomata, confundendo, ſe ipſos confundunt, ordinemque naturae pervertunt. Nobis autem, ſi quam [381] minime abſtracte procedamus, et a primis elementis, hoc eſt, a fonte, et origine naturae, quam primum fieri poteſt, incipiamus, nullo modo talis deceptio erit metuenda. Quod autem attinet ad cognitionem originis naturae, minime eſt timendum, ne eam cum abſtractis confundamus: nam cum aliquid abſtracte concipitur, uti ſunt omnia univerſalia, ſemper latius comprehenduntur in intellectu, quam revera in natura exiſtere poſſunt eorum particularia. Deinde cum in natura dentur multa, quorum differentia adeo eſt exigua, ut fere in-

intellectum effugiat, tum facile (si abstracte concipiantur) potest contingere, ut confundantur; at cum origo naturae, ut postea videbimus, nec abstracte, sive universaliter concipi possit, nec latius possit extendi in intellectu, quam revera est, nec ullam habeat similitudinem cum mutabilibus, nulla circa ejus ideam metuenda est confusio, modo normam veritatis (quam jam ostendimus) habeamus. Est nimirum hoc ens, unicum, *) infinitum; hoc est, est omne **) esse, et praeter quod nullum datur esse.

Hucusque de idea falsa, superest, ut de idea dubia inquiramus, hoc est, ut inquiramus, quaenam sint ea, quae nos possunt in dubium pertrahere, et simul quomodo dubitatio tollatur. Loquor de vera dubitatione in mente, et non de ea, quam passim videmus contingere, ubi scilicet verbis, quamvis animus non dubitet, dicit quis se dubitare: non est enim Methodi hoc emendare, sed potius pertinet ad inquisitionem pertinaciae, et ejus emendationem. Dubitatio itaque in anima nulla datur per rem ipsam, de qua dubitatur, hoc est, si tantum unica sit idea in anima, sive ea sit vera, sive falsa, nulla dabitur dubitatio, neque etiam certitudo: sed tantum talis sensatio. Est enim in se nihil aliud nisi talis sensatio; sed dabitur per aliam ideam, quae non adeo clara ac distincta est, ut possimus ex ea aliquid certi circa rem, de qua dubitatur, concludere; hoc est, idea, quae nos in [382] dubium conjicit, non est clara et distincta. Ex. gr. siquis nunquam cogitaverit de sensuum fallacia, sive expe-

*) *Haec non sunt attributa Dei, quae ostendunt ipsius essentiam, ut in Philosophia ostendam.*

**) *Hoc supra jam demonstratum est. Si enim tale ens non existeret, nunquam posset produci; adeoque mens plus posset intelligere, quam natura praestare, quod supra falsum esse constitit.*

experientia, ſive quomodocunque ſit, nunquam dubitabit, an ſol major, aut minor ſit, quam appa-ret. Inde Ruſtici paſſim mirantur, cum audiunt ſolem multo majorem eſſe, quam globum terrae, ſed *) cogitando de fallacia ſenſuum oritur dubitatio, et ſi quis poſt dubitationem acquiſiverit veram cognitionem ſenſuum, et quomodo per eorum inſtrumenta res ad diſtantiam repraeſententur, tum dubitatio iterum tollitur. Unde ſequitur, nos non poſſe veras ideas in dubium vocare ex eo, quod forte aliquis Deus deceptor exiſtat, qui vel in maxime certis nos fallit, niſi quamdiu nullam habemus claram et diſtinctam ideam, hoc eſt, ſi attendamus ad cognitionem, quam de origine omnium rerum habemus, et nihil inveniamus, quod nos doceat, eum non eſſe deceptorem eadem illa cognitione, qua, cum attendimus ad naturam trianguli, invenimus ejus tres angulos aequales eſſe duobus rectis; ſed ſi talem cognitionem Dei habemus, qualem habemus trianguli, tum omnis dubitatio tollitur. Et eodem modo, quo poſſumus pervenire ad talem cognitionem trianguli, quamvis non certo ſciamus, an aliquis ſummus deceptor nos fallat, eodem etiam modo poſſumus pervenire ad talem Dei cognitionem, quamvis non certo ſciamus, an detur quis ſummus deceptor, et, modo eam habeamus, ſufficiet ad tollendam, uti dixi, omnem dubitationem, quam de ideis claris et diſtinctis habere poſſumus. Porro ſi quis recte procedat inveſtigando, quae prius ſunt inveſtiganda, nulla interrupta concatenatione rerum, et ſciat, quomodo quaeſtiones ſint determinandae, antequam ad earum cognitionem accingamur, nunquam niſi certiſſimas ideas, id eſt, claras et diſtinctas habebit. Nam dubitatio nihil aliud eſt, quam ſuſpenſio animi circa aliquam affirmationem,

*) *Id eſt, ſcit ſenſus aliquando ſe decepiſſe; ſed hoc tantum confuſe ſcit: nam neſcit quomodo ſenſus fallant.*

nem, aut negationem, quam affirmaret, aut negaret, nisi occurreret aliquid, quo ignoto cognitio ejus rei debet esse imperfecta. Unde colligitur, quod dubitatio semper oritur ex eo, quod res absque ordine investigentur.

Haec sunt, quae promisi tradere in hac prima parte Methodi. Sed ut nihil omittam [383] eorum, quae ad cognitionem intellectus, et ejus vires possunt conducere, tradam etiam pauca de memoria, et oblivione; ubi hoc maxime venit considerandum, quod memoria corroboretur ope intellectus, et etiam absque ope intellectus. Nam quoad primum, quo res magis est intelligibilis, eo facilius retinetur, et contra, quo minus, eo facilius eam obliviscimur. Ex. gr. si tradam alicui copiam verborum solutorum, ea multo difficilius retinebit, quam si eadem verba in forma narrationis tradam. Corroboratur etiam absque ope intellectus, scilicet a vi, qua imaginatio, aut sensus, quem vocant communem, afficitur ab aliqua re singulari corporea. Dico *singularem*: imaginatio enim tantum a singularibus afficitur. Nam si quis legerit ex. gr. unam tantum Fabulam amatoriam, eam optime retinebit, quamdiu non legerit plures alias ejus generis, quia tum sola viget in imaginatione; sed si plures sint ejusdem generis, simul omnes imaginamur, et facile confunduntur. Dico etiam *corpoream*: nam a solis corporibus afficitur imaginatio. Cum itaque memoria ab intellectu corroboretur, et etiam sine intellectu, inde concluditur, eam quid diversum esse ab intellectu, et circa intellectum in se spectatum nullam dari memoriam, neque oblivionem. Quid ergo erit memoria? Nihil aliud, quam sensatio impressionum cerebri, simul cum cogitatione ad determinatam duratio-

nem

nem *) ſenſationis; quod etiam oſtendit reminiſcentia. Nam ibi anima cogitat de illa ſenſatione; ſed non ſub continua duratione; et ſic idea iſtius ſenſationis non eſt ipſa duratio ſenſationis, id eſt, ipſa memoria. An vero ideae ipſae aliquam patiantur corruptionem, videbimus in Philoſophia. Et ſi hoc alicui valde abſurdum videatur, ſufficiet ad noſtrum propoſitum, ut cogitet, quod, quo res eſt ſingularior, eo facilius retineatur, ſicut ex exemplo Comoediae modo allato patet. Porro quo res intelli- [384] gibilior, eo etiam facilius retinetur. Unde maxime ſingularem, et tantummodo intelligibilem non poterimus non retinere.

Sic itaque diſtinximus inter ideam veram, et caeteras perceptiones, oſtendimusque, quod ideae fictae, falſae, et caeterae habeant ſuam originem ab imaginatione, hoc eſt, a quibusdam ſenſationibus fortuitis, (ut ſic loquar) atque ſolutis, quae non oriuntur ab ipſa mentis potentia; ſed a cauſis externis, prout corpus, ſive ſomniando, ſive vigilando varios accipit motus. Vel ſi placet, hic per imaginationem, quicquid velis, cape, modo ſit quid diverſum ab intellectu, et unde anima habeat rationem patientis; perinde enim eſt quicquid capias, poſtquam novimus eandem quid vagum eſſe, et a quo anima patitur, et ſimul etiam novimus, quomodo ope intellectus ab eadem liberamur. Quare etiam nemo miretur, me hic nondum probare, dari corpus et alia neceſſaria, et tamen loqui de imaginatione, de corpore, et ejus conſtitutione. Nempe, ut

*) *Si vero duratio ſit indeterminata, memoria ejus rei eſt imperfecta, quod quiſque etiam videtur a natura didiciſſe. Saepe enim, ut alicui melius credamus in eo, quod dicit, rogamus, quando, et ubi id contigerit. Quamvis etiam ideae ipſae ſuam habeant durationem in mente, tamen cum aſſueti ſimus durationem determinare ope alicujus menſurae motus, quod etiam ope imaginationis fit, ideo nullam adhuc memoriam obſervamus, quae ſit purae mentis.*

ut dixi, eſt perinde quid capiam, poſtquam novi, eſſe quid vagum, etc.

At ideam veram ſimplicem eſſe oſtendimus, aut ex ſimplicibus compoſitam, et quae oſtendit, quomodo, et cur aliquid ſit, aut factum ſit, et quod ipſius effectus objectivi in anima procedunt ad rationem formalitatis ipſius objecti; id, quod idem eſt, ac veteres dixerunt, nempe veram ſcientiam procedere a cauſa ad effectus; niſi quod nunquam, quod ſciam, conceperunt, uti nos hic, animam ſecundum certas leges agentem, et quaſi aliquod automatum ſpirituale. Unde, quantum in initio licuit, acquiſivimus notitiam noſtri intellectus, et talem normam verae ideae, ut jam non vereamur, ne vera cum falſis, aut fictis confundamus; nec etiam mirabimur, cur quaedam intelligamus, quae nullo modo ſub imaginationem cadunt, et alia ſint in imaginatione, quae prorſus oppugnant intellectum; alia denique cum intellectu conveniant. Quandoquidem novimus operationes illas, a quibus imaginationes producuntur, fieri ſecundum alias leges, prorſus diverſas a legibus intellectus, et animam circa imaginationem tantum habere rationem patientis. Ex quo etiam conſtat, quam facile ii in magnos errores poſſunt delabi, qui non accurate [385]
diſtinxerunt inter imaginationem, et intellectionem. In his ex. gr. quod extenſio debeat eſſe in loco, debeat eſſe finita, cujus partes ab invicem diſtinguuntur realiter, quod ſit primum et unicum fundamentum omnium rerum, et uno tempore majus ſpatium occupet, quam alio, multaque ejusmodi alia, quae omnia prorſus oppugnant veritatem, ut ſuo loco oſtendemus.

Deinde cum verba ſint pars imaginationis, hoc eſt, quod, prout vage ex aliqua diſpoſitione corporis componuntur in memoria, multos conceptus

finga-

fingamus, ideo non dubitandum, quin etiam verba aeque, ac imaginatio, poſſint eſſe cauſa multorum magnorumque errorum, niſi magnopere ab ipſis caveamus. Adde quod ſint conſtituta ad libitum, et ad captum vulgi; adeo ut non ſint niſi ſigna rerum, prout ſunt in imaginatione, non autem prout ſunt in intellectu; quod clare patet ex eo, quod omnibus iis, quae tantum ſunt in intellectu, et non in imaginatione, nomina impoſuerunt ſaepe negativa, uti ſunt, incorporeum, infinitum, etc. et etiam multa, quae ſunt revera affirmativa, negative exprimunt, et contra, uti ſunt increatum, independens, infinitum, immortale, etc. quia nimirum horum contraria multo facilius imaginamur; ideoque prius primis hominibus occurrerunt, et nomina poſitiva uſurparunt. Multa affirmamus et negamus, quia natura verborum id affirmare, et negare patitur, non vero rerum natura; adeoque hac ignorata facile aliquid falſum pro vero ſumeremus.

Vitemus praeterea aliam magnam cauſam confuſionis, et quae facit, quo minus intellectus ad ſe reflectat: nempe; cum non diſtinguimus inter imaginationem, et intellectionem, putamus ea, quae facilius imaginamur, nobis eſſe clariora, et id, quod imaginamur, putamus intelligere. Unde, quae ſunt poſtponenda, anteponimus, et ſic verus ordo progrediendi pervertitur, nec aliquid legitime concluditur.

*) Porro, ut tandem ad ſecundam partem hujus Methodi perveniamus, proponam primo noſtrum

ſco-

*) *Praecipua hujus partis Regula eſt, ut ex prima parte ſequitur, recenſere omnes ideas, quas ex puro intellectu in nobis invenimus, ut eae ab iis, quas imaginamur, diſtinguantur; quod ex proprietatibus uniuscujuſque, nempe imaginationis et intellectionis, erit eliciendum.*

ſcopum in hac Methodo, ac deinde media, ut [386] eum attingamus. Scopus itaque eſt claras et diſtinctas habere ideas, tales videlicet, quae ex pura mente, et non ex fortuitis motibus corporis factae ſint. Deinde, omnes ideae ad unam ut redigantur, conabimur eas tali modo concatenare, et ordinare, ut mens noſtra, quoad ejus fieri poteſt, referat objective formalitatem naturae, quoad totam, et quoad ejus partes.

Quoad primum, ut jam tradidimus, requiritur ad noſtrum ultimum finem, ut res concipiatur vel per ſolam ſuam eſſentiam, vel per proximam ſuam cauſam. Scilicet ſi res ſit in ſe, ſive ut vulgo dicitur, cauſa ſui, tum per ſolam ſuam eſſentiam debebit intelligi; ſi vero res non ſit in ſe, ſed requirat cauſam, ut exiſtat, tum per proximam ſuam cauſam debet intelligi: nam revera *) cognitio effectus nihil aliud eſt, quam perfectiorem cauſae cognitionem acquirere. Unde nunquam nobis licebit, quamdiu de Inquiſitione rerum agimus, ex abſtractis aliquid concludere, et magnopere cavebimus, ne miſceamus ea, quae tantum ſunt in intellectu, cum iis, quae ſunt in re. Sed optima concluſio erit depromenda ab eſſentia aliqua particulari affirmativa, ſive a vera et legitima definitione. Nam ab axiomatis ſolis univerſalibus non poteſt intellectus ad ſingularia deſcendere, quandoquidem axiomata ad infinita ſe extendunt, nec intellectum magis ad unum, quam ad aliud ſingulare contemplandum, determinant. Quare recta inveniendi via eſt ex data aliqua definitione cogitationes formare: quod eo felicius et facilius procedet, quo rem aliquam melius

*) *Nota, quod hinc appareat, nihil nos de Natura poſſe intelligere, quin ſimul cognitionem primae cauſae, ſive Dei ampliorem reddamus.*

melius definiverimus. Quare cardo totius hujus ſecundae Methodi partis in hoc ſolo verſatur, nempe in conditionibus bonae definitionis cognoſcendis, et deinde in modo eas inveniendi. Primo itaque de conditionibus definitionis agam.

Definitio ut dicatur perfecta, debebit intimam eſſentiam rei explicare, et cavere, ne ejus loco propria quaedam uſurpemus; ad quod explicandum, ut alia exempla omittam, ne videar aliorum errores velle detegere, adferam tantum exemplum alicujus rei abſtractae, quae perinde eſt, quomodocunque definiatur, circuli ſcilicet: quod ſi definia-
[387] tur, eſſe figuram aliquam, cujus lineae, a centro ad circumferentiam ductae, ſunt aequales, nemo non videt talem definitionem minime explicare eſſentiam circuli; ſed tantum ejus aliquam proprietatem. Et quamvis, ut dixi, circa figuras, et caetera entia rationis hoc parum referat; multum tamen refert circa entia Phyſica, et realia: nimirum, quia proprietates rerum non intelliguntur, quamdiu earum eſſentiae ignorantur; ſi autem has praetermittimus, neceſſario concatenationem intellectus, quae naturae concatenationem referre debet, pervertemus, et a noſtro ſcopo prorſus aberrabimus. Ut itaque hoc vitio liberemur, erunt haec obſervanda in Definitione.

I. Si res ſit creata, definitio debebit, uti diximus, comprehendere cauſam proximam. Ex. gr. Circulus ſecundum hanc legem ſic eſſet definiendus: eum eſſe figuram, quae deſcribitur a linea quacunque, cujus alia extremitas eſt fixa, alia mobilis, quae definitio clare comprehendit cauſam proximam.

II. Talis requiritur conceptus rei, ſive definitio, ut omnes proprietates rei, dum ſola, non autem

autem cum aliis conjuncta, ſpectatur, ex ea concludi poſſint, uti in hac definitione circuli videre eſt. Nam ex ea clare concluditur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas aequales eſſe; quodque hoc ſit neceſſarium requiſitum definitionis, adeo per ſe eſt attendenti manifeſtum, ut non videatur operae pretium in ipſius demonſtratione morari, nec etiam oſtendere ex hoc ſecundo requiſito omnem definitionem debere eſſe affirmativam. Loquor de affirmatione intellectiva, parum curando verbalem, quae propter verborum penuriam poterit fortaſſe aliquando negative exprimi, quamvis affirmative intelligatur.

Definitionis vero rei increatae haec ſunt requiſita.

I. Ut omnem cauſam ſecludat, hoc eſt, objectum nullo alio praeter ſuum Eſſe egeat ad ſui explicationem.

II. Ut data ejus rei definitione nullus maneat locus Quaeſtioni, An ſit?

III. Ut nulla, quoad mentem, habeat ſubſtantiva, quae poſſint adjectivari, hoc eſt, ne per aliqua abſtracta explicetur.

IV. Et ultimo (quamvis hoc notare non ſit valde neceſſarium) requiritur, ut ab ejus defini- [388]
tione omnes ejus proprietates concludantur. Quae etiam omnia attendenti accurate fiunt manifeſta.

Dixi etiam, quod optima concluſio erit depromenda ab eſſentia aliqua particulari affirmativa. Quo enim ſpecialior eſt idea, eo diſtinctior, ac proinde clarior eſt. Unde cognitio particularium quam maxime nobis quaerenda eſt.

Quoad ordinem vero, et ut omnes noſtrae perceptiones ordinentur, et uniantur, requiritur, uti, quamprimum fieri poteſt, et ratio poſtulat, inquiramus, an detur quoddam ens, et ſimul quale, quod ſit omnium rerum cauſa, ut ejus eſſentia objectiva ſit etiam cauſa omnium noſtrarum idearum, et tum mens noſtra, uti diximus, quam maxime referet Naturam. Nam et ipſius eſſentiam, et ordinem, et unionem habebit objective. Unde poſſumus videre, apprime nobis eſſe neceſſarium, ut ſemper a rebus phyſicis, ſive ab entibus realibus omnes noſtras ideas deducamus, progrediendo, quoad ejus fieri poteſt, ſecundum ſeriem cauſarum ab uno ente reali ad aliud ens reale, et ita quidem, ut ad abſtracta, et univerſalia non tranſeamus, ſive ut ab iis aliquid reale non concludamus, ſive ut ea ab aliquo reali non concludantur. Utrumque enim verum progreſſum intellectus interrumpit. Sed notandum, me hic per ſeriem cauſarum, et realium entium non intelligere ſeriem rerum ſingularium mutabilium; ſed tantummodo ſeriem rerum fixarum aeternarumque. Seriem enim rerum ſingularium mutabilium impoſſibile foret humanae imbecillitati aſſequi, cum propter earum omnem numerum ſuperantem multitudinem, tum propter infinitas circumſtantias in una et eadem re, quarum unaquaeque poteſt eſſe cauſa, ut res exiſtat, aut non exiſtat. Quandoquidem earum exiſtentia nullam habet connexionem cum earundem eſſentia, ſive (ut jam diximus) non eſt aeterna veritas. Verumenimvero neque etiam opus eſt, ut earum ſeriem intelligamus: ſiquidem rerum ſingularium mutabilium eſſentiae non ſunt depromendae ab earum ſerie, ſive ordine exiſtendi; cum hic nihil aliud nobis praebeat praeter denominationes extrinſecas, relationes, aut ad ſummum circumſtantias; quae omnia longe abſunt ab intima eſſentia rerum. Haec vero tantum eſt petenda a fixis, atque aeternis

nis rebus, et ſimul a legibus in iis rebus, tanquam [389] in ſuis veris codicibus, inſcriptis, ſecundum quas omnia ſingularia et fiunt, et ordinantur; imo haec mutabilia ſingularia adeo intime, atque eſſentialiter (ut ſic dicam) ab iis fixis pendent, ut ſine iis nec eſſe, nec concipi poſſint. Unde haec fixa, et aeterna, quamvis ſint ſingularia, tamen ob eorum ubique praeſentiam ac latiſſimam potentiam erunt nobis, tanquam univerſalia, ſive genera definitionum rerum ſingularium mutabilium, et cauſae proximae omnium rerum.

Sed, cum hoc ita ſit, non parum difficultatis videtur ſubeſſe, ut ad horum ſingularium cognitionem pervenire poſſimus: nam omnia ſimul concipere res eſt longe ſupra humani intellectus vires. Ordo autem, ut unum ante aliud intelligatur, uti diximus, non eſt petendus ab eorum exiſtendi ſerie, neque etiam a rebus aeternis. Ibi enim omnia haec ſunt ſimul natura. Unde alia auxilia neceſſario ſunt quaerenda praeter illa, quibus utimur ad res aeternas, earumque leges intelligendum; attamen non eſt hujus loci ea tradere, neque etiam opus eſt, niſi poſtquam rerum aeternarum, earumque infallibilium legum ſufficientem acquiſiverimus cognitionem, ſenſuumque noſtrorum natura nobis innotuerit.

Antequam ad rerum ſingularium cognitionem accingamur, tempus erit, ut ea auxilia tradamus, quae omnia eo tendent, ut noſtris ſenſibus ſciamus uti, et experimenta certis legibus, et ordine facere, quae ſufficient ad rem, quae inquiritur, determinandam, ut tandem ex iis concludamus, ſecundum quaſnam rerum aeternarum leges facta ſit, et intima ejus natura nobis innoteſcat, ut ſuo loco oſtendam. Hic, ut ad propoſitum revertar, tantum enitar, tradere, quae videntur neceſ-

ſaria

ſaria, ut ad cognitionem rerum aeternarum pervenire poſſimus, earumque definitiones formemus conditionibus ſupra traditis.

Quod ut fiat, revocandum in memoriam id, quod ſupra diximus, nempe quod, ubi mens ad aliquam cogitationem attendit, ut ipſam perpendat, bonoque ordine ex ea deducat, quae legitime ſunt deducenda, ſi ea falſa fuerit, falſitatem deteget; ſin autem vera, tum feliciter perget ſine ulla interruptione res veras inde deducere; hoc, inquam, ad [39c] noſtram rem requiritur. Nam ex nullo fundamento cogitationes noſtrae terminari queunt. Si igitur rem omnium primam inveſtigare velimus, neceſſe eſt dari aliquod fundamentum, quod noſtras cogitationes eo dirigat. Deinde quia methodus eſt ipſa cognitio reflexiva, hoc fundamentum, quod noſtras cogitationes dirigere debet, nullum aliud poteſt eſſe, quam cognitio ejus, quod formam veritatis conſtituit, et cognitio intellectus, ejuſque proprietatum, et virium: hac enim acquiſita fundamentum habebimus, a quo noſtras cogitationes deducemus, et viam, qua intellectus, prout ejus fert capacitas, pervenire poterit ad rerum aeternarum cognitionem, habita nimirum ratione virium intellectus.

Quod ſi vero ad naturam cogitationis pertineat veras formare ideas, ut in prima parte oſtenſum, hic jam inquirendum, quid per vires et potentiam intellectus intelligamus. Quoniam vero praecipua noſtrae Methodi pars eſt, vires intellectus ejusque naturam optime intelligere, cogimur neceſſario (per ea, quae in hac ſecunda parte Methodi tradidi) haec deducere ex ipſa cogitationis et intellectus definitione. Sed huc uſque nullas regulas inveniendi definitiones habuimus, et quia eas tradere non poſſumus, niſi cognita natura, ſive definitione intellectus, ejuſque potentia, hinc ſequitur, quod vel definitio intellectus per ſe debet eſſe clara, vel nihil in-

intelligere possumus. Illa tamen per se absolute clara non est; attamen quia ejus proprietates, ut omnia, quae ex intellectu habemus, clare et distincte percipi nequeunt, nisi cognita earum natura: ergo definitio intellectus per se innotescet, si ad ejus proprietates, quas clare et distincte intelligimus, attendamus. Intellectus igitur proprietates hic enumeremus, easque perpendamus, deque nostris innatis *) instrumentis agere incipiamus.

Intellectus proprietates, quas praecipue notavi, et clare intelligo, hae sunt.

I. Quod certitudinem involvat, hoc est, quod sciat res ita esse formaliter, ut in ipso objective continentur.

II. Quod quaedam percipiat, sive quasdam formet ideas absolute, quasdam ex aliis. Nempe quantitatis ideam format absolute, nec ad alias attendit cogitationes; motus vero ideas non, nisi attendendo ad ideam quantitatis.

III. Quas absolute format, infinitatem exprimunt; at determinatas ex aliis format. Ideam enim quantitatis, si eam per causam percipit, tum quantitatem determinat, ut cum ex motu alicujus plani corpus, ex motu lineae vero planum, ex motu denique puncti lineam oriri percipit; quae quidem perceptiones non inserviunt ad intelligendam, sed tantum ad determinandam quantitatem. Quod inde apparet, quia eas quasi ex motu oriri concipimus, cum tamen motus non percipiatur, nisi percepta quantitate, et motum etiam ad formandam lineam in infinitum continuare possumus, quod minime possemus facere, si non haberemus ideam infinitae quantitatis.

IV. Ideas positivas prius format, quam negativas.

V. Res non tam sub duratione, quam sub quadam specie aeternitatis percipit, et numero infinito; vel potius ad res percipiendas, nec ad numerum, nec ad durationem attendit: cum autem res imagina-

*) *Vide supra pag.* 365. 366. *et seqq.*

natur, eas ſub certo numero, determinata duratione, et quantitate percipit.

VI. Ideae, quas claras et diſtinctas formamus, ita ex ſola neceſſitate noſtrae naturae ſequi videntur, ut abſolute a ſola noſtra potentia pendere videantur; confuſae autem contra. Nobis enim invitis ſaepe formantur.

VII. Ideas rerum, quas intellectus ex aliis format, multis modis mens determinare poteſt: ut ad determinandum ex. gr. planum ellipſeos, fingit ſtylum chordae adhaerentem circa duo centra moveri, vel concipit infinita puncta eandem ſemper, et certam rationem ad datam aliquam rectam lineam habentia, vel conum plano aliquo obliquo ſectum, ita ut angulus inclinationis major ſit angulo verticis coni, vel aliis infinitis modis.

VIII. Ideae, quo plus perfectionis alicujus objecti exprimunt, eo perfectiores ſunt. Nam fabrum, qui fanum aliquod excogitavit, non ita admiramur, ac illum, qui templum aliquod inſigne excogitavit.

[392] Reliqua, quae ad cogitationem referuntur, ut amor, laetitia, etc. nihil moror: nam nec ad noſtrum inſtitutum praeſens faciunt, nec etiam poſſunt concipi, niſi percepto intellectu. Nam perceptione omnino ſublata ea omnia tolluntur.

Ideae falſae, et fictae nihil poſitivum habent, (ut abunde oſtendimus) per quod falſae, aut fictae dicuntur; ſed ex ſolo defectu cognitionis, ut tales, conſiderantur. Ideae ergo falſae, et fictae, quatenus tales, nihil nos de eſſentia cogitationis docere poſſunt; ſed haec petenda ex modo recenſitis proprietatibus poſitivis, hoc eſt, jam aliquid commune ſtatuendum eſt, ex quo hae proprietates neceſſario ſequantur, ſive quo dato hae neceſſario datur, et quo ſublato haec omnia tollantur.

Reliqua deſiderantur.

COMPENDIUM
GRAMMATICES
LINGUAE HEBRAEAE.

ADMONITIO

AD

LECTOREM.

Grammatices Linguae Hebraeae Compendium, quod hic tibi, Benevole Lector, offertur, Auctor rogatu Amirorum quorundam ſuorum, Linguae Sanctae perſtudioſorum, conſcribendum ſuſcepit, utpote quem, ab ineunte aetate ea imbutum, poſtea per multos annos ei ſedulo operam dediſſe, ejusque genium penitus perſpectum habere, in eaque verſatiſſimum eſſe, probe noverant; et noſcent omnes, qui, ejus gnari, hoc qualecumque ſcriptum, quod imtempeſtiva Auctoris morte, ut plura ejus alia, imperfectum remanſit, pervolvere non dedignabuntur. Quale quale ſit, ejus te, Benevole Lector, participem facimus, tibique et Auctoris laborem, et noſtrum de te bene merendi ſtudium pergratum fore, nulli dubitamus.

Etiam Grammaticae hebraicae fragmentum hoc editioni noſtrae ſubjungere conſultum duximus, cum hoc ipſo ſpecimine Philoſophus primum Grammaticae hebr. ab opinata linguae ſanctae ſubtilitate repurgandae exemplum exhibuerit, idque tale, in quo etiam nunc liberalis doctrinae ſcintillae inſunt nondum omnino a noſtratibus propagatae. Paucarum paginarum exoticarum additamentum lectores mere Philoſophi non dedignabuntur, quod ſcriptor Philoſophus ſcribere non recuſavit.

P.

CA-

Caput I.

De Literis, et Vocalibus in genere.

Quoniam linguae cujusque fundamenta literae, et vocales ſunt, dicendum ante omnia nobis eſt, quid apud Hebraeos litera, quidque vocalis ſit. Litera eſt ſignum motus oris eo loco facti, unde ſonus ore editus audiri incipit. Ex. gr. א ſignificat, principium ſoni in gutture audiri ex ipſius apertura; ב autem principium ſoni in labiis ex eorum apertura audiri; ג vero in fine linguae, et palati, etc. Vocalis eſt ſignum indicans certum, et determinatum ſonum. Unde intelligimus, vocales apud Hebraeos non eſſe literas; et ideo apud Hebraeos vocales *literarum animae* appellantur, et literae ſine vocalibus *corpora ſine anima*. Verum, ut differentia literarum, et vocalium clarius intelligatur, explicari ea commodius poteſt exemplo fiſtulae digitis ad canendum pulſatae. Sonus namque fiſtulae vocales illius muſicae ſunt, foramina vero digitis pulſata ejus literae. Sed de his ſatis.

Caput II.

De literarum figura, poteſtate, nominibus, claſſibus, et proprietatibus.

Hebraei literas viginti duas habent, quarum figura,

figura, et ordo apud antiquiſſimos ſcriptores receptus hic eſt, אבגדהו זחטי etc.

א Nulla alterius linguae Europaeae litera poteſt explicari. Significat, uti diximus, apertionem gutturis. Ejus nomen eſt Alef.

ב *b* nomine Bet.

ג *g* Gimel, ſi ſine puncto ſit, lenis eſt.

ד *d* Dalet, ſine puncto lenis.

ה Appellatur He. Significat principium ſoni eſſe in profundiore parte gutturis.

ו *v* Vau et etiam U. Et credo ab antiquis nunquam aliter pronuntiatum fuiſſe; nec tamen vocalis eſt, ſed litera indicans ſoni principium in labiis audiri.

ז *z* Zain.

ח *gh* Ghet.

ט *t* Tet.

י Jot. Significat principium ſoni audiri in medio linguae et palati, et ſicut ו *u*, ita י *i* absque ſono valet.

כ *k* Kaf, ſi punctum in medio habet, alias vim habet *ch*, ſive Graecorum χ.

ל *l* Lamed.

מ *m* Mem.

נ *n* Nun.

ס *s* Samech.

ע *hg* Hgain.

פ *p* Pe, ſi punctum in medio habeat, alias vim habet, ut *ph*.

צ *ts* Tſade.

ק *kh* Khof.

ר *r* Reſch, lene in medio, aſperum in initio dictionis.

ש *ſch* Schin, ſi punctum ſit ſupra crus dextrum; ſi ſupra ſiniſtrum ſit, idem eſt, ac Samech.

ת *th* Lene, cum puncto autem vim habet, ut *t*.

[3] Ex his quinque notandae ſunt literae, quae

quae aliter in principio, vel medio, aliter in fine dictionis exarantur, nempe כמנפצ. Kaf enim, si in fine dictionis occurrat, ejus crus inferius sic producitur ך. Mem autem inferius clauditur, ut ם; reliquae tres, ut נ sic producuntur ץ ף ן. Denique solent etiam Hebraei brevitatis causa א et ל in unam componere: atque hic ille character est Syriacus, quem Hgezras prae antiquis Hebraeis literis elegit, et quem Pharisaei superstitiose in suis sacris imitantur. Verum auctores alio charactere frequentius utuntur, vide Buxtorf. Thesaur.

Porro literae a Grammaticis non sine magno usu in quinque classes dividuntur, nempe in Gutturales, Labiales, Dentales, et in literas Linguae, et Palati. אהחע *ahachahg* Gutturales vocantur, בומף *bumaph* Labiales, גיכק *gicaqh* palati sunt literae, דטלנת *datlenath* linguae, זסצרש *zastserasch* dentium.

Unaquaeque litera in medio dictionis vocalem vel longam, vel brevem, vel brevissimam habere debet, exceptis his quatuor אהוי *ehevi*, quae propterea *mutae*, vel *quiescentes* appellantur.

Hinc fit, ut, quando consonans inter duas vocales debet duplicari, non expresse duplicetur; sed duplicanda puncto tantum, quod דגש *dagesch* appellatur, notetur, ut פִּקֵּד loco פִּקְקֵד *pikked*.

Gutturales inter duas vocales duplicari nequeunt, quia certam aperturam gutturis, et modum spirandi indicant; adeoque, ut apud Latinos litera H, ita apud Hebraeos gutturales duplicari inter duas vocales non possunt. Litera autem ר *r*, quia in medio dictionis semper lenis est, non solet etiam inter duas vocales duplicari, et propterea hae quinque literae אהחער punctum dagesch in medio nunquam habent. Deinde notandum, quod tamet-

tametsi omnis litera inter duas vocales duplicanda puncto dagesch notari debeat, non tamen vice versa omne dagesch indicat literam duplicandam esse. Puncta enim etiam inserviunt ad literas בגדכפת begadkephat ex lenibus in asperas mutandum, ut suis locis notavimus. Inscribitur denique punctum aliquando literae ה in fine dictionis [*] occurrenti ob rationem suo loco dicendam, at tum non dagesch, sed מפיק *mappikh* appellatur.

Literae בגדכפת initio dictionis asperae sunt, hoc est, dageschantur; nisi ultima praecedentis dictionis sit una ex quiescentibus. Nam tum plerumque lenes sunt, nisi quiescens sit ה cum mappik, vel praecedens dictio, in quiescentem desinens, magnum habeat accentum. Denique litera ejusdem organi saepe in scriptura una pro alia usurpatur, et א pro ע, ט pro ז, ב pro פ, ש pro ־ etc. Quod puto inde evenisse, quod scriptura ab hominibus diversae dialecti fuit scripta, et quod jam dialecti non dignoscantur, cujus scilicet tribus haec, vel illa dialectus fuerit. Quod autem haec lingua hoc commune cum reliquis habuerit, constat ex ipsa scriptura. Nam Ephraitae ס *Samech* pro ש ubique usurpabant, quae sane literae ejusdem organi sunt. Quare quamvis in Sacris Literis literam alicujus pro alia ejusdem organi saepe sumi constet, non tamen id imitari jam licet. Nam quid hoc aliud esset, quam dialectos confundere.

Caput III.

De Vocalibus, de earum scilicet figura, nomine, potestatibus, et proprietatibus.

Vocales, uti diximus, apud Hebraeos literae non

non ſunt; ſed veluti literarum animae. Eae igitur vel ſubintelliguntur, vel punctis literis adjectis exprimuntur hoc modo.

בַ Si linea ſub litera ducatur, id ſignificat poſt literam ſonum *a* audiri, qui vocatur
בָ פתח *pathagh.* Si autem linea cum puncto, ſignificat ſonum compoſitum ex *a* et *o*, et
בֶ vocatur קמץ *kamets.* Si tria ſint puncta, ſonus *e*, vel qui magis accedit ad Graecorum *η* ſignificatur, qui vocatur סגול *ſegol.* Si tantum duo juxta invicem poſita, ſignificatur
בֵ ſonus ex *a* et *i* compoſitus, qui vocatur צרי
בְ *tſere.* Si autem ſupra invicem, ſonus ſignificatur brevior *e*, et vocatur שוא *ſcheva.* De-
בִ inde, ſi unicum tantum punctum literae ſubſcribatur, ſignificatur ſonum exaudiri [5] ut *i* poſt literam, qui vocatur חירק *ghirekh.*
בֹ At, ſi ſupra ſuperiorem literae apicem ſuperſcribatur, ſonus ſignificatur ut *o*. Si tria
בֻ fuerint ſub litera puncta, tanquam in linea ad angulos obliquos cum litera ducta, et verſus dextram inclinante, ſonum ſignificant ut upſilon *υ*, et vocatur קבוץ *kibbuts.* Deni-
בוּ que, ſi literae addatur vau punctum habens in medio, ſignificatur ſonus ex *o* et *u* compoſitus, ſive ȣ Graecorum, et vocatur שורק *ſchurekh.*

Diphthongus *ai* notatur per patagh, et poſt ipſum י *jot*, ut דְּבָרַי *debarai*, niſi accentus magnus fuerit, de quo in ſequenti Capite. Diphthongus *au* notatur per kamets, quem jot et vau ſequitur, ut דְּבָרָיו *debarau*, et etiam cum patagh, ut קַו *khau* linea. Judaei tamen Luſitani pronuntiare ſolent *debarav*; *eu* denique exprimitur cum vau poſt tſere, ut שָׁלֵו *ſchaleu.* Num praeter has alias habuerint, non poſſum certo dicere, quia modum pronunciandi antiquorum magna ex parte ignoramus.

Omnis

Omnis vocalis, ſive ſonus ſemper poſt literam auditur, niſi in fine dictionis una ex tribus gutturalibus החע occurrat poſt tſere, ghirek, vel gholem, vel ſchurekh. Nam tunc punctantur-patagh, quod ante literam auditur, quodque propterea a Grammaticis *furtivum* appellari ſolet, ut שֹׁמֵעַ *ſchomeahg*, גָּבוֹהַּ *gaboah*, פָּתוּחַ *pathuagh*, etc.

Exigit ſaepe uſus, ut litera aliqua inter duas vocales ob certas cauſas duplicari debeat; atque hoc diximus notari inſcribendo literae duplicandae, punctum dageſch, et ſaepe fit, ut litera, quam uſus linguae exigit, ut duplicetur, ſit una ex gutturalibus, quae duplicari nequeunt, ut Capite II. monuimus. Quando ergo hoc contingit, tum vocalis antecedens mutatur hoc modo. Nempe ſi vocalis literae gutturali duplicandae antecedens ſit - patagh, tum punctum dageſch, quod literae gutturali inſcribi deberet, ſub-patagh ponitur, et fit ָ kamets, ut הָעוֹבֵר *hahgober* loco הַעֹבֵר *hahgober*: in nominibus autem ante ח et ע mutantur etiam-pathagh in ֶ ut הֶעָנָן *hehganan* loco הַעָנָן *hahganan*. Si ghirek fuerit, additur ei punctum, et fit ֵ tſere, ut מֵהֶם *mehem* loco מִהֶם *mihhem*. Si denique kibbuts ֻ vocalis literae litterali duplicandae anteceſſerit, vel in וֹ gholem, vel in וּ ſchurek mutatur. Sed hoc non tam univerſaliter, quin etiam aliquando immutata reperiatur; imo literam ר poſt kibbuts duplicari patiatur. Atque ex his patet, cur vocales ָ kamets, ֵ tſere, ֶ ſegol, וֹ gholem et וּ ſchurekh nunquam occurrant ante literam inter duas vocales duplicandam, hoc eſt, ante punctum dageſch, quod literae duplicandae inſervit.

Syllabae commode dividuntur in longas, et breves; nempe - patagh eſt *a* breve ָ kamets autem ſyllaba eſt longa, et brevis. Poteſtatem enim habet, vel ut *a* longum, vel ut *o* micron, ut פְּקֻדָּה *pakedah*,

pakedah, ubi utrumque *a* longum eſt, ut גָּרְנִי *gorni*, ubi - kamets ſub gimel, ut *o* micron, pronunciatur. Eſt ֶ ſegol brevis, ֵ tſere autem longa, et ְ ſcheva breviſſima ſyllaba; at ִ ghirek, ſi jot quieſcens poſt ſe habet, *i* longum eſt, alias breve; ֹ gholem *o* longum eſt, et plerumque poſt ſe habet ו *vau* quieſcens, et aliquando ה, vel א. Eſt ֻ kibbuts brevis, et וּ ſchurek denique longa. Scio hanc diviſionem cuidam R. Abrahamo de Balmes diſplicere; verum absque ulla ratione; eandem autem uſum magnum habere ex ſequentibus conſtabit; et primum, quod hic notandum venit, eſt, quod litera, quae puncto דגש compenſari ſolet, ſuppleri etiam poſſit, mutando ſyllabam praecedentem ex brevi in longam; tametſi litera duplicanda alia ſit, quam gutturalis, ut הֵתֵל *hethel* pro הִתֵּל *hitthel* vel הִתְתֵּל *hiththel*.

Syllaba ſchevata, quia breviſſima eſt, aliquando corripitur, praecedentique ſyllabae adhaeret, aliquando pronunciatur; et ideo a Grammaticis Hebraeis illud נָח nagh *quieſcens*, et hoc נָע nahg *mobile* appellatur.

Pronunciatur ְ ſcheva, quando in initio dictionis, vel in medio poſt ſyllabam longam [7] occurrit ut בְּרֵאשִׁית *bereſchith*, ubi ְ ſub ב pronunciatur, quia in initio dictionis occurrit, ut etiam haec ſequentia, quia poſt ſyllabas longas in medio dictionis occurrunt, nempe פָּקְדָה *pakedah*, בָּרְכוּ *berecku*, יִירְאוּ *jirku*, פּוֹקְדִים *pokedim*, הֵבִיאוּ *hubeu*. Si deinde duo ſcheva in medio dictionis ſe invicem ſequantur, ſecundum pronunciatur, ut תִּפְקְדוּ *tipkedu*, ubi primum ſcheva corripitur, et ſecundum pronunciatur. Atque hinc fit, ut ſcheva ſub litera puncto dageſch notata etiam pronuncietur, ut פִּקְּדוּ *pikkedu* Nam punctum in ק denotat ק duplicandum, et primum corripiendum eſſe. Et hac

etiam de caufa pronunciatur fcheva, quando una litera in medio dictionis, fed non inter duas vocales duplicatur, ut הִנְנִי *hineni*. ubi fcheva fub primo נ pronunciandum eft. Nam fi corripiendum effet, deberet etiam et נ corripi, et antecedenti fyllabae ghirek adhaerere, et loco הִנְנִי *hineni* fcribendum effet הִנִּי *hinni*.

Caeterum reliqua fchevata femper corripiuntur, et apprime notandum, nos expreffe monuiffe omne fcheva pronunciandum, vel initio, vel in medio dictionis occurrere. Nam in fine nunquam pronunciatur. Quod ut melius intelligatur, notandum hic eft, quod fcheva omne eft abfoluta fyllaba, quae fola audiri poffit, fed femper vel antecedenti, vel fequenti adhaerere debet; atque hinc fit, ut nullum monofyllabum fchevate punctetur. Unde apparet fcheva correptum nihil effe, quam *e* breviffimum praecedenti fyllabae adhaerens; pronunciandum autem nihil aliud eft, quam *e* breviffimum fequenti fyllabae adhaerens; quod quia ante fyllabam fentitur, ideo ipfius pronunciatio expreffior eft. Unde fequitur, in initio dictionis impoffibile effe, ut praecedenti fyllabae adhaereat; in fine autem contra impoffibile effe, ut fequenti adhaereat, adeoque in fine dictionis, five poft fyllabam longam, five poft brevem, five fub litera dagefchata, five leni, five denique unum, five duo occurrant, femper tamen corripitur. Cum autem in medio dictionis poft longam occurrit, [8] modus pronunciandi poftulat, ut fequenti adhaereat, et, fi duo occurrant, ut primum antecedenti, fecundum fequenti adhaereat. Porro hinc etiam patet, cur in initio dictionis nunquam duo fchevata, ut nec etiam in medio dictionis poft fyllabam longam occurrant. Nam duo fchevata fequenti fyllabae adhaerere nequeunt.

Guttu-

Gutturales ſcheva pronunciandum habere nequeunt, et raro ſcheva corripiendum habent; ſed ejus loco tres ſyllabas habent medias inter brevem, et breviſſimam, quae ſic notantur et vocantur חֲטֵפִים *ghatephim.* Prima denotat ſyllabam breviorem, quam _ *patagh*. ſecunda ſyllabam breviorem, quam kamets breve, ſive *o* micron; tertia denique mediam inter ſcheva *e* breve, et ſcheva breviſſimum; atque hoc a ſchevate diſtinctum habent, quod ante ſcheva ſimplex nunquam occurrant, et quod non tantum in initio, ſed etiam nec in medio, nec in fine dictionis duo unquam invicem ſequantur; in reliquis autem cum ſchevate omnino conveniunt, ut etiam in hoc, quod ſolae non occurrant, nec accentum ſub ſe habeant.

Atque hae ſunt regulae circa vocales apprime obſervandae, et praeſertim, quae modo de ſchevate diximus, quod ſcilicet nunquam duo ſchevata in initio dictionis occurrant, et quod gutturales nunquam ſcheva pronunciandum, et raro corripiendum ſub ſe habeant. Nam harum uſus inſignis eſt.

Caput IV.

De Accentibus.

Quae de accentibus ſolent tradi Regulae, linguae Hebraeae ſtudioſos plus laſſant, quam docent; atque ipſae tolerabiles eſſent, ſi ad linguae cognitionem, vel eloquentiam viam facerent; ſed ſi ejus peritiſſimos conſulas, omnes uno ore fatebuntur, ſe tam magni accentuum numeri cauſam ignorare. Equidem credo hoc non ſine aliqua cauſa factum fuiſſe, imo aliquando animo vol- [9] vebam, num eorum inventor eoſdem introduxerit,

 non

non tantum ad tollendam, vel deprimendam ſyllabam, et ad orationes diſtinguendas; ſed etiam ad animi affectus exprimendum, quos inter loquendum vel voce, vel vultu indicare ſolemus. Nam alium ſonum edimus cum ironice, alium cum ſimpliciter loquimur; alium deinde ſonum, quando aliquem laudamus, alium quando admiramur, alium quando vituperamus, alium denique quando contemnimus, et ſic pro ratione cujusque affectus vocem et vultum mutamus; quod quia literarum inventores ſignis indicare neglexerunt, inde factum eſt, ut mentem noſtram multo melius viva voce, quam ſcripto exprimere poſſimus. Suſpicatus igitur ſum, num Hebraeorum accentuum inventor huic communi defectui ſubvenire voluerit. Sed poſtea eosdem examinando nihil minus invenire potui; ſed contra eosdem non tantum hos animi affectus, ſed ipſas orationes confundere. Iisdem enim tonis utitur, quando Scriptura ironice, quam quando ſimpliciter loquitur; deinde idem accentus proprietatem puncti, et etiam epicoli, et duorum punctorum habet, ita ut accentuum penuria inter tantam abundantiam laborare videatur. Quare credo introductos eos fuiſſe, poſtquam Biblia in publica concione ſingulis Sabbathis legere conſueverunt Phariſaei, ne nimium feſtinanter (ut fieri ſolet in ſaepe repetitis devotionibus) legerentur. Et hac de cauſa eorum minutias Phariſaeis et otioſis Maſorethis relinquo, et id tantum, quod uſum aliquem habere videtur, notabo.

Accentus ad diſtinguendam, vel jungendam orationem, et ſimul ad ſyllabam attollendam, vel deprimendam inſervit. Verſum, ſive periodum clauſam eſſe nullo accentu ſignificatur; ſolent tamen hoc duobus punctis indicare, ut: הָאָֽרֶץ׃ ubi quidem ſignum (ֽ) סִילּוּק *Silukh* appellatur, et plerumque

que, non ſemper, ut jam monuimus, orationem abſolutam eſſe oſtendit. At unius verſus, ſeu periodi partes accentibus diſtinguuntur; atque hic per partes verſus, non tantum verba intelligo; ſed etiam nominum caſus; nempe accentus, [10] qui paſſim proprietatem habet commatis, uſurpatur etiam ad diſtinguendum nominativum, et verbum a ſuo accuſativo, et a reliquis caſibus: intellige quando accuſativus nominativum ſequitur; quod ſi verbo et nominativo interponatur, tum verbum, accuſativus, et nominativus unam verſus tantum partem conſtituunt, ut et duo verba, quae conjunctione *et* copulantur, et nullum habent nomen alio praeter nominativum caſu interpoſitum. Si itaque verſus non niſi unam habeat partem diſtinguendam, eadem diſtinguitur accentu, qui vocatur טַרְחָא, *targha*, quique infra dictionem ſic notatur בָ. Quod ſi duas partes diſtinguendas habeat, tum prima notatur per טַרְחָא *targha*, ſecunda vero accentu, qui vocatur אַתְנָח *athnagh*, quique infra dictionem ſic notatur הָ, ut אֱלֹהִים, *elohim* atque hic accentus omnium, qui ad partes verſus diſtinguendum inſerviunt, praecipuus eſt, ut ex modo dicendis patebit. Unus verſus non niſi unum habet athnagh, exceptis tantum pauciſſimis, qui duos habent. Quod ſi tamen verſus tres partes diſtinguendas habeat, tum prima notatur טרחא *targha*, ſecunda אתנח *athnagh*, et tertia iterum טרחא *targha*. Si autem quatuor habeat, prima plerumque notatur ſupra dictionem duobus punctis, ut דֶּשֶׁא, *deſche* qui accentus זָקֵף קָטוֹן *zakheph khaton* appellari ſolet, ſecunda טרחא, *tertia* אתנח et quarta iterum טרחא. Si porro in medio verſu quinque partes diſtinguendae ſunt, tum prima plerumque puncto ſupra dictionem, quod רְבִיעַ *rabiahg* appellatur, notari ſolet, ut אֱלֹהִים, ſecunda autem זקף קטון, tertia deinde טרחא, quarta אתנח, et quinta denique טרחא; vel etiam prima זקף קטון, ſecunda טרחא, tertia אתנח,

אתנח, quarta iterum זקף קטן, et quinta denique טרחא. Si denique ſex fuerint, tum prima רביע, ſecunda זקף קטן, tertia טרחא, quarta אתנח, quinta iterum זקף קטן, ſexta denique טרחא; et ad hunc modum, quando plures adhuc partes diſtinguendae occurrunt, plures alii adferri ſolent figura quidem diſtincti; ſed proprie- [1] tate זק קטן et רביע plane ſimiles, et qui propterea ſaepe etiam pro his uſurpantur. Sed eisdem ſuperſedeo, ut et iis, qui tantum inſerviunt ad indicandum accentum, qui partem periodi, in qua ſunt, a ſequenti diſtinguent, quique hac de cauſa a Grammaticis *ſervi'es* nuncupantur; ſed notandum, quod טרחא non tam ad diſtinguendas partes orationis, quam ad indicandum סילוק, et אַתְנַח inſervit. Nam poſt טרחא nullus accentus diſtinguens ſequi poteſt, quam אתנח, vel סילוק, et contra nullus אתנח, nec סילוק, cui non praecedat טרחא, cujus rei cauſam mox dicemus. Dictio, quae neque infra, neque ſupra ullum habet accentum, jungi ſolet cum ſequenti ducendo lineolam, quam Grammatici appellant מקף *makhaf*, ut כִּי־טוב *Ki-thob.*

Inſerviunt deinde accentus, ut diximus, ad attollendam, vel deprimendam ſyllabam. Nam ipſi, ut ipſis exemplis jam oſtendimus, vel ſupra, vel infra dictionis literam, cujus ſyllaba vel attollenda, vel deprimenda eſt, poni debent. Nam in דֶּשֶׁא צקף קטון ſupra ד eſt, quia pronunciari debet *déſche*, non vero *deſché.* Contra רביע אֱלֹהִים ſupra ה habet, quia pronunciatur *elohím*, non autem *elóhim*: atque omnis dictio, cujus accentus infra, vel ſupra ultimam ejus ſyllabam eſt, vocatur מִלְּרַע *millragh*, quod ſignificat *de infra*, ſi autem ſupra, vel infra penultimam ſit, vocatur *millehgel* מִלְּעֵיל, quod ſignificat *de ſuper.* At quoniam ſilukh nec infra, nec ſupra; ſed poſt dictionem notatur, ut etiam makhaf, ideo dictiones ante ſilukh et makhaph lineola infra notantur, non infra ſyllabam, in

in qua debet fieri accentus, ut הָאָרֶץ *haaretz*, ubi ante *filukh* infra א lineola eſt, indicans accentum debere eſſe ſub ejus vocali kamets. Sic etiam עֹשֶׂה־פְּרִי *hgoſeh peri* lineolam ante מקף ſub ע habet, indicantem gholem debere attolli, atque haec linea vocari ſolet, גַּעְיָא *gahgja;* negligitur tamen, ſi dictio ante makhaf unam tantum vocalem habeat, ut כִּי־טוֹב. [12]

Solent dein polyſyllaba duos habere accentus, unum ſcilicet in ultima, vel penultima, quo, ut modo oſtendimus, indicatur, num dictio ſit *millehgel*, an *millerahg*; alterum in antepenultima, vel ejus antecedenti, qui indicat, ſyllabam attollendam eſſe, ut הַמּוֹעֲדִים בְּמוֹעֲדֵיכֶם. Atque hic accentus plerumque eſt gahgja, imo fere ſemper ante ſcheva compoſitum. Obſervabis praeterea, non raro polyſyllaba tres habere accentus, ut וַיְבָרְכֵהוּ.

Ut autem noſcatur, quaenam ſyllabae attolli, vel produci debeant, ſive quaenam dictionis duplici, vel triplici accentu notandae ſint, hae Regulae ſunt apprime obſervandae, nempe: Omnis vocalis ante ſcheva pronunciandum, de quo cap. praec. egimus, notatur גַּעְיָא *gahgja*, hoc eſt, aliquantulum producitur, ut melius noſcatur ſequens ſcheva ſequenti ſyllabae adhaerere. Unde ſequitur, omnem vocalem ante ſcheva compoſitum, ſive ea brevis ſit, ſive longa, hoc accentu debere notari, ut נַעֲשָׂה. Nam ſcheva compoſitum nunquam corripitur, hoc eſt, nunquam praecedenti, ſed ſequenti ſyllabae adhaeret. Sequitur deinde vocalem longam ante ſcheva ſimplex debere attolli, ſive eodem hoc accentu notari, ut clarius percipiatur ſcheva ab eadem non corripi, ſed ſequenti ſyllabae etiam adhaerere; hinc הֻבְאוּ׃ שֹׁמְרִים בָּרְכוּ פָּקְדָה accentu גַּעְיָא notantur, ut et הִנְנִי, tam-

etsi brevis est, tamen propter sequens scheva pronunciandum etiam producitur. At quamvis scheva sub litera dageschata pronunciari etiam debeat, ejus tamen vocalis antecedens non notatur gahgja, nisi litera duplicanda fuerit una ex iis, quae punctum dagesch non admittunt, sive quae duplicari non patiuntur, de quibus vide cap. 2. et hoc puto ideo fieri, quia dagesch indicat literam subintelligendam praecedenti vocali adhaerere, ejusque scheva ab eadem corripi; atque adeo [15] vocalis ante scheva propter dagesch pronunciandum considerari debet, ut vocalis, quam duo schevata sequuntur, quorum primum, ut supra diximus, corripitur, et secundum pronunciatur, sive quorum primum praecedenti, et secundum sequenti syllabae adhaeret.

Deinde si vocalis post quodcunque scheva produci debeat, tum vocalis ante idem scheva producenda etiam erit; atque haec Regula universalis est, sive scheva expressum, sive subintelligendum sit; ex. gr. הַֽכְּנַֽעֲנִי quoniam patagh post scheva simplex produci, propter sequens compositum, debet, ideo patagh etiam ante idem scheva simplex producendum est, sic etiam תִּתְגַּֽלָּי וַֽיִּשְׁתַּֽחֲוּ etc. propter hanc eandem causam duplex habent gahgja. Atque idem dico fore, quando scheva subintelligendum est, ut מִֽמָּֽחֳרָת ubi sub utroque מ est gahgja, quia legi debet מִֽמְּמָֽחֳרַת, kamets igitur scheva revera ante se habet, quod per punctum דָּגֵשׁ compensatur, et quia propter sequens compositum produci debet, producitur etiam vocalis ante hoc scheva per punctum דגש compensatum. Sic בַּֽמַּֽחֲנֶה בַּֽמַּֽעֲשֶׂה וְֽהָֽרְבָּה הַֽעֲרָח et alia perplurima hujusmodi duplici gahgja notantur.

Duae vocales longae sine accentu, vel gahgja in eadem dictione non dantur. Si igitur syllaba penul-

penultima et antepenultima longa fuerit, vel accentus debebit esse in antepenultima, vel si in ultima fuerit, antepenultima habebit gahgja, ut אֲנֹכִי. cujus kamets producitur, quando accentus est in ultima; alias quando scilicet in penultima est, omittitur, ut אָנֹכִי דָן; sic הַכּוֹכָבִים נְשׂוּאֵיהֶם וְהַחִימִיתִי etc. gahgja in antepenultima habent; quod si dictio plures longas habuerit, id semper erit observandum, quod nunquam duae longae sine accentu, vel gahgja occurrant, ut בְּשָׁבוּעוֹתֵיכֶם.

Atque hic notandum, khibuts aliquando [14] loco schurekh usurpari, tumque ut longam considerari, ut מִשְׁבֻּעַת, ubi, quia schurekh nominis שְׁבוּעָה in khibuts mutatur, producitur khibuts, ut longa, alias semper brevis est.

Deinde notandum, brevem, cui scheva adhaeret, pro longa haberi, ut מוֹלַדְתִּי מֵינִקְתָּה etc. ubi longa ante brevem, cui scheva adhaeret, producitur, ut longa ante longam, quae non habet accentum; sic etiam duae priores in הִתְיַצְּבוּ longae sunt, quia utrique scheva adhaeret, priori scilicet expressum, posteriori autem per dagesch in צ compensatum. Excipiuntur breves, quae loco scheva simplicis saepe usurpantur, ne duo schevata initio dictionis occurrant, ut jam cap. 3. monuimus, ex. gr. prima in תִּפְקְדוּ brevis est, quia loco scheva usurpatur. Contingit dein, ut brevis ante brevem producatur, quod secunda brevis, loco scheva compositi, cui semper, ut jam diximus, antecedit gahgja, usurpatur, ut וַיֶּחֶרְדוּ, quod scribitur loco וַיֶּחֱרְדוּ.

Denique ו *vau* ante י *jod* cum _ pathagh promiscue, et cum, et sine gahgja notatur, ut וַֽיְדַבֵּר et וַיְדַבֵּר.

Atque

Atque hae praecipuae Regulae hujus accentus ſunt, quantum ex ſolis vocalibus cognoſci poteſt; ſupereſt adhuc alia ex Praepoſitionibus dignoſcenda, quam ſuo loco explicabimus.

Caeterum quod Judaei propter accentum muſicum ~, quem *zarkha* vocant, nunc gahgja in antecedentem ejus ſyllabam traducunt, nihil moror, quia non eſt imitandum iis, qui Hebraice loqui, non vero cantillare deſiderant.

Hoc tamen notandum, pro gahgja alium ſaepe uſurpari accentum; imo dictiones aliquot duos habere accentus, unamque earum ſyllabam produci, quae alias ex praecedentibus regulis non eſſet producenda.

Atque hoc, inquam, propterea fit, quia duo accentus diſtinguentes, quibus accentus ſerviles ſolent praecedere, invicem non niſi raro immediate ſequuntur, ex. gr. poſt athnagh non ſequitur [15] immediate ſilukh, neque זָקֵף קָטֹן et vice verſa poſt ſilukh non niſi rariſſime ſequitur immediate ſakheph khaton, neque athnagh; quod ſi tamen dictio, quae unum ex hiſce accentibus ſequitur, unum etiam ex hiſce habere debeat, tum illa duplici accentu notari, unaque ejus ſyllaba produci ſolet, tametſi alias non fuiſſet producenda, ut Eſ. c. 7. v. 18. יְאֹרֵי מִצְרָיִם וְלַדְּבוֹרָה ubi וְלַדְּבוֹרָה propter ſakheph khaton alium ſupra ל habet accentum, ejus etiam ſyllaba contra communem regulam producitur, propter praecedentem athnagh. Sic etiam Num. 28. v. 20. et 28. וּמִנְחָתָם, quia ſequitur immediate poſt ſilukh, duos habet accentus, et ſyllaba infra מ contra communem Regulam producitur, ut etiam Deut. cap. 12. v. 1. לְרִשְׁתָּהּ כָּל־הַיָּמִים et hac de cauſa etiam Deut. 13. v. 11. וְכָל־יִשְׂרָאֵל contra communem Regulam lineolae makhaf ſupra

pra בָּרֶל reperitur accentus, et ad hunc modum plura reperiuntur exempla, et multo plura eorum, quorum gahgja in accentum ob hanc, eandemque caufam mutatur.

Denique notandum inter accentus diftinguentes unum effe, qui vocatur קַדְמָא *Khadma*, quique femper poft dictionem defuper hoc modo notatur הָעֲיִים, et per hoc tantum diftinguitur ab alio fervili, qui vocatur אַזְלָא *azla*, quique femper fupra fyllabam, in qua accentus debet fieri, notatur. Si igitur dictio accentu hoc קַדְמָא notanda fuerit *millehgel*, eadem alio indiget accentu, quo indicatur accentum debere fieri in penultima, ut יָרַיִם fi hoc accentu notari debeat, etiam debebit fupra dalet accentus אַזְלָא notari, ut nofcatur dictionem effe מִלְעֵר.

Praeter has aliam adhuc caufam reperio, cur dictio duplici notetur accentu; nempe quando dictio millerahg ob caufas mox dicendas redditur [16] millehgel, manentibus ut ante fyllabis, accentus ultimae manet, et penultima, ubi tunc accentus fieri debet, alio notatur. Sed haec regula plane inutilis, quandoquidem fecundus accentus nullius tum ufus eft.

Atque jam tempus effet, ut oftenderem, quaenam dictiones accentum in ultima, et quaenam in antepenultima habere, hoc eft, quaenam מִלְעֵיל, et quaenam מִלְרַע effe deberent; fed quoniam hoc ex folis vocalibus, et literis dignofci non poteft, rem differo, donec de verbis egero. Hoc hic tantum addam, nempe quod athnagh, et filukh faepe dictiones, quae funt millerahg, reddant millehgel. Videlicet quando ejus fyllabae, ultima et antepenultima, longae funt, ut fi אָנֹכִי, accentu athnagh, vel filukh fit notandum, reddi debet מִלְעֵיל ut

דוֹאָנֹכִי

דְּן אֲנִכִי; quod ſi penultima fuerit ſcheva; quae, ut jam diximus, accentum nunquam habet, tum verba mutant ſcheva in khamets, et nomina in ֶ, ut ſi פִּקְדוּ notandum ſit accentu athnagh, ſcheva ſub ק mutatur in kamets, et fit פָּקָדוּ, ſic loco שִׁמְךָ ſi accentum habeat athnagh, fit שְׁמֶךָ. In participiis autem foeminini generis tam in ֶ ſegol, quam in ָ khamets mutatur atque haec locum etiam habent, quando accentus debet eſſe זָקֵף קָטֹן. Deinde notandum, accentus athnagh, et ſilukh praecedentis accentus diſtinguentis proprietates tollere, et eundem quaſi rapere. Unde fit, ut accentus diſtinguens, qui horum utrumvis praecedit, ſemper ſit targha, qui propterea ſemper indicat athnagh, vel ſilukh ſecuturum, et qui etiam propterea diſtinguentis proprietates non habet: nam dictiones non reddit מִלְעֵיל, et poteſt ſaepe immediate ſequi zakheph khaton, vel alium accentum diſtinguentem, et poſt ipſum poteſt immediate ſequi athnagh, vel ſilukh. Quare, cum ſupra diximus duos accentus diſtinguentes ſe immediate non ſequi, de omnibus praeter טִרְחָא eſt intelligendum, qui, uti diximus, propterea athnagh et ſilukh diſtinguentis proprietates amittit.

Caput V.

De Nomine.

Dividitur apud Latinos oratio in octo partes, [17] ſed an apud Hebraeos in tot partes ſit dividenda, ambigi poteſt. Nam omnes Hebraeae voces, exceptis tantum Interjectionibus, et Conjunctionibus, et una aut altera particula, vim et proprietates Nominis habent; quod quia Grammatici non animadverterunt, multa crediderunt eſſe irregularia, quae ex uſu linguae maxime regularia ſunt,

funt, et plura ad linguae cognitionem, ejusque eloquentiam neceſſaria ignoraverunt. Sive igitur Hebraei tot, quot Latini, ſive pauciores orationis partes eſſe ſtatuerint, nos tamen omnes, exceptis tantum Interjectionibus, uti diximus, et Conjunctionibus et una, aut altera particula, ad Nomen referemus, cujus rei cauſa, et quanta hinc in hac lingua facilitas oriatur, ex ſequentibus conſtabit. Quid autem per Nomen intelligam, jam explicabo. Per nomen intelligo vocem, qua aliquid, quod ſub intellectum cadit, ſignificamus, vel indicamus. Cum autem quae ſub intellectum cadunt, ſint vel res, rerumque attributa, modi, et relationes, vel actiones, actionumque modi, et relationes; hinc Nominum genera facile colligimus. Nam אִישׁ ex. gr. Nomen *viri* eſt, חָכָם *doctus*, גָּדוֹל *magnus*, etc. attributa ſunt viri, הֹלֵךְ *ambulans*, יוֹדֵעַ *ſciens* modi ſunt, בֵּין *inter*, תַּחַת *ſub*, עַל *ſuper*, etc. nomina ſunt, quae oſtendunt, quam relationem vir ad alias res habeat. Sic הָלוֹךְ *ambulare* Nomen eſt actionis, quae nullam ad tempus relationem habet. Nam hoc apprime notandum, quod Modus, quem Infinitivum Latini vocant, apud Hebraeos purum putum Nomen ſit, qui propterea Infinitivus nec praeſens, nec praeteritum, nec abſolute ullum tempus agnoſcit. Deinde מְהֵרָה *cito*, modus ambulandi eſt; הַיּוֹם *hodie*, מָחָר *cras*, etc. relationes ſunt temporis, quae etiam [18] aliis modis exprimuntur, de quibus alio capite.

Nominis igitur genera ſunt ſex. I. Nomen ſubſtantivum, quod in proprium, et appellativum dividitur, ut notum. II. Adjectivum. III. Relativum ſive Praepoſitivum. IV. Participium. V. Infinitivum. VI. Adverbium: quibus accedit Pronomen, quod vicem Nominis ſubſtantivi gerit, ut אֲנִי *ego*, אַתָּה *tu*, הוּא *ille*, etc. ſed de hoc alio Cap. agam; de reliquis autem hic notandum venit,

nit, quod Nomine proprio ſubſtantivo nunquam niſi unum ſingulare individuum ſignificare poſſumus. Nam unumquodque individuum ſuum ſibi tantum habet Nomen proprium, ut et unaquaeque actio; atque hinc fit, ut Nomen ſubſtantivum proprium, ut et Infinitivus, et Adverbium, quia quaſi adjectiva actionum ſunt, quibuscum debeant Numero convenire, non niſi ſingulari Numero exprimantur; reliqua autem et ſingulari et plurali. Dico reliqua: nam Praepoſitiones etiam pluralem numerum habent, de quibus vid. Cap. 10. Solent deinde homines, et praecipue Hebraei rebus omnibus humana attributa dare, ut *terra audivit*, *auſcultata eſt*, etc. Et forte hac, aut alia de cauſa omnia nomina rerum in maſculina, et foeminina diviſerunt; unde autem noſcantur, et qua ratione Nomina ex numero ſingulari in pluralem flectantur, in ſeqq. dicemus.

Caput VI.

De Flexione Nominis ex ſingulari in pluralem.

Nomina ex ſingulari in pluralem numerum flectuntur addendo maſculinis ghirek longum, et ם, et foemininis o longum, et ת. Ex. gr. גַּ *hortus* habet in plurali, quia maſculini generis eſt, גַּנִּים. Sic ex עֵץ *arbor*, אַח *frater* fit עֵצִים, אַחִים; at אוֹת *ſignum*, quia foeminini generis eſt, habet in plurali אוֹתוֹת, ut et נֵר *candela* נֵרוֹת, et עוֹר *cutis* עוֹרוֹת, [19] etc. Excipiuntur quaedam, quae, quamvis maſculina, tamen in plurali ut foeminina, et contra foeminina, quae ut maſculina, et quaedam, quae utroque modo flectuntur, ut אָבוֹת *patres* ex ſingulari אָב *pater*, quod maſculini eſt generis. Contra נָשִׁים *foeminae*, Nomen eſt foemininum, quod ſingulari caret, et terminatur ut maſculinum;

culinum; at הֵיכָל *templum* utroque modo terminatur, nempe הֵיכָלִים, et הֵיכָלוֹת. Notandum praeterea de Nominibus neutris, quae ut foeminina declinantur, ut גְּדוֹלוֹת.

Secundo; ratio, cur vocales mutentur, eſt ſcilicet, quia tres longae, ſi dictio non ſit מלעיל, duplici accentu indigent, et quia ante ghirek, et gholem penultima non poteſt patagh habere, niſi etiam dictio ſit millehgel, etc. Horum autem omnium catalogus in fine libri habetur, nec operae pretium judicavi ea hic ponere, quia facilius uſu, quam praeceptis ediſcuntur.

Nomina deinde, quae in ה deſinunt, ſive maſculina, ſive foeminina ſint, ה vel ת cum ultima ſyllaba omittunt, ut עָלֶה *folium* habet in plurali עָלִים, et נְקֵבָה *foemina* נְקֵבוֹת et אִשָּׁה *mulier* אִשּׁוֹת. Atque hic notandum, quod foeminina, in ה deſinentia, ſaepe ה in ת mutent, et ſyllabas antecedentes duas in geminum ſegol ֶ ֶ, vel, ſi fuerit accentus athnagh, vel ſilukh, in kamets ָ et ſegol ֶ. Nam ex עֲטָרָה *corona* fit עֲטֶרֶת, et cum athnagh, vel ſilukh עֲטָרֶת: Sic ex פּוֹקְדָה *viſitans* fit פּוֹקֶדֶת, et פֹּקָדֶת. Sed ſi penultima litera ſit ח, vel ע, tum ſyllabae in patagh mutantur, ut שׁוֹמַעַת, *audiens*, et בֹּרַחַת *fugiens* loco שֹׁמְעָה, et בֹּרְחָה, quod in ſubſtantivis locum etiam habet, ut צַפַּחַת. Unde fit, ut omnia harum formularum Nomina foeminina in ת deſinentia in plurali eodem modo flectantur, ut ea quae in ה deſinunt.

Praeter haec mutant plerumque Nomina in plurali etiam ſyllabas, nempe, ſi penultima fuerit ָ kamets, mutatur plerumque in ſcheva, ut [2 c] דָּבָר *verbum* דְּבָרִים *verba*, זָקֵן *ſenex* זְקֵנִים *ſenes*, שָׂמֵחַ *laetus* שְׂמֵחִים *laeti*, נָקִי *purus* נְקִיִּים *puri*, רָחוֹק *longinquus* רְחוֹקִים *longinqui*, בָּרוּךְ *benedictus* בְּרוּכִים *benedicti*.

Sic

Sic penultimum ָ kamets ex. gr. זָכְרוֹן *memoria*, et גִּלָּיוֹן *volumen* in ſcheva mutatur, et fit זִכְרוֹנוֹת, et גִּלְיוֹנִים. At ſi ultima fuerit kamets, vel Nomen monoſyllabum, tum ָ plerumque immutatum manet, vel in aliquando in patagh mutatur; ut כּוֹכָב *ſtella* כּוֹכָבִים *ſtellae*, שַׂר *princeps* שָׂרִים *principes*, יָם *mare* יַמִּים *maria*, שׁוֹשָׁן *roſa* שׁוֹשַׁנִּים *roſae*. Atque huc referendae etiam ſunt, quae in ה deſinunt, quia in plurali, ut jam diximus, ultimam ſyllabam ſimul cum ה amittunt, adeoque ut monoſyllaba, vel ut ea, quorum ultima ſyllaba eſt kamets, flecti debent. Ex. gr. שָׂדֶה *ager*, קָנֶה *calamus*. etc. quia in plurali ſegol ֶ cum ה amittunt, regulam monoſyllaborum ſequuntur, et ָ in plurali retinent, nempe שָׂדוֹת *agri*, et קָנִים *calami*; ſic מַמְלָכָה *regnum*, quia in plurali ultimum ָ cum ה amittit, penultimum in plurali retinet, ut ea, quorum ultima eſt ָ, flectiturque מַמְלָכוֹת *regna*. Hac de cauſa etiam, quae in ת deſinunt, penultimum ָ in plurali retinent, ut תּוֹלַעַת *vermis* תּוֹלָעִים *verme*; imo, quamvis ultimam ſyllabam non amittant, ָ kamets tamen retinent, ut זָוִית *angulus* זָוִיּוֹת *anguli*, צָמִית *ſocius* צָמִיתִים *ſocii*, גָּלוּת *captivitas*, גָּלֻיּוֹת *captivitates*.

Penultimum tſere etiam in ſcheva mutatur; ſed ante gholem, et ſchurek retinetur, ut עֵנָב *uva* עֲנָבִים. *uvae*, mutat tſere in ſcheva; at אֵלוֹן tſere retinet; flectiturque אֵלוֹנִים. Porro Nomina, quorum ultima ſyllaba tſere ֵ eſt, mutant id in ſcheva, quando vocalis antecedens ex iis eſt, quae ſemper in plurali retinentur, vel quae in ְ non mutantur, ut מַקֵּל *baculus* מַקְלוֹת *baculi*, פּוֹקֵד *viſitans* פּוֹקְדִים *viſitantes*, עִוֵּר *caecus* עִוְרִים *caeci*; at poſt ſcheva, vel ſyllabam, quae in ְ mutatur, retinetur, ut זָקֵן *ſenex* זְקֵנִים *ſenes*, זְאֵב *lupus* זְאֵבִים *lupi* etc.

Monoſyllaba, ut et diſſyllaba, quae in ת deſinunt,

nunt, ̤ tſere retinent, ut נֵר *candela* נֵרוֹת *candelae*, עֵד *teſtis* עֵדִים *teſtes*, רֵעֶה *ſocius* רֵעִים *ſocii*, שְׁאֵלָה *interrogatio* שְׁאֵלוֹת *interrogationes*. [ ]

Dantur praeterea quaedam monoſyllaba, quorum tſere in ghirek mutatur; ſed haec cum reliquis particularibus exceptionibus ad catalogum, in fine libri promiſſum, reſervamus.

Penultimum ſegol in ſcheva, ultimum autem in ָ kamets mutatur, quod fit, quia omnia Nomina in plurali ſunt *milleragh*, et illa omnia *millehgel*, quorum penultima eſt ֶ: ſi itaque ſecundum ſegol in plurali retineretur, habere deberet pluralis accentum in penultima, contra communem uſum pluralium: fit igitur hac de cauſa ex מֶלֶךְ *rex* מְלָכִים *reges*, אֶבֶן *lapis* אֲבָנִים *lapides*, צֶדֶק *juſtitia* צְדָקוֹת *juſtitiae*, זֶבַח *ſacrificium* זְבָחִים *ſacrificia*, נֶחָמָה *conſolatio* נְחָמוֹת *conſolationes*, חֵטְא *peccatum* חֲטָאִים *peccata*, בֹּקֶר *mane* בְּקָרִים pluralis. Atque haec mutatio ultimi ſegol in ָ kamets, et penultimi in ſcheva analoga plane eſt. Oſtendimus enim polyſyllaba, quae in ה deſinunt, mutare ſaepe ה in ת, et ſyllabas in geminum ֶ ſegol, ut עֲטָרָה in עֲטֶרֶת, et פְּקֻדָּה in פְּקֻדַּת. Deinde hic etiam ut in praecedentibus notandum eſt, quod Nominum, quae in ה, vel ת deſinunt, quoniam in plurali ultimam ſyllabam cum ה, vel ת amittunt, penultimum ſegol rationem ultimi obtinet, et in ָ mutatur, exceptis illis, quorum penultimum ſegol loco ſcheva uſurpatur, ut ſunt omnia Participia, et quae ex iis formantur. Ex. gr. פֹּקֶדֶת propter accentum athnagh, vel ſilukh, loco פֹּקְדָה, et תּוֹלֶדֶת loco תּוֹלְדָה uſurpantur; ſed in plurali ſcheva iterum recipiunt, ut פֹּקְדוֹת, תּוֹלְדוֹת. Denique ſegol penultimum, cui ſcheva adhaeret, non poteſt in ſcheva mutari, ne duo in initio dictionis occurrant; ideoque in plurali vel retinetur, vel in patagh mutatur, ut יֶשְׁנָה

fenestra אֶשְׁנַבִּים *fenestrae*, מֶרְכָּבָה *quadriga* מַרְכְּבוֹת *quadrigae*. Quae gholem ante segol habent, [ ] id in scheva mutant, ut בֹּקֶר *mane*, בְּקָרִים in plurali, אֹהֶל *tentorium* אֳהָלִים etc. Excipiuntur quaedam, de quibus in catalogo, et praeterea quaedam monosyllaba, quae ipsum in kamets aliquando mutant, ut יוֹם *dies* יָמִים plur. ראשׁ *caput* רָאשִׁים *capita*; sed saepius retinetur. Nam גּוֹי *gens* habet in plurali גּוֹיִם, et אוֹר *lux* אוֹרִים, etc. alias semper retinetur, ut et in iis, quae in ת desinunt, et geminum habent segol, ut פּוֹקֶרֶת pathagh nunquam in plurali mutatur, nisi ante י, ut יַיִן *vinum* יֵינוֹת *vina*, זַיִת *oliva* זֵיתִים *olivae*; deinde בַּהֶרֶת habet in plurali בֶּהָרוֹת.

Ghirek etiam, exceptis iis, quae in praecedenti regula retulimus, quae ipsum in plurali omittunt, et paucissimis praeterea Nominibus, quae in catalogo referuntur, semper immutatum manet; atque hic tantum loquor de ghirek proprio? non autem de eo, quod initio dictionis ante scheva ea de causa usurpatur, ne duo schevata initio occurrant, quod inde cognoscitur, quod ה paragogicum in fine habent; nempe אִמְרָה *dictum* loco אֹמֶר sumitur; ideoque in plurali habent אֲמָרוֹת. Sic דִּמְעָה *lacrima*, quia loco דֶּמַע usurpatur, habet in plurali דְּמָעוֹת. Nam, ut jam ostendimus, ultimum segol ֶ in ָ kamets mutari, et ultimum ָ kamets in plurali retineri debet; penultimum autem gholem et ֶ in scheva mutari.

Khibuts, et schurek nunquam in plurali mutantur, hoc tamen schurek notandum habet, quod in וּת desinentia schurek non semper in plurali omittant, ut reliqua Nomina in ה, et ת desinentia, quae semper, uti diximus, ultimam Syllabam in plurali omittunt. Nam מַלְכוּת *regnum* habet in plurali מַלְכֻיוֹת et חָנוּת *officina* חֲנֻיוֹת.

Scheva

Scheva denique nulla alia de cauſa mutari poteſt, quam ne duo ſchevata in initio occurrant. Nam videmus plerasque mutationes fieri ex longis in breves. Quod autem פְּרִי *fructus* habeat in plurali פֵּרוֹת, et כְּלִי *vas* כֵּלִים, id oſtendit, literam י in ſingulari eſſe paragogicam, eamque efficere, [3] ut tſere, quod absque ipſa habere deberent, in ſcheva mutetur, et quia י paragogicum in plurali amittunt, ideo tſere in plurali retinent, vel ſi mavis, iterum recipiunt.

His Regulis facile unusquisque omnia fere ſingularia in pluralia flectere, et pluralium ſingularia inveſtigare diſcet. Supereſt jam, tantum pauca de numero duali addere.

Praeter pluralem flectuntur etiam quaedam Nomina in numerum dualem addendo iis literas, ſive maſculina, ſive foeminina ſint, י et ם, et vocales pathagh, et ghirek, ut יום *dies* יוֹמַיִם *duo dies*, cujus plurale eſt, יָמִים, שָׁנָה *annus* שְׁנָתַיִם *duo anni*. Et ad hunc modum poſſemus, ſervatis praecedentibus Regulis, omnia Nomina flectere, niſi poſteri hoc neglexiſſent, qui hanc terminationem uſurparunt ad exprimendum pluralem numerum earum rerum, quae binae ſunt, vel quae duabus partibus conſtant, ut יָד *manus* pluralis יָדַיִם, *jadajim* pro יָדוֹת *jadoth* pluralis, אֹזֶן *auris* אָזְנַיִם. *aures*, et ſic de reliquis, quae bina habemus. Porro quia *forcipes* duabus conſtant partibus, vocantur מֶלְקָחַיִם *et forfices* מְסְפָּרַיִם.

Hac igitur de cauſa hanc terminationem ad dualem numerum ſignificandum uſurpare jam non licet; niſi tantum in iis nominibus, quae in Bibliis duali ſignificatione ſic flexa reperiuntur.

Capvt VII.

De Genere Masculino, et Foeminino.

Nomina, quibus mares significantur, vel res, quae ad mares pertinent, masculina sunt. Haec autem, quibus foeminae, vel res, quae ad foeminas pertinent, foeminina; quae autem aliis rebus exprimendis inserviunt, communia sunt, et quamvis horum plurima in Bibliis semper reperiantur [24] vel masculina, vel foeminina, id casu contingit. Reperiuntur enim quaedam uno tantum in loco foeminina, quae alias semper masculina reperiuntur, et contra quaedam uno tantum in loco foeminina, ex. gr. כָּנָף *ala* ubique foeminini generis est, praeterquam bis, lib. 2. Paralip. cap. 3. ideoque ab auctoribus communis generis habetur; sed si hoc libro Paralip. caruissemus, non dubitarent idem inter foeminina statuere, et, si plures haberemus, forsan omnes regulas mutare, et quae jam inter exceptiones numerant, pro communi regula, et contra plures regulas pro exceptionibus haberent. Nam, ut uno verbo dicam, plures sunt, qui Scripturae, at nullus, qui linguae Hebraeae Grammaticam scripsit. Sed ad propositum. Deinde videmus Scripturam in eadem oratione unum nomen ad utrumque genus promiscue referre, ut Gen. cap. 32. vers. 8. עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה אִם יָבוֹא הָאַחַת וְהִכָּהוּ *Si veniet Hgesau ad aciem unam, et ceciderit eum*; adeoque hac in re cum R. Schelomo Jarghi plane convenio, qui statuit דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים זַכְּרֵהוּ וְנַקְּבֵהוּ כָּל *omnem rem, cui non est spiritus vitae, exprime tam masculino, quam foeminino genere.* Vide ejus Commentaria in locum allatum.

Adjectiva ex masculino in foemininum genus mutantur addendo iis ת, vel ה cum ָ kamets, et syllabas, secundum praecedentes Regulas, mutando,

do, ex. gr. חָכָם *ſapiens* חֲכָמָה foemininum, גָּדוֹל *magnus* גְּדוֹלָה *magna*, בָּרוּךְ *benedictus* בְּרוּכָה *benedicta*, פֹּקֵד *viſitans vir* פּוֹקְדָה et פֹּקֶדֶת *viſitans foemina*, אִישׁ *vir* אִשָּׁה *virago*, גְּבִר *dominus* גְּבִירָה *domina*.

Excipiuntur ea, quae geminum habent ſegol, quae utrumque in ְ mutare deberent; ſed ne duo initio dictionis occurrerent, primum in patagh mutatur, ut מֶלֶךְ *rex* מַלְכָּה *regina*, quod ex praecedentibus regulis deberet eſſe מְלְכָה.

Quae vero in maſculino in ה deſinunt, mutant ultimam ſyllabam in ָ, ut יָפֶה *pulcer* יָפָה *pulcra*, רֹאֶה *videns*, in foeminino רֹאָה, etc.

Porro, quae in י deſinunt, mutantur in foe- [י]
mininum vel ut praecedentia, vel ſimpliciter addendo ת, ut שֵׁנִי *ſecundus* שֵׁנִיָה vel שֵׁנִית *ſecunda*, שֵׁנִיִּם *ſecundi* שֵׁנִיּוֹת *ſecundae*: atque hoc locum praecipue habet in iis adjectivis, quibus indicatur cujus gentis, vel regionis aliquis ſit, ut עִבְרִי *Hebraeus* עִבְרִיָּה et עִבְרִית *Hebraea*. Nam notandum, haec omnia adjectiva formari in maſculino genere a Nominibus propriis natalium ſolorum, vel parentum, addendo י cum praecedenti ghirek, et ſyllabas ſecundum Regulas, in ſeq. Capite de regimine Nominis dicendas, mutando: ut ex יִשְׂרָאֵל fit יִשְׂרְאֵלִי, ex עֵבֶר fit עִבְרִי, ex חֶבֶר ſit חֶבְרִי, et ex כּוּשׁ *Aethiopia* fit כּוּשִׁי. et ex יְרוּשָׁלַם fit יְרוּשַׁלְמִי *Hieroſolymitanus*. At his maſculinis additur in plurali tantummodo ם, ut עִבְרִים *Hebraei*, כּוּשִׁים *Aethiopes*. Quod ſi Nomina, unde haec formantur, pluralem terminationem habuerint, illam amittere debent. Nam ex מִצְרַיִם *Aegyptus* ſit מִצְרִי *Aegyptiacus*. Atque haec, ut dixi, addendo tantum ת, vel ה cum praecedenti kamets in foeminina mutantur. Sed in plurali flectuntur ſemper, ut foeminina, quae in ה deſinunt, ut עִבְרִיּוֹת מִצְרִיּוֹת, etc.

Cum

Cum itaque ה singularium terminatio cum praecedenti ֶ vel ת, et pluralium וֹת foemininorum adjectivorum sit propria, hinc factum fuisse videtur, ut Hebraei substantiva etiam, quae in singulari ֶ, vel ת, et pluralia, quae in plurali in וֹת terminantur, ad foemininum genus referre plerumque consueverint, nisi forte praeterea factum sit, quod ab hujus generis adjectivis suam duxerint originem. Sed de his satis.

Caput VIII.

De Regimine Nominis.

Res vel absolute significantur, vel ad alias relatae, ut clarius, et expressius indicentur; ex. gr. *mundus est magnus*, Mundus in statu absoluto [26] significatur; at *mundus Dei est magnus*, tum mundus est in statu relativo, quo efficacius exprimitur, vel clarius indicatur, atque hic Status Regiminis vocatur. Quomodo autem soleat exprimi, ordine jam dicam, et primo quomodo in singulari numero.

Nomina, quae in ה praecedente ֶ vel gholem desinunt, mutant ה in ת, et ֶ in ַ patagh. Nam תְּפִלָּה habet in statu regiminis תְּפִלַּת, et significat precationem alicujus. Sic עֲשֹׂה τὸ *facere* habet in statu regiminis, עֲשׂוֹת τȣ̃ *alicujus facere*, ut יוֹם עֲשׂוֹת יְהוָֹה אֱלֹהִים *dies τȣ̃ facere Domini Dei.*

Quae geminum, vel unum tantum habent ָ, mutant in statu Regiminis penultimum in scheva, et ultimum in patagh, ut דְּבַר ex דָּבָר *verbum*, כִּכַּר זָהָב *talentum auri* ex כִּכָּר *talentum*, חֲכַם ex חָכָם *sapiens*, ut Jobi 9. חֲכַם לֵבָב *sapiens cordis* Deus appellatur, sic בָּרוּךְ *benedictus*, שָׁלוֹם *pax*, פָּקוֹד *visitare*, זָקֵן *senex*, etc.

etc. mutant penultimum ָ in ſcheva; ſic etiam צְדָקָה *juſtitia*, בְּרָכָה *benedictio*, ultimum kamets in patagh, et penultimum in ſcheva, et ה ut jam diximus, in ת, fiuntque צִדְקַת, בִּרְכַּת; quod autem primum ſcheva in ghirek mutetur, fit tantum, quia duo in initio dictionis occurrere nequeunt, quod ſemper, ne hoc ſaepius repetere cogamur, de omni ghirek et patagh ante ſcheva affirmandum eſt.

Tſere penultimum aliquando in-ſcheva, et ultimum aliquando in patagh mutatur, ut שְׂעַר ex שֵׂעָר *capillitium*, et פְּאַת ex פֵּאָה *angulus*, זְקַן ex זָקֵן *ſenex*, מַקֵּל ex מַקֵּל *bacillum*. Sed plerumque tam ultimum, quam penultimum immutatum manet. Verum haec, et plura hujusmodi admodum incerta ſunt. Nam unum idemque Nomen jam tſere mutare, jam retinere, reperies, quod oſtendit in S. Scriptura dialectos confundi. Quare unusquisque tam tſere, quam ultimum kamets ubique ad libitum vel mutare, vel retinere poteſt, excepto tamen tſere ante י, quod ex communi analogia linguae retinere debet, ut הֵיכָל *templum* e. g. [ֵָ] et אַשְׁמוּרָה habet ubique in Scriptura pro ſtatu Regiminis אַשְׁמֹרֶת, et תַּלְאוּבָה et תַּצְלוּמָה habent תַּלְאוּבַת, et תַּצְלוּמַת: ideoque dico unicuique licere pro אַשְׁמֹרֶת ſcribere אַשְׁמֹרַת, et pro תַּלְאוּבַת ſcribere תַּלְאוּבֶת; tametſi neutrum in Scriptura reperiatur. Et, quod hic de tſere et kamets dico, de omnibus etiam dicendum, quae certam Regulam non ſervant. Sed de his alio loco uberius agam; aliquid tamen hic adhuc addam, quod ad hoc, quod modo dixi, et ad intentum hujus capitis, et ad univerſalem hujus linguae cognitionem non parum facere exiſtimo.

In ſuperiori capite diximus, quod terminationes foemininae ה, et ת, pluralis וֹת proprie ſunt Adje-

Adjectivorum, et Participiorum, nimirum quia unum idemque Nomen adjectivum attributum eſt, quod jam ad marem, jam ad foeminam referatur, ideoque unumquodque duabus terminationibus indiget, quod in ſubſtantivis locum non habet, et propterea non niſi uſu factum eſt, ut ſubſtantiva, quae neque mares, neque foeminas exprimunt, ad genus foemininum ſemper referantur, quando in ה, vel ת deſinunt, vel forte (uti diximus) quia ab adjectivis foemininis ſuam duxerunt originem. Sed aliud eſt, quod hic volo, nempe quod eodem modo, ac hae ſubſtantivorum terminationes originem duxerunt ab Adjectivis, et Participiis, ita variationes, quas in ſtatu Regiminis Nomina patiuntur, originem ducunt a mutationibus Infinitivorum, et Participiorum. Nam omnia Nomina Hebraica (ut omnibus hujus linguae peritis notum) ex Verborum formulis formantur. Adde quod primus, et praecipuus Nominis ſubſtantivi uſus ſit res abſolute, non autem relative indicare: hoc enim Nominibus propriis repugnat, quaeque adeo nunquam in ſtatu Regiminis reperiuntur; at actiones vix absque relatione agentis, vel patientis explicantur et ideo rarius in ſtatu abſoluto reperiuntur. Quicquid ſit, ex modis, quibus Nomina Infinitiva et Participia variant, variationes ſubſtantivi facile diſcuntur, ita [2] ut dubitandum non ſit, quin hae ex illis originem duxerint. Eorum igitur formulas, et modos variandi in Regimine tanquam normam variationum omnium Nominum hic ponam, quia facile memoriae mandari poſſunt.

Infini-

Infinitivorum Formulae.

	Status Absolutus	Status Regiminis kam ghat
*) *Visitare*	פָּקוֹד	in reg. פְּקוֹד et פְּקֹד etiam פְּקֹדֶת ex k. g. פָּקְדָה
Visitari	נִפְקַד et הִפָּקֵד	semper absolute. הִפָּקֵד
Frequenter visitare	פַּקֵּד et פַּקֵּד	פַּקֵּד
Frequenter visitari	פֻּקֹּד	פֻּקַּד
Facere, vel constituere aliquem visitantem,	הַפְקֵד	הַפְקִיד
Constitui visitans	הָפְקֵד	הָפְקַד
Se constituere visitantem	הִתְפַּקֵּד	הִתְפַּקֵּד
Appropinquare	נָגוֹשׁ	גֶּשֶׁת
Detegere	גָּלֹה / גָּלוֹת	גְּלוֹת / גְּלוֹת
Circuire	סוֹב	סוֹב et סָב־ ghatuf cum makhaf
Invenire	מָצוֹא	מְצוֹא et מְצֹאת loco מְצוֹאֹת v. sup. פְּקוֹדֶת
Aperire	פָּקֹחַ	פְּקֹחַ

Hae

*) Conveniunt saepe Infinitiva in Statu Absoluto cum praeteritis: nam דַּבֵּר *τὸ loqui* etiam significat, *locutus est*, גָּדֵל *crescere*, בָּשֵׁל *coque* formam habent praeteriti, ut suo loco ostendam. Quare non dubito, quin Infinitivi formulae etiam fuerint פָּקָד cum gemino kamets, et פָּקַד cum ָ et ַ; ex quibus formatum est פְּקֹד in Regimine, nempe ex פָּקָד פָּקֹד et פָּקַד: atque haec, quia circa Conjugationes prolixius tractanda, hic ad ea, quae impraesentiarum volo, obiter notasse sufficiet.

[29] Hae praecipuae Infinitorum formulae et mutationes ſunt. Pergo itaque ad Participia.

Participiorum Formulae.

	Regimen.	Abſoluta.	
מְפַקֵּד	פֹּקֵד	פֹּקֵד	*viſitans* maſc. ſing.
	et פֹּקַד		
מְפַקְּדִים	פֹּקְדֵי	פֹּקְדִים	plur. maſc.
מְפַקְּדָה		פֹּקְדָה	
		et	ſing. foem.
מְפַקֶּדֶת	פֹּקֶדֶת	פֹּקֶדֶת	
et			
מְפוֹקֶדֶת			
מְפַקְּדוֹת	פֹּקְדוֹת	פֹּקְדוֹת	plur. foem.
מַפְקִיד	פְּקוּד	פָּקוּד	*viſitatus* ſ. m. verbi adjectivum.
מַפְקִידִים	פְּקוּדֵי	פְּקוּדִים	p. m.
מַפְקִידָה	פְּקוּדַת	פְּקוּדָה	p. f.
מַפְקֶדֶת	פְּקוּדוֹת	פְּקוּדוֹת	p. f.
מַפְקִידוֹת			
מֻפְקָד	נִפְקַד	נִפְקָד	*viſitatus*, Part. ſ. m.
מֻפְקָדִים		נִפְקָדָה	
מֻפְקָדָה		et	ſ. f.
et מֻפְקֶדֶת	נִפְקֶדֶת	נִפְקֶדֶת	
מֻפְקָדוֹת	נִפְקְדוֹת	נִפְקָדוֹת	pl. f.
מִתְפַּקֵּד	מְפֻקַּד	מְפֻקָּד	*frequenter viſitaus* ſing. maſc.
מִתְפַּקְּדִים	מְפֻקְּדֵי	מְפֻקָּדִים	
מִתְפַּקְּדָה		מְפֻקָּדָה	
et		et	ſ. f.
מִתְפַּקֶּדֶת	מְפֻקֶּדֶת	מְפֻקֶּדֶת	
מִתְפַּקְּדוֹת	מְפֻקְּדוֹת	מְפֻקָּדוֹת	pl. f.
	פְּקַד	פָּקֹד	*frequenter viſitatus* adjectivum ſ. m.
	פְּקָדֵי	פְּקֻדִים	
		פְּקֻדָּה	
		et	ſ. f.
	פְּקֻדַּת	פְּקֻדֶּת	
	פְּקֻדּוֹת	פְּקֻדּוֹת	

Paſſivum.

Passivum. [10]

Reg. 2.	Pass.	
נִפְקַד	נִפְקָד	*visitatus* m. s.
נִפְקְדֵי	נִפְקָדִים	p. m.
	נִפְקָדָה	s. f.
נִפְקֶדֶת	נִפְקֶדֶת	
נִפְקְדוֹת	נִפְקָדוֹת	pl. f.
	etc. מְפוּקָּד et	s. m. *frequenter visitatus.*
מְפֻקַּד	מְפֻקָּד	
מְפֻקְּדֵי	מְפֻקָּדִים	p. m.
	מְפֻקָּדָה et	s. f.
מְפֻקֶּדֶתִי	מְפֻקֶּדֶת	
מְפֻקְּדוֹת	מְפֻקָּדוֹת	pl. f.
	מָפְקָד	*constitutus ut visitaret* s. m.
	מָפְקָדִים	pl. m.
	מָפְקֶדֶת et	s. f.
	מָפְקָדָה	
	מָפְקָדוֹת	pl. f.
פְּקוּד	פָּקוּד et	*visitatus* adjectivum Verbi s. m.
	פָּקֻד	
פְּקוּדֵי	פְּקוּדִים et	p. m.
	פְּקֻדִים	
פְּקוּדוֹת	פְּקוּדוֹת et	p. f.
	פְּקֻדוֹת	
פְּקֻדַת	פְּקוּדָה	
	et פְּקֻדֶת	
	et פְּקֻדָה	

[F]

Passivum.

פּוֹקָד *frequenter visitatus* adjectivum.
et
פָּקֻד s. m.

פּוֹקָדִים et פְּקֻדִים — p. m.

פּוֹקָדָה et פְּקֻדַּת et פְּקֻדָת — s. f.

פּוֹקָדוֹת et פְּקֻדוֹת — p. f.

Actiuum.

Reg.	Act.	
פֹּקֵד et פֹּקַד et פֹּקְדִי	פֹּקֵד	*visitans* m. gen.
פֹּקְדֵי	פֹּקְדִים	pl. m.
	פֹּקְדָה et	s. f.
פֹּקֶדֶת vel פֹּקַדְתְּ vel פֹּקַדְתִּי ut יוֹשַׁבְתִּי	פֹּקֶדֶת ut יוֹלַדְתְּ	s. f.
פֹּקְדוֹת	פֹּקְדוֹת	p. f.
מְפַקֵּד	מְפַקֵּד *	*frequenter visitans* s. m.
מְפַקְּדֵי	מְפַקְּדִים	pl. m.
	מְפַקְּדָה et	s. f.
מְפַקֶּדֶת	מְפַקֶּדֶת	s. f.
מְפַקְּדוֹת	מְפַקְּדוֹת	p. f.

Activum.

* In Scriptura non reperitur hujus Participii Regimen, nec videtur sensu, quo hic, et fere semper accipitur, posse relative exprimi; sed quia haec formula aliquando etiam usurpatur eadem significatione, ac prima, nihil impedit, quo minus Regimen habere potuerit.

Activum. [32]

Reg.	Act.	
מַפְקִיד	מַפְקִיד	*Constituens aliquem visitantem* m. f.
מַפְקִידֵי	מַפְקִידִים	
מַפְקִידַת	מַפְקִידָה et	f. f.
מַפְקֶדֶת	מַפְקֶדֶת	

Ex quo et formatur

	מַפְקֶדֶת	
מִתְפַּקֵּד	מִתְפַּקֵּד	*Se visitans, vel ferens se ut visitans* f. m.
מִתְפַּקְּדֵי	מִתְפַּקְּדִים	p. m.
	מִתְפַּקְּדָה et	f. f.
מִתְפַּקֶּדֶת	מִתְפַּקֶּדֶת	
מִתְפַּקְּדוֹת	מִתְפַּקְּדוֹת	p. f.

Crescens

גְּדֵל et גָּדֵל	גָּדֵל	f. m.
גְּדֵלֵי	גְּדֵלִים	p. m.
גְּדֵלַת	גְּדֵלָה	f. f.
גְּדֵלוֹת	גְּדֵלוֹת	p. f.

Veniens.

בָּא	בָּא	f. m.
בָּאֵי	בָּאִים	p. m.
בָּאַת	בָּאָה	f. f.
בָּאוֹת	בָּאוֹת	p. f.
גֹּלֵה	גֹּלֶה	*Detegens* f. m.
גֹּלֵי	גֹּלִים	p. m.
גֹּלַת	גֹּלָה	f. f.
גֹּלוֹת	גֹּלוֹת	p. f.

Sic et [33]

מַגְלֵה	מַגְלֶה	*Qui facit detegere,* f. m.
מַגְלֵי	מַגְלִים	
מַגְלַת	מַגְלָה	f. f.

etc.

Reg.	Act.	
שׁוֹמַע	שׁוֹמֵעַ et שׁוֹמַע	*audiens,* ſ. m.
שׁוֹמְעֵי	שׁוֹמְעִים	p. m.
שׁוֹמַעַת	שׁוֹמְעָה et שׁוֹמַעַת	ſ. f.
שׁוֹמְעוֹת	שׁוֹמְעוֹת	p. f.
	Sic	
שְׂבַע	שָׂבֵעַ	*Saturatus.*
שְׂבֵעֵי	שְׂבֵעִים	p. m.
שְׂבֵעַת	שְׂבֵעָה	ſ. f.
שִׂבְעוֹת	שְׂבֵעוֹת	p. f.

Praeter has aliae Participiorum formulae dantur; ſed has impraeſentiarum ſufficere arbitror, ut unusquisque facillimo negotio diſcat Nomina ex ſtatu abſoluto in regimen mutare, modo hoc obſervet, quod illae vocales in ſtatu Regiminis retinentur, quae hic immutatae reperiuntur. Videlicet monoſyllaba, ad quae etiam referenda ſunt diſſyllaba, quorum prima eſt ſcheva, ut כְּתָב *ſcriptum*, זְאֵב *lupus*, etc. geminum ſegol, pathagh, ghirekh, et ſcheva, gholem plerumque etiam retineri; ante מקף tamen in o breve mutari videmus. Deinde rariſſime ſchurekh, vel potius nunquam mutatur; et quod aliquando khibuts ejus loco uſurpatur, id non fit propter regimen, ſed quia unum pro alio ſumere licet: nam ſchurekh [34] ſyllaba compoſita eſt ex gholem et khibuts, et ideo loco ſchurekh, vel gholem, vel khibuts ſaepe ſumi videmus. Quod autem מָוֶת אָוֶן עָוֶל et reliqua hujusmodi habeant in regimine מוֹת עוֹל אוֹן. etc. ex communi linguae uſu fit. Supra enim diximus kamets ante ſegol pro ſegol uſurpari in fine; vel in media periodo, ut una ejus pars ab alia diſtinguatur, ut עֲטֶרֶת loco עֲטֶרֶת, et פּוֹקְדֵי loco

loco פִּירוֹת. Quare עֲוֶל. etc. in ſtatu abſoluto pro עֲוֶל regiminis uſurpatur.

Sed notandum in hac lingua magis uſitatum eſſe ו vau quieſcentem reddere, ſyllabas in gholem mutando, qui uſus frequentiſſimus eſt, et circa haec Nomina praevaluiſſe videtur, quia in ſcriptura non niſi ſemel reperitur in regimine עֲוֶל, alias ubique ex עֵוֶל (*frons*) fit עֵול. et ex אָוֶן *pravitas* און, et ſic de caeteris hujus formae.

Denique ut de pluralium terminatione etiam aliquid addam, videmus pluralium terminationem ות ſemper in regimine retineri; ים autem ם omittere et ghirekh mutare in tſere, quam formam regiminis numerus dualis ַים etiam obtinuit, qui propterea ם cum ghirek omittit, et pathagh in tſere mutat, ut ex עֵינַיִם *oculi* fit עֵינֵי in ſtatu regiminis; atque hinc credo factum, ut omne pathagh ante י cum ghirek hanc regiminis acceperit formulam, fiatque ex בַּיִת *domus* בֵּית, et ex יַיִן *vinum* יֵין etc.

Jam antequam ulterius pergam, venit hic apprime notandum, me hic per Nomen omnia Nominis genera intelligere. Omne etiam Nomen, excepto (ut jam diximus) proprio genitivum regit, vel a genitivo regitur, et praecipue relativum, ſive praepoſitivum, quod ſemper relative ſignificatur, et propterea fere ſemper genitivum regit, et ſaepe regitur; quae omnia hic ad majorem perſpicuitatem exemplis illuſtrabo.

בֵּית אֱלֹהִים *Domus Dei.* Ambo ſubſtantiva [35]
לֵב חָכָם *Cor ſapientis.* Subſtant. primum, adject. ſecundum.
חֲכַם לֵבָב *Sapiens cordis* } contra.
גְּדוֹל הָעֵצָה *magnus conſilii* }
אוֹהֲבֵי טוֹב *Amantes boni* } Part. 1.
רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ *videntes ſolis* }

אֱלֹהִים

בְּרֹא אֱלֹהִים	*τὸ creare Dei* 1. Infinit.
יוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים	*dies τȣ creare Dei* inf. quod simul regit et regitur.
מַשְׁכִּימֵי קוּם	*maturantes τȣ surgere, hoc est, qui solent cito surgere.*
מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר	*maturantes τȣ surgere in mane.* Praep. in genit. et Particip. in Regim.
לִפְנֵי יְהוָֹה	*Ante Dei.* Praep. in Regim. ex לְפָנִים *antea*, sic ex תָּוֶךְ *intus* fit תּוֹךְ *inter.*
עֲדֵי עַד	*usque τȣ usque* h. e. tempus indefinit. hic ergo Praep. regit et regitur.
מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה	*plaga τȣ non desinentis: h. e. plaga, quae non desinit* Adverb. *non* regitur.
אֵין חָכְמָה	*Non sapientiae*; hic contra *non* regit. Est enim in statu absoluto אַיִן, quod in statu regiminis, ut בַּיִת, mutat, ut jam diximus, patagh, et ghirekh in tsere. Caeterum hic iterum atque iterum vos monere volo, ut ea, quae cap. 5. dicta sunt de Nomine, animo perpendatis. Nam nemo magno cum fructu hanc linguam colere poterit, nisi id, quod ibi diximus, recte percipiat, quod [56] scilicet tam Verba, quam Participia, quam Praepositiones, quamque denique Adverbia pura puta apud Hebraeos sint Nomina.

Caput IX.

De duplici Nominis usu, deque ejus Declinatione.

Nomine appellativo vel individuum unum, vel plura vaga, vel unum, aut plura certa et nota significare volumus; quod apud Latinos absque ulla

ulla differentia, ſed apud Hebraeos, et alios magna ſit; nempe אִישׁ vel אִישִׁים *virum* quemcunque, vel *viros* quoſcunque ſignificat; ſed ſi quis non niſi virum, vel viros, de quibus jam locutus eſt, vel quos ſupponit notos eſſe, ſignificare vult, debet Nomini praeponere הַ cum pathagh, et primam Nominis literam duplicare, hoc eſt, dageſchare; et ſi prima litera una ex iis fuerit, quae duplicari non patiuntur, tum ה loco pathagh kamets debet habere, ut וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל *et vir ille Gabriel.* Sed notandum, tam רֹאשׁ, quam ָ kamets poſſe compenſari per gaghja, ut הַ[illegible]חָה, הֶחָגִי, etc. Atque hoc ה vocari ſolet הַיְּדִיעָה. hoc eſt, ה notitiae, quia rem notam indicat, adeoque idem Indicativum appellabo.

Verum enim vero hic uſus iſtius ה tantum locum habere poteſt in Appellativis, Adjectivis, et Participiis; at non in Propriis, neque in Infinitivis, neque denique in Adverbiis, quia his nunquam niſi rem ſingularem, non autem plura ejusdem generis ſignificamus; et quod ad relativa attinet, ea nunquam abſolute, ſed ſolo regimine indicantur. Nam et hoc apprime de hoc ה notandum eſt, quod nunquam Nomini, quando Genitivum regit, praefigatur, cujus rei cauſa infra in hoc cap. oſtendam.

Porro quia Nomina omnia apud Hebraeos indeclinabilia ſunt, exprimuntur caſus plerumque ſola Praepoſitionum quarundam ſignificatione. [57] Dico ſignificatione. Nam praepoſitiones, ut jam diximus, Genitivum (Nomina enim ſunt) revera regunt; ſed ſicut apud Graecos Praepoſitiones Ablativi Genitivum regunt, et ſola earum ſignificatione Genitivus locum obtinet Ablativi, ſic apud Hebraeos omnes Genitivum regunt, et ſola earum

 ſigni-

ſignificatione Genitivus locum reliquorum caſuum obtinet.

Praepoſitiones plerumque caſibus inſervientes ſunt hae ל, אֶל. ב, מ, et מִן. עִם etc. Ex his autem ל et ב Nominibus praepoſitae punctantur cum ſcheva; מ autem, quia loco מִן uſurpatur, punctatur cum ghirek, et נ per punctum דגש in ſequenti litera compenſatur, ut omnia in ſequentibus exemplis videri poſſunt.

Porro ל cum ſcheva, et אֶל Dativum ſignificant, ב. מ, מִן et עִם Ablativum; Accuſativus autem Praepoſitionem non habet; ſed ejus loco particula אֶת uſurpari ſolet, quae adeo nunquam Genitivum, ſed ſemper Accuſativum regit. Reliqui deinde caſus Praepoſitiones non habent. Quare cum ſupra diximus, Genitivum locum reliquorum caſuum obtinere, intelligendum tantum eſt, locum Dativi, et Ablativi, quia hi ſoli Praepoſitionibus exprimuntur. Sed haec omnia clarius ex ſequentibus exemplis intelligentur.

Exemplum Nominis Appellativi vagi.

Sing.

Nom. דָּבָר *verbum.*
Gen. דְּבַר Cognoſcitur ex regimine praecedentis Nominis cujuscunque generis.
Dat. לְדָבָר Intellige, Praepoſitionem vim Dativi exprimere, eſſeque in ſtatu regiminis, et Nomen in Genitivo. Porro notandum, quando ל indicat terminum ad quem, poſſe idem per ה in fine dictionis ſuppleri, ut אַרְצָה pro לְאֶרֶץ *ad terram.*
Acc. דָּבָר Cognoſcitur ex Verbo Activo.
Voc. דָּבָר
Abl. מִדָּבָר Intellige hic, ut ſupra in Dativo.

Plu-

Plural.

Nom. דְּבָרִים
Gen. דְּבָרִים
Dat. לִדְבָרִים
Acc. דְּבָרִים }
Voc. דְּבָרִים }
Abl. בִּדְבָרִים vel מִ

Exemplum Nominis cum ה *indicativo.*

Sing.

Nom. } הַדָּבָר
Gen. }
Dat. לַדָּבָר pro לְהַדָּבָר
Acc. אֶת־הַדָּבָר
Voc. הַדָּבָר
Abl. בַּדָּבָר pro בְּהַדָּבָר

Plur.

Nom. } הַדְּבָרִים
Gen. }
Dat. לַדְּבָרִים pro לְהַדְּבָרִים
Acc. אֵת הַדְּבָרִים
Voc. הַדְּבָרִים
Abl. בַּדְּבָרִים pro בְּהַדְּבָרִים

Exemplum ſubſtantivi, et adjectivi Maſculini.

Nom. } אֵל גָּדוֹל *Deus magnus.*
Gen. }
Dat. לְאֵל גָּדוֹל
etc.

Cum ה indicativo.

Nom. } הָאֵל הַגָּדוֹל
Gen. }
Dat. לָאֵל הַגָּדוֹל
Acc. אֵת הָאֵל הַגָּדוֹל

Exemplum foeminini Generis.

Nom. } מְנוֹרָה יָפָה *Candelabrum*
Gen. } *pulcrum.*
Dat. לִמְנוֹרָה יָפָה
etc.

Cum ה indicativo.

Nom. } הַמְּנוֹרָה הַיָּפָה
Gen. }
Dat. לַמְּנוֹרָה הַיָּפָה
Acc. אֶת הַמְּנוֹרָה הַיָּפָה

[39] *Exemplum Nominis Relativi.*

Nom. } תּוֹךְ *inter.*
Gen. }
Dat. לְתוֹךְ, אֶל תּוֹךְ *ad τὸ inter.*
Acc. תּוֹךְ
Abl. בְּתוֹךְ, מִתּוֹךְ etc. *in et de τῷ inter.*

Nota תּוֹךְ eſſe in ſtatu Regiminis, et formari a תָּוֶךְ, ut ab עָוֶל *fraus* עוֹל. Sumpſi tamen exemplum Regiminis, quia, uti dixi, Praepoſitiones vix in ſtatu abſoluto concipi poſſunt, et ideo cum ה indicativo nunquam declinantur. Nam ה plerumque rem jam explicatam et notam ſupponit: regimen autem rem per Genitivum explicandam, et determinandam, hoc eſt, rem nondum notam. Atque haec, inquam, ה et regimen plerumque, ſed non dixi ſemper ſupponere: nam ſaepe etiam ſumma cum elegantia ה indicativum pro regimine, et regimen contra pro ה indicativo uſurpare licet, ex. gr. כָּל־נְבִיאֵי *omnes prophetae*, loco כָּל־הַנְּבִיאֵי eleganter dicitur. Nam הַנְּבִיאִים ſignificat prophetas jam notos et נְבִיאֵי in regimine, et ſubintellecto Genitivo, ſignificat prophetas rei jam cognitae, nempe Dei, veritatis, etc. Sic הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן *qui bibunt in pateris vinum* loco בַּמִּזְרָקִים elegantius dicitur.

dicitur. Sed de his fusius in Syntaxi. Hic tantum in genere hoc notare sufficit; regimen idem, ac ה indicativum valere, quando Genitivus, ut res nota, subintelligi potest, quod in Praepositionibus locum habere nequit.

Aliud exemplum Nominis Relativi.

Sing.

Nom. } קֶדֶם *ante.*
Gen. }
Dat. לְקֶדֶם
Acc. קֶדֶם
Abl. מִקֶּדֶם

Plur.

Nom. } קַדְמֵי *multo ante.*
Gen. }
Dat. לְקַדְמֵי
Acc. קַדְמֵי
Abl. מִקַּדְמֵי *ab omni ante.*
Prov. 8. מִקַּדְמֵי אֶרֶץ significat *ab omnibus anteitatibus terrae.*

Aliud Nominis Relativi.

חוּץ *foras.*
מִחוּץ *pars, quae foras respicit.*

Declinatur ut nomen, hoc modo.

Nom. } מִחוּץ *de τῶ foras.*
Gen. }
Dat. אֶל מִחוּץ *ad τὸ de τῶ foras* etc.
Acc. מִחוּץ
Abl. בְּמִחוּץ et sic de reliquis.

Aliud Adverbiorum exemplum.

Nom. } מָתַי *Quando.*
Gen. }

Dat.

Dat. לְמָתַי *ad τὸ quando*, hoc eſt, *in id tempus.*
Acc. מָתַי
Abl. בְּמָתַי etc.

Nom. } Gen. } חִנָּם *fruſtra.*
Dat. אֶל חִנָּם *ad τὸ fruſtra* etc.

Nom. } Gen. } עוֹד *adhuc.*
Dat. לְעוֹד *ad τὸ adhuc.*
Acc. עוֹד
Abl. בְּעוֹד מֵעוֹד *de et in τῷ adhuc*, hoc eſt, *in tempore*, *a tempore.*

Exemplum Infinitivi.

Nom. } Gen. } פָּקוֹד *τὸ viſitare.*
Dat. לִפְקוֹד
Acc. פָּקוֹד
Abl. בִּפְקוֹד
כִּפְקוֹד
מִפְּקוֹד

Participia declinantur ſicut Adjectiva.

Exempla Adverbii.

Nom. } Gen. } לֹא *non.*
Dat. לְלֹא *ad τὸ non.*
Acc. לֹא
Abl. מִלֹּא *de τῷ non.*

[41] *Exempla Adverbii.*

Nom. } Gen. } טֶרֶם *adhuc non*, *vix.*

Dat.

Dat. לְטֶרֶם *ad τὸ vix, nondum.*
Acc. טֶרֶם
Abl. בְּטֶרֶם, מִטֶּרֶם, *de*, *in τῷ nondum*, id est, *in*, vel *a tempore*, *quo nondum*, etc.

His exemplis potest unusquisque facile videre, qua ratione omnia Nomina, cujuscunque generis sint, declinantur. Sed notandum, casuum Praepositiones eleganter omitti, quando de sensu non possumus ambigere, ut Proverbiorum 22. vers. 21. לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ, *ad referenda dicta cum veritate eis qui te miserunt.* Nam quandoquidem אֲמָרִים in statu absoluto est, non potest Genitivus אֱמֶת ab eo regi; sed necessario a praefigenda Praepositione בְּ, quae hic omittitur. Sic 1 Reg. 2. vers. 7. וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ *et erunt ex comedentibus* (τȣ̃ *ad*) *mensam tuam*; ubi etiam Praepositio אֶל vel עַל in Genitivo, recto a Regimine Participii, subintelligitur, et ad hunc modum plura, de quibus in Syntaxi ex professo.

Caput X.

De Praepositione et Adverbiis.

Diximus supra capite 5. Praepositiones esse Nomina, quibus significatur, quam relationem unum individuum ad aliud habeat. Diximus deinde, quod una, eademque relatio tam Singulari, quam Plurali numero exprimatur. Primum quod attinet, quod scilicet Praepositiones Nomina sint, satis ex praecedentibus duobus capp. constare jam credo. At quod Pluralem etiam habeant numerum, multis forsan absurdum videbitur; sed [*] quidni, cum revera sint Nomina? At dices, relationes non esse species, quae plura individua sub se

ſe habent, adeoque hoc cum Nomine proprio commune habere, quod careant Plurali. Sed eſto: non dentur unius ſpeciei plures relationes, Praepoſitiones tamen ex Singulari in Pluralem numerum flectuntur. Quomodo autem id fieri poſſit, paucis hic explicare conſtitui.

Quamvis Praepoſitiones plures relationes ſimul indicare non poſſint, quaedam tamen ex Singulari in Pluralem flectuntur, idque tam in ſtatu abſoluto, quam in ſtatu Regiminis: at Praepoſitiones in ſtatu abſoluto nihil ſunt, quam ipſae relationes abſtracte conceptae ſive expreſſae; ſed tum non tam relationem, quam locum, vel tempus cum relatione, ad aliquam rem exprimunt. Ex. gr. ex בֵּין *inter* fit in Plurali בֵּינוֹת, quod quidem non relationem unius individui ad aliud, ſed loca aliis intermedia ſignificat, (qua de re vide Ezech. cap. 10. 2.) vel, ut dixi, eſt ipſa Praepoſitio, ſeu relatio abſtracte concepta, ut, ex אָחוֹר אֲחוֹרִים *poſteriora*, vel invito Latino vocabulo, *poſterioritates:* ad cujus modum plures tam Praepoſitiones, quam Adverbia formari poſſunt, quamvis in Scriptura nunquam ſic formata reperiantur.

Porro ipſae etiam Praepoſitiones in ſtatu Regiminis, hoc eſt, quatenus relationes indicant, tam in Singulari, quam in Plurali declinantur, quod fit, quia vel relatio multoties concipi, vel quia intenſius exprimi debet. Ex. gr. אַחַר *poſt* habet in Plurali אַחֲרֵי, quod ſignificat *multum poſt*, quemadmodum Rabbini optime notarunt. Sic אֶל *ad* habet in Plurali אֱלֵי *multum ad*, hoc eſt, quantum fieri poteſt, ad illam partem ivit: ſic ex עַל *ſupra* fit עֲלֵי, et ex עַד *usque* עֲדֵי. Hinc עֲדֵי עַד *in aeternum* ſignificat, hoc eſt, omnia, quae concipi poſſunt, usque τȣ usque; ſic מִקַּדְמֵי אֶרֶץ ſignificat
[43] *ab omni ante terrae*, et ad hunc modum omnes fere

fere Praepoſitiones tam in Singulari, quam in Plurali numero declinari poſſunt.

At לִפְנֵי *ante*, quae Praepoſitio Singularem non habet, ex his excipienda eſt. Nam haec nulla alia de cauſa in plurali declinatur, quam quia formatur a Subſtantivo פָּנִים *facies*, ſive *anteriora*, quod Singulari caret.

Denique Adverbia Nomina etiam eſſe diximus, quibus actio quaecunque determinatur, ratione modi, temporis, loci, agentis, ordinis, etc. Ex. gr. *bene*, *male*, *feſtinanter*, *cras*, *heri*, *intus*, *foras*, *ſimul*, *primo*, *ſecundo*, etc. atque haec plurali numero carere ratio indicat. Nec poſſunt, ſicut Praepoſitiones abſtracte concipi, ut per ſe notum eſt; et quamvis Latini etiam Adverbia ſaepe intendant, ut *perbenigne*, *multo mane*, etc. adeoque hac de cauſa etiam deberent apud Hebraeos in Plurali numero, ut Praepoſitiones ſolent, exprimi, hoc tamen Hebraeis abſurdum videretur. Nam Praepoſitiones, quia relationes indicant, poſſunt, ut Nomina Subſtantiva, attributa habere, ſive intenſius exprimi; at Adverbia, quia actionis modi ſunt, Adjectiva quaſi Verborum ſunt; eadem igitur intendere nihil aliud eſſet, quam attributorum attributa excogitare, ſive Adjectivis Adjectiva addere. Deinde Adverbia, quia, ut dixi, Verborum quaſi Adjectiva ſunt, debent numero cum ſuo Subſtantivo, hoc eſt, cum ſuo Verbo, quod non niſi Singularem habet, convenire. Ad haec ergo ſignificanda, *multo mane perbenigne*, etc. Hebraei multo convenientius Verba ipſa intendunt, vel loco unius Adverbii Verbum, aut Nomen uſurpant. Ex. gr. *multo mane ſurrexit*, exprimitur Hebraice, *matutinavit admodum ad ſurgendum*. *et perbenigne egit*, *benignus admodum egit*, ut in Syntaxi ſuo loco explicabimus.

Sed

Sed notandum, quod Adverbia, ſicut Subſtantivorum Adjectiva, aliquando ſubſtantivantur. Verum neque haec in Pluralem flecti, ſed tantum [44] repeti ſolent, ut מַעְלָה מַעְלָה *ſurſum ſurſum;* hoc eſt, *ad ſummum usque gradum*. contra מַטָּה מַטָּה *infra infra*, ſignificat *ad infimum usque gradum*. Sic מְאֹד ſignificat *admodum*, et מְאֹד מְאֹד *ſummo gradu*, *admodum*, et *nimis*; ſic מְעַט *parum*, מְעַט מְעַט *paulatim*, et ad hunc modum alia.

Capvt XI.

De Pronomine.

Antequam ad Conjugationes tranſeam, neceſſe eſt, ut de Pronomine agam. Nam absque his illae vix tradi poſſunt. Quid Pronomen ſit, et in quot genera diſtinguatur, notum omnibus eſt; quomodo autem ex Singulari in Pluralem numerum flectantur, et maſculina a foemininis diſtinguantur, et declinentur, ordine hic tradam.

Pronomina Primitiva.

Sing.			Plural.		
ego	אֲנִי / אָנֹכִי		אֲנַחְנוּ / נַחְנוּ / אָנוּ	*nos*	Communis eſt generis, ut ubique prima perſona, quia loquens ipſe ſe ſatis indicat, num mas vel foemina ſit.
tu	אַתָּה	maſc. gen.	אַתֶּם	*vos*. maſc.	
tu	אַתְּ	foem. gen.	אַתֶּן	*vos* f. et cum ה parag.	אַתֵּנָה
ille	הוּא		הֵם	*illi* m. et cum ה parag.	הֵמָּה
illa	הִיא		הֵן	*illae* f. et cum ה parag.	הֵנָּה

Harum itaque Pluralis terminatio a communi multum differt. Nam maſculina non deſinunt in ים, nec foeminina in ות. Foemininorum deinde terminatio in his alia etiam eſt, quam Adjectivorum.

rum. Denique foemininum אַתְּ videtur etiam fuiſſe אַתִּי et הִיא fuiſſe הִוא a maſculino aliis vocalibus diſtinctum. Nam in Bibliis ſaepius ſic ſcripta reperiuntur, quae Maſorethae ubique corrigunt, ſine dubio, quia obſoleta erant.

Indicativa, vel Demonſtrativa. [45]

hic { זֶה, זוּ, לֹז } ; *haec* { זֹה, זֹאת, זוֹ } carent plurali.

hi, hae { אֵלֶּה, אֵל } carent ſingulari.

Pro Relativo tam Singulari, quam Plurali inſervit ה Indicativum, vel ejus loco שֶׁ ſervato in ſequenti dageſch; ſed frequentius in Bibliis reperitur אֲשֶׁר.

Poſſeſſiva ſeparata non dantur; ſed Regimini Nominis affiguntur, hoc modo.

Exemplum Nominis Subſtantivi דָּבָר Verbum, *ex cujus Regimine* דְּבַר *fit*

tam Nominis quam affixi Sing.

דְּבָרִי *Verbum mei et meum.*

דְּבָרְךָ *tui* m. g.

Et ſi accentus fuerit אתנח vel סילוק

דְּבָרֶךָ

דְּבָרֵךְ et דְּבָרֵךְ f. g.

דְּבָרוֹ *ejus* m. g.

דְּבָרָהּ f. g.

Plu-

Pluralis affixi.

דְבָרֵנוּ	*Verbum noſtri.*	
דְבַרְכֶם	*veſtri*	m. g.
דְבַרְכֶן		f. g.
דְבָרָם	*eorum*	m. g.
דְבָרָן		f. g.

Ex Regim. Plur. דִבְרֵי fit

*) דְבָרַי	*Verba mei et mea.*	
דְבָרֶיךָ	*tui.*	m. g.
דְבָרַיִךְ		f. g.
דְבָרָיו	*ejus.*	m. g.
דְבָרֶיהָ		f. g.

*) NB. ָ ſub ר non dari, niſi quando accentus eſt אַתְנַח vel סִלוּק, alias loco ָ punctatnr cum pathagh.

Pluralis Nominis et affixi pl.

דְבָרֵינוּ	*Verba noſtri et noſtra.*	
דִבְרֵיכֶם	*veſtri.*	m. g.
דִבְרֵיכֶן		f. g.
דִבְרֵיהֶם	*eorum.*	m. g.
דִבְרֵיהֶן		f. g.

NB. Secunda et tertia perſona, quando nomen eſt Plurale, ſemper Regimini Pluralis adduntur.

Sic ex Regimine תְפִלַּת *oratio alicujus* fit תְפִלָּתִי תְפִלָּתְךָ etc. et in Plurali תְפִלּוֹתַי, etc. Sic ex בֵּית Regimine Nominis ſubſtantivi בַּיִת *domus* fit בֵּיתִי *domus mea*, et ex Regimine Plurali בָּתֵּי fit בָּתֶּיךָ *domus tuae*, etc.

Exempla

Exempla Participii ſingularis tam Nominis, quam Affixi.

Exemplum Maſculini פּוֹקֵד

פּוֹקְדֵנִי et פּוֹקְדִי *Viſitans mei et meus.*

פּוֹקֶדְךָ	*tui*	m.	g.
דֵךְ		f.	g.
פּוֹקְדוֹ	*ejus.*	m.	g.
פּוֹקְדָהּ		f.	g.

Exemplum Foeminini פֹּקֶדֶת [47]

פֹּקַדְתִּי *Viſitans mea.*

פֹּקַדְתְּךָ	*tua.*	m.	g.
תֵּךְ		f.	g.
פֹּקַדְתּוֹ	*Viſitans ejus.*	m.	g.
תָּהּ		f.	g.

Exempl. pl. m. פֹּקְדֵי

פֹּקְדַי *Viſitantes mei.*

פֹּקְדֶיךָ	*tui.*	m.	g.
דַיִךְ		f.	g.
פֹּקְדָיו	*ejus.*		

etc. ut in ſubſtant.

Exempl. pl. f. פֹּקְדוֹת

פֹּקְדוֹתַי *Viſitantes mei.*

פֹּקְדוֹתֶיךָ	*tui.*	m.	g.
חַיִךְ		f.	g.

etc. ut in ſubſtant.

Exempl. Regiminis Infinit. פְּקוֹד

פָּקְדִי *Viſitare mei ÷ meum.*

פָּקְדְךָ	*tui.*	m.	g.
דֵךְ		f.	g.
פָּקְדוֹ	*ejus.*	m.	g.
דָהּ		f.	g.
פָּקְדֵנוּ	*noſtri.*		

k. gh.
פְּקָדְכֶם *Visitare vestri.* m. g.
כֶן f. g.
פְּקָדָם *eorum.* m. g.
דָן f. g.

Exemplum Relativi בֵּין τὸ *inter.* Sing.

בֵּינֵנִי et בֵּינִי *Inter mei et me.*
בֵּינְךָ *tui.* m. g.
נֵךְ f. g.
בֵּינוֹ *ejus.* m. g.
נָהּ f. g.
בֵּינֵנוּ *Inter nostri.*
בֵּינְכֶם *vestri.* m. g.
etc.

Exempl. Relativi. Plur.

בֵּינֵי τὰ *inter.*
בֵּינַי *Inter mei.*
בֵּינֶיךָ *tui.* m. g.
בֵּינַיִךְ f. g.
בֵּינָיו *ejus.* m. g.
בֵּינֶיהָ f. g.
בֵּינֵינוּ *nostri.*
בֵּינֵיכֶם etc.
כֶן
הֶם
הֶן

Sic ex sing. et pl.

[48] תַּחַת תַּחְתֵּי
Fit תַּחְתֵּנִי תַּחְתָּי
תַּחְתְּךָ תַּחְתֶּיךָ
תֵּךְ etc. תַּחְתַּיִךְ etc.

At

At אֶל *ad*, עַל *ſuper*, אַחַר *poſt*, עַד *usque* affixa non habent in Sing., in Pl. autem fit ex

עֲלֵי	אֱלֵי	אַחֲרֵי	עֲדֵי
עָלַי	אֵלַי	אַחֲרַי	עָדַי
עָלֶיךָ	אֵלֶיךָ	אַחֲרֶיךָ	etc.
עָלַיִךְ	אֵלַיִךְ	אַחֲרַיִךְ	
etc.	אֵלָיו	etc.	
	אֵלֶיהָ		
	אֵלֵינוּ		
	etc.		

Praepoſitiones deinde inſeparabiles non habent Pluralem.

ב	et	ל	
בִּי	*in mei,* et *me*	לִי	*ad mei, me*
בְּךָ	*tui*	לְךָ	et לָךְ *mihi*
בָּךְ	f. g.	לָךְ	
בּוֹ	*eo*	לוֹ	
בָּהּ	f. g.	לָהּ	
בָּנוּ		לָנוּ	
בָּכֶם		etc.	
בָּכֶן			
בָּהֶם			
בָּהֵן			

Ex מִן *de* fit.

מִמֶּנִּי	et	מִנִּי		
מִמְּךָ				
מִמֵּךְ				
מִמֶּנּוּ	et	מֶנְהוּ	et	מִנֵּהוּ
מִמֶּנָּה				
מִמֶּנּוּ				
מִכֶּם	et	מִכֶּם		
כֶן		כֶּן		
מֵהֶם	et	מֵהֶם	et	מִנְּהֶם
הֵן		הֵן		הֵן

Exem-

Exemplum Adverbii.

כָּמוֹ *ſicut.*
כָּמֹנִי
כָּמוֹךָ
כָּמוֹנוּ
etc.

אַיֵּה *ubi?*
et אַיְּךָ *ubi tu?*
אַיֵּךְ f. g.
אַיּוֹ *ille.*
אַיְּכֶם *vos.*
כֶן f.
אַיָּם *illi.*
ן f.

Ex הִנֵּה *ecce* fit
הִנְנִי
הִנְּךָ
הִנּוֹ הִנֶּנּוּ
etc.

Ex Regimine deinde Adverbii אַיִן non, *quod diximus eſſe* אֵין *fit*

אֵינֶנִּי *non mei* i. e. *ego.*
אֵינְךָ *tui* m.
אֵינֵךְ f.
אֵינוֹ et אֵינֶנּוּ *ejus.* m.
אֵינָהּ et אֵינֶנָּה f.

אֵינֶנּוּ *non noſtri* i. e. *nos.*
אֵינְכֶם m.
כֶן f.
אֵינָם et אֵינָהֶם m.
הֶן f.

Ex עוֹר *adhuc* ſit

עוֹרִי	*adhuc*	*ego.*
עוֹרְךָ	m.	*tu.*
עוֹרֵךְ	f.	
עוֹדֶנּוּ et עוֹרוֹ	m.	*ille.*
עוֹרָהּ et עוֹדֶנָּה	f.	
עוֹדֵנוּ		*nos.*
עוֹרְכֶם		*vos.*
כֶן	f.	
עוֹרָם	m.	*illi.*
רָן	f.	

Et ad hunc modum reliqua. Quod autem vocales Regiminis non retineantur, ſed variis modis mutentur, id ſit, quia Nomina ſyllaba ad [50] minimum una, eaque longa augentur, quae accentum ad ſe trahit; quae unica eſt cauſa, cur vocales, ob additam Pluralis Numeri cum accentu aliam longam, in breviſſimas mutentur: nam alias, ſi nimirum דָּבָר haberet in Plurali דָּבָרִים, et ſic reliqua, deberent neceſſario duplici accentu (ut conſtat ex iis, quae Cap. 4. oſtendimus) notatari, et prior ſyllaba produci, quod tam frequenter non poſſet ſine magna moleſtia fieri.

Hac igitur de cauſa mutationum, quae ſuffixa vocalibus adferunt, regulas, tam mutationes Pluralium, quam Regiminis ſequuntur. Fateor quidem, ob additum ſuffixum cum accentu potuiſſent ubique vocales ſecundum regulas Pluralis Regiminis mutari; nec facile cauſam dixero, cur id non fuerit factum. Nam ſicut ex מַלְכֵי (Regimen Pluralis Nominis מֶלֶךְ) ſit מַלְכִּי *rex mei*, ſic etiam ex דִּבְרֵי Regimen Pluralis Nominis דָּבָר fieri potuiſſet דִּבְרִי *verbum mei*, et non ex abſoluto דְּבָרִים facere

דְּבָרִי ; quandoquidem Nomen cum affixo habet revera Regiminis ſignificationem. Scio quidem hac ratione non raro vitari amphiboliam, quae ſaepe oriretur, ſi ubique regulas (Regiminis ſequerentur. Nam ſi ex דְּבָרִי *verbum mei*, et זִכְרֵי (Regimen Pluralis זָכָר *mas*) fieret זִכְרִי confunderentur haec Nomina cum דֶּבֶר *peſtis*, et זֵכֶר, *memoria*, ita ut דִּבְרִי videretur *peſtis mei*, et זִכְרִי *memoria mei*, et ad hunc modum plura alia Nomina confunderentur, ſi Nomina, ob additum ſuffixum, Regiminis Pluralis regulas ſequerentur. Et quamvis haec ratio pondus habere videatur, non tamen certo affirmare audeo, Hebraeos hanc confuſionem effugere voluiſſe. Nam Hebraei de nulla re minus ſolliciti videntur fuiſſe, quam de vitanda amphibolia, quod plurimis exemplis hic oſtenderem, niſi hoc ſuperfluum exiſtimarem. Quare facilius crederem, ſuffixa Regimini Nominis tam Singulari, quam Plurali addi, et [די] דְּבָרִי *verbum meum*, זְקָנִי *barba mea*. etc. formari ex דְּבַר, et זְקַן Regimine ſcilicet Singulari ex דָּבָר, et זָקָן, et tamen ָ kamets ſtatus abſoluti retineri, quia penultima ante ghirekh et gholem debet eſſe kamets, niſi Nomen ſit מִלְעֵיל, ut זַיִת *oliva*, בַּיִת *domus*, vel quod litera, ghirekh vel gholem punctanda, punctum דָּגֵשׁ habeat, ut סַפִּיר *ſapphirus*, רַתּיק *catena*. Sic etiam ex Regimine חֲצַר *atrium* fit חֲצֵרוֹ *atrium ejus*, retento ſcilicet tſere ſtatus abſoluti חָצֵר; quia, ut diximus, penultima ante gholem et ghirekh non poteſt eſſe pathagh: et ad hunc modum omnia, quorum ultima Regiminis eſt pathagh, et penultima ſcheva, ſtatus abſoluti ultimam in ſuffixis retinent. Quod ſi penultima Regiminis non fuerit ſcheva, ſed una ex iis, quae in Plurali retinentur, nempe pathagh, gholem absque accentu, ghirekh, etc. tum ſuffixa ſecundum regulas Regiminis Pluralis Nominibus adduntur, ut ex פֹּקְדֵי Regimen Pluralis Participii פֹּקֵד fit פּוֹקְדִי

viſitans

visitans meus et ex מַקְלוֹת Regimen Pluralis Substantivi מַקֵּל fit מַקְלִי *bacillum meum*, etc.

Porro monosyllaba etiam ob additum suffixum Regiminis Pluralis regulas sequuntur. Nam ex שָׂרֵי, חִצֵּי, עֵדֵי, etc. quae sunt Regimina Pluralis Nominum שַׂר *princeps*, חֵץ *sagitta*, עֵד *testis*, etc. fit שָׂרִי, חִצִּי, עֵדִי etc.

Nomina deinde, quae sunt מִלְעֵיל, quia accentus, uti diximus, ad additum suffixum transit, Regimen etiam Pluralis Numeri sequi debent. Hujus notae sunt omnia, quorum penultima est segol, vel gholem ante segol. Hinc ex מַלְכֵי צִדְקֵי זִבְחֵי (Regimen Pluralis Substantivi מֶלֶךְ צֶדֶק זֶבַח) fit מַלְכִּי *rex meus*, צִדְקִי *justitia mea*, et זִבְחִי *sacrificium meum*, et ex אָזְנֵי Regimen Pluralis Substantivi אֹזֶן fit אָזְנִי *auris mea*, et ad hunc modum ex Regimine Pluralis Substantivi אֹרֶךְ רֹחַב גֹּדֶל etc. fit, גָּדְלִי *magnitudo mea*, רָחְבִּי *latitudo mea*, אָרְכִּי *longitudo mea*, etc.

Nominibus praeterea, quae in ה desinunt, [52] et quae ipsum in ת, et praecedentes duas syllabas in segol mutare solent, nulla, nisi in hanc secundam formam mutatis, affixa adjunguntur, mutando utrumque segol eodem modo, ac praecedentia. Ex. gr. pro תִּפְאָרָה *gloria*, עֲטָרָה *corona*, גְּבִירָה *domina*, etc. usurpatur saepe eleganter תִּפְאֶרֶת, עֲטֶרֶת, גְּבֶרֶת, quae propterea suffixa non nisi in hac secunda forma habent, mutato scilicet utroque segol eodem modo, ac Nomina, quae geminum habent segol, in Regimine Pluralis solent, quod scilicet primum in pathagh, vel ghirekh, secundum in scheva mutant; fit ergo ex תִּפְאֶרֶת תִּפְאַרְתִּי, *gloria mea*, et ex עֲטֶרֶת, עֲטַרְתִּי *corona mea*, ex גְּבֶרֶת, גְּבִרְתִּי *domina mea*. Sic quoniam pro קְטוֹרָה sumitur קְטֹרֶת suffixa in hac forma habet, ut Nomina, quorum penultima est gholem, quod ipsum in ghateph khamets mutant,

tant, sitque קְטָרְתִּי *suffumigium meum*: atque hinc fit, ut Participia in forma פּוֹקְדָה, suffixa non habeant, sed tantummodo in פּוֹקֶדֶת, ut jam in exemplo Participii ostendimus.

At reliqua, quae in ה desinunt, nec ut praecedentia mutari solent, mutant affixum ה tantummodo in ת, ut in Regimine solent, praeterquam quod ultimum ָ khamets, ob jam dictam causam, retinetur, nec in ַ pathagh, ut in Regimine, mutatur. Sic ex תְּפִלָּה, cujus regimen est תְּפִלַּת, fit תְּפִלָּתִי *oratio mea*, et ex בַּקָּשָׁה, cujus regimen est בַּקָּשַׁת, fit בַּקָּשָׁתִי *petitio mea*, et ad hunc modum reliqua Regimini Singularis adduntur.

Quae deinde in ה desinunt, quod in Regimine retinetur, omittunt plerumque ipsum in suffixis, ut שָׂדֶה *ager*, שָׂדְךָ *ager tuus*, מַעֲשֶׂה *opus*, מַעֲשִׂי *opus meum*, et sic reliqua, quorum Regimen non mutat ה in ת. Dixi quidem ה plerumque, non autem absolute omitti, quia in tertia persona retineri solet, ut שָׂדֵהוּ *ager ejus*, מַעֲשֵׂהוּ *opus ejus*, etc. [53] Haec de modo, quo suffixa Nominibus Singulari significatione acceptis adduntur, quomodo iisdem Plurali significatione acceptis addantur, paucis jam dicam.

Nominibus Pluralibus, quae in וֹת desinunt, absque ulla Regiminis mutatione affixa tam Singularia, quam Pluralia, tamque primae, quam secundae, et tertiae personae adduntur, ex. gr. בְּרָכָה *benedictio* habet in Plurali בְּרָכוֹת, cujus regimen est בִּרְכוֹת, atque hinc fit בִּרְכוֹתַי, בִּרְכוֹתֶיךָ, בִּרְכוֹתָיו *benedictiones meae*, *tuae*, *illius*, etc. Sic ארח *via* habet in Plurali אֳרָחוֹת, ejusque Regimen est אָרְחוֹת, atque hinc אָרְחוֹתַי, אָרְחוֹתֶיךָ *viae meae*, *tuae*, etc. atque ad hunc modum reliqua, quae in וֹת desinunt.

At

At quae in ִים desinunt, quaeque Regimen Singularis sequuntur, idem etiam in Plurali retinent, quando suffixum Singulare est, vel primae personae Plurale; sed suffixa secundae, ac tertiae personae Pluralia Regimini Plurali absque ulla ejusdem mutatione adduntur, ut in primo exemplo Nominis Substantivi דָּבָר ostendimus.

Denique quae in Singulari Regimen Pluralis sequuntur, ut מֶלֶךְ, זֶבַח, שֶׁמֶן, etc. iis in Plurali suffixa adduntur, ut quae geminum habent kamets. Nam מֶלֶךְ habet in Plurali מְלָכִים, ut דָּבָר, דְּבָרִים. Atque hinc fit מְלָכַי, מְלָכֶיךָ, מְלָכָיו, מַלְכֵיהֶם, etc. ut in דָּבָר. Sic etiam שֹׁרֶשׁ *radix* habet in Plurali שָׁרָשִׁים, ex quo fit שָׁרָשַׁי, שָׁרָשֶׁיךָ, שָׁרָשָׁיו retento scilicet ubique duplici kkamets, et duplicato propterea accentu. Haec de Possessivis Pronominibus.

Superest ut de Declinatione Pronominum pauca etiam addam, ex quibus, praeter Indicativa, et Relativum אֲשֶׁר, *qui*, *quae*, *quod*, et *qui*, *quae*, *quae*, ut et שֶׁ, nulla declinantur: compensantur tamen hoc modo.

Nom. [54]

הוא	אַתָּה	אֲנִי
ille	*tu*	*ego*

Dat

לוֹ	לְךָ	לִי
illi	*tibi*	*mihi.*

Accusativus suppletur particula אֵת hoc modo.

אֹתוֹ	אֹתְךָ	אֹתִי
illum	*te*	*me*

Abl.

Abl.

בּוֹ	בְּךָ	בִּי
in eo	*in te*	*in me.*

et ad hunc modum in Plurali.

Indicativa declinantur, ut Nomina.

Sing.

Nom. Gen.	זֶה et הַזֶּה	*hic.*
Dat.	לַזֶּה	
Acc.	הַזֶּה	
Abl.	בַּזֶּה	מִזֶּה etc.

Plur.

Nom. Gen.	זאת et הַזּאת	*haec.*
Dat.	לְזאת	et לַזּאת
Nom. Gen.	*hi, hae, haec* אֵלֶּה et הָאֵלֶּה	
Dat.	לְאֵלֶּה	לָאֵלֶּה

Relativum.

אֲשֶׁר et שֶׁ

Nom. Gen.	אֲשֶׁר	Nom. Gen.	שֶׁהָיָה *qui fuit.*
Dat.	לַאֲשֶׁר	Dat.	לְשֶׁהָיָה
etc.		etc.	

Caput XII.

De Nomine Infinitivo, nempe de variis ejus Formis, et Speciebus.

Nomina Infinitiva, ſive actionum, exprimunt actionem, vel ad agentem relatam, vel ad patientem.

tem. Nam τὸ *visitare alicujus* ad agentem et τὸ *visitari alicujus* ad patientem refertur. Deinde [55] haec Nomina actionem, sive ad agentem, sive ad patientem relatam simpliciter, vel intensive exprimunt, ut, *visere* et *visitare*. *frangere* et *confringere*, quorum primum simplicem actionem *visendi* et *frangendi*. secundum autem affectum praeterea, vel frequentem actionem *visendi* et *frangendi* exprimit.

Formulae Hebraeorum, quibus actionem ad agentem relatam simpliciter exprimunt, sunt פָּקִיד, פָּקֵד, פָּקֹד et פָּקַד, quarum Regimina (uti diximus cap. 8.) sunt פְּקִיד et פְּקַד. Quae autem actionem ad patientem relatam simpliciter exprimunt, sunt נִפְקוֹד, הִפָּקֵד et הִנָּקוֹד. Actionem deinde cum relatione ad agentem intensive vel frequentative exprimunt hae פַּקֵּד, פַּקֵּד et פַּקּוֹד: quae formulae in hoc praecipue a primis distinguuntur, quod secunda litera duplicatur, quae propterea punctum דָּגֵשׁ ubique habent. Denique actio intensive expressa, et ad patientem relata per ֻ et gholem, retento in secunda litera dagesch, exprimitur in S. Scriptura, ut גֻּנֹּב.

Solent praeterea Hebraei actionem ad causam principalem referre, quae scilicet efficit, ut actio aliqua ab aliquo fiat, vel ut res aliqua suo officio fungatur, ex. gr. פָּקוֹד significat *visitare*. הַפְקִיד, הַפְקֵד vel הִפְקִיד significat *constituere aliquem visitantem*. Sic מָלוֹךְ significat *regnare*, הַמְלִיךְ, etc. *constituere aliquem regnantem* sive *regem*. Sic ex אָכוֹל *comedere*, fit הַאֲכִיל *facere, ut aliquis comedat*, et ex בּוֹא *venire* fit הָבִיא *facere venire*, sive *adducere*. יָדוֹעַ *scire* הוֹדִיעַ *facere ut sciat*, sive *revelare*, atque haec in forma passiva habent הָפְקַד *Constitui, ut visitaret*, הָמְלֵךְ *Constitui, ut regnaret*, etc.

Nec tantum Nomina actionem, sed etiam rerum

rum eodem hoc modo ad cauſam referuntur, quae efficit, ut dixi, ut res ſuo officio fungatur. Sic ex מָטָר *pluvia* fit הַמְטִיר *facere*, *ut pluvia* ſit, ſive [56] *pluat*. et ex אֹזֶן *auris* fit הַאֲזִין *facere*, *ut auris ſuo officio ſungatur*, hoc eſt *auſcultare*, et ex שָׁלוֹם *pax* fit הַשְׁלִים *ſtatuere pacem* ſive *ſtabilire*, et ad hunc modum plura.

Species igitur Infinitivorum quatenus ad agentem ſolum, vel ad patientem referuntur ſunt ſex. Videlicet Prima פָּקוֹד. etc. *viſitare*. Secunda הִפָּקֵד, נִפְקוֹד, etc. *viſitari*. Tertia פַּקֵּד, etc. *frequenter viſitare*. Quarta פֻּקַּד *frequenter viſitari*. Quinta הַפְקִיד, etc. *efficere, ut aliquis viſitet*, ſive *conſtituere aliquem viſitantem*. Sexta denique הָפְקֵד *conſtitui viſitans*. Atque hae, ut diximus, ſpecies actionem, vel ad ſolum agentem, vel ad ſolum patientem relatam exprimunt.

Sed quia ſaepe evenit, ut agens et patiens una eademque perſona ſit, neceſſe fuit Hebraeis novam et ſeptimam Infinitivorum ſpeciem formare, qua actionem exprimerent ad agentem et patientem ſimul relatam, hoc eſt, quae formam activi et paſſivi ſimul haberet. Ex. gr. *viſitare me ipſum* non poteſt Hebraice ullo Pronominum genere exprimi: nam פָּקֹד אֹתִי ſignificat τὸ *viſitare alterius me*. hoc eſt, *quod aliquis me viſitat*, et פָּקְדִי vel פָּקְדִי τὸ *viſitare mei alterum*. hoc eſt, *quod ego alterum viſito*. Ideoque neceſſe fuit aliam Infinitivorum ſpeciem excogitare, quae actionem exprimeret ad agentem, ſive cauſam immanentem relatam, atque hanc exprimere ſolent praeponendo Tertiae illi dageſchatae ſyllabam הִתְ ut הִתְפַּקֵּד quod, ut diximus, ſignificat *ſe ipſum viſitare*, vel *conſtituere ſe viſitantem*, vel denique *praebere ſe viſitantem*, ut fuſius in Syntaxi explicabimus.

Caput XIII.

De Conjugatione.

Huc usque Nominis Insinitivi, quatenus sine ulla ad tempus relatione exprimitur, mutationes ostendimus: quas habet vel propter Regimen, [57] vel ob additam Praepositionem, vel propter suffixa, vel denique propter variam significationem, qua usurpari solet. Superest, ut reliquas ejus mutationum causas, et quae huic Nominum Generi singulares sunt, explicemus. Quod Nomina Infinitiva ratione temporis, ad quod referuntur, et modi, quo exprimuntur, diversis modis varient, omnibus linguis commune est, et quia iis tantum, qui in aliis linguis versati sunt, scribo, mitto hic explicare, quid tempus, et quid modus sit; sed id tantum, quod Hebraei hac in re singulare habent, docebo.

Actiones ad nulla alia tempora referre solent Hebraei, quam ad Praeteritum, et Futurum. Cujus rei ratio videtur esse, quod temporis non nisi duas has partes agnoverint, et quod tempus praesens, veluti punctum, hoc est, veluti praeteriti finem et futuri initium consideraverint; tempus, inquam, cum linea comparasse videntur, cujus nimirum puncta tanquam extremum unius, et principium alterius partis considerantur. Atque haec tempora signis praecipue personarum distinguuntur, eadem scilicet personarum signa postponendo, vel praeponendo certis Infinitivi formulis. Dico *praecipue*. Nam tertia persona praeteriti ex hoc sola dignoscitur, quod signum personae nullum habet. Ex. gr. פֵּקֵד פְּקֹד פָּקֹד פַּקֵד formulae Infinitivorum primi generis sunt, et vim Nominis Substantivi habent; sed in oratione solent saepe, ut Adjectiva, usurpari, quae cum suo Nominativo

in

in genere, numero, et caſu conveniunt, et tum actionem ſignificant ad tempus praeteritum relatam. Nam הוּא פָּקַד, הוּא יָכוֹל, הוּא חָפֵץ ſignificant, *ille viſitavit*, *ille potuit*, *ille voluit;* ſed הִיא פָּקְדָה, הִיא חָפְצָה, הִיא יָכְלָה ſignificant; *illa viſitavit*, *illa potuit*, *illa voluit.* Unde patet, Infinitivorum formulas eſſe veluti Adjectiva ſubſtantivata; ſed quando tempore, et perſona determinantur, veluti Adjectiva eſſe, quae cum ſuo Nominativo, tanquam cum Subſtantivo, convenire debent, ut diximus, [30] genere, numero, et caſu. Haec igitur tertia perſona Praeteriti Maſculini generis per hoc tantum cognoſcitur, quod characteriſtica perſonae ſola careat; reliquae autem, ſcilicet prima et ſecunda ſingulares habent characteriſticas, quae his formulis poſtponuntur, ut פָּקַדְתָּ *tu vir viſitaviſti*, פָּקַדְתְּ *tu foemina viſitaviſti*, et פָּקַדְתִּי *ego viſitavi*, etc. ut in ſequentibus videbitur.

Porro formulae Regiminis Infinitivi ſunt פְּקֹד, et פַּקֵּד, atque his characteriſticis perſonarum praepoſitis, et ut Adjectivis, ut in praeterito uſurpatis, futurum indicant, ut אֶפקֹד. vel אֲפַקֵּד *ego viſitabo*, תִּפְקֹד *tu viſitabis* etc. ut etiam in ſequentibus videbitur. Haec de Infinitivis, quatenus ad certum tempus referuntur.

Videamus jam, quaſnam mutationes haec Nomina patiantur, quatenus hoc aut illo modo exprimuntur. Sed neque de his multopere ſolliciti fuerunt Hebraei. Nam ſicut Caſus ſolis Praepoſitionibus, vel orationis conſtructione, ſic etiam Modi plerumque ex ſolis Adverbiis quibusdam dignoſcuntur. Et ſane Nomina ob caſuum differentiam mutare, omnes fere nationes, ut rem omnino ſuperfluam, neglexerunt: diſtinctiones etiam Modorum omnino ſuperfluae videntur. Nam nulla natio, quod ſciam, Modum interrogativum ab indi-

indicativo Modo distinxit, nec tamen videmus ullam inde oriri confusionem, ut nec apud Hebraeos, dum ipsorum lingua floruit, ulla inde confusio oriri potuit, quod omnes, praeter imperativum, Modi cum indicativo convenerint.

Hebraei igitur solum imperativum Modum a reliquis distinguunt, sumendo scilicet regimen Infinitivi, illudque absque ullo signo personae, et sine ulla ad tempus relatione hoc modo flectendo, פְּקֹד vel פְּקַד *visita tu vir*; פִּקְדִי *visita tu foemina*, פִּקְדוּ *visitate vos viri!* פְּקֹדְנָה *visitate, vos foeminae!* Sed hic Modus nimis imperiosus, nec ideo coram aequali, et multo minus coram superiore utendus; sed ejus loco futurum usurpare solemus, unde [59] affirmare licet, praeteritum, et futurum, de quibus modo egimus, non magis indicativi, quam reliquorum Modorum, quibus actio cum relatione ad tempus exprimi potest, esse.

His igitur causas omnes ostendimus, propter quas Nomina Infinitiva diversis modis mutantur; atque has mutationes cum reliquis *Conjugationes* vocabimus, et Nomina Infinitiva quatenus sic conjugantur *Verba* appellabimus; de quarum Conjugationum numero pauca dicemus. Nam non omnia Infinitiva (quod vitium omnibus linguis commune est) eodem modo conjugantur.

Solent communiter Grammatici Conjugationes in septem dividere, quia unius ejusdemque actionis tot Infinitivorum genera reperiuntur, ut cap. praeced. ostendimus. Verum si haec divisio bona esset, tum Latini non nisi duas, activi scilicet unam et passivi alteram, at Graeci tres haberent Conjugationes, nempe activi, passivi, et medii, et hac ratione Verba Anomala cum Regularibus con-

confunderentur, ut revera, vulgares Grammatici hunc ordinem ſequendo, faciunt.

Quod ſi dicant, ſeptem illa Infinitivorum genera ſaepe eandem vim habere, adeoque non natura, ſed modo tantum conjugandi differre: Latini ergo propter Verba Deponentia, quae ſolo etiam modo conjugandi ab Activis differunt, duas tantum haberent conjugationes.

Ut igitur eas faciliore ordine tradamus, ipſas in octo dividemus, quarum prima apud nos erit Verborum, quorum Infinitivus nulla litera gutturali, neque quieſcenti conſtat; ſecunda Verborum, quorum Infinitivus in א deſinit; tertia, quorum Infinitivus deſinit in ה; quarta, quorum Infinitivus deſinit in ח vel ע vel ר; quinta, quorum Infinitivus primam habet י; ſexta, quorum Infinitivus mediam habet quieſcentem ו, י vel א; ſeptima, quorum Infinitivus primam habet א, ה, ח, vel ע; octavo, quorum Infinitivus mediam habet [60] gutturalem ח, vel ע, vel non quieſcens א, vel ה. Atque haec de Tempore, Modo, et Conjugatione in genere dicta ſufficere arbitror.

Sed multis forſan, qui aliis linguis aſſuefacti ſunt, abſurdum videbitur, quod ego Verba ad praeteritum, et futurum relata, vel in imperativo Modo Adjectiva eſſe dixerim, et quod Infinitiva nihil mihi aliud ſint, quam Adjectiva ſubſtantivata. Atque hoc, inquam, abſurdum videbitur, quod ſcilicet Nomina Accuſativum regunt. Verum hoc naturae Nominis non repugnare Hebraea lingua teſtatur, ubi etiam Nomina, quae actionem in abſtracto exprimunt, Accuſativum vel caſum Verbi regunt. Ex. gr. *Amor Dei erga filios Iſraëlis* ſic in Scriptura exprimitur אהבת יהוה את בני ישראל *amor Dei filios Iſraëlis.* Regit ergo Nomen *amor* accuſativum

tivum, ut ejus Verbum אהב *amare*, et ad hunc modum plura alia reperiuntur, de quibus in Syntaxi.

Sed hic nequaquam praetereundum eſt, quod hac de cauſa, haec ipſa Nomina pro Infinitivis ſumere liceat, לְאַהֲבָה אֶת יְהוָֹה *amori Deum*, pro *ad amandum Deum*, לְיִרְאָה אֶת יְהוָֹה *timori Deum*, pro *ad timendum Deum*, לְאַשְׁמָה בָהּ *debito in ea*, et ad hunc modum plura.

Caput XIV.

De prima Verborum Conjugatione.

Paradigma

Verbi Activi ſimplicis.

Ejus Infinitivi formulae in ſtatu abſoluto, ut jam ſaepe diximus, ſunt פָּקֹד, פָּקַד, פְּקֹד et פָּקֵד; in Regimine autem פְּקֹד et פְּקַד. Ex abſoluto formatur praeteritum hoc modo.

[61]

foem.	maſc.		foem.	maſc.
פָּקְדָה	פָּקַד	*ille viſitavit.*	פָּקְדָה	פָּקֹד
פָּקַדְתְּ	פָּקַדְתָּ	*tu viſitaviſti.*	פָּקֹדְתְּ	פָּקֹדְתָּ
	פָּקַדְתִּי	*ego viſitavi,* com. gen.		פָּקֹדְתִּי
	פָּקְדוּ	*illi viſitaverunt,* com. gen.		פָּקְדוּ
פְּקַדְתֶּן	פְּקַדְתֶּם	*vos viſitaſtis.*	פְּקֹדְתֶּן	פְּקֹדְתֶּם
	פָּקַדְנוּ	*nos viſitavimus.*		פָּקֹדְנוּ

פָּקֵד et פָּקֹד ſequuntur in reliquis pr. formul. פָּקַד.

Imperativus ex formulis Regiminis formatur hoc modo.

foem. maſc.

פִּקְדִי et פִּקְדִי, פְּקֹד vel פְּקַד *viſita tu.*

פְּקֹדְנָה vel פְּקֹדְנָה, פִּקְדוּ vel פִּקְדוּ *viſitate vos.*

Ex

Ex Imperativo formatur Futurum hoc modo.

foem.	maſc.		foem.	maſc.
	אֶפְקֹד	*ego viſitabo*, vel		אֶפְקַד
תִּפְקְדִי	תִּפְקֹד	*tu viſitabis.*	תִּפְקְדִי	תִּפְקַד
תִּפְקֹד	יִפְקֹד	*ille viſitabit.*	תִּפְקַד	יִפְקַד
	נִפְקֹד	*nos viſitabimus.*		נִפְקַד
תִּפְקֹדְנָה	תִּפְקְדוּ	*vos viſitabitis.*	תִּפְקַדְנָה	תִּפְקְדוּ
	יִפְקְדוּ	*illi viſitabunt.*		יִפְקְדוּ

et יִפְקֹדְנָה ut מַלְכֻיוֹת יַעֲמֹדְנָה Dan. 8. 22. et 1 Sam. 6. 12. וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת etc.

Annotationes ad Infinitivum.

Quod Infinitiva, ut reliqua Nomina declinentur, ſuo loco oſtendimus; hic tantum addo eorum caſus non tantum Inſeparabilibus Praepoſitionibus ל, ב, כ, מ indicari; ſed etiam qnibuscum-[62]que aliis, ut לִפְנֵי שַׁחֵת יְהוָה *ante τȣ̃ perdere Dei Sodomam*, hoc eſt, *antequam perderet*, עַד אָבוֹד *usque τȣ̃ perire*, pro *donec perierint*, etc.

Quod praeterea uniuscujusque Verbi tot Infinitivi formulae fuerint, inde patet, quod unum, idemque Verbum jam hac, jam illa formula uſurpatur, ut גָּדֵל Num. 6. 5, et גָּדוֹל, 2 Sam. 5. 10, *creſcere*, דַּבֵּר et דַּבֵּר *loqui*, et ad hunc modum alia, adeoque, quamvis (reperitur Jeſ. 47. 14, יחמם) in Scriptura nullibi reperiatur Infinitivus cum gemino khamets, non tamen dubito, quin Hebraei hanc, et omnes, quas dixi, Infinitivi formulas habuerint. Nam, uti dixi, Verba apud Hebraeos Adjectiva ſunt, quae cum ſuo Nominativo in Genere, Numero, et Caſu conveniunt; atque haec Adjectiva abſolute absque Nominativo, veluti Subſtantiva, ſed quae nullius ſunt generis, uſurpata Infinitivum indicant. Quamcunque itaque tam

tam praeteriti, quam imperativi formam abſolute absque Nominativo ſumas, Infinitivum exprimes. Imo ipſo etiam Participia, ut ſuo loco oſtendam, Subſtantiva reddere, et pro Infinitivo ſumere licet. NB. כְּהִתַּמְּךָ שׁוֹדֵד Eſai. 33. 1.

Solent praeterea Infinitivum litera paragogica ה augeri, quae in Regimine mutatur in ת Nam ex קְרוֹב fit קָרְבָה *appropinquare*. cujus Regimen eſt קְרוֹבַת, cui Regimini ſuffixa hoc modo adduntur קָרְבָתִי, קָרְבָתְךָ, קָרְבָתוֹ *appropinquare mei, tui, illius,* etc. Sic ex יְכוֹל *poſſe* fit יְכֹלָה, et in Regimine יְכֹלֶת ut מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה *propter non poſſe Dei*, et additis ſuffixis fit יְכָלְתִּי *poſſe mei*, יְכָלְתְּךָ *poſſe tui*, יְכָלְתּוֹ *poſſe illius*, etc.

Poſſumus praeterea, loco ה Infinitivis נ addere, cujus exemplum habetur in libro Eſth. cap. 9. verſ. 5. ubi loco אַבֵּד habetur אַבְדָן *perire.*

Porro regimen פְּקֹד ablato accentu mutat gholem in khamets ghatuph, ut לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ *ante τȣ̃ regnare regis.*

Denique illud Hgezrae cap. 10, ubi habetur [63] לְדַרְיֵשׁ pro לִדְרוֹשׁ *ad inquirendum*, et quod Grammatici, ut ſingulare notant, mihi monſtro ſimile videtur, nec quicquam de eo ſtatuere audeo.

Annotationes ad Praeteritum.

פָּקַד et פָּקֹד, פָּקֵד, פֹּקֵד ab Infinitivis, uti diximus, differunt, quod haec in Praeterito Maſculini Generis ſint, et Numeri Singularis, et in Infinitivo nullam ad ſexum, nec ad numerum relationem habeant, quae quidem differentia facile ex ipſo orationes tenore cognoſcitur.

Foemi-

Foemininum פָּקְדָה. quando accentus eſt אתנח, vel סִילוּק mutat ſcheva in khamets, gholem, vel tſere, hoc eſt, Maſculino absque ulla vocalium mutatione additur ה, fitque Foemininum ex פָּקַד, פָּקָדָה, et ex פָּקֹד, פָּקֹדָה et denique ex פָּקֵד, פָּקֵדָה.

פָּקַדְתָּ habet ת pro characteriſtica ſecundae perſonae, ſumptam ex Pronomine אתה *tu*, cujus Pronominis ה etiam uſurpatur, ut בָּגַדְתָּה; ſed plerumque omitti ſolet.

Verba in ת deſinentia idem hic, et in prima perſona amittunt, et per dageſch in ſequenti ת compenſatur, ut כָּרַת *ſcindere*, כָּרַתָּ, כָּרַתִּי *tu ſcidiſti, ego ſcidi.* פָּקַדְתְּ ſecunda perſona foeminini generis terminationem habet ſumptam ex Pronomine foeminini generis אַתְּ *tu*, et ex obſoleto אַתִּי, quod ſupra notavimus, ortum eſt obſoletum פָּקַדְתִּי pro פָּקַדְתְּ ut Ruth. cap. 3. 3. וְשָׁכַבְתִּי *dormies* pro וְשָׁכַבְתְּ et ad hunc modum plura, quae a Maſorethis notantur, ſine dubio ut obſoleta.

פָּקַדְתִּי terminationem habet ex Pronomine אֲנִי *ego*. Communis eſt generis, ut ubique prima perſona.

פָּקְדוּ terminatio Pluralis Numeri eadem hic eſt, ac Pronominum; quorum etiam Pluralis, ut ſupra notavimus, in ו, non in ים, ut reliqua Adjectiva, terminatur. Reperitur etiam euphoniae cauſa [64] cum ן paragogico, ut יָדְעוּן *cognoverunt*. Hujus maſculinum a foeminino, credo, quod antiqui ſolebant diſtinguere quieſcentibus א, et ה, nempe *illi viſitaverunt* פָּקְדוּא, *illae viſitaverunt* פָּקְדָה. Cujus rei exempla in Scriptura reperiuntur, ut Deut. 21. 7. יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה *Manus noſtrae non effuderunt*, et Joſuae 10. 24 אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֶהָלְכוּא *milites qui iverunt.* Verum poſteri, quia in pronunciatione nulla ſenſibilis

bilis differentia eſſe potuit, ut et quia cum literis paragogicis confundi poterant, has quieſcentes neglexiſſe videntur.

Caeterum quando accentus eſt אתנח vel סילוק penultimum ſcheva, ut in Singulari Numero tertiae Foeminini Generis in ָ, ֵ, vel gholem mutatur, fitque pro פָּקְדוּ, פָּקֵדוּ פָּקָדוּ vel פָּקֹדוּ.

Denique פְּקַדְתֶּם, פְּקַדְתֶּן et פָּקַדְנוּ terminationem ſumunt ex Pronominibus אַתֶּם, אַתֶּן *Vos*, et אֲנַחְנוּ *Nos*.

Annotationes ad Imperativum.

Imperativum futuro praepoſui, quia hoc ab eo formatur, et quia pro Imperativo ſaepiſſime Futurum uſurpatur, ita ut affirmare liceat, Hebraeorum futurum tam indicativo, quam imperativo Modo competere.

Ejus autem formulas diximus eſſe פְּקֹד, et פְּקֵד, et ſi placet etiam פְּקַד: quibus non raro ה paragogicum additur, et ex פְּקֹד fit פָּקְדָה *pokdah* et ex פְּקֵד fit פִּקְדָה *viſita tu vir*, hinc Infinitivi formula אַהֲבָה, יִרְאָה, et cum accentu athnagh, vel ſilukh fit פְּקֹדָה; ſublato autem accentu mutatur, ut in Infinitivo, gholem in khamets ghatuph, ut פְּסָל־לְךָ *dola tibi.*

Annotationes ad Futurum.

אֶפְקֹד et אֶפְקֵד accedente ה paragogico mutant ֹ et ֵ in ְ fitque אֶפְקְדָה *ego viſitabo.* In accentibus autem אתנח, vel סילוק gholem manet, et ֵ in ָ tranſit, fitque אֶפְקֹדָה, et אֶפְקָדָה.

תִּפְקְדִי cum ן paragogico fit תִּפְקְדִין *tu foemina*

visitabis, et ex forma תִּפְקֹד fit תִּפְקְדִין mutando scilicet propter sequens ghirek ְ in ְ

נִפְקֹד accedente ה paragogico mutat etiam gholem in ְ fitque נִפְקְדָה; sed cum accentu אתנח, et סילוק, ut in prima singulari gholem retinetur, et ְ in ָ transit.

תִּפְקְדוּ et cum ן paragogico תִּפְקְדוּן et תִּפְקֹדוּן תִּפְקֹדִין. Si vero accentum habeat distinguentem singularis numeri formulae retinentur, fitque תִּפְקֹדוּ et תִּפְקֹדִי *vos viri visitabitis*. Porro ante monosyllabum, quia accentus debet esse in penultima, schurekh loco gholem usurpare licet, ut יִשְׁפּוּטוּהָם *judicabunt ipsi*. Denique illud Levit. 21. 5. לֹא יִקְרְחָה קָרְחָה vitium describentis esse credo, qui festinanter bis קָרְחָה scripserit.

תִּפְקֹדְנָה et תִּפְקַדְנָה, ה omitti potest, ut תִּלְבַּשְׁןָ tilboschna, *vestient*, ut et ex singulari foeminino תִּפְקֹד fieri potest tertia pluralis תִּפְקְדוּ; ita ut tam in singulari, quam plurali tertia persona foeminini generis cum secunda masculini conveniat, ut Jerem. 49. 11. וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ *et viduae tuae mihi confident*, pro תִּבְטַחְנָה; ubi ט habet ָ loco ְ, ַ fit propter סילוק, quod ubique fieri diximus.

Caput XV.

De Verbo Passivo.

Passivi characteristica est נ Verbo praefixa, quod saepe per dagesch compensari debet, quia [66] nunquam Verbo duae characteristicae praefiguntur. Hujus ergo Infinitivi formulae sunt הִפָּקֵד, הִפָּקוֹד, נִפְקַד et נִפְקוֹד. In his ultimis נ propter alteram characteristicam ה per dagesch compensatur.

penſatur. Ex binis itaque prioribus formulis formatur hoc modo:

Praeteritum.

f.	m.	
נִפְקְדָה	נִפְקַד	
	vel נִפְקוֹד	*Viſitatus eſt.*
נִפְקַדְתְּ	נִפְקַדְתָּ	
	נִפְקַדְתִּי	
	נִפְקְדוּ	
נִפְקַדְתֶּן	נִפְקַדְתֶּם	
	נִפְקַדְנוּ	

Imperativus.

f.	m.
הִפָּקְדִי	הִפָּקֵד
הִפָּקֵדְנָה	הִפָּקְדוּ

Imperativi alia formula.

f.	m.
נִפְקְדִי	נִפְקַד
נִפְקֹדְנָה	נִפְקְדוּ

Futurum.

f.		m.
	אִפָּקֵד et	אֶפָּקֵד
תִּפָּקְדִי		תִּפָּקֵד
תִּפָּקֵד		יִפָּקֵד
		נִפָּקֵד
תִּפָּקֵדְנָה et תִּפָּקַדְנָה		{ תִּפָּקְדוּ יִפָּקְדוּ

Annotationes.

Quamvis in Scriptura nullibi reperiatur Infinitivus נִפְקֹד conſtat tamen ex ſupradictis, omnium Modorum formulas Infinitivum exprimere, quando abſolute veluti Subſtantiva, quae nullius ſunt generis, uſurpantur; et profecto nihil cauſae eſt, cur haec praeteriti formula minus poſſit Infi-
[7] nitivum exprimere, quam altera נִפְקֹד, praeſertim cum in praeterito tam hanc, quam illam uſurpare liceat, ut נִחְתּוֹם et נֶחְתָּם *obſignatum eſt.*

Caeterum Verba, quae in ה definunt, id in primis et ſecundis perſonis omittunt, idem per punctum dageſch compenſando, quod in ſequentibus obſervandum erit, tam ubicunque ת quam alia litera duplicanda occurrat, quarum prima ſcheva quieſcens habere debeat, ut [illegible] pro [illegible]. Nam ſi hoc non fieret, (per ea quae cap. 3. dicta ſunt) deberet pronunciari, quod alias ſemper corripitur. Deinde etiam obſervandum eſt, quod, quando Verbum accentum habet אתנח. vel ס״פ, ultima ſyllaba, ſi ſit longa, manet, nec in ſcheva, ut alias ſolet, mutatur. Dico *ſi ſit longa:* nam ſi pathagh fuerit, mutabitur in khamets, ex. gr. ex futuro אֶפָּקֵד ob additum ה paragogicum fit אֶפָּקְדָה. *viſitabor.* Sed ſi accentum diſtinguentem habuerit, tſere retinebitur, fietque אֶפָּקֵדָה. At נִפְקְדָה *illa viſitata eſt* in tali accentu pathagh maſculini נִפְקַד non retinet, ſed mutatur in ָ, fitque נִפְקָדָה: gholem contra maſculini נִפְקֹד, quae longa eſt, retinetur, fitque נִפְקֹדָה quae regula, ubicunque Verba in penultima habuerint ſcheva mobile, obſervanda erit. Nec opus habeo haec deinceps monere.

Imperativus הִפָּקֵד. quia frequens in Scriptura occurrit, regularis habetur: at נִפְקַד, נִפְקְדוּ etc. quia

quia non nisi semel in Bibliis occurrit (scilicet Joel cap. 3. vers. 11.) vel pro irregulari habetur, vel prorsus negligitur. Nescio, an crediderint, finem Scripturae esse linguam, non res docere.

Denique hujus Conjugationis futurum ה paragogico, ut in Verbo activo, eleganter augetur, ut אֲכַבְּדָה pro אֲכַבֵּד *honorabor*. nec ineleganter ejusdem pluralibus post ו nun additur, ut יְכָרְתוּן pro יְכָרְתוּ *excindentur*; quod in sequentibus etiam Conjugationibus usum habet.

Caput XVI.

De Verbo Dageschato, sive Intensivo, et quidem de ejus Activo.

Supra hujus Verbi significationem breviter attigimus, quia tantum ejus originem ostendere volebamus; sed, quoniam varios habet usus, necesse est, ut ipsum, quia jam de ipsius usu agendum est, accuratius explicemus. Praecipuus et communis hujus Verbi usus est Verbum simplex intendere: quod variis modis fit, nempe vel ipsum ex Neutro Activum reddendo, vel ipsum in latiori significatione sumendo, vel cum affectu exprimendo, etc. ex. gr. שָׂמַח significat, *laetum esse*, שִׂמַּח reddit Verbum ex Neutro Activum, significatque *aliquem laetitia afficere*; atque huc referenda sunt etiam Nominalia Verba, ut דִּבֶּר *verba facere* sive *loqui*, quod fit ex דָּבָר *verbum*. שָׁלַח autem significat *aliquem aliquo mittere*, שִׁלַּח vero *aliquem dimittere*, nempe *concionem*, *servum*, etc. Porro שָׁבַר significat simpliciter *frangere* (Belgis breken) שִׁבֵּר autem *vi frangere*, sive *confringere*.

Habet praeterea hoc Verbum contrariam significationem

ficationem Verbi ſimplicis, ut חָטָא *peccavit*, חִטֵּא *expiavit*; ſed quoniam hoc ſolo uſu factum videtur, qui jam cum lingua periit, nova praeter illa, quae in Scriptura reperiuntur, hujusmodi fingere non licet. Hujus autem Infinitivi formulae ſunt פַּקֵּד פִּקֵּד פַּקּוֹד et פִּקּוֹד.

Praeteritum.

f.	m.		
פִּקְּדָה	פִּקֵּד	3.	ſing.
פִּקַּדְתְּ	פִּקַּדְתָּ	2.	
	פִּקַּדְתִּי	1.	
	פִּקְּדוּ	3.	pl.
פִּקַּדְתֶּן	פִּקַּדְתֶּם	2.	
	פִּקַּדְנוּ	1.	

Imperativus.

f.	m.
פַּקְּדִי	פַּקֵּד
פַּקֵּדְנָה	פַּקְּדוּ

Futurum.

f.	m.		
	אֲפַקֵּד	1.	ſing.
תְּפַקְּדִי	תְּפַקֵּד	2.	
תְּפַקֵּד	יְפַקֵּד	3.	
	נְפַקֵּד	1.	pl.
תְּפַקֵּדְנָה	תְּפַקְּדוּ	2.	
	יְפַקְּדוּ	3.	

Annotationes ad Infinitivum.

Formulae פַּקֵּד eleganter ה paragogicum additur, fitque פַּקְּדָה, et cum accentu athnach vel ſilukh

Jukh פַּקֵּדָה *frequenter visitare*, mutando scilicet scheva in tsere.

Huic praeterea Infinitivorum generi emphatice ה indicativum praeponitur, ut וְהַקְטֵר אשר יקטירון *et illud suffumigare, quod suffumigabant.* En dat geduurig wierooken. Sic הַדְבֵּר *illud loqui*, dat hoor spreeken, dat kachelen zal gedaan zyn. Inservit igitur istud ה non tam ad actionem indicandam, quam ad eandem cum indignatione, exprobratione, aversione, vel alio affectu, exprimendam, et hac de causa credo, hoc ה indicativum non, nisi huic Verbo dageschato, praeponi.

Deinde si media radicalis fuerit ר, quae dageschari nequit, tum syllaba prior brevis in longam mutatur, nempe ַ in ָ, et ghirekh in tsere, ut בָּרֵךְ loco בַּרֵּךְ, et בֵּרֵךְ loco בִּרֵּךְ *benedicere.* (vid. Num. 23. 24.)

At plerique Grammatici putant punctum dagesch per gholem suppleri, sive media radicalis sit ר, sive alia quaecunque, quae dageschari alias solet. Sed falluntur: quae enim hujus Conjugationis gholem et tsere habent, intensiva non sunt; sed simplicia, quorum Infinitivus, ut jam diximus, Participii formam habere solet, sumendo scilicet Participium absque ulla ad genus relatione. Nam זֹעֵם *detestari* simplex est Verbum, cujus Infinitivus est ipsum Participium absque Substantivo sumptus, atque huic addito ה paragogico fit זֹעֲמָה, quod etiam pro Infinitivo usurpatur, sicut Infinitiva שָׁמוֹר *observare*, et זָכוֹר *custodire*, de quibus in Syntaxi. Atque hic expresse loquor de Verbis hujus Conjugationis. Nam Verborum Conjugationis, quae scilicet mediam radicalem vau, vel jod habent, ut בִּין *intelligere*, קוּם *surgere*, intensiva non dageschantur, quia tertiam radicalem loco secun-

dae

[7<] dae duplicant, fitque בּוֹנֵן ex בִּין, et קוֹמֵם ex קִים. Sed de his ſuo loco. Quod autem Grammaticos decepit, nihil aliud puto fuiſſe, quam quod non crediderint, dari Verbum ſimplex Neutrum. שֹׁרֶשׁ *radicem agere*; adeoque ejus Participium שֹׁרֵשׁ, quod habetur Eſai. 40. 24. praeteritum Verbi intenſivi ◌̈ Conjugationis eſſe putaverunt, et cum Paſſivo שֹׁרַשׁ Verbi intenſivi שֵׁרֵשׁ confuderunt. Ad quod non parum juvit duplex hujus Verbi ſignificatio, una alteri (ſi quidem Punctiſtis Bibliorum fides habenda eſt) plane contraria. Jobi enim cap. 31. 8. ſignificat *eradicari* et Jerem. 12. 2. *radicari* Verum de hoc Jeremiae loco dubito, annon Punctiſtae loco שָׁרָשׁוּ punctaverint שֹׁרָשׁוּ. Sed de his ſatis.

Porro פַּקֵּר ablato accentu ◌ֵ tranſit in ◌ֶ, ut דַּבֶּר־לָךְ *loqui tibi.*

Denique Verborum, quorum ſecunda et tertia radicalis eadem eſt litera, intenſiva ſolent primam duplicare, eandem ſecundae et tertiae interponendo, ut קִלְקֵל ex קָלַל *terſum eſſe*, סִכְסֵךְ *obtegere* ex סָכַךְ *tegere*: גִּלְגֵּל *revolvere* ex גָּלַל *volvere* et ſic alia.

Annotationes ad Praeteritum.

Praeteritum mutat ſaepe tſere in pathagh, ut שִׁבַּר et שִׁבֵּר *confregit*, vel in ſegol, ut דִּבֶּר *locutus eſt.*

Annotationes ad Imperativum.

Imperativus mutat etiam tſere in pathagh, et ante makhaf in ſegol, fitque ex פַּקֵּר vel כַּפֵּר נַקֶּר et פַּקֵּרְנָה *loco* פַּקֶּרְנָה. Caeterum cum Infinitivo in omnibus convenit.

Annotationes ad Futurum.

Ex אֲפַקֵּר addito ה paragogico fit אֲפַקְּרָה, et cum

cum accentu athnach, vel ſilukh אֲפֻקָּדָה; Ex יְפֻקְּדוּ, תְּפֻקְּדִי autem addito נ paragogico fit יְפֻקְּדוּן. Igi- [71] tur ה paragogicum penultimam ex longa brevem, נ autem contra ex brevi longam amiſſam reddit. Denique loco תְּפֻקַּדְנָה fit ſaepe, ut in Imperativo, תְּפֻקַּדְנָה.

Capvt XVII.

De Verbo Intenſivo paſſivo.

Infinitivus. *Praeteritum.* *Imp. caret.*

פֻּקַּד

f.	m.		
פֻּקְּדָה	פֻּקַּד	3.	ſing.
פֻּקַּדְתְּ	פֻּקַּדְתָּ	2.	
	פֻּקַּדְתִּי	1.	
	פֻּקְּדוּ	3.	pl.
תֶּן	פֻּקַּדְתֶּם	2.	
	פֻּקַּדְנוּ	1.	

Futurum.

f.	m.		
	אֲפֻקַּד	1.	ſing.
תְּפֻקְּדִי	תְּפֻקַּד	2.	
תְּפֻקַּד	יְפֻקַּד	3.	
	נְפֻקַּד	1.	pl.
תְּפֻקַּדְנָה	תְּפֻקְּדוּ	2.	
	יְפֻקְּדוּ	3.	

Hujus Verbi uſus rarior eſt, nec in Scriptura alia ejusdem Infinitivi formula reperitur; imo non niſi ſemel in Scriptura vidiſſe memini; nec tamen dubito, quin futurum אֲפֻקַּד ab alia ejusdem formula פֻּקַד formetur, et conſequenter, quod Hebraei praeter פֻּקַּד Infinitivum פֻּקֹד etiam habuerint. Nam praeterquam, quod Futurum ab Infinitivo ubique formari

formari ostendimus, in reliquis, ut videbimus, Conjugationibus hujus Infinitivi ultimam habent pathagh, quae tamen in reliquis cum hac Conjugatione convenit. Deinde non dubito etiam, quin tertiam habuerint פָּקֹר cum khamets ghatuph, quia et in aliis Conjugationibus observatur, et ָ et ֻ ghatuph ejusdem potestatis esse videbitis infra cap. 19.

Porro cum media est ר, quae dageschari nequit, mutatur ֻ in gholem, ut טוֹרַף *dilaniari.*

Denique quia hoc Passivum vocalibus satis ab [72] Activo distinguitur, ideo litera נ characteristica scilicet Passivi in hac Conjugatione saepissime negligitur. Solet tamen etiam adjici, et loco פֻּקַּר regulariter scribi נִפְקַר, ut יְדֵיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם *manus vestrae perpollutae sunt sanguine*, cujus ג punctatur cum חֹלֶם propter sequens א, quod dageschari nequit: quod, quia in Scriptura non nisi raro occurrit, pro irregulari et tanquam composito ex Verbis Passivis simplici et intensivo notant Grammatici. Nimirum Grammaticam, uti diximus, Scripturae, non linguae scripserunt. Credo tamen in futuro semper negligi, quia propter characteristicam personarum per dagesch deberet suppleri; atque adeo litera פ, et ק essent duplicandae, quod vix pronunciari posset.

Caput XVIII.

De Verbo Derivato significatione activa.

Ostendimus supra cap. 12. hoc Verbum derivari, seu formari ex rerum, vel actionum nominibus, hoc est, tam ex Nomine substantivo, quam ex Verbo simplici: quando autem ex Verbo simplici

plici formatur, accuſativum habere agentis, perſonae ſcilicet viſitantis, et nominativum cauſae remotae, perſonae ſcilicet perſonam viſitantem conſtituentis: at quando ex Nomine formatur, vim habere Verbi ſimplicis, cujus rei cauſa ex ibi dictis facile percipitur. Diximus enim hoc Verbo exprimi, quod aliquis efficit, ut res aliqua ſuo officio fungatur, hoc eſt, ut uſum ſuum actu habeat. Quando igitur hoc Verbum ex Verbo ſimplici formatur, tum ſignificat, quod aliquis efficit, ut cauſa efficiens, ſive id, quod per Verbi tam Activi, quam Neutrius Nominativum intelligimus, uſum ſuum actu habeat; ſed quando ex Nomine formatur, tum nihil aliud ſignificat, quam quod aliquis re ſimpliciter utitur. Atque hinc fit, ut non ſemper hoc Verbum Accuſativum habeat agentem, ſed ut Verba primae formae tam Activa ſint, quam Neutra, ut ſupra multis exemplis [73] oſtendimus. Hujus autem Infinitivi formulae ſunt הִפְקִיד, הָפְקֵיד, הַפְקֵר, et הַפְקֵר etc.

Ex quibus formantur tempora hoc modo.

Praeteritum.

f.	m.		
הִפְקִידָה	הִפְקִיד	3.	ſing.
הִפְקַדְתְּ	הִפְקַדְתָּ	2.	
	הִפְקַדְתִּי	1.	
	הִפְקִידוּ	3.	pl.
הִפְקַדְתֶּן	הִפְקַדְתֶּם	2.	
	הִפְקַדְנוּ	1.	

Imperativus.

f.	m.		
הַפְקִידִי	הַפְקֵד	2	ſ.
הַפְקֵדְנָה	הַפְקִידוּ	2	p.

Fu-

Futurum.

f.	m.	
	אַפְקִיד	1. ſing.
תַּפְקִירִי	תַּפְקִיר	2.
תַּפְקִיר	יַפְקִיר	3.
	נַפְקִיר	1. pl.
תַּפְקֵדְנָה	תַּפְקִירוּ	2.
	יַפְקִירוּ	3.

Vel

1. אַפְקֵד. 2. תַּפְקֵד. 3. הַפְקְדִי.

Annotationes.

Characteriſtica hujus eſt ת. nec unquam in ת mutatur, ut plerique Grammatici putant textu illo Hosghae cap. 11. v. 3. decepti. Nam תִּרְגַּלְתִּי, ut Moſes Khimghius *) recte ſentit, Nomen eſt, et Nominativus ſequentis Verbi קָחָם: Jod autem fi-
[7+] nale paragogicum eſt, quodque ſaepe Nominibus eleganter additur. Nam ſicut ex אַהֲבַת fit אַהֲבָתִי, et ex אוֹיֶבֶת fit אוֹיַבְתִּי, ſic ex תִּרְגֶּלֶת etiam fit תִּרְגַּלְתִּי, et ſignificat *foeminam, quae pueros docet, ut aſſueſcant ambulare. loqui*, etc. Qui aliud ſentiunt, textum plane ignorant. Credunt praeterea Grammatici hujus Verbi characteriſticam mutari etiam in א, nempe Eſaiae cap. 63. 3. Sed puto hujus rei nullum in Scriptura dari exemplum; nec tamen id licere nego. Nam Verbum cujus characteriſtica eſt הִתְ ſolet ה in א, et ghirekh in ֶ mutare, qua de re vide cap. 20.

CAP.

*) Hoc קוחם זכר תורגלתי נקבה על דרך תפלצתך השיא אותך ; eſt, Vox קהם maſculini et תרגלת foeminini generis eſt, eodem modo, uti habetur Jer. cap. 49: 16. תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ

Capvt XIX.

De Verbo Derivato Passivo.

Hujus Infinitivi formulae הָפְקֵד et הָפְקַד: et credo, quod etiam fuerit הֻפְקֵד Per khibuts enim, et khamets ghatuph hujus Passivum ab Activo distinguitur: unde

Praeteritum.

f.	m.	
הָפְקְדָה	הָפְקַד et הֻפְקַד	3. sing.
הֻ.....		
הָפְקַדְתְּ	הָפְקַדְתָּ et הֻפְקַדְתָּ	2.
הֻ.....		
etc.	הָפְקַדְתִּי	1.
	הָפְקְדוּ	3. pl.
....תֶּן	הָפְקַדְתֶּם	2.
	הָפְקַדְנוּ	1.

Imperativus.

f.	m.	
הָפְקְדִי	הָפְקַד	sing.
הָפְקַדְנָה	הָפְקְדוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אָפְקַד et אֻפְקַד	1. s.
תָּפְקְדִי	תָּפְקַד	2.
תָּפְקַד	יָפְקַד	3.
	נָפְקַד	1. pl.
תָּפְקַדְנָה	תָּפְקְדוּ	2.
	יָפְקְדוּ	3.

Hujus

Hujus Verbi Imperativus rariſſimus eſt, reperitur tamen Ezech. cap. 32. v. 19. cum ה paragogico, et Jobi cap. 21. v. 2. Et videtur ſignificare, *fiat*, *ut viſiteris*, ut illud Ezech. רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים *deſcende*, *et fiat*, *ut debeas jacere cum incircumciſis.* Caeterum ejus ſignificatio in praeterito, et futuro facile cognoſcitur ex ſignificatione activa, quam ſatis prolixe explicui. Quod autem plerique ajunt, haec Verba Imperativo carere, quia ſcilicet nemo alicui imperare poteſt, quod ab alterius actione pendet, propulſatur facile: nam Imperativus modus tam ſignificat *jubere*, quam *velle*; cum Deus Moyſi ait, *Morere in hoc monte*, non ei ſane imperat, ut moriatur; ſed tantum ſuum decretum et ſententiam de vita Moyſis exprimit.

Capvt XX.

De Verbo Reciproco Activo.

Vocavimus hoc Verbum Reciprocum, quia, ut jam diximus, eodem exprimimus, quod agens a ſe ipſo patitur, vel potius, quia caſus poſt Verbum non eſt rei diverſae ab ejus Nominativo, ut quod *homo ſe viſitat*, *recreat*, quod *ſibi precatur*, quod *ſibi cavet*, etc. Vel quod *homo ſe conſtituit viſitantem alterum*, quod *ſe applicat ad ambulandum*, *ad intelligendum*, etc.

Eſt itaque hujus Verbi duplex ſignificatio, quarum una Verbum פָּקַד et altera Verbum הִפְקִיד reſpicit. Nam quoniam פָּקַד ſignificat, quod *aliquis alterum viſitat*, alio opus fuit Verbo, quo ſignificari poſſet, quod *aliquis ſe ipſum viſitat*; et quoniam הִפְקִיד ſignificat, quod *aliquis alterum viſitantem conſtituit*, opus ſimiliter fuit Verbo, quo ſignificari poſſet, *quod aliquis ſe ipſum conſtituit viſitantem.*

Cogno-

Cognoscitur hoc Verbum ex syllaba הִתְ formulis פַּקֵּר, et פַּקֵּר praeposita, ut הִתְפַּקֵּר *se visitare*, vel *se visitantem constituere*, הִתְיַצֵּב *se sistere* (Hispanice *pararse*) הִתְהַלֵּךְ *se ambulationi dare* (Hispanice *passearse*, *andarse*.) Potest tamen haec syllaba pro- [76] pter characteristicas temporum tolli et per dagesch compensari, ut mox ostendam.

Deinde si prima sit una dentium, videl. ס vel שׁ, tum ת transponitur; si autem ז vel צ, non tantum transponitur, sed insuper propter ז in ד, et propter צ in ט mutatur. Nam ex שָׁמַר *custodire* fit הִשְׁתַּמֵּר *se custodire*, vel *se custodientem constituere*, et ex צָדַק *justum esse* הִצְטַדֵּק *se justum defendere*, Belgice zich ontschuldigen, et denique ex זָמַן *rem aliquam tempestive parare* fit הִזְדַּמֵּן *se ipsum tempestive parare*.

Denique ה in א, et consequenter ghirekh in segol mutare licet, ut אֶתְחַבֵּר *jungit se* pro הִתְחַבֵּר.

Sunt itaque hujus Infinitivi formulae הִתְפַּקֵּר הִתְפַּקֵּר אֶתְפַּקֵּר הִשְׁתַּמֵּר הִצְטַדֵּק et הִזְדַּמֵּן, quibus non dubito, quin etiam formula הִתְפַּקִּר addenda sit. Nam hujus Verbi praeteritum in ghirekh etiam desinere constat, vide Lev. cap. . . . . et Ezech. 38. v. ult. Adde, quod, quandoquidem ejus prima significatio Verbum פָּקַד vel פָּקֵד respicit; secunda autem Verbum הִפְקִיד non minus in ghirekh, quam pathagh, vel tsere terminari debuit.

Praeteritum.

f.	m.		
הִתְפַּקְּדָה	הִתְפַּקֵּד et הָפְקַד	3.	sing.
הִתְפַּקַּדְתְּ	הִתְפַּקַּדְתָּ	2.	
	הִתְפַּקַּדְתִּי	1.	
	הִתְפַּקְּדוּ	3.	pl.
תֶּן	הִתְפַּקַּדְתֶּם	2.	
	הִתְפַּקַּדְנוּ	1.	

Im-

Imperativus.

f.	m.	
הִתְפַּקְדִי	הִתְפַּקֵּד	ſing.
הִתְפַּקֵּדְנָה	הִתְפַּקְדוּ	pl.

Futurum.

f.	m.		
	אֶתְפַּקֵּד	1.	ſing.
תִּתְפַּקְדִי	תִּתְפַּקֵּד	2.	
תִּתְפַּקֵּד	יִתְפַּקֵּד	3.	
	נִתְפַּקֵּד	1.	pl.
תִּתְפַּקֵּדְנָה	תִּתְפַּקְדוּ	2.	
	יִתְפַּקְדוּ	3.	

Annotationes.

Quod ultimum tſere in pathagh tranſeat, id habet hoc Verbum cum ſimplici, et intenſivo commune; at ghirekh retinetur, nec ut הִפְקִיד in pathagh, ſecundis ſcilicet et primis perſonis, mutatur. Ezech. enim 38. v. ult. habetur הִתְגַּדִּלְתִּי *magnum me conſtitui*, הִתְקַדִּשְׁתִּי *me conſtitui ſanctum* et Levit. cap. 11. v. 44. et cap. 20. v. 7. וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם *et conſtituite vos ſanctos.*

Pathagh etiam ubique tam in Praeterito, quam in Imperativo et Futuro retinetur, praeterquam quando accentum habet athnagh, vel ſilukh. Nam tum in ָ mutatur.

Verba deinde, quorum prima eſt ת, vel ט, vel ד characteriſticam ת amittunt, quae per dageſch compenſatur, ut הִטַּהֵר *purificavit ſe* pro הִתְטַהֵר.

In futuro autem propter perſonarum characteriſticas, negligitur omnino ה; at ת per dageſch com-

compenſare licet, ut תִּנַּבֵּא loco תִּתְנַבֵּא *conſtitues te Prophetam*, quod in praeterito etiam fit, ut הִנַּבֵּאתִי pro הִתְנַבֵּאתִי *me Prophetam conſtitui*, vel *ad prophetizandum applicui.*

Caeterum quod ſcheva mobile propter athnagh, vel ſilukh in ֶ mutatur, quodque numeris pluralibus in ו terminatis ן, et Infinitivis, ut et omnibus, quae ut Infinitiva terminantur, eleganter ה additur, *et denique quod futuri tertia perſona pluralis foeminini generis coincidit cum ſecunda pluralis maſculini generis, ut in ſingulari fit, in his Verbis notare neglexi, quia haec cum Verbo ſimplici, ubi haec omnia notantur, communia habent.*

Caput XXI.

De Verbo Reciproco Paſſivo.

Omnibus, quos novi, Grammaticis hoc Verbum ignotum videtur, et ideo de eo tacere malui, donec de eodem expreſſe eſſet agendum. [78] Quamvis ſignificatio Verbi Reciproci Activi, jam Verbum פָּקַד, jam הִפְקִיד reſpiciat, Paſſivi tamen nunquam נִפְקַד; ſed ſemper הֻפְקַד reſpicit. Nunquam enim ſignificat *viſitari a ſe*; ſed *praebere ſe viſitandum*, vel *facere, ut ipſe viſitetur.* Hujus rei ratio eſt, (ut in Syntaxi oſtendam) quod Verba Paſſiva apud Hebraeos nunquam ablativum agentis poſt ſe habent. Nam Hebraei non utuntur Paſſivis, niſi compendii cauſa, cum ſcilicet non opus habent agentem; ſed tantum patientem indicare, ut קוֹלִי נִשְׁמַע *vox mea audita eſt;* ſed quando neceſſe habent utrumque indicare, ut *vox mea audita eſt a Deo*, tum Verbum ſignificatione activa uſurpant, nempe יְהוָה שָׁמַע קוֹלִי *Deus audivit vocem meam.* Nam קוֹלִי נִשְׁמַע מִיְהוָה a communi loquendi uſu abhorre-

ret. Verbum igitur הִתְפַּקֵּד, quatenus ſignificat *ſe ipſum viſitare*, Paſſivum habere nequit; at quatenus ſignificat, quod *aliquis ſe viſitantem conſtituit*, Paſſivum habet הָתְפַּקַּד, quod, uti diximus, ſignificat *praebere ſe viſitandum*, vel *efficere, ut viſitetur*, ut Num. 2. v. penult. וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ *et Levitae non praebuerunt ſe numerandos inter filios Iſraëlis.* Et Deut. 24. v. 4. אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה *poſtquam ſe praebuit inquinandum*, vel *poſtquam fecit, ut inquinaretur*, ubi ת propter ט, ut in Activo, per dageſch compenſatur.

Porro hoc Verbum a ſuo Activo eodem modo differt, ac Paſſivum Verbi derivativi ab הִפְקִיד. Nam ut ex הִפְקִיד fit Paſſivum הָפְקַד et הֻפְקַד, ſic ex הִתְפַּקֵּד fit הָתְפַּקַּד et הֻתְפַּקַּד, ut modo exemplis oſtendimus.

Deinde hujus etiam ה, ut in Activo, per dageſch ſupplere licet, ut אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת הַנֶּגַע *poſtquam fecit, ut plaga ipſius levaretur.* Nota, quod plaga eſt in accuſativo caſu, qua de re in Syntaxi.

Denique loco ה uſurpare licet נ (characteriſti-
[79] cam ſcilicet Paſſivi tam Verbi ſimplicis, quam intenſivi) et ת per dageſch compenſare, ut Deut. 21. v. 8. וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם *et ſanguis dabit ſe ipſis expiandum* loco וְנִתְכַּפֵּר. Quare mihi perſuadeo literam נ eſſe Paſſivi univerſalis characteriſticam; ſed in omnibus, praeterquam in Paſſivo Verbi ſimplicis, plerumque negligi, ob rationem cap. 17. allatam. Sunt itaque hujus Infinitivi formulae הָתְפַּקַּד, הֻתְפַּקַּד vel הִפַּקֵּד, נִתְפַּקַּד vel נִפַּקֵּד.

Caeterum ejus praeteritum, imperativus, et futurum in reliquis cum Activo conveniunt.

CAPUT XXII.

De Verbis ſecundae Conjugationis.

Ea ſecundae Conjugationis diximus eſſe Verba, quae in א deſinunt, in literam ſcilicet gutturalem, et quieſcentem. In quibus autem a Verbis primae differant, ex paradigmate conſtabit.

Paradigma Verbi ſimplicis Activi.

Ejus Infinitivi formulae ſunt מְצוֹא, מְצָא, מֵצֵא, מָצוֹא, מָצֵא, מָצָא, vel cum ה paragogico מְצָאָה et מְצאת loco מְצֹאֶת.

1. *Praeteritum.*

f.	m.		
מָצְאָה vel מָצְתָה	מָצָא	3.	ſing.
מָצָאת	מָצָאתָ	2.	
	מָצָאתִי	1.	
	מָצְאוּ	3.	pl.
תֶּן	מְצָאתֶם	2.	
	מָצָאנוּ	1.	

2. *Aliter.*

f.	m	
מָצְאָה	מָצֵא	3.
מָצֵאת	מָצֵאתָ	2.
	מָצֵאתִי	1.
	מָצְאוּ	3.
תֶּן	מְצֵאתֶם	2.
	מָצֵאנוּ	1.

3. *Aliter.*

f.	m.	
מָצְאָה	מָצָא	3. sing.
מָצָאת	מָצָאתָ	2.
	מָצָאתִי	1.
	מָצְאוּ	3. pl.
תֶן	מְצָאתֶם	2.
	מָצָאנוּ	1.

Forma פָּקַד in his non datur, et ideo secundum ָ et tsere in reliquis personis retinetur, nec in pathagh transit, ut in Verbis primae Conjugationis. Forma praeterea מָצוֹא in praeterito non extat, [8°] nec in usu fuisse credo. Denique in secunda, et tertia formula negligitur saepe א, ut מָלֵתִי loco מָלֵאתִי *plenus sum.*

Imperativus.

f.	m.	
מִצְאִי	מְצָא	sing.
	vel	
	מָצוֹא	
מְצֶאןָ vel מְצֶאנָה	מִצְאוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אֶמְצָא	1. sing.
תִּמְצְאִי	תִּמְצָא	2.
תִּמְצָא	יִמְצָא	3.
	etc.	

Imperativus cum ה paragogico non mutat, sicut in Verbis primae Conjugationis, scheva in ghirekh; sed manet una cum khamets, fitque pro מְצָא מְצָאָה *inveni tu.* Atque hoc, et quae circa praeteritum

teritum notavimus, hujus Verbi peculiaria ſunt; in reliquis autem cum Verbis primae Conjugationis convenit. Tranſeo itaque ad Paradigma verbi Paſſivi hujus Conjugationis.

Paradigma Paſſivi Verbi ſimplicis.

Infinitivus.

1.	2.	3.
נִמְצָא ;	נִמְצוֹא et	הִמָּצֵא

Praeteritum.

1.

f.	m.	
נִמְצָאָה	נִמְצָא	ſing. 3.
	et	
נִמְצְאָה	נִמְצֵא	
נִמְצָאֲתָה vel		
נִמְצֵאת	נִמְצֵאתָ	2.
	נִמְצֵאתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶּן	נִמְצֵאתֶם	2.
	נִמְצֵאנוּ	1.

2.

f.	m.	
נִמְצָאת	נִמְצָא	3. ſing.
נִמְצֵאת	נִמְצֵאתָ	2.
	נִמְצֵאתִי	1.
	נִמְצְאוּ	3. pl.
תֶּן	נִמְצֵאתֶם	2.
	נִמְצֵאנוּ	1.

Vel

Vel neglecto א

f.	m.		
נִמְצָתָה	נִמְצָא	3.	ſing.
נִמְצֵת	נִמְצֵתָ	2.	
	נִמְצֵתִי	1.	
	נִמְצוּ	3.	pl.
תֶּן	נִמְצֵתֶם	2.	
	נִמְצֵנוּ	1.	

vel

f.	m.
נִמְצִת	נִמְצִתָ
etc.	נִמְצִתִי

[81] Imperativus, et futurum in omnibus cum Imperativo, et futuro primae Conjugationis conveniunt. Reliqua praeterea Verba hujus Conjugationis a Verbis primae in iisdem diſcrepant, ac haec duo מָצָא et נִמְצָא a Verbis פָּקַד et נִפְקַד diſcrepare vidimus, nempe quod loco pathagh ubique ſcribendum ſit ֵ, vel cjus loco in ſecundis et primis perſonis ghirekh uſurpandum, praeterquam in הִמְצִיא; cujus ghirekh in prima et ſecunda perſona mutatur in tſere, ut הִמְצֵאתָ, הִמְצֵאתִי, הִמְצִיאוּ. הִמְצֵאתֶם, etc. Deinde quod tſere ſemper retinetur, nec in pathagh tranſit, ut פָּקֵד et פְּקֵד, et denique quod tertiam א omittere liceat.

CAPUT XXIII.

De Verbis tertiae Conjugationis.

Haec Conjugatio, nempe Verborum in ה deſinentium, a praecedenti non multum differt; imo cum praecedenti ſaepe convenit, idque propterea, quod א pro ה uſurpari, vel vicem ה ſupplere, et contra ה pro א uſurpari, ejus vicem ſupplere poteſt. In hoc tamen potiſſimum differunt, quod Verba in א deſinentia idem plerumque retineant, et

et raro ָ in ghirekh mutare in secundis et primis personis soleant, et contra, quae in ה desinunt, raro idem retinere, et plerumque ָ in ghirekh longum, et raro in breve mutare soleant. Deinde in hoc etiam differunt, quod ה punctum מַפִּיק inscribi possit, et Verbum non gemino ָ sed ֵ, et ַ, ut Verba primae Conjugationis punctetur, cujus generis quatuor observantur, nempe גָּבַהּ ׃ בָּמַהּ, נָגַהּ, תָּמַהּ. quae etiam ut Verba primae Conjugationis conjugantur, quaeque propterea ad eandem refero. Quaedam praeterea haec Verba, in ה desinentia, peculiaria habent, quae suis in locis post eorum paradigma notabimus, hic tantum in genere addo, omnia inde oriri, primo quia ה post ghirekh, et tsere, et schurekh in י, et post חוֹלֶם in ו mutari solent; secundo quod ה finale vel ob additam [82] syllabam, vel propter regimen, etc. in ת mutetur, et denique quod literarum quiescentium, et gutturalium unam pro alia sumere, vel eas etiam negligere liceat; imo post scheva ה plerumque omitti jam supra ostendimus, atque haec in Verbis eodem modo, ac in Nominibus observari ex sequenti paradigmate constabit.

Paradigma Verbi simplicis tertiae Conjugationis.

Infinitivus formulas habet sequentes.

א/ה } גָּלָל, גָּלא, גָּלוֹ, גְּלֵי, גָּלוֹת, גְּלֹה et גְּלוֹת, vel cum י paragogico גְּלוֹתִי.

Praeteritum.

f.	m.	
גָּלַת f. גָּלָה f. גָּלְתָה	גָּלָה	3. s.
גָּלִית et גָּלִית	גָּלִיתָ	2.
	גָּלִיתִי	1.
גָּלְיוּ vel	גָּלוּ	3. pl.
תֶן	גָּלִיתֶם	2.
	גָּלִינוּ	1.

Im-

Imperativus.

f.	m.	
גְלִי	גְלֵה	f.
גְלֶינָה	גְלוּ	pl.
	et	
	גְלָיוּ	

Futurum.

f.	m.		
	אֶגְלֶה	1.	f.
תִגְלִי	תִגְלֶה	2.	
תִגְלֶה	יִגְלֶה	3.	
	נִגְלֶה	1.	pl.
תִגְלֶינָה {	תִגְלוּ	2.	
	יִגְלוּ	3.	
	et		
יִגְלָיוּ et	יִגְלָיוּ		

Annotationes.

Notavimus jam loco ה ſumi poſſe א, vel prorſus in primis et ſecundis perſonis praeteriti, et in futuro omnino negligi, nec jod ejus loco ſubſtitui, ſed prorſus, ut מָצָא, conjugari. Verum hic apprime notandum, quod futuri ה ablato, ejus accentus ad primam ejusdem ſyllabam tranſit, et ſcheva mutatur in ſegol, fitque 1. אֶגֶל, 2. תֶּגֶל, 3. יֶגֶל etc. Sed, ſi media thematis una fuerit ex litteris mutis, vel quieſcentibus, manet etiam ſcheva, ut יִשְׁבְּ loco יִשְׁבֶּה, *captivum capere*, et יִשְׁתְּ *bibere*; at ſi ה in jod mutatur, tum ſyllabae trans-
[33] ponuntur, fitque 1. אֶגְלִי, 2. תֶּגְלִי 3. יֶגְלִי etc. pro אֶגְלֶה, תִּגְלֶה, יִגְלֶה.

Solet deinde in Verbis ה propter aliud ה addendum non in ת, ſed in jod mutari. Sic חָסָה pro foeminino חָסְתָה habet חָסָיָה. Sic אֶגְלֶה ob addi-

additum ה paragogicum non habet אִגָּלְתָה ſed אֶגָּלֶיָה.

Denique ſecundae, et tertiae perſonae futuri תִגָּלוּ et יִגָּלוּ non ſolet addi נ paragogicum; at omnino ſecundae earum formulae תִגָּלְיוּ et יִגָּלְיוּ ut יִשְׁתָּיוּן יִרְבְּיוּן etc.

Paradigma Verbi Paſſivi tertiae Conjugationis.

Infinitivi formulae.

1. נִגְלָה 2. נִגְלֹה 3. נִגְלוֹת 4. הִגָּלֵה 5. הִגָּלוֹת.

Praeteritum.

f.	m.
1.	
נִגְלְתָה et נִגְלָת	נִגְלָה
נִגְלֵית	נִגְלֵיתָ
	etc.
2.	
vel נִגְלְתָה	נִגְלָה
נִגְלִית	נִגְלִיתָ
	etc.

Imperativus.

הִגָּלִי	הִגָּלֵה
הִגָּלֶינָה	הִגָּלוּ
vel	
נִגְלִי	נִגְלֵה
נִגְלֶינָה	נִגְלוּ

Futurum.

f.	m.
	אֶגָּלֶה ſing.
תִגָּלִי	תִגָּלֶה
תִגָּלֶה	נִגָּלֶה
	נִגָּלֶה pl.
תִגָּלֶינָה	תִגָּלוּ
	יִגָּלוּ

Hoc

Hoc Verbum nihil ſingulare, quod in praecedenti non notavimus, habet, niſi quod, ſublato [δ+] ה futuri, nec accentus propterea, nec ſyllabae mutentur. Nam ſublato ה conjugatur 1. אֲגַל 2. תְּגַל 3. יְגַל etc. Caeterum num ſecunda, et tertia perſona Pluralis numeri ה ſemper omittant, vel an etiam, ut in activo, idem in י mutent, dubito. Credo tamen ad hoc Verbum reliqua omnia pertinere, quae ad praecedens notavimus.

Paradigma Verbi intenſivi tertiae Conjugationis.

Infinitivi formulae ſunt.

1. גִּלָּה 2. גַּלֵּה vel גַּלֵּי 3. גַּלֹּה 4. גַּלּוֹת et cum י paragogico גַּלּוֹתִי.

Praeteritum.

f.	m.	
גִּלְּתָה	גִּלָּה	3. ſing.
גִּלֵּית	גִּלֵּיתָ	2.
etc.		
vel	גִּלָּה	
גִּלִּית	גִּלִּיתָ	
etc.		

Imperativus.

גַּלִּי	גַּלֵּה vel גַּל	2. f.
גַּלֶּינָה	גַּלּוּ et גַּלְּיוּ	2. p.

Futurum.

f.	m.	
	אֲגַלֶּה	1. ſing.
תְּגַלִּי	תְּגַלֶּה	2.
תְּגַלֶּה	יְגַלֶּה	3.

נְגַלֶּה

נִגָּלֶה 1. pl.

תִּגָּלֶינָה { תִּגָּלוּ et תִּגָּלְיוּ } 2.

יִגָּלְיוּ et יִגָּלוּ 3.

Hujus etiam futuri ה ſublato manet Verbum מִלְּרַע, neç ſyllabae mutantur. Nam ſublato ה fit 1. אֶגַּל 2. תִּגַּל 3. יִגַּל etc.

Paradigma Paſſivi Verbi intenſivi tertiae Conjugationis.

Infinitivus 1. גֻּלָּה 2. גֻּלֹּה vel גֻּלּוֹת.

f.	m.			
גֻּלְּתָה	גֻּלָּה	3.	vel	גֻּלָה
גֻּלֵּית	גֻּלֵּיתָ	2.		גֻּלִּיתָ
	גֻּלֵּיתִי	1.		etc.
	גֻּלּוּ	3. pl.		
תֶּן	גֻּלֵּיתֶם	2.		
	גֻּלֵּינוּ	1.		

Futurum.

f.	m.	
	אֲגֻלֶּה	1. ſing.
תְּגֻלִּי	תְּגֻלֶּה	2.
תְּגֻלֶּה	יְגֻלֶּה	3.
etc.		

Cap. 17. notavimus pro ֻ uſurpari poſſe kametz ghatuph, cujus rei exempla praeter alia hujus Conjugationis Verba ſuppeditant, ut Proverb. cap. 24. v. 31. כָּסּוּ פָנָיו *apertae ſunt facies ejus*, et Pſalmo 72. v. ult. כָּלּוּ תְפִלּוֹת *finitae omnino ſunt orationes Davidis.*

Caeterum quod ֻ in gholem mutetur, quando media thematis non patitur dageſchari, id cum Verbis primae Conjugationis commune habet, neç in

in his Conjugationibus aliud notare ſuſcepi; niſi id, in quo a Verbis primae differunt.

Paradigma Verbi Derivati Activi tertiae Conjugationis.

Hujus Infinitivi formulae ſunt

1. הִגְלָה 2. הַגְלָה 3. הַגְלֵה 4. הַגְלוֹת 5. הִגְלוֹת

Praeteritum.

f.	m.	
הִגְלְתָה	הִגְלָה	3. ſing.
et	et	
הֶגְלָת	הֶגְלָה	
הִגְלֵית	הִגְלֵיתָ	2.
etc.		
vel		
הִגְלְתָה	הִגְלָה	3.
הִגְלִית	הִגְלִיתָ	2.
etc.		

Imperativus.

f.	m.	
הַגְלִי	הַגְלֵה	ſing.
הַגְלֶינָה	הַגְלוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אַגְלֶה	1. ſing.
תַּגְלִי	תַּגְלֶה	2.
etc.		

Futurum, et Imperativus, ה ablato, punctantur gemino ſegol, fitque אֶגֶל, תֶּגֶל pro אַגְלֶה תַּגְלֶה, [86] etc. Quod ſi media thematis ſit muta, vel quieſcens, tum ַ manet, et ֶ in ְ tranſit, ut יַשְׁקְ

יַשְׁקְ pro יַשְׁקֶה *bibere fecit*, hoc eſt, *bibendum dedit*, יַרְא pro יַרְאֶה *videre fecit*, ſive *oſtendit*, etc.

Caeterum hujus Paſſivum הָגְלָה, הָגְלֵה vel הָגְלוֹת, ut et reciprocum Paſſivum הִתְגַּל, הִתְגַּלֵּה vel הִתְגַּלּוֹת eodem modo, ac praecedentia, in Praeterito, Imperativo, et Futuro terminantur, nec quicquam ſingulare habent, quod in Verbo ſimplici hujus Conjugationis non notaverim.

Capvt XXIV.

De Verbis quartae Conjugationis.

Quicquid haec Verba ſingulare habent, inde oritur, quod ח et ע nunquam ſyllabae longae adhaereant, ut etiam quod . poſt longam, vel ante aliud ſcheva corripiendum nunquam, et raro poſt brevem habeant. Unde fit, quando in fine dictionis poſt tſere, ghirekh, gholem, vel ſchurekh occurrunt, ut pathagh habeat furtivum, de quo cap. 2. diximus: deinde quod ſecunda perſona foeminini generis, quae duplex ſcheva in fine habere ſolet, loco primi habeat pathagh.

Hujus itaque Conjugationis Verba ſimplicia Activa Infinitivi formulas habent 1. שָׁמִיעַ 2. שָׁמֵעַ vel שָׁמֹעַ 3. שְׁמוֹעַ vel שְׁמֹעַ et cum ה paragogico שָׁמְעָה et שִׁמְעָה. Cum gemino ., et שַׁמָּע ut פַּקֵּד non datur, quia, uti diximus, ח, vel ע ſyllabae longae non adhaeret.

Praeteritum autem pathagh furtivum non habet, ſed tantum contractum שָׁמַע *ille audivit*, שָׁמַעְתָּ *tu audiviſti*, etc. In foeminino vero שָׁמְעָה *illa audivit*, שָׁמַעַתְּ *tu foemina audiviſti* pro שָׁמַעְתְּ. Nam, uti dixi, ע, et ח ante ſcheva corripiendum non

ad-

admittunt aliud fcheva, qua de re vide cap. 3. circa finem.

[87] Caeterum Praeteritum פָּקַר deberet hic effe שָׁמֵעַ, et pro פָּקוֹר, שָׁמוֹעַ; fed folent haec, uti diximus, contrahi in שָׁמַע, ut et Imperativus שְׁמוֹעַ in שְׁמַע, et Futurum אֶשְׁמוֹעַ in אֶשְׁמַע.

Atque hae Regulae in fequentibus etiam Verbis obfervandae funt, nec opus eft prolixius haec explicare. Hoc tantum addo, quod Efaiae cap. 19. v. 6. habetur הֶאֶזְנִיחוּ pro הָזְנְחוּ vel הֶזְנִחוּ *fiet, ut retro abjiciantur*, quae forma Paffivi Verbi derivati num hujus Conjugationis fit propria, an omnibus communis, et pro הָפְקִיד fumere liceat הֶאֶפְקִיד, ut pro הָזְנַח et הָשְׁמַע, הֶאֶזְנִיחַ et הֶאֶשְׁמִיעַ dubito.

CAPVT XXV.

De Verbis quintae Conjugationis.

Verba, quae primam literam quiefcentem habent י, eandem faepe negligunt, vel in ו mutant. Nempe Verba fimplicia activa pro infinitivis יָשַׁב, יָשֵׁב et יָשׁוֹב, vel יְשֹׁב faepe habent שַׁב, שֵׁב, et שֹׁב, imo, addito ה, vel ת paragogico, י femper negligitur, fitque pro יְשָׁבָה שְׁבָה, et pro יְשֶׁבֶת שֶׁבֶת. In Praeterito autem י femper retinetur, in Imperativo negligitur plerumque, et denique in Futuro vel quiefcit, vel negligitur. Ex. gr. ex formulis יָשֹׁב, et יֵשֵׁב formatur Imperativus שֹׁב, et שֵׁב. Quare in hoc etiam à Verbis primae Conjugationis differunt, quod horum Imperativus non formetur ex Infinitivo יְשֹׁב, quod forte propterea factum eft, ne confunderentur cum Verbis, quorum media radicalis eft ו, de quibus fuo loco dicemus. Haec Verba igitur in Imperativo conjugantur hoc modo.

Impe-

Imperativus. [88]

f.	s.	m.
	שְׁבִי	שַׁב vel שֵׁב vel שְׁבָה
	pl.	
שֵׁבְנָה		שְׁבוּ

Futurum.

f.	s.	m.	
	אֵשַׁב	אֵשֵׁב	1.
	vel		
תֵּשְׁבִי	תֵּשַׁב	תֵּשֵׁב	2.
	etc.		

vel cum י quiescente.

	אֵישַׁב	vel אֵישֵׁב
תֵּשְׁבִי	תֵּישַׁב	תֵּישֵׁב
	etc.	

Accentus athnagh, et silukh mutant hujus Imperativi ְ in ֵ, fitque tum loco שְׁבָה שְׁבִי, et שְׁבוּ, שֵׁבָה, שֵׁבִי, et שֵׁבוּ.

Porro, quamvis in Bibliis non reperiatur Imperativus יְשַׁב יְשֵׁב, in usu tamen fuisse credo, et ex eo formatam esse Futuri formam אֵישֵׁב et אִישַׁב. Nam Verbum יָרֵא, compositum scilicet ex hac, et secunda Conjugatione, Imperativum habet יְרָא *time*. Sic ex יְכַל, *jac possis*, mutato י in ו formatur Futurum אוּכַל, תּוּכַל יוּכַל etc. quod in aliis non credo licere, ne confundantur cum futuro Passivi Verbi reciproci, quo Verbum יָכוֹל caret.

Verba deinde Passiva י in ו mutant, habentque in Infinitivo הוּשַׁב הוֹשֵׁב pro הֵישֵׁב, et, ni fallor, pro נוֹשַׁב,

נִישַׁב, נוֹשַׁב, ex quo Praeteritum 3. נוֹשַׁב 2. נוֹשַׁבְתָּ etc. ut ex Infinitivo הִוָּשֵׁב Imperat. formatur.

foem.	masc.	
הִוָּשְׁבִי	הִוָּשֵׁב	2. ſing.
הִוָּשַׁבְנָה	הִוָּשְׁבוּ	2. plur.

et Futurum 1. אִוָּשֵׁב, 2. תִּוָּשֵׁב, etc.

Intenſiva deinde tam Activa, quam Paſſiva cum Verbis primae Conjugationis omnino conveniunt. Nam et י retinent, nec unquam quieſcit, niſi Paſſivum characteriſticam habeat נ, (quae, ut cap. 17. diximus, Verbo intenſivo Paſſivo praefigi etiam ſolet) nam tum etiam mutatur י in ו ut נוּלְדוּ pro יֻלְּדוּ et נוּלַּד pro יֻלַּד. Deinde Activi Futurum [־פ]י poteſt etiam contrahi, et pro יְיַשֵּׁב ſcribi יַשֵּׁב, et יַבֵּשׁ pro יְיַבֵּשׁ. In Derivatis autem vel quieſcit, vel in ו, quod plerumque fit, mutatur. Nam in Infinitivo habent הוֹשִׁיב pro הַיְשִׁב, הוֹשֵׁב vel הֵישֵׁב pro הַיְשֵׁב.

Ex prima autem הוֹשִׁיב *formatur Praeteritum.*

f.	m.	
הוֹשִׁיבָה	הוֹשִׁיב	3.
הוֹשַׁבְתְּ	הוֹשַׁבְתָּ	2.

etc.

Ubi י vel quieſcit, vel in ו mutatur.

Ex ſecunda הוֹשֵׁב et הֵישֵׁב *formatur Imperativus.*

f.	m.
הוֹשִׁיבִי et הֵישִׁיבִי	הוֹשֵׁב הוֹשִׁיב
הוֹשֵׁבְנָה	הוֹשִׁיבוּ

Futuri denique terminatio in his, ut in Verbis primae Conjugationis tam ghirek, quam tſere eſt;

est; י autem, ut in Imperativo, vel quiescit, vel in Tzere mutatur, unde formulas habet sequentes הוֹשֵׁב et הוֹשִׁיב foem. הוֹשִׁבִי etc.

Futurum.

1. f.	1. m.	2. f.	2. m.
	1. אוֹשֵׁב		1. אוֹשִׁיב
תּוֹשְׁבִי	2. תּוֹשֵׁב	תּוֹשִׁיבִי	2. תּוֹשִׁיב
תּוֹשֵׁב	3. יוֹשֵׁב	etc.	
etc.			

3. f.	3. m.	4. f.	4. m.
	1. אֵישֵׁב		אֵישִׁיב
תֵּישְׁבִי	2. תֵּישֵׁב	תֵּישִׁיבִי	תֵּישִׁיב
etc.		etc.	

Atque hic apprime notandum, quod in his non necesse sit, Verbi characteristicam propter characteristicam temporis excludere; sed ad libitum eandem in prima et secunda formula vel retinere, vel omittere, et in tertia, et quarta pro ea י sumere licet. Nempe loco אוֹשֵׁב, תּוֹשֵׁב, יוֹשֵׁב scribere licet אֲהוֹשֵׁב, תְּהוֹשֵׁב, יְהוֹשֵׁב etc. et loco אֵישֵׁב, אֵישֵׁב, יֵישֵׁב scribere אֲיֵשֵׁב, תְּיֵשֵׁב, יְיֵשֵׁב etc. mutando scilicet characteristicam ה in י. Sic etiam pro אוֹשִׁיב et אֵישִׁיב regulariter scribitur אֲהוֹשִׁיב et אֲיֵשִׁיב

Deinde notandum Verbum derivativum ex יָשַׁר *rectum esse* retinere plerumque י in Infinitivo, Imperativo et Futuro; atque in his cum Verbis primae convenire. Habet enim Infinitivum הַיְשֵׁר, Imperativum f. הַיְשִׁרִי m. הַיְשֵׁר, et Futurum 1. אַיְשֵׁר 2. תַּיְשֵׁר 3. יַיְשֵׁר etc. [90]

Deinde derivatum ex יָצָא *exire* similiter etiam videtur,

videtur, quod י retinuerit, quandoquidem Scribae Gen. cap. 8. v. 17. Imperativum utrumque הוֹצֵא et הַיְצֵא admiſerint. Quod an his duobus tantum ſingulare fuerit, dubito. Haec de Verbo derivato activo.

Paſſivum י in ו vel mutat, vel ipſum negligit. Ejus enim Infinitivi formulae ſunt הוּשַׁב et הֻשַּׁב vel הֻשֶׁבֶת. Praeteritum 1. m. הוּשַׁב f. הוּשְׁבָה 2. הוּשַׁבְתָּ, etc. vel 1. הֻשַׁב 2. הֻשַּׁבְתָּ Imperativus m. הוּשַׁב f. הוּשְׁבִי etc. Futurum 1. אוּשַׁב 2. m. תּוּשַׁב f. תּוּשְׁבִי etc.

Reciproca praeterea hujus Conjugationis Verba activa vel י retinent, et cum Verbis primae plane conveniunt, vel ipſum in ו mutant. Nam Infinitivum habent הִתְיַשֵּׁב et הִתְוַשֵּׁב nec praeter hoc aliud habent, in quo a Verbis primae differant.

Paſſiva denique, quae characteriſticam habent נ, et ת per dageſch compenſare ſolent, (quam formam reciproca Paſſiva praeter alias habere oſtendimus cap. 21.) י in ו mutant, ut וְנִוַּסְּרוּ *et dabunt ſe ad diſcipli nandum* Ezech. 23. 48. Reliquarum vero formularum, nempe נִתְיַשֵּׁב. הִתְיַשֵּׁב etc. nullae, quod ſciam, exſtant, nec tamen ideo reprobandae.

Caeterum hic notandum venit, quaedam eſſe Verba, quorum prima tam eſt ו, quam נ, ut יָקַשׁ *implicare laqueo*, cujus prima loco י ſaepe eſt נ, habetque pro יָקֹשׁ, נָקַשׁ. Cum autem Verba, quorum prima eſt נ, plerumque (ut infra oſtendam) defectiva ſint, hinc fit, ut Verba hujus Conjugationis defectiva Verba aliquando imitari videantur. Alia deinde hujus rei cauſa, et quae hic apprime notanda eſt, quod ſcilicet literae [י ע] unius thematis non raro transponantur, ut חָמַר et חָרַת *fodere*, כֶּשֶׂב et כֶּבֶשׂ *agnus*. Atque haec trans-

transpoſitio in Verbis hujus Conjugationis ſaepius obſervatur, ut יָעֵף et צָיֵף *laſſum fieri*, יָצַר et צָיַר *formam dare*; unde fit, ut Verba hujus Verba ſextae Conjugationis, quibus quieſcens media plerumque deficit, imitentur. Nam transpoſito י, ex יָצַר fit, ut diximus; צָיַר cujus Infinitivus צִיוֹר contrahitur in צוֹר, in formam ſcilicet Infinitivi ſextae Conjugationis, ſic יָגוֹר *timere*, transpoſito י, et eo in ו, ut ſupra, mutato Infinitivum habet גוּר, et יָבוֹשׁ *erubeſcere*. Infinitivum etiam habet בּוֹשׁ. Hinc etiam propter eandem cauſam יָצַק, יָצַג, et alia, quorum prima eſt י, modo hanc, modo ſextam Conjugationem (de qua infra) ex analogia linguae ſequuntur.

Caput XXVI.

De Verbis compoſitis ex hac quinta et tribus praecedentibus Conjugationibus.

Verba compoſita, de quibus hic pauca monere volui, illa ſunt, quorum prima eſt י, et tertia א vel ה aut ע. Sed quoniam eorum conjugandi modus ex praecedentibus facile cognoſcitur, de iis ex profeſſo agere, et Conjugationum numerum augere ſuperfluum omnino judicavi, pauca tamen de eisdem monere operae pretium duxi.

Quae in א deſinunt, duo tantum novimus, nempe יָצָא *exire*, et יָרֵא *timere*, quae propter quieſcentem א ultimam longam, ut Verba ſecundae Conjugationis, ſemper habent, in reliquis autem יָצָא cum Verbis quintae convenit, niſi quod Infinitivum loco צֵאת habeat צְאת. Verbum praeterea יָרֵא in Activo ſimplici retinet ſemper י, nec niſi in futuro quieſcit; nam Infinitivus, et Imperati-

vus habet יְרָא et יְרָא et cum ה paragogico יִרְאָה.
At Futurum 1. אִירָא 2. תִּירָא 3. יִירָא.

[לי] Quae vero in ה desinunt, mutant, ut Verba secundae, ה vel in י vel in ו, et eodem modo terminantur. Ad Literam Jod quod attinet, ea in activo simplici quiescit quidem in futuro, vel in י mutatur: sed nunquam negligitur. Ex. gr. יָפָה, יָפֹה, יָפֹת, etc. *pulcrum esse*, habet in Imperativo יְפֵה et Futuro 1. masc. אִיפֶה 2. תִּיפֶה, foem. תִּיפִי etc. Sublato ה autem habet 1. אִיף 2. תִּיף 3. יִיף etc. At יָרָה *projicere* habet Imperativum יְרֵה, cujus י in Futuro mutatur in ו, fitque אוֹרֶה 2. תּוֹרֶה 3. יוֹרֶה, et sublato ה fit אוֹר. תּוֹר, יוֹר etc. Reliqua autem Verba, nempe passivum, derivatum, et reciprocum, paradigma quintae sequuntur.

Quae denique in ה vel ע desinunt, paradigmata quartae et quintae Conjugationis sequuntur. Ex. gr. יָדֹעַ יָדוֹעַ יְדֹעַ *scire* contrahuntur in יָדַע et sublato י fit דַּע, דְעַ, דַע. Hinc Imperativus דַּע *scito*, et Futur. אֵדַע יֵדַע et cum ה paragogico אֵדְעָה. Porro Passivum simplex Infinitivum habet הִוָּדַע et הִוָּדֵעַ. Relativum Activum הוֹדִיעַ et הוֹדַע, et Passivum הוּדַע. Reciprocum denique Activum הִתְוַדַּע et Passivum נִתְוַדַּע etc. Haec sunt quae de his notare susceperam.

CAPUT XXVII.

De Verbis sextae Conjugationis.

Quae mediam quiescentem habent א, י vel ו, eandem plerumque abjiciunt. Intellige quando revera quiescunt, ut קוּם *surgere*, שׁוּב *reverti*, גִּיל *laetari*, alias retinentur semper, ut שָׁאַל *petere*, עָוַת *depravari*, אָיַב *inimicari*, etc. Deinde, quoniam

niam ea, quae mediam quiescentem י habent, illam ut plurimum in ו mutent, et praeter tria aut quatuor nulla reperiantur, de quibus constet mediam א habuisse, ideo Grammatici mediam quiescentem habentium duo genera agnoscunt, unum scilicet eorum, quae mediam ו, et alterum [י] eorum quae mediam י habent.

Caeterum קָאם *surrexit*, et רָאַם *altum esse*, quia non nisi semel in Scriptura occurrunt, ut et אָרִישׁ *terere*, cujus א (quod saepe fieri ostendimus) transpositum est, ut anomala notant. Verum enimvero, tam quae א, quam quae י mediam habent, solent eandem in ו mutare. Nam sicut loco קָאם usurpatur קוּם *surgere*, sic loco שִׂישׂ *gaudere*, שׂוּשׂ et loco לִין *pernoctare*, לוּן etc. saepe usurpatur; et hinc factum, ut haec tria quiescentium genera ad unum referre non dubitaverim; praesertim quia eorum conjugandi ratio eadem est. Nempe Verbum Activum simplex Infinitivi formulas ut plurimum habet קוּם, et קוֹם, vel neglecto ו, קֻם, et קֹם. Cum א enim rarissime reperitur, et quae י habent ut שִׂישׂ, לִין etc. idem in ו saepe mutari ostendimus. In praeterito autem abjicitur ut plurimum quiescens; ejus enim communis forma est:

f.	m.		
קָמָה,	קָם	3.	sing.
קַמְתְּ	קַמְתָּ.	2.	
	קַמְתִּי	1.	
vel קָמוּ	vel קָמוּ	3.	pl.

Potest etiam praeteritum cum _, _ et gholem loco punctari, ut בָּן *struxit* אוֹר *luxit*, בּוֹשׁ *erubuit*, מֵת *obiit* Nam quoniam media thematis deficit, punctatur prima iisdem syllabis, quibus tertia thematis adhaerere solet. Atque adeo haec Verba tot praeteriti formulas habent, ac Verba primae Con-

juga-

jugationis, quarum ſecunda ſyllaba, cui tertia litera thematis adhaeret (ut cap. 14. oſtendimus) eſt vel ָ, vel ַ, vel ֵ, vel ֹ.

Deinde ſicut primae, ſic etiam hujus Conjugationis Verba mutant in ſecundis, et primis perſonis ָ et ֵ in ַ, et gholem retinent. Hoc tantum haec ſingulare habent, quod in tertia ſingulari [ּ] foeminini generis, et in tertia plurali non mutant, ut Verba primae, gholem, nec ָ, nec ֵ in ſcheva; tametſi accentus non ſit אתנח, neque סילוק. Nam, ſi in ſcheva mutaretur, prima thematis in praeterito eſſet breviſſima contra communem praeteriti ſimplicis uſum.

Solent praeterea, quae mediam habent י, eandem in praeterito etiam retinere, exempli gratia ריב *litigare* praeteritum habet 5. רָב 2. רַבְתָּ etc. vel 3. רִיב 2. רִיבוֹתָ f. רִיבוֹת 1. רִיבוֹתִי etc. Sed alii credunt, nec abſque ratione, hanc formam Verbi intenſivi eſſe loco רוֹבֵב; (de quo ſtatim) alii autem reciproci eſſe, et ה, neſcio, qua de cauſa, omitti.

Imperativus Infinitivi omnes habet formulas, nempe:

f. m.	f. m.	f. m.	f. m.	f. m.
קוּמוּ קוּמְנָה pl.	קוּם קוּמִי f. vel	קוֹם קוֹמִי vel	קֹם קֹמִי vel	קָם קָמִי
		etc.	etc.	etc.

Atque hinc futuri formulae אָקוּם et אָקֻם vel אָקוֹם et אָקֹם.

Et his omnibus Imperativi et Futuri formulis ה paragogicum eleganter additur, ut קוּמָה *ſurge*, שׁוּבָה *revertere*, אָקוּמָה *ſurgam*, etc.

Paſſivum Activi formam קוּם ſervat, et pro הִפָּקֵד habet הִקּוֹם, et pro נִפְקוֹד habuiſſe credo נָקוֹם; unde

Prae-

Praeteritum.

		m.	f.
ſ.	3.	נָקוֹם	נָקוֹמָה
	2.	נְקוּמוֹתָ	נְקוּמוֹת
	1.	נְקוּמוֹתִי	
pl.	3.	נָקוֹמוּ	
	2.	נְקוּמוֹתֶם	תֶן
	1.	נְקוּמוֹנוּ	

Imperativus.

	m.	f.
ſ.	הִקּוֹם	הִקּוֹמִי
pl.	הִקּוֹמוּ	הִקּוֹמְנָה

Futurum.

		m.	f.
ſ.	1.	אֶקּוֹם	
	2.	תִּקּוֹם	תִּקּוֹמִי
	3.	יִקּוֹם	תִּקּוֹם
pl.	1.	נִקּוֹם	etc.
	2.	תִּקּוֹמוּ	

Verbum intenſivum mediam א, utpote gutturalem, duplicare nequit; poſſet vocali longa compenſari; verum quoniam ut plurimum negligitur, ut etiam ו et י; ideo hujus Conjugationis Verba raro ſecundam, ſed plerumque tertiam duplicant. Fit igitur ex קוּם *ſurgere*, קוֹמֵם *erigere;* unde praeteriti 3. m. קוֹמֵם f. קוֹמְמָה 2. m. קוֹמַמְתָּ f. קוֹמַמְתְּ etc. et Imperativi m. קוֹמֵם f. קוֹמְמִי etc. et denique futuri 1. אֲקוֹמֵם. 2. תְּקוֹמֵם f. תְּקוֹמְמִי etc. [5]

Hujus autem Paſſivum ſolo pathagh ab Activo diſtinguitur. Fit ſcilicet ex Activo קוֹמֵם Paſſivum קוֹמַם *erigi.* Unde Praeteriti 3. m. קוֹמַם f. קוֹמְמָה 2. קוֹמַמְתָּ et Futuri 1. אֲקוֹמַם 2. תְּקוֹמַם f. תְּקוֹמְמִי. Atque hic

hic communis fuit apud priſcos modus hujus Conjugationis Verba intenſiva conjugandi. At poſteri ex חוב *debere* vel *debitum* intenſivum fecerunt חַיֵּב (forte ne confunderetur cum חוֹבֵב *diligere*) et ex קום fecerunt קַיֵּם *firmavit*, *ſtabilivit*, *praeſtitit*; et ad hunc modum alia.

Solet dein non raro prima thematis duplicari, ut כִּלְכֵּל ex כּוּל. Sed de his vide cap. 31.

Praeter has aliam hujus Conjugationis formulam intenſivis quidam tribuunt, nempe 3. קִים 2. קִימוֹתָ f. קִימוֹת 1. קִימוֹתִי etc. nec a vero aberrare videntur.

Verba praeterea derivata quieſcentem mediam negligunt, habentque Infinitivum הָקֵם, הָקִים et הֵקִים; in praeterito autem terminationem Activi ſimplicis, vel (quod frequentius in Bibliis obſervatur) Paſſivi imitantur. Eſt enim

Praeteritum.

f.		m.			f.	m.	
הֲקִימָה	ſing.	הֵקִים	3.	vel	הֵקִימָה	הֵקִים	3.
הֲקִימוֹת		הֲקִימוֹתָ	2.		הֵקַמְתְּ	הֵקַמְתָּ	2.
		הֲקִימוֹתִי	1.		etc.	הֵקַמְתִּי	1.
	pl.	הֵקִימוּ	3.				
תֶּן		הֲקִימוֹתֶם	2.				
		הֲקִימוֹנוּ	1.				

Imperativus.

f.	m.
הָקִימִי	הָקֵם vel הָקִים ſing.
הָקֵמְנָה	הָקִימוּ plur.

Et

Et hinc Futurum. 1.

f.	m.	
	אָקִים	1. sing.
תָּקִימִי	תָּקִים	2.
תָּקִים	יָקִים	3.
etc.		

Et secundum.

f.	m.	
	אָקֹם	1. sing.
תָּקִימִי	תָּקֹם	2.
תָּקֹם	יָקֹם	3.
etc.	נָקֹם	pl.
	תָּקֻמוּ	
	etc.	

At translato accentu ad primam mutatur .. in ∴, nempe אָקֶם, תָּקֶם etc.

Passivum neglecta etiam quiescente Infinitivum habet הוּקַם et הוּקֵם vel הֻקַם et הֻקֵם et Praeteritum 3. הוּקַם 2. m. הוּקַמְתָּ f. הוּקַמְתְּ vel 3. הֻקַם 2. m. הֻקַמְתָּ et sic porro; cum quo etiam Futurum convenit. Est enim vel 1. אוּקַם 2. m. תּוּקַם f. תּוּקְמִי etc. vel 1. אֻקַם 2. תֻּקַם etc.

Reciprocum denique formatur, ut in reliquis Conjugationibus, a suo intensivo קוֹמֵם, eidem scilicet syllabam הִתְ praeponendo, et tametsi hujus Conjugationis intensivum nunquam in _ sed semper in .. definit, reciprocum tamen tam in .., quam _ terminatur. Nempe Infinitivus הִתְקוֹמֵם et הִתְקוֹמַם, Praeteritum 3. m. הִתְקוֹמֵם f. הִתְקוֹמְמָה etc. Imperat. הִתְקוֹמֵם Futurum אֶתְקוֹמֵם etc. Nec aliud in his notandum, quod cum Verbis primae commune non habeant.

Caeterum Verba compoſita ex hac, et tertiâ Conjugatione nulla dantur. Nam quae mediam ו vel י, et tertiam ה habent, eorum media quieſcit, ut טָוָה *nere*, לָוָה *mutuo accipere*, הָיָה *eſſe*, etc.

Quae ultimam habent א, ſunt tantum בּוֹא *venire*, et נוֹא *diſplicentiam habere*, quorum Activum ſimplex in Praeterito ſemper propter quieſcens א [97] retinet ָ, ſicuti מָצָא, et Imperativus gholem, nempe m. ſ. בּוֹא f. בֹּאִי et בֹּאִי m. p. בּוֹאוּ et בֹּאוּ f. בֹּאנָה et בֹּאנָה, Futurum praeter 1. אָבוֹא 2. תָּבוֹא f. תָּבוֹאִי etc. habet foem. 1. אָבֹאָה 2. תָּבֹאתִי 3. תָּבֹאתָה. Paſſivo ſimplici et intenſivo Activo et Paſſivo caret utrumque.

Reciprocum terminatur plerumque ut מָצָא; nempe praeteritum Activi 3. m. הֵבִיא f. הֵבִיאָה 2. הֵבֵאתָ f. הֵבֵאתְ 1. הֵבֵאתִי etc. Sed non raro etiam habet 3. הֵבִיא 2. הֲבֵאוֹתָ f. הֲבִיאוֹת ut הֲקִימוֹתָ ,הֵקִים etc. Paſſivum autem 1. הוּבָא 2. הוּבָאתָ etc. Reciproco denique utrumque, nempe tam בּוֹא, quam נוֹא caret. Caeterum circa illa, quorum tertia eſt ה vel ע, obſervanda tantum ſunt, quae cap, 24. dicta ſunt.

Caput XXVIII.

De Verbis ſeptimae Conjugationis.

Diximus ſupra cap. 2. et 3. gutturales nunquam duplicari; ſed ejus loco praecedentem ſyllabam ex brevi in longam mutari. Deinde easdem raro ſcheva corripiendum, et nunquam pronunciandum habere; ſed ejus loco unum ex tribus compoſitis uſurpari. Atque haec circa hujus et ſequentis Conjugationis Verba potiſſimum obſervanda ſunt, et praeterea, quod poſt ſcheva compoſitum

tum nunquam ſcheva ſimplex ſequatur: nam tum ambo eſſent pronuncianda, quod per ea, quae cap. 3. dicta ſunt, fieri nequit.

Eſto horum paradigma אָזַר *cingere*. Cujus Infinitivi formulae ſunt: 1. אֱזַר 2. אָזֹר 3. אָזוֹר et 4. אֱזוֹר.

Praeteritum.

f.	m.	
אָזְרָה	אָזַר	3. f.
אָזַרְתְּ	אָזַרְתָּ	2.
etc.		

Imperativus.

f.	m.	
אִזְרִי	אֱזֹר	f.
אֱזֹרְנָה	אִזְרוּ	pl.

Futurum.

	f.		m.		
cum ה	אֶאֶצְרָה	et	אֶאֱצֹר	1.	ſing.
paragog.	תַּאַצְרִי		תַּאֲצֹר	2.	
	vel		vel		
	תֶּאֶצְרִי		תֶּאֱצֹר		
		etc.	נֶאֱצֹר		
	תֶּאֱצֹרְנָה	pl.	תֶּאֶצְרוּ		
	etc.				

[98]

Solet tamen non raro in futuro א quieſcere, et in prima perſona negligi; ſed tum in _ terminatur, ut אמַר *dicam*, תאמַר *dices*, f. תאמְרִי etc.

Deinde ח in futuro corripiendum habere poteſt, ut תַּחְכֵּם *v. les.* Atque hic ad evitandum, ne duo ſchevata in initio dictionis occurrant, non mutatur

mutatur primum, ut alias ſolet, in ghirek; ſed in eandem vocalem, ex qua componitur.

Paſſivum ſimplex Infinitivi formulas habet הֵאוֹר ; הֵאָוֵר , נֵאוֹר et נֵאֱוַר Unde

Praeteritum.

f.	m.	
נֵאֱוְרָה	נֵאֱוַר	1. ſing.
נֵאֱוַרְתְּ	נֵאֱוַרְתָּ	2.

etc.

Imperativus.

f.	m.	
הֵאָוְרִי	הֵאָוֵר	ſing.

etc.

Futurum.

f.	m.	
	אֵאָוֵר	1. ſing.
תֵּאָוְרִי	תֵּאָוֵר	2.

etc.

Ex נֵאֱוְרָה, quando accentus eſt athnagh, vel ſilukh, fit נֵאֱוָרָה vel נֵאוָֹרָה cum א quieſcente, et ad hunc modum pro נֵאֱוְרוּ fit נֵאוְֹרוּ.

Intenſivum tam Activum, quam Paſſivum nihil ſingulare habet notandum. Derivatum vero activum Infinitivi formulas habet הֶאֱוִיר et הַאֲוֵר et הָאוֹיר.

Praeteritum.

	f.		m.	
[99]	הֶאֱוִירָה	ſing.	הֶאֱוִיר	3.
	רַתְּ		הֶאֱוַרְתָּ	2.

etc.

Im-

Imperativus.

f.	m.
הַאֲזִירִי	הַאֲזִיר et הַזִּיר
הַאֲזֵרְנָה	הַאֲזִירוּ

Futurum.

f.	m.
	1. אַאֲזִיר
תַּאֲזִירִי	2. תַּאֲזִיר
vel	
	1. אַאֲזֵר
etc.	2. תַּאֲזֵר

Quiescit hic etiam in futuro saepe א, fitque 1. אוֹזִיר vel אָזִיר vel אָזֵר. 2. תּוֹזִיר vel תָּזִיר etc.

Passivum Infinitivum habet הָאֳזַר: Unde

Praeteritum.

f.	m.
הָאָזְרָה	3. הָאֳזַר
רְתְּ	הָאֳזַרְתָּ
etc.	

Imperativus.

f.	m.
הָאָזְרִי	הָאֳזַר et הָאֳזַר
הָאֳזַרְנָה	הָאָזְרוּ

Fu-

Futurum.

f.	m.	
	אֲאֻזַּר	1.
תְּאֻזְּרִי	תְּאֻזַּר	2.
etc.		

Reciprocum, tam Activum, quam Paſſivum nihil ſingulare notandum habet. Denique modus Verba compoſita (ex hac ſcilicet et praecedentibus) conjugandi, facile unusquisque ex jam traditis noſcere poteſt.

CAPVT XXIX.

De Verbis octavae Conjugationis.

Circa haec ea praecipue notanda ſunt, quae cap. praecedenti notavimus, nec opus eſt eadem exemplis illuſtrare; in hoc tamen potiſſimum diſtinguuntur, quod eorum Intenſiva puncto dageſch omnino careant, hoc eſt, loco puncti dageſch, quod admittere nequeunt, non ſolent vocalem praecedentem brevem in longam mutare. Solent
[100] alias Verba intenſiva mediam, ut diximus, thematis duplicare, vel quando id fieri nequit, antecedentem brevem in longam mutare, ut בֵּרֵךְ pro בִּרֵּךְ, et אֲבָרֵךְ pro אֲבָרֵּךְ. Sed hujus (inquam) Conjugationis Verba nec mediam duplicare poſſunt, nec praecedentem ſyllabam mutare propterea ſolent. Nam שָׂחַק *ludere* intenſivum habet שַׂחֵק *illudere*, et בָּעַר *ardere* habet בִּעֵר *incendere*, et טָהַר, טִהֵר *mundare*, כָּהֵן *adminiſtrare*, vel *officium ſacerdotis exercere*, נִאֵץ *irritare.* Pleraque tamen, quae א habent, ſyllabam mutant in longam, ut בֵּאֵר *explicare*, מֵאֵן *nolle*, תָּאֵב *averſari*, et ſic alia. Quae denique circa Verba, ex hoc et praecedentibus Conjugationibus

nibus compoſita, notanda ſunt, ex praecedentibus facile colliguntur.

Capvt XXX.

De Verbis Defectivis.

Per Verba Defectiva illa intelligo, quibus una thematis deficere ſolet, ut ſunt Verba ſecundae, et tertiae Conjugationis, vel illa quorum prima eſt י. vel נ, vel quorum media eſt א, vel ו, vel י vel denique quorum ſecunda, et tertia eadem eſt litera. De Verbis primae, et ſecundae Conjugationis, deque iis, quorum prima י. vel quorum media א, vel eſt, egimus cap. 22. 23. 25. 26. et 27. Supereſt ut de reliquis duobus Defectivorum generibus agam, et primo de iis, quorum prima eſt נ Horum, inquam, plurima, non omnia נ quibusdam in locis vel omittunt, vel retinent; ſed, quando fieri poteſt, puncto dageſch compenſatur, hoc eſt, ratione ſcripturae tantum, non autem vocis Defectiva ſunt. Non, inquam, propterea, tametſi una ſyllaba, aliquando deficiat. Nam Verba monoſyllaba, modo nulla thematis litera deficiat, non ſolent defectiva, ut nec etiam polyſyllaba, ut יָרַע, redundantia appellari.

Horum Paradigma ſit Verbum primae Conjugationis נגשׁ *appropinquare*, cujus Infinitivi ſimplicis forma etiam eſt גַּשׁ, et cum ה paragogico גַּשָׁה, cujus regimen eſt גֶּשֶׁת.

Praeteritum analogum ſemper eſt.

Imperativus.

f.	m.
גְּשִׁי et גֹּשִׁי	גַּשׁ et גֹּשׁ ſing.
גֵּשְׁנָה	גְּשׁוּ pl.

Futurum.

f.	m.	
	אֶגַּשׁ	1.
תִּגְּשִׁי	תִּגַּשׁ	2.

Et cum ה paragogico אֶגְּשָׁה, et cum accentu athnagh, vel filukh אֶגָּשָׁה.

Verbum נָתוֹן *dare, concedere*, pro תֶּנֶת habet תֵּת, et Imperativum תֵּן *da*; unde futurum אֶתֵּן, תִּתֵּן, etc.

Secundae Conjugationis נָשָׂא *ferre, tollere*, Verbum נָגַשׁ imitatur.

Quae tertiae funt Conjugationis, Activum fimplex praeter futurum analogum habent, ut נָטָה, vel נָטוֹת etc. *tendere, inclinare*, cujus Imperativus eft נְטֵה at futurum אֶטֶּה etc. et fublato ה fit אֵט, תֵּט, יֵט etc.

Verba deinde quartae imitantur paradigma primae, ut נָפַח *fufflare* פַּח et cum ה paragogico פְּחָה et cum ת פַּחַת.

At fextae analoga femper funt, ut et Verba octavae Conjugationis, excepto Chaldaico נְחַת *defcendere*, de quo tamen dubito.

Paffivum fimplex analogum eft, nifi quod in praeterito propter נ characterifticum נ thematis omittatur, ipfum per dagefch compenfando, ut נִגַּשׁ pro נִנְגַּשׁ. Sed hoc analogum effe ex iis, quae cap. 15. diximus, patet.

Verbum deinde Intenfivum tam Activum, quam Paffivum analogum femper eft; at derivatum pro הִנְגִּישׁ, הַנְגֵּשׁ et הֻנְגַּשׁ habet הִגִּישׁ, הַגֵּשׁ et הֻגַּשׁ. Unde

Prae-

Praeteritum.

f.	m.
הִגִּישָׁה	הִגִּישׁ 3.
שְׁתְּ	הִגַּשְׁתָּ 2.
etc.	הִגַּשְׁתִּי 1.

Imperativus.

f.	m.
הַגִּישִׁי	הַגֵּשׁ et הַגִּישׁ
הַגֵּשְׁנָה	הַגִּישׁוּ pl.

Futurum.

f	m.
אַגִּישׁ et	אַגֵּשׁ 1.
תַּגִּישִׁי	תַּגֵּשׁ 2.
תַּגִּישׁ	יַגֵּשׁ 3.
etc.	

Sic Verbum tertiae Conjugationis נָטָה derivatum habet הַטֵּה, הַטָּה et הַטּוֹת, unde praeteritum הִטָּה f. הִטְּתָה 2. הִטִּיתָ, et Imperativus הַטֵּה, et futurum אַטֶּה 2. תַּטֶּה f. תַּטִּי etc. vel ſublato ה fit אַט, יַט etc. Sic etiam quartae Conjugationis נָסַע *caſtra movere* reciprocum habet הַסִּיעַ, unde futurum אַסִּיעַ, אַסַּע etc.

Caeterum notandum, Verbum derivatum multo frequentius carere נ, quam ſimplex, exceptis Verbis ſextae et octavae Conjugationis, quae, ut diximus, analoga ſemper ſunt. Derivatum Paſſivum ſuum Activum habet, vel Infinitivum הֻגֵּשׁ, vel הֻגַּשׁ. Unde

Praeteritum.

f.	m.
הֻגְּשָׁה	הֻגַּשׁ 3.
etc.	הֻגַּשְׁתָּ 2.

Imperativus.

f.	m.
הֻגְּשִׁי	הֻגַּשׁ

etc.

Futurum.

	תֻּגַּשׁ	1.
תֻּגְּשִׁי	אֻגַּשׁ	

etc.

Reciprocum tam Activum, quam Paſſivum analogum eſt.

Denique Verbum לָקַח *accipere* huc referendum eſt, quod ſolum hoc paradigma imitatur. Reliqua enim omnia, quorum prima thematis eſt ל, analoga ſunt.

CAPVT XXXI.

De altero Defectivorum genere.

[103] Quae ſecundam et tertiam eandem habent literam, ſolent non raro unam amittere. Ex. gr. סָבַב *circuire* Infinitivum frequentius habet סֹב, vel ablato accentu סָב cum ghatuf; habet praeterea non raro סוּב et סַב, ut בְּרָן־יַחַד *cum cantant ſimul.* Hinc Praeteritum loco סָבַב frequenter habet

Praeteritum.

f.		m.	
סַבָּה	ſing.	סַב	3.
סַבּוֹת		סַבּוֹתָ	2.
		סַבּוֹתִי	1.
	pl.	סַבּוּ	3.
תֶן		סַבּוֹתֶם	2.
		סַבּוֹנוּ	1.

Im-

Imperativus pro סְבֹב

f.		m.	
סוֹבִּי		סוֹב	ſing.
סְבֶּינָה	vel	סוֹבּוּ	plur.
סַבִּי		סַב	
סַבְּנָה	vel	סַבּוּ	
סֹבִּי		סֹב	
סֹבֶּינָה		סֹבּוּ	

Futurum.

f.		m.	
	ſing.	אָסוֹב	1.
תָּסוֹבִּי		תָּסוֹב	2.
תָּסוֹב		יָסוֹב	3.
	plur.	נָסוֹב	1.
תְּסֻבֶּינָה	{	תָּסוֹבּוּ	2.
		יָסֹבּוּ	3.

Tertia perſona praeteriti tam ſingularis, quam pluralis poteſt loco _ habere gholem, ut סֹב pl. סֹבּוּ; deinde ו non raro ubique negligitur, fitque סַבֹּתָ, סֹב, אָסֹב pro סַבּוֹתָ, סוֹב et אָסוֹב. Futurum praeterea convenit ſaepe cum futuro Verborum, quorum prima eſt נ, nempe pro אָסֹב, תָּסֹב, יָסוֹב etc. habet ſaepe אֶסֹּב, תִּסֹּב, יִסֹּב etc. compenſando ſcilicet ſyllabam longam per dageſch. Ex Imperativi forma denique סוֹב formatur etiam futurum, אָסוֹב, תָּסוֹב, יָסוֹב etc.

Paſſivum Infinitivi formulas habet נָסֵב, et הִסּוֹב, et הִסֵּב, vel הִסַּב.

Praeteritum.

f.		m.	
נְסַבָּה f. נָסֵבָּה	ſing.	נָסַב	3.
ות		נְסַבּוֹתָ	2.
		נְסַבּוֹתִי	1.

	plur.	נָסַבּוּ 3.
תֶּן		נְסַבּוֹתֶם 2.
		נְסַבּוֹנוּ 1.

Imperativus.

f.	m.	
הִסַּבִּי	הִסַּב	sing.
הִסַּבֶּינָה	הִסַּבּוּ	pl.
vel		
הִסֹּבִּי	הִסּוֹב	
הִסֻּבֶּינָה	הִסּוֹבּוּ	

Infinitivus.

f.	m.	
	אֶסַּב	1.
תִּסַּבִּי	תִּסַּב	2.
etc.	יִסַּב	3.
vel		
	אֶסֹּב	1.
תִּסּוֹבִּי	תִּסּוֹב	2.

Praeteritum convenit etiam cum iis, quorum prima eſt נ, ſitque pro נָסַב, נְסַבּוֹתָ, נָסַב, נָסַבְתָּ: tertia deinde perſona tam ſingularis, quam pluralis habet etiam vel gholem loco _, nempe נָסֵב vel נָסֹב pro נָסַב et נָסֵבִּי, vel נָסֹבּוּ pro נָסַבִּי et נָסַבּוּ.

Verbum Intenſivum analogum ſaepe eſt, ut כִּתֵּת *contundere*, הִלֵּל *profanare*, et כִּהָה *obtundere*, *cruſta tegi*; ſed ſaepius primam duplicat, eam literae geminatae interponendo, (ut סִכְסֵךְ *obtegere* loco סִכֵּךְ, et גִּלְגֵּל *revolvere* loco גִּלֵּל) et praecipue ſi Verba geminantia ſint ſecundae, tertiae, vel quartae Conjugationis, ut טֵאטֵא Intenſivum Verbi ſecundae טָאָא *verrere*, et לְהָלֵה tertiae לָהָה *fatigari*, et שִׁעֲשַׁע quartae שָׁעַע *delectari*, *ludere*, et denique תִּעְתַּע ex תָּעַע *illudere* et עַרְעָר ex עָרַר *ſolum eſſe*. At plerumque tam

tam Activum, quam Paſſivum cum Intenſivis ſextae Conjugationis convenire videntur. Nam, ut ex קוּם fit Activum קִימֵּם, et Paſſivum קוֹמַם, ſic ex סוּב fit Intenſivum סוֹבֵב, et ejus Paſſivum סוֹבַב.

Derivatum vix analogum obſervatur; Infinitivum habet ut plurimum הָסֵב, vel הָסַב, et הֵסַב. Hinc

Praeteritum הֵסַב vel

f.	m.	
הֵסֵבָּה	הֵסַב	3. ſ.
הֲסִבּוֹת	הֲסִבּוֹתָ	2.
	הֲסִבּוֹתִי	1.
	הֵסֵבּוּ	3. pl.
תֶּן	הֲסִבּוֹתֶם	2.
	הֲסִבּוֹנוּ	1.

Imperativus.

f.	m.	
הָסֵבִּי	הָסֵב	ſ.
הֲסִבֶּינָה	הָסֵבּוּ	pl.

Futurum.

f.		m.	
	ſing.	אָסֵב	1.
תָּסֵבִּי		תָּסֵב	2.
תָּסֵב		יָסֵב	3.
	pl.	נָסֵב	1.
		תָּסֵבּוּ	2.
תְּסִבֶּינָה		יָסֵבּוּ	3.

Futuri ָ hic etiam, ut in ſimplici, compenſari ſolet, ſumiturque pro אָסֵב, אֵסַב; deinde accentu ad primam translato ֵ mutatur in ֶ, ut יָסֶךְ־לָךְ *obtegat te.* Hujus Paſſivum Infinitivum habet הוּסַב, תּוּסַב,

תּוּסַב, et הָסַב, et cum ה paragogico הָסַבָּה, mutando וּ in ָ ghatuf.

Praeteritum.

f.	m.	
הוּסַבָּה	הוּסַב	3.
וֹת	הוּסַבּוֹתָ	2.
	הוּסַבּוֹתִי	1.

et.

הָסַבָּה	הָסַב

etc.

Imperativus.

f.	m.	
הוּסַבִּי	הוּסַב	ſing.
	et	
הָסַבִּי	הָסַב	
הוּסַבֶּינָה	הוּסַבּוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אוּסַב	1.
תּוּסַבִּי	תּוּסַב	2.

etc.

vel

	אָסַב	1.
תָּסַבִּי	תָּסַב	2.

etc.

Reciprocum paradigma ſextae Conjugationis imitatur plerumque, quae autem ſecundae, tertiae et quartae Conjugationis ſunt, plerumque de ſuo Intenſivo formantur, ut הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ *delectare ſe*, הִתְלַהְלֵהַּ *fatigare ſe*, הִתְמַהְמָה *ſe diu detinere* At שָׁחָה *opprimi* et נָכָה *claudi, obtundi* paradigma ſextae ſequuntur.

Atque

Atque ex his apparet, Verba haec Defectiva facile poſſe confundi, ita ut ſaepe hujusmodi Defectiva occurrant, de quibus dubites, num eorum thema ſit ſecundae, vel tertiae, vel quintae, vel ſextae Conjugationis: cujus rei cauſam hic paucis oſtendam. Nam ea cognita haec vobis longe clariora fore credo.

Omne defectivorum genus literam deficientem compenſare ſolet, literam ſecundam, vel tertiam thematis geminando. Ex. gr. בָּזָא ſecundae Conjugationis eſt, et ſignificat *praedari;* ſed ſaepius א omittitur, ejusque loco duplicatur media, ſitque בָּזַז vel בזז. Sic etiam Verbum ſecundae Conjugationis זָכָה ſignificat *purum eſſe*; ſed ſaepius loco ה duplicatur media, ſitque זָכַךְ; unde ſit, ut hoc Verbum jam tertiam Conjugationem, jam geminantia imitetur, ut סָלָה et סִלְסֵל, הָרָה et חֲרַחֵר et ut Verba geminantia Infinitivum tertiae etiam imitentur, ut שָׁמוֹת *deſolare*, pro שָׁמֵם vel שׁוּם, חָמוֹת *calefieri* pro חָמֵם vel חוּם et ſic alia. Sic etiam Verbum quintae יָזַם ſignificat *cogitare*, *deliberare*; ſed ſublato י compenſatur per זָמַם, ut et חָמַם vel חוּם, pro יָחוֹם *calefieri*, et רוּק pro יָרוֹק *ſpuere*, etc. Unde fit, ut Verba haec geminantia quintam etiam Conjugationem imitentur. Sic Verba ſextae tertiam thematis geminando pro שׂוּךְ ſit שָׂכַךְ *tegere*, et pro מס *liquefieri* ſit מָסַס vel מוּס, et צָר *ligavit* ſit צָרַר. Et hinc ſit, ut ſextam etiam Conjugationem imitentur, (qua de re vide etiam, quae cap. 25. in fine notavimus) et vice verſa illa haec geminantia, eorum praeſertim Intenſiva, quae etiam non raro primam thematis, ut haec geminantia ſolent, duplicant. Nam פּוּר Intenſivum habent פּוֹרֵר et פִּרְפֵּר. Atque huc referenda etiam ſunt Defectiva primae נ. Nam pro נאר *exſecrari* ſit אָרַר *maledicere*, ut ex נָקַב *perforare* ſit קָבַב, et ex נָצַל ſit צָלַל; unde futuri tertia pluralis foeminina habet תְּצִלֶּינָה et תְּצִלֶּנָה *tinniunt*,

tinnient, et si pro נשם sit שָׁמֵם *desolare*, et ad hunc modum alia; unde fit, ut haec geminantia, et [ע״ו] omnia Defectiva jam hanc, jam aliam Conjugationem imitentur: quod hic hujus linguae studiosos monere operae pretium duxi. Nam his notatis poterunt certa methodo, et absque haesitatione omnia defectivorum Verborum themata investigare.

CAPUT XXXII.

De Verbis Deponentibus, et de Verbis Quadratis, et obiter de compositione Verborum, Modorum et Temporum.

Deponentia duo, vel tria tantum dantur simplicia, nempe נִשְׁבַּע *jurare*, נִלְחַם *pugnare*, et forte etiam נִשְׁע *fultum esse*. Dico expresse simplicia; nam intensiva, vel derivata, vel reciproca nulla dantur, quae formam Passivi et Activi significationem habeant. Et ideo נִשְׁבַּע *jurare*, derivatum habet הִשְׁבִּיעַ *jura e facere*, cujus tam significatio, quam forma est Activa.

Verba praeterea, quae pluribus, quam tribus, constant literis, plura numerantur, quam ego probare auderem, ut sunt פַּרְשֵׁז pro פּוֹרֵשׂ *expandens* (vide Jobi 33. v. 9.) et יְכַרְסְמֶנָּה pro יְרַמְּסֶנָּה *conculcabit eam*, (vide Psalm. 80. v. 14.) et מְכֻרְבָּל pro מְדֻגַּר *cinctus*, *indutus* (vide Paral. cap. 15. v. antepenult.) Nam hoc ultimum formatum videtur ex nomine Chaldaeo כַּרְבַּלְתָּא, quod significat *pallium*, vel *pileum colore rubeum*, vel *galli gallinacei cristam*. Priora autem vitia exemplarium esse, mihi facile persuaderem. Nam non nisi semel occurrunt, nec ullum primitivum novimus, ex quo deriventur, et

Ver-

Verbum, quod communiter ea ſignificatione uſurpatur, videntur referre.

Sed his conjecturis omiſſis hoc in genere notemus, nonnulla obſervari Verba, quae praeter characteriſticas Verbi, Temporis, vel Perſonae plures, quam tres literas habeant, niſi intenſiva, quae ex Nomine aliquo ſubſtantivo, vel ad- [108]
jectivo formantur. (Diximus enim ſupra cap. 16. haec Verba tam ex Verbo ſimplici, quam ex Nomine formari) ex. gr. ex חֲצֹצְרָה *tuba* fit חֲצֹצֵר *tuba clangere*, ut ex חֲמַרְמַר diminutivum ex חָמַר fit חֳמַרְמַר *lutulentus factus eſt*. Sic ex יְפֵיפָה diminutivum ex יָפָה *pulchra*, fit יָפְיָפִיתָ *pulchrior factus es*. Quae ex monoſyllabis formantur, intenſiva geminantium, vel ſextae Conjugationis imitantur, קַרְקַר *parietem demoliri*, quod formatur ex קִיר *paries*, ſicut שֵׁרֵשׁ *eradicare* ex שֹׁרֶשׁ *radix*. Qua de re vide cap. 16. Sed de his ſatis.

Supereſt, ut, quae ad Verborum Conjugationem ſpectant, abſolvam, pauca de Compoſitis addam. Verba compoſita a Grammaticis vocantur illa, quae ex duobus Verbis diverſae Conjugationis, vel ex duobus ejusdem thematis, vel quae ex Nomine, Participio, et Verbo componuntur; quibus praeterea addere ſolent alia, quae ſimul duos modos, vel duo tempora exprimunt. ex. gr. quintae et ſextae Conjugationis duo compoſita reperiuntur, nempe הוֹשְׁבוֹתִי, quod componitur ex יָשַׁב, *ſedere*, et שׁוּב *redire*, alias deberet eſſe vel הוֹשַׁבְתִּי ex יָשַׁב, vel הֲשִׁבוֹתִי ex שׁוּב: alterum eſt הֵיטִיבוֹתִי quod componitur ex יָטַב, et טוֹב *bene eſſe*, quod alias deberet eſſe vel הֵיטַבְתָּ ex יָטַב, vel הֲטִיבוֹתָ ex טוֹב. Primum duos ſenſus ſimul exprimit, et ambos indicare Propheta voluiſſe videtur; at ſecundum quoquo modo ſumatur idem exprimit; ideoque non dubito,

to, quin nobis alia quintae et ſextae Conjugationis Verba ad hunc modum componere liceat.

Sed praeter haec alia Grammatici notant partim ex ignorantia, partim exemplarium mendis decepti, ut (Jer. 22. v. 24.) אֶתְּקֶנְךָ quod putant compoſitum eſſe ex נָתַק *evellere* et תָּק *adaptare*, cum tamen נ ante affixum in futuro non raro abundet. At (Jer. 15. v. 10.) מְקַלְלַוְנִי pro מְקַלְלַנִי ſane vitium [199] feſtinantis calami videtur. Et ad hunc modum, ſed maxime ex ignorantia plura notant compoſita ex duobus ejusdem thematis Verbis, ex. gr. נִכַּפֵּר *dabit ſe expiandum*, נִוַּסְּרוּ *dabunt ſe diſciplinandum*, et נִשְׁתַּוָּה *aequalis facta eſt*, compoſita eſſe credunt ex Paſſivo ſimplici, et reciproco, quia reciproci Paſſivum plane ignoraverunt, ut jam cap. 21. oſtendimus, ſic יוֹלַדְתְּ, בֹּשַׁתְּ, יוֹשַׁבְתְּ et מְקֻנַּנְתְּ compoſita ex Participio, et Praeterito absque ullo fundamento putant. Nam quisnam ipſos docuit Participium non poſſe, ut Praeteritum, terminari, et pro יוֹשֶׁבֶת non poſſe dici יוֹשַׁבְתְּ, at מִשְׁתַּחֲוִיתֶם pro מִשְׁתַּחֲוִים (Ezech. cap. 8. v. 16.) vitium ſane feſtinantis calami videtur. Compoſitum denique ex Praeterito, et Futuro notant תְּבֹאתִי pro תָּבֹאִי, nec vident, quod hujus Futurum ה paragogicum ob additam ſyllabam in תְ mutet, ut jam cap. 27. monuimus. Sed nolo ſtudioſos ſimilibus delaſſare; ſed contra monere, ne de his multum ſint ſolliciti.

CAPUT XXXIII.

De Nomine Participio.

Participia Adjectiva ſunt, quae actionem, vel omne quod Verbo ſignificari ſolet, tanquam rei affectionem, vel modum cum relatione ad tempus

pus exprimunt. Unde fit, ut tot Participiorum, quot Verborum dentur genera, nempe ſimplicia, intenſiva, derivata, et reciproca, eaque tam Activa, quam Paſſiva.

Formantur autem ex ſuis Verbis hoc modo. Nempe ſimplex פָּקַד formulam etiam פָּקֵד habere, et Participium eam ſibi vindicare diximus. Eſt itaque Participii ſimplicis maſculinum פּוֹקֵד et cum י paragogico פּוֹקְדִי foemininum פּוֹקְדָה, פּוֹקֶדֶת vel פּוֹקַדְתְּ, et cum י paragogico פּוֹקַדְתִּי. Ex Paſſivo deinde נִפְקַד fit maſculinum נִפְקָד et cum י pa- [110]
ragogico נִפְקְדִי; foemininum נִפְקָדָה vel נִפְקֶדֶת.

Ex Intenſivo פִּקֵּד fit maſculinum מְפַקֵּד. foemininum מְפַקְּדָה vel מְפַקֶּדֶת; et ex ejusdem Paſſivo פֻּקַּד fit maſculinum מְפֻקָּד etc. vel פֻּקָּד, foemininum פֻּקָּדָה vel פֻּקֶּדֶת vel פֻּקַּדְתְּ etc.

Sic ex derivato הִפְקִיד fit maſculinum מַפְקִיד, foemininum מַפְקִידָה, et ex ejusdem Paſſivo הָפְקַד vel הֻפְקַד fit maſculinum מָפְקָד vel מֻפְקָד etc.

Et denique ex reciproco הִתְפַּקֵּד fit maſculinum מִתְפַּקֵּד etc. Reciproci paſſivi nullum exſtat Participium praeter מִתְנֹאָץ, vel (compenſato ת per dageſch) מְנֹּאָץ, cujus characteriſtica מת formam Activi, et Verbum נִאֵץ formam Paſſivi habet contra communem hujus Verbi uſum; (de quo vide cap. 21.) et ideo de eo nihil ſtatuere audeo.

Participia praeterea ſimplicia, quae ex Verbis neutris formantur, Infinitivi formulam פָּקֵד uſurpare ſolent, ut יָשֵׁן *dormiens*, דָּבֵק *adhaerens*, etc.

Participia deinde Paſſiva ſimplicia ſaepius ex ſuo Activo formantur, ſitque ex פָּקַד (mutando gholem

lem in (ּי) פָּקוּד *viſitatus*. Sed haec ſaepius in Adjectiva degenerant.

Atque haec voco Participia, quatenus modum ſignificant, quo res aliqua in praeſenti affecta conſideratur. Verum haec ipſa non raro in pura Adjectiva rerum attributa ſignificantia degenerant, ex. gr. סֹפֵר Participium eſt, quod ſignificat *hominem numerantem* hoc eſt, *qui jam in numerando eſt occupatus*: ſed plerumque ut attributum absque ulla ad tempus relatione uſurpatur, ſignificatque *hominem*, *qui officium habet numerandi*, nempe *ſcribam*. Sic שׁוֹפֵט ſignificat *hominem*, *qui in judicando eſt occupatus*, at plerumque attributum eſt hominis, qui officium habet judicandi, hoc eſt, idem valet, quod apud Latinos *Iudex*. Sic Participium Paſſivum נִבְחָר (*electus*, hoc eſt, *homo* vel [111] *res quae jam actu eligitur*) ſaepius attributum eſt rei praeſtantis, videlicet rei omnibus eligendae, et ad hunc modum Participia intenſiva, et reliqua ſaepe in attributa, hoc eſt, in Adjectiva, quae nullam ad tempus habent relationem, degenerant.

Ex numero deinde Participiorum ſecludenda etiam credo ſimplicia, quibus praepoſitum eſt מ, ut ſunt מְשׁוֹפֵט *judicator*, מְלוֹשֵׁן *laeſor lingua*, niſi potius ſtatuere velimus, quod ſimplicia, ut intenſiva, et reliqua characteriſticam מ habuerint, et quod poſteri idem in ſimplici neglexerint; vel forte Participia intenſiva ſunt ex ſimplici formata, idque quia eorum themata intenſivo carent Verbo. Haec de Participiis in genere, deque iis, quae ex Verbis primae formantur.

Ex Verbis ſecundae formantur maſculina, ut praecedentia; at foeminina geminum ſegol non habent;

habent; ſed א ut plurimum quieſcit, et loco מְצֵאת. נִמְצֵאת etc. fit מְצֵאת, נִמְצֵאת etc. At ſimplex eſt etiam מְצֵאת.

Solent praeterea hujus Conjugationis Participia א negligere, et abſolute ea omnia patiuntur, quae eorum Verba pati diximus.

Participia tertiae ſaepius pro .. habent ſegol, ut גֹּלֶה; foemininum vel ה negligit, ut גֹּלָה pro גֹּלָהָה, vel idem in י, et ָ in ghirek mutat, ut פּוֹרִיָּה *fructificans.*

Adjectiva hujus, et ſecundae Conjugationis, quae formam פָּקִיד imitantur, mutant א vel ה in י, ut מָצִוי *exiſtens* vel *inventus* ex מָצָא, at גָּלוּי *manifeſtus* ex גָּלָה. Nec opus habeo omnia uniuscujusque Conjugationis Adjectiva hic ſigillatim notare, quandoquidem Verborum, ex quibus formantur, regulas ſequuntur.

Quae ex Verbis, quorum prima eſt נ, formantur, formam Verbi imitantur, hoc eſt, ſi praeteritum thematis careat, eodem etiam Participium carebit, et contra ſi Praeteritum analogum fuerit, erit etiam Participium analogum. Ex. gr. Activum ſimplex נָגַשׁ Praeteritum habet נָגַשׁ, et Participium נוֹגֵשׁ, utrumque ſcilicet analogum; at reciprocum הֻגַּשׁ Praeteritum habet הֻגַּשׁ, et Participium מֻגָּשׁ, utrumque ſcilicet defectivum. Quae vero ex defectivis geminantium formantur, Activum ſimplex regulare habent סֹבֵב: at reliqua Praeteritum imitantur Verbi: Nempe ex Paſſivo ſimplici נָסַב fit maſculinum נָסָב, foemininum נְסַבָּה, et ex Intenſivi סֹבֵב fit מְסוֹבֵב, et ex סוֹבֵב fit מְסוֹבָב, et [112]

ſic

ſic ex derivati Praeterito הֵסֵב fit מֵסֵב, et ex מוּסַב fit מוּסָב, et denique ex reciproco הִסְתּוֹבֵב fit מִסְתּוֹבֵב. Caeterum flexio Participii ex ſingulari in pluralem communes Nominis ſequitur regulas, de quibus vide cap. 6.

Reliqua deſiderantur.

COL-

COLLECTANEA

DE VITA B. DE SPINOZA.

Complectuntur

I. Textum biographiae a *Colero* gallice ſcriptae.

II. Additamenta textui huic inserta in libello: Refutation des erreurs de B. de Spinoſa par ... Mr. le Comte *Boullainvilliers*, cum omnibus, quae inter hunc et Colerianum textum intercedunt, diſcrepantiis.

III. Additamenta nonnulla alia ex *Ms. quodam Lucae*, Medici.

IV. Obſervationes quasdam *Editoris textui ſubjectas.*

V. Narrata *Sebaſt. Kortholti et Godofr. Leibnitii.*

De quibus omnibus plura in Praefatione.

Spinosa ce Philoſophe, dont le nom fait tant de bruit dans le monde, étoit Juif d'origine. Ses parens, peu de tems après ſa naissance, le nommèrent *Baruch*. Mais ayant dans la suite abandonné le Judaïsme, il changea lui-même son nom, et se donna celui de *Benoît* dans ses Ecrits et dans les lettres qu'il signa. Il naquit à Amsterdam *) le 24 Novembre en **) l'année 1632. Ce qu'on dit ordinairement, et qu'on a même écrit, †) qu'il étoit pauvre et de basse extraction, n'est pas véritable: ses parens Juifs Portugais, honnêtes gens, et à leur aise, étoient Marchands à Amsterdam, où ils demeuroient sur le Burgwal dans une assez belle maison, près de la vieille Synagogue Portugaise. Ses manières d'ailleurs civiles et honnêtes, ses proches et ***) alliés, gens accommodés, et les biens laissés par ses Père et Mère, font foi que sa race ****) aussi bien que son éducation étoient au-dessus du commun. *Samuel Carceris* Juif Portugais épousa la plus jeune de ses deux soeurs. L'aînée s'appelloit

*) Boullainv. p. 1. addit: „la ville la plus belle et la plus singulière de l'Europe."

**) Boullainv. p. 1. „de l'année."

†) Ms. Lucae ponit: B. de Sp. étoit.. d'une naiſſance fort médiocre. Son père qui étoit Juif de Religion et Portugais de nation n'ayant pas les moyens de le pouſſer dans le commerce, reſolut de lui faire apprendre les lettres hebraiques... Ad Rabbinatum itaque ab initio educabatur Sp. *P.*

***) Boullainv. p. 2. „et ses alliés."

****) Boullainv. p. 2. „font voir que sa naissance aussi bien que" —

loit Rebecca, et la cadette Miriam de Spinosa, dont le fils *Daniel Carceris*, neveu de Benoît de Spinosa, se porta pour l'un de ses héritiers après sa mort. Ce qui paroît par un Acte passé devant le Notaire *Libertus Loef*, le 30 Mars 1677. en forme de Procuration adressée à *Henri van der Spyck*, chez qui Spinosa logeoit lors de son decès *).

Ses premières Etudes.

Spinosa **) fit voir dès son enfance, et encore mieux ensuite dans sa jeunesse, que la Nature ne lui avoit pas été ingrate. On reconnut aisément qu'il avoit l'imagination vive, et l'esprit extrémement prompt et pénétrant.

Comme

*) Boullainv. p. 2. „chez qui Spinosa étoit logé lorsqu'il mourut."

**) Boullainv. p. 3. „*Spinosa* fit voir dès son enfance, et encore mieux dans sa jeunesse, combien il avoit été favorisé de la nature. On reconnut aisément qu'il avoit l'imagination vive, et l'esprit extrémement pénétrant. On resolut de lui faire apprendre les lettres Hebraïques. Cette sorte d'étude qui est toute la science des Juifs n'étoit pas capable de remplir un esprit aussi brillant que le sien. Il n'avoit pas quinze ans qu'il formoit des difficultés que les plus habiles d'entre les Juifs avoient de la peine à resoudre; et quoiqu'une jeunesse si grande ne soit guères l'âge de discernement, il en avoit assez pour s'appercevoir que ses doutes embarrassoient le maître; mais de peur de l'irriter, il foignait d'être fort satisfait de ses reponsés, se contentant de les écrire pour s'en servir en tems et lieu.

Comme il ne lisoit que la Bible, il se rendit bientôt capable de n'avoir plus besoin d'interprête; il faisoit des reflexions si savantes, que les Rabins n'y repondoient qu'à la manière des ignorans, qui se voyant à bout, imposent à ceux qui les pressent, d'avoir des sentimens peu conformes à la Religion. Un procedé si bizarre lui fit comprendre qu'il étoit inutile de s'informer de la vérité, le peuple parmi lequel il vivoit ne la connoissant pas. D'ailleurs en croire aveuglément les Livres de sa Nation, c'est, disoit-il, trop aimer les vieilles erreurs. Il se resolut donc de ne plus consulter que lui-même, mais de n'épargner aucun soin pour en faire la découverte. Il falloit avoir l'esprit vaste et d'une force extraordinaire pour former au-dessous de vingt-ans, un projet de cette importance. En effet il fit bientôt voir jusqu' où son esprit et ses réflexions pouvoient aller: car commençant tout de nouveau à lire l'Ecriture, il se fit jour au travers des nuages, derrière lesquels on lui avoit dit que la verité étoit cachée.

Après

Comme il avoit beaucoup d'envie de bien apprendre la Langue Latine, on lui donna d'abord

Pp 2 pour

Après l'examen de la Bible, il lut et relut le Talmud avec la même exactitude; et comme il étoit versé dans l'intelligence de l'Hebreu, il n'y trouvoit rien de difficile, ni rien aussi, qui le satisfît: mais il étoit si judicieux, qu'il laissa reposer ses premières pensées, avant que de les approuver. Cependant Morteira, †) homme celèbre entre les Juifs, et le moins ignorant de tous les Rabins de son temps, admiroit la conduite et le génie de son Disciple; il ne pouvoit comprendre qu'un jeune homme fût si modeste avec tant de pénétration. Pour le connoître à fond, il l'éprouva en toute manière, et avoua depuis qu'il ne trouvoit rien à redire tant en ses moeurs, qu'en la beauté de son esprit.

L'approbation de Morteira augmentant la bonne opinion que l'on avoit de son Disciple, ne lui donnoit point de vanité; tout jeune qu'il étoit, par une prudence avancée, il faisoit peu de fond sur l'amitié et sur les louanges des hommes.

D'ailleurs il paroissoit que l'amour de la vérité étoit si fort sa passion dominante, qu'il ne voyoit presque personne; mais quelque précaution qu'il prît, il se trouva une de ces rencontres où l'on ne peut honnêtement se refuser aux hommes. Entre les plus ardens à lier commerce avec lui, deux jeunes hommes qui se disoient ses amis particuliers, le conjurèrent de leur dire ses véritables sentimens. Ils lui représentèrent que, quels qu'ils fûssent, il n'avoit rien à craindre de leur part; leur curiosité n'ayant pour but que de s'eclaircir de leurs doutes. Le jeune Disciple étonné d'un discours si peu attendu, fut quelque temps sans leur répondre; mais se voyant pressé, il leur dit en riant qu'ils avoient Moïse et les Prophètes, qui étoient vrais Israëlites, et qu'ils avoient décidé de tout, qu'ils les suivissent sans scrupule, s'ils étoient véritablement Israëlites. A les en croire, répartit un de ces jeunes hommes, je ne vois point qu'il y ait d'Etres immatériels, Dieu n'a pas de corps, ni l'ame n'est point immortelle, ni les Anges ne sont pas des substances réelles. Que vous en semble, continua-t-il, en s'addreſſant à Spinoſa. Dieu a-t-il un corps? Y a-t-il des Anges? L'ame est-elle immortelle?

J'avoue

†) „Praeceptor Spinozae in L. hebr. fuit Rabbi Moſes Morteira, cuius hymni in initiationem Academiae ſeu Scholae cuiusdam Venetae, quam בית המדרש (*Domum Scholae*) vocant, cum aliorum carminibus exſtant in *Jom Tov Valoaſori*, Rabbini Veneti; ארבע אורים (Arbaa Urim) *quatuor Luminaribus*, Venetiis, 1672. paginarum 24 in fol. impreſſis. Quatuor haec Luminaria ſunt Schalem filius Iſaac meballe jim, *Moſche Mortera*; Abraham Monjon et Simcha Luzari. Vid. Wolfii Biblioth. hebr. Vol. III. pag. 567, 568." Haec Doctiſſ. de Murr in Annot. Sp. p. 30. indicat, *P.*

pour Maître un Allemand. Pour se perfectionner ensuite dans cette Langue, il se servit du fameux *Fran-*

J'avoue, dit le Disciple, que ne trouvant rien d'immatériel ni d'incorporel (sc. de Dieu) dans la Bible, il n'ya nul inconvénient de croire que Dieu soit un corps, d'autant plus que Dieu étant grand, Ps. 45, 2. ainsi que parle le Prophète, il est impossible de comprendre une grandeur sans étendue, et par conséquent qui ne soit un corps. Pour les esprits, il est certain que l'Ecriture ne dit point que ce soient des substances réelles et permanentes, mais de simples fantômes, nommés Anges, parceque Dieu s'en sert pour déclarer sa volonté, de telle sorte que les Anges et toute autre sorte d'esprits ne sont invisibles qu'à raison de leur matière subtile et diaphane, qui ne peut être vue que comme on voit les fantômes dans un miroir, en songe, ou dans la nuit, de même que Jacob vit dans le sommeil une échelle où des Anges montoient et descendoient. C'est pourquoi nous ne lisons point, que les Juifs ayent excommunié les Sadducéens pour n'avoir point cru d'Anges, à cause que l'Ecriture ne dit rien de leur création. Pour ce qui est de l'ame, par-tout où l'Ecriture en parle, ce mot d'ame se prend simplement pour exprimer la vie, ou pour tout ce qui est vivant. Il seroit inutile de chercher de quoi appuyer son immortalité: pour le contraire, il y est visible en cent endroits, et il n'est rien de plus aisé que de le prouver; mais ce n'est ici ni le lieu, ni le temps d'en parler. Le peu que vous en dites, répliqua l'un des deux amis, pourroit convaincre des personnes moins ardentes que nous, mais ce n'est pas assez pour satisfaire vos amis, à qui il faut quelque chose de plus solide, joint que la matière est trop importante pour n'être qu'effleurée. Nous ne vous en quittons pour le présent, qu'à condition de la reprendre une autre fois. *Spinosa*, qui ne cherchoit qu'à rompre la conversation, leur promit tout ce qu'ils voulurent; mais dans la suite il évita toutes les occasions où ils tâchoient de la renouer, et se ressouvenant que la curiosité de l'homme a rarement bonne intention, il étudia la conduite de ses amis, où il trouva tant à redire, qu'il rompit avec eux, et ne voulut plus leur parler. Ses amis s'étant apperçus du dessein qu'il avoit formé se contentoient d'en murmurer entre eux, pendant qu'ils crurent que c'étoit pour les éprouver; mais se voyant hors d'espérance de le pouvoir fléchir, ils jurèrent de s'en venger; et pour le faire plus sûrement, ils commencèrent par le decrier dans l'esprit du peuple, et dire qu'ils s'abusoient de croire que ce jeune homme dût devenir un des soutiens de la Synagogue, qu'il y avoit plus d'apparence qu'il en seroit le destructeur, n'ayant que haine et que mépris pour la loi de Moïse, qu'ils l'avoient fréquenté sur le témoignage de Morteira, mais qu'ayant reconnu que c'étoit un impie, et que le Rabin s'abusoit d'en avoir une bonne idée, son abord leur faisoit horreur.

Ses differends avec les Juifs touchant la Religion.

Ce bruit semé sourdement devint bientôt public; et lors qu'ils

François Van den Ende qui la montroit alors à Amsterdam, et y exerçoit en même temps la profession de Médecin. Cet homme enseignoit avec beaucoup

qu'ils virent le temps propre à le pousser plus vivement, ils firent leur rapport aux Juges de la Synagogue, qu'ils animèrent assez pour les porter à le condamner sans l'avoir entendu. Quoique les sacrés Ministres du Temple ne soient pas exempts de colère, ils suspendirent cependant leur premier feu, et firent sommer *Spinosa* de comparoître devant eux. Lui qui croyoit que sa conscience ne lui reprochoit rien, alla gaïement à la Synagogue, où ses Juges lui dirent d'un visage abbattu, et en hommes rongés du zèle de la maison de Dieu, qu'après les bonnes espérances qu'ils avoient conçues de sa piété, ils n'apprenoient qu' avec peine le mauvais bruit qui couroit de lui; qu'ils l'appeloient pour en sçavoir la vérité, et que c'étoit dans l'amertume de leur coeur qu'ils le citoient pour rendre raison de sa foi, qu'il étoit accusé du plus énorme de tous les crimes, qui est le mépris de la loi, qu'ils souhaitoient ardemment qu'il s'en pût laver; mais que s'il étoit convaincu, il n'y avoit point de supplice assez rude pour le punir. Ensuite l'ayant conjuré de leur dire s'il étoit coupable, comme ils virent qu'il le nioit, ses faux amis qui étoient présents déposèrent effrontément l'avoir oui se moquer des Juifs, comme de gens superstitieux, nés et élevés dans l'ignorance, qui ne sçavent ce que c'est que Dieu, et que néanmoins ils ont l'audace de se dire son peuple, au mépris des autres nations: que pour la loi, elle avoit été instituée par un homme plus adroit qu'eux à la vérité en matière de politique, mais qui n'étoit guères plus éclairé dans la Physique, ni même dans la Théologie. Cela joint par les délateurs à ce qu'il avoit dit de Dieu, des Anges et de l'ame, ébranla les esprits, et lui fit crier anathême, avant même que l'accusé eût le temps de se justifier.

Les Juges poussés d'un saint zèle à venger leur autorité méprisée et leur loi profanée, interrogent, pressent, intimident. A quoi l'accusé répondit que ces grimaces lui faisoient pitié, qu'ils avoueroit ce qu'ils disoient sur la déposition de si bons témoins, s'il ne falloit, pour le soutenir, que des raisons incontestables.

Cependant Morteira étant averti du péril où étoit son disciple, court à la Synagogue, où ayant pris place auprès de Juges, il lui demanda s'il se souvenoit du bon exemple qu'il lui avoit donné; si sa révolte étoit le prix du soin qu'il avoit pris de son éducation, et s'il ne craignoit point de tomber entre les mains du Dieu vivant: que le scandale étoit déjà grand, mais qu'il étoit encore temps de se repentir.

Après que Morteira se fut épuisé en paroles, sans pouvoir ébranler la fermeté de son Disciple, il prit un ton plus redoutable, et en chef de la Synagogue, il le pressa de se déterminer à la repentance, ou à la peine, et protesta de l'excommunier, s'il ne donnoit à l'instant des marques de resipiscence.

Le

coup de succès et de réputation; de sorte que les plus riches Marchands de la Ville lui confièrent l'instruction de leurs enfans, avant qu'on eût reconnu

Le Disciple, sans s'étonner, lui répartit hardiment qu'il connoissoit le poids de ses menaces, et qu'en revanche de la peine qu'il avoit prise à lui apprendre la langue Hébraïque, il vouloit bien lui enseigner la manière d'excommunier.

A ces paroles, le Rabin en colère vomit tout son fiel contre Spinosa, et après quelques froids reproches il rompt l'assemblée, sort de la Synagogue, et jure de n'y revenir que la foudre à la main; mais quelque serment qu'il en fit, il ne croyoit pas que son Disciple eût le courage de l'attendre. Il se trompa dans ses conjectures, car la suite fit voir que, s'il étoit bien informé de la beauté de son esprit, il ne l'étoit point de la force, ou plutôt de son obstination.

Le temps qu'on prit depuis pour lui représenter en quel abime il s'alloit jetter, s'étant passé inutilement, on choisit un jour pour l'excommunier. Aussitôt qu'il le sçût, il se disposa à la retraite, et bien loin de s'en effrayer, à la bonne heure, dit-il à celui qui en apporta la nouvelle, on ne me force à rien que je n'eusse fait de moi-même, si je n'avois craint le scandale; il continua par un blasphême. Mais puisqu'on le veut de la sorte, poursuivit ce jeune téméraire, j'entre avec joie dans le chemin qui m'est ouvert, avec cette consolation que ma sortie sera plus innocente que ne fut celle des premiers Hébreux hors de l'Egypte, quoique ma subsistance ne soit pas mieux fondée que la leur. Je n'emporte rien à personne, et je me puis me vanter, quelque injustice qu'on me fasse, qu'on n'a rien à me reprocher.

Le peu d'habitude qu'il avoit depuis quelque temps avec les Juifs, l'obligeant de connoître quelques chrétiens, il avoit lié amitié avec des personnes d'esprit, qui lui disoient que c'étoit dommage qu'il ne sçût ni Grec ni Latin. Quelque versé qu'il fût dans l'Hébreu, dans l'Italien et dans l'Espagnol, sans parler de l'Allemand, du Flamand et du Portugais, qui étoient ses langues naturelles, it comprenoit assez de lui-même de quelle importance il lui étoit d'en trouver le moyen. Un maître Allemand lui donna les premiers principes de la langue Latine; mais il n'avoit point de bien, ni d'amis assez puissants pour se perfectionner. Comme il y pensoit incessamment, et qu'il en parloit en toute rencontre, *Van den Ende* qui enseignoit avec succès le Grec et le Latin, lui offrit ses soins et sa maison, sans exiger d'autre reconnoissance que de lui aider quelque temps à instruire ses écoliers quand il en seroit devenu capable.

Cet homme, outre la Médecine qu'il professoit, enseignoit encore avec beaucoup de succès et de reputation; de sorte que etc."

connu qu'il montroit à ses Disciples autre chose que le Latin. Car on découvrit enfin qu'il répandoit dans l'esprit de ces jeunes gens *) les premières semences de l'Atheïsme. C'est un fait que je pourrois prouver s'il en étoit besoin **), par le témoignage de plusieurs gens d'honneur qui vivent encore, et dont quelques-uns ont rempli la charge d'Ancien dans nôtre Eglise d'Amsterdam, et en ont fait les fonctions avec édification. Ces bonnes âmes ne se lassent point de bénir la mémoire de leurs parens, qui les ont arrachés encore ***) à temps de l'école de Satan, en les tirant des mains d'un Maître si pernicieux et si impie.

Van den Ende avoit une Fille unique qui possédoit elle-même la Langue Latine si parfaitement, aussi bien que la Musique, qu'elle étoit capable d'instruire les Ecoliers de son père en son absence, et de leur donner leçon. Comme *Spinosa* avoit occasion de la voir et de lui parler très-souvent, il en devint amoureux; et il a souvent avoué qu'il avoit eu dessein de l'épouser. Ce n'est pas qu'elle fût des plus belles, ni des mieux faîtes; mais elle avoit beaucoup d'esprit, de capacité, et d'enjouëment; ce qui ****) avoit touché le coeur de *Spinosa*, aussi bien que d'un autre Disciple de *Van den Ende*, nommé *Kerkering* natif de Hambourg. Celui-ci s'apperçut bientôt qu'il avoit un Rival, et ne manqua pas d'en devenir jaloux. Ce qui l'obligea à †) redoubler ses soins, et ses assiduités auprès de sa Maîtresse. Il le fit

*) Boullainv. p. 18. „de ses élèves."

**) Boullainv. p. 18. „s'il étoit nécessaire."

***) Boullainv. p. 18. omittit „encore."

****) Boullainv. p. 19. „et c'est là ce qui."

†) Boullainv. p. 19. „de redoubler."

ſit avec ſuccès; quoique le préſent qu'il avoit fait auparavant à cette fille d'un colier de perles de la valeur de deux ou trois cens piſtoles contribuât ſans doute à gagner *) ſes bonnes graces. Elle les lui accorda donc, et lui promit de l'épouſer; ce qu'elle exécuta fidellement après que le Sieur *Kerkering* eût abjuré la Religion Luthérienne dont il faiſoit profeſſion, et embraſſé **) la Catholique. On peut conſulter ſur ce ſujet le Dictionnaire de *Mr. Bayle* Tome 3. Edit. 2. à l'article de Spinoſa à la page 2770. Auſſi bien que le Traité du *Docteur Kortholt de tribus impoſtoribus*, Edit. 2. dans la Préface.

A l'égard de *Van den Ende* comme il étoit trop connu en Hollande, pour y trouver de l'emploi, il ſe vit obligé d'en aller chercher ailleurs. Il paſſa en France, où il fit une fin très-malheureuſe, après y avoir ſubſiſté pendant ***) quelques années de ce qu'il gagnoit à ſa ****) Profeſſion de Médecin. *F. Halma* dans ſa traduction Flamande de l'Art. de Spinoſa, p. 5. rapporte, que *Van den Ende* ayant été convaincu d'avoir attenté à la vie de Mr. le Dauphin, fut condamné à être pendu, et exécuté. Cependant quelques autres qui l'ont connu très-particulièrement en France avouent à la vérité cette exécution; mais ils en rapportent autrement la cauſe †). Ils diſent que *Van den Ende* avoit tâché de faire ſoulever les Peuples d'une des Provinces de France, qui par ce moyen eſpéroient rentrer dans la jouiſſance de leurs anciens Priviléges; en quoi il avoit ſes

*) Boullainv. p. 19. „à lui gagner."

**) Boullainv. p. 20. „et eut embraſſé."

***) Boullainv. p. 20. omittit „pendant."

****) Boullainv. p. 20. „dans la prof."

†) Boullainv. p. 21. „une autre cauſe."

ſes vûes de ſon côté, qu'il ſongeoit à delivrer les Provinces-Unies de l'oppreſſion où elles étoient alors, en donnant aſſez d'occupation au Roi de France en ſon propre Païs, pour être obligé d'y employer, une grande partie de ſes forces. Que c'étoit pour faciliter l'éxécution de deſſein qu'on avoit fait équiper quelques Vaiſſeaux, qui cependant arrivèrent trop tard. Quoi qu'il en ſoit, *Van den Ende* fut éxécuté; mais s'il eût attenté à la vie du Dauphin, il eût apparemment expié ſon crime d'une autre manière et par un ſupplice plus rigoureux †).

Spi-

†) Lucis aliquid affundere huic narrationi poſſumus ex libello ingenioſo: Mémoires et Reflexions ſur les principaux événemens du règne de Louis XIV. par Mr. *L*(e) *M*(arquis) *D*(e) *L*(a) *F*(are). Rotterd. 1716. 12. ubi p. 147. ſqq. haec memoriae prodita invénimus: „Le Chevalier de Rohan, perdu de dettes, mal à la cour, ne ſachant où donner de la tête, et ſusceptibles d'idées vaſtes, vaines, et fauſſes, trouva un homme comme lui, hors qu'il avoit plus d'eſprit et plus de courage pour affronter la mort. C'étoit la Truaumont, ancien Officier, qui espéra, ſe ſervant du Chevalier de Rohan comme d'un fantôme, faire une grande fortune en introduiſant les Hollandois en Normandie, d'où il étoit, et où il avoit beaucoup d'habitudes. Le mécontentement des peuples, et la Guyenne et la Bretagne prêtes à ſe ſoulever le confirmérent dans cette penſée. *Ces Meſſieurs ſe ſervirent d'un Maitre d'Ecole Hollandois*, et leur traité fut effectivement fait et ratifié. Les Hollandois embarquèrent des troupes ſur leur flotte, et ne s'éloignèrent pas beaucoup pendant cette campagne des côtes de Normandie, où on les devoit recevoir. Les Etats de Hollande étoient convenus entre autres choſes, que quand tous leurs préparatifs ſeroient faits, ils feroient mettre certaines nouvelles dans leur gazette, et elles y furent miſes. La Truaumont partit pour aller aſſembler ſes amis en Normandie, mais ſous un autre prétexte, ne leur ayant pas voulu découvrir tout à fait la trahiſon. Un de ſes neveux, nommé le Chevalier de Préault, avoit auſſi engagé dans leur deſſein Madame de Villiers, autrement Bordeville, femme de qualité dont il étoit amoureux et aimé, qui avoit des terres en ce païs-là; et Monſieur le Chevalier de Rohan étoit enfin ſur le point de partir lui-même, quand il fut arrêté et mené à la Baſtille. Le Roi en même temps envoya Briſſac, Major de ſes Gardes, à Rouen pour prendre la Truaumont. Celui-ci, ſans s'émouvoir, dit à Briſſac ſon ancien ami: „Je m'en vais te ſuivre, laiſſe moi „ſeulement pour quelque néceſſité entrer dans mon cabinet." Briſſac ſottement le laiſſa faire, et fut bien étonné de l'en voir ſortir avec deux piſtolets. Il appella les Gardes, qui étoient à la porte de la chambre, qui au lieu ſeulement de le déſarmer

Spinosa s'attache à l'étude de la Théologie, qu'il quitte pour étudier à fond), la Physique.*

Après avoir bien appris la Langue Latine, *Spinosa* se proposa l'étude de la Théologie, et s'y attacha pendant quelques années. Cependant, quoi qu'il eût déjà beaucoup d'esprit et de jugement, l'un et l'autre se fortifioient encore de jour à autre **). De sorte que se trouvant plus de disposition à la recherche des productions et des causes naturelles ***), il abandonna la Théologie pour s'attacher entièrement à la Physique. Il délibéra long-temps sur le choix qu'il devoit faire d'un Maître, dont les écrits lui pûssent servir de guide dans le dessein où il étoit. Mais enfin, les Oeuvres de *Descartes* étant tombées entre ses mains ils les lut avec avidité; et dans la suite il a souvent déclaré, que c'étoit de là qu'il avoit puisé ce qu'il avoit de connoissance en Philosophie. Il étoit charmé de cette maxime de *Descartes*, qui établit qu'on ne doit jamais rien recevoir pour véritable, qui n'aît été auparavant prouvé par de bonnes et solides raisons. Il en tira cette conséquence, que la Doctrine et les Principes ridicules des Rabins Juifs, ne pouvoient être admis par un homme de bon sens; puisque ces principes sont établis uniquement sur l'autorité des Rabins mêmes, sans que ce qu'ils

mer et de le prendre en vie, le tirèrent et blessèrent d'un coup dont il mourut le lendemain, avant que le premier Présldent eût pu lui faire donner la question, et par conséquent sans rien avouer. Cet incident auroit pu dans la suite sauver la vie au Chevalier de Rohan, si après avoir tout nié à ses autres juges, il n'avoit pas sottement tout avoué à Besons, qui lui arracha son secret, en lui promettant sa grace, action indigne d'un juge. *Le Maitre d'Ecole fut pendu*, et le Chevalier de Rohan eut la tête coupée avec le Chevalier de Préault et Madame de Villiers. *P.*

*) Boullainv. p. 22. omittit „à fond."

**) Boullainv. p. 22 „se fortifioient de jour en jour."

***) Boullainv. p. 22. „des choses naturelles."

qu'ils enſeignent vienne de Dieu, comme ils le prétendent à la vérité *), mais ſans fondement, et ſans la moindre apparence de raiſon.

Il fut dès lors fort réſervé avec les Docteurs Juifs, dont il évita le commerce autant qu'il lui fut poſſible; on le vit rarement dans leurs Synagogues, où il ne ſe trouvoit que par manière d'acquit, ce qui les irrita extrémement contre lui; car ils ne doutoient point qu'il ne dût bien-tôt les abandonner, et ſe faire Chrêtien. Cependant, à dire la vérité, il n'a jamais embraſſé le Chriſtianisme, ni reçû le Saint Batême; et quoi qu'il ait eu de fréquentes converſations depuis ſa deſertion du Judaïsme avec quelques ſçavans Mennonites, auſſi-bien qu' avec les perſonnes les plus éclairées des autres Sectes Chrêtiennes, il ne s'eſt pourtant jamais déclaré pour aucune, et n'en a jamais fait profeſſion.

Le Sieur *François Halma*, dans la *Vie de Spinoſa* **) *qu'il a traduite en Flamand* rapporte page 6. 7. 8., que les Juifs lui offrirent une Penſion peu de temps avant ſa deſertion pour l'engager à reſter parmi eux, ſans discontinuer de ſe faire voir de temps en temps dans leurs Synagogues. C'eſt auſſi ce que Spinoſa lui-même a ſouvent affirmé au Sieur *Van der Spyck* ſon Hôte, auſſi-bien qu à d'autres, ajoûtant que les Rabins avoient fixé la Penſion qu'ils lui deſtinoient à 1000 florins; mais il proteſtoit enſuite que quand ils lui euſſent offert dix fois autant, il n' eût pas accepté leurs offres, ni fréquenté leurs Aſſemblées par un ſemblable motif; parce qu'il n' étoit pas hypocrite, et qu'il ne recherchoit que la Vérité. Monſieur *Bayle* rapporte en outre ***), qu'il lui

*) Boullainv. p. 25. omittit „à la vérité.“

**) Ex Bayliano Dictionario excerpta eſt. *P.*

***) Boullainv. p. 25. „rapporte encore.“

luì arriva un jour d'être attaqué par un Juif au ſortir de la Comédie, qu'il en reçût un coup de couteau au viſage, et quoique la playe ne fût pas dangereuſe, *Spinoſa* voyoit pourtant que le deſſein du Juif avoit été de le tuer. Mais l'Hôte de *Spinoſa* auſſi-bien que ſa femme, qui tous deux vivent encore, m'ont rapporté ce fait tout autrement. Ils le tiennent de la bouche de *Spinoſa* même, qui leur a ſouvent raconté qu'un ſoir *) ſortant de la vieille Synagogue Portugaiſe, il vit quelqu'un auprès de lui le poignard à la main, ce qui l'ayant obligé à ſe tenir ſur ſes gardes et à ſ'écarter, il évita le coup qui porta ſeulement dans ſes habits. Il gardoit encore alors le juſtaucorps percé du coup, en mémoire de cet événement. Cependant, ne ſe croyant plus aſſez en ſûreté à Amſterdam, il ne ſongeoit qu'à ſe retirer en quelqu'autre lieu à la première occaſion. Car il vouloit d'ailleurs pourſuivre ſes études et ſes méditations Phyſiques, dans quelque retraite paiſible et éloignée du bruit.

Les Juifs l'excommunient.

Il ſ'étoit à peine ſéparé des Juifs et de leur Communion, qu'ils le pourſuivirent iuridiquement ſelon leurs Loix Eccléſiaſtiques, et l'excommunièrent. Il a avoué pluſieurs fois que la choſe s'étoit ainſi paſſée, et déclaré, que depuis il avoit rompu toute liaiſon et tout commerce avec eux. C'eſt auſſi ce dont Mr. *Bayle* convient auſſi-bien que le Docteur *Muſaeus*. Des Juifs d'Amſterdam qui ont très bien connu Spinoſa, m'ont pareillement confirmé la vérité de ce fait, ajoûtant que c'étoit le vieux *Chacham Abuabh*, Rabin alors de grande réputation parmi eux, qui avoit prononcé publique-

*) Boullainv. p. 25. „qu'un jour".

quement la Sentence d'excommunication *). J'ai ſollicité inutilement les fils de ce vieux Rabin de me communiquer cette Sentence; ils s'en ſont excuſés ſur ce qu'ils ne l'avoient pas trouvée parmi les papiers de leur père; quoi qu'il me fût aiſé de voir qu'ils n'avoient pas envie de ſ'en deſſaiſir, ni de la communiquer à perſonne.

Il m'eſt arrivé ici à la Haye de demander un jour à un ſçavant Juif, quel étoit le Formulaire dont on ſe ſervoit pour interdire ou excommunier un Apoſtat. J'en eus pour réponſe, qu'on le pouvoit lire dans les écrits de *Maimonides*, au Traité *Halcoth Thalmud Thorah* chap. 7. v. 2. et

*) Boullainv. p. 27 ſqq. addit: „D'autres néanmoins prétendent qu'elle fut prononcée par Morteira même. On aſſure que ce dernier irrité du mépris que ſon Disciple faiſoit de lui et de la Loi, changea ſon amitié en haine, et gouta en le foudroyant le plaiſir que les devots irrités trouvent dans la vengeance.

L'Excommunication des Juifs n'a rien de fort particulier; cependant pour ne point omettre ce qui pourroit inſtruire le Lecteur: j'en toucherai ici les principales circonſtances. Le peuple étant aſſemblé dans la Synagogue, cette cérémonie qu'ils appellent *Herim* ou *Cherem* ſe commence par allumer quantité de bougies noires, et par ouvrir le tabernacle, où ſont gardés les Livres de la Loi. Après cela, le Chantre qui eſt dans un lieu élevé, étonne d'une voix lugubre les paroles d'exécration, pendant qu'un autre Chantre embouche un cor, et qu'on renverſe les bougies pour les faire tomber goutte à goutte dans une cuve pleine de ſang, à quoi le peuple animé d'une ſainte horreur à la vue de ce noir ſpectacle, répond *Amen*, d'un ton furieux, et qui témoigne le bon office qu'ils croiroient rendre à Dieu, s'ils déchiroient l'excommunié; ce qu'ils feroient ſans doute, s'ils le rencontroient en ce tems là, ou en ſortant de la Synagogue. Sur quoi il eſt à remarquer que le bruit du cor, les bougies renverſées, et la cuve pleine de ſang ſont des circonſtances qui ne s'obſervent qu'en cas de blaſphême. Hors de là on ſe contente de fulminer l'excommunication, comme il ſe pratiqua à l'égard de *Spinoſa*, qui n'étoit point convaincu d'avoir blaſphémé, mais d'avoir manqué de reſpect pour Moyſe et pour la Loi. L'excommunication eſt d'un tel poids parmi les Juifs, que le meilleur ami de l'excommunié n'oſeroit lui rendre ſervice, ni même lui parler, ſans tomber dans la même peine. Auſſi ceux qui redoutent la douceur de la ſolitude, aiment mieux eſſuyer toute autre peine, que l'anathême."

et qu'il étoit conçû en peu de paroles. Cependant, c'eſt le ſentiment commun des interprètes de l'Ecriture, qu'il y avoit trois ſortes d'Excommunication parmi les anciens Juifs; quoique ce ſentiment ne ſoit pas ſuivi par le ſçavant *Jean Seldenus* qui n'en établit que deux dans ſon Traité [latin] du Sanhédrin des anciens Hébreux Liv. 1. chap. 7. pag. 64. Ils nommoient *Niddui* la première eſpèce d'Excommunication qu'ils partageoient en deux branches. Premièrement on ſéparoit le coupable et on lui fermoit l'entrée de la Synagogue pour une ſemaine, après lui avoir fait auparavant une ſévère réprimande, et l'avoir fortement exhorté à ſe repentir et à ſe mettre en état d'obtenir le pardon de ſa faute. A quoi n'ayant pas ſatisfait, on lui donnoit encore trente jours on un mois pour rentrer en lui-même.

Pendant ce temps-là il lui étoit défendu d'approcher perſonne plus près de huit ou dix pas; et perſonne n'oſoit non plus avoir aucun commerce avec lui, excepté ceux qui lui apportoient à boire et à manger; et cette Interdiction étoit nommée l'Excommunication mineure. Mr. *Hofman* dans ſon *Lexicon* Tom. 2. pag. 213. ajoute qu'il étoit défendu à un chacun de boire et manger avec un tel homme, ou de ſe laver dans un même bain. Qu'il pouvoit cependant, s'il vouloit, ſe trouver aux Aſſemblées pour y écouter ſeulement, et pour s' inſtruire. Mais ſi pendant ce terme d'un mois il lui naiſſoit un fils, on lui refuſoit la Circonciſion: et ſi cet enfant venoit à mourir, il n'étoit pas permis de le pleurer, ni d'en témoigner aucun deuil; au contraire, pour marque d'une éternelle infamie, ils couvroient d'un monceau de pierres le lieu où il étoit inhumé, ou bien ils y rouloient une ſeule pierre extrémement groſſe dont ce même lieu étoit couvert.

Mr.

Mr. *Goerée* *) dans ſon Livre intitulé *Antiquités Judaiques* Tom. I. pag. 641. ſoûtient que parmi les Hébreux perſonne n'a jamais été puni d'une Interdiction ou Excommunication particulière, n'y ayant rien de ſemblable parmi eux qui fût en uſage; mais presque tous les Interprètes des Saintes Ecritures enſeignent le contraire; et on en trouvera peu, ſoit Juifs ou Chrètiens, qui approuvent ſon ſentiment.

La ſeconde espèce d'Interdiction ou Excommunication étoit appellée *Cherem* **). C'étoit un baniſſement de la Synagogue accompagné d'horribles Malédictions priſes pour la plûpart du Deutéronome chap. 28; c'eſt là le ſentiment du Docteur *Dilherr*, qu'il explique au long au 2 Tom. *Disp. Re. et Philolog.* pag. 319. Le ſçavant *Lightfoot* ſur la première Epître aux Corinthiens 5. 5., au 2 Tom. de ſes Oeuvres pag. 890., enſeigne que cette Interdiction ou Baniſement étoit miſe autrefois en uſage, lorsque le terme de trente jours expiré, le coupable ne ſe préſentoit point pour reconnoître ſa faute; et c'eſt là, ſelon ſon ſentiment, la ſeconde branche de l'Interdiction ou Excommunication mineure. Les Malédictions qui y étoient inſerées étoient tirées de la Loi de Moïſe, et elles étoient prononcées ſolemnellement contre le coupable, en préſence des Juifs dans une de leurs Aſſemblées publiques. On allumoit alors des cierges ou chandelles qui brûloient pendant tout le temps que duroit la lecture de la Sentence d'excommunication, laquelle étant finie, le Rabin éteignoit les cierges, pour marquer par là que ce malheureux homme étoit abandonné à ſon ſens réprouvé et entièrement privé de la lumière Divine. Après une pareille interdiction, il n'étoit pas permis au

*) „Mr. Goerée — approuvent ſon ſentiment" omittuntur apud Boullainvilliers.

**) Boullainv. p. 52. „étoit appellée *Herim* ou *Cherem*".

au coupable de ſe trouver aux Aſſemblées même pour s'inſtruire et pour écouter. Cependant, on lui donnoit encore un nouveau délai d'un mois, qui s'étendoit enſuite jusqu'à deux et trois, dans l'espérance qu'il pourroit rentrer en lui même, et demander pardon de ſes fautes; mais lors qu'il n'en vouloit rien faire, on fulminoit enfin la troiſième et dernière Excommunication.

C'eſt cette troiſième ſorte d'excommunication qu'ils appelloient *Schammatha.* C'étoit une interdiction ou baniſſement de leurs Aſſemblées ou Synagogues, ſans espérance d'y pouvoir jamais rentrer. C'étoit auſſi ce qu'ils appelloient d'un nom particulier leur *Grand Anathême*, ou Baniſſement. Quand les Rabins le publioient dans l'Aſſemblée, ils avoient dans les premiers temps accoûtumé de ſonner du cornet *) pour répandre ainſi une plus grande terreur dans l'esprit des aſſiſtans. Par cette Excommunication le criminel étoit privé de toute aide et aſſiſtance de la part des hommes, auſſi bien que des ſecours de la grace et de la miſericorde de Dieu; abandonné à ſes jugemens les plus ſevères, et livré pour jamais à une ruine et une condamnation inévitable. Pluſieurs eſtiment que cette Excommunication eſt la même que celle dont il eſt fait mention en la première Epître aux Cor. chap. 16. v. 22., où l'Apôtre la nomme *Maranatha.* Voici le paſſage: *s' il y a quelqu'un qui n'aime pas le ſeigneur Jéſus, qu' il ſoit Anathême Maharam Motha*, ou *Maranatha*, c'eſt à dire, qu'il ſoit anathême, ou excommunié à jamais, ou, ſuivant l'explication de quelques autres, le Seigneur vient, à ſçavoir pour juger cet excommunié et pour **) le punir. Les Juifs avancent que le bien-heureux *Enoch* eſt l'Auteur de cette excommuni-

*) Boullainv. p. 35. „du cor".

**) Boullainv. p. 35. omittit „pour."

munication, et que c'eſt de lui qu'ils la tiennent, et qu'elle a paſſé jusqu'à eux par une Tradition certaine et inconteſtable.

A l'égard des raiſons pour lesquelles quelqu'un pouvoit être excommunié, les Docteurs Juifs en rapportent deux principales, ſuivant le témoignage de *Lightfoot* au lieu même que nous avons cité; à ſavoir *) pour dettes, ou à cauſe d'une vie libertine et Epicurienne.

On étoit excommunié pour dettes, lorsque le Débiteur condamné par le Juge à payer, refuſoit cependant de ſatisfaire à ſes Créanciers. On l'étoit pareillement pour mener une vie licentieuſe et Epicurienne, quand on étoit convaincu d'être blasphêmateur, idolatre, violateur du Sabath, ou deſerteur de la Religion et du Service de Dieu. Car au Traité du Talmud Sanhedrin Fol. 99.; un Epicurien eſt défini un homme qui n'a que du mépris pour la Parole de Dieu, et pour les enſeignemens des Sages, qui les tourne en ridicule, et qui ne ſe ſert de ſa langue, que pour proférer des choſes mauvaiſes contre la Majeſté Divine.

Ils n'accordoient aucun délai à un tel homme. Il encouroit l'Excommunication qu'on fulminoit auſſi-tôt contre lui. D'abord il étoit nommé et cité le premier jour de la ſemaine, par le Portier de la Synagogue. Et comme il refuſoit ordinairement de comparoître, celui qui l'avoit cité en faiſoit publiquement ſon rapport en ces termes: *j'ai, par ordr du Directeur de l'Ecole, cité N. N. qui n'a pas répondu à la citation, ni voulu comparoître.* On procédoit alors par écrit à la Sentence d'Excommunication, qui étoit après ſignifiée au Criminel, et ſervoi d'Acte

*) Boullainv. p. 36. omittit „à."

d'Acte d'interdiction ou baniſſement, dont chacun pouvoit tirer copie en payant. Mais s'il arrivoit qu'il comparût, et qu'il perſévérât néanmoins dans ſes ſentimens avec opiniâtreté, ſon Excommunication lui étoit ſeulement prononcée de bouche, à quoi les aſſiſtans joignoient encore l'affront de le bafouer et de le montrer au doigt.

Outre ces deux cauſes d'Excommunication, le ſçavant *Lightfoot*, au lieu ci-devant cité *), en rapporte vingt-quatre autres, tirées des écrits des anciens Juifs; mais ce qu'il dit ſur ce ſujet nous méneroit trop loin, et eſt d'une trop grande étendue pour être inſéré ici.

Enfin, à l'égard du Formulaire dont ils uſoient dans les ſentences d'excommunication publiées de bouche, ou exprimées par écrit; voici ce qu'en dit le Docteur *Seldenus*, au lieu déjà cité pag. 59., et qu'il a tiré des écrits de *Maimonides*. On énonçoit **) premièrement le crime de l'Accuſé, ou ce qui avoit donné lieu à la pourſuite qu'on faiſoit contre lui, à quoi on joignoit enſuite ces Malédictions conçûes en peu de paroles. *Cet homme N. N. ſoit excommunié de l'Excommunication Niddui, Cherem, ou Schammatha; qu'il ſoit ſéparée, bani ***), ou entièrement exſtirpé du milieu de nous.*

J'ai ****) longtemps cherché quelqu'un des Formulaires dont les Juifs uſoient dans ces ſortes d'Excom-

*) Boullainv. p. 38. omittit „au lieu ci-devant cité," et poſt „en rapporte" addit: „encore."

**) Boullainv. p. 39. „On anonçoit."

***) Boullainv. p. 39. omittit „bani."

****) Verba: „J'ai longtemps — de jure naturae et gentium" una cum formula excludendi ipſa, quam poſt illa a Colero nimis fuſe inſertam et nos omittere cenſuimus, a Boullainvilliers abſunt. P.

communications; mais ç'a été inutilement; il n'y a point eu de Juif qui ait pû ou voulu m'en communiquer aucun. Mais enfin, le ſçavant Mr. *Surenhuſius* Profeſſeur des Langues Orientales, dans l'Ecole Illustre d'Amſterdam, et qui a une parfaite connoiſſance des coûtumes et des écrits des Juifs m'a mis en main le Formulaire de l'Excommunication ordinaire et générale dont ils ſe ſervent pour retrancher de leur Corps tous ceux qui vivent mal et desobéiſſent à la Loi. Il eſt tiré du Cérémonial des Juifs nommé *Colbo*, et il me l'a donné traduit en Latin. On peut cependant le lire dans *Seldenus* page 524. liv. 4. chap. 7. de ſon Traité *de jure naturae et gentium.*

Spinoſa s'étant ſéparé ouvertement des Juifs, dont il avoit auparavant irrité les Docteurs en *) les contrediſant, et découvrant leurs fourberies ridicules, on ne doit pas s'étonner s'ils le firent paſſer pour un blasphêmateur, un ennemi de la Loi de Dieu, et un Apoſtat, qui ne s'étoit retiré du milieu d'eux, que pour ſe jetter entre les bras des infidèles **); et il ne faut pas douter qu'ils n'ayent fulminé contre lui la plus terrible des Excommunications. C'eſt auſſi ce qui m'a été confirmé par un ſçavant Juif, qui m'a aſſuré qu'au cas que *Spinoſa* ait été excommunié, c'étoit certainement l'Anathême *Schammatha*, qu'on avoit prononcé contre lui. Mais *Spinoſa* n'étant pas préſent à cette cérémonie, on mit par écrit ſa Sentence d'excommunication, dont copie lui fut ſignifiée. Il proteſta contre cet acte d'Excommunication, et y fit une réponſe en Espagnol qui fut adreſſée aux Rabins, et qu'ils reçurent comme nous le marquerons dans la ſuite.

 Spinoſa

*) Boullainv. p. 39. „en découvrant leur ignorance et leurs fourberies ridicules."

**) Boullainv. p. 39. „qui s'étoit retiré du milieu d'eux pour ſe jetter entre les Infidelles."

Spinoſa apprend un Métier, ou Art méchanique.

La Loi et les anciens Docteurs Juifs, marquent expreſſément qu'il ne ſuffit pas d'être ſçavant; mais qu'on doit en outre *) s'éxercer dans quelque Art méchanique ou profeſſion, pour s'en pouvoir aider à tout événement, et y gagner de quoi ſubſiſter. C'eſt ce que dit poſitivement *Raban Gamaliel* dans le Traité du *Talmud Pirke Aboth* chap. 2., où il enſeigne que l'étude de la Loi eſt quelque choſe de bien deſirable, lorsqu'on y joint une profeſſion, ou quelque Art méchanique; Car, dit-il, l'application continuelle à ces deux éxercices, fait qu'on n'en a point pour faire le mal, et qu'on l'oublie; Et tout Sçavant qui ne s'eſt pas foucié d'apprendre quelque Profeſſion, devient à la fin un homme diſſipé et déréglé en ſes moeurs. Et le *Rabin Jéhuda* ajoûte, que tout homme qui ne fait pas apprendre un métier à ſes enfans, fait la même choſe que s'il les inſtruiſoit à devenir voleurs de grand chemin.

Spinoſa ſçavant dans la Loi et dans les coûtumes des Anciens, n'ignoroit pas ces maximes, et ne les oublia pas, tout ſéparé des Juifs et excommunié qu'il étoit **). Comme elles ſont fort ſages et raiſonnables, il en fit ſon profit, et apprit un Art méchanique, avant d'embraſſer une vie tranquille et retirée, comme il y étoit réſolu. Il apprit donc à faire des verres pour des Lunettes d'approche et pour d'autres uſages, et il y réuſſit ſi parfaitement, qu'on s'adreſſoit de tous côtés à lui pour en acheter; ce qui lui fournit ſuffiſamment de quoi vivre et s'entretenir. On en trouva dans ſon cabinet après ſa mort encore un bon nombre qu'il avoit polis; et ils

*) Boullainv. p. 40. „de plus."

**) Boullainv. p. 42. „tout excommunié qu'il étoit par les Juifs. Comme elles ſont ſages etc.

ils furent vendus aſſez cher, comme on le peut juſtifier par le regiſtre du Crieur public, qui aſſiſta à ſon inventaire et à la vente de ſes meubles.

Après s'être perfectionné dans cet Art, il s'attacha au Deſſein, qu'il apprit de lui-même; et il réusſit bien à tracer un portrait *) avec de l'encre ou du charbon. J'ai entre les mains un livre entier de ſemblables portraits où l'on en trouve de pluſieurs Perſonnes diſtinguées qui lui étoient connues, ou qui avoient eu occaſion de lui faire viſite. Parmi ces portraits je trouve à la 4. feuille un Pêcheur desſiné en chemiſe, avec un filet ſur l'épaule droite, tout à fait ſemblable pour l'attitude au fameux Chef des rebelles de Naples Maſſaniello, comme il eſt repréſenté dans l'Hiſtoire et en Taille-douce. A l'occaſion de ce deſſein je ne dois pas ometre, que le Sr. *Van der Spyck* chez qui *Spinoſa* logeoit lorsqu'il eſt mort, m'a aſſuré que ce crayon, ou portrait, reſſembloit parfaitement bien à *Spinoſa*, et que c'étoit aſſurément d'apres lui-même qu'il l'avoit tiré. Il n'eſt pas néceſſaire de faire mention des Perſonnes diſtinguées dont les portraits crayonnés ſe trouvent pareillement dans ce livre par ſes autres deſſeins.

De cette manière il pouvoit fournir à ſes néceſſités du travail de ſes mains, et s'attacher à l'étude comme il avoit réſolu **). Ainſi rien ne l'arrêtant plus

*) Boullainv. p. 42. „et il réuſſiſſoit bien à faire un portrait etc.

**) Boullainv. p. 44. ſqq. pergit: *Spinoſa* qui avoit trouvé un azile chez *Van den Ende*, où il ſe croyoit à couvert des inſultes des Juifs, ne penſoit plus qu'à s'avancer dans les ſciences humaines, où avec un génie excellent il fit en fort peu de temps un progrès très conſidérable. Cependant les Juifs troublés d'avoir manqué leur coup, et que celui qu'ils vouloient perdre, fût hors de leur puiſſance, lui impoſèrent le crime d'impiété, dont ils n'avoient pû le convaincre perſonellement. Quand je cite les Juifs en général, je parle de Morteira et de ſes Collégues; tant il eſt vrai que ceux qui vivent de l'autel ne pardonnent jamais. S'être ſouſtrait à leur jurisdiction et ſubſiſter ſans leur

plus à Amſterdam, il en partit et s'alla loger †) chez un homme de ſa connoiſſance qui demeuroit ſur la route qui mène d'Amſterdam à Auwerkerke. Il y paſſa le temps à étudier, et à travailler à ſes verres; lors

leur ſecours, c'étoient deux crimes qui leur ſembloient irrémiſſibles. Morteira ſurtout ne pouvoit ſouffrir que ſon Diſciple et lui demeuraſſent dans une même Ville, après l'affront qu'il croyoit avoir reçu de lui. Mais comment l'en chaſſer? Il n'étoit pas Chef de la Ville, comme il l'étoit de la Synagogue. Cependant ſa malice devint ſi active et ſi puiſſante à l'ombre d'un faux zèle, que ce vieillard en vint à bout, et voici comment il s'y prit. Il ſe fait escorter par un Rabin de même caractère, et va trouver les Magiſtrats d'Amſterdam auxquels il répréſente que, ſi l'on avoit excommunié Spinoſa, ce n'étoit pas pour des raiſons communes, mais pour des blasphêmes exécrables contre Moyſe et contre Dieu. Il exagéra le crime par toutes les raiſons qu'une ſainte haine ſuggère à une ame dévote qui ne veut aucune réconciliation, et demanda pour concluſion que l'accuſé fut banni d'Amſterdam. A conſidérer le zèle extraordinaire du Rabin, et avec quel empreſſement il déclamoit contre ſon Diſciple, il étoit aiſé de juger que c'étoit moins un zèle religieux qu'une ſecrète rage qui le pouſſoit à ſe venger. Auſſi les Juges de cette illuſtre Ville qui s'en apperçurent, cherchèrent à éluder leurs plaintes et les renvoyèrent aux Miniſtres Réformés. Ceux-ci les ayant examinés, s'y trouvèrent embaraſſés. De la façon que l'accuſé ſe défendoit, ils n'y remarquoient rien d'impie. D'autre côté, l'accuſateur étoit Rabin, et le rang qu'il tenoit les faiſoit ſouvenir du leur. Tout bien conſidéré, ils ne pouvoient abſoudre un homme que leurs ſemblables vouloient perdre, ſans outrager le miniſtère. Et cette raiſon leur fit donner leur concluſion en faveur du Rabin, de ſorte que les Magiſtrats qui n'oſoient pas les dédire, pour maintenir l'ordre et la ſubordination à l'autorité ſuperieure, condamnèrent l'accuſé à un exil de quelques mois. Par ce moyen le Rabiniſme fut vengé. C'étoit moins cependant par l'intention directe des Juges, que pour ſe délivrer des importunités plus fâcheux de tous les hommes.

Cet Arrêt ſeconda l'envie qu'avoit Spinoſa de quitter Amſterdam. Ayant appris des ſciences humaines ce qu'un philoſophe en doit ſçavoir, il penſoit à ſe dégager de la foule d'une grande Ville, lorsqu'on le vint inquiéter. Ainſi ce ne fut pas la perſécution qui l'en chaſſa, mais l'amour de la ſolitude, dans le ſilence de laquelle il croyoit trouver la vérité.

Cette forte paſſion qui lui donnoit peu de relâche lui fit quitter avec joye ſa patrie pour ſe retirer chez un homme de ſa connoiſſance qui demeuroit ſur la route d'Amſterdam à Auverkerke. Il y paſſa le temps à étudier et a travailler ſes verres. Lorsqu'ils étoient etc."

†) a. 1660.

lors qu'ils étoient polis, ſes Amis avoient ſoin de les envoyer prendre chez lui, de les vendre, et de lui en faire tenir l'argent.

Il *) *va demeurer à Rynsburg, enſuite à Voorburg, et enſin à la Haye.*

En **) l'an 1664. †) *Spinoſa* partit de ce lieu et ſe retira à *Rynsburg* proche de Leyde où il paſſa l'hyver

*) Boullainv. p. 48. „*Spinoſa va* etc.“

**) Boullainv. p. 48. ſqq. narrare pergit: „L'an 1664. *Spinoſa* partit de ce lieu pour ſe retirer à *Rhynsbourg* proche (à une lieue — Ms. Luc.) de Leyde. Là, éloigné de tous les obſtacles, qu' il ne pouvoit vaincre que par la fuite il s'adonna entièrement à la philoſophie. Comme il y avoit peu d'Auteurs qui fuſſent de ſon goût, il eut recours à ſes propres méditations, étant reſolu d'éprouver jusqu' où elles pourroient s'étendre: en quoi il a donné une ſi haute idée de la grandeur de ſon génie qu'il y a peu de perſonnes qui ayent pénétré ſi avant que lui dans les matières qu'il a traitées. Il fut †) peu dans cette retraite, parce que, malgré les précautions qu' il prénoit pour éviter tout commerce avec ſes amis, on ne laiſſoit pas de l'y aller voir de temps en temps, et jamais on ne le quittoit qu' avec peine.

La plûpart de ces amis qui étoient Cartéſiens lui propoſoient des difficultés qu'ils prétendoient ne ſe pouvoir reſoudre que par les principes de leur maître. *Spinoſa* les deſabuſa d'une erreur où ils s'étoient alors, et les ſatisfit par des raiſons tout oppoſées. Mais jusqu'où ne va point la force des préjugés! Ces amis retournés chez eux manquèrent à ſe faire aſſommer, en publiant que M. Descartes n'étoit pas le ſeul philoſophe qui mérita d'être ſuivi. La plûpart des Miniſtres Réformés préoccupés alors de la doctrine de ce grand homme, et jaloux du droit que croyent avoir ces ſortes de gens de ſe prétendre infaillibles dans leur choix, crient contre un bruit qui les offenſe, et n'oublient rien de ce qu'ils ſçavent pour l'éteindre dans la ſource. Mais quoiqu'ils fiſſent, le mal croiſſoit de ſorte qu'on étoit ſur le point de voir une guerre civile dans l'empire des Lettres, lors qu'il fut arrêté qu'on prieroit notre Philoſophe de s'expliquer ouvertement à l'égard de M. Descartes. *Spinoſa* qui ne demandoit que la paix donna volontiers à ce travail quelques heures de ſon loiſir, et fit imprimer

†) Ms. Lucae: Il fut deux ãns dans cette retraite. Excidiſſe aliquid videtur in vtroque libro. Integer textus annon hic fuerat: Il fut deux ans, mais il fit peu dans cette retraite etc. P.

l'hyver; mais auſſitôt après il en partit et alla demeurer à *Voorburg* à une lieuë de *la Haye*, comme il le témoigne lui-même dans ſa trentième lettre écrite à *Pierre Balling*. Il y paſſa, comme j'en ai été informé, trois ou quatre ans; pendant quoi il ſe fit un grand nombre d'Amis à la Haye, tous gens diſtingués par leur condition, ou par les Emplois qu'ils éxerçoient dans le Gouvernement, ou à l'Armée. Ils ſe trouvoient volontiers en ſa compagnie, et

primer l'An 1664. [potius: 1663.] ſon Abrégé des Méditations de M. Descartes.

Dans cet Ouvrage il prouve Géométriquement les deux premières parties des principes de M. Descartes, dont il rend raiſon dans la Préface par la plume d'un de ſes amis. Mais quoiqu'il ait pu dire à l'avantage de ce célèbre Auteur, les partiſans de ce grand homme (Carteſius) étant accuſés d'Atheïsme, ont fait depuis tout ce qu'ils ont pu pour faire tomber la tempête ſur notre Philoſophe; (Ms. Lucae: „uſant dans cette occaſion la politique de diſciples de St. Auguſtin, qui pour ſe laver du reproche, qu'on lui faiſoit de pancher vers l'héréſie, a écrit contre les ſectes les livres les plus violens). Cette perſécution (Ms. Luc. que les Carteſiens excitèrent contre Sp.) dura autant que la Vie de Spinoſa, et bien loin de l'ébranler, elle le fortifia dans l'étude et dans le travail qu'il avoit embraſſé.

Il imputoit la plûpart des vices des hommes aux erreurs de l'entendement, et de peur d'y tomber, il s'enfonça plus avant dans la ſolitude. Il quitta donc le lieu où il étoit pour aller à *Woorburgt* à une lieue de la Haye, où il crut être plus en repos: ce fut l'An 1665. +)

Les vrais Sçavans qui le trouvoient à redire ſitôt qu'ils ne le voyoient plus, ne mirent guères à le deterrer et à l'accabler de leurs viſites dans ce dernier Village, comme ils avoient fait dans le premier. Lui, qui n'étoit pas inſenſible à l'amitié des gens de bien, ceda à l'inſtance qu'ils lui firent après trois ou quatre ans de ſéjour, de quitter la campagne pour quelque ville où ils puſſent le voir avec moins de difficulté. Il s'habitua donc à la Haye, qu'il préféra à Amſterdam, à cauſe que l'air y eſt plus ſain, et il y demeura le reſte de ſa vie. Pendant ſa demeure à Rhynsbourg, il s'étoit fait un grand nombre d'amis à la Haye tous gens diſtingués par leur condition, ou par les emplois qu'ils avoient dans le gouvernement, ou à l'Armée. Ils ſe trouvoient etc."

+) Potius: m. Jun. 1664.

†) Potius: 1661. vide Epiſtolam I. ad Spinozam.

et prenoient beaucoup de plaiſir à l'entendre diſcourir. Ce fut à leur prière, qu'il s'établit enfin et ſe fixa †) à la Haye, où il demeura d'abord en penſion ſur le Veerkaay, chez la veuve *Van Velden*, dans la même maiſon où je ſuis logé pour le préſent *). La chambre où j'étudie, à l'extrémité de la maiſon ſur le derrière, au ſecond étage, eſt la même où il couchoit, et où il s'occupoit à l'étude et à ſon travail. Il s'y faiſoit ſouvent apporter à manger, et y paſſoit les **) deux et trois jours ſans voir perſonne. Mais s'étant apperçû qu'il dépenſoit un peu trop dans ſa penſion, il loua ††) ſur le Pavilio-engragt derrière ma maiſon, une chambre chez le Sieur *Henri Van der Spyck* dont nous avons ſouvent fait mention ***), où il prit ſoin lui-même de ſe fournir ce qui lui étoit néceſſaire pour le boire et pour le manger, et où il vécut à ſa fantaiſie d'une manière fort retirée ****).

Il

†) a. 1669.

*) Boullainv. p. 53. „à préſent."

**) Boullainv. p. 53. omittit artic. „les."

††) 1671.

***) Boullainv. p. 53. „dont nous avons ſouvent parlé" et paulo infra: „et il y vécut etc."

****) Boullainv. p. 53. ſqq. addit: „D'abord il n'y fut viſité que d'un petit nombre d'amis qui en uſoient modérément; mais cet aimable lieu n'étant jamais ſans voyageurs, qui cherchent à voir ce qui mérite d'être vû, les plus intelligens d'entre eux, de quelque qualité qu'ils fuſſent, auroient crû perdre leur voyage, s'ils ne lui avoient rendu viſite. Et comme les effets répondoient à la renommée, il n'y a point eu de ſçavant qui ne lui ait écrit pour être éclairci de ſes doutes, témoin ce grand nombre de lettres qui ſont partie du livre qu'on a imprimé après ſa mort.

Mais tant de viſites qu'il recevoit, tant de réponſes qu'il avoit à faire aux ſçavans qui lui écrivoient de toutes parts, et ſes Ouvrages ſinguliers qui ſont aujourd'hui notre étonnement, n'occupoient pas ſuffiſamment ſon esprit. Il employoit tous les jours quelques heures de ſon temps à préparer des verres

Il étoit fort ſobre et fort ménager.

Il eſt presque incroyable, combien il a été ſobre pendant ce temps là et bon ménager*). Ce n'eſt pas qu'il fût réduit à une ſi grande pauvreté qu'il n'eût pû faire plus de dépenſe s'il l'eût voulu; aſſez de gens lui offroient leur bourſe et toute ſorte d'aſſiſtance: mais il étoit fort ſobre naturellement, et aiſé à contenter **); et il ne vouloit pas avoir la réputation d'avoir vécu, même une ſeule fois, aux dépens d'autrui. Ce que j'avance de ſa ſobriéte et de ſon oeconomie, ſe peut juſtifier par différens petits comptes, qui ſe ſont rencontrés parmi les papiers qu'il a laiſſés. On y trouve qu'il a vécu un jour entier d'une ſoupe au lait accommodée avec du beure, ce qui lui revenoit à trois ſous, et d'un pot de bière d'un ſou et demi; un autre jour il n'a mangé que du gruau apprêté avec des raiſins et du beure, et ce plat lui avoit couté quatre ſous et demi. Dans ces mêmes comptes il n'eſt fait mention que de deux demi-pintes de vin tout au plus par mois. Et quoi qu'on l'invitât ſouvent à manger, il aimoit pourtant mieux vivre de ce qu'il avoit chez lui, quelque peu de

res pour des microſcopes et des teleſcopes, en quoi il excelloit de ſorte que, ſi la mort ne l'eût prévenu, il eſt à croire qu'il eût découvert les plus beaux ſécrets de l'Optique.

Il étoit ſi attaché à l'étude, que, bien qu'il eût une ſanté fort languiſſante et qui avoit beſoin de relâche, il en prenoit néansmoins ſi peu, qu'il a été trois mois entiers ſans ſortir de la maiſon. Après avoir pris tant de peine à rectifier ſon entendement, il ne faut pas s'étonner ſi tout ce qu'il a mis au jour eſt d'un caractère ſi peu commun. Avant lui la Sainte Ecriture n'avoit pas été examinée avec tout le ſoin qu' elle demande. Il ſe mit le premier à en parler d'une manière, qui lui eſt propre, dans ſon Traité de Théologie Politique; et il eſt certain que jamais homme n'a poſſedé ſi bien que lui les Antiquités Judaiques.

*) Boullainv. p. 55. „ſobre et bon ménager pendant ce temps-là.“

**) Boullainv. p. 56. „mais il étoit naturellement ſobre et facile à contenter.“

de chofe que ce fût *), que de fe trouver à une bonne table aux dépens d'un autre.

C'eft ainfi qu'il a paffé ce qui lui reftoit de vie **) chez fon dernier Hôte, pendant un peu plus de cinq ans et demi. Il avoit grand foin d'ajufter fes comptes tous les quartiers, ce qu'il faifoit, afin de ne dépenfer juftement ni plus ni moins que ce qu'il avoit à dépenfer chaque année. Et il lui eft arrivé quelquefois de dire à ceux du logis, qu'il étoit comme le ferpent, qui forme un cercle la queue dans la bouche, pour leur marquer qu'il ne lui reftoit rien de ce qu'il avoit pu gagner pendant l'année. Il ajoûtoit que ce n'ètoit pas fon deffein de rien amaffer, que ce qui feroit néceffaire pour être enterré avec quelque bien-féance ***); et que comme fes Parens ne lui avoient rien laiffé, fes proches et fes héritiers ne devoient pas s'attendre non plus de profiter beaucoup de fa fucceffion.

Sa perfonne et fa manière de s'habiller.

A l'égard de fa perfonne, de fa taille, et des traits de fon vifage, il y a encore bien des gens à la Haye qui l'ont vû et connu particulièrement. Il étoit de moyenne taille, il avoit les traits du vifage bien proportionnés, la peau un peu noire ****), les cheveux frifés et noirs, et les fourcils longs, et de même couleur, de forte qu'à fa mine on le reconnoiffoit

*) Boullainv. p. 57. „quelque peu qu'il y trouvât."

**) Boullainv. p. 57. „le refte de fa vie — pendant plus de etc."

***) Boullainv. p. 57. „pour le faire enterré avec bienféance."

****) Boullainv. p. 58. „la peau un peu brune." Ms. Lucae: „Il étoit d'une taille mediocre. il avoit les traits du vif. bien prop. la peau *fort brune*, les chev. noirs et frifés, *les fourcils de la même couleur, les yeux petits, noirs et vifs, une phyfionomie affez agréable et l'air Portugais.*"

noiſſoit aiſément pour être deſcendu de Juifs Portugais. Pour ce qui eſt de ſes habits, il en prenoit fort peu de ſoin, et ils n'étoient pas meilleurs que ceux du plus ſimple Bourgeois. Un Conſeiller d'Etat des plus conſidérables l'étant allé voir, le trouva en robe de chambre fort mal propre; ce qui donna occaſion au Conſeiller de lui faire quelques reproches et de lui en offrir une autre; *Spinoſa* lui répondit qu'un homme n'en valoit pas mieux, pour avoir une plus belle robe. *Il eſt contre le bon ſens,* ajoûta-t-il, *de mettre une enveloppe précieuſe à des choſes de néant, ou de peu de valeur* *).

Ses manières, ſa converſation, et ſon déſintéreſſement.

Au reſte, ſi ſa manière de vivre étoit fort réglée, ſa converſation n'étoit pas moins douce et paiſible, Il ſçavoit admirablement bien être le maître de ſes paſſions. On ne l'a jamais vû ni fort triſte, ni fort joyeux. Il ſçavoit ſe poſſéder dans ſa colère, et dans les déplaiſirs qui lui ſurvenoient, il n'en paroiſſoit rien au dehors; au moins s'il lui arrivoit de témoigner ſon chagrin par quelque geſte, ou par quelques paroles, il ne manquoit pas de ſe retirer auſſi-

*) Boullainv. p. 59. addit: „Mais n'en déplaiſe à ce fameux Philoſophe, c'étoit là un de ſes ſophismes; car quelque précieux que ſoit un habit, il eſt toujours pour la valeur fort au deſſous du corps auquel il ſert de couverture. Ce n'eſt point à dire pour cela qu'il faille avoir toujours des habits de grand prix; il faut ſuivre ſon âge et ſa condition: mais dans l'un et dans l'autre il faut obſerver une propreté ſage et bien entendue.

La réponſe de *Spinoſa* étoit même en cette occaſion contraire à ſa pratique ordinaire. Voici ce qu'un de ſes amis marque dans une vie particulière qu'il a fait de ce Phil ſophe: *Il étoit,* dit-il, *extrêmement propre, et ne ſortoit jamais qu'il ne parût en ſes habits ce qui diſtingue d'ordinaire l'honnête homme du pédant. Ce n'eſt pas,* diſoit lui même Spinoſa, *cet air mal propre et negligé qui nous rend ſçavans; au contraire,* pourſuivoit-il, *cette négligence affectée eſt la marque d'une ame baſſe, où la ſageſſe ne réſide point, et où les ſciences ne peuvent trouver qu'impureté et corruption.*

auſſitôt, pour ne rien faire qui fût contre la bienſéance. Il étoit d'ailleurs fort affable et d'un commerce aiſé †), parloit ſouvent à ſon Hôteſſe, particulièrement dans le temps de ſes couches, et à ceux du logis lors qu'il leur ſurvenoit quelqu' affliction, ou maladie * : il ne manquoit point alors de les conſoler et de les exhorter à **) ſouffrir avec patience des maux qui étoient comme un partage que Dieu leur avoit aſſigné. Il avertiſſoit les enfans d'aſſiſter ſouvent à l'égliſe au Service Divin, et leur enſeignoit combien ils devoient être obéïſſans et ſoumis à leurs parens. Lors que les gens du logis revenoient du Sermon, il leur demandoit ſouvent quel profit ils y avoient fait, et ce qu'ils en avoient retenu pour leur édification. Il avoit une grande eſtime pour mon Prédéceſſeur le Docteur *Cordes*, qui étoit un homme ſçavant, d'un bon naturel, et d'une vie éxemplaire; ce qui donnoit occaſion à *Spinoſa* d'en faire ſouvent l'éloge. Il alloit même quelquefois l'entendre prêcher, et faiſoit état ſur tout de la manière ſçavante dont il expliquoit l'Ecriture, et des applications ſolides qu'il en faiſoit. Il avertiſſoit en même temps ſon Hôte et ceux de la maiſon, de ne manquer jamais aucune Prédication d'un ſi habile homme.

Il arriva que ſon Hôteſſe lui demanda un jour ſi c'étoit ſon ſentiment qu'elle pût être ſauvée dans la Religion dont elle faiſoit profeſſion; à quoi il répondit: *Votre Religion eſt bonne, vous n'en devez pas chercher d'autre, ni douter que vous n'y faſſiez votre*

†) Ms. Lucas: „A l'égard de l'esprit il l'avoit grand et pénétrant et il étoit d'une humeur tout à fait complaiſante. Il ſavoit ſi bien aſaiſoner la raillerie, que les plus délicats et les plus ſevères y trouvoient des charmes particulières.

*) Boullainv. p. 61. „quelque affliction, ou quelque maladie."

**) Boullainv. p. 61. „de ſouffrir."

votre ſalut, pourvûqu'en vous attachant à la piété, vous meniez en même temps une vie paiſible et tranquille.

Pendant qu'il reſtoit au logis, il n'étoit incommode à perſonne; il y paſſoit la meilleure partie de ſon temps tranquillement dans ſa chambre. Lors qu'il lui arrivoit de ſe trouver fatigué pour s'être trop attaché à ſes méditations Philoſophiques, il deſcendoit pour ſe délaſſer, et parloit à ceux du logis de tout ce qui pouvoit ſervir de matière à un entretien ordinaire, même de bagatelles. Il ſe divertiſſoit auſſi quelquefois à fumer une pipe de tabac; ou bien, lors qu'il vouloit ſe relâcher l'esprit un peu plus long temps, il cherchoit des araignées qu'il faiſoit battre enſemble, ou des mouches qu'il jettoit dans la toile d'araignée, et regardoit enſuite cette bataille avec tant de plaiſir, qu'il éclatoit *) quelquefois de rire. Il obſervoit auſſi avec le Microſcope les différentes parties des plus petits inſectes, d'où il tiroit après les conſéquences qui lui ſembloient le mieux convenir à ſes découvertes.

Au reſte il n'aimoit nullement l'argent, comme nous l'avons dit, et il étoit fort content d'avoir, au jour la journée, ce qui lui étoit néceſſaire pour ſa nourriture et pour ſon entretien. *Simon de Vries* d'Amſterdam, qui marque beaucoup d'attachement pour lui dans la 26 Lettre, et qui l'appelle en même temps ſon très-fidèle Ami (*Amice integerrime*) lui fit un jour préſent d'une ſomme de deux mille florins, pour le mettre en état de vivre un peu plus à ſon aiſe; mais *Spinoſa*, en préſence de ſon Hôte, s'excuſa civilement de recevoir cet argent, ſous prétexte qu'il n'avoit beſoin de rien, et que tant d'argent,

*) Boullainv. p. 64. „qu'il en éclatoit etc.“

gent, s'il le recevoit, le détourneroit infailliblement de ſes études et de ſes occupations.

Le même *Simon de Vries* approchant de ſa fin, et ſe voyant ſans femme et ſans enfans, vouloit faire ſon Teſtament et l'inſtituer héréticr de tous ſes biens; mais *Spinoſa* n'y voulut jamais conſentir, et remontra à ſon Ami, qu'il ne devoit pas ſonger à laiſſer ſes biens à d'autres qu'à ſon frère qui demeuroit à *Schiedam*, puis qu'il étoit le plus proche de ſes parens, et devoit être naturellement ſon héritier.

Ceci fut exécuté comme il l'avoit propoſé; cependant, ce fut à condition que le frère et héritier *) de *Simon de Vries* feroit à *Spinoſa* une penſion viagère qui ſuffiroit pour ſa ſubſiſtance; et cette clauſe fut auſſi fidélement éxécutée. Mais ce qu'il y a de particulier, c'eſt qu'en conſéquence on offrit à *Spinoſa* une Penſion de 500. florins, qu'il n'accepta pas, parce qu'il la trouvoit trop conſidérable, de ſorte qu'il la réduiſit à 300. †) Cette penſion lui fut payée régulièrement pendant ſa vie; et après ſa mort, le même *de Vries* de Schiedam eut ſoin de faire encore payer au Sieur *Van der Spyck* ce qui pouvoit lui être dû par *Spinoſa*, comme il paroît par la lettre de *Jean Rieuwertz* Imprimeur de la ville d'Amſterdam employé dans cette Commiſſion: elle eſt datée du 6. Mars 1678., et adreſſée à *Van der Spyck* même.

On

*) Boullainv. p. 65. omittit „et héritier."

†) Non negligenda videtur narratiuncula e Ms. Lucae ad hoc fere tempus pertinens: Il étoit liberal. Dans une extrême néceſſité il prêta de ce peu, qu'il avoit de largeſſes à ſes amis, avec autant de généroſité, que s'il eut été dans l'opulence. Ayant adpris, qu'un homme, qui lui devoit 200 florins, avoit fait banqueroute, bien loin d'en être emû, il faut, dit-il en ſouriant, retrancher de mon ordinaire pour reparer cette perte. C'eſt à ce prix, ajouta-t-il, que s'achète la fermeté.

On peut encore juger du désintéreſſement de *Spinoſa*, par ce qui ſe paſſa après la mort de ſon Père. Il s'agiſſoit de partager ſa ſucceſſion entre ſes Soeurs et lui, à quoi il les avoit fait condamner par Juſtice, quoi qu'elles euſſent mis tout en pratique pour l'en exclure. Cependant, quand il fut queſtion de faire le partage, il leur abandonna tout, et ne réſerva pour ſon uſage qu'un ſeul lit, qui étoit à la vérité fort bon, et le tour de lit qui en dépendoit *).

Il eſt connu de pluſieurs Perſonnes de grande conſidération.

Spinoſa n'eut pas plûtôt publié quelques-uns de ſes Ouvrages, qu' il ſe fit un grand nom dans le monde, parmi les Perſonnes les plus diſtinguées, qui le regardoient comme un beau génie et un grand Philoſophe **). *Monſieur Stoupe* Lieutenant-Colonel d'un Régiment Suiſſe au ſervice du Roi de France, commandoit dans Utrecht ***) en 1673. Il avoit été auparavant Miniſtre de la Savoye à Londres, dans les

*) Boullainv. p. 67. omiſſis verbis „et le tour de lit qui en dépendoit" pergit: „La Conduite qu'il tint après la mort fatale de M. *de Witt* eſt une nouvelle preuve de ſon deſintéreſſement. Cet illuſtre Miniſtre lui avoit aſſuré une penſion de deux cens florins; il montra le ſeing de ſon Mécène aux héritiers de Mr. *de Witt*, qui faiſoient difficulté de la lui continuer. *Spinoſa* le leur remit entre les mains avec autant de tranquilité, que s'il avoit eu d'ailleurs des fonds conſidérables. Cette manière desintéreſſée les fit entrer en eux mêmes, et lui accordèrent avec joye ce qu'ils venoient de lui refuſer." Addit Ms. Lucaé: Et c'eſt ſur quoi étoit fondé le meilleur de ſa ſubliſtance, n'ayant hérité de ſon pére, que quelques affaires embrouillées pour de Juifs, ou plutôt celles de Juifs, avec lesquels ce bon homme avoit fait commerce. Elles l'embraſſoient de telle manière, qu'il aima mieux leur abandonner tout, que de ſacrifier ſon repos à une eſpérance incertaine.

**) Boullainv. p. 68. „comme un esprit ſupérieur et comme un grand Philoſophe."

***) Boullainv. p. 68. „étoit à Utrecht."

le troubles d'Angleterre au temps de *Cromwell;* il devint dans la ſuite Brigadier, et ce fut en faiſant les fonctions de cette charge, qu'il fut tué à la Bataille de *Steenkerke.* Pendant qu'il étoit à *Utrecht* il fit un Livre qu'il intitula, *la Religion des Hollandois*, où il reproche entr' autres choſes aux Théologiens Réformés, qu'ils avoient vû imprimer ſous leurs yeux en 1670. le livre qui porte pour tître, *Tractatus Theologico-Politicus*, dont *Spinoſa* ſe déclare l'Auteur en ſa dix-neuvième Lettre, ſans cependant *) s'être mis en peine de le réfuter, ou d'y répondre. C'eſt ce que *Mr. Stoupe* avançoit. Mais le célèbre *Braunius* Profeſſeur dans l'Univerſité de Groningue a fait voir le contraire dans un Livre qu'il fit imprimer pour réfuter celui de *Mr. Stoupe:* et en effet, tant d'écrits publiés contre ce Traité abominable, montrent évidemment que *Mr. Stoupe* s'étoit trompé. Ce fut en ce temps-là même qu'il écrivit pluſieurs Lettres à *Spinoſa*, dont il reçut auſſi pluſieurs Réponſes; et qu'il le pria enfin de vouloir bien ſe rendre à Utrecht dans un certain temps qu'il lui marqua. *Mr. Stoupe* avoit d'autant plus d'envie de l'y attirer, que le *Prince de Condé* qui prenoit alors poſſeſſion du Gouvernement d'Utrecht, ſouhaitoit fort de s'entretenir avec *Spinoſa;* et c'étoit dans cette vûe qu'on aſſuroit, que ſon Alteſſe étoit ſi bien diſpoſée à **) le ſervir auprès du Roi, qu'elle eſpéroit d'en obtenir aiſément une Penſion pour *Spinoſa*, pourvû ſeulement qu'il pût ſe résoudre à dédier quelqu'un ***) de ſes Ouvrages à Sa Majeſté. Il reçut cette Dépêche, accompagnée d'un Paſſeport, et partit peu de temps après l'avoir reçûe. Le Sieur *Halma*, dans la Vie de notre Philoſophe, qu'il a traduite et extraîte du

*) Boullainv. p. 68. „néanmoins."

**) Boullainv. p. 69. „de le ſervir."

***) Boullainv. p. 70. „quelques-uns."

du Dictionnaire de *Mr. Bayle*, rapporte à la page 11., qu'il eſt certain qu'il rendit viſite au *Prince de Condé*, avec qui il eut divers entretiens pendant pluſieurs jours, auſſi bien qu' avec pluſieurs autres. Perſonnes de diſtinction, particulièrement avec le Lieutenant Colonel *Stoupe*. Mais *Van der Spyck* et ſa femme chez qui il étoit logé, et qui vivent encore à préſent, m'aſſurent qu'à ſon retour, il leur dit poſitivement, qu'il n'avoit pû voir le *Prince de Condé*, qui étoit parti *d'Utrecht* quelques jours avant qu'il y arrivât. Mais que dans les entretiens qu'il avoit eus avec *Mr. Stoupe*, cet Officier l'avoit aſſuré qu'il s'employeroit pour lui volontiers, et qu'il ne devoit pas douter d'obtenir à ſa recommandation, une Penſion *) de la libéralité du Roi. Mais que pour lui *Spinoſa*, comme il n'avoit pas deſſein de rien dédier au Roi de France, il avoit refuſé l'offre qu'on lui faiſoit, avec toute la civilité dont il étoit capable **).

Après

*) Le Roi de France donnoit alors des Penſions à tous les Sçavans, particulièrement aux Etrangers, qui lui préſentoient ou dédioient quelque Ouvrage. *Colerus*.

**) Boullainv. p. 71. ſq. addit: „Mais *Spinoſa* ne quittant jamais la ſolitude que pour y rentrer bientôt après, un voyage de quelques ſemaines le tenoit en ſuſpens. Enfin, dit un de ſes amis (Lucae Ms.) après quelques remiſes, on le détermina à ſe mettre en chemin, pendant quoi un ordre du Roi ayant appellé Monſieur le Prince ailleurs, *Ms. de Luxembourg* qui le reçut en ſon abſence, lui fit mille careſſes, et l'aſſura de la bienvieillance de Monſieur le Prince.

Cette foule de Coutiſans n'étonna pas notre Philoſophe. Il avoit une politeſſe plus approchante de la Cour que d'une ville de commerce à qui il devoit ſa naiſſance, et dont on peut dire qu'il n'avoit ni les vices, ni les défauts. Quoique ce genre de vie fût entièrement oppoſé à ſes maximes et à ſon goût, il s'y aſſujettit avec autant de complaiſance que les Courtiſans même. Monſieur le Prince qui le vouloit voir mandoit ſouvent qu'il l'attendît.

Les curieux, qui l'aimoient et qui trouvoient toujours en lui quelque nouveau ſujet de l'eſtimer, étoient ravis que ſon Alteſſe l'obligeât de l'attendre: mais après quelques ſemaines, Monſieur le Prince ayant mandé qu'il ne pouvoit retourner à Utrecht, tous les curieux d'entre les François en eurent du chagrin, car notre Philoſophe prit en même tems congé d'eux malgré les offres obligeantes que lui fit Mr. de Luxembourg.

Après ſon retour, la populace de la Haye s'émût extraordinairement à ſon occaſion; il en étoit regardé comme un Espion, et ils ſe diſoient déjà à l'oreille. qu'il falloit ſe défaire d'un homme ſi dangereux, qui traitoit ſans doute d'affaires d'Etat, dans un Commerce ſi public qu'il entretenoit avec l'Ennemi. L'Hôte de Spinoſa en fut allarmé, et craignit avec raiſon, que la canaille ne l'arrachât de ſa maiſon, après l'avoir forcée, et peut être pillée; mais Spinoſa le raſſura et le conſola le mieux qu'il fut poſſible. *Ne craignez rien*, lui dit-il, *à mon égard, il m'eſt aiſé de me juſtifier: aſſez de gens et des Principaux du Pays ſçavent bien ce qui m'a engagé à faire ce voyage. Mais, quoi qu'il en ſoit, auſſi-tôt que la Populace fera le moindre bruit à votre porte, je ſortirai et irai droit à eux, quand ils devroient me faire le même traitement qu'ils ont fait aux pauvres Meſſieurs de Witt. Je ſuis bon Républicain, et n'ai jamais eu en vûe que la gloire et l' avantage de l'Etat.*

Ce fut en cette même année, que *l'Electeur Palatin* Charles Louis, de glorieuſe mémoire, informé de la capacité de ce grand Philoſophe, voulut l'attirer à *Heydelberg* pour y enſeigner la Philoſophie, n'ayant ſans doute †) aucune connoiſſance du venin qu'il tenoit encore caché dans ſon ſein, et qui dans la ſuite ſe manifeſta plus ouvertement. Son Alteſſe Electorale donna ordre au célèbre Docteur *Fabricius* Profeſſeur en Théologie, bon Philoſophe et l'un de ſes Conſeillers, d'én faire la propoſition à *Spinoſa*. Il lui offroit, au nom de ſon Prince, avec la Chaire de Philoſophie, une liberté très-étenduë de raiſonner ſuivant ſes principes comme il jugeroit le plus à propos, *cum ampliſſima philoſophandi libertate.*

 Mais

†) Cf. Praefationem prioris Tom. p. XXIII.

Mais à cet offre on avoit joint une condition, qui n'accommodoit nullement *Spinoſa.* Car quelqu' étenduë que fût la liberté qu'on lui accordoit, il ne devoit aucunement s'en ſervir au préjudice de la Religion établie par les Loix. Et c'eſt ce qui paroît par la Lettre du Docteur *Fabricius* datée de *Heydelberg* du 16. Février; Voyez *Spinoſae oper. Poſth.* Epiſt. 53. pag. 561. On trouve dans cette Lettre qu'il y eſt régalé du tître de Philoſophe très-célèbre et de génie tranſcendant. *Philoſophe acutiſſime ac celeberrime.*

C'étoit là une mine qu'il éventa aiſément, s'il m'eſt permis d'uſer de cette expreſſion; il vit la difficulté, ou plûtôt l'impoſſibilité où il étoit de raiſonner ſuivant ſes principes, et de ne rien avancer en même temps qui fût contraire à la Religion établie. Il fit réponſe à *Mr. Fabricius* le 30. Mars 1673. et refuſa civilement la Chaire de Philoſophie qu'il lui offroit. Il lui manda que *l'inſtruction de la jeuneſſe ſeroit un obſtacle à ſes propres études, et que jamais il n'avoit eu la penſée d'embraſſer une ſemblable profeſſion.* Mais ceci n'eſt qu'un prétexte, et il découvre aſſez ce qu'il a dans l'ame, par les paroles ſuivantes. *De plus, je fais réflexion,* dit-il au Docteur, *que vous ne me marquez point dans quelles bornes doit être renfermée cette liberté d'expliquer mes ſentimens, pour ne pas choquer la Religion. Cogito deinde me neſcire quibus limitibus libertas illa philoſophandi intercludi debeat, ne videar publice ſtabilitam Religionem perturbare velle.* Voyez ſes Oeuvres Poſthumes pag. 563. Epiſt. 54. *)

Ses

*) Bouliainv. p. 77. ſqq. ex Vita Ms. Lucae aliam ſectionem interſerit ſub hoc titulo: „*Caractère d'esprit et de coeur de Spinoſa.*" „*Spinoſa* n'ayant point eu de ſanté parfaite pendant tout le cours de ſa vie, il avoit appris à ſouffrir dès ſa tendre jeuneſſe: auſſi jamais homme n'entendit-il mieux cette ſcience ſi rare, mais cependant ſi néceſſaire.' Il ne cherchoit de con-

Ses Ecrits et ſes ſentimens.

A l'égard de ſes Ouvrages, il y en a qu'on lui attribue et dont il n'eſt pas ſûr qu'il ſoit l'Auteur; quel-

conſolation que dans lui-même, et s'il étoit ſenſible à quelque douleur, c'étoit à la douleur d'autrui. *Croire le mal moins rude, quand il nous eſt commun avec pluſieurs autres perſonnes, c'eſt,* diſoit-il, *une grande marque d'ignorance, et c'eſt avoir bien peu de bon ſens que de mettre les peines communes au nombre des conſolations.* C'eſt dans cet esprit qu'il verſa des larmes lors qu'il vit ſes concitoyens déchirer, dans le célèbre Mr. *de Witt,* leur père commun; Et quoiqu'il ſçût mieux qu'homme du monde de quoi les hommes ſont capables, il ne laiſſa pas de frémir à ce cruel ſpectacle D'un côté, il voyoit commettre un parricide ſans exemple, et une ingratitude extrême; d'un autre il ſe voyoit privé d'un illuſtre Mécène et du ſeul appui qui lui reſtoit. C'en étoit trop pour terraſſer une ame commune; mais un coeur comme le ſien, accoutumé à vaincre les troubles intérieurs n'avoit garde de ſuccomber. Comme il ſe poſſédoit toujours, il ſe vit bientôt au-deſſus de ce redoutable accident; un de ſes amis qui s'en étonnoit ne put s'empêcher de le lui témoigner. *Que nous ſerviroit la ſageſſe,* répartit notre Philoſophe, *ſi en tombant dans les paſſions du peuple, nous n'avions pas la force de nous relever de nous même.*

Comme il n'épouſoit aucun parti, il ne donnoit le prix à pas un. Il laiſſoit à chacun la liberté de ſes préjugés; mais il ſoutenoit que la plûpart étoient un obſtacle à la vérité; que la raiſon étoit inutile, ſi on négligeoit d'en uſer, et qu'on en défendît l'uſage où il s'agiſſoit de choiſir. *Voilà,* diſoit-il, *les deux plus grands et plus ordinaires defauts des hommes, la pareſſe et la préſomption. Les uns croupiſſent lâchement dans une profonde ignorance qui les met au-deſſous des brutes; les autres s'élèvent en tirans ſur l'esprit des ſimples, en leur donnant pour oracles un monde de fauſſes penſées:* c' eſt la ſource de toutes les erreurs; ce qui les diviſe les uns des autres, et s'oppoſe directement au but de la nature, qui eſt de les rendre uniformes, comme enfans d'une même mère. C'eſt pourquoi il diſoit qu'il n'y avoit que ceux qui s'étoient degagés des maximes de leur enfance qui puſſent connoître la vérité; qu'il faut ſe faire d'étranges efforts pour ſurmonter les impreſſions de la coutume, et pour effacer les fauſſes idées dont l'esprit des hommes ſe remplit avant qu'ils ſoient capables de juger des choſes par eux-mêmes. Sortir de cet abîme étoit, à ſon avis, un auſſi grand miracle que de débrouiller le cahos.

Il ne faut donc pas s'étonner s'il a fait ſi ſouvent la guerre à la ſuperſtition. Outre qu'il y étoit porté par une pente naturelle, les enſeignemens de ſon père qui étoit homme de bon ſens y avoient beaucoup contribué. Le bon homme lui ayant appris

quelquesuns ſont perdus, ou au moins ne ſe trouvent point, les autres ſont imprimés et expoſés aux yeux d'un chacun.

Mr.

appris à ne la pas confondre avec la ſolide piété, et voulant éprouver ſon fils qui n'avoit encore que dix ans, lui donna ordre d'aller recevoir quelque argent, que lui devoit une certaine vieille femme d'Amſterdam. Entrant chez elle, et la trouvant qui liſoit la Bible, elle lui fit la ſigne d'attendre qu'elle eût achevé ſa prière, laquelle étant finie, l'enfant lui fit ſa commiſſion; Et cette bonne femme lui ayant compté ſon argent: voilà, dit-elle, en le lui montrant ſur la table, ce que je dois à votre père: Puiſſiez-vous être un jour auſſi honnête homme que lui! Il ne s'eſt jamais écarté de la Loi de Moïſe, et le Ciel ne vous bênira qu'autant que vous l'imiterez. Achevant ces paroles, elle prit l'argent pour le mettre dans le ſac de l'enfant; mais lui qui ſe reſſouvenoit que cette femme avoit toutes les marques de la véritable hipocriſie et de la fauſſe piété dont ſon père l'avoit averti, voulut le compter après elle, malgré toute ſa réſiſtance, et y trouvant à dire deux ducatons que la pieuſe veuve avoit fait tomber dans un tiroir par une fente faite exprès au-deſſus de la table, il fut confirmé dans ſa penſée. Enflé du ſuccès de cette avanture, et que ſon père lui eût applaudi, il obſervoit ces ſortes de gens avec plus de ſoin qu'auparavant, et en faiſoit des railleries ſi fines, que tout le monde en étoit ſurpris.

Dans toutes ſes actions la vertu étoit ſon objet; mais comme il ne s'en faiſoit pas une peinture affreuſe, à l'imitation des Stoïques, il n'étoit pas ennemi des plaiſirs honnêtes. Il eſt vrai que ceux de l'eſprit faiſoient ſa principale étude, et que ceux du corps le touchoient peu; mais quand il ſe trouvoit à ces ſortes de divertiſſemens dont on ne peut honnêtement ſe diſpenſer, il les prenoit comme une choſe indifférente ſans troubler la tranquillité de ſon ame, qu'il préféroit à toutes les choſes imaginables. Mais ce que j'eſtime le plus en lui, c'eſt qu'étant né et élevé au milieu d'un peuple groſſier, qui eſt la ſource de la ſuperſtition, il n'en ait point ſucé l'amertume, et qu'il ſe ſoit purgé l'eſprit de beaucoup de ces fauſſes.

Il étoit tout-à-fait guéri de ces opinions fades et ridicules que les Juifs modernes ont de Dieu. Un homme qui ſçavoit le fin de la ſaine Philoſophie, et qui du conſentement des plus habiles de notre ſiècle la mettoit le mieux en pratique, un tel homme, dis-je, n'avoit garde de s'imaginer de Dieu ce que le peuple incredule s'en imagine. Il croyoit que plus nous connoiſſons Dieu, plus nous ſommes maîtres de nos paſſions, que c'eſt dans cette connoiſſance qu'on trouve le parfait acquiescement de l'eſprit et le véritable amour de Dieu, en quoi conſiſte notre ſalut, qui eſt la béatitude et la liberté.

Spinoſa avoit d'ailleurs dans ſes entretiens un air ſi engageant et des comparaiſons ſi juſtes, qu'il faiſoit tomber inſenſiblement tout le monde dans ſon opinion. Il étoit perſuaſif, quoi-

Mr. Bayle a avancé, que *Spinoſa* compoſa en Espagnol une Apologie de ſa ſortie de la Synagogue, et que cependant cet écrit n'auroit *) jamais été imprimé. Il ajoûte que *Spinoſa* y avoit inſéré pluſieurs choſes, qu'on a depuis trouvées dans le Livre qu'il publia ſous le tître de *Tractatus Theologico-Politicus*, mais il ne m'a pas été poſſible d'apprendre aucune nouvelle de cette Apologie, quoi que dans les recher-

quoiqu'il n'affectât de parler ni poliment, ni élégamment. Il ſe rendoit ſi intelligible, et ſon diſcours étoit ſi rempli de bon ſens, que nul ne l'entendoit qu'il n'en demeurât ſatisfait. Ces beaux talens attiroient chez lui toutes les perſonnes raiſonnables, et en quelque temps que ce fût, on le trouvoit d'une humeur égale et agréable.

De tous ceux qui le fréquentoient il n'y en avoit pas un qui ne lui témoignât une amitié particulière; mais comme il n'eſt rien de ſi caché que le coeur de l'homme, on a vu par la ſuite que la plupart de ces amitiés étoient feintes; ceux qui lui étoient les plus redevables, l'ayant traité, ſans aucun ſujet ni apparent, ni véritable, de la plus ingrate manière qui ſe puiſſe imaginer.

Ces faux amis qui l'adoroient en apparence le déchiroient ſous main, ſoit pour s'acquérir de la réputation, ſoit pour faire leur cour aux Puiſſances qui n'aiment que les valets, et qui redoutent des conſeillers ou des amis ſages, et les gens d'esprit. Un jour ayant appris qu'un de ſes plus grands admirateurs tâchoit de ſoulever le peuple et le Magiſtrat, il répondit ſans émotion: *Ce n'eſt pas d'aujourd'hui que la vertu coute cher; ce ne ſera pas la médiſance qui me la fera abandonner.* Quoi qu'il n'y ait point de bleſſure plus dangereuſe que celle de la médiſance, ni moins facile à ſupporter, on ne l'a jamais oui témoigner aucun reſſentiment contre ceux qui le déchiroient. [Addit Ms. Lucae: Son malheur étoit d'être trop bon et trop éclairé. Il a découvert à tout le monde ce qu'on vouloit cacher; il a trouvé *la Clef du Sanctuaire*. Voilà pourquoi, tout homme de bien qu'il étoit, il n'a pû vivre en ſureté.]

Outre qu'il n'étoit pas d'une complexion fort robuſte, ſa grande application aidoit encore à l'affoiblir; et comme il n'y a rien qui deſſeche tant que les veilles, les ſiennes étoient devenu presque continuelles par ſes ardentes méditations, ſi bien qu'après avoir langui les dernières années de ſa vie, il la finit au milieu de ſa courſe." Addit. Ms. Lucae: N'ayant point de ſanté parfaite pendant tout le cours de ſa vie, il avoit appris à ſouffrir depuis ſa plus tendre jeuneſſe; auſſi jamais homme n'entendoit mieux, que lui, cette ſcience.

*) Boullainv. p. 86. „n'avoit jamais."

recherches que j'ai faites, j'en aye demandé à des gens qui vivoient familièrement avec lui, et qui ſont encore pleins de vie.

L'année 1664. il mit ſous la preſſe, les Principes de Philoſophie de Mr. Descartes *) démontrés geométriquement, première et ſeconde Partie. *Renati Descartes Principiorum Philoſophiae, pars prima et ſecunda more Geometrico demonſtratae*, qui furent bien-tôt ſuivis de ſes Méditations Métaphyſiques, *Cogitata Metaphyſica;* Et s'il en fût demeuré là, ce malheureux homme **) auroit encore à préſent la réputation qu'il eût méritée de Philoſophe ſage et éclairé.

L'année 1665. †) il parut un petit Livre in 12. qui avoit pour tître, *Lucii Antiſtii Conſtantis de jure Eccleſiaſticorum*, Alethopoli apud Cajum Valerium Pennatum. *Du Droit des Eccléſiaſtiques, par Lucius Antiſtius Conſtans*, imprimé à Alethopole, chez Caïus Valerius Pennatus. L'Auteur s'efforce de prouver dans cet Ouvrage, que le Droit Spirituel et Politique que le Clergé s'attribuë, et qui lui eſt attribué par d'autres, ne lui appartient aucunement; que les gens d'Egliſe en abuſent d'une manière profane, et que toute leur autorité dépend entièrement de celle des Magiſtrats, ou Souverains qui tiennent la place de Dieu dans les Villes et Républiques, où le Clergé s'eſt établi: qu'ainſi ce n'eſt point leur propre Religion, que les Paſteurs doivent s'ingérer d'enſeigner; mais celle que le Magiſtrat lui ordonne de prêcher. Tout ceci au reſte n'eſt établi que ſur les principes mêmes dont *Hobbes* s'eſt ſervi dans ſon *Leviathan*. Mr.

*) Boullainv. p. 87. „*Les principes de Mr Descartes.*“

**) Boullainv. p. 87. „cet homme.“

†) 1663.

Mr. Bayle *) nous apprend, que le ſtyle, les principes, et le deſſein du Livre *d'Antiſtius* étoient ſemblable à celui de *Spinoſa* qui a pour tître, *Tractatus Theologico-Politicus*, mais ce n'eſt rien dire de poſitif. Que ce Traité ait parú juſtement dans le même temps †) où *Spinoſa* commença d'écrire le ſien; et que le *Tractatus Theologico-Politicus* ait ſuivi peu de temps après cet autre Traité, n'eſt pas une preuve non plus que l'un ait été l'avant-coureur de l'autre. Il eſt très poſſible que deux perſonnes entreprennent d'écrire et d'avancer les mêmes impiétés; et parceque leurs écrits viendroient à peu près en même temps, il n'y auroit pas lieu pour celà d'en inférer qu'ils ſeroient d'un ſeul et même Auteur. *Spinoſa* lui-même ††) interrogé par une Perſonne de

*) Tom. 3. du Dict. Hiſt. et Crit. pag. 2773.

†) Prodiit 1665. 8. *P.*

††) Ms. Lucae de Libro Antiſtii haec poſt vitam Spinozae tradit: Ms. de Spinoſa a aſſuré ſes meilleurs amis, qu'il n'étoit point auteur de ce livre. On l'a attribué à Mr. *Louis Meyer Medecin d'Amſterdam, qui a ſignalé ſon zéle dans les provinces unies contre le Stadthouderat. Toutes les apparences ſont, que c'eſt le dernier, qui en eſt l'auteur et qu'il l'a écrit pour ſe venger des Miniſtres d'Hollande, qui étoient grands partiſans de la maiſon d'Orange et qui déclamoient continuellement en chaire contre le penſionaire de Witt.*" Sic Spinoza, ſic amici Spinozae Wittiani videbantur h. e. a partibus reipublicae per magiſtratus a civibus electos adminiſtrandae ſtabant. Unde patet, quibus praeſidiis Sp. a rabie Theologiſtarum defenſus, quibus vero fortunae mutationibus poſtea plebis ferociae expoſitus fuerit. Addo notulam Doctiſſ. de Murr „Falſo *Spinozae* tribuitur *Lucii Antiſtii Conſtantis* de Iure Eccleſiaſticorum, Liber Singularis. Alethopoli (Amſtel.) 1665. 8. 162 paginar. Verus auctor eſt Dom. *de la Court*, ſiue *van den Hoof*. Vid. *Leibnitii* Théodicée, §. 375. Id quod ignorauit I. A. Ortloff im *Handbuch der Litteratur der Philoſophie etc.* I. Abtheil. pag. 213. *Caroll* et *Hicks* eundem commiſerunt errorem, in tr. Spinoza *Reviv'd: or a Treatiſe, proving the book, entitled, The Rights of the Chriſtian Church*, etc. (by Tindal) *in the moſt notorious Parts of it, to be the ſame with* Spinoza's Rights of the Chriſtian Clergy, etc. *And that both of them are grounded upon downright Atheiſm. To which is added A preliminary Diſcourſe relating to the ſaid Books, By the Reverend Dr.* George Hicks. *London,* 1709. 8 *mai.* paginar. 179. — Haec Doct. *de Murr*, in Annot. Spinoz.

P.

de grande confidération, s'il étoit l'Auteur du premier Traité, le nia pofitivement; ce que je tiens de Perfonnes dignes de foi. La Latinité des deux Livres, le ftile et les manières de parler ne font pas non plus fi femblables comme on prétend *). Le premier s'exprime avec un profond refpect en parlant de Dieu **). Il le nomme fouvent Dieu très bon, et très grand, *Deum ter optimum maximum.* Mais je ne trouve de pareilles expreffions ***) en aucun endroit des écrits de *Spinofa.*

Plufieurs Perfonnes fçavantes m'ont affuré que le Livre impie qui a pour tître, *L'Ecriture Sainte expliquée par la Philofophie* ****), *Philofophia Sacrae Scripturae interpres*, et le Traité dont nous avons fait mention venoient l'un et l'autre d'un même Auteur, à fçavoir L... M... Et quoi que la chofe me femble †) fort vrai femblable, je la laiffe pourtant au jugement de ceux qui peuvent en avoir une connoiffance plus particulière.

Ce fut en l'an 1670. que *Spinofa* publia fon *Tractatus Theologico - Politicus.* Celui qui l'a traduit en Flamand a jugé à propos de l'intituler, *De Regtzinnige Theologant, of Godgeleerde Staatkunde. Le Théologien Judicieux et Politique. Spinofa* dit nettement qu'il en eft l'Auteur dans fa dix-neuvième Lettre adreffée à *Mr. Oldenbourg*, il le prie dans cette Lettre même de lui propofer les objections que les

*) Boullainv. p. 90. „ne font pas fi femblables qu'on le prétend."

**) Boullainv. p. 90. „de la Divinité: Il l'appelle etc."

***) Boullainv. p. 90. „je ne trouve point d'expreffions femblables etc."

****) Imprimé in 4. en 1666. Col.

†) Boullainv. p. 90. „quoique la chofe paroiffe fort vraifemblable."

les Perſonnes ſçavantes formoient contre ſon Livre, car il avoit alórs deſſein de le faire réimprimer, et d'y ajoûter des Remarques. Au bas du tître du Livre on a trouvé bon de marquer que l'impreſſion en avoit été faite à Hambourg chez Henri Conrad. Cependant il eſt certain, que ni le Magiſtrat, ni les vénérables Miniſtres de Hambourg, n'ont jamais ſouffert que tant d'impiétès euſſent été imprimées et debitées *) publiquement dans leur Ville.

Il n'y a point de doute que ce Livre fut **) imprimé à Amſterdam chez Chriſtophle Conrad Imprimeur ſur le Canal de l'Eglantir. En 1679. étant appellé en cette Ville là pour quelques affaires, Conrad même m'apporta quelques Exemplaires de ce Traité et m'en fit préſent, ne ſçachant pas combien c'étoit un Ouvrage pernicieux.

Le Traducteur Hollandois a pareillement jugé à propos d'honorer la ville de Brême d'une ſi digne production; comme ſi ſa Traduction y fût ſortie de deſſous la preſſe de Hans Jurgen Van der Weyl en l'année 1694. Mais ce qui eſt dit de ces impreſſions de *Brême* et de *Hambourg*, eſt également faux, et l'on n'eût pas manqué de trouver les mêmes difficultés dans l'une et dans l'autre de ces deux Villes, ſi on eût entrepris d'y imprimer et publier de pareils Ouvrages. *Philopater* dont nous avons déjà fait mention, dit ouvertement dans la ſuite de ſa Vie, page 231., que le vieux *Jean Hendrikzen Glaſemaker*, que j'ai fort bien ***) connu, a été le Traducteur de cet Ouvrage; et il nous aſſure en même temps qu'il avoit auſſi traduit en Hollandois les Oeuvres Poſt-

*) Boullàinv. p. 91. „n'auroient jamais ſouffert que tant d'impiétés s'imprimaſſent publiquement dans leur Ville.

**) Boullainv. p. 92. „ſoit imprimé"

***) Boullainv. p. 93. omittit „fort bien,"

Posthumes de *Spinosa*, publiées en 1677. †) Il fait au reste un si grand cas de ce Traité de *Spinosa*, et l'élève si haut, qu'il semble que le monde n'ait jamais vû son pareil *). L'Auteur ou du moins l'Imprimeur de la suite de la Vie de *Philopater*, *Aard Wolsgryck* ci-devant Libraire à Amsterdam sur le coin du Rosmaryn-steeg, fut puni de cette insolence, comme il le méritoit, et confiné dans la Maison de Correction où il fut condamné pour quelques années. Je souhaite de tout mon coeur qu'il ait plû à Dieu de lui toucher le coeur pendant le séjour qu'il a fait en ce lieu, et qu'il en soit sorti avec de **) meilleurs sentimens. C'est la disposition où j'espère qu'il étoit lors que je le vis ici à *la Haye* l'été dernier, où il vint pour demander aux Libraires le payement de quelques Livres qu'il avoit ci-devant imprimés ***), et qu'il leur avoit livrés.

Pour revenir à *Spinosa* et à son *Tractatus Theologico-Politicus*, je dirai ce que j'en pense, après avoir auparavant rapporté le jugement qu'en ont fait deux célèbres Auteurs, dont l'un est de la Confession d'Augsbourg, et l'autre Réformé. Le premier est *Spitzelius* qui parle ainsi dans son Traité qui a pour titre, *Infelix Literator*, page 363. *Cet Auteur impie* (Spinosa) *par une présomption prodigieuse qui l'aveugloit, a poussé l'impudence et l'impiété jusqu'à soûtenir que les Propheties ne sont fondées que sur l'ima-*

†) Ms. Lucae: „Toutes les oeuvres de Spinosa aussi bien que celles, qui lui sont attribuées (Antistii de jure Ecclesiast. et Philosophia S. scripturae interpres) ont été traduites en Hollandois par Mr. Jean Henry Glasmacker, *le Perrot d'Ablancourt d'Hollande.*

*) Boullainv. p. 93. „n'ait jamais rien vu de pareil."

**) Boullainv. p. 94. „des."

***) Boullainv. p. 94. omittit. „qu'il avoit ci-devant imprimés, et."

l'imagination des Prophètes, qu'ils étoient ſujets à illuſion auſſi-bien que les Apôtres; et que les uns et les autres avoient écrit naturellement ſuivant leurs propres lumières, ſans aucune révélation, ni ordre de Dieu; Qu'ils avoient au reſte accommodé la Religion, autant qu'ils avoient pû, au génie des hommes qui vivoient alors, et l'avoient établie ſur des principes connus en ces temps là, et reçûs favorablement d'un chacun. Irreligioſiſſimus Autor ſtupenda ſui fidentia plane faſcinatus, eo progreſſus impudentiae et impietatis fuit, ut Prophetiam dependiſſe dixerit a fallaci imaginatione Prophetarum, eosque pariter ac Apoſtolos non ex Revelatione et Divino mandato ſcripſiſſe, ſed tantum ex ipſorummet naturali judicio; accommodaviſſe inſuper Religionem, quoad fieri potuerit, hominum ſui temporis ingenio, illamque fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis ſuperaedificaſſe. C'eſt *) cette même méthode que *Spinoſa*, dans ſon *Tractatus Theologico-Politicus*, prétend qu'on peut et qu'on doit même ſuivre encore à préſent dans l'explication de l'Ecriture Sainte; car il ſoûtient entr' autres choſes, que *comme on s'eſt conformé aux ſentimens établis, et à la portée du Peuple, lorsqu'on a premièrement produit l'Ecriture; de même il eſt à la liberté d'un chacun* **) *de l'expliquer ſelon ſes lumières, et de l'ajuſter à ſes propres ſentimens.*

Si c'étoit ***) véritable, bon Dieu, où en ſerions-nous? Comment pouvoir maintenir que l'Ecriture eſt divinement inſpirée? Que c'eſt une Prophetie ferme et ſtable; que ces ſaints Perſonnages

*) Boullainv. p. 96. „Et c'eſt-là."

**) Boullainv. p. 96. „il eſt libre à un chacun de l'expliquer — et de l'accommoder à ſes" — —

***) Boullainv. p. 96. „Si ceci étoit"

nages qui en ſont lès Auteurs n'ont parlé et écrit que par ordre de Dieu, et par l'inſpiration du Saint Esprit; Que cette même Ecriture eſt très certainement vraye, et qu'elle rend à nos conſciences un témoignage aſſuré de ſa vérité; qu'elle eſt enfin *) un Juge dont les déciſions doivent être la règle ferme et inébranlable de nos ſentimens, de nos penſées, de notre foi, et de notre vie? C'eſt alors qu'on pourroit bien dire que la Sainte Bible n'eſt qu'un nez de cire qu'on tourne et forme comme on veut **); une lunette ou un verre au travers de qui un chacun peut voir juſtement ***) ce qui plaît à ſon imagination; un vrai bonnet de fou, qu'on ajuſte et tourne à ſa fantaiſie en cent manières differentes, après s'en étre coëffé. Le Seigneur te confonde Satan, et te ferme la bouche ****).

Spitzelius ne ſe contente pas de dire ce qu'il penſe de ce Livre pernicieux, il joint au jugement qu'il en fait celui de *Mr. de Manſeveld* ci-devant Profeſſeur à Utrecht, qui dans un Livre qu'il fit imprimer à Amſterdam en 1674. en parle en ces termes: *Nous eſtimons que ce Traité doit être à jamais enſéveli dans les ténèbres du plus profond oubli* †). *Tractatum hunc ad aeternas damnandum tenebras*, etc. Ce qui eſt bien ††) judicieux; puis que ce malheureux Traité renverſe de fond en comble la Religion Chrétienne, en

*) Boullainv. p. 97. omittit „enfin."

**) Boullainv. p. 97. „que la Sainte Bible eſt un morceau de cire qu'on forme comme on veut."

***) Boullainv. p. 97. du quel chacun peut voir préciſément."

****) Boullainv. p. 97. addit: d'avoir ſuggeré aux hommes de ſi horribles blasphèmes."

†) Boullainv. p. 98. „*d'un éternel oubli.*"

††) Baillainv. p. 98. „très judicieux."

en ôtant toute autorité aux Livres Sacrés ſur qui elle eſt uniquement fondée et établie.

Le ſecond témoignage que je veux produire eſt celui du Sieur *Guillaume van Blyenburg* de Dordrecht qui a entretenu un long commerce de lettres avec *Spinoſa*, et qui dans ſa trente-unième inſérée dans les Oeuvres Poſthumes de *Spinoſa* page 476. dit, en parlant de lui-même, qu'il n'a embraſſé aucun parti ou vocation, et qu'il ſubſiſte par un négoce honnête qu'il éxerce. *Liber ſum nulli adſtrictus profeſſioni, honeſtis mercaturis me alo.* Ce Marchand homme ſçavant, dans la Préface d'un Ouvrage qui porte pour tître: *La Vérité de la Religion Chrêtienne,* imprimé à Leide en 1674. exprime ainſi le jugement qu'il fait du Traité de *Spinoſa. C'eſt un Livre,* dit-il, *rempli de Découvertes curieuſes, mais abominables, dont la ſcience et les recherches ne peuvent avoir été puiſées qu'en Enfer. Il n'y a point de Chrêtien, ni même d'homme de bon ſens qui ne doive avoir un tel Livre en horreur; l'Auteur tâche d'y ruiner la Religion Chrêtienne, et toutes nos eſpérances qui en dépendent; au lieu de quoi il introduit l'Athéisme, ou tout au plus une Religion naturelle, forgée ſelon le caprice ou l'intérêt des Souverains. Le mal y eſt uniquement réprimé par la crainte du chatiment; mais quand on ne craint ni Bourreau, ni Juſtice, un homme ſans conſcience peut tout attenter pour ſe ſatisfaire,* etc.

Je dois ajoûter que j'ai lû avec application ce Livre de *Spinoſa* depuis le commencement jusqu'à la fin; mais je puis en même temps proteſter devant Dieu, de n'y avoir rien trouvé de ſolide, ni qui fût capable de m'inquiéter le moins du monde dans la profeſſion que je fais de croire aux Vérités Evangéliques *). Au lieu de preuves ſolides, on y trouve des

*) Boullainv. p. 106. „Et je ſuis perſuadé que tout homme ſenſé penſera de même."

des ſuppoſitions, et ce qu'on appelle dans les Ecoles, *Petitiones principii.* Les choſes même *) qu'on avance y paſſent pour preuves, lesquelles étant niées et rejettées, il ne reſte plus à cet Auteur que des menſonges et des blasphèmes. Sans être obligé de donner ni raiſon, ni preuve de ce qu'il avançoit, vouloit-il de ſon côté obliger le monde à le croire aveuglement ſur ſa parole? **)

Enfin, divers écrits que *Spinoſa* laiſſa après ſa mort, furent imprimés en 1677. qui fut auſſi l'année ***) qu'il mourut. C'eſt ce qu'on appelle ſes *Oeuvres Poſthumes*, *Opera Poſthuma* †). Les trois Lettres

*) Boullainv. p. 100. „Les choſes même les plus douteuſes qu'on avance y paſſent pour des épreuves; Et ſi on les lui avoit niées comme on ne ſauroit ſe diſpenſer de le faire, il ne reſte etc.“

**) Boullainv. p. 100. „vouloit-il ſur ſa ſeule autorité obliger le monde à le croire aveuglement?“ De hoc ipſo tractatu alia quaedam adjungit his verbis: „Mais l'année 1678. vit paroître en François ce même *Tractatus Theologico-Politicus.* On prétend que le Traducteur étoit ami de Spinoſa; et il paroit à la fin du Volume quelques remarques ſingulières et aſſez curieuſes ſur l'Ecriture Sainte, qui ne ſont pas dans l'original. Ces remarques qui paroiſſent venir de Spinoſa même font préférer avec raiſon la verſion Françoiſe au Latin. Il eſt bon cependant d'avertir ici les Savans d'une ſupercherie que l'on a faite dans l'impreſſion de cette Traduction. Elle a été imprimée ſous trois titres différens ſavoir ſous celui de *Clef du Sanctuaire par un ſavant homme de notre ſiècle:* L'autre ſous celui de *Cérémonies ſuperſtitieuſes des Juifs;* enfin ſous celui de *Reflexions Curieuſes d'un eſprit déſintéreſſé ſur les matières les plus importantes au ſalut.* Ce n'eſt cependant ſous ces trois Titres que la même édition, qui ne laiſſe pas d'être rare en France et en Hollande où elle a été imprimée.“

***) Boullainv. p. 102. „furent imprimés l'année 1677. qui fut auſſi celle qu'il mourut.“

†) Boullainv. p. 102. pergit: „Comme il avoit un grand panchant à ne rien faire pour être regardé et admiré du peuple, il recommanda en mourant de ne point mettre ſon nom à ſa morale, témoignant que ces affectations étoient indignes d'un Philoſophe. C'eſt en quoi on a ſuivi eſſentiellement ſes intentions, et l'on n'a mis à la tête de ſes Oeuvres Poſthumes que ces trois Lettres Capitales, B. D. S. qu'on ſçait bien devoir ſignifier *Benoît* de Spinoſa. Cet Ouvrage contient cinq traités.“

Lettres Capitales B. D. S. ſe trouvent à la tête du Livre qui contient cinq Traités. Le premier eſt un Traité de Morale démontrée Géometriquement (*Ethica more Geometrico demonſtrata*). Le ſecond eſt un Ouvrage de Politique. Le troiſième traite de l'Entendement et des moyens de le rectifier (*De emendatione intellectus*). Le quatrième volume eſt un Recueil de Lettres et de réponſes, (*Epiſtolae et reſponſiones*). Le cinquième un Abregé de Grammaire Hébraïque, (*Compendium Grammatices Linguae Hebraeae*). Il n'eſt fait mention ni du nom de l'Imprimeur, ni du lieu où cet Ouvrage a été imprimé; ce qui montre aſſez que celui qui en a procuré l'impreſſion n'avoit pas deſſein de ſe faire connoître. Cependant, l'Hôte de *Spinoſa*, le Sieur *Henri van der Spyck*, qui eſt encore plein de vie, m'a témoigné que *Spinoſa* avoit ordonné, qu'immédiatement après ſa mort on eût à envoyer à Amſterdam à *Jean Rieuwertzen* Imprimeur de la Ville, ſon Pupitre où ſes Lettres et papiers étoient enfermés: ce que *Van der Spyck* ne manqua pas d'éxécuter ſelon la volonté de *Spinoſa*. Et *Jean Rieuwertzen* par ſa Réponſe au Sieur *Van der Spyck* datée d'Amſterdam du 25. Mars 1677. reconnoît avoir reçû le Pupitre en queſtion. Il ajoûte ſur la fin de ſa lettre, que *les parens de* Spinoſa *voudroient bien ſçavoir à qui il avoit été adreſſé. parce qu'ils s'imaginoient qu'il étoit plein d'argent*, et *qu'ils ne manqueroient pas de s'en informer aux Bateliers à qui il avoit été confié; mais*, dit-il, *ſi l'on ne tient pas à la Haye Regiſtre des paquets qu'on envoye ici par le bateau, je ne vois pas comment ils pourront être éclaircis, et il vaut mieux en effet qu'ils n'en ſçachent rien*, etc., et c'eſt par ces mots qu'il finit ſa lettre, par laquelle on voit clairement à qui on a l'obligation d'une production ſi abominable *).

Des

+) Boullainv. p. 104. adjungit: „Et depuis quelques années ces mêmes Ouvrages Poſthumes ont été réimprimés à la Haye, ſur

Des perſonnes ſçavantes ont déjà ſuffiſamment découvert les impiétés contenuës dans ces Oeuvres Poſthumes, et *) avertis en même temps tout le monde de s'en donner garde. Je n'ajouterai que peu de choſe à ce qu'ils en ont écrit. Le Traité de Morale commence par des définitions ou deſcriptions de la Divinité. Qui ne croiroit d'abord, à un ſi beau début, que c'eſt un Philoſophe Chrètien qui parle? Toutes ces définitions ſont belles, particulièrement la ſixième, où *Spinoſa* dit, que *Dieu eſt un Etre infini; c'eſt à dire une ſubſtance qui renferme en ſoi-même une infinité d'attributs*, *dont chacun repréſente et exprime une Eſſence éternelle et infinie.* Mais quand on examine de plus près ſes ſentimens, on trouve que le Dieu de *Spinoſa* n'eſt qu'un phantôme, un Dieu imaginaire, qui n'eſt rien moins que Dieu. Ainſi c'eſt à ce Philoſophe qu'on peut bien appliquer ce que l'Apôtre dit des impies Tit. I. 16. *Ils font profeſſion de reconnoître un Dieu par leurs discours; mais il ne renient* **) *par leurs oeuvres.* Ce que David dit des impies Pſeaume 14. I. lui convient bien encore, *l'inſenſé dit en ſon coeur qu'il n'y a point de Dieu.* Quoi qu'en ait dit *Spinoſa*, c'eſt là véritablement ce qu'il penſe. Il ſe donne la liberté d'employer le nom de *Dieu*, et de le prendre dans un ſens inconnu à tout ce qu'il y a jamais eu de Chrêtiens. C'eſt ce qu'il avoue lui-même dans ſa 21 Lettre à *Monſieur Oldenbourg*, *je reconnois*, dit-il, *que j'ai de Dieu et de la Nature une idée bien différente de ce que les Chrêtiens Modernes veulent en étab-*

ſur la datte de l'Edition de 1677. On ne reconçoit cette nouvelle Edition qu'en ce qu'elle eſt d'un papier un peu plus grand que l'Edition de 1677. et que le caractère en paroit un peu plus nourri, quoique de la même groſſeur. C'eſt le Sr. *Goſſe* Libraire de la Haye qui a donné cette dernière édition.

*) Boullainv. p. 105. „et ont avertis" et paulo infra: „de s'en donner de garde."

**) Boullainv. p. 106. „ils le nient."

établir. J'eſtime que Dieu eſt le principe et la cauſe de toutes choſes, *immanente* et non pas paſſagère. (*Deum rerum omnium cauſam immanentem, non vero transeuntem ſtatuo*). Et pour appuyer ſon ſentiment il ſe ſert de ces paroles de Saint Paul, qu'il détourne en ſon ſens. *C'eſt en Dieu que nous avons la vie, le mouvement et l'être.* Act. 17, 28.

Pour comprendre ſa penſée, il faut conſidérer qu' une *cauſe paſſagère* eſt celle dont les productions ſont extérieures ou hors d'elle-même, comme quelqu'un qui jette une pierre en l'air, ou un charpentier qui bâtit une maiſon, au lieu qu'une *cauſe immanente* agit intérieurement et s'arrête en elle-même, ſans en ſortir aucunement. Ainſi quand notre âme penſe ou deſire quelque choſe, elle eſt, et s'arrète dans cette penſée ou deſir *) ſans en ſortir, et elle en eſt la cauſe immanente. C'eſt de cette manière que le Dieu de *Spinoſa* eſt la cauſe de cet Univers où il eſt, et n'eſt point au delà. Mais comme l'Univers a des bornes, il s'enſuivroit que Dieu eſt un Etre borné et fini. Et quoiqu'il diſe de Dieu qu'il eſt infini, et qu'il renferme une infinité de propriétés ; il faut bien qu'il ſe joue des termes d'Eternel et de l'Infini **), puis que par ces mots il ne peut entendre un Etre, qui a ſubſiſté par ſoi-même avant tous les temps, et avant qu'aucun autre Etre eût été créé, mais il appelle infini ce à quoi l'entendement humain ne peut trouver de fin ni de bornes: car les productions de Dieu, ſelon lui, ſont en ſi grand nombre, que l'homme avec toute la force de ſon eſprit, n'y en ſçauroit concevoir. Elles ſont d'ailleurs ſi bien affermies, ſi ſolides, et ſi bien liées l'une à l'autre, qu'elles dureront éternellement.

*) Boullainv. p. 108. „ou ce deſir."

**) Boullainv. p. 108. „et d'Infini."

Il aſſure pourtant, dans ſa 21 Lettre, que ceux-là avoient tort qui lui imputoient *) de dire que Dieu et la matière où Dieu agit, ne ſont qu'une ſeule et même choſe. Mais enfin, il ne peut s'empêcher d'avouer que la matière eſt quelque choſe d'eſſentiel à la Divinité, qui n'eſt et n'agit que dans la matière, c'eſt à dire dans l'Univers. Le Dieu de *Spinoſa* n'eſt donc autre choſe que la nature, infinie à la vérité, mais pourtant corporelle et matérielle, priſe en général et avec toutes ſes modifications. Car il ſuppoſe qu'il y a en Dieu deux propriétés éternelles, *cogitatio* et *extenſio*, la penſée et l'étendue: par la première de ces propriétés, Dieu eſt contenu dans l'Univers; par la ſeconde il eſt l'Univers lui-même; les deux jointes enſemble ſont ce qu'il appelle Dieu.

Autant que j'ai pû comprendre les ſentimens de *Spinoſa*, voici ſur quoi roule la diſpute qu'il y a entre nous qui ſommes Chrêtiens et lui: ſçavoir ſi le Dieu véritable, eſt une ſubſtance éternelle, différente et diſtincte de l'Univers, et de toute la nature; et ſi par un acte de volonté entièrement libre il a tiré du néant le monde et toutes les créatures; ou ſi l'Univers et tous les Etres qu'il renferme appartiennent eſſentiellement à la nature de Dieu, conſidéré comme une ſubſtance dont la penſée et l'étendue ſont infinies. C'eſt cette dernière propoſition que *Spinoſa* ſoûtient. On peut conſulter *l'Antiſpinoſa de L. Vittichius*, p. 18. et ſuivantes. Ainſi il avoue bien que Dieu eſt la cauſe généralement de toutes choſes; mais il prétend que Dieu les a produites néceſſairement, ſans liberté, ſans choix, et ſans conſulter ſon bon plaiſir. Pareillement tout ce qui arrive au monde, bien ou mal, vertu ou crime, péché ou bons oeuvres, part de

*) Boullainv. p. 109. „qu'on avoit tort de lui imputer."

de lui néceſſairement; et par conſéquent il ne doit y avoir ni jugement, ni punition, ni réſurrection, ni ſalut, ni damnation. Car autrement ce Dieu imaginaire puniroit et récompenſeroit ſon propre Ouvrage, comme un enfant fait ſa poupée. N'eſt-ce pas là le plus pernicieux Athéïsme qui ait jamais paru au monde. C'eſt auſſi ce qui donne occaſion à *Mr. Burmannus*, Miniſtre des Réformés à Enkhuiſe, de nommer à juſte tître *Spinoſa* le plus impie Athée qui ait jamais vû le jour.

Ce n'a pas été mon deſſein d'éxaminer ici toutes les impiétés et les abſurdités de *Spinoſa*; j'en ai rapporté quelques-unes, et me ſuis attaché à ce qu'il y a de plus capital, ſeulement dans la vûe d'inſpirer au Lecteur Chrêtien l'averſion et l'horreur qu'il doit avoir d'une *) doctrine ſi pernicieuſe. Je ne dois cependant pas oublier de dire qu'il eſt viſible, que dans la ſeconde partie de ſon Traité de Morale, il ne fait qu'une ſeule et même être de l'âme et du corps, dont les propriétés ſont, comme il les exprime, celle de penſer, et celle d'être étendue, car c'eſt ainſi qu'il s'explique à la page 40. „Quand je parle de corps, je n'entens „autre choſe qu'une modalité qui exprime l'eſſence „de Dieu d'une manière certaine et préciſe, entant „qu'il eſt conſidéré comme une choſe étendue. (*Per corpus intelligo modum, qui Dei eſſentiam, quatenus ut res extenſa conſideratur, certo et determinato modo exprimit*). Mais à l'égard de l'âme qui eſt, et qui agit dans les corps, ce n'eſt qu'un autre mode ou manière d'Etre, que la nature produit, ou qui ſe manifeſte ſoi-même par la penſée; ce n'eſt point un eſprit ou une ſubſtance particulière non plus que le corps, mais une modalité qui exprime l'eſſence de Dieu, entant qu'il

*) Boullainv. p. 112. „pour une etc.“

qu'il ſe manifeſte, agit et opère par la penſée. A-t-on jamais oui de pareilles abominations parmi des Chrêtiens! De cette manière Dieu ne ſçauroit punir ni l'âme, ni le corps, à moins que de vouloir ſe punir et ſe détruire lui-même. Sur la fin de ſa 21 Lettre, il renverſe le grand myſtère de Piété, comme il eſt marqué dans la 1 Epit. à Tim. ch. 3. v. 16. en ſoûtenant que l'Incarnation du Fils de Dieu n'eſt autre choſe que la Sageſſe éternelle, qui s'étant montrée généralement en toutes choſes, et particuliérement en nos coeurs et en nos âmes, s'eſt enfin manifeſtée d'une manière toute extraordinaire en Jéſus Chriſt: il dit un peu plus bas, qu'il eſt vrai que quelques Egliſes ajoûtent à cela, que Dieu s'eſt fait Homme; mais, dit-il, *j'ai marqué poſitivement que je ne connois rien à ce qu'ils veulent dire.* (*Quod quaedam Eccleſiae his addunt, quod Deus naturam humanam aſſumpſerit, monui expreſſe me quid dicant neſcire*, etc.) Et cela, dit-il encore, me paroît auſſi étrange, que ſi quelqu'un avançoit qu'un cercle a pris la nature d'un triangle ou d'un quarré. Ce qui lui donne occaſion, ſur la fin de ſa vingt troiſième Lettre d'expliquer le célèbre paſſage de Saint Jean. *le Verbe s'eſt fait chair* ch. 1. v. 14., par une façon de parler familière aux Orientaux, et de le tourner ainſi, Dieu s'eſt manifeſté en Jeſus Chriſt d'une manière toute particulière.

Dans mon Sermon *) j'ai expliqué ſimplement et en peu de paroles comment dans ſa vingt-troiſième et vingt quatrième Lettre il tâche d'anéantir le myſtère de la Réſurrection de Jéſus Chriſt

*) Coleri verba: „Dans mon Sermon — et de notre conſolation" omittit Boulainv. p. 114.

Chriſt qui eſt une Doctrine capitale parmi nous, et le fondement de nos espérances et de nôtre consolation. Je ne dois pas m'arrêter plus longtemps à rapporter les autres impiétés qu'il enſeigne.

Quelques écrits de Spinoſa qui n'ont point été imprimés.

Celui qui a eu ſoin de publier les Oeuvres Poſthumes de *Spinoſa*, compte parmi les écrits de cet Auteur qui n'ont point été imprimés, un Traité de l'Iris ou de l'Arc-en-ciel. Je connois ici *) à la Haye des Perſonnes diſtinguées qui ont vû et lû cet Ouvrage, mais qui n'ont pas conſeillé à *Spinoſa* de le donner au public; ce qui peut-être lui fit de la peine, et le fit réſoudre à jetter cet écrit au feu ſix mois avant ſa mort, comme les gens du logis où il demeuroit m'en ont informé. Il avoit encore commencé une traduction du Vieux Teſtament en Flamand, ſur quoi il avoit ſouvent conféré avec des Perſonnes ſçavantes dans les Langues, et s'étoit informé des explications que les Chrêtiens donnoient à divers paſſages. Il y avoit déja longtemps qu'il avoit achevé les cinq Livres de Moïſe; quand peu de jours avant ſa mort il jetta tout cet Ouvrage au feu dans ſa chambre **).

Pluſieurs Auteurs réfutent ſes Ouvrages.

Ses Ouvrages ont à peine été publiés que Dieu en même temps ***) a ſuſcité à ſa gloire, et pour la dé-

*) Boullainv. p. 115. omittit „ici."

**) Boullainv. p. 116. omittit „dans ſa chambre."

***) Boullainv. p. 116. „qu'en même temps Dieu a ſuſcité pour ſa gloire — — divers Athlètes qui — ſuccès qu'on en devoit eſpérer."

défenſe de la Religion Chrêtienne divers Champions qui les ont combattus avec tout le ſuccès qu'ils en devoient espérer. Le *Docteur Theoph. Spitzelius* dans ſon Livre qui a pour titre *Infelix Litterator*, en nomme deux, à ſçavoir *François Kuyper* de Rotterdam, dont le Livre imprimé à Rotterdam en 1676. eſt intitulé, *Arcana Atheismi revelata*, etc., les Myſtères profonds de l'Athéïsme découverts. Le ſecond eſt *Regnier de Mansveld* Profeſſeur à Utrecht qui dès l'année 1674. fit imprimer dans la même ville un Ecrit ſur le même ſujet.

L'année ſuivante à ſçavoir 1675., on vit ſortir *) de deſſous la preſſe *d'Iſaac Naeranus* ſous le tître *d'Enervatio Tractatus Theologico-Politici*, une réfutation de ce Traité de *Spinoſa* composée par *Jean Bredenbourg*, dont le Père avoit été Ancien de l'Egliſe Luthérienne à Rotterdam. Le Sieur *George Matthias Konig* dans ſa Bibliothéque d'Auteurs Anciens et Modernes, a trouvé à propos de nommer celui-ci pag. 770. un certain Tiſſerand de Rotterdam, *Textorem quendam Rotterodamenſem.* S'il a exercé un Art ſi méchanique, je puis aſſurer avec vérité que jamais homme de ſa profeſſion n'a travaillé ſi habilement, ni produit un pareil Ouvrage; car il démontre géométriquement, en cet écrit, d'une manière claire et qui ne ſouffre point de replique, que la nature n'eſt et ne ſçauroit être Dieu même, comme l'enſeigne *Spinoſa*. Comme il ne poſſédoit pas parfaitement la Langue Latine, il fut obligé de compoſer ſon Traité en Flamand, et de ſe ſervir de la plume d'un autre pour le traduire en Latin. Il en uſa ainſi, comme il le déclare lui-même dans la Preface de ſon Livre, afin de ne laiſſer ni excuſe, ni prétexte à *Spinoſa* qui vivoit encore, au cas qu'il lui arrivât de ne rien repliquer.

Ce-

*) Boullainv. p. 117. on vit paroitre les Livres d'*Is. N.* etc."

Cependant, je ne trouve pas que tous les raiſonnemens de ce ſçavant homme portent coup. Il ſemble d'ailleurs que dans le corps de ſon Ouvrage il panche beaucoup vers le Socinianisme en quelques endroits. C'eſt au moins le jugement que j'en fais; et je ne crois pas qu'en cela il diffère de celui des perſonnes éclairées, à qui j'en laiſſe la déciſion. Il eſt toujours certain que *François Kuyper* et *Bredenbourg* firent imprimer divers écrits l'un contre l'autre, à l'occaſion de ce Traité *), et que *Kuyper* dans les accuſations qu'il formoit contre ſon averſaire, ne prétendoit pas moins que de le convaincre lui-même d'Athéisme.

L'année 1676. vit paroître le Traité de Morale de *Lambert Veldhuis* d'Utrecht, *de la Pudeur naturelle, et de la Dignité de l'homme.* (*Lamberti Velthuſii Ultrajectenſis, Tractatus Moralis de naturali pudore et dignitate hominis*). Il renverſe en ce Traité de fond en comble les principes ſur lesquels *Spinoſa* a prétendu établir que ce que l'homme fait de bien et de mal eſt produit par une opération ſupérieure et néceſſaire de Dieu ou de la Nature. J'ai fait mention ci-deſſus de *Guillaume van Bleyenbourg* Marchand de Dort, qui dès l'an 1674. ſe mit ſur les rangs et réfuta le Livre impie de *Spinoſa* qui a pour tître, *Tractatus Theologico-Politicus;* je ne puis ici m' empêcher de le comparer à ce Marchand dont le Sauveur parle en Saint Matthieu chap. 13. v. 45. et 46. puis que ce ne ſont point des richeſſes temporelles et périſſables qu'il nous préſente en donnant ſon Livre au Public, mais un tréſor d'un prix ineſtimable et qui ne périra jamais; et il ſeroit fort à ſouhaiter qu'il ſe trouvât beaucoup de ſemblables Marchands ſur les Bourſes d'Amſterdam et de Rotterdam.

Nos

*) Voyez Bayle Diction. Crit. pag. 2774. *Col.*

Nos Théologiens de la Confeſſion d'Augsbourg ſe ſont auſſi diſtingués parmi ceux qui ont réfuté les impiétés de *Spinoſa*. A peine ſon *Tractatus Theologico-Politicus* vit le jour, qu'ils prirent la plume et écrivirent *) contre lui. On peut mettre à leur tête le Docteur *Muſaeus* Profeſſeur en Théologie à Jene, homme de grand génie, qui dans ſon temps n'eût peut-être pas ſon ſemblable. Pendant la vie de *Spinoſa*, à ſçavoir en l'année 1674. il publia une Diſſertation de douze feuilles, dont le tître étoit, *Tractatus Theologico-Politicus ad veritatis lumen examinatus*. Le Traité de Théologie et de Politique **), éxaminé par les lumières du bon ſens et de la vérité. Il déclare en la pag. 2. et 3. l'averſion et l'horreur qu'il a d'une production ſi impie, et l'exprime en ces termes: *Iure merito quis dubitet, num ex illis, quos ipſe Daemon ad humana divinaque jura pervertenda magno numero conduxit, repertus fuerit, qui in iis depravandis operoſior fuerit quam hic Impoſtor, magno Eccleſiae malo et Reip. detrimento natus*. „Le Diable ſéduit un „grand nombre d'hommes, qui ſemblent tous être „à ſes gages et s'attachent uniquement à renverſer „ce qu'il y a de plus ſacré au monde. Cependant „il y a lieu de douter, ſi parmi eux aucun a travail„lé à ruiner tout droit humain et divin avec plus „d'efficace que cet Impoſteur, qui n'a eu autre choſe „en vûe que la perte de l'État et de la Religion.“ A la page 5. 6. 7. et 8. il expoſe fort nettement les expreſſions Philoſophiques de *Spinoſa*, explique celles qui peuvent ſouffrir un double ſens, et montre clairement dans quel ſens *Spinoſa* s'en eſt ſervi, afin de comprendre d'autant mieux ſa penſée. A la

*) Boullainv. p. 120. omittit „et écrivirent.“

**) Boullainv. p. 121. „Le Vraité de Théologie Politique.“

la page 16. §. 32. il montre qu'en publiant un tel Ouvrage les vûes de *Spinoſa* ont été d'établir que chacun *) homme a le droit et la liberté de fixer ſa créance en matière de Religion, et de la reſtraindre uniquement aux choſes qui ſont à ſa portée et qu'il peut comprendre. Il avoit déjà auparavant à la 14. page §. 28. parfaitement bien expoſé l'état de la queſtion, et marqué en quoi *Spinoſa* s'écarte du ſentiment des Chrêtiens. Et c'eſt de cette manière qu'il continue d'éxaminer le Traité de *Spinoſa*, où il ne laiſſe rien paſſer, pas la moindre choſe **), ſans le réfuter par de bonnes et ſolides raiſons. Il ne faut point douter que *Spinoſa* lui-même n'ait lû cet écrit du *Doct. Muſaeus*, puis qu'il s'eſt trouvé parmi ſes papiers après ſa mort.

Quoi qu'on ait beaucoup écrit contre le Traité de Politique et de Théologie, comme je l'ai déja marqué, il n'y a point eu d'Auteur cependant, ſelon mon ſentiment, qui l'ait réfuté plus ſolidement que ce ſavant Profeſſeur; et ce jugement que j'en fais eſt d'ailleurs confirmé par pluſieurs autres. L'Auteur qui, ſous le nom de *Theodorus Securus*, a compoſé un petit Traité qui porte pour tître, *l'Origine de l'Athéisme*, (*Origo Atheismi*), dit dans un autre petit Livre intitulé, *Prudentia Theologica*, dont il eſt auſſi l'Auteur: Je ſuis fort ſur„pris que la Diſſertation du *Doct. Muſaeus* contre „*Spinoſa* eſt ſi rare et ſi peu connue ici en Hollan„de. On devroit y rendre plus de juſtice à ce ſa„vant Théologien qui a écrit ſur un ſujet ſi impor„tant, car il a certainement mieux réuſſi qu'aucun „autre.“ *Mr. Fullerus in continuatione Bibliothecae Univerſalis*, etc. s'exprime ainſi en parlant du *Doct.* *Mu-*

*) Boullainv. p. 122. „chaque homme.“

**) Boullainv. p. 123. omittit „pas la moindre choſe.“

Musaeus: „L'illustre Théologien de Jene a solide-„ment réfuté le Livre pernicieux de *Spinosa* avec „l'habileté et le succès qui lui sont ordinaires.“ (*Celeberrimus ille Jenensium Theologus* Joh. Musaeus *Spinosae pestilentissimum foetum acutissimis, queis solet, telis confodit*).

Le même Auteur fait aussi mention de *Frédéric Rappoltus* Professeur en Théologie à Leipsic, qui dans une Oraison qu'il prononça lors qu'il prit possession de sa Chaire de Professeur, réfuta pareillement les sentimens de *Spinosa*. Quoi qu'après avoir lû sa Harangue, je trouve qu'il ne l'a réfuté qu'indirectement, et sans le nommer: elle a pour tître, *Oratio contra naturalistas, habita ipsis Kalendis Junii* ann. 1670., et on la peut lire dans les Oeuvres Théologiques de *Rappoltus* tom I. pag. 1386. et suiv. publiées par le Docteur *Jean Benoît Carpzovius* et imprimées à Leipsic en 1692. Le Docteur *J. Conrad Dürrius* Professeur à Altorf a suivi le même plan dans une Harangue que je n'ai pas lûe à la vérité, mais dont on m'a parlé avec éloge comme d'une très bonne pièce.

Le Sieur *Aubert de Versé* publia en 1681. un Livre qui avoit pour tître, *l'Impie convaincu, ou Dissertation contre* Spinosa, *dans laquelle on réfute les fondemens de son Athéisme*. En 1687. *Pierre Yvon*, parent et disciple de *Labadie*, et Ministre de ceux de sa Secte à Wiewerden en Frise, écrivit un Traité contre *Spinosa* qu'il publia sous ce tître, *L'impiété vaincue*, etc. Dans le Supplément au Dictionaire de *Moréri*, à l'article de *Spinosa*, il est fait mention d'un Traité de la conformité de la raison avec la foi, (*de concordia rationis et fidei*), dont *Monsieur Huet* est l'Auteur; ce Livre fut réimprimé à Leipsic en 1692. et les Journalistes de cette Ville en

en ont donné un bon extrait *), où les ſentimens de *Spinoſa* ſont exposés fort nettement, et réfutés avec beaucoup de force et d'habileté. Le ſavant *Mr. Simon*, et *Mr. de la Motte*, Miniſtre de la Savoye à Londres, ont travaillé l'un et l'autre ſur le même ſujet; j'ai bien vû les Ouvrages de ces deux Auteurs; mais je ne ſçais pas aſſez le François pour en pouvoir juger. Le Sieur *Pierre Poiret* qui demeure à préſent à *Reinsbourg* près de Leide, dans la ſeconde impreſſion de ſon Livre *De Deo, anima, et malo*, y a joint un Traité contre Spinoſa, dont le tître eſt, *Fundamenta Atheismi everſa, ſive ſpecimen abſurditatis Spinoſianae*. (Les Principes de l'Athéisme renverſés, etc.) C'eſt un Ouvrage qui mérite bien qu'on ſe donne la peine de le lire avec attention **).

Le dernier Ouvrage dont je ferai mention eſt celui de *Mr. Wittichius* Profeſſeur à Leide, qui fut imprimé en 1690. après la mort de l'Auteur, ſous ce tître, *Chriſtophori Wittichii Profeſſoris Leidenſis Anti-Spinoſa, ſive Examen Ethices B. de Spinoſa*. Il parut encore quelque temps après traduit en Flamand, et imprimé à Amſterdam chez les *Wasbergen*. Il n'eſt pas étrange que dans un Livre tel que celui qui a pour tître, *Suite de la Vie de Philopater*, on ait tâché de diffamer ce ſçavant homme, et de flètrir ſa réputation après ſa mort. On debite dans cet écrit pernicieux, que *Mr. Wittichius* étoit un excellent Philoſophe, grand ami de *Spinoſa*, avec qui il étoit dans un commerce étroit,

*) Vide act. Erud. Lipſ. an. 1695. p. 395. *Col.*

**) Boullainv. p. 127. addit: „Le P. Lamy Benedictin refuta en 1697. les abſurdités impies de ce Philoſophe et l'on peut aſſurer que c'eſt un de ceux qui a le mieux entendu le ſyſtème de ce fanatique; car il eſt peu de perſonnes qui l'ayent bien compris."

étroit, qu'ils cultivoient l'un et l'autre par lettres, et par des entretiens particuliers qu'ils avoient souvent ensemble; qu'ils étoient en un mot tous deux dans les mèmes sentimens. Que cependant, pour ne passer pas dans le monde pour *Spinosiste*, Mr. *Wittichius* avoit écrit contre le Traité de Morale de *Spinosa*, et qu'on n'avoit fait imprimer sa réfutation après sa mort, que dans la vûe de lui conserver son honneur, et la réputation de Chrêtien Orthodoxe. Voilà les calomnies que cet insolent a avancées, je ne sçais d'où il les a puisées, ni sur quelle apparence de vérité il appuye tant de mensonges. D'où a-t-il appris que ces deux Philosophes avoient un commerce si particulier ensemble, qu'ils se voyoient et s'écrivoient si souvent l'un à l'autre? On ne trouve aucune lettre de *Spinosa* écrite à *Mr. Wittichius*, ni de *Mr. Wittichius* écrite à *Spinosa*, parmi les lettres de cet Auteur qu'on a pris soin de faire imprimer; et il n'y en a aucune non plus parmi celles qui sont restées sans être imprimées; de sorte qu'il y a tout lieu de croire, que cette liaison étroite et les lettres qu'ils s'écrivoient l'un à l'autre, sont du crû *) et de l'invention de ce calomniateur. Je n'ai à la vérité jamais eu occasion de parler à *Mr. Wittichius*; mais je connois assez particulièrement *Mr. Zimmermann* son neveu, Ministre pour le présent de l'Eglise Anglicane, et qui a demeuré avec son Oncle, pendant ses dernières années. Il ne m'a rien communiqué sur ce sujet qui ne fût fort opposé à ce que debite l'Auteur de la *Vie de Philopater*; jusqu'à me faire voir un écrit que son Oncle lui avoit dicté, où les sentimens de *Spinosa* étoient également bien expliqués et réfutés. Pour le justifier entièrement, faut-il autre chose que ce dernier Ouvrage qu'il a composé?

*) Boullainv. p. 130. omittit „du crû et."

ſé? C'eſt là où l'on voit qu'elle eſt ſa créance, et où il fait en quelque manière une profeſſion de foi peu de temps avant ſa mort. Quel homme touché de quelque ſentiment de Religion oſera penſer et moins encore écrire, que tout ceci n'a été qu'hypocriſie, fait uniquement en vûe de pouvoir aller à l'Egliſe, ſauver les apparences, et n'avoir pas la réputation d'Impie et de Libertin.

Si l'on pouvoit inférer de pareilles choſes, de ce qu'on prétendroit qu'il y auroit eu quelque correſpondance entre deux perſonnes, je ne me trouverois pas fort en ſûreté, et il n'y a guère de Paſteurs qui n'euſſent tout à craindre, auſſi bien que moi, de la part des calomniateurs; puis qu'il nous eſt quelquefois impoſſible d'éviter tout commerce avec des perſonnes dont la créance n'eſt pas toûjours des plus orthodoxes.

Je me ſouviens ici volontiers de *Guillaume Deurhof* d'Amſterdam, et le nomme avec toute la diſtinction qu'il mérite. C'eſt un Profeſſeur qui dans ſes Ouvrages, et particulièrement dans ſes Leçons Théologiques, a toûjours vivement attaqué les ſentimens de *Spinoſa*. Le Sieur *François Halma* lui rend juſtice dans ſes remarques ſur la vie et ſur les opinions de *Spinoſa* page 85. lors qu'il dit qu'il a réfuté les ſentimens de ce Philoſophe d'une manière ſi ſolide, qu'aucun de ſes Partiſans n'a jamais oſé juſqu'à préſent le prendre à partie et ſe meſurer avec lui. Il ajoûte que ce ſubtil écrivain eſt encore en état de repouſſer comme il faut l'Auteur de la *Vie de Philopater*, ſur les calomnies qu'il a debitées à la page 193. et de lui fermer la bouche.

Je ne dirai qu'un mot de deux Auteurs célèbres, et les joindrai enſemble, quoiqu'un peu oppoſés l'un à l'autre pour le préſent. Le premier eſt *Mr. Boyle*

trop

trop connu dans la République des Lettres pour devoir en faire ici l'Eloge. Le second eſt *Mr. Jaquelot*, ci-devant Miniſtre de l'Egliſe Françoiſe à la Haye, et à préſent Prédicateur ordinaire de Sa Majeſté le Roi de Pruſſe. Ils ont fait l'un et l'autre de ſçavantes et ſolides Remarques ſur la vie, les écrits et les ſentimens de *Spinoſa*. Ce qu'ils ont publié ſur cette matière, avec l'approbation de tout le monde, a été traduit en Flamand par *François Halma* Libraire à Amſterdam, et Homme de Lettres. Il a joint à ſa Traduction une Préface, et quelques Remarques judicieuſes ſur *la ſuite de la Vie de Philopater*. Ce qui eſt de lui vaut auſſi ſon prix et mérite d'être lû.

Il n'eſt pas néceſſaire de parler ici de pluſieurs Ecrivains qui ont attaqué les ſentimens de *Spinoſa* tout récemment, à l'occaſion d'un livre intitulé, *Hemel op Aarden*, „Le Paradis ſur la Terre," compoſé par *Mr. van Leenhoff* Miniſtre Réformé à Zwol; où l'on prétend que ce Miniſtre bâtit ſur les fondemens de *Spinoſa* †). Ces choſes ſont trop récentes et trop connues du Public pour s'y arrêter, c'eſt pourquoi je paſſe outre *) pour parler de la mort de ce célèbre Athée.

De

†) Ms. Lucae etiam haec memorat: „*Abraham Cuffeler* a fait une Logique ſuivant les principes de ſon maitre [Spinoſa]. Elle eſt intitulée: Specimen artis ratiocinandi ad pantoſophiae principia manu ducens. 1684. 8. Accuratius haec indicat Doct. *de Murr*, p. 31. ad Annot. Sp. ſubnotans: „*Abrahamus Iacobus Cuffeler*, I. V. D. *Spinozae* diſcipulus, Logicam edidit ſub tit. *Specimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad Panſophiae principia manu ducens. Hamburgi*, (Amſtel.) *Apud Henricum Kunraht*, (Chriſtoph. Conrad) 1684. 8. P. I. paginar. 258. P. II. pag. 229. P. III. pag. 140. Cum 12 tabulis aen. Defendit etiam Philoſophum contra Blyenbergium, P. I. pag. 119., 125, 222, 230. Vid. *Iac. Staalkopf* de Spinozismo poſt Spinozam, pag. 8."

*) Boullainv. p. 134. „je paſſe plus avant pour etc."

De la dernière maladie de Spinofa, et de fa mort.

On a fait tant de différens rapports, et fi peu véritables, touchant la mort de *Spinofa*, qu'il eft furprenant que des gens éclairés fe foient mis en fraix d'en informer le Public fur des oui dire, fans auparavant s'être mieux inftruit eux-mêmes de ce qu'ils debitoient. On trouve un échantillon des fauffetés qu'ils avancent fur ce fujet dans le Ménagiana imprimé à Amfterdam en 1695., où l'Auteur s'exprime ainfi:

„J'ai oui dire que *Spinofa* étoit mort de la „peur qu'il avoit eue d'être mis à la Baftille. Il „étoit venu en France attiré par deux Perfonnes de „qualité qui avoient envie de le voir. Mr. de „Pomponne en fut averti; et comme c'eft un Mi„niftre fort zélé pour la Religion, il ne jugea pas „à propos de fouffrir *Spinofa* en France, où il „étoit capable de faire bien du défordre, et pour „l'en empêcher, il réfolut de le faire mettre à la „Baftille. *Spinofa* qui en eut avis, fe fauva en „habit de Cordelier; mais je ne garantis pas cette „dernière circonftance. Ce qui eft certain, eft que „bien des perfonnes qui l'ont vû, m'ont affuré „qu'il étoit petit, jaunâtre, qu'il avoit quelque „chofe de noir dans la phyfionomie, et qu'il por„toit fur fon vifage un caractère de réprobation.“

Tout ceci n'eft qu'un tiffu de fables et de menfonges; car il eft certain que *Spinofa* n'a été de fa vie en France; et quoique des Perfonnes de diftinction ayent tâché de l'y attirer, comme il l'a avoué à fes Hôtes, il les a cependant bien affurés en même temps, qu'il n'efpéroit pas d'avoir jamais affez peu de jugement, pour faire une telle folie. On jugera aifément auffi par ce que je dirai ci-après, qu'il n'eft nullement véritable qu'il foit mort de

peur. Pour cet effet je rapporterai les circonſtances de ſa mort ſans partialité, et n'avancerai rien ſans preuve; ce que je ſuis en état d'exécuter d'autant plus aiſément, que c'eſt ici à la Haye qu'il eſt mort et enterré.

Spinoſa étoit d'une conſtitution très foible, mal ſain, maigre et attaqué de Phthiſie depuis plus de vingt ans; ce qui l'obligeoit à vivre de régime, et à être extrêmement ſobre en ſon boire et en ſon manger. Cependant, ni ſon Hôte, ni ceux du logis, ne croyoient pas que ſa fin fût ſi proche, même peu de temps avant que la Mort le ſurprît, et n'en avoient pas la moindre penſée. Car le 22 Février *) qui fut alors le ſamedi devant les jours gras, ſon Hôte et ſa Femme furent entendre la prédication qu'on fait dans notre Egliſe pour diſpoſer un chacun à recevoir la Communion qui s'adminiſtre le lendemain ſelon une coûtume établie parmi nous. L'Hôte étant retourné au logis après le ſermon à quatre heures ou environ, *Spinoſa* deſcendit de ſa chambre en bas, et eut avec lui un aſſez long entretien qui roula particulièrement ſur ce que le Miniſtre avoit préché, et après avoir fumé une pipe de tabac, il ſe retira à ſa chambre qui étoit ſur le devant et s'alla coucher de bonne heure. Le Dimanche au matin avant qu'il fût temps d'aller à l'Egliſe, il deſcendit encore de ſa chambre et parla avec l'Hôte et ſa Femme. Il avoit fait venir d'Amſterdam un certain Médecin, que je ne puis déſigner **) que par ces deux Lettres L. M.; celui-ci chargea les gens du logis d'acheter un vieux coq, et de le faire bouillir auſſi-tôt, afin que ſur le midi *Spinoſa* pût en prendre le bouillon, ce qu'il fit auſſi et en mangea encore de bon appetit, après que l'Hôte et ſa Femme furent

*) Boullainv. p. 137. „le 20. Février."

**) Boullainv. p. 138. adjungit „autrement."

rent revenus de l'Eglise. L'après-midi le Médecin L. M. resta seul auprès de *Spinosa:* ceux du logis étant retournés ensemble à leurs dévotions. Mais au sortir du sermon, ils apprirent avec surprise que sur les trois heures *Spinosa* étoit expiré en la présence de ce Médecin, qui le soir même s'en retourna à Amsterdam par le bateau de nuit, sans prendre le moindre soin du défunt. Il se dispensa de ce devoir d'autant plûtôt, qu'après la mort de *Spinosa* il s'étoit saisi d'un ducaton et de quelque peu d'argent que le défunt avoit laissé sur sa table, aussi-bien que d'un couteau à manche d'argent, et s'étoit retiré avec ce qu'il avoit butiné.

On a rapporté fort diversement les particularités de sa maladie et de sa mort; et cela même a fourni matière à plusieurs contestations. On debite, 1. que dans le temps de sa maladie, il avoit pris les précautions nécessaires pour n'être pas surpris, par les visites de gens dont la vûe ne pouvoit que l'importuner. 2. Que ces propres paroles lui étoient sorties de la bouche une et même plusieurs fois, *O Dieu, aye pitié de moi misérable pécheur.* 3. Qu'on l'avoit oui souvent soûpirer en prononçant le nom de Dieu. Ce qui ayant donné occasion à ceux qui étoient présens de lui demander, s'il croyoit donc à présent l'éxistence d'un Dieu, dont il avoit tout sujet de craindre les jugemens après sa mort? Il avoit répondu, que le mot lui étoit échappé, et n'-étoit sorti de sa bouche que par coûtume et par habitude. On dit encore 4. qu'il tenoit auprès de soi du suc de Mandragore tout prêt, dont il usa quand il sentit approcher la mort; qu'ayant ensuite tiré les rideaux de son lit, il perdit toute connoissance étant tombé dans un profond sommeil, et que ce fut ainsi qu'il passa de cette vie à l'Eternité. 5. Qu'il avoit défendu expressément de laisser entrer qui que ce soit dans sa chambre lors qu'il approcheroit de

ſa fin. Comme auſſi, que ſe voyant à l'extrémité il avoit fait appeller ſon Hôteſſe, et l'avoit priée d'empêcher qu'aucun Miniſtre ne le vint voir, parce qu'il vouloit, diſoit-il, mourir paiſiblement et ſans dispute, etc.

J'ai recherché ſoigneuſement la vérité de tous ces faits, et demandé pluſieurs fois à ſon Hôte et à ſon Hôteſſe qui vivent encore à préſent, ce qu'ils en ſçavoient; mais ils m'ont répondu conſtamment l'un et l'autre, qu'ils n'en avoient pas la moindre connoiſſance, et qu'ils étoient perſuadés que toutes ces particularités étoient autant de menſonges. Car jamais il ne leur a défendu d'admettre qui que ce fut qui ſouhaitât de le voir. D'ailleurs, lorsque ſa fin approcha, il n'y avoit dans ſa chambre que le ſeul Médecin d'Amſterdam que j'ai déſigné. Perſonne n'a oui les paroles qu'on prétend qu'il a proférées: *O Dieu, aye pitié de moi miſérable pécheur,* et il n'y a pas d'apparence non plus qu'elles ſoient ſorties de ſa bouche, puis qu'il ne croyoit pas être ſi près de ſa fin; et ceux du logis n'en avoient pas la moindre penſée. Et il ne gardoit point le lit pendant ſa maladie; car le matin même du jour qu'il expira, il étoit encore deſcendu de ſa chambre en bas, comme nous l'avons remarqué: ſa chambre étoit celle de devant, où il couchoit dans un lit conſtruit à la mode du Païs, et qu'on appelle *Bedſtede.* Qu'il ait chargé ſon Hôteſſe de renvoyer les Miniſtres qui pourroient ſe préſenter, ou qu'il ait invoqué le nom de Dieu pendant ſa maladie, c'eſt ce que ni elle, ni ceux du logis n'ont point oui, et dont ils n'ont nulle connoiſſance. Ce qui leur perſuade le contraire, c'eſt que depuis qu'il étoit tombé en langueur, il avoit toûjours marqué, dans les maux qu'il ſouffroit, une fermeté vrayement ſtoïque, jusqu'à réprimander les autres lui-même, lors qu'il leur arrivoit de ſe plaindre et de témoigner dans leurs maladies peu de courage ou trop de ſenſibilité.

Enfin

Enfin, à l'égard du ſuc de Mandragore, dont on dit qu'il uſa étant à l'extrémité, ce qui lui fit perdre toute connoiſſance; c'eſt encore une particularité entièrement inconnue à ceux du logis. Et cependant c'étoit eux qui lui préparoient tout ce dont il avoit beſoin pour ſon boire et manger *), auſſibien que les remèdes qu'il prenoit de temps en temps. Il n'eſt pas non plus fait mention de cette drogue dans le mémoire de l'Apothicaire, qui pourtant fut le même, chez qui le Médecin **) d'Amſterdam envoya prendre les remèdes dont *Spinoſa* eut beſoin les derniers jours de ſa vie.

Après la mort de *Spinoſa*, ſon Hôte prit ſoin de le faire enterrer. *Jean Rieuwertsz* Imprimeur de la Ville à ***) Amſterdam l'en avoit prié, et lui avoit promis en même temps de le faire rembourſer de toute la dépenſe, dont il vouloit bien être caution. La Lettre qu'il lui écrivoit fort au long à ce ſujet, eſt datée d'Amſterdam du 6. Mars 1678. ****) Il n'oublie pas d'y faire mention de cet Ami de Schiedam dont nous avons parlé ci-deſſus, qui pour montrer combien la mémoire de *Spinoſa* lui étoit chère et précieuſe, payoit éxactement tout ce que *Van der Spyck* pouvoit encore prétendre de ſon défunt Hôte. La ſomme à quoi ſes prétentions pouvoient monter, lui en étoit en même temps remiſe, comme *Rieuwertsz* lui-même l'avoit touchée par l'ordre de ſon Ami.

Comme on ſe diſpoſoit à mettre le corps de *Spinoſa* en terre, un Apothicaire nommé *Schroder*

*) Boullainv. p. 143. „pour la nourriture."

**) Boullainv. p. 143. „le Médecin de la ville d'Amſterdam."

***) Boullainv. p. 145. „de la ville d'Amſt."

****) Boullainv. p. 143. „1677."

der y mit oppoſition, et prétendit auparavant être payé de quelques médicamens qu'il avoit fournis au défunt pendant ſa maladie. Son mémoire ſe montoit à ſeize florins et deux ſous, je trouve qu'on y porte en compte de la Teinture de ſafran, du Baume, des Poudres, etc.; mais on n'y fait aucune mention ni d'Opium, ni de Mandragore. L'oppoſition fut levée auſſi-tôt et le compte payé par le Sieur *Van der Spyck* *).

Le corps fut porté en terre le 25 Février accompagné de pluſieurs Perſonnes illuſtres, et ſuivi de

*) Boullainv. p. 145. addit: „Je ne puis diſſimuler cependant „qu'un des amis de Spinoſa parle de cette mort d'une manière „équivoque et embarraſſée lors qu'il dit dans ſa vie manuſcrite: „Notre Philoſophe eſt donc bien heureux non ſeulement par la „gloire de ſa vertu, *mais encore par les circonſtances de ſa mort,* „*qu'il a regardé d'un oeil intrepide, ainſi que nous l'avons appris* „*de ceux qui étoient préſens;* comme s'il eut été bien aiſe de ſe „ſacrifier pour ſes ennemis, afin que leur mémoire ne fût point „ſouillée de ſon parricide." Ne concluroit-on pas de ces paroles que ſa mort n'a pas été tout à fait naturelle? Ces prétendus Héros cherchent à s'étourdir eux-mêmes dans ce moment redoutable à tous les hommes mais plus encore à l'impie qu' à l'homme vertueux."

Verba, quae h. l. ex uno amicorum Spinozae depromuntur, extant in Ms. Lucae, ſed parùm accurate rem exprimunt Falſa ſunt in eo, quod moribundo plures adfuerint. Eadem ſua negligentia anſam praebuerunt dubitationi vanae: annon Sp. voluntaria morte inimicorum minas anteverterit. Sed verus ſuperfluae rhetoricationis ſenſus hic eſt: fortunatam Spinozae mortem fuiſſe etiam hoc nomine, quod inimicis viri exoſiſſimo tum temporis Wittio amici occaſionem praeripuerit crimen caedis in honeſtiſſimo cive committendi, quod, vt erant aevi illius tempeſtates, a ferocia plebis, ſi forte tumultus aliquis exortus fuiſſet, non plane alienum videri poterat. Clariora haec fiunt, ſi, quae Ms. Lucae ante obſcuriora illa verba tradit, prius legantur: Quoiqu'il n'ait pas été aſſez heureux pour voir la fin des dernières guerres, où Mrs les Etats généraux reprirent le Gouvernement de leur empire à démi perdu, ſoit par le ſort d'armes, ſoit par celui d'un malheureux choix (ſc. Wilhelmi III. Oranienſis) ce n'a pas été un petit bonheur pour lui d'être échappé (per mortem praematuram) à la tempête, que les ennemis lui préparoient. Ils l'avoient rendu odieux au peuple, qu'il avoit donné les moyens de diſtinguer l'hypocriſe d'avec la véritable pieté et d'éteindre la ſuperſtition. Poſt haec immediate ſequuntur illa: Notre Philoſophe etc. P.

de ſix caroſſes. Au retour de l'Enterrement qui ſe fit dans la nouvelle Egliſe ſur le Spuy, les Amis particuliers ou Voiſins, furent régalés de quelques bouteilles de vin ſelon la coûtume du Païs dans la maiſon de l'Hôte du défunt.

Je remarquerai en paſſant que le Barbier de *Spinoſa* donna après ſa mort un mémoire conçû en ces termes: *Mr. Spinoſa, de bien-heureuſe mémoire*, doit à *Abraham Kervel* Chirurgien, pour l'avoir razé pendant le dernier quartier, la ſomme d'un florin dix huit ſous. La Prieur d'Enterrement, et deux Taillandiers firent au défunt un pareil compliment dans leurs mémoires, auſſi bien que le Mercier qui fournit des gands pour le Deuil de l'Enterrement.

Si ces bons gens avoient ſçû quels étoient les principes de *Spinoſa* en fait de Religion, il y a apparence qu'ils ne ſe fuſſent pas ainſi joués du terme de *bien-heureux* qu'ils employoient: ou eſt-ce *) qu'ils s'en ſont ſervis ſelon le train ordinaire, qui ſouffre quelquefois l'abus qu'on fait de ſemblables expreſſions, à l'égard même de perſonnes mortes dans le deſeſpoir, ou dans l'impénitence finale?

Spinoſa étant enterré, ſon Hôte fit faire l'Inventaire des biens **) meubles qu'il avoit laiſſés. Le Notaire qu'il employa donna un compte de ſes vacations en cette forme: *Guillaume van den Hove Notaire, pour avoir travaillé à l'inventaire des meubles et effects du feu* ***) *Sieur* Bénoît de Spinoſa: ſes

*) Boullainv. p. 147. „ou bien ils s'en ſont ſervis."

**) Boullainv. p. 147. „des meubles."

***) Boullainv. p. 147. omittit „feu."

ſes ſalaires ſe montent à la ſomme de dix-ſept florins et huit ſous; plus bas il reconnoît avoir été payé de cette ſomme le 14. Novembre 1677.

Rebecca de Spinoſa ſoeur du défunt ſe porta pour ſon héritière, et en paſſa ſa déclaration, à la maiſon où il étoit mort. Cependant, comme elle refuſoit de payer préalablement les fraix de l'Enterrement, et quelques dettes dont la ſucceſſion étoit chargée; le Sieur *Van der Spyck* lui en fit parler à Amſterdam, et la fit ſommer d'y ſatisfaire par *Robert Schmeding* porteur de ſa Procuration, *Libertus Loef* fut le Notaire, qui dreſſa cet Acte et le ſigna le 30. Mars 1677. Mais avant de rien payer elle vouloit voir clair et ſçavoir, ſi les dettes et charges payées, il lui reviendroit quelque choſe de la ſucceſſion de ſon frère. Pendant qu'elle délibéroit, *Van der Spyck* ſe fit autoriſer par Juſtice à faire vendre publiquement les biens et meubles en queſtion, ce qui fut auſſi éxécuté, et les deniers provenans de la vendue *) étant conſignés au lieu ordinaire, la ſoeur de *Spinoſa* fit arrêt deſſus; mais voyant qu'après le payement des fraix et charges, il ne reſtoit que peu de choſe ou rien du tout, elle ſe déſiſta de ſon oppoſition et de toutes ſes prétenſions. Le Procureur *Jean Lukkats* qui ſervit *Van der Spyck* en cette affaire, lui porta en compte la ſomme de trente-trois florins ſeize ſous, dont il donna ſa quittance datée du 1. Juin 1678. La vendue *) des dits meubles avoit été faite ici à la Haye dès le 4. Novembre 1677. par *Rykus van Stralen* Crieur juré, comme il paroît par le compte qu'il en rendit daté du même jour.

Il

*) Boullainv. p. 148. „de la vente;" et ſic legit in omnibus locis, vbi occurrit „la vendue."

Il ne faut que jetter les yeux ſur ce compte, pour juger auſſitôt que c'étoit l'inventaire d'un vrai Philoſophe; on n'y trouve que quelques Livrets, quelques Taille-douces ou Eſtampes, quelques morceaux de verre polis, des inſtrumens pour les polir, etc.

Par les hardes qui ont ſervi à ſon uſage, on voit encore combien il a été oeconome et bon ménager. Un Manteau de camelot, avec une Culote, furent vendus vingt-un florins quatorze ſous, un autre Manteau gris douze florins quatorze ſous, quatre linceuls ſix florins et huit ſous, ſept chemiſes neuf florins et ſix ſols: un Lit et un Traverſin quinze florins, dix-neuf Colets un florin onze ſous, cinq Mouchoirs douze ſous *), deux Rideaux rouges, une Courte-pointe et une petite Couverture de lit ſix florins, ſon Orfèvrerie conſiſtoit en deux Boucles d'argent qui furent vendues deux florins. Tout l'inventaire ou vendue des meubles ne ſe montoit qu'à quatre cens florins et treize ſous; les fraix de la vendue et charges déduites, il reſtoit trois cens nonante florins quatorze ſous.

Voilà ce que j'ai pû apprendre de plus particulier touchant la Vie et la Mort de *Spinoſa*. Il étoit âgé de quarante-quatre ans deux mois et vingt-ſept jours. Il eſt mort le vingt-unième Février 1677, et a été enterré le 25. du même mois.

Ad Vitam B. de Spinoza Notitiae in Belgio collecta.

Ex Sebaſtiani Kortholti praefatione ad libellum Patris inſcriptum: De Tribus Impoſtoribus magnis

*) Boullainv. p. 150. omittis „cinq Mouchoirs douze ſous."

magnis Liber cura editus Chriſtiani Kortholti *) S. Theol. D. et Prof. Primar. (Hamburgi. Imprimebat Joach. Reumann a. 1700. 4. 120 pp.).

... Nihil addam, niſi quae *ipſe ante aliquot annos, cum Hagae Comitum agerem, coram accepi* a viris eruditis et integerrimis, Spinoſae inprimis domeſticis, atque hoſpite H. van der S... **) viro fide digniſſimo, et *pictore perquam artificioſo, qui vultum etiam Athei expreſſerat.*

His teſtibus Benedictus Spinoſa Patre mercatore Judaeo natus Amſtelodami et Baruch appellatus, *a puero magnum in ſe odium patris concitavit, quod, deſtinatus mercaturae, totum ſe literis dedit.* Latinum ſermonem ductu et auſpiciis virginis doctae arripuit, una cum D. Kerck... ***). Hamb. cui diſcipulo poſtea Magiſtra nupſit. Mortuo patre patriam haereditatemque omnem (ſi lectum unicum excipias) cognatis reliquit. Neque tamen Belgium unquam deſeruit, ſed primum *Renoburgum*, deinde *Voorburgum* et demum *Hagam Comitum* ſe recepit, ubi de convictu et habitatione dictus H. van der S. illi accommodavit, et vitam egit maxime ſolitariam. Veriſſimum utique eſt, quod ab operum Athei poſthumorum editore relatum legimus, integros aliquot menſes domi eum ſediſſe. Nimis enim diligens *de multa etiam nocte ſtudiis operam*

*) Cum hic illic in Bibliothecis latere diceretur Liber „de tribus Impoſtoribus" in Moyſen, Chriſtum et Mohammedem contumelioſus, antithetico titulo Chriſtianus hic Kortholtus Eduardum Bar. Herbertum de Cherbury, Thomam Hobbeſium et B. Spinoſam convellere conſultum duxit. Adjectus eſt inde a p. 121 — 168. „Appendix, qua Hieron. Cardani et Ed. Herberti de „Animalitate Hominis opiniones perſpicue proponuntur ac phi- „loſophice examinantur."

**) Spyk. v. Colerus.

***) Kerkering. v. ibid.

operam dedit, et tenebricosa *ſcripta ſua ab hora decima veſpertina usque ad tertiam, potiſſimam partem elucubravit*, et de die hominum ſe conſuetudini plerumque ſubtraxit... Firmant eius rei fidem, quae Sereniſſ. Cimbriae Ducis Conſil. Dn. *Chriſt. Nic. a Greiffencrantz*, qui Hagae anno huius *) ſeculi ſeptuageſimo ſecundo cum Spinoſa verſatus eſt, in ſuis ad Patrem meum literis IIX. Id. Apr. A. MDCLXXXI. Holmia Suecorum miſſis de eodem: „ſibi, inquit, ſoli vivere videbatur, ſemper ſolitarius, et quaſi in muſeo ſuo ſepultus." De Spinoſa itaque Seneca dixiſſet, quod de Servilio Vatia in villa ſua tanquam in ſepulchro ſemper latente praeteriens ſcite ajebat; *Vatia hic ſitus eſt.*

Nonnunquam tamen *vitris poliendis mentem recreavit, qualia viſu non indigna cum picturis quibusdam ab eadem manu profectis eius hoſpes coram monſtrabat. Vacavitque interdum doctis et principibus viris, quos non tam convenit, quam admiſit, cum iisque de rebus civilibus ſermones inſtituit. Politici enim nomen affectabat, et futura mente ac cogitatione ſagaciter proſpiciebat, qualia hoſpitibus ſuis haud raro praedixit. Judaeis etiam domeſtico uſu non ſemper interdixit; et temporis aliquid diſcipulis conceſſit*, quos opinionum pravitate gratis inficiebat. Nam gratis malus fuit Atheus. Se tamen profeſſus **) eſt Chriſtianum, et *vel Reformatorum vel Lutheranorum coetibus non modo ipſe*

*) Scripſit K. anno MDCIC.

**) Nunquam ſe Chriſtianum profeſſus eſt Sp. Sed in ipſo libello de tribus Impoſtoribus jam Pater, Chriſt. Kortholtus p. 75. ſcripſerat: „Benedictus de Spinoſa, quem rectius Maledictum „dixeris, quod *ſpinoſa* divina ex maledictione (Geneſ. 3, 17. 18.) „terra *maledictum* magis hominem et cujus monumenta tot „*ſpinis* obſita ſint, vix unquam tulerit, vir initio Judaeus ſed „poſtea.. αποσυναγωγος *atque ſic tandem, neſcio quibus arti-„bus et fraudibus inter Chriſtianos nomen profeſſus.*" — „Neſcit" artes et fraudes „Maledicti," ſed affingit tamen maledici ſancta ſimplicitas. *Ed.*

ipse adfuit, sed et aliis auctor saepenumero et hortator extitit, ut templa frequentarent, domesticisque verbi quosdam divini praecones maximopere commendavit. *Nec unquam iusjurandum aut petulans de Deo dictum ex ore Spinosae exiit; nec largiore usus est vino, et satis duriter vixit. Ideoque hospiti quavis anni parte LXXX. aureos Belgicos tantummodo persolvit, et summum CCCC. quotannis impendit.* Auro plane non inhiabat, alioqui delata sibi Professoris munera aliquoties *) non respuisset homo gloriae avidior et nimis ambitiosus, qui vel *cum Wittis amicis suis* crudeliter dilacerari sublatius optavit, modo vita brevi gloriae cursus foret sempiternus. —

... *Cum XLIV. annum aetatis excessisset, vixque per sexennium apud memoratum pictorem degisset*, laboribus nocturnis enervatus Philosophus aegrotare coepit. *De vita semper tamen cogitabat, mortis immemor imminentis*, et ad hospitem die 21. Februar. A. MDCLXXVII. ad audiendum oratorem sacrum horis pomeridianis tendentem, finita, inquit, concione, DEO volente, *ad sermones redibis. Cum vero domum hospites nondum revertissent, praesente solo Doctore Medicinae Amstelaedamensi extremum halitum placide efflavit.* Qualis obitus an Atheo competere possit, in disceptationem ab eruditis non ita pridem vocatum est.

Vita functo Spinosa plures docti, in iisque Cl. Bontekoë, librorum eius haereditatem adire summopere expetiverunt. At *ingentem eorum supellectilem, perinde atque Hobbius, magni non fecerat, et vix XL. reliquerat*, quos maximo sibi pretio eruditi

*) Non constat, nisi de una vocatione Heidelbergensi. Seb. K. subaudita quaedam, ut fit in itinere, non satis accurate memorat. In reliquis cavet, ut ne aliquam virtutem sine inusta nota relinqueret scilicet in Atheo!

diti comparaverunt. Hos inter non offendebatur *de Iride Tractatus* multa Spinosae opera conscriptus, quem fortassis etiam nunc uspiam delitescere, putat editor operum eius posthumorum. *At vero pro certo habeo auctorem, anno sibi emortuali, non luci sed flammis librum consecravisse eodem die, quo omnes ferme viarum Hagensium tractus festivis ignibus elucebant; quocirca se jocularia illa fulgura imitari, et domi suae plausus et solennes excitare flammas jocabatur addens: diu multumque his excogitandis et describendis studium navavi, quae nunc certe nemo homo perleget.* Libros sua manu exaratos, hospitis de mortalitate ipsum admonentis curae, pridie quam excessit e vita, commisit, ut cum Jo. Riversenio librario Amstelaedamensi communicarentur. Quo facto eodem anno *Opera posthuma* in manus hominum delapsa varias eorum censuras subierunt, dum ea extra modum absona et impia esse judicaverunt cordati omnes...

Locum virulentum, ad quem Colerus quoque alludit, e libello maximam partem iniurio cuiusdam *Stoupe*, sub tit. La Religion des Hollandois, représentée en plusieurs lettres écrites par un Officier de l'armée du Roy, à un Pasteur et Professeur en Théologie de Berne. à Cologne, chez Pierre Marteau 1673. 12. non negligendum putavi. Gratiae a Ludovico XIV. captandae causa contra Hollandos ita scripserat homo levis, ut eos amore ecclesiarum reformatarum, quae in Galliis pressae sed numerosae erant, indignos ostenderet ipsoque privaret. Hoc incensus consilio Hollandis etiam Statibus, quod Spinozam non persecuti sint, exprobrat et vicissim ipsos Atheismi, quem fingit, Spinozistici arguere vult, p. 65, sqq. hunc in modum:

„Je

„Je ne croirois pas vous avoir parlé de toutes les religions de ce païs, si je ne vous avois dit un mot d'un homme illustre et savant, qui à ce que l'on m'a asseuré, a un grand nombre de Sectateurs, qui sont entièrement attachés à ses sentimens. C'est un homme qui est né Juif, qui s'appelle *Spinosa*, qui n'a point abjuré la religion des Juifs, ni embrassé la religion Chrétienne; aussi il est très-méchant Juif, et n'est pas meilleur Chrétien. Il a fait depuis quelques années un livre en latin, dont le tître est *Tractatus Theologico-Politicus*, dans lequel il semble d'avoir pour but principal de détruire toutes les religions, et particulièrement la Judaïque et la Chrétienne, et d'introduire l'Athéisme, le Libertinage, et la liberté de toutes les religions. Il soutient qu'elles ont toutes été inventées pour l'utilité, que le Public en reçoit, afin que tous les citoyens vivent honnêtement, et obéissent à leur Magistrat, et qu'ils s'addonnent à la vertu, non pour l'espérance d'aucune recompense après la mort, mais pour l'excellence de la vertu en elle même, et pour les avantages, que ceux, qui la suivent, en recoivent dès cette vie. Il ne dit pas ouvertement dans ce livre l'opinion, qu'il a de la Divinité, mais il ne laisse pas de l'insinuer et de la decouvrir; au lieu que dans ses discours il dit hautement, que Dieu n'est pas un Etre doué d'intelligence, infiniment parfait et heureux, comme nous nous l'imaginons; mais que ce n'est autre chose, que cette vertu de la nature, qui est repanduë dans toutes les créatures."

„Ce Spinosa vit dans ce païs. Il a demeuré quelque temps à la Haye, où il étoit visité par tous les Esprits Curieux; et même par des filles de qualité, qui se picquent, d'avoir de l'esprit au dessus de leur sexe. Ses Sectateurs n'osent pas se découvrir, parceque son livre renverse absolument les fondemens de toutes les religions, et qu'il a été condamné par un

un decret public des Etats, et qu'on ne laiſſe pas de le vendre publiquement. Entre tous les Théologiens qui ſont dans ce païs, il ne s'en eſt trouvé aucun, qui ait oſé écrire contre les opinions, que cet Auteur avance dans ſon traité. J'en ſuis d'autant plus ſurpris, que l'Auteur faiſant paroitre une grande connoiſſance de la langue Hébraïque, de toutes les cérémonies de la religion Judaïque, de toutes les coutumes des Juifs et de la Philoſophie, les Théologiens ne ſauroient dire, que ce livre ne mérite point qu'ils prennent la peine de le réfuter: s'ils continuent dans le ſilence, on ne pourra s'empêcher de dire, ou qu'ils n'ont point de charité, en laiſſant ſans réponſe un livre ſi pernicieux, ou qu'ils approuvent les ſentimens de cet Auteur, ou qu'ils n'ont pas le courage et la force de les combattre."

„Voilà, Monſieur, quelles ſont les différentes ſectes des Chrétiens qui ſe trouvent en ce païs, et qui ont presque toutes la liberté d'exercer la religion qu'elles profeſſent. Vous ferez là-deſſus les reflexions qu'il vous plaira. Il ne me ſera pas difficile de tirer de cette grande diverſité de Sectes des raiſons convainquantes, pour prouver ce que j'ai avancé ci-deſſus, que les Etats Généraux ne ſont point de notre religion."

P. 108. idem pergit ibidem:

„Cet Auteur a deſſein de prouver dans ſon traité, que le baptiſme, le Sacrement de l'Euchariſtie, les Sectes, les prières et toutes les fonctions extérieures du ſervice de Dieu, qui ſont, et qui ont toujours été ordonnées par Jeſus Chriſt ou par ſes Apôtres, dequoi il dit qu'il n'eſt pas aſſeuré, n'ont été ordonnées, à ce qu'il ſoûtient, que comme des ſignes extérieures de l'Egliſe univerſelle, et non pas

pas comme des choſes, qui faſſent rien du tout à la béatitude, ou qui ayent aucune ſainteté en elles mêmes; et que ceux qui vivent dans la ſolitude n'y ſont point obligés; et que ceux qui vivent dans les Etats, où la religion Chrétienne eſt défenduë, ſont obligés de s'abſtenir de ces cérémonies, et ne laiſſent pas de vivre heureux. Pour prouver la propoſition qu'il avance, il allégue l'exemple de ce que font les Hollandois dans le Jappon, où il dit, que la religion Chrétienne y étant défenduë, les Hollandois ſont obligés par le Commandement des Directeurs de la Compagnie des Indes orientales, de n'en faire aucun exercice. Il faut que cette action des Hollandois dans le Jappon, faite et ſoûtenuë par une autorité publique, ſoit bien impie et déteſtable puis que cet Auteur qui fait ouverte profeſſion d'Atheïsme, s'en ſert comme d'une raiſon invincible, pour prouver que tous les ſervices extérieurs de la religion des Chrétiens, ne ſervent de rien à la ſanctification, et qu'on peut s'en paſſer, et ne laiſſer pas d'être heureux.

Etiam Leibnitium audiamus, nunc judicare volentem de nonnullis Spinozae ideis, nunc de ipſo amicisque aliquibus narrantem.

In „Otio Hannoverano" (ed. II. 1737. 8.) legitur p. 82.

Lettre de Mr. Leibnitz à Mr. Nicaiſe. 1697.

Quoique je veuille bien croire, que *l'Abbé Fay dit* a été ſincère dans la profeſſion de ſa religion, néantmoins les principes qu'il a poſés renferment des conſéquences étranges, auxquelles on ne prend pas aſſez garde. Après avoir détourné les Philoſophes de la recherche de *cauſes finales*, ou ce qui eſt la même choſe, de la conſidération de la ſageſſe

geſſe divine dans l'ordre des choſes, qui à mon avis doit être le plus grand but de la Philoſophie, il en fait entrevoir la raiſon dans un endroit de ſes principes, où voulant s'excuſer de ce qu'il ſemble avoir attribué arbitrairement à la matière certaines ſigures et certains mouvemens, il dit, qu'il a eu droit de le faire, parceque la matière prend ſucceſſivement toutes les formes poſſibles, et qu'ainſi il a fallu, qu'elle ſoit enfin venu à celles, qu'il a ſuppoſées. Mais ſi ce qu'il dit eſt vrai, ſi tout poſſible doit arriver, et s'il n'y a point de fiction, quelque abſurde et indigne qu'elle ſoit, qui n'arrive en quelque temps, ou en quelque lieu de l'univers; il s'enſuit qu'il n'y a ni choix ni providence: que ce qui n'arrive point, eſt impoſſible, et que ce qui arrive, eſt néceſſaire. Juſtement comme *Hobbes* et *Spinoſa* le diſent en termes plus clairs. Auſſi peut-on dire, que *Spinoſa* n'a fait que cultiver certaines ſemences de la Philoſophie de Mr. Des-Cartes, de ſorte que je crois qu'il importe effectivement pour la religion, et pour la pieté, que cette Philoſophie ſoit châtiée par le retranchement des erreurs, qui ſont mêlées avec la vérité.

[*Carteſius* Meditatione 4. ait: Totum illud cauſſarum genus, quod a fine peti ſolet in rebus phyſicis, nullum uſum habere exiſtimo, non enim absque temeritate me puto poſſe inveſtigare fines Dei.]

Ibidem p. 177. ſcheda aliqua Leibnitiana exhibetur de Gloria poſt mortem, ubi haec:

„Omnes homines, etiam qui animam poſt hanc vitam, rerum, quae in mundo tunc geruntur, ignaram arbitrantur, nihilominus gloriae immortalis ſtudio ducuntur...... Tot cauſſis concurrentibus ſatis natura cavit, ne homines facile agant quaſi interituri. Itaque video, et *Vaninum* quaeſiviſſe nominis immortalitatem, et *Spinoſam ſcripta ſua im-*

perfecta combuſſiſſe, ne ſcilicet reperta poſt ejus obitum gloriam, quam ſcribendo quaerebat, imminuerent.“

Sic Leibnitius. Ecquis vero ob gloriae cupiditatem Spinozam minus perfectas ſchedas poſt ſe noluiſſe relinquere oſtendet? Utinam alii pauciora ſcriptitaſſent, ut exactiora relinquerent. Minus perfecta ut aliis impedimento ſint, noluit Benedictus. Bene enim ſenſiſſe videtur, quanto ſit in veritate inveſtiganda plerisque obſtaculo, in errore magna quadam auctoritate ornato haerere.

De externo Spinozae habitu p. 221. ibidem haec narrat: „Le fameux Juif Spinoza avoit un teint olivâtre et quelque choſe d'Eſpagnol dans ſon viſage. Auſſi êtoit-il originaire de ce pays. Il étoit philoſophe de profeſſion et menoit une vie tranquille et privée, paſſant ſes jours à polir des verres, à faire des lunettes d'aproche et des Microſcopes. Je lui écrivis une fois une lettre touchant l'optique, que l'on a inferée dans ſes oeuvres.“

Ut ne multa cum illo „Judaeo,“ imo Atheo, communicaſſe videatur, ſatis ſibi cavendum judicavit vir Illuſtris. Pluribus autem de Spinoza agit in libro de Conformitate Fidei cum ratione §. 371. ſqq. (Operum Leibn. Omn. T. I. p. 381-385.)

„*Hobbeſius* quidem omnia materialia ſtatuebat, eaque ſolis legibus mathematicis ſubiiciebat; *Spinoſa* vero inſuper intelligentiam electionemque Deo adimebat, relicta ei potentia caeca, a qua cuncta neceſſario emanent.

Apud Ebraeos Cabbaliſtas, *Malcuth*, ſive *Regnum*, ultima Sephirarum *) ſignificabat, cuncta irreſiſti-

*) Qui de ratione decem Sephiroth, ſive Ordinum in ſcala Cabbaliſtica, ſcripſerunt, eos recenſet *Fabric.* in Bibliogr. Ant. C. VIII. p. 244.

ſiſtibiliter, ſed ſuaviter, ac ſine violentia, a Deo adminiſtrari, ita ut homo, dum divinam exſequitur, ſuam ſe voluntatem exſequi putet. Ajebant, *Adami* peccatum fuiſſe *truncationem Malcuth a caeteris plantis*, hoc eſt, ab *Adamo* reſectam fuiſſe Sephirarum ultimam, faciendo ſibi imperium in imperio Dei, ſibique tribuendo libertatem, a Deo independentem; ſed eum lapſu ſuo edoctum fuiſſe, quod ipſe vi ſua ſubſiſtere non poſſit, quodque homines ad erectionem Meſſia indigeant. Doctrina iſta ſenſum commodum accipere poteſt, at *Spinoſa*, qui in auctorum gentis ſuae Cabbala verſatus erat, foede exorbitavit, dicens, (Tract. Polit. cap. 2. n. 6.) homines, dum libertatem uſitato more concipiunt, imperium in imperio Dei ſtatuere. Imperium Dei apud *Spinoſam* nil aliud eſt, quam imperium neceſſitatis, et quidem neceſſitatis caecae, (uti apud *Stratonem*) qua cuncta é natura divina ita emanant, ut penes Deum nulla ſit electio, nec hominis electio a neceſſitate ſit immunis. Addit, homines, ut *imperium in imperio* ſtatuant, animam humanam facere immediatam Dei productionem, quae a cauſſis naturalibus produci nequiverit, et quae abſolutam ſeſe determinandi poteſtatem habeat, quod experientiae repugnet. Merito *Spinoſa* abſolutam, id eſt, ſine ratione ulla, ſe determinandi facultatem reſpuit, quae ne in Deum quidem cadit; ſed immerito arbitratur, animam, aut ſubſtantiam ſimplicem, poſſe naturae viribus produci. Vel hinc ſatis apparet, animam Spinoſae non, niſi modificationem tranſitoriam, fuiſſe, dumque eam durabilem, imo perpetuam, ſe facere ſimulat, ideam ei corporis ſubſtituit, quae mera notio eſt, non reale aliquid et actuale.

 Cu-

p. 244. Ultimum ex his decem. *Malcuth ſeu Regnum*, ex plerorumque ſententia Eccleſiam denotat. Caeterum, quae hic V. I. adſerit, Spinoſam ex Philoſophia Cabbaliſtica multum profeciſſe, ea in *I. G. Wachtero* in Spinoſiſmo Iudaismi luculenter oſtenduntur. Scriptum illius A. 1699. 8. Amſt. prodiit.

Curiofitate Lectoris dignum eft, quod de *Joanne Bredenburgio* *), cive Roterodamenfi, narrat *Baelius* (Dict. Art. *Spinofa*, lit. H. p. 2774.): Ediderat *Bredenburgius* librum adverfus *Spinofam*, fub indice: *Enervatio Tractatus Theologico-Politici, una cum demonftratione Geometrico ordine difpofita, Naturam non effe Deum, cuius effati contrario praedictus Tractatus unice innititur.* Mirum fuit, hominem, qui literas non profitebatur, nec admodum literatus erat, (vtpote qui librum fuum, idiomate Flandrico a fe confcriptum, ab alio Latine reddendum curaverit) omnia Spinofae principia tam fagaciter introfpicere, ac feliciter convellere potuiffe, poftquam illa per bonae fidei analyfin reduxiffet ad ftatum, in quo vim fuam omnem exferere poterant. Mihi relatum eft (fubdit *Baelius*) hunc Auctorem, poftquam refponfionem fuam, et adverfarii fui fententiam diutiffime ruminatus fuerat, ac invicem contulerat, inveniffe tandem, principium illud *Spinofae* ad demonftrationem redigi poffe. Itaque probandum fufcepit, nullam aliam rerum omnium cauffam dari, nifi naturam quampiam neceffario exiftentem, et immobili, inevitabili, et irrevocabili neceffitate agentem. Geometricam methodum fervavit omnem, et conftructam a fe demonftrationem verfavit omnem in partem expenditque, vt vitium deprehenderet, nec unquam

*) Confirmat huius facti recenfionem *Baelius*, in Ep. ad *Dn. des Maizeaux*, Roterod. Cal. Nov. 1701. exarata, verbis feqq. „Vous pouvez être perfuadé que tout ce que j'ai dit de *Bredenbourg*, eft vrai felon la plus forte exactitude. (Scil. Art. *Spinofa*, Lit. H.) Les Pièces Flamandes, où fon Accufateur „infera la démonftration, étoient en quelque manière Ecritures „de Procès; et ainfi quoiqu'elles ayent été imprimées, on ne „trouve point à les acheter. Le fils de ce *Bredenbourg* eft de „ma connoiffance, homme de grand raifonnement et précis; „il vit ce que j'avois écrit touchant fon père, auffitôt que le „*Dictionnaire* eut paru, et tomba d'accord de tous les faits." p. 859. T. III. Epp. 172. Prodiit *Bred.* Commentatio Roterod. 1675. 4. Caeterum in Compendio ad h. l. tradit *Syftema Spinofianum* Cel. *Richter* in Adnott. p. 831—854.

quam eius evertendae, imo nec infirmandae vim ullam, aut rimam, invenire potuit. Indoluit enimvero, ingemuit, amicorum doctiſſimos obteſtatus eſt, vt in perveſtigandis demonſtrationis huius defectibus ferrent ſuppetias. Aegre tamen ferebat illius exempla deſcribi. *Franciscus Cuperus*, Socinianus, (qui adverſus *Spinoſam Arcana Atheiſmi reuelata* vulgaverat Roterodami 1676. in 4.) unum nactus, quale erat, hoc eſt, Belgico ſermone conſcriptum, illud cum aliquot animadverſionibus publicavit, et auctorem Atheiſmi inſimulavit. *Bredenburgius* eadem lingua cauſſam tutatus eſt. *Orobio* *), Medicus Judaeus ſane eruditus, (is ipſe, quem *Limborchius* confutavit, et qui, vt audivi, opere poſthumo, necdum in lucem edito, reſpondit *Limborchio*) contra demonſtrationem *Bredenburgii* librum evulgavit, cui titulus: *Certamen Philoſophicum propugnatae veritatis divinae ac naturalis, adverſus I. B. principia*, Amſtelod. 1684. Sed et *Albertus Verſaeus* **) eodem anno ſtilum in *Bredenburgium* exacuit ſub nomine *Latini Serbatti Sartenſis*. Proteſtatus eſt *Bredenburgius*, ſibi de libero arbitrio ac religione perſuaſum eſſe, et optare ſe ſolum, vt via ſibi indicaretur demonſtrationi ſuae reſpondendi.

Cu-

*) *Orobio*, Hiſpanus, *Don Balthaſar*, Amſtelodami vero *Iſaacus* vocatus, diu Judaismum diſſimulavit, adeo ut in Academia Salmanticenſi Lectorem ageret Metaphyſices, donec Inquiſitioni delatus, illiusque crudelitati via ſubductus, Amſtelodami circumciſionem accepit, Judaismum aperte profeſſus. E vita diſceſſit 1687. *Philippi Limborchii* Amica Collatio cum Judaeo de Veritate religionis Chriſtianae, Goudae prodiit, 1687. 4. V. 2). de Trinit. not. * p. 45. 46.

**) *Aubert de Verſé*, Socinianus, alias notus libro: *l'Impie convaincu; ou Diſſertation contre* Spinoſa, *dans laquelle on réfute les fondemens de ſon Athéisme. L'on trouvera dans cet ouvrage, non ſeulement la refutation des maximes impies de* Spinoſa, *mais auſſi celle des principales Hypothéſes du Cartéſianisme, que l'on fait voir être l'origine du Spinoſiſme.* Amſt. 1685. in 8.

Cuperem equidem iactatam illam demonſtrationem cernere *), ac noſſe, num ſcopus eius ſit probare, naturam primigeniam, omnium creatricem, abſque electione et cognitione agere. Huc ſi tendas, fateor demonſtrationem Spinoſiſticam eſſe ac periculoſam. At ſi fortaſſis intelligebat *Bredenburgius*, naturam divinam ad ea, quae producit, determinari electione ſua, et ratione optimi, non erat profecto, quod exiſtimata illa neceſſitas *immutabilis*, *inevitabilis*, *irrevocabilis*, eum affligeret. Eſt enim illa *moralis* duntaxat, eſt *felix neceſſitas*, quae tantum abeſt, ut religionem evertat, ut divinam profectionem maxima in luce collocet.

Dicam, occaſione data, *Baelium* (p. 1773.) eorum opinionem referre, qui Librum inſcriptum, *Lucii Antiſtii Conſtantis de Jure Eccleſiaſticorum Liber ſingularis*, Anno MDCLXV evulgatum, *Spinoſae* tribuerunt; ſed dubium id eſſe mihi, quanquam *Colerus*, qui de famoſi huius Judaei vita Commentarium edidit, in eadem ſtet ſententia. Literae initiales, L. A. C. argumento mihi ſunt, Auctorem huius Libri fuiſſe Dominum de *la Court*, ſive *Van den Hoof*, notum ab *eo, quod Hollandiae intereſt*, Bilance Politica, et compluribus aliis libris editis (ex parte vocando ſe V. D. H.) adverſus Gubernatoris Hollandiae potentiam, quae tunc eſſe Reipublicae pernicioſa putabatur, dum molitionis *Guilielmi* II., Principis Auriaci, in orbem Amſtelodamenſem recens eſſet memoria. Cumque plerique Hollandiae Eccleſiaſtici pro filio Principis huius, tunc pupillo, ſtarent, et *Joannem de Witt* **), eosque omnes, qui factionis Lo-

*) Extat in Libro raro Refutation des Erreurs de B. de Spinoſa, par... le Comte de Boullainvilliers... (à Bruxelles. 1731. 12.) p. 471. *P.*

**) Dordraci natus A. 1625. d. 25. Sept. Hollandiae Penſionarius factus A. 1652. ob rationem ab Ill. Viro, in §. cit. miſere interfectus A. 1672. d. 20. Aug.

Lovenſteiniae nomine comprehendebantur, Arminianis, Carteſianis, aliisque ſectis, magis adhuc formidatis, favere ſuſpicarentur, et plebem adverſus illos concitare laborarent, quod ſucceſſu non caruit, uti docuit eventus; valde conſentaneum erat, hunc librum a *Lacourtio* vulgari: verum in opellis huiusmodi, quas partium ſiudia in publicum propellunt, aequa mediocritas raro ſervatur.

Dum e Gallia per Angliam Hollandiamque reverterer, vidi *Lacourtium*, vti et *Spinoſam*, ab eisque anecdota non contemnenda de rebus illius temporis didici. *Baelius* (p. 2770.) ait, *Spinoſam* ſub Medico quodam, *Franciſco van den Ende*, nuncupato, linguae Latinae operam dediſſe, ac ſimul poſt *Sebaſtianum Kortholtum* (qui ea de re loquitur in Praefatione IIdae edit.*) libri paterni, *de tribus impoſtoribus*; *Herberto* L. B. *de Cherbury*, *Hobbio* et *Spinoſa*) refert, eundem Spinoſam a puella doctum fuiſſe Latinam linguam, hanc puellam deinde nupſiſſe *Kerkeringio*, Spinoſae ſub communi magiſtra condiſcipulo. Super his obſervo, virginem iſtam eruditam fuiſſe filiam ipſius *Van den Ende*, et Patri ſuccurriſſe in docendo munere. *Van den Ende*, qui ſe etiam *a Finibus* nuncupabat, deinde Pariſios conceſſit, et in S. *Antonii* ſuburbiis convictores habuit. Excellens in didactico genere audiebat, mihique inviſenti dixit, ſe quovis pignore certaturum, auditores ſuos ad ea, quae dicturus eſſet, attentos fore. Aderat etiam tunc illi puella, Latine docta, non demonſtrationum Geometricarum imperita. Ipſe ſeſe in *Arnaldi* favorem inſinuarat, jamque Jeſuitae famam

*) Ed. A. 1700. Hamburg. in 4. 1 Alph. cura *Sebaſtiani Kortholti*. V. *Acta Eruditor* A. 1701. m. Mart. p 105. Auctor illius, *Chriſtianus Kortholtus*, A. 1633. natus, et Kiloniae Prof. Theol. Iar. A. 1674. d. 31. Mart. den. Prima eius editio erat Kilonienſis, A. 1680.

famam eius ferre iniquius dicebantur; ſed paullo poſt, cum Equitis *Rohanii* conſpirationi ſeſe implicuiſſet, peſſum ivit *).

*) *Mr. de Maizeaux* in notis ad Epp. Baelianas, et quidem Ep. XIII. p. 64. not. 6. „Le *Chevalier de Rohan*, la Marquiſe *de* „*Villars*, et le Chevalier *de Preaux* furent exécutés à Paris le „27 de Novembre 1674. pour crime d'Etat Ils avoient formé „le deſſein chimérique de faire ſoulever la Normandie; etc " *Baelius* in Ep. ipſa, ad Mr. *Minutoli* d. 15. Dec. 1674. exarata, p. 65. „Pour le Bourreau, il fut ſi glorieux d'avoir fait „voler la tête d'un Prince, qu'il ne daigna pas profaner ſes „mains à pendre le Maître d'Ecole, complice de la Conjuration. „Mais, après avoir fait trois décollations, il dit à ſes Valets „fort fiérement, *Vous autres pendez cela;* en leur montrant le „miſerable *Van den Ende*, qui eſt Belge; et pourtant il eſt „renoncé et par les Hollandois, et par les Flamans."